وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ

تفسير

احسن الكلام

بلغة البشتو

الجزء السادس

شپږم جزء

د سورة طٰه نه تر سورة عنكبوت پورې

الناشر:

جامعة عربية لاشاعة التوحيد والسنة

پنج پير پشاور

(حقوق طبع دَ مصنف دَ پاره محفوظ دي)

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ

تفسير

احسن الكلام

بلغة البشتو

للشيخ أبی زکریا عبد السلام الرستمی

الجزء السادس

شپږم جزء

از سورة طه تا سورة عنكبوت

الناشر:
جامعة عربية لاشاعة التوحيد والسنة
بډه بېر - پشاور

سورة طٰه مكية | بسم الله الرحمن الرحيم | اٰياتها ١٣٥ ركوعاتها ٨

خاص په نوم د الله تعالیٰ امداد غواړو په شروع کولو کښ چه رحمٰن او رحیم دے

طٰهٰ ① مَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ

نه دے نازل کړے مونږ په تا باندے قرآن

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سورة طٰه ، دیته سورة کلیم هم وائی.

ربط :- د دے د تیرشوی سورت سره دا دے ، چه په هغه سورت کښ د توحید اثبات اوشو په جواب د شبهاتو سره نو اوس په دے سورت کښ تشجیع او ترغیب ورکوی په دعوت او تبلیغ د دغه مسئلے سره او دا رنګ د سوره مریم آخری آیت کښ هلاکت د تیرشوے منکر قومونو اجمالاً ذکر شوے وؤ۔ نو پدے سورت کښ د هغے نمونه ذکر کوی په واقعه د فرعونیانو سره۔

دعویٰ :- د دے سورت تشجیع ده په دعوت د توحید باندے سره د اثبات د توحید نه۔ آیاتونه د تشجیع شپږ دی۔ او واقعه د موسیٰ علیه السلام او د ساحرانو حال پس د ایمان راوړلو نه د پاره د تشجیع ده۔

خلاصه د سورت :- په دے سورت کښ دوه حصے دی۔ اوله حصه تر ۹۸ پورے ده۔ په دیکښ تمهید دے تر ۸ پورے په هغے کښ تشجیع ده په دعوت باندے په ۲ سـ ۳ کښ۔ او پنځه عقلی دلیلونه دی سره د دعوے د توحید نه او دا واقعه د موسیٰ علیه السلام ده د پاره د تشجیع۔

سـ۱ :- دا آیت د مقطعاتو نه دے۔ د هغے بحث تیرشوے دے دلته روایت د ابن جبیر دا دے چه دا په معنیٰ یا رجل سره دے" اے بهادر سړیه" او په لغت د قریشو کښ هم پدے معنیٰ سره استعمال شوے دے۔

لِتَشْقٰى ۝٢ اِلَّا تَذْكِرَةً لِّمَنْ

چه په تکلیف شے	مګر	دَ دے دَپاره چه یادداشت شی	هغه چا لره

يَّخْشٰى ۝٣ تَنْزِيْلًا مِّمَّنْ خَلَقَ

چه ویره کوی.	نازلیدل دَهغه ذات دَطرفه	چه پیدا کړیده

الْاَرْضَ وَالسَّمٰوٰتِ الْعُلٰى ۝٤

زمکه	او	آسمانونه	اوچت.

اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ۝٥

عام رحمتونو والا دے	دَ	عرش دَپاسه	برابر دے.

س۲، س۳ :- دے دواړو آیاتونوکښ شجاعت ورکول او ترغیب دے په تبلیغ دَ قرآن کریم یعنی دَ قرآن مقصد دَ انزال تذکره او نصیحت ورکول دی مقصد ئې مشقت او تکلیف نه دے او اِلَّا استثناء منقطع ده او تَذْكِرَةً کښ دَ ذکر نه ډیره مبالغه ده۔ او نه بد بخت کیدل۔

لِتَشْقٰى دَ مشقت نه ماخوذ دے یا دَ شقاوت نه۔

لِمَنْ يَّخْشٰى، ئې دَ دے وجے نه ذکر کړلو چه فائده اخستل دَ قرآن نه په خشیت او په انابت پاندے موقوف ده۔

س۴ :- په دے آیت کښ بیان دَ عظمت دَ کتاب الله دے۔ او دلیل عقلی اول دے په توحید باندے په ذکر دَ خالقیت دَ الله تعالیٰ سره۔

تَنْزِيْلًا، بدل دے دَ تذکرة نه یا مفعول مطلق دَ پټ فعل دَ پاره یعنی نُزِّلَ تَنْزِيْلًا، تنزیل په اصل کښ تعلق دے دَ خکته او دَ بره په مینځ کښ هر کله چه تنزیل کښ معنیٰ دَ خکته راتلو مخکښ ده۔ دَ دے وجے نه زمکه ئې مخکښ ذکر کړیده۔

س۵ :- دا دویم دلیل دے په ذکر دَ صفت دَ رحمانیت دَ الله تعالیٰ او فوقیت په عرش باندے او دَ استویٰ او عرش معنیٰ ښکاره ده یعنی دَ عرش دَپاسه دے۔ او عرش دَ آسمانونو دَپاسه دے هاں دَ هغے کیفیت دَ مخلوق سره هیڅ مشابهت نه لری او دا عقیده دَ ټولو

لَهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی

خاص دَ هغه اختیار کښ دی هغه څیزونه چه آسمانونو کښ دی او هغه چه

الْاَرْضِ وَمَا بَیْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ

زمکه کښ دی او هغه چه دَدے دواړو په مینځ کښ دی او هغه چه لاندے

الثَّرٰی ⑥ وَاِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ

دَ لوندو خټو نه دی. او که ته ښکاره وینا کوے.

فَاِنَّهٗ یَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفٰی ⑦

نو یقیناً الله تعالیٰ پوهیږی په پټه او په ډیر پټه.

سلف صالحینو او ائمه مجتهدینو ده - او دَ امام ابو حنیفه رحمه الله نه روایت دے چه چا داسے اوئیل چه زهٔ نه پوهیږم چه رب زما په آسمان کښ دے یا په زمکه کښ دے نو هغه سړی کفر اوکړو ځکه چه الله تعالیٰ فرمائی اَلرَّحْمٰنُ عَلَی الْعَرْشِ اسْتَوٰی دا په فقه اکبر او شرح عقیده طحاویه کښ ذکر شوی دی. دَ امام مالک رحمه الله نه نقل دے هغه فرمائیلی دی چه استواء مجهول نه ده (یعنی معنیٰ ئے معلومه ده) او کیفیت دَ استواء معقول نه دے او ایمان پرے باندے فرض دے او بحث تپوس نه کول دَ دے نه بدعت دے.

۶ :- دا دریم دلیل دے په توحید باندے. مراد دا دے چه تصرف دَ ټول عالم الله تعالیٰ له خاص دے او په خلق پسے صفت دَ تصرف ذکر کړو چه څوک وهم او نکړی چه خلق به هغه کړے وی لیکن تصرف به ئے بل چا ته سپارلے وی. الثری، لوند دے خټے دی یعنی دَ اوومے زمکے دَ لاندے چه څهٔ دی نو الله تعالیٰ په هغے عالم دے او په هغے کښ تصرف کوی.

۷ :- دا څلورم دلیل دے او مراد ترینه احاطه دَ علم دَ الله تعالیٰ ده په هر پټ او ښکاره باندے دَ صفت دَ خلق او دَ تصرف سره صفت دَ علم لازم دے.

السِّرَّ نه مراد پټه خبره کول دی دَ یو راز دار سره او اَخْفٰی نه مراد دا دے چه په زړهٔ کښ ئے پټ اوساتی.

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۭ لَهُ

الله تعالیٰ دے نیشته حقدار د بندګئ سِوا د هغه نه خاص هغه لره دی

الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى ۝٨ وَهَلْ

نومونه ښائسته - او آیا (یقینًا)

اَتٰىكَ حَدِيْثُ مُوْسٰى ۝٩ اِذْ رَاٰ

راغلے دے تاته خبر د موسیٰ علیه السلام - کله چه اولیدلو

نَارًا فَقَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوْٓا اِنِّيْٓ

اور نو وے وئیل کور والو ته حصار شئ یقینًا ما

ف ٨ :- دا دعوای د توحید ده او ورسره پنځم دلیل دے.
اَلْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى ، هغه دی چه الله تعالیٰ ځان د پاره په منزلو
کتابو نو خپلو کښ بیان کړے دی یا انبیاء علیهم السلام د الله تعالیٰ
د پاره ثابت کړے وی. او حُسْنٰى ځکه دی چه په کمال دلالت کوی
او شریک پکښ نشی کیدلے او قدیم او همیشه وی او په نقل د
وحی بانددے بنا وی او الله تعالیٰ په هغے کښ مخلوق ته محتاج نه دے.
ف ٩ :. خلاصه: د دے آیت نه تفصیل د قصے د موسیٰ علیه السلام شروع کیږی.
او لوے مقصد پکښ شجاعت او بهادری ورکول دی. په تیرولو د مصیبتونو
د دعوت سره پشان د موسیٰ علیه السلام او د ساحرانو روستو د ایمان راوړلو
نه. او پدے واقعه د دے سورت کښ شپږ مقامات دی. اول مقام د دے آیت
نه شروع دے تر ۲۴ پورے پدیکښ ذکر دے د حال د واپسئ د موسیٰ علیه
السلام د مدین نه مصر ته او سپارل د رسالت دی هغه ته په توحید سره او دوه
حکمونه د پاره د تکمیل د توحید او اخبار د قیامت دے او تثبیت او تشجیع ده او
ذکر د دوؤ معجزاتو د موسیٰ علیه السلام دے.
وَهَلْ اَتٰىكَ، په دے سره مقصد تنبیه ده. هَلْ په معنیٰ د قد
سره دے.

انَسْتُ نَارًا لَّعَلِّيْۤ اٰتِيْكُمْ مِّنْهَا
ليدلے دے اور کیدے شي چه راوړم تاسو ته د هغې نه
بِقَبَسٍ اَوْ اَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ⑩
لیت (شغله) یا به او مومم د اور په خوا کښې لار خودونکے۔
فَلَمَّاۤ اَتٰىهَا نُوْدِيَ يٰمُوْسٰى ⑪
پس هر کله چه راغے هغه ته آواز ورکړے شو اے موسیٰ۔
اِنِّيْۤ اَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ ج
یقینًا زه رب ستا یم نو اوباسه کیږۍ خپلې،
اِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ⑫
یقینًا ته په لمن د غر کښې یې چه پاکه ده نوم یې طوی دے۔

سنا:۔ اُورتے ورته په اعتبار د گمان د موسیٰ علیه السلام اووئیلو او د سوره نمل او سوره قصص نه معلومیږی چه مقصد یې د قبس نه گرم والے حاصلول وو او لار ترینه ورکه شوے وه د دے وجے د هادی ذکر یې اوکړو۔ او حرف او د پاره د منع د خلو دے یعنی جمع کیدل دا دواړه مقصدونه هم کیدیشی علی په معنی د عِنْدَ دے۔

سلا:۔ نُوْدِيَ نه مراد دا دے چه د اونے د طرف نه آواز اوکړے شو داسے په سوره قصص کښې هم راغلی دی۔

سلا:۔ دا تفصیل د نداء دے په دیکښې اول تعین د منادی دے چه الله تعالیٰ دے او بیان د آدب دے چه خپلې کیږۍ اوباسه کهٔ په هغې کیږو کښې نجاست وی نو ویستل یې ضروری دی او کهٔ په هغې کښې نجاست نهٔ وی نو ویستل یې ادب دے۔

طُوًى، دا نوم دے د هغه پاک میدان چه په هغې کښې برکات راغونډ کړے شویدی او آیت دلیل دے چه انبیاء علیهم السلام نعلین استعمال کړے دی اگرچه د هغې کیفیت متعین نه دے۔

وَاَنَا اخۡتَرۡتُكَ فَاسۡتَمِعۡ لِمَا

او ما ته غوره کړے یې نو غوږ کیده هغې ته چه تا ته یې

يُوحٰى ⑬ اِنَّنِيۡۤ اَنَا اللّٰهُ لَاۤ اِلٰهَ

وحی کیږے شی۔ یقیناً زۀ الله یم نیشته حقدار د بندګۍ

اِلَّاۤ اَنَا فَاعۡبُدۡنِيۡ ۙ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ

سوا زما نه نو بندګی خاص کوه ما لره او پابندی د مانځه کوه

لِذِكۡرِيۡ ⑭

د پاره د یاداشت زما۔

۱۳ :۔ په دے آیت کښ ذکر د رسالت دے د موسیٰ علیه السلام په اَخۡتَرۡتُكَ سره او بیا حکم دے په اوریدلو د وحی سره۔
مراد د اِخۡتَرۡتُكَ نه غوره کول او منتخب کول دی د پاره د رسالت اشاره ده چه رسول د باقی مخلوق نه غوره وی۔
فَاسۡتَمِعۡ اشاره ده چه د رسول اوله ذمه واری د الله تعالیٰ وحی ته په پوره توجه سره غوږ کیخودل دی۔
۱۴ :۔ په دے آیت کښ یې د وحی درے اجزاء ذکر کړیدی۔ اول جز مسئله د توحید، دویم جز امر کول په عبادت سره د پاره د عمل د توحید، او دریم جز حکم کول دی خاص په مانځه سره یعنی توحید د الوهیت او توحید د عبودیت او توحید د حکم کښ۔
اَقِمِ الصَّلٰوةَ، په دیکښ ذکر د آدب دے د پاره د دعوت کوونکی د حق چه د مونځ پابندی او ذکر الٰهی کښ مشغولیت دے۔
لِذِكۡرِيۡ، کښ دیرے معنے دی۔ اول دا چه د ذکر نه مراد توحید دے یعنی مونځ کوه د پاره د مضبوطیدلو په توحید باندے۔
دویمه معنیٰ یادول د الله تعالیٰ په مانځه کښ۔
دریمه معنیٰ دا ده چه کله مونځ درنه هیر شی یا اوده پاتے شے د مانځه نه نو کله چه را یاد شی درته مونځ نو په هغه وخت کښ

إِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا

یقینًا قیامت راتلونکے دے غواړم چه پټ یې اوساتم۔

لِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا تَسْعٰى ⑮

د پاره د دے چه بدله ورکړے شی هر نفس ته د هغه عمل چه دغه کړے وی۔

فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ

نو وا دے نه ړوی تا لره د دے نه هغه څوک چه

لَّا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوٰىهُ

ایمان نه راوړی په دے باندے او تابع وی د خواهش خپل

فَتَرْدٰى ⑯

نو هلاک به شے۔

اوکړه۔ او حدیث صحیح کښ هم دا مضمون دے۔ نو په یکښ دلیل دے چه څوک قضلی د مونځونو روستوکوی د رمضان آخری جُمعے ته او هغے ته قضاءِ عمری وائی نو دا خلاف کول دی د دے آیت او د صحیح حدیث نه۔

ف۱۵:۔ په دے آیت کښ د وحی څلورم جز دے چه هغه راتلل د قیامت دی۔ ځکه چه توحید او ایمان په آخرت دواړه اصل دی د اصولو د ایمان نه۔ دا ئے بغیر د حرف عطف نه ذکر کړیں دے ځکه چه علت دے د پاره د ما قبل۔ دا رنګ دا مستقل حکم دے۔ أَكَادُ أُخْفِيهَا د دے دوه معنے دی. اوله معنٰی دا چه نیز دے ده چه ښکاره به کړم قیامت لره۔ دویمه معنٰی دا ده چه غواړم زهٔ پټ ساتل د علم د قیامت د مخلوق نه۔ ځکه چه اخفاء په لغت د عرب کښ د اضداد و نه دے یعنی ښکاره والے او پټ والے دواړو د پاره استعمالیږی. په روستو معنٰی سره اكاد په معنٰی د اريد سره دے۔ لِتُجْزٰى، په اوله معنٰی سره دا تعلق لری د أُخْفِيهَا سره او په دویمه معنٰی کښ تعلق لری اٰتِيَةٌ سره۔

ف۱۶:۔ په دے آیت کښ تشجیع ده موسٰی علیه السلام ته په مضبوط

وَمَا تِلْكَ بِيَمِيْنِكَ يٰمُوْسٰى ﴿١٧﴾

او څه دي ستا په ښي لاس کښې اے موسیٰ.

قَالَ هِيَ عَصَايَ ۚ أَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا

او وئيل هغه دا همسا زما ده تکيه لګوم په دے باندے

وَأَهُشُّ بِهَا عَلٰى غَنَمِيْ وَلِيَ فِيْهَا

او را څنډم پاڼړے په دے سره په څپلو ګډو بزو باندے او ما لره په دے کښې

مَاٰرِبُ أُخْرٰى ﴿١٨﴾

فائدے نورے دي.

کیډلو سره په دغه وحی باندے او په بیان کولو دَ هغے سره۔ او دا سے په سوره قصص ۸۴ کښې هم ذکر دی او دا دوه صفتونه ۱ عدم ایمان په آخرت ع ۲ او اتباع دَ خواهش بنیاد دے دَ ټولو خباثتو دَ پاره او په دیکښې اشاره ده فرعون ته لیکن صفات ئے ذکر کړل دَ پاره دَ دے چه عام شی۔

فَتَرْدٰی په اصل کښې دَ بره نه خکته راغورځولو ته وئیلے شی مراد ترینه هلاکت دے او اشاره ده چه دعوت دَ حق پریخودل سبب دَ ذلت دے په دنیا کښې او سبب دَ جهنم دے په عقبیٰ کښې۔

۱۷:- په دے آیت کښې تمهید دے دَ پاره دَ معجزے ورکولو موسیٰ علیه السلام ته او مقصود په دے تپوس سره بیانول دَ موسیٰ علیه السلام دی فائدو دَ همساء لره۔ لیکن دَ مارجوړیدلو فائده ورته معلومه نه وه نو دلیل دے چه دا معجزه ده او حرف دَ مَا دَ پاره دَ تپوس دَ شرح دَ فوائدو دے۔

بِيَمِيْنِكَ، دا دلیل دے په دے خبره چه همسا استعمالول په ښی لاس سره دَ پیغمبرانو سنت دی۔

۱۸:- په دے جواب کښې څلور جملے دی دَ اولے جملے مطلب دا دے چه دا همساء پردئ نه ده بلکه زما ده او اوکس ول دَ کلام دَ وجے دَ محبت

قَالَ اَلْقِهَا يٰمُوْسٰى ﴿١٩﴾ فَاَلْقٰهَا

اوئيل الله تعالىٰ اوغورځوه دا (همسا) اے موسیٰ۔ نو او غورځوله هغه

فَاِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعٰى ﴿٢٠﴾

نو دغه وخت هغه مارشو منډے ئے وهلے۔

نه دی او دریمه جمله کښ ذکر د دوؤ فائدو دے۔ اوله فائده د ځان سره تعلق لری۔ او دویمه فائده د خاروٗ سره تعلق لری۔ او په څلورمه جمله کښ اشاره ده ډیرو فائدو د همساء ته او په دیکښ ترغیب دے چه استعمالول د همساء سنۃ کاردے او سنت دی۔ او آیت دلیل دے چه ګډے بیزے سرول د نبوت نه وړاندے تادیب دے د طرف د الله تعالیٰ نه انبیاؤ ته داسے په حدیث صحیح کښ دی چه هر یو نبی ګډے بیزے د نبوت نه مخکښ سرولے دی۔

ف١٩:۔ په دے کښ مقصد بله فائده ښکاره کول د همساء دی په طریقه د معجزے سره او دا فائده د موسیٰ علیه السلام په علم کښ نه وه نو دا معجزه وه۔ او اَلْقِهَا کښ اشاره ده چه مخکښ فائدے په هغه وخت کښ دی چه همساء ستا په لاس کښ وی اوس داسے فائده اوګوره چه د لاس نه بغیر وی۔

ف٢٠:۔ حَيَّةٌ، اسم جنس دے مطلق مار ته وائی که غټ وی او که نرے وی۔ نو سوره نمل او سوره قصص کښ فرمائیلی دی۔ كَاَنَّهَا جَآنٌّ، یعنی د نری مار پشان وؤ۔ او سوره اعراف او سوره شعراء کښ ذکر دے ثُعْبَانٌ مُّبِيْنٌ، ښامار ښکاره وؤ۔ نو لفظ حَيَّةٌ دواړو ته شامل دے۔ دلته مقصد انقلاب د حقیقت دے چه د لرګی نه مار جوړیږی او په دے باندے لفظ د حَيَّةٌ پوره دلالت کوی۔

قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ وقفة سَنُعِيْدُهَا

اُوئیل الله تعالیٰ اونیسه دا او مه ویریږه زر دے او به ګرځوو دا

سِيْرَتَهَا الْاُوْلٰى ﴿۲۱﴾ وَاضْمُمْ يَدَكَ

حالت دَ دے مخکنی ته۔ او جوخت کړه لاس خپل

اِلٰى جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَآءَ

دَ خپل ترخ سره را اوبه وځی سپین

مِنْ غَيْرِ سُوْٓءٍ اٰيَةً اُخْرٰى ﴿۲۲﴾

بغیر دَ نقصان نه نښه بله ده۔

لِنُرِيَكَ مِنْ اٰيٰتِنَا الْكُبْرٰى ﴿۲۳﴾

دَپاره دَ دے چه اُوخایو مونږ تاته دَ نخو زمونږه لویو نه۔

س۲۱:۔ معلومه شوه چه دَ ظاهری اسبابو نه طبعی ویره کول دَ کمال سره منافات نه لری۔ او دَ دے آیا تونو نه معلومه شوه چه کومه معجزه وه یعنی دَ همساء نه مارجوړیدل او دوباره همساء ته واپس کیدل دا دَ موسیٰ علیه السلام اختیار کښ نه وو له دے وجے نه هغه ته ئے نسبت اونه کړو۔ او همساء غورځول او بیا رانیول اختیاری کارونه دی معجزات نه دی نو دَ هغے نسبت ئے موسیٰ علیه السلام ته اوکړو۔

س۲۲:۔ په دے آیت کښ دویمه معجزه ذکر کړے شوے ده۔ جَنَاح، په معنیٰ دَ مټ دے بیا مراد دَ دے نه اړخ دے۔ یعنی دَ مټ دَ لاندے سُوْٓءٍ په معنیٰ دَ داسے مرض او نقصان سره چه انسان لره خفه کوی په اوله معجزه کښ غلبے دَ حجت دَ موسیٰ علیه السلام ته اشاره ده او په دویمه کښ رنړا او وضاحت دَ دلیل ته اشاره ده۔

س۲۳:۔ مراد دَ دینه هلاکت دَ فرعون او دَ قوم دَ هغه دے په سبب دَ انکار کولو دَ معجزاتو نه۔ ځکه دا دَ قدرت او توحید دَ الله تعالیٰ ښکاره دلیل دے۔

اِذۡهَبۡ اِلٰى فِرۡعَوۡنَ اِنَّهٗ
لاړ شه فرعون ته یقینًا دٔهٔ

طَغٰى ﴿۲۴﴾ قَالَ رَبِّ اشۡرَحۡ لِىۡ
سرکشي کړیده۔ اوئیل موسیٰ اے ربه پراخه کړے ماله

صَدۡرِىۡ ﴿۲۵﴾ وَيَسِّرۡ لِىۡۤ اَمۡرِىۡ ﴿۲۶﴾
سینه زما۔ او آسان کړے ماته کار زما۔

ف ۲۴ :- دے آیت کښ فرعون لۓ خاص کړو په ذکر کولو سره اګر چه رسالت دَ موسیٰ علیه السلام دَ هغه قوم ته هم عام وؤ۔ دا دَ دے وجے نه چه فرعون پابندي لګولے وه په هر دعوت کونکی دَ حق باندے او قوم لۓ منع کړے وؤ دَ حق اوریدلو نه او دا دَ دهٔ طغیان وو۔

اِنَّهٗ طَغٰى، دا علت دے دَ پاره دَ رسول لیږلو خصوصًا۔

ف ۲۵ :- خلاصه: دَ دے آیت نه دویم مقام شروع کیږی تر آیت ف ۳۶ پورے په دیکښ دُعا دَ موسیٰ علیه السلام ده په شپږو خبرو سره او قبولیت دَ هغے دُعاګانو دے دَ الله تعالیٰ دَ طرف نه په طریقه دَ احسان سره۔ او ذکر دَ احسانونو مخکنو دے اجمالًا بیا حکم کول دی موسیٰ علیه السلام ته چه لاړ شه فرعون ته سره دَ بهادرئ نه۔

فائده: دَ سینے دَ پراخولو نه مراد توفیق دَ صبر او دَ استقامت دے په وخت دَ مصیبتونو دَ رسالت کښ۔ او رفع دَ شکونو او شبهاتو ده او دا اشاره ده رفع دَ موانعو دَ دعوت نه۔

ف ۲۶ :- په دے آیت کښ دویمه دُعا ده او مراد دَ دے نه اسباب ظاهری او باطنی حاصلول دی چه په هغے سره کار دَ رسالت آسانیږی۔

وَاحۡلُلۡ عُقۡدَةً مِّنۡ لِّسَانِیۡ ﴿۲۷﴾

او پرانیزې غوټه د ژبې زما

یَفۡقَهُوۡا قَوۡلِیۡ ﴿۲۸﴾ وَاجۡعَلۡ لِّیۡ

چه پوهه شي دوي په وینا زما. او جوړ کړه ما لره

وَزِیۡرًا مِّنۡ اَهۡلِیۡ ﴿۲۹﴾ هٰرُوۡنَ

ملګرے د کورنۍ زمانه. هارون

اَخِی ﴿۳۰﴾

ورور زما.

ت ۲۷، ۲۸ :- په دے آیاتونو کښې دریمه دُعا ذکر شوے ده او د هغې فائده ذکر شوې ده. او د ژبې د غوټې نه مراد ظاهري نقصان دو د هغه په ژبه کښې یا مراد دینه بندیدل د ژبې دي د وجے د هیبت نه - او دا د دعوت کوُنکي د پاره ضروري دي.

یَفۡقَهُوۡا قَوۡلِیۡ، اشاره ده چه په اقوالو او سنت د نبي باندے پوهیدلو ته فقاهت وئیلے شي.

ت ۲۹، ۳۰ :- په دے آیاتونو کښې څلورمه دُعا ذکر ده په باره د ورور د موسیٰ علیه السلام کښې او دا نهایت احسان دے د یو ورور د بل ورور سره - او مراد د وَزِیۡرًا نه شریک دے د نبوت په بوج کښې - یعني بوج د رسالت ګران دے په دیکښې قریبي مددګار پکار دے.

مِنۡ اَهۡلِیۡ او اَخِیۡ کښې اشاره ده. دا سے ملګرے پکار دے چه په هغه باندے اعتماد کیدے شي.

اشْدُدْ بِهٖٓ اَزْرِیْ ﴿٣١﴾ وَاَشْرِكْهُ فِیْٓ

په ده ملا زما. او برخه ورکړې ده لره په

اَمْرِیْ ﴿٣٢﴾ كَیْ نُسَبِّحَكَ كَثِیْرًا ﴿٣٣﴾ وَّ

کار زما کښې. دې د پاره چه ستا تسبیح وایو ډیره. او

نَذْكُرَكَ كَثِیْرًا ﴿٣٤﴾ اِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِیْرًا ﴿٣٥﴾

یاد وو تا لره ډیر. یقینًا ته مونږ لره وینې.

قَالَ قَدْ اُوْتِیْتَ سُؤْلَكَ یٰمُوْسٰی ﴿٣٦﴾

او وئیل الله تعالیٰ ورکړې شو غوښتلې شوې څیز ونه تا ته اے موسٰی.

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَیْكَ مَرَّةً

او یقینًا احسان کړی دے مونږ په تا باندې بل

٣١، ٣٢:- دا نعمه او شپږمه دُعا ده په دې کښې مقصد علت د تخصیص د ورور دے په دې دُعا سره ځکه چه ملا مضبوطیږي په ملګرتیا د ورور سره.

وَاَشْرِكْهُ، په دې کښې تصریح ده چه مراد د وزارت نه هسې ملګرتیا نه ده بلکه مراد ترینه پیغمبري ده. او دا آیت دلیل دے په دې خبره چه نبوت ورکول الله تعالیٰ نه سِوا د بل چا اختیار کښې نشته دے.

٣٣، ٣٤:- په دې آیتونو کښې د ملګرتیا د رسالت فائده بیانوي. د تسبیح نه مراد رد دے په شرک باندې او ذکر نه مراد دعوت د توحید دے.

٣٥:- په دې آیت کښې ذکر د یو صفت د الله تعالیٰ دے د پاره د وسیلې د دُعا.

٣٦:- په دې آیت کښې ئې قبولیت د دُعاګانو ذکر کړے دے. سُؤل په معنیٰ د مسئول سره دے ټول مسئولات دُعاګانې مخکښې مراد دي.

أُخْرَىٰٓ ﴿٣٧﴾ إِذْ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰٓ أُمِّكَ مَا

ځل . کله چه خبر ورکړو موږ ستا مور ته هغه چه

يُوحَىٰٓ ﴿٣٨﴾ أَنِ اقْذِفِيهِ فِى التَّابُوتِ

خبر ورکیږي شو . چه واچوه دهٔ لره په صندوق کښې

فَاقْذِفِيهِ فِى الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ

بیا واچوه صندوق په دریاب کښې نو اوبه غورځوي دهٔ لره دریاب

بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِّى وَعَدُوٌّ لَّهُۥ

په غاړه باندې او به نیسي دهٔ لره دُشمن زما او دُشمن دَ دهٔ ،

وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّى ج

او واچوله ما په تا باندې مینه دَ خلقو دَ طرف زما نه

وقف لازم

وَلِتُصْنَعَ عَلَىٰ عَيْنِىٓ ﴿٣٩﴾

او دَ پاره دَ دې چه پالنه اوکړې شي ستا په سترګو زما باندې.

٣٧ـ په دې کښې اشاره ده چه قبولیت دَ دعا احسان دے دَ طرف دَ الله تعالیٰ نه یعنې الله تعالیٰ دَ چا نه مجبوره نهٔ دے.

٣٨ نه تر ٤٠ پورې په دې کښې بیان دَ احسان دوېمې دے په نجات دَ موسیٰ علیه السلام سره دَ قتل نه او په تربیت دَ هغه په غیږ دَ مور کښې او نجات دَ غم دَ قتل کولو دَ قبطي نه ـ او ډیرو مصیبتونو او امتحانونو کښې مبتلا کیدل ـ او په مدین کښې دَ امن ژوند تیرول ـ او دَ دې نعمتونو تفصیل په سوره قصص کښې دَ ٤ نه تر ٢٨ پورې دے ـ او مراد دَ وحې نه په ٣٨ کښې الهام دے په واسطه دَ ملک (فرښتې) سره او دا کرامت دَ اولیاؤ دے.

الیَمِّ، دریائې نیل مراد دے چه دَ مصر په مینځ کښې بهیږي وډ ـ او مراد دَ مَحَبَّةً نه په آیت ٣٩ کښې دا سې محبت دے چه چا به موسیٰ علیه السلام لیدلو نو مینه به ئې ورسره پیدا کیدله او خاص

إِذْ تَمْشِيٓ أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ

کله چه روانه وه ستا خور نو وې وئیل آیا

أَدُلُّكُمْ عَلٰى مَن يَكْفُلُهُۥ ۖ فَرَجَعْنٰكَ

او خایم تاسو ته هغه څوک چه د دهٔ پالنه به کوي، نو واپس اوګرځولے مونږ ته

إِلٰىٓ أُمِّكَ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ

ستا مور ته دے د پاره چه یخے شي سترګے د هغې او نه خفه کیږي

وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنٰكَ مِنَ الْغَمِّ

او اووژلو تا یو تن پس بچ کړے مونږ ته د غم نه (بدلے اخستلو نه)

وَفَتَنّٰكَ فُتُونًا ۚ فَلَبِثْتَ سِنِينَ

او ازمیښتو نه راوستل مونږ په تا بانديے ډیر ازمیښتو نه، بیا حصار شوے څو کاله

فِيٓ أَهْلِ مَدْيَنَ ۙ ثُمَّ جِئْتَ عَلٰى

په مداین والو کښ بیا راغلے ته په

قَدَرٍ يٰمُوسٰى ﴿٤٠﴾ وَاصْطَنَعْتُكَ

وخت مقرر بانديے اے موسیٰ. او غوره کړے یې ما ته

طور بانديے مینه د بنځے د فرعون ډیره وه او هغه سبب د تربیت او د حفاظت د هغه شو. او عَیْنِیْ د صفاتو د الله تعالیٰ نه دے چه معنیٰ د هغې معلومه ده سترګه او کیفیت د هغې معلوم نه دے. او تشبیه د مخلوق سره نه ده جائز او تاویل پکښ هم نه دے جائز.

ف: وَقَتَلْتَ نَفْسًا، حالات د ځوانۍ د هغه ذکر کوي. او مِنَ الْغَمِّ پکښ دلیل دے چه په قتل د قبطي کښ ګناه نه وه صرف غم او ویره وه د فرعونیانو نه. فُتُوْنًا، او د دینه مراد قسما قسم تکلیفونه او مصیبتونه دي په موسیٰ علیه السلام بانديے د وخت د ولادت نه تر وخت د نبوت پورے او تفسیر ابن کثیر کښ حدیث الفتون ذکر کړے دے.

لِنَفْسِىْ ﴿۴۱﴾ اِذْهَبْ اَنْتَ وَاَخُوْكَ بِاٰيٰتِىْ

د پاره د ځان خپل. لاړ شه ته او ستا ورور په معجزاتو زما سره

وَلَا تَنِيَا فِىْ ذِكْرِىْ ﴿۴۲﴾ اِذْهَبَآ اِلٰى

او نا راستی مه کوئ په بیان د توحید زما کښې. لاړ شئ دواړه

فِرْعَوْنَ اِنَّهٗ طَغٰى ﴿۴۳﴾ فَقُوْلَا لَهٗ

فرعون ته یقینًا هغه سرکشی کړې ده. نو اوایئ هغه ته

سِنِيْنَ، مراد تر پنځه لس کلونه چه سورهٔ قصص کښې هغې ته الاجل وئیلې دې. او قَدَرٍ نه مراد څلویښت کاله دی چه هغه تقدیر دې د الله تعالیٰ د پاره د نبوت د اکثرو انبیاؤ علیهم السلام. یا مرادِ د قَدَرٍ نه هغه نیټه ده چه موسیٰ علیه السلام د شعیب علیه السلام سره مقرر کړې وه.

ف ۴۱:۔ مراد د دینه د نبوت او رسالت د پاره غوره کول دی. او دا دلیل دې چه نفس هم د الله تعالیٰ د صفاتو نه دې. اول صرف منتخب کول وؤ د دې وجې نه ئې اِختَرتُكَ وئیلې وؤ. بیا په کارکښې لګول دی نو دلته ئې وَاصْطَنَعْتُكَ اوئیل ځکه چه اصطناع وئیلې شی د یو کار د پاره تیارول او په کارکښې لګول.

ف ۴۲:۔ روستو د اِجابت د دُعاګانو نه بیا امر دې موسیٰ علیه السلام ته سرهٔ د ورور د هغه نه یعنی ورور ته ئې نبوت ورکړې شو لیکن هغه دغه وخت حاضر نه دې ځکه ئې غائب ذکر کړو او په آیت کښې ځان بچ اوساتی. وَلَا تَنِيَا، دا ادب د دعوت دې.

ف ۴۳:۔ خلاصه: د دې آیت نه دریم مقام شروع کیږی تر ۵۵ پورې په یکښې خطاب دې موسیٰ او هارون علیهما السلام ته او طریقه د دعوت ده ته ۴۳ ۴۴ ۴۷ کښې او تسلی ده دواړو ته په ۴۵ او ۴۶ کښې او جواب د دوؤ سوالونو د فرعون دې د ۴۹ نه تر ۵۲ پورې بیا څلور عقلی دلیلونه دی د ۵۳ نه تر ۵۵ پورې.

قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ ﴿۴۴﴾

وینا په نرمۍ سره کیدیشي چه نصیحت قبول کړي یا او ویریږي۔

قَالَا رَبَّنَآ إِنَّنَا نَخَافُ أَن يَفْرُطَ عَلَيْنَآ

اوئیل دواړو اے ربه زمونږه یقینا مونږ یریږو چه زیاتے به اوکړي په مونږ باندے

أَوْ أَن يَطْغَىٰ ﴿۴۵﴾ قَالَ لَا تَخَافَا

یا سرکشي به اوکړي۔ اوئیل الله تعالی مه ویریږئ

تفسیر :- په دے ۴۳ آیت کښ دواړو ته خطاب ځکه اوشو چه موسیٰ علیه السلام مصر ته راغے او دواړه رونړه یوځائے شول۔ او هارون علیه السلام ته هم وحی شروع شوه۔

۴۴ :- په دے آیت کښ بیان د طریقې د دعوت دے چه نرمه لهجه دِ وی او دعوت دِ وی په دلیلونو سره او وعظ او نصیحت سره۔ لَیِّنًا، نه مراد دادے چه لهجه او طریقه نرمه وی او خبره په دلیلونو سره بخه وی دوی ته د مداهنت کوونکو د پاره استدلال صحیح نه دے۔ او ابن کثیر اشعار د امیه بن الصلت د دے د پاره ذکر کړے دی چه قول لین کښ دلیلونه عقلیه پیش کول مراد دی۔

لَعَلَّهٗ ، په معنیٰ د امید دے یعنی تاسو چه دعوت کوئ نو امید سائی چه فرعون به ایمان راوړي په سبب د تَذَکُّر یا په سبب د خشیت سره امید ئے ذکر کړو ځکه چه انبیاء علیهم السلام په غیب نه پوهیږي نو یقیني فیصله نشي کولے، یا لَعَلَّ په معنیٰ د کَیْ دے یعنی د دے د پاره چه فرعون ایمان راوړي نو مقصد د دعوت نه ایمان د فرعون دے۔ بیا فرق په مینځ د تذکر او د خشیت کښ دادے چه کله وعظ او نصیحت او دلیلونه په انسان باندے اثر اوکړي او ایمان راوړي نو دیته تذکر وائی او کله چه تخویف په انسان باندے اثر اوکړي او ایمان راوړي نو دا خشیت دے۔

۴۵ :- په دے آیت کښ ذکر د خوف طبعي دے چه منافي نه دے د نبوت سره۔ او دا خوف په باره د مستقبل کښ د گمان او امید

إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَىٰ ﴿٤٦﴾ فَأْتِيَاهُ

یقیناً زه ستاسو سره یم اورم او وینم - پس لاړشئ دواړه هغه ته

فَقُولَا إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرْسِلْ

نو اوایئ یقیناً موږ رالیږلے شوي یو ستا درب د طرف نه نو پریږده

مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ ۖ

زموږ سره بني اسرائیل او تکلیفونه مه ورکوه دوی ته

قَدْ جِئْنَاكَ بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكَ ۖ وَالسَّلَامُ

یقیناً راوړے ده موږ تاته نخه ستا د رب د طرفنه او دعذاب نه بچ کیدل دی

عَلَىٰ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَىٰ ﴿٤٧﴾ إِنَّا قَدْ أُوحِيَ

هغه چالره چه تابعداري وي د هدایت - یقیناً وحی کړے شوي ده

په ځاے کښ استعمالیږی - او په معنیٰ د علم سره هم راځی - او فرق د فرط او طغیان په مینځ کښ دا دے چه بیان ته غوږ او نه نیسی او د اول سرنه انکار اوکړی نو دا فرط دے او هر کله چه غوږ او نیسی او بیا مخالفت اوکړی نو دیته طغیان وائي.

۴۶:- دا تسلی ده د الله تعالیٰ د طرف نه په نصرت او امداد کولو سره. او معیت صفت د الله تعالیٰ دے او سلف صالحینو د هغے معنیٰ په نصرت او مدد سره کړیده او اسمع وارٰی کښ معنیٰ د معیت ته اشاره ده او دا دواړه فعلونه ئے مطلق ذکر کړے دی اشاره ده عموم ته یعنی ستاسو او ستاسو د دښمنانو خبرے اورم او د دواړو حالات وینم.

۴۷:- په دے آیت کښ بیان د طریقے د دعوت دے - او په دیکښ پنځه خبرے دی - اوله خبره بیان د رسالت دے د پاره د اثبات د ربوبیت د الله تعالیٰ او دا دواړه اصلی مقاصد دی - دویمه ازاد ول د بنی اسرائیلو د ظلم د فرعونیانو نه ځکه چه دوی نسلاً مؤحدین وو - دریمه خبره منع کول د فرعونیانو د ظلم کولو نه په بنی اسرائیلو باندے - څلورمه خبره کول په معجزے سره د پاره د اثبات د توحید او د رسالت - او آیت

إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ عَلَىٰ مَنْ كَذَّبَ

عذاب په هغه چا باندے راځي چه دروغژن کړی (حق لره) مونږ ته چه

وَتَوَلَّىٰ ﴿٤٨﴾ قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَا مُوسَىٰ ﴿٤٩﴾

او مخ واړوی۔ اُووئیل فرعون پس څوک دے ستاسو رب اے موسیٰ۔

قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَىٰ كُلَّ شَيْءٍ

اُوئیل هغه رب زمونږ هغه ذات دے چه ورکړے ئے دے هر څیز ته

خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَىٰ ﴿٥٠﴾ قَالَ فَمَا بَالُ

پیدائش دَ هغه بیا ئے ورته لار خودلے ده۔ اُوئیل فرعون پس څه حال دے

اسم جنس دے یوه مراد نه ده۔ پنځمه خبره بشارت مؤمنانو ته په سلامتیا سره دَ عذاب نه او په روستنئ جمله کښ مقصد سلام کول نه دی۔ هاں دَ حدیث دَ هرقل نه په جامع صحیح دَ بخاری کښ معلومه شوی ده چه کافرانو ته سلام به هم په دا سے طریقه کیدلے شی۔

۴۸:۔ په دے آیت کښ تخویف دَ عذاب دے منکرینو ته۔ روستو دَ بشارت نه متبعینو ته او بشارت او تخویف دواړه طریقے دَ دعوت دی۔

تَوَلّٰی، تولی کول مخه دَ تکذیب ده یا مراد دَ کذب نه دَ رسولانو نه انکار کول او مراد دَ تولی نه دَ توحید نه مخ اړول دی۔

۴۹:۔ په دے آیت کښ اول سوال دَ فرعون ذکر کړے شوے دے په باره دَ ربوبیت کښ هر کله چه هغوی ورته اُوئیل رسولا ربک ځکه چه فرعون دعوی دَ ربوبیت دَ مصر کړے وه چه زه دَ دے مد بدیم نو دَ دے وجے نه زه حقدار دَ بندګئ یم۔ لکه چه سوره نازعات ۲۴ کښ ذکر دے۔

۵۰:۔ حاصل دَ جواب دا دے چه رب هغه څوک کیدے شی چه پیدا کوونکے وی او هدایت نه مراد عام دے یعنی هر څیز ته فطری طور باندے دَ هغه دَ ژوند دَ تیرولو طریقے خودل۔ او په لفظ دَ اَعْطٰی کښ اشاره ده چه خلق (وجود) نعمت او عطیه ده دَ طرف دَ الله تعالٰی نه او په یکښ چه دَ خلق دَ پاره کومو مرادونو او اسبابو ته ضرورت دے هغه ټول الله تعالٰی ورکوی۔

الْقُرُوْنِ الْاُوْلٰى ﴿۵۱﴾ قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ

دَ پیرو مخکنو۔ اُوئیل موسٰی خبرد هغې زما دَ

رَبِّىْ فِىْ كِتٰبٍ ۚ لَا يَضِلُّ رَبِّىْ وَلَا

سره دے په کتاب کښ نه غافل کیږی رب زما او نه

يَنْسَى ﴿۵۲﴾ الَّذِىْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ

ترینه هیریږی څه خیز۔ هغه ذات دے چه جوړه کړیده ستاسو دپاره زمکه

مَهْدًا وَّسَلَكَ لَكُمْ فِيْهَا سُبُلًا وَّاَنْزَلَ

دَ آرام ځائے او تیارے کړیدی تاسو لره په هغې کښ لارے دَ تللو، اوراوړلے دی

۵۱:۔ په دے آیت کښ دویم سوال دَ فرعون ذکر دے۔ مطلب دَ سوال دا دے که ستا خبره حقه وی نو تیرو شوو مشرانو خو دَ هغې خلاف کړے دے او بندګی دَ غیرالله ئے کړے ده نو دَ هغې په باره کښ ته څه وائے۔ او دا سوال دَ فرعون یوه دهوکه ورکول وُو موسٰی علیه السلام ته یعنی که چرے موسٰی علیه السلام دَ دے په جواب کښ اُوائی چه هغه ټول ګمراهان وو نو عوام خلق به ترینه ټول ناراض شی۔

۵۲:۔ په دے آیت کښ جواب دے دَ موسٰی علیه السلام دَ طرف نه په حکمت سره چه علم دَ هغوئ ئے الله تعالٰی ته اوسپارلو او په خپله ئے دَ هغوئ په باره کښ هیڅ فیصله اونکړه۔ او دا ادب دے دَ پاره دَ دعوت کوونکو. لکه چه اوس هم مخالفین داسے ټپوسونه کوی نو دَ هغې جواب په داسے طرز سره ورکول پکار دی دَ پاره دَ دے چه هغوی په ضد کښ اخته نشی۔ او په دے آیت کښ دوه صفتونه (چه هغه صفات سلبیه دی) دَ الله تعالٰی نه نفی کړے شوی دی۔

لَا يَضِلُّ، ضلال په معنٰی دَ غفلت دے یا په معنٰی دَ خطاء کیدلو دے۔

مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ۖ فَأَخْرَجْنَا بِهِۦٓ أَزْوَٰجًا
دَ طرف دَ آسمان نه اوبه نوراوويستلے دي مونږ په هغے سره جوړے

مِّن نَّبَاتٍ شَتَّىٰ ﴿٥٣﴾ كُلُوا۟ وَٱرْعَوْا۟ أَنْعَٰمَكُمْ ۗ
دَ بوټو مختلفو نه. خورئ او څروئ څاروي خپل

إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّأُو۟لِى ٱلنُّهَىٰ ﴿٥٤﴾
يقينًا په دې کښې شته ډيرے نخے دَ پاره دَ عقل والو.

مِنْهَا خَلَقْنَٰكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا
دَ دے زمکے نه مونږ پيدا کړی يئ تاسو او په دې کښې به دوباره بوځو تاسو او دَ دې نه به

نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ ﴿٥٥﴾ وَلَقَدْ أَرَيْنَٰهُ
را اوباسو تاسو بل ځل. او يقينًا او خودل مونږ فرعون ته

۵۳:- په دے آيت کښې دليل عقلي دے په توحيد باندے او ديته تنوير وئيلے شی په طريقه د ادخال الهی سره يعنی هرکله چه موسٰی عليه السلام دَ الله تعالٰی دوه صفتونه سلبيه ذکر کړل په طريقه دَ دليل سره نو دَ نور وضاحت دَ پاره الله تعالٰی دَ خپل طرف نه نور دليلونه دَ توحيد ذکر کوی په ذکر دَ صفات فعليه ثبوتيه سره- او په دې کښې څلور کارونه دَ قدرت دَ الله تعالٰی ذکر کړے شوی دی- أَزْوَٰجًا جوړے په نر او ماده چه اونو او بوټو کښې هم شته يا ازواج په معنٰی دَ قسمونو دے.

۵۴:- په دے آيت کښې بل دليل عقلي دے په ذکر دَ بعضے نعمتونو سره په انسانانو او په څناورو باندے- او دا ئې په صيغه دَ امر سره ذکر کړل ځکه چه خوراک او دَ څارو حق اداکول دَ واجباتو نه دی او په دې کښې مراد فائده اخستل دی دَ هغه څيزونو نه چه په مخکښې آيت کښې ذکر شوی دی.

النُّهَىٰ، جمع دَ نهية يا نهوة ده هغه څيز چه په هغے سره دَ بد کارونو نه پرهيز کيدل کيږی نو هغه عقل او عدل دے په دے شرط چه دَ منع کولو دَ پاره سره استعمال کړے شی.

۵۵:- په دې کښې بل دليل عقلي دے او دَ انسانانو درے حالاتونه ئې ذکر

ءَايٰتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبٰى ﴿٥٦﴾ قَالَ أَجِئْتَنَا

نحه زمونږ ټولې نو دروغژنې کړې او انکار یې اوکړو- اوئیل آیا ته راغلې یې موږ ته

لِتُخْرِجَنَا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يٰمُوسٰى ﴿٥٧﴾

چه اوباسې مونږ د وطن زمونږ نه په جادو خپل سره اے موسیٰ-

فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِّثْلِهِۦ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا

پس رابه ولو تا ته جادو د دے پشان پس مقرر کړه په مینځ زمونږ

وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَّا نُخْلِفُهُۥ نَحْنُ وَلَآ أَنتَ

او ستا کښ مقرر وخت چه خلاف به نه کوو مونږ او نه ته

مَكَانًا سُوًى ﴿٥٨﴾ قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ

ځائے برابر- اوئیل موسیٰ علیه السلام مقرر وخت ستا سو ورځ د خوشحالئ ستاسو ده

کړیږی- او په هغې درے واړو حالاتو کښ دوی الله تعالیٰ ته محتاج دی. اول ژوند ورکول بیا مرګ بیا دوباره ژوند (بعث بعد الموت)-

۵۶ :- خلاصه :- د دے آیت نه څلورم مقام شروع کیږی تر آیت ۷۶ پورے په یکښ ذکر کیږی مقابله د موسیٰ علیه السلام د ساحرانو سره او غلبه موندل په هغې باندے، بیا ئے ذکر کړیدے ایمان راوړل د ساحرانو په شجاعت د هغوی بیا تخویف دے په ۷۴ کښ بیا بشارت دے مومنانو ته په ۷۵ ۷۶ آیت کښ.

په دے ۵۶ آیت کښ ذکر د ټولو معجزاتو د موسیٰ علیه السلام دے په اجمالی طریقو سره او هغه نهه دی لکه چه سورة بنی اسرائیل کښ په آیت ۱۰۱ کښ تیر شویدی- او تفصیل د هغې په سورة اعراف کښ ذکر کړے شویدے. فَكَذَّبَ، دا ذکر د اسبابو د عذاب د تکذیب نه مراد دا دے چه دا آیات ئے د طرف د الله تعالیٰ نه نهٔ منل او ابٰی دا دے چه د توحید او رسالت منلو نه ئے انکار اوکړو-

۵۷ :- دا اعتراض د فرعون بناء دے په وهم د هغهٔ باندے یا دهوکه ورکوی قوم ته چه دا موسیٰ علیه السلام زمونږ نه وطن قبضه کوی- او آیا نو ته ئے سحر اوئیل-

۵۸ :- په دے آیت کښ وعده کول دی د فرعون د موسیٰ علیه السلام سره

وَاَنْ يُّحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ﴿٥٩﴾ فَتَوَلّٰى

او چه راجمع کړے شي خلق په وخت د ساخت کښ. پس مخ اوګرځوو

فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهٗ ثُمَّ اَتٰى ﴿٦٠﴾ قَالَ

فرعون نو راجمع ئے کړل خپل چل والا بيا راغے . اوئيل

په مقابله کولو په جادو سره او اختيار ئے ورکړو موسیٰ عليه السلام ته چه تاريخ او ځائے د مقابلے کولو ته پخپله مقرر کړه.

مَوْعِدًا وخت او مکان دواړو ته شامل دے نو مَكَانًا سُوًى، د دينه بدل بعض دے او مراد د سُوًى نه دا دے چه د دواړو فريقو په مينځ کښ وی او راتلل ورته د دواړو آسان وی يا سوی په معنیٰ د جدا ميدان دے.

۵۹:- په دے آيت کښ مقرر کړو موسیٰ عليه السلام وخت او تاريخ د مقابلے. تاريخ ته ئے يَوْمُ الزِّيْنَةِ اوئيل يعنی هغه ورځ چه په هغے کښ جشن کيدو د فرعون د پيدائش يا د هغه د تاج پوشئ او په دے لفظ سره د مکان تعين هم اوکړے شو ځکه چه زينت په دارالخلافه کښ کيږی. دا ورځ د دے وجے نه مقرره شوه چه د خلقو به هم چھٹی وی نو ګڼر خلق به ښار ته راجمع کيږی تماشه به اوکړی. او وخت د ساخت ئے ځکه مقرر کړو چه خلق د لرے لرے ځايونو نه را اورسی او بيا هم د شپے د پاره واپس خپلو کورو ته اورسی خلقو ته به آسانه وی او په فرعون باندے به د خلقو د خوراک تکليف نه راځی.

۶۰:- يوه معنیٰ دا ده چه فرعون د حق نه مخ واړوؤ او په ضد باندے اودريدلو.

دويمه معنیٰ دا ده چه روان شو خپل ځائے ته د پاره د تيارے کولو د مقابلے او د كَيْدَهٗ نه مراد ساحران دی يعنی اهل کيد يا مراد دا چه يوځ ئے کړو تدبير خپل.

اَتٰى راغے ميدان د مقابلے کولو ته.

لَهُمْ مُّوسَىٰ وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ

دوی ته موسیٰ علیه السلام تباه به شئ مهٔ جوړوئ په الله تعالیٰ باندے

كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ ۖ وَقَدْ خَابَ

دروغ نو بیخ به او باسی ستاسو په عذاب سره او یقیناً نا امیده شو

مَنِ افْتَرَىٰ ﴿٦١﴾ فَتَنَازَعُوا أَمْرَهُمْ

هغه څوک چه دروغ ئے جوړ کړل ۔ نو اختلاف اوکړو دوی په باره د هغوی کښ

بَيْنَهُمْ وَأَسَرُّوا النَّجْوَىٰ ﴿٦٢﴾ قَالُوا إِنْ

په مینځ خپل کښ او پټه جرګه ئے اوکړله ۔ اوئیل دوی یقیناً

هَٰذَانِ لَسَاحِرَانِ يُرِيدَانِ أَنْ يُخْرِجَاكُمْ

دا دواړه خامخا جادوګران دی، غواړی دوی چه او باسی تاسو لره

مِّنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا

د وطن ستاسو نه په سبب د جادو خپل او ورانه کړی رلړے کړی

٦١ :- موسیٰ علیه السلام ساحرانو ته نصیحت اوکړو چه شرک مهٔ کوئ او یره ئے ورکړه هغوی ته په عذاب سره ۔ معلومه شوه چه عام خلق د مصر مشرکان وو دهریان نه وو ۔ فَيُسْحِتَكُمْ، سُحت بیخ کندئ ته وئیلی شی او مراد د دینه عذاب دنیوی دے ۔ وَقَدْ خَابَ کښ مراد عذاب اخروی دے یا بِعَذَابٍ نه مراد عام دے دنیوی او اخروی او قَدْ خَابَ نه مراد ناکامی ده په مقابله کښ ۔

٦٢ :- یعنی د موسیٰ علیه السلام پدے نصیحت کولو سره په ساحرانو کښ اختلاف پیدا شو چا اوئیل چه دا خبرے د دهٔ د نبوت دی او بعضو اوئیل چه دا په مونږ باندے دباؤ کوی او پټه جرګه ئے اوکړه که دے نبی وی نو غالب به شی نو مونږ به پدهٔ باندے ایمان راوړو ۔

بِطَرِيْقَتِكُمُ الْمُثْلٰى ﴿٦٣﴾ فَاَجْمِعُوْا كَيْدَكُمْ

لار ستاسو چه غوره ده - نو کلک کړئ چل ول خپل

ثُمَّ ائْتُوْا صَفًّا ۚ وَقَدْ اَفْلَحَ الْيَوْمَ

بیا راشئ صفونه او یقیناً کامیاب دے نن

مَنِ اسْتَعْلٰى ﴿٦٤﴾ قَالُوْا يٰمُوْسٰٓى اِمَّآ اَنْ تُلْقِيَ

هغه څوک چه بر شي او منلو - اوئیل دوی اے موسیٰ یا ته اوغورځوه

۶۳:- دا قول د فرعونیانو دے او هغوی د دے خبرے اوکړے یو ئے حکم اوکړو چه دوی دواړه جادوګر دی - دویم حکومت والا ئے او یرول چه دوی ستاسو نه بادشاهي اخلی - دریم عوام خلق ئے اویرول چه دوی ستاسو حق دین خرابوی -

اِنْ هٰذٰنِ - ابن کثیر وئیلی دی چه دا هم د بعض عربو لغت دی چه د اِنَّ په ځائے اِنْ او اسم د هغے مرفوع وائی او بعضو وئیلی دی چه دا مخفف دے د مُثقّل نه او ضمیر شان (اسم) ئے حذف دے او هٰذٰن مبتداء ده او بعضو وئیلی دی چه ان نافیه دے او لام په معنیٰ د اِلَّا سره دے -

۶۴:- صَفًّا ، د دے یوه معنیٰ دا ده چه صفونه جوړ کړئ د پاره د دے چه په موسیٰ علیه السلام باندے رُعب راشی - دویمه معنیٰ دا ده چه راشئ عیدګاه ته یعنی ځائے د جشن کولو ته -

وَقَدْ اَفْلَحَ ، د دنیا پرستو خیال دے چه د دنیا کامیابی فلاح ګنړی -

اِسْتَعْلٰى ئے د دے وجے نه اوئیل چه علو خو دوی اصل د فرعون د پاره ګنړله او په مقابلے سره چه علو حاصلیږی نو هغه عارضی وی نو هغے ته ئے استعلاء اوئیل -

وَإِمَّآ أَن نَّكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ ﴿٦٥﴾ قَالَ

او یا به موږ شو اول د غورځوونکو نه۔ اوئیل هغه

بَلْ أَلْقُوا ۖ فَإِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ

بلکه اوغورځوئ تاسو نو ناڅاپه وخت رسئ د هغوی او همساګانے د هغوی

يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِن سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَىٰ ﴿٦٦﴾

په خیال کښ راتلے موسیٰ ته د وجے د جادو د هغوی نه چه یقینًا دا منډے وهی۔

فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِۦ خِيفَةً مُّوسَىٰ ﴿٦٧﴾

پس تیره کړه په زړه کښ ویره موسیٰ علیه السلام۔

۶۵:۔ په دے آیت کښ اشاره ده چه ساحرانو د موسیٰ علیه السلام ادب کړیدے او د دے په وجه هغوی له ایمان نصیب شو۔ او په حدیث د بخاری کښ اَسْلَمْتَ عَلٰی مَا سَلَفَ لَکَ مِنَ الْخَیْرِ کښ هم دیته اشاره ده او دا سے په سورة اعراف ۱۱۵ کښ تیر شوے دی هر کله چه مقصد اصلی اول القاء کوونکے دے د دے وجے نه دلته لفظ د اول ئے ذکر کړو۔

۶۶:۔ په دے آیت کښ اشاره ده چه سحر د هغوی نظربندی کول وو۔ او دا دلیل دے په دے خبره باندے چه د سحر اثر په پیغمبرانو باندے هم کیږی لیکن د هغوی عقل او دین ته نقصان نشی رسولے۔ صرف قوت خیال باندے اثر پریوځی او دا یو مرض دے چه د نبوت سره منافات نه لری د دے تفصیل په تفسیر د سورة فلق کښ راځی۔

۶۷:۔ یره کول د موسیٰ علیه السلام د مارانو نه طبعی یره وه او د دے د نبوت سره منافات نیشته یا موسیٰ علیه السلام د دے نه اویریدلو چه عام خلقو باندے د سحر د وجے نه حق ګډوډ نشی۔ د دے وجے نه چه معجزه خو د ده په اختیار کښ نه وه نو کیدے شی چه په دے وخت کښ د الله تعالیٰ د طرف نه امر او نشی ځکه یره ورباندے راغله۔

قُلْنَا لَا تَخَفْ اِنَّكَ اَنْتَ الْاَعْلٰى ﴿۶۸﴾ وَاَلْقِ

او ویل مونږ مه ویریږه یقیناً ته بره یې - او اوغورځوه

مَا فِیْ یَمِیْنِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوْا ؕ اِنَّمَا

هغه چه ستا په ښي لاس کښ دی تیر به کړي (په یو ځل) هغه چه دوی جوړ کړیدي - یقیناً هغه چه

صَنَعُوْا كَیْدُ سٰحِرٍ ؕ وَلَا یُفْلِحُ السّٰحِرُ

دوی جوړ کړیدي چل ول د جادوګر دے، او نه کامیابیږي جادوګر

حَیْثُ اَتٰى ﴿۶۹﴾ فَاُلْقِیَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا

هر ځای چه راشي - پس اوغورځولے شو جادوګران سجده کوونکي

۶۸:- په دے آیت کښ تسلّی ده موسٰی علیه السّلام ته په اوچت والی دَ مرتبے سره په دُنیا او آخرت کښ او دلیل دے په دے خبره چه دَ اعلٰی اطلاق په مخلوق باندے هم کیدیشی - لیکن دا دَ مخلوق دپاره مطلق نه دے اعلٰی دَ هر څیز نه مراد نه دے او دَ الله تعالٰی دپاره دا صفت مطلق او کامل دے۔

۶۹:- په دے آیت کښ تسلی دی موسٰی علیه السلام ته په ذکر دَ سبب دَ غلبے دَ هغه په دوه طریقو سره - اوله طریقه په تَلْقَفْ سره ده. او دویمه طریقه په وَلَا یُفْلِحُ السّٰحِرُ سره ده - او په لفظ دَ مَا فِیْ یَمِیْنِكَ کښ اشاره ده چه ستا معجزه بے تکلیفه کار دے او اشاره ده چه ستا همساء سره دَ وهوکوالی نه غټے رسئ او همساګانے به تیرے کړي. دَ تَلْقَفْ دوه معنے دی اوله معنٰی مشهوره ده چه هغے مار دَ موسٰی علیه السلام هغه ټولے رسئ او همساګانے دَ یو نوړئ پشان تیرے کړے او دویمه معنٰی سقرانی وئیلی دی چه دا کنایه ده دَ هغے دَ اثر ختمولو نه یعنی دَ همساګانو او رسو نه شکل دَ مارانو ختم شو لیکن اوله معنٰی صحیح ده اِنَّمَا دا مرکب دے دَ اِنَّ او مَا موصوله نه حَیْثُ اَتٰى یعنی هر مقام کښ نشي کامیاب کیدے او خصوصاً دَ معجزے په مقابله کښ هیڅ کله نشي کامیاب کیدے.

قَالُوْٓا اٰمَنَّا بِرَبِّ هٰرُوْنَ وَمُوْسٰى ﴿۷۰﴾

اُوئیل دوی ایمان راوړے دے مونږ په رب د هارون او موسیٰ علیهما السلام۔

قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهٗ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ ؕ

اوئیل فرعون آیا ایمان راوړلو تاسو په دهٔ باندے مخکښ د دینه چه اجازت کړے وے ما تاسو ته

اِنَّهٗ لَكَبِيْرُكُمُ الَّذِيْ عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ ۚ

یقیناً دا ستاسو مشر دے هغه چه خودلے دے تاسو ته جادو

فَلَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِّنْ

نو ضرور پرے به کړم لاس ستاسو او خپے ستاسو

خِلَافٍ وَّلَاُصَلِّبَنَّكُمْ فِيْ جُذُوْعِ النَّخْلِ ؗ

ادل بدل او ضرور پهانسی به کړم تاسو په تنو د کجورو کښ

وَلَتَعْلَمُنَّ اَيُّنَآ اَشَدُّ عَذَابًا وَّاَبْقٰى ﴿۷۱﴾

او خامخا پوهه به شے چه کوم یو زمونږ نه ډیر سخت عذاب والا دے او همیشه عذاب والا دے

ف:- لفظ د اُبْقٰى دلالت کوی په دے باندے چه معجزه د موسیٰ علیه السلام ښکاره دلیل وو په توحید د الله تعالیٰ چه په وجه د هغے سره دوی مجبوره شو سجدے کولو ته او ایمان راوړلو ته۔ د دے وجے نه صیغه د مجهول ئے راوړله اٰمَنَّا اشاره ده چه دا سجده د دوی د ایمان د وجے نه ده سجده طبعی یا عادتی نه وه۔

فائده:- په نورو سورتونو کښ موسیٰ علیه السلام مخکښ او هارون علیه السلام روستو ذکر شویدی او دلته ئے هارون علیه السلام مخکښ راوړو یو خو د آیاتونو د فواصلو د وجے نه۔ دویم په دے سورت کښ د هارون علیه السلام شان ذکر کول مقصد دے لکه چه د هغه د نبوت سوال اوکړے شو بیا دوی ته ئے رَسُوْلَا په تثنیه سره اوئیل او روستو د هارون علیه السلام صفاتی ذکر کوی۔ لقد قال لهم هارون سره۔

ملاحظه:- په دے آیت کښ ذکر کړے ده اول زورنه د فرعون ساحرانو ته

قَالُوْا لَنْ نُّؤْثِرَكَ عَلٰى مَا جَآءَنَا

دوی اوویل هیچرې نه غوره کوو مونږ تا په مقابله د هغه چه راغلي دي مونږ ته

مِنَ الْبَيِّنٰتِ وَالَّذِىْ فَطَرَنَا فَاقْضِ

د ښکاره معجزاتو نه او هغه چه مونږ ئې پیدا کړي یو نو فیصله اوکړه

مَآ اَنْتَ قَاضٍ ؕ اِنَّمَا تَقْضِىْ هٰذِهِ الْحَيٰوةَ

هغه چه ته ئې فیصله کوونکے ئې، یقینًا ستا فیصله چلیږي صرف په دې ژوند

الدُّنْيَا ﴿۷۲﴾ اِنَّآ اٰمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا

دنیوي کښې - یقینًا مونږ ایمان راوړے دے په رب خپل باندې د دې دپاره چه بخنه اوکړي مونږ ته

خَطٰيٰنَا وَمَآ اَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ ؕ

د ګناهونو زمونږ او هغه چه زور کړے دے تا په مونږ باندې په باره د هغې کښې د جادو کولو نه

په ایمان راوړلو بے اجازته او بیا ئې ذکر کړے دے د دروغژن دلیل د هغه چه موسٰی علیه السلام ستا سوا استاذ دے - حال دا دے چه د موسٰی علیه السلام د مصر د راتلو نه مخکښې دا ساحران موجود وو. سحرونه ئې کول او موسٰی علیه السلام خو د مصر نه غائب وو.

اَيُّنَا اَشَدُّ مراد د دیته ځان د فرعون او رب د موسٰی علیه السلام دے.

او بیا ئې ذکر کړے دے په دریو جملو کښې دباؤ کول په ساحرانو په عذاب ورکولو سره.

۷۲ :- په دې آیت کښې ئې ذکر کړے دے شجاعت د ساحرانو پس د ایمان راوړلو نه. د وَالَّذِىْ فَطَرَنَا دوه معنے دی.

اوله معنیٰ دا ده چه نه غوره کوو مونږ تا لره په مقابله د هغه ذات کښې چه مونږ ئې پیدا کړي یو.

دویمه معنیٰ دا ده چه قسم دے په هغه ذات چه مونږ ئې پیدا کړي یو. او د آخري جملے مطلب دا دے چه ستا زور صرف په دنیا کښې چلیږي شي او په آخرت کښې نهٔ چلیږي.

الثلاثة

وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى ﴿٧٣﴾ اِنَّهٗ مَنْ يَّاْتِ

او الله تعالیٰ غوره دے او همیشه دے۔ یقیناً ځوک چه راشی

رَبَّهٗ مُجْرِمًا فَاِنَّ لَهٗ جَهَنَّمَ ؕ لَا يَمُوْتُ

رب خپل ته مجرم نو یقیناً ده لره جهنم دے نه به مری

فِيْهَا وَلَا يَحْيٰى ﴿٧٤﴾ وَمَنْ يَّاْتِهٖ مُؤْمِنًا

په هغے کښں او نه به ژوندے وی (په فائده مند ژوند سره) او ځوک چه راشی هغه ته مؤمن

قَدْ عَمِلَ الصّٰلِحٰتِ فَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ

حال دا چه نیک عملونه ئے کړے وی نو دغه خلق دوی لره

۷۳:- په دے آیت کښں دلیل دے چه په ایمان راوړلو سره ټول تیر شوی ګناهونه معاف کیږی۔

وَمَآ اَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ نه مراد دا دے چه هر کله ساحرانو دَ مقابلے کولو نه مخکښں چه دَ موسیٰ علیه السلام پیغمبری او پیژندله نو دوی انکار اوکړو دَ مقابلے نه نو فرعون په دوی باندے اکراه اوکړه په سحر کولو سره یا مراد دَ دینه دا دے چه فرعون پخپل ملک کښں تعلیم دَ سحر په زور جاری کړے وو۔

وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى ، یوه معنیٰ دا وه چه دَ الله تعالیٰ اطاعت غوره دے او ثواب دَ هغے همیشه دے۔ دویمه معنیٰ دا ده چه الله تعالیٰ غوره دے کله چه دَ هغه اطاعت اوکړے شی او عذاب دَ هغه باقی او همیشه دے کله چه دَ هغے عصیان اوکړے شی۔

۷۴:- په دے آیت کښں تخویف اخروی دے منکرینو ته او لفظ دَ مُجْرِمًا کښں اشاره ده چه په میدان دَ قیامت کښں په ګناهګارو باندے دَ هغوی ګناهونه به ښکاریږی۔ وَلَا يَحْيٰى ، مراد دا دے چه په ژوند سره به فائده نشی حاصلولے۔ او دا سے په سورۃ اعلیٰ ۱۳ کښں دی۔ او لَا يَمُوْتُ دلیل دے چه اهل جهنم په همیشه وی۔

الدَّرَجٰتُ الْعُلٰى ﴿٧٥﴾ جَنّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِىْ

درجې اوچتې دي۔ جنتونه دَ همیشوالی بهیږي به

مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ وَذٰلِكَ

دَ لاندې دَ هغې نه ویالې همیشه به وي دوي په هغې کښې او دا

جَزٰٓؤُا مَنْ تَزَكّٰى ﴿٧٦﴾ وَلَقَدْ اَوْحَيْنَآ

بدله ده دَ هغه چا چه ځان ئې پاک ساتلې دَ (دَ شرک نه)۔ او یقیناً وحي اوکړه مونږ

اِلٰى مُوْسٰٓى ۙ اَنْ اَسْرِ بِعِبَادِيْ فَاضْرِبْ

موسیٰ ته چه دَ شپې بوځه بندګان زما پس اوهه (دریاب)

لَهُمْ طَرِيْقًا فِى الْبَحْرِ يَبَسًا ۙ لَّا تَخٰفُ

(رجوړې کړه) دوي لره لارې په دریاب کښې اوچې نه به یریږې

دَرَكًا وَّلَا تَخْشٰى ﴿٧٧﴾ فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ

دَ لاندې کولو نه او نه به ویریږې دَ غرقیدلو نه۔ پس لاړو په دوي پسې فرعون

٧٥ - ٧٦ :- په دې آیتونو کښې بشارت اخروي دے۔ قَدْ عَمِلَ الصّٰلِحٰتِ کښې اشاره ده استقامت او شجاعت ته پشان دَ هغه دَ ساحرانو الدَّرَجٰتُ الْعُلٰى په حدیث سره ثابت دي چه په جنت کښې سل درجې دي او هر دوارو درجو په مینځ کښې دَ آسمان او زمکې پشان فاصله ده۔ تَزَكّٰى ۔ ابن کثیر وثیلي دي چه ځان پاک کړي دَ خیرې او پلیتۍ دَ شرک نه او بندګي دَ الله تعالیٰ کوي او دَ رسولانو اتباع کوئ۔ خو په دې جمله کښې اشاره ده چه جنت دَ پاکو ځاے دے او پاکوالے حاصلیږي په ایمان او نیک عمل سره۔

٧٧ :- (خلاصه) دَ دې آیت نه پنځم مقام شروع کیږي تر آیت ٨٢ پورې په دې کښې ذکر دَ نجات موندلو دَ بني اسرائیلو دے او غرق کیدل دَ فرعون دي سره دَ قوم نه بیا یاداشت ورکول دي بني اسرائیلو ته په نعمتونو سره او تخویف او بشارت دے۔

بِجُنُوْدِهٖ فَغَشِيَهُمْ مِّنَ الْيَمِّ مَا

دَ لښکرو سره ، نو راګیر کړو دوی لره دَ دریاب نه هغه څه

غَشِيَهُمْ ﴿٧٨﴾ وَاَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهٗ

چه دوی پټ کړل ۔ او بې لارې کړو فرعون قوم خپل لره

وَمَا هَدٰى ﴿٧٩﴾ يٰبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ قَدْ اَنْجَيْنٰكُمْ

او هیڅ لارې اونه خودله دوی ته۔ اے بنی اسرائیلو یقیناً بچ کړې مونږ تاسو

مِّنْ عَدُوِّكُمْ وَوٰعَدْنٰكُمْ جَانِبَ الطُّوْرِ

دَ دشمن ستاسو نه او وعده کړے وه مونږ تاسو سره دَ طرف دَ طور

الْاَيْمَنَ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى ﴿٨٠﴾

ښی طرف او رالیږلی دی مونږ په تاسو باندې من او سلویٰ

فائدہ: پدے آیت کښې هجرت دَ بنی اسرائیلو ذکر کوی او حکم دَ هجرت کولو دَ شپې په وخت کښې دَ دے وجے نه دے چه مفسدان خلق دَ شپې په غفلت کښې وی او دا هجرت دَ دوی په وحی دَ الله تعالیٰ سره وو۔ او په هغې کښې اختصار کړے شوے تفصیل دَ هغې په سورۃ شعراء کښې دی۔ طَرِيْقًا اسم جنس دے په معنیٰ دَ جمع سره دے یعنی دولس لارے۔ دَرَكًا لاندے کول دَ فرعونیانو تاسو لره او دَ اوبو نه وَلَا تَخْشٰى، دَ غرقیدلو نه په دریاب کښې۔

٧٨:۔ پدے آیت کښې ذکر دَ غرقیدلو دے دَ فرعون، سرۃ دَ لښکر نه په طریقه دَ اختصار سره۔ مَا غَشِيَهُمْ دا ابهام دَ پاره دَ ډیر عظمت او هیبت دے لکه په سورۃ نجم ٥٤ کښې۔

٧٩:۔ پدے کښې رد دے په دعویٰ دَ فرعون باندے چه هغه ذکر شویده په سورۃ مومن آیت ٢٩ کښې۔

٨٠:۔ پدے آیت کښې ذکر دَ نعمتونو دے په بنی اسرائیلو باندے۔ په سر کښې دا لفظ (چه اوئیل مونږ دَ غرق دَ فرعون نه وروسته) پټ دے۔ اول نعمت نجات دَ دشمن نه۔ او دویم نعمت وعده دَ کتاب الله ورکول وو۔

كُلُوا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ وَلَا تَطْغَوْا

(راوئیل مونږ) خورئ د حلال پاک هغې نه چه مونږ درکړی دی تاسو ته او سرکشي مه کوئ

فِيْهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِيْ وَمَنْ يَّحْلِلْ

په دیکښې نو نازل به شی په تاسو باندې غضب زما او هغه څوک چه نازل شو

عَلَيْهِ غَضَبِيْ فَقَدْ هَوٰى ۝٨١ وَاِنِّيْ لَغَفَّارٌ

په هغه باندې غضب زما نو یقیناً هلاک شو. او یقیناً زه خامخا بخښونکے یم

لِّمَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ

هغه چا ته چه توبه یې کړې ده او ایمان یې راوړے دے او عمل یې کړے نیک بیا په تابعدارئ د سنت

اهْتَدٰى ۝٨٢ وَمَآ اَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ

ګلک دې په دین باندې - (راوئیل الله تعالیٰ) او څه شے زر راوستے ته د قوم خپل نه

او دریم نعمت د مَنّ سلوٰی وو. اول نعمت د امن دے دویم روحانی نعمت دریم جسمانی نعمت دے.

۸۱:- د كُلُوا نه مخکښې (قلنا) پټ مراد دے او طغیان په خوراک کښې څلورو طریقو سره دے. اوله طریقه ناشکري کول. دویمه طریقه په بدال د اعلیٰ کښې ادنیٰ خوښتل. دریمه طریقه د هغې ذخیره کول په خلاف کولو د حکم د الله تعالیٰ سره. او څلورمه طریقه په هغې کښې د ځان نه حرام حلال جوړول او دا ټولې طریقې اسباب د غضب الٰهی دی او د آیت په آخر کښې تخویف اُخروی ذکر دے. فَقَدْ هَوٰى. لفظ کښې اشاره ده چه بنی اسرائیل والی د نعمتونو د دنیا سره د ناشکرئ نه سبب د تنزل دے اګرچه دنیا پرست خلق دیته ترقی وائی او دا تنزل په آخرت کښې پوره ښکاره کیږی.

۸۲:- په دے آیت کښې بشارت دے په مغفرت د ګناهونو سره. اِهْتَدٰى. هدایت په بوڅو طریقو سره حاصلیږی. اوله طریقه استقامت په ایمان باندې تر مرګه پورې او دویمه طریقه د شکونو نه بچ کیدل. او دریمه طریقه په سنت د نبی مضبوط کیدل. ابن کثیر وئیلی دی چه مستقیم شی په سنت او جماعت باندې او دا درجه (استقامت) د ایمان او عمل صالح نه روستو ده ځکه یې دا روستو ذکر کړې ده.

يٰمُوسٰى ﴿٨٣﴾ قَالَ هُمْ أُولَآءِ عَلٰٓى أَثَرِىْ

اے موسیٰ - اوئیل هغه هغوی دغه دی زما په نقش قدم باندې روان دي

وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضٰى ﴿٨٤﴾ قَالَ فَإِنَّا

او زر راغلم زهٔ تا ته اے ربه زما دے دپاره چه ته رضا شے - اوئیل الله تعالیٰ پس یقیناً

قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْۢ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ

ازمیښت اوکړو موږ په قوم ستا باندے روستو ستا نه اوګمراهئ ته راوبلل دوی لره

۸۳ :- خلاصه :- د دے آیت نه شپږم مقام شروع دے تر ۹۸ آیت پورے په دیکښ ذکر د غضب د موسیٰ علیه السلام دے خپل قوم ته، او بیا ورور ته، او بیا سامری ته او جواب کول د هر یو بخپلے طریقے سره او په آخر کښ سوځول د سخی دی چه ماده د شرک وه، او دعوت دے توحید ته۔
فائده :- په ۸۳ آیت کښ ذکر کوی اول میقات د موسیٰ علیه السلام د پاره د اخستلو د کتاب چه تفصیل د هغے په سورة اعراف ۱۴۲ کښ تیر شوی دے او په دے آیت کښ د موسیٰ علیه السلام نه دوه تپوسونه ذکر دی په یو لفظ سره چه ما اعجلك دے اول دا چه قوم دے په کوم حالت کښ پریخودلے دے۔ او دویم دا چه د میقات د مقرر وخت نه وړاندے ولے راغلے۔
۸۴ :- په دے آیت کښ د دواړو سوالونو جوابونه دی - اول جواب دا چه قوم زما تابعدار دے، یعنی په هغوی کښ شرک نیشته - لفظ د أثری په دے معنیٰ باندے دلالت کوی - دویم جواب دا دے چه د وخت نه مخکښ راتلل د دے دپاره چه ته زما نه ډیر رضا شے دا ما په خپل اجتهاد سره کړی دی - لکه چه یو مؤمن مسجد ته د وخت د داخلیدلو نه مخکښ د مونځ د پاره لاړشی بعضے مفسرینو د أثری معنے سره لیکلے دی چه قوم ما پسے طور ته راروان دے لیکن زهٔ تربنه مخکښ راغلم او دا ئے د دویم میقات سره لګولے دے دا قول د سورة اعراف د ترتیب نه خلاف دے ځکه چه په اول میقات کښ د موسیٰ علیه السلام سره نور خلق نشته هغوی راویاکسان) خو په دویم میقات کښ وو او واقعه د ورکولو د کتاب او د عبادت د عجل د دویم میقات نه وړاندے شوی وه۔

السَّامِرِيُّ ﴿٨٥﴾ فَرَجَعَ مُوسٰۤى اِلٰى قَوْمِهٖ

سامري . نو واپس لاړو موسٰی قوم خپل ته

غَضْبَانَ اَسِفًا ۚ قَالَ يٰقَوْمِ اَلَمْ يَعِدْكُمْ

غصه غمژن او وئیل هغه اے قومه زما آیا وعده نه ده کړے تاسو سره

رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا ۚ اَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ

رب ستاسو وعده خائسته آیا نو اوګډه شوه په تاسو باندے وعده

اَمْ اَرَدْتُّمْ اَنْ يَّحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ

یا اراده اوکړه تاسو چه نازل شي په تاسو باندے غضب

مِّنْ رَّبِّكُمْ فَاَخْلَفْتُمْ مَّوْعِدِىْ ﴿٨٦﴾

دَ طرف دَ رب ستاسو نه نو خلاف اوکړو تاسو دَ وعدے زما نه .

س ٨٥ :- پدے آیت کښ خبر ورکول دي موسٰی علیه السلام ته چه ستا قوم په شرک کښ اخته شوے دے . او سبب دَ هغے سامري ګرځیدلے دے . او فَتَنَّا کښ اشاره ده چه شیطان انسي یا جني په یو قوم باندے مسلط کول امتحان دَ الله تعالٰی دے او اَضَلَّهُمُ په معنٰی دَ دعوت کولو دَ ګمراهۍ دے ځکه اضلال په اصل کښ فعل دَ الله تعالٰی دے . په آیت کښ دلیل دے پدے خبره چه موسٰی علیه السلام په غیب باندے خبر نه وو . او پدیکښ اختصار دے چه ځلویښت ورځے په میقات کښ تیرے شوے او کتاب ئے ورله په تختو کښ ورکړه بیا ئے ورله خبر ورکړو . فَاِنَّا قَدْ فَتَنَّا آ ه .

فائده :- سامري دَ سامره قبیلے نه وو . اسرائیلي وو یا قبطي وو . دا دوه قولونه دي اول قول ډیر مشهور دے . سامري په دین دَ موسٰی علیه السلام کښ داخل شوے وو په طریقه دَ منافقت سره او بیا مرتد شو نو بني اسرائیل ئے شرک ته راوبلل .

س ٨٦ :- پدے آیت کښ اشاره ده چه دَ دین کار په لیدلو سره غصه کیدل دَ انبیاء علیه السلام طریقه ده . غَضْبَانَ ظاهري غصے ته وئیلے شي .

قَالُوْا مَآ اَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا

دوی اوویل خلاف نه دے کړے مونږ ستا د وعدے نه په اختیار خپل سره

وَلٰكِنَّا حُمِّلْنَآ اَوْزَارًا مِّنْ زِيْنَةِ

او لیکن بوج کړے شو په مونږ باندے گناهونه (دخیانت) د وجے د کالو

الْقَوْمِ فَقَذَفْنٰهَا فَكَذٰلِكَ اَلْقَى السَّامِرِيُّ ﴿۸۷﴾

د قوم د فرعون نه نو اوغورځول مونږ هغے لره نو دا رنگ اوغورځول سامری هم۔

او اَسِفًا د زړه خفګان ته وئیلے شی او هغه زیات غضب دے۔ وَعْدًا حَسَنًا، د دینه مراد مسئله د توحید ده۔ هغه چه الله تعالیٰ ثابت کړی په دلیلونو او معجزاتو سره او دیته وعده د الله تعالیٰ وئیلے شی۔ حاصل دا دے چه تاسو خلاف اوکړو د وعدے د توحید نه نو د دے وجے نه چه وخت پرے باندے ډیر تیر شوے زړهٔ شوه نو ستاسو نه هیره شوه۔ او یا قصدًا مو خلاف اوکړو۔ نو د الله تعالیٰ غضب نازلیدل غواړئے۔ دویم دا چه وَعْدًا حَسَنًا نه مراد وعده د تورات د ورکولو ده۔ حاصل دا چه تاسو خلاف اوکړو د وعدے نه (یعنی د وعدے انتظار مو هم اونکړو) د دے وجے نه چه موده ډیره شوے وه نو ستاسو نه وعده هیره شوه یا مو اراده اوکړه چه د الله تعالیٰ غضب در باندے نازل شی نو ځکه تاسو خلاف اوکړلو۔ او ترتیب د جملو په اصل کښ دا سے دے۔ اَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا فَاَخْلَفْتُمْ مَّوْعِدِيْ اَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ اَمْ اَرَدْتُّمْ اَنْ يَّحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ۔ یعنی د وعدے د مخالفت د پاره اوله وجه ده یا دویمه وجه ده۔

۸۷۔ یعنی دوی د خلاف د وعدے د پاره دریمه وجه بیان کړله سوا د هغه دوه وجو نه چه په وړاندے آیت کښ تیر شوے دے۔ د دریمے وجے حاصل دا دے چه مونږ لره سامری په مسئلے سره پړه کړلو او مجبوره ئے کړو ځکه چه هغه راته اووئیل چه تاسو سره د قوم فرعون زیورات دی۔ او دا مالِ غنیمت دے۔ او مال د غنیمت نه فائده اخستل حلال نه دی (ځکه چه دا حکم وو په تیر شوی امتونو کښ) نو دا په اور سوځول لازم دی

فَاَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهٗ خُوَارٌ

پس جوړ ئے کړو دوی لره سخے جوسه چه هغے لره آواز وؤ

فَقَالُوْا هٰذَآ اِلٰهُكُمْ وَاِلٰهُ مُوْسٰى فَنَسِيَ ﴿۸۸﴾

نو دوی اُوئیل خلقوته دا ستاسو دبندګئ کولو حقدار دے او اله د موسیٰ هم دے پس ډهیر کړے یې

نو مونږ د دے ګناه نه ځان د بچ کولو د پاره زیورات اُور ته او غورځول او سامری هم د دهوکے راکولو د پاره خپل زیورات اُور ته او غورځول۔ او دا بهانه د دے خلقو په حقیقت کښ غلطه وه، د دے وجے نه که د دے زیوراتو سوځول لازم وے نو موسیٰ علیه السلام ولے دا حکم نه کوؤ چه نبی د یو څیز حرمت نه وی بیان کړے نو امتی له هیڅ اختیار نیشته چه هغه حرام کړی۔ نو دوی تقلید اوکړو د سامری په خلاف د موسیٰ علیه السلام کښ۔

فائده:- ابن کثیر لیکلی دی دے خلقو ځان د ورے ګناه رد دوی په ګمان کښ) بچ ساتلو او لویه ګناه چه د عجل عبادت کول وؤ د هغے نه ئے ځان بچ نه ساتلو دا د بے عقلو کار دے۔

زِيْنَةِ په معنیٰ د کالو دے۔ او اَوْزَارًا نه مراد ګناهونه دی۔ حُمِّلْنَا نه مراد د ګناه د خیانت کولو دے ځکه چه تحمیل کله په معنیٰ د خیانت راځی۔

سـ ۸۸:- جَسَدًا دلالت کوی چه دغه سخے د غوښے او هډوکو او ویښتو نه وؤ بدل شوے بلکه د سرو زرو وؤ او کیدیشی چه د آواز کولو د پاره ئے پکښ څه آله لګولے وه۔ او دا روایت د ابن عباس رضی الله عنهما نه مفسرینو نقل کړیدے۔ فَقَالُوْا اشاره ده چه د سامری نور ملګری هم وؤ۔ او هغه ټولو د سخی د عبادت کولو ته دعوت شروع کړے دو۔ او دوی ورته اله د دے وجے نه وئیل چه د دوی عقیده وه چه الله تعالیٰ په دے جسد کښ د ننه حلول کړے دے او الله تعالیٰ د دے سخی په صورت کښ ښکاره شوے دے۔ او د سخی نه چاپیره طوافونه اوګرځیدل او ګڼا ئے کوله او دا ئے عبادت ګنړلو لکه بعض متصوفه اوس هم ګرځیدل او ګڼا کولو ته عبادت وائی او وائی چه دا چشتیه طریقه ده - او دا د ټولو حلولیه، اتحادیو عقیده ده۔ فَنَسِيَ ضمیر د نسی راجع دے موسیٰ علیه السلام ته نو دا داخل دے

أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا

آيا دوی نه پوهیږی چه دا سخے دوی ته نشی گرځولے هیڅ جواب

وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿۸۹﴾

او نه اختیار لری دوی لره د ضرر او نه د فائدے ورکولو۔

وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَارُونُ مِنْ قَبْلُ

او یقیناً ویلے وو دوی ته هارون علیه السلام د دینه مخکښ

يَٰقَوْمِ إِنَّمَا فُتِنتُم بِهِۦ ۖ وَإِنَّ رَبَّكُمُ

اے قومه زما یقیناً فتنه (شرک) کښی او غورځولے شوئ په سبب د دے سخی سره او یقیناً ستاسو رب

الرَّحْمَٰنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوٓا۟ أَمْرِى ﴿۹۰﴾

رحمٰن دے پس زما د عمل تابعداری کوئ او اطاعت کوئ د خبرے زما۔

لاندے د قالوا نه او یا راجع دے سامری ته نو دا قول د الله تعالیٰ دے چه سامری خپل اِلٰه هیر کړیدے۔

س۸۹:۔ پدے آیت کښی رد دے پدغه مشرکینو باندے په نفی کولو د صفتونو د الوهیت سره د سخی نه۔ یو صفت کلام کول او جواب ورکول دی نو معلومه شوه چه کلام د الله تعالیٰ صفت دے۔ دویم صفت اختیار د نفعے او ضرر دے۔ ځکه چه اِلٰه حق اختیارمند د نفعے او ضرر وی۔

فائده :۔ دا دواړه صفتونه په هغه مرده کانو او لیاء کرامو کښی هم نه دی موجود چه دے خلقو د هغوی نه معبودان جوړ کړے دی۔ نه خبرے کولے شی۔ او نه جواب ورکولے شی۔ او نه اختیار د نفع او ضرر د چا لرلے شی۔

س۹۰:۔ پدے آیت کښی ذکر د هارون علیه السلام دے قوم خپل ته په څلورو جملو کښی۔ په اوله جمله کښی رد دے په شرک باندے۔ او اشاره ده چه معامله د سامری ټوله فتنه ده۔ او په دویمه جمله کښی بیان د توحید دے۔ او په دریمه جمله کښی امر دے په اتباع سره۔ او په څلورمه جمله کښی امر دے په اطاعت سره او دا خلاصه ده د دعوت

قَالُوْا لَنْ نَّبْرَحَ عَلَيْهِ عٰكِفِيْنَ حَتّٰى

دوی اوئیل همیشه به یو مونږ پس دے سخی منجوران (عبادت کوونکی) تر دے

يَرْجِعَ اِلَيْنَا مُوْسٰى ﴿٩١﴾ قَالَ يٰهٰرُوْنُ مَا

چه واپس راشی مونږ ته موسٰی. اوئیل موسٰی علیه السلام اے هارون څه څیز

مَنَعَكَ اِذْ رَاَيْتَهُمْ ضَلُّوْٓا ﴿٩٢﴾ اَلَّا تَتَّبِعَنِ ؕ

منع کړه تا لره هر کله چه تا دوی اولیدل چه گمراه شول. چه تا زما تابعداری اونکړه

اَفَعَصَيْتَ اَمْرِىْ ﴿٩٣﴾ قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَاْخُذْ

آیا نافرمانی اوکړه تا دَ حکم زما نه. اوئیل هغه اے دَ مور ځویه مهٔ نیسه

دَ حق. او دائے دَ دے وجے نه ذکر کړو چه څوک دا استدلال یا اعتراض اونکړی چه هارون علیه السلام مداهنت کړے وو نو معلومه شوه چه مداهنت جائز دے

فائده :- فرق په مینځ دَ اتباع او دَ اطاعت کښ دا دے، چه اتباع په عمل او په طریقه کښ ده او اطاعت په وینا او په حکم کښ دے یعنی هارون علیه السلام قوم ته اوئیل چه زما پشانتے عمل کوئ په طریقه دَ توحید سره او زما دَ حکم اطاعت اوکړئ په شرک پریخودلو سره.

سوال ٩١ :- دا جواب دے دَ قوم دَ طرف نه هارون علیه السلام ته ځکه چه دوی هغه کمزورے گنړهٔ، او دَ موسٰی علیه السلام واپس کیدل ئے شرط کړه ځکه دَ دوی خیال وو چه موسٰی علیه السلام په عبادت دَ سخی کښ زمونږ موافقت اوکړی.

فائده :- دَ عکوف معنٰی دا ده چه یو شی لازم اونیسی، او هغے ته توجه اوکړی په طریقه دَ تعظیم او دَ عبادت سره دوی هم دَ هغے سخی عبادت او تعظیم شروع کړو او دَ هغے نه به ئے طواف کوو او کښا به ئے کوله.

سوال ٩٢ ٩٣ :- هر کله چه تیر شوو آیتونو نه معلومه شوه چه هارون علیه السلام هیڅ مداهنت نه دے کړے لیکن موسٰی علیه السلام خبر نه وو نو دَ غصے دَ وجے نه دَ هغهٔ دَ ږیرے نه ئے دَ نیولو اراده اوکړله او سر ئے ورله اونیولو او ځان ته ئے راښکه او ورته ئے اوئیل هغه خبره چه پس دے دا هم

بِلِحْيَتِيْ وَلَا بِرَاْسِيْ ۚ اِنِّيْ خَشِيْتُ اَنْ تَقُوْلَ

ګیره زما او نه سر زما یقیناً زه ویریدلے یم چه ته به اُوایے

فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ وَلَمْ تَرْقُبْ

ډلے ډلے پیدا کړے په مینځ دَ بنی اسرائیلو کښ او لحاظ دِ نهٔ کوؤ

قَوْلِيْ ﴿۹۴﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يٰسَامِرِيُّ ﴿۹۵﴾

زما دَ خبرے۔ اوئیل موسیٰ څه سبب وؤ (ستا دَ دے کار) اے سامری۔

آیتونو کښ ده۔ اَلَّا تَتَّبِعَنِ، دوه معنے دی۔ اوله معنیٰ دا ده چه تا دَ دوی سره جنګ ولے نه کوو یعنی په لاس سره منع کول دِ ولے نه کول پشانته زما۔ دویمه معنیٰ دا ده چه ته ولے زما دَ خبرولو دَ پاره نهٔ راتلے میقات ته۔ او دَ اَمْرِیْ نه مراد هغه دے چه سورۃ اعراف کښ ذکر کړے شوے دے۔ په آیت ۱۴۲ کښ۔ او دا زورنه دَ موسیٰ علیه السلام بناء وه دَ هغه په اجتهاد باندے کنی نو هارون علیه السلام خپله ذمه واری ادا کړې وه۔

۹۴:۔ په دے آیت کښ بیان دَ عذر دے دَ هارون علیه السلام په جواب دَ دے قول کښ چه اَلَّا تَتَّبِعَنِ، یعنی که ما دَ دوی سره قتال کولے یا تا پسے درغلے وے او دوی مے پریخودلے وے نو دَ دوی په مینځ کښ افتراق او ډلے پیدا کیدلے۔

وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِيْ، دَ دے جملے دوه احتماله دی۔ اول احتمال دا دے، چه دا قول دَ هارون علیه السلام دے یعنی که بنی اسرائیل ډلے ډلے شوے وے۔ او ما تا ته عذر پیش کولے، نو تا به زما عذر نه قبلولو۔ دویم احتمال دا دے چه دا داخل دے په قول دَ موسیٰ علیه السلام کښ او دَ قَوْلِيْ نه مراد هغه دے چه سورۃ اعراف ۱۴۲ کښ تیر شوے دے۔

فائده:۔ دَ دے آیت نه معلومه شوه چه ږیره او سر دومره ساتل چه نیولے کیدے شي، سنت دَ پیغمبرانو دے۔ نو څوک چه وائی چه دَ ږیرے مقدار مقرر نشته که هر څومره ترینه پریکولے شي نو جائز ده او دلیل نیسی په حدیث دَ سنن ترمذی سره چه نبی صلی الله علیه وسلم به دَ خپلے ږیرے دا طرافو نه اخستل کول نو هغه حدیث ضعیف دے او دَ دے آیت نه خلاف دی۔

۹۵:۔ مراد دَ دے تپوس نه دا دے چه څهٔ باعث وو په تا باندے او څه

قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوْا بِهٖ

اوويل سامري زه پوهه شوم په هغه څه چه نه دي دوي پوهه په هغې باندې

فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ اَثَرِ الرَّسُوْلِ

پس راوا خستله لږه د نقش قدم د رسول نه

فَنَبَذْتُهَا وَكَذٰلِكَ سَوَّلَتْ لِيْ نَفْسِيْ ﴿٩٦﴾

بیا م اوغورځوله او دا رنګ خائسته کړے دے ما ته نفس زما۔

دلیل وو سنا چه د سخې نه دے معبود جوړ کړو۔

س۹۶: حاصل د جواب دا دے چه ما سره هیڅ دلیل نه وو صرف زما د نفس خبره وه او دا رنګ زیاتوالے د علم زما وو د بنی اسرائیلو نه پدے آیت کښ غوره تفسیر دا دے چه مراد د بصیرت نه علم دے په حقانیت د موسیٰ علیه السلام او مراد د اَثَرِ الرَّسُوْلِ نه تابعداری د موسیٰ علیه السلام ده۔ او مراد د قَبْضَةً نه لږه تابعداری ده او مراد د فَنَبَذْتُهَا نه پریخودل د تابعدارئ د موسیٰ علیه السلام دی په طریقه د مرتد کیدلو سره او سبب د هغې د نفس وسوسے دی۔ اوبل قول مشهور دے په نیز د مفسرینو چه مراد د مَا لَمْ يَبْصُرُوْا نه خاوره ده د لاندے د قدم د آس د جبرائیل علیه السلام او د هغې نه سامری یو موټے راخستلے وه او سخی کښ اوغورځوله نو د هغه نه غوښه جوړه شوه او آوازونه ئے شروع کړل لیکن دا قول بناء دے په اسرائیلی روایتونو باندے چه هغه لیدل د سامری دی جبرائیل علیه السلام سره او دا رنګ په عبادت کښ د یر تقدیر راځی اثر حافر فرس الرسول او دا د فصیح کلام سره نه خائیږی او دا رنګ د سخی نه غوښه جوړیدل هم صحیح ثابت نه دی نو معلومه شوه چه اول قول غوره دے هغه خطیب شربینی او امام رازی او آلوسی پخپل تفسیرونو کښ لیکلے دے۔

قَالَ فَاذْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيٰوةِ أَنْ

اوویل موسیٰ پس ځه (د دې قوم نه) پس یقیناً تا لره په ژوند د دنیا کښ

تَقُوْلَ لَا مِسَاسَ وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا

وینا ستا ده چه ما له لاس مه راوړئ او یقیناً ستا د هلاکت) د پاره مقرر وخت دے

لَّنْ تُخْلَفَهٗ ۚ وَانْظُرْ إِلٰى إِلٰهِكَ الَّذِيْ

چه خلاف نشي کیدے ستا د هغې نه، او اوګوره خپل معبود (جوړ کړے شوے) ته هغه چه ته

ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا ۖ لَّنُحَرِّقَنَّهٗ ثُمَّ

هر وخت ئې په هغه باندے منجور. خامخا او به سیزو مونږ دے بیا

لَنَنْسِفَنَّهٗ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾ إِنَّمَآ إِلٰهُكُمُ

به ئې اونولو په دریاب کښ په نوستلو سره. یقیناً ستاسو حقدار د بندګئ

اللّٰهُ الَّذِيْ لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ وَسِعَ

الله تعالیٰ هغه ذات دے چه نشته واکدار سوا د هغه نه، راګیر کړے دے

س٩٧:- یعني موسیٰ علیه السلام دۀ ته اوویل چه زمونږ نه جدا شه او د هیچا سره به لاس هم نه لګوے، او نۀ به تا سره څوک لاس لګوی یعني بني اسرائیل ئې منع کړل چه د دۀ سره به هیڅ تعلق نۀساتئ او نه به د دۀ سره خبرے کوئ۔

فائده ع١:- دا دلیل دے پدے خبره چه مشرکان او بدعتیان او ګنهګارو خلقو سره قطع تعلق پکار دے د پاره د دے چه ګناه د هغوی اثر اونکړی په نورو خلقو کښ او دا رنګ په تفسیر القرطبی کښ ذکر کړیدی۔

فائده ع٢:- موسیٰ علیه السلام هغه سخے اوسیزۀ او ایرے د هغه ئې دریاب ته اوغورځولے دا دلیل دے پدے خبره چه کوم څیزیاندے شرک کړے شوے وی نو د هغې نه فائده اخستل نۀ وی پکار۔

كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿٩٨﴾ كَذٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ

هر څیز لره په علم خپل کښ. دغسے بیانوؤ مونږ په تا باندے بعضے

مِنْ أَنْبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ ۚ وَقَدْ اٰتَيْنٰكَ

دَ خبرو دَ هغے نه چه مخکښ تیر شوی دی. او یقیناً درکړیدے مونږ تا ته

مِنْ لَّدُنَّا ذِكْرًا ﴿٩٩﴾ ۚ مَنْ أَعْرَضَ عَنْهُ

دَ خپل طرف نه یادداشت (قرآن). چا چه مخ اوګرځوؤ دَ دینه

س۹۸:- په دے آیت کښ بیان دَ توحید دے په رد دَ هغے کسانو کښ چه عبادت دَ سخی ئے کړے وؤ- او رد دَ شرک فی العلم ئے دلیل ذکر کړے دے دَپاره دَ رد دَ شرک فی الالوهیت.

س۹۹:- خلاصه:- دَ دے آیت نه دَ سورت تر آخره پورے دویمه حصه ده- په دیکښ تخویف اخروی ئے تفصیلاً شپاړس وجوهو سره او بشارت دے او ترغیب دے قرآن ته او شجاعت ورکول دی، په بیان کولو دَ توحید باندے بیا واقعه دَ آدم علیه السلام ده دَ ابلیس سره دَپاره دَ بچ کولو دَ نسیان نه بیا تخویف اُخروی او تخویف دنیوی دے بیا آداب دی دَپاره دَ دعوت سرهٔ دَ مسئلے دَ توحید نه بیا زجر دے او بیان دَ حکمت دے دَ رالیږلو دَ رسول او په آخری آیت کښ تخویف دے.

تفسیر:- په دے آیت کښ تشجیع ورکول دی په واقعاتو دَ پیغمبرانو سره اجمالاً چه په هغه ټولو واقعاتو کښ تذکیر او تشجیع مقصد دے هغے ته ذکر وئیلے شی دا رنګ ذکر په معنیٰ دَ وحی او دَ قرآن سره دے.

اَنْبَآءِ مراد ترینه غټے غټے خبرے دی ټول جزئیات دَ قصوئے نه دی ذکر کړی.

فَاِنَّهٗ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وِزْرًا ﴿١٠٠﴾ خٰلِدِيْنَ

پس يقيناً بوږته كوى به په ورځ دَ قيامت پيټے دَ ګناه - هميشه به وى

فِيْهِ ط وَسَآءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ حِمْلًا ﴿١٠١﴾ يَوْمَ

په هغے كښ، او بد دے دا دوى دَپاره په ورځ دَ قيامت لوے بار- په كومه ورځ چه

يُنْفَخُ فِى الصُّوْرِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِيْنَ يَوْمَئِذٍ

پوكے اوكړيشى په شپيلئ كښ او راجمع به كړو مونږ مجرمان په دغه ورځ

زُرْقًا ﴿١٠٢﴾ صلے يَّتَخَافَتُوْنَ بَيْنَهُمْ اِنْ لَّبِثْتُمْ

شين سترګى. خوس خوس به كوى په كورنئ كښ چه نه يئ حصار شوى تاسو

اِلَّا عَشْرًا ﴿١٠٣﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَقُوْلُوْنَ

مګر لس ورځے. مونږ ښه خبر يو په هغه چه دوى وائى

اِذْ يَقُوْلُ اَمْثَلُهُمْ طَرِيْقَةً اِنْ لَّبِثْتُمْ

كله چه اويه وائى هوښيار دَ دوى په رائے كښ نه وئ حصار شوى تاسو

اِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾ ع وَيَسْئَلُوْنَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ ع ٥ ١٤

مګر يوه ورځ - او (كه) تپوس اوكړى دوى ستا نه په باره دَ غرونو كښ نو ورته اوايه

ستا نه ترست! پورے په دے آيتونو كښ تخويف اُخروي دے دَپاره دَ اعراض كونكو دَ ذكر دَ قرآن نه وِزْرًا غټ بوج ته وائى او حِمْلًا مطلق بار ته وائى زُرْقًا خړوالى دَ سترګو ته وائى سره دَ تور والى دَ مخ نه او دويمه معنىٰ زُرْقًا ړاندوته وائى- او دريمه معنىٰ زُرْقًا تږو ته وائى.

اِنْ لَّبِثْتُمْ اِلَّا عَشْرًا مطلب دا دے چه عام مشركان دَ ډير هيبت دَوجے نه ژوند دَ دنيا به لس ورځے اوګنړى او مشران دَ دوى دَ ډير هيبت دَ وجے نه يوه ورځ به يئے اوګنړى. عَشْرًا ئے ځكه اووئيلو چه دا دَجمع قلت آخرى حد دے.

اَمْثَلُهُمْ، غوره او هوښيار دَ دوى ، دَ هوښيار په نيز صرف يو ورځ دَ

يَنسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ﴿۱۰۵﴾ فَيَذَرُهَا قَاعًا

وابه لوځوی دا رب زما په الوځولو سره - نو پرېږدی به دا زمکه میدان

صَفْصَفًا ﴿۱۰۶﴾ لَّا تَرَىٰ فِيهَا عِوَجًا وَلَا

نه به وینې ته په هغې کښ خکته والے او نه

خوږیه -

أَمْتًا ﴿۱۰۷﴾ يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ

ډیرئ - په دغه ورځ به روان وی دا خلق په بلنه کوونکی پسے

دے وجه نه ده چه څومره هوښیار وی نو دَ هیبت احساس به ورباندے
ډیر وی او چه غافل او کم عقل وی نو مصیبت به په هغه باندے لږ وی
او مطلب دَ دے تولو دا دے چه زمونږ زمانه او عمر لږ ؤو نو مونږ
په کفر او شرک کولو کښ معذور یو او دا عذر دے دَ واقع نه خلاف دے
۱۰۵ تا ۱۰۶ تا ۱۰۷ :- دا هم تعلق لری دَ تخویف اُخروی سره او په دے
کښ بیانوی حال دَ میدان حشر په ختمیدلو دَ غرونو سره دَغه دَ زمکے نه.
فائده :- قرآن کریم کښ کوم ځایونو کښ چه يَسْئَلُونَكَ ذکر دے
دَ هغې په جواب کښ ئے (فا) نه ده راوړے او په دے آیت کښ
ئے راوړے ده. وجه دا ده چه دے آیت کښ (اِنْ) شرطیه مراد
دے یعنی که دا خلق تپوس اوکړی دَ غرونو په باره کښ نو ته ورته
دا سے جواب ورکړه - نو معلومه شوه چه دا تپوس منکرینو تر دغه
وخته پورے نه وو کړے - او کوم ځایونو کښ چه (فا) نشته نو هغه
تپوسونه واقع شوی وو - نو مقصد پہ یکښ جواب دَ وهم دَ منکرینو
دے که هغوی اُوائی چه قیامت به څه رنګ قائم کیږی ځکه غرونه
ډیر غټ او کلک دی نو دا به څه رنګ فنا کیږی نو جواب ئے اوشو
په تفصیل سره.
فَيَذَرُهَا دا ظاهرًا دلالت کوی چه زمکه به ټوله نه فنا کیږی بلکه دَ
دے هیئت او شکل به بدل شی. دا قول ډیرو علماؤ غوره کړیدے
یا ها ضمیر راجع دے هغه بلے زمکے ته چه روستو دَ فنا دَ دے زمکے
نه به پیدا کړیشی او دغه دَ نورو علماؤ قول دے.

لَا عِوَجَ لَهٗ وَخَشَعَتِ الْاَصْوَاتُ لِلرَّحْمٰنِ

نه به وی ګګلیچ هغه لره او چپ به شی آوازونه دَ ویرے دَ رحمٰن نه

فَلَا تَسْمَعُ اِلَّا هَمْسًا ﴿۱۰۸﴾ يَوْمَئِذٍ لَّا تَنْفَعُ

نو نه به آورے ته مګر کشار۔ په دغه ورځ به نفع نه ورکوی

الشَّفَاعَةُ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ

سفارش مګر دَ هغه چا چه اجازت ورکړی هغه ته رحمان

وَرَضِيَ لَهٗ قَوْلًا ﴿۱۰۹﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ

او رضا وی دَ هغه په وینا۔ خبر دے په هغه حالاتو چه دَ دوینه وړاندے دی

ف۱۰۸ :- مراد دَ داعی نه پیشوا دَ قوم دے یعنی پیشوا به نیغ روان وی او تابعدار به ورپسے وی۔ یا مراد دَ داعی نه اسرافیل علیه السلام دے۔ یا مراد دَ داعی نه امر کوونکے دے په ورځ دَ قیامت کښ یعنی په هغه ورځ به دوی دَ داعی امر او منی لیکن نن ئے نه منی دا قول ابن کثیر ذکر کړے دے۔

او لفظ دَ لَهٗ په معنیٰ دَ عَنْهُ دے راجع دے داعی ته یا لَهٗ ضمیر په اعتبار دَ کل واحد سره راجع دے فاعل دَ یتبعون ته۔

هَمْسًا آواز دَ قدم اخستلو ته وائی یا ساه اخستلو ته وائی۔ دواړه قولونه صحیح دی۔

ف۱۰۹ :- په دے آیت کښ رد دَ شفاعت قهریه شرکیه دے او قَوْلًا نه مراد کلمه دَ توحید ده۔ دَ آیت یو مطلب دا دے چه مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ نه مراد شفاعت کوونکے دے۔ یعنی شَفَاعَةُ اَحَدٍ اِلَّا مَنْ۔ یا مراد دَ دینه هغه څوک دے چه هغه دَ پاره شفاعت کیږی او دَ لفظ دَ مَنْ نه مخکښ حرف دَ (ل) پټ دے۔ او الشفاعة په معنیٰ دَ شفاعت احد دے الا شفاعة من ...... آه۔ او په عبارت کښ تقدیر دے الشفاعة لاحد الا لمن اذن آه۔ وَرَضِيَ لَهٗ قَوْلًا، مراد دا دے چه هغه په دنیا کښ توحید طرفته دعوت کړے یا دَ توحید کلمه ئے

وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهٖ عِلْمًا ﴿١١٠﴾

او هغه چه د دوی نه روستو دی او نه شی راګیرولے دوی هغې (حالاتو لره) پخپل علم کښ۔

وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ ۖ وَقَدْ خَابَ

او عاجز به شی ټول مخونه ژوندی ذات د ټول عالم راټینګونکی ته او یقیناً نا امیده دی رد د

مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ

هر ځیز نه) هغه څوک چه اوچت ئے کړو بوج (بار ئے) د شرک۔ او چا چه عمل اوکړو د

الصّٰلِحٰتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا

نیک عملونو نه او حال دا چه دے مؤمن وی نو نه به ویریږی د زیاتی نه

وَّلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾ وَكَذٰلِكَ أَنْزَلْنٰهُ قُرْاٰنًا

او نه د کمی نه۔ او د غسے مونږ نازل کړے دے دا قرآن

پس اسے طریقے سره وئیلے ده چه الله تعالیٰ په هغې باندے راضی شوے وی۔

سنا ۱۱۰:۔ دا دلیل دے د تیر شوی آیت یعنی دا شفعاء بے اجازته شفاعت نشی کولے ځکه چه الله تعالیٰ د دوی په حال او په عجز عالم دے۔ پس یکښې اثبات د صفت د علم دے الله تعالیٰ لره او رد د شرک فی العلم دے بِهٖ ضمیر راجع دے مَا حرف ته۔

سنا ۱۱۱:۔ دا هم دلیل دے د مخکښې چه دوی بلا اجازته شفاعت نشی کولے ځکه چه په ورځ د قیامت به ټول الله تعالیٰ ته عاجز وی او دا هم په تخویف کښې داخل دے۔ وُجُوهُ نه مراد مخونه او تندی دی یا مراد د دے نه لوے لوے خلق دی او د ظُلْمًا نه مراد پس دے آیت کښې شرک دے۔

سنا ۱۱۲:۔ دے آیت کښې بشارت دے۔ او فرق په مابین د ظُلْمًا او د هَضْمًا کښې دا دے چه ظلم ټول حق منع کولو ته وائی او هضم منع کول د بعضې حق ته۔ یا ظلم نه مراد زیاتے کول دی په ګناهونو کښې او مراد د هضم نه کمول د نیکو دی او ظلم په لغت کښې د اضدادو نه دے په معنیٰ د زیاتی او کمی دواړو سره استعمالیږی۔

عَرَبِيًّا وَّصَرَّفْنَا فِيْهِ مِنَ الْوَعِيْدِ

صاف بیان والا او قسم قسم بیان کړیدی مونږ په دیکښ عذابونه

لَعَلَّهُمْ يَتَّقُوْنَ اَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿۱۱۳﴾

د دے دپاره چه دوی بچ شی یا به پیدا کړی دوی لره یاداشت.

فَتَعٰلَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ ۚ وَلَا تَعْجَلْ

نو اوچت دے الله تعالیٰ چه بادشاه حق دے او تادی مه کوه

بِالْقُرْاٰنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يُّقْضٰٓى اِلَيْكَ

په قرآن سره مخکښ د دینه چه پوره کړیشی تا ته

وَحْيُهٗ ۫ وَقُلْ رَّبِّ زِدْنِيْ عِلْمًا ﴿۱۱۴﴾

وحی د ده او وایه اے ربه زیاتی کړے زما علم.

۱۱۳:- په دے آیت کښ ترغیب دے، قرآن ته او په دیکښ د قرآن پاک دوه فائدے ذکر دی په طریقه د مانعة الخلو سره یعنی د دے دواړو فائدو نه به خالی نه وی او جمع د دواړو فائدو هم امکان لری او دواړو فائدو کښ فرق دا دے چه د تقویٰ نه مراد عمل کول دی په قرآن د وجے د یرے د عذاب د الله تعالیٰ نه. او د احداث ذکر نه مراد وعظ قبولول دی، په وجه د رغبت سره. یا مراد د تقویٰ نه شرک کفر او گناهونو نه پریخودل دی او مراد د ذکر نه توحید او ایمان او طاعات پیدا کیدل دی.

۱۱۴:- په دے آیت کښ اول بیان د توحید دے چه هغه نتیجه ده د صداقت د قرآن چه مخکښ آیت کښ ذکر شو. او په دے آیت کښ اثبات د علو دے د پاره د الله تعالیٰ چه صفتِ حقیقیه د الله تعالیٰ دے په غیر د تشبیه او تمثیل او په غیر د تحریف او تاویل نه. او بیا بیان د ادب د لوستلو د قرآن دے. او د دے ادب اول مطلب دا دے چه کله جبرائیل علیه السلام قرآن نازلوی د هغه د فارغ کیدو نه مخکښ تلوار مه کوه په قرآن لوستلو کښ او دا سے په سورة قیامة کښ هم ذکر دی

وَلَقَدْ عَهِدْنَآ اِلٰٓى اٰدَمَ مِنْ قَبْلُ

او یقیناً حکم کړے وو موږ آدم علیه السلام ته مخکښ د دینه

ع ۶ ۱۱ ۱۵ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهٗ عَزْمًا ﴿۱۱۵﴾ وَاِذْ قُلْنَا

نو هغه هیر کړو او نه وو موندلے موږ دهٔ لره قصد کول (د گناه) او کوم وخت چه اوئیل موږ

لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْٓا اِلَّآ

ملائیکو ته سجده اوکړئ آدم علیه السلام ته پس سجده اوکړه دوی مګر

او دویم معنیٰ د آدب داده، چه څو د قرآن په مراد باندے نه ئے پوهه نو د هغے ته مخکښ ئے مهٔ بیانوه، نو مراد د وحی نه بیان او تفسیر د هغے دے - او دا معنی هم قرطبی د مجاهد نه نقل کړیده - او په آخر د آیت کښ تعلیم د دُعا دے د پاره د زیاتوالی د علم چه وحی ده - دا دلیل دے پس لے خبره چه نبی صلی الله علیه وسلم زیاتوالی د علم ته محتاج وو - نو اُمت د هغه ضرور محتاج دے - او د دے نه معلومه شوه چه علم د پیغمبرانو کُلی او محیط نهٔ دے ځکه چه زیاتوالی ته محتاج دے - او دا دلیل دے په فضیلت د علم باندے ځکه چه الله تعالیٰ د هغے د زیادت دُعا خوښه کړے ده - او هر کله چه نبی صلی الله علیه وسلم دا دُعا لوستله د دے وجے نه په هغه باندے تر وفات پورے وحی نازلیدله او دا په حدیث د مسلم کښ وارد دی -

۱۱۵ :- په دیکښ ابتداء د واقعے د آدم علیه السلام ده او بیان د عذر د آدم علیه السلام دے - او ربط د آیت د مخکښ سره دادے چه مخکښ آیت کښ ترغیب وو په باره د قرآن کښ نو په دیکښ تحذیر دے (یره ورکول) د نسیان نه په شان د آدم علیه السلام او عزم په معنیٰ د قصد سره دے - یعنی آدم علیه السلام قصد د گناه نه وو کړے - دلته نسیان په خپله معنیٰ حقیقی سره دے په معنیٰ د ترک سره نه دے او ابن کثیر دا روایت د ابن عباس رضی الله عنهما نه په نقل د سعید بن جبیر رضی الله عنه او ابن ابی طلحه رضی الله عنه سره راوړے دے - او هر کله چه نسیان په خپله معنیٰ سره دے نو دا دلالت نه کوی په گناه

إِبْلِيسَ أَبَىٰ ﴿۱۱۶﴾ فَقُلْنَا يَا آدَمُ إِنَّ هَٰذَا

ابلیس انکار اوکړو۔ نو اووئیل مونږ اے آدم یقینًا دا

عَدُوٌّ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا

دشمن ستا دے او ستا د بی بی پس او نه باسی تاسو دواړه

مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَىٰ ﴿۱۱۷﴾ إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ

د جنت نه پس په تکلیف به شې۔ یقینًا تا لره ده (حکم د ابلیس د وسوسے منلو نه) چه نه به اوږے کیږے

فِيهَا وَلَا تَعْرَىٰ ﴿۱۱۸﴾ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ

په دیکښ او نه به بربنډ یږے۔ او یقینًا ته نه به تږے کیږے

فِيهَا وَلَا تَضْحَىٰ ﴿۱۱۹﴾ فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ

په دیکښ او نه به دے ګرمی کیږی۔ پس لمسه اوکړه هغه ته

کولو د آدم علیه السلام باندے ځکه چه نسیان ګناه نه ده۔

س ۱۱۶:- تفسیر د سجدے او انکار د ابلیس په سورة بقره او اعراف او حجر او سورة کهف کښ تیر شوے دے۔ أَبَىٰ دلیل دے چه سبب د سجدے نه کولو انکار د اطاعت د امر د الله تعالیٰ نه او دا کفر دے۔

س ۱۱۷:- په دے آیت کښ تنبیه ده آدم علیه السلام ته په دُشمنئ د ابلیس سره او منع ده د هغهٔ د تابعدارئ نه چه هغه سبب ګرځی د جنت نه د وتلو د پاره او سبب ګرځی د پاره د مشقت نو په فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا کښ نسبت ابلیس ته مجازی سببی دے۔

فَتَشْقَىٰ د مشقت نه ماخوذ دے د دنیا مشقتونه او تکالیفو ته اشاره ده۔ دا د شقاوت نه ماخوذ نه دے۔

س ۱۱۸، س ۱۱۹:- په دے آیتونو کښ څلور نعمتونه د جنت ذکر دی۔ لیکن دا مشروط دی په دے شرط سره چه د حکم د الله تعالیٰ نه خلاف اونکړی۔ اول نعمت دا دے چه په جنت کښ لوږه نشته۔ او دویم نعمت دا دے چه بربنډ کیدل نشته او دا دواړه ئے یو ځائے ذکر کړل ځکه چه د جوع تعلق د باطن سره دے او بربنډ والی تعلق د ظاهر سره دے

الشَّيْطٰنُ قَالَ يٰٓاٰدَمُ هَلْ اَدُلُّكَ عَلٰى

شیطان اوئیل ئې اے آدم آیا او ښایئم تا ته

شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلٰى ﴿۱۲۰﴾ فَاَكَلَا

ونه دَ همیش والی او دَ بادشاهئ چه نه به زړیږئ - نو او خوړو

مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا

دے دواړو دَ دغه ونے نه پس ښکاره شول دوی ته عورتونه دَ دوی او شروع شول

يَخْصِفٰنِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَّرَقِ الْجَنَّةِ ز

لګولے ئې په ځان باندے دَ پاڼرو دَ جنت نه

او دواړه ذلت دے او دا رنګ اول حاجت دَ انسان طعام او بیا جامے ته دے - او دریم نعمت دا دے چه جنت کښ تنده نشته - او څلورم نعمت دا دے چه ګرمی نشته ، او دَ دے اول تعلق دَ باطن سره دے او دَ دویم تعلق دَ ظاهر سره دے او دواړه ګرمی ده نو ځکه ئې یو ځائے ذکر کړل - او سبب دَ ترتیب دَ دے څلورو دا دے چه انسان اول دَ طعام طلب کوی او بیا دَ جامے طلب کوی ، بیا دَ اوبو طلب کوی ، بیا دَ ګرمئ نه دَ بچ کیدلو طلب کوی -

فائده :- په جنت کښ ګرمی او یخنی دواړه نشته لیکن دُنیا کښ دَ ګرمئ تکلیف زیات او عام وو خاص په حجاز کښ نو ځکه ئې هغه خاص ذکر کړو -

۱۲۰ :- په یکښ وسوسه ده په دوو طریقو سره اول دا چه دَ دے ونے په خوراک سره همیشوالے حاصلیږی یعنی دَ مرګ نه به بچ شے - دویم دا چه په دے سره هغه نعمتونه حاصلیږی چه دَ هغے فنا نشته - یعنی ته به هم همیشه ئې او نعمتونه به هم همیشه وی - او شَجَرَةِ الْخُلْدِ په حقیقت کښ په جنت کښ بله او نه وه ابن کثیر په روایت دَ احمد سره ذکر کړیده او شیطان په دروغه سره دے شجرے (چه آدم علیه السلام ته پرینه منع شوے وه) ته دا نوم کیخودلو -

وَعَصٰۤى اٰدَمُ رَبَّهٗ فَغَوٰى ﴿۱۲۱﴾ صلے ثُمَّ

او خلاف اوکړو آدم دَ حکم دَ رب نه (په هیره سره) نو مراد ته او نه رسیدلو ـ بیا

اجْتَبٰىهُ رَبُّهٗ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدٰى ﴿۱۲۲﴾

غوره کړو دهٔ لره رب دَ دهٔ نو رحمتونه ئے پرے را اوګرځول او کلک ئے کړو ـ

ف ۱۲۱ :- پدے آیت کښ لفظ دَ سَوْاٰتُهُمَا او خصف کول صریح دلیل دے چه دَ هغوئ نه لباس لرے شو او بربنډ شول او عورتونه ئے ښکاره شول لیکن تثنیه مقابل دَ تثنیه کښ تقاضا کوی چه هر یو ته خپل عورت ښکاره شو دَ بل دَ عورت دَ لیدلو دلیل نشته او دا عیب نه دی لیکن طبع نه خلاف دی او دَ دے صریح الفاظو تاویل کول او داسے وئیل چه دَ جنت لباس ترینه لرے شو او نورے جامے ورپورے وے او سَوْاٰتُهُمَا په معنی دَ نقصانانو سره دے نو دا تحریف دے ـ

عصیان مخالفت دَ امر ته وائی ، که په قصد سره وی ، او که په هیرے سره وی ـ هر کله چه قصدًا وی نو هغه ګناه ده ، او چه په هیره وی نو ګناه نه ده ـ او مخالفت دَ آدم علیه السلام په هیرے سره وو ـ نو دا دلیل نهٔ دے دَ هغه په ګنهګار کیدلو باندے ـ او غوایت په معنیٰ دَ محروم کیدلو دے دَ مقصد نه یعنی آدم علیه السلام چه په سبب دَ وسوسے دَ ابلیس سره خوراک دَ ونے دَ کوم مقصد دَ پاره اوکړو نو هغه مقصد ورته حاصل نهٔ شو ـ امام قرطبی په خپل تفسیر کښ دوه ضروری خبرے لیکلے دی ـ اول دا چه هیچا له دا نه دی جائز چه دَ آدم علیه السلام په باره کښ په طریقه دَ اخبارِ مستقل سره دا جمله استعمالوی مګر هغه وخت جائز ده چه تلاوت دَ قرآن کوی ، یا حدیث نقل کوی ـ دویمه خبره دا ده چه هیچا له دا نهٔ دی جائز چه داسے اوائی چه آدم علیه السلام عاصی یا غاوی وو ـ ځکه چه صیغه دَ فعل مستلزم نه ده اطلاق دَ اسم فاعل لره ـ

ف ۱۲۲ :- مراد دَ اجتباء او دَ هدایت نه ترقی دَ مرتبے ده او کلکول دی دا دلیل نه دے پدے خبره چه دا کار آدم علیه السلام دَ نبوت نه مخکښ کړیوو لکه چه معتزله وائی ـ تفصیل ئے په سورة بقره کښ تیر شوے دے ـ

قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ

اوئیل الله تعالی کوز شئ دَ دے ځائے نه ټول بعضے ستاسو دَ بعضو

عَدُوٌّ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى

دشمنان به وی پس که چرے راغے تاسو ته زما دَ طرف نه هدایت

فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ

نو چاچه تابعداری اوکړه دَ هدایت زما نو نه به بے لارے کیږی

وَلَا يَشْقَىٰ ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي

او نه به بد بخت کیږی۔ او چاچه مخ واړوؤ دَ یاداشت زما نه

فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا وَنَحْشُرُهُ

پس یقینًا هغه لره ژوند تنګ دے او راپورته به کړو دے

يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَىٰ ﴿١٢٤﴾ قَالَ رَبِّ

په ورځ دَ قیامت ړوند۔ او به وائی اے ربه

۱۲۳:۔ غوره دا ده چه خطاب په دے آیت کښ آدم علیه السلام او ابلیس دواړو ته دے او حوا تابع دَ آدم علیه السلام ده۔ ځکه چه روستو جمله دَ دے دلیل دے۔

فائده:۔ سورة اعراف کښ اول اهبط ذکر شویوؤ دَ پاره دَ ابلیس او هغه دَ هبوط نه مخکښ وسوسه اوکړه بیا الله تعالی دواړه مخاطب کړل په دے آیت کښ او کوم ځائے چه جمع ذکر کړیده هغه دَ دے وجے نه چه حوا علیها السلام پکښ داخل ده۔ او عبدالله ابن عباس رضی الله عنهما نه روایت دے چه دا آیت دَ فمن اتبع نه قرآن والا ته هم شامل دے۔ ځکه چه هُدًی کښ ټول رسولان او کتابونه داخل دی۔ فرمائیلی ئے دی چه چا قرآن اولوستلو او تابعداری ئے اوکړه دَ هغے نو بچ به شی دَ ګمراهئ نه په دنیا کښ او دَ بد بختئ نه په آخرت کښ۔

۱۲۴، ۱۲۵:۔ په دے آیتونو کښ تخویف دے او دَ ذِکرِی نه مراد کتاب الله

لِمَ حَشَرْتَنِيْٓ اَعْمٰى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيْرًا ﴿۱۲۵﴾

ولے راپورته کړه تا مالره ړوند او حال دا چه زه وم لیدونکے.

قَالَ كَذٰلِكَ اَتَتْكَ اٰيٰتُنَا فَنَسِيْتَهَا ۚ وَكَذٰلِكَ

اوبه وائی الله تعالیٰ دغسے راغلی وُو تاته آیاتونه زمونږ نو هیر کړه تا هغے لره او دا رنګ به

الْيَوْمَ تُنْسٰى ﴿۱۲۶﴾ وَكَذٰلِكَ نَجْزِيْ مَنْ اَسْرَفَ

نن ته هیر کړے شے - او دغسے سزا ورکوو مونږ هغه چاته چه د حد نه تیر شوی وی

وَلَمْ يُؤْمِنْ بِاٰيٰتِ رَبِّهٖ ۭ وَلَعَذَابُ

(په شرک کولو سره) او ایمان ئے نه دے راوړے په آیاتونو د رب خپل، او خامخا عذاب

الْاٰخِرَةِ اَشَدُّ وَاَبْقٰى ﴿۱۲۷﴾ اَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ

د آخرت ډیر سخت دے او همیشه دے - آیا پس نه ده ښکاره شوے دوی ته

او دین حق او سنت د رسول الله صلی الله علیه وسلم دے - لکه دیته اشاره کړیده تفسیر القرطبی - او د تنګ ژوند نه مراد د دنیا ژوند دے یا عذاب د قبر دے - او دا روایت کړے شوے دے د ابو سعید خدری او عبد الله ابن مسعود او ابو هریره رضی الله عنهم نه - او په لفظ د معیشة کښ اشاره ده چه سامان د خوراک څښاک او مزے د دنیا به وے لیکن زړه به ئے تنګ وی په پریشانئ او غمونو سره او قبر به ئے تنګ وی - او د ړوند نه مراد بے دلیله سړے دے - او د بصیر نه مراد خاوند د دلیل دے په خپل ګمان سره یعنی اګر چه په دنیا کښ باطل دلیلونه ئے پیش کول لیکن په ورځ د قیامت هغه هم تشی پیش کولے لکه چه ذکر شوی دی سورة قصص ۶۶ کښ او سورة اسراء ۷۲ کښ - او یا مراد د ړوند نه حقیقتًا ړوند دے لکه سورة اسراء ۹۷ کښ لیکن دا ړوند والے په یو خاص حالت کښ به وی نه به وی همیشه لکه سورة قٓ ۲۲ کښ.

۱۲۶:- په دے آیت کښ ذکر کړیدے سبب د تیر شوی عذاب - او مراد د نسیان نه ترک دے (پریخودل قصدًا) - او تُنْسٰی نه مراد پریخودل په عذاب همیشه کښ پشان د نسیا منسیا -

۱۲۷:- په دے آیت کښ ذکر د تعمیم د عذاب دے هر مشرک ته ځکه چه

كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنَ الْقُرُوْنِ

چه څومره هلاک کړي دي مونږ مخکښ دَ دوی نه دَ پیړو نه

يَمْشُوْنَ فِيْ مَسٰكِنِهِمْ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ

چه ګرځي دوی په کورونو دَ هغوی کښ یقینًا په دیکښ

لَاٰيٰتٍ لِّاُولِي النُّهٰى ﴿۱۲۸﴾ ع وَلَوْلَا كَلِمَةٌ

خاماخا نخې دي عقلونو والو لره۔ او که نه وے فیصله

سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَّاَجَلٌ

چه وړاندې ده ستا دَ رب دَ طرف نه خامخا وُو به عذاب لازم او که نه وے نیټه

مُّسَمًّى ﴿۱۲۹﴾ فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ

مقرر۔ پس صبر کوه په هغه باندے چه دوی ئے وائی

مراد دَ اسراف نه شرک کول دی۔ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَدُّ وَاَبْقٰى نه مراد دا دے چه عذاب دَ آخرت ډیر سخت دے په نسبت دَ عذاب دَ دنیا او دَ عذاب دَ قبر نه او همیشه باقی دے ځکه چه عذاب دَ دنیا او دَ قبر همیشه نه وی۔

س ۱۲۸ :- په دے آیت کښ تخویف دنیوی دے سره دَ زجر نه۔ یهٰی نه مراد هدایت دَ عقل دے چه دوی دَ عقل نه کار نه اخلی چه مخکنی قومونه په څه سبب سره هلاک شوی دی۔

س ۱۲۹ :- په دیکښ هم تخویف دنیوی دے۔ او مراد دَ کلمے نه مهلت ورکول دی دَ عذاب چه په تقدیر کښ ئے لیکلی وی یا دا فیصله ده چه بغیر دَ الزام دَ حجت نه عذاب نه ورکوی۔ لَكَانَ ضمیر اهلاک (عذاب) ته راجع دے چه مخکښ آیت کښ ذکر دے۔ وَاَجَلٌ مُّسَمًّى دا عطف دے په کلمه باندے۔ لِزَامًا مراد دَ دینه واقع کیدل دَ عذاب دی۔

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ

او تسبیح وایه سره د حمد د رب ستا نه مخکښ د ختلو د نمر نه

وَقَبْلَ غُرُوْبِهَا ۚ وَمِنْ اٰنَآئِ الَّيْلِ فَسَبِّحْ

او مخکښ د پټیدلو د هغے نه او د وختونو د شپے نه نو تسبیح وایه

وَاَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضٰى ﴿١٣٠﴾ وَلَا تَمُدَّنَّ

او د غاړو د ورځ نه د دے د پاره چه ته خوشحاله شے۔ او مه اوږد وه

عَيْنَيْكَ اِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِهٖٓ اَزْوَاجًا مِّنْهُمْ

سترګے خپلے هغے سامان د دنیا ته چه ورکړے دی مونږ مالدارانو ته د دوی نه

زَهْرَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۙ لِنَفْتِنَهُمْ فِيْهِ ۭ وَرِزْقُ

د پاره د ډول د ژوند دنیوی، د پاره د دے چه ازمیښت او کړو مونږ د دوی په هغے کښ او روزی

رَبِّكَ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى ﴿١٣١﴾ وَاْمُرْ اَهْلَكَ

د رب ستا غوره ده او همیشه ده۔ او حکم کوه خپلو تابعدارو ته

ښ ١٣٠ :- په دے آیت کښ تشجیع ده په صبر کولو سره او په بیان د توحید سره۔
وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ د دے نه مراد عقیده د توحید ده په زړه کښ او ذکر
د تسبیح او د حمد دے په ژبے سره او عمل د تسبیح او د حمد دے چه هغه
مونځ کول دی۔ او په دے آیت کښ پنځه اوقات د مونځونو ذکر کړے شوی دی۔
ځکه چه د نمر ختلو نه وړاندے مونځ د فجر دے او د پټیدلو د نمر نه
وړاندے مونځ د ماز یګر دے او د اوقاتو د شپے نه مراد مونځ د ماښام او د
ماسختن دے او د اطراف النهار نه مراد مونځ د ماسپخین دے ځکه چه
وخت د ماسپخین آخری طرف د اول نصف دے۔ او اول طرف د آخری
نصف دے نو دے په دواړو طرفونو کښ شو۔ او مراد د جمع نه دوه دی۔
لَعَلَّكَ تَرْضٰى، دا دلیل دے چه عمل کول په دے آیت باندے سبب د خوشحالو
دے۔ او په دے آیت کښ د دعوت کوونکی د پاره دریے آداب ذکر شول
س ١٣١ :- په دے آیت کښ تزهید فی الدنیا دے او دا څلورم آدب دے مراد

بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ۖ لَا نَسْئَلُكَ رِزْقًا ۖ

دَ مونځ کولو او کلک شه په هغې باندې، نه کړو مونږ تا له ذمه وار دَ روزئ،

نَحْنُ نَرْزُقُكَ ۗ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوٰى ﴿۱۳۲﴾

مونږ تا له روزي درکوو، او آخري خوشحالي دَ پاره دَ تقوٰى والا ده۔

وَقَالُوْا لَوْلَا يَأْتِيْنَا بِاٰيَةٍ مِّنْ رَّبِّهٖ ۚ اَوَلَمْ

او دوی وائي ولې نه راوړی دے مونږ ته نخه دَ طرف دَ رب دَ هغه نه آیا نه دے

تَأْتِهِمْ بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ الْاُوْلٰى ﴿۱۳۳﴾

راغلے دوی ته صفا بیان دَ هغه چه په صحیفو مخکنو کښ وو۔

دا دے چه دَ دنیا دارو مالونو ته پسخیدل سبب دَ غفلت دے دَ مانځه نه۔
اَزْوَاجًا هغه مالداران چه یو بل ته په مالدارئ کښ نزدے وی او مشابه وی
په دنیا پرستئ کښ۔
وَرِزْقُ رَبِّكَ، مراد دَ دینه رزق حلال دنیاوی دے۔ او اَبْقٰی معنٰی دا
چه دَ هغې برکات به همیشه وی یا مراد دَ دینه رزق دَ جنت دے۔
۱۳۲:۔ په دے کښ ذکر دَ بنځم ادب دے۔ او دَ اهل نه مراد ټول تابعدار دی.
وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْئَلُكَ رِزْقًا، نه مراد دا دے چه مونږ تا ته ذمه وار دَ
رزق نه یو ګرځولے چه په سبب دَ هغې سره غفلت راځی دَ مونځ کولو نه۔
وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوٰى، په دے کښ اشاره ده چه په دے پنځو آدابو باندے عمل
کول تقوٰی ده۔ لِلتَّقْوٰى لام اجلیه دے یا مراد دَ دینه لِاَهْلِ التَّقْوٰى دے۔
اَلْعَاقِبَةُ، په لغت کښ مطلق آخري حالت ته وئیلے شی لیکن په عرف
کښ په معنٰی دَ خائسته آخري حالت سره دے۔
۱۳۳:۔ په دے آیت کښ زجر دے منکرینو ته یعنی هر کله چه په دے سورت کښ بیان شوه
معجزه دَ موسٰی علیه السلام نو مشرکانو مطالبه اوکړه دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم نه
چه مونږ له هغه معجزات راوړه کوم چه موسٰی علیه السلام راوړے وو نو دَ هغې جواب
ورکړے شو۔ حاصل دَ جواب دا دے چه قرآن کریم دَ مخکنو کتابونو الهیو خلاصه ده۔
نو دا معجزه دَ ټولو معجزاتو نه کامله ده لکه په سورة عنکبوت ۵۱ کښ ذکر دی۔ او په دے

وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُم بِعَذَابٍ مِّن قَبْلِهِ لَقَالُوا

او که چیرې هلاک کړي وې مونږ دا خلق په عذاب سره مخکښې د راتلو د دې رسول نه خامخا دوی وېلي وو

رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ

اې ربه زمونږ ولې تا نه راليږلو مونږ ته رسول پس چه تابعداري کړې وې مونږ د آيتونو ستا

مِن قَبْلِ أَن نَّذِلَّ وَنَخْزَىٰ ﴿۱۳۴﴾ قُلْ كُلٌّ

مخکښې د ذليل کيدلو او رسوا کيدلو نه۔ ته اُووايه هر يو

مُّتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا ۖ فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَابُ

انتظار کوونکې دې نو تاسو هم انتظار کوئ زر دې چه تاسو به خبر شئ چه څوک دي خاوندان

الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿۱۳۵﴾

د لارې برابر او څوک دي هدايت والا۔

آيت کښې اشاره ده چه د قرآن پوهوم بينة دې او دا رنګ معلومه شوه چه قرآن خلاف د مخکنو کتابونو نه ده۔

۱۳۴:۔ په دې آيت کښې جواب دې د يو سوال۔ سوال دا وو چه دا خلق د مخکښې نه مشرکان وو نو په دوی باندې عذاب ولې نه راتلو؟ حاصل د جواب دا دې که د رسول د راليږلو نه مخکښې عذاب راليږلې شوې وې نو دوی به عذر او بهانه پيش کولې۔ ليکن الله تعالىٰ د چا عذر په ځان باندې نه پريږدي لکه سورة النساء ۱۶۵ او سورة قصص آيت ۴۷ کښې چه څنګه ذکر دي۔ نو په دې آيتونو کښې ذکر کړې دې حکمت د ارسال الرسل او انزال د کتب الهيه مِن قَبْلِ أَن نَّذِلَّ دا دليل دې چه سبب د ذلت او د رسوائي د کتاب الله نه خلاف کول دي۔ وَنَخْزَىٰ کښې اشاره عذاب د دنيا او آخرت ته۔

۱۳۵:۔ په دې آيت کښې تخويف دنيوي دې يعنې هر کله چه رسول را اوليږلې شو او بيا هم تاسو انکار کوئ نو اوس د عذاب انتظار اوکړئ۔ او په آيت کښې اشاره ده د خبرې لارې د قرآن او د حديث او مقصد ئې صحيح وي يعنې او سنت۔ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ اشاره ده صحت د لارې ته او مَنِ اهْتَدَىٰ اشاره د صحت د مقصد ته۔ يعنې په کښې ونکې هغه خلق دي چه لارې ئې صحيح لارې ته رسيدل وي يعنې توحيد

سورۃ الانبیاء مکیۃ	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	اٰیاتها ۱۱۲ رکوعاتها ۷

خاص په نوم د الله تعالیٰ امداد غواړو په شروع کولو کښې چه رحمٰن او رحیم دے

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِيْ غَفْلَةٍ

ډیر نزدے راغے خلقو ته حساب د هغوی او دوی په غفلت کښې دی

مُّعْرِضُوْنَ ﴿۱﴾ مَا يَاْتِيْهِمْ مِّنْ ذِكْرٍ مِّنْ

مخ گرځوونکی دی. نه راځی دوی ته څه یادداشت د طرفه د

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

ربط د دے د سورۃ طٰهٰ سره دا دے. هغه سورت کښې تذکیر او تشجیع وه په ذکر د موسیٰ علیه السلام تو پس دے سورت کښې تذکیر دے په واقعاتو د نورو انبیاء علیهم السلام سره. دا رنگ په هغه سورت کښې د قیامت هیبتونه ذکر شول نو دلته د هغے نزدیکت ذکر کوی.

دعویٰ :- د دے سورت تذکیر د غافلینو دپاره شپږ وجو سره. او ماخذ د دعویٰ ۱ دے. اوله وجه :- ذکر د اولس انبیاء علیهم السلام تفصیلاً چه دوی محتاج وو او عاجزی کوونکی وو الله تعالیٰ ته او اجمالاً په ۲۵ کښې.

دویمه وجه :- رد د څلورو قسمونو د شرک او رد په عقیده د اتخاذ الولد بانددے او شفاعت قهریه باندے په اولس آیاتونو کښې.

دریمه وجه :- عقلی دلیلونه شپږ د پاره د تذکیر.

څلورمه وجه :- یوولس زجرونه منکرینو ته.

پنځمه وجه :- ذکر د تعبیراتو د غفلت اتلس او لفظ د ذکر هم اتلس کرته

شپږمه وجه :- اسماء حسنیٰ اتلس.

خلاصه د سورت :- په دے کښې پنځه بابونه دی اول باب تر ۱۵ پورے دے. په دے کښې تخویف دے سره د زجرونه په ذکر د شپږو مرتبو د غافلینو. غفلت، اعراض، لعب، لهو القلب، النجویٰ، ظلم او شپږ طعنونه د دوی په رسول باندے. بشریت، سحر، اضغاث احلام، افتراء، شعر، طلب د معجزے. او اعلان د نبی صلی الله علیه وسلم په رد د شرک فی العلم په ۴ کښې او جواب د آخری طعن په ۶ کښې. او د اول طعن په

مِّن رَّبِّهِم مُّحْدَثٍ إِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ

رب دَ دوی نه نوے مګر غوږ ورته کیدی او حال داچه دوی

يَلْعَبُونَ ② لَاهِيَةً قُلُوبُهُمْ ۗ وَأَسَرُّوا

لوبے کوی. مشغوله دی زړونه دَ دوی او پټے

النَّجْوَى ۖ الَّذِينَ ظَلَمُوا ۖ هَلْ هَٰذَا

جرګے اوکړے هغه چاچه ظلم ئے کړیدے چه نه دے دا

إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ ۖ أَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَأَنتُمْ

مګر بشر دے ستاسو پشان آیا قبلوئ تاسو جادو او حال داچه تاسو

تُبْصِرُونَ ③ قَالَ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ

پوهیږئ. وئیلی دی رسول چه رب زما خبر دے په هره وینا

ک ٨ ٩ کښ او ترغیب قرآن ته ١٠ کښ او تخویف دنیوی دَ ١١ نه تر ١٥ پورے.

١:- هرکله چه دَ سورة طٰهٰ په آخر کښ دَ انتظار دَ عذاب ذکر وو نو دے آیت کښ دَ هغے نزدیوالے بیانوی سره دَ زجر نه په غفلت او اعراض سره. اِقْتَرَبَ لفظ دلالت کوی په ډیر نزدیکت باندے نزدے کړدے وجه نه دے چه کوم شے راتلونکے وی نو نزدے وی. او بله وجه داده چه دَ دُنیا راتلونکے عمر کم دے په نسبت دَ تیر شوی او مراد دَ غفلت نه بے پرواهی ده یعنی دَ آخرت دَ پاره تیاری نه کوی.

٢:- داهم زجر دے په لعب کولو سره په وخت دَ بیان دَ قرآن کښ. ذکر مُحْدَثٍ عقیده دَ سلف صالحینو او تمام اهل سنت داده چه قرآن کریم مخلوق نه دے نو حادث نه دے او دلته محدث نه مراد داچه په نازلیدلو کښ نوے دے، یا داچه دَ نبی صلی الله علیه وسلم په بیانولو کښ نوے دے یا داچه دَ منکرینو په زعم کښ نوے دے. يَلْعَبُونَ نه مراد دادے چه مشغوله وی په دنیا سره یا مشغول شی په اعتراضونو کولو سره په قرآن باندے.

٣:- داهم زجر دے په لهو دَ قلوبو یعنی مشغوله دی زړونه دَ دوی په دروغو قصو دَ شرک بیا زجر دے په پټو جرګو کولو دَ نبی په مخالفت کښ

فِي السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ۫ وَهُوَ السَّمِيْعُ

کہ په آسمان کښې وي او که په زمکه کښې وي او هغه هر څه آوري

الْعَلِيْمُ ④ بَلْ قَالُوْٓا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍ

او په هر څه پوهه دے - بلکه دوي وائي دا ګډ وډ خوبونه دي

بَلِ افْتَرٰىهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ ۚ فَلْيَاْتِنَا

بلکه دے ځان نه ئي جوړ کړي دے بلکه دے شاعر دے نو مونږ له دې راوړي

بِاٰيَةٍ كَمَآ اُرْسِلَ الْاَوَّلُوْنَ ⑤ مَآ اٰمَنَتْ

يو نخه لکه چه ليږلې شوي دي مخکښې رسولان - ايمان نه دے راوړے

او دا ظلم دے - دا شپږ مرتبې دي د غافلينو اوس ذکر کوي شپږ طعنونه د هغوي په رسول باندے - اول طعن په رسول باندے په بشريت سره د ټولو کافرانو شريکه ويناده په بار بار د هر يو نبي کښې او دويم طعن ئي په سحر سره اوکړو - اَفَتَاْتُوْنَ السِّحْرَ مراد د ايمان نه تابعداري کول دي - وَاَنْتُمْ تُبْصِرُوْنَ په دې کښې اشاره ده چه کافرانو هم سحر بد ګڼړلو.

ف: په دې کښې رد د شرک في العلم دے يعنې هر کله چه دوي پټې جرګې کولے او نبي صلی الله عليه وسلم دوي له د هغې خبر ورکړو نو هم راغې چه نبي په غيب پوهيږي نو جواب او شو چه نبي صلی الله عليه وسلم دا صفت د الله تعالی د پاره خاص کړي دے - او دارنګ نبي خو صرف د خپل رب صفت کوي په طريقه د توحيد في العلم سره نو په دې کښې دليل دے د هغه د رسالت ځکه چه ساحران او کاهنان د علم د غيب ځان له دعوی کوي او دا نبي نسبت د علم غيب الله تعالی ته کوي.

ف: دا دريم طعن دے چه قرآن ته ئي ګډ وډ خوبونه ويلي دي - او اَضْغَاثُ ، بے تعبيره او دروغ خوبونو ته ويلے کيږي بيا د حيرانتيا د وجې انتقال ئي اوکړو - څلورم طعن ته چه دا افتراء ده بيا بل طعن ته چه دے شاعر دے او آخري طعن مطالبه د معجزاتو په شان د تير شوؤ انبياؤ عليهم السلام -

قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنٰهَا ۚ اَفَهُمْ

مخکښ د دوی نه هيڅ يو کلی والو چه مونږ هلاک کړيدی آيا نو دوی به

يُؤْمِنُوْنَ ⑥ وَمَآ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ اِلَّا

ايمان راوړی - او نه دی ليږلی مونږ ستا مخکښ مګر

رِجَالًا نُّوْحِیْٓ اِلَيْهِمْ فَسْئَلُوْٓا اَهْلَ الذِّكْرِ

نارينه چه وحی کوله مونږ هغوی ته نو تپوس اوکړئ د علم والو نه

اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ⑦ وَمَا جَعَلْنٰهُمْ

که چرے تاسو نه پوهيږئ - او نه وُو پيدا کړی مونږ دوی داسے

ف ٦:- دا جواب دے د آخری طعن يعنی مطالبه د آيت حاصل دا چه مخکنو قومونو ته د غسے معجزات راغلی وُو کوم چه دوی ئے غواړی هغوی ايمان نه وُو راوړے لکه فرعونيان چه په سورة طه کښ ذکر شو نو دوی خو په ضد او عناد کښ د هغوی نه زيات دی نو دوی به کله ايمان راوړی - دا جواب ئے ددے وجے نه مخکښ راوړو چه د دوی دا سوال څه نه څه په دليل بانديے بناء وُو چه رسولان خو مونږ منو ليکن دا رسول دے د هغوی پشان معجزه راوړی او نور طعنونه خو صرف په ضد او په جهل باندے بناء دی د هغے جواب ته حاجت نشته ماسوا د اعتراض اول نه د هغے جواب تفصيلی دے ددے وجے نه هغه ئے روستو ذکر کړو.

اَهْلَكْنٰهَا ، صفت دے د قرية يعنی قريه د مکن بيتو چه مستحق د عذاب وُو.

ف ٧:- دا جواب دے د اول طعن په باره د بشريت د نبی کښ. مطلب دا چه تير شوی رسولان ټول نارينه وُو - او رِجَالًا په وصف د ملائکو کښ نه راځی - نو معلومه شوه چه بشر وو - او اَهْلَ الذِّكْرِ، عام دے يهود او نصارٰی کښ چه د الله تعالٰی د کتابونو صحيح عالم وی او تحريف نه کوی - او قرآن او حديث والا عالمان، يعنی انکار

مهٔ کوئ دَ بشریت دَ رسول نه بلکه عالمانو دَ کتاب وسنت له راشئ
چه تا سو ته ثابت کړی په دلیلونو سره چه بشر رسول کیدے شی۔
الذِّکْرِ نه مراد وحی ده هغه عالمان چه په وحی باندے علم او عمل لری
او په هغے باندے استدلال کوی۔ او تفسیر قرطبی کښ ئے راوړے دی چه
په تواتر سره ثابت ده چه رسولان ټول بشر وو۔ دا سے آیت په سورۃ نحل
کښ هم تیر شو یدے۔
فائده:۔ اعلام الموقعین عن رب العالمین دَ علامه ابن القیم الجوزیه
کتاب په صفحه ۱۶۹ او جلد دوئیم کښ سوال ذکر دے۔ چه دَ دے آیت نه
تقلید معلومیږی او بیا ئے جواب کړیدے دَ هغے (عربی عبارت)۔۔۔۔۔!
معنی دا ده چه الله تعالیٰ یدی ذکر کړیده دَ هغه چا چه اعراض کوی دَ ما انزل الله
(قرآن کریم او صحیح حدیث) نه او تقلید دَ مشرانو کوی نو دا تقلید
په اتفاق دَ امت سره مذموم او حرام دے او هغه شخص چه کوشش
کوی په اتباع دَ ما انزل الله کښ لیکن بعضے دَ هغے ته دَ ده علم او نه رسی
نو دے دَ هغه چا خبره او منی چه دَ دهٔ نه علم کښ زیات وی نو دا
تقلید محمود دے۔ حاصل دا دے چه اهل الذکر عالمانو دَ قرآن
او دَ حدیثو ته وائی یو شخص چه یو عالم لره دَ قرآن او سنت عالم
ګنړی او دَ دهٔ سره علم دَ قرآن او سنت بالکل نه وی یا په یو مسئله
کښ نه وی او دے دَ دغه عالم نه مسئله او تپوسی نو دهٔ حقیقتاً
دَ قرآن او سنت تابع او نه کړله۔ لیکن پدے کتاب کښ هم او شاه
ولی الله په عقد الجید کتاب کښ هم لیکلے دی که دے سړی ته په
راتلونکی وخت کښ دَ قرآن او حدیث نه صحیح نص معلوم شو
او دَ هغه قول نه خلاف وؤ نو هغه قول به پریږدی او قرآن او
حدیث باندے به عمل کوی او که داسے ئے او نکړل نو معلومه شوه
چه دے شخص تقلید مذموم او حرام کړیدے۔
هاں دَ دے آیت نه دَ تقلید شخصی په اثبات باندے دلیل نیول
صحیح نه دی ځکه دَ تقلید شخصی معنیٰ دا ده چه یو شخص
(عالم معین) پسے دَ تقلید کولو التزام او کړی که دَ نورو علماؤ

جَسَدًا لَّا يَأْكُلُوْنَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوْا

جوسے چه نه یئ خوړلو خوراک او نه وو

خٰلِدِيْنَ ﴿٨﴾ ثُمَّ صَدَقْنٰهُمُ الْوَعْدَ

دوی همیشه۔ بیا پوره کړه موږ د هغوی سره وعده

فَأَنْجَيْنٰهُمْ وَمَنْ نَّشَاءُ وَأَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِيْنَ ﴿٩﴾

پس بچ کړل موږ هغوی لره او هغه چا لره چه موږ غوښتلو او هلاک کړل موږ د حد نه تیرو تونکی خلق۔

اقوال د قرآن او سنت سره زیات موافق وی یا د دغه شخص قول د قرآن او سنت نه مخالف معلوم شی نو بیا هم دے د دغه شخص قول بانده عمل پریخودلو ته تیار نه وی۔ او په اسے تقلید باندے امام ابن قیم په اعلام الموقعین کتاب کښ په تفصیل سره رد کړیں دے۔

۸ :- په دے آیت کښ د تیر شوی جواب دلیل دے یعنی رسولان بشر وو۔ ځکه چه هغوی د خوراک نه مستغنی (بے حاجته) نه وو او دا رنګ د فنا او د مرګ نه هم بچ نه وو۔ او دا صفتونه د دوی د پاره هیڅ عیب نه دے او د رسالت سره منافات نه لری۔

۹ :- په دے آیت کښ اشاره ده تخویف دنیوی ته د پاره د منکرینو په اهلاک د منکرینو تیر شوو۔ او لفظ د مُسْرِفِيْنَ کښ اشاره ده چه په دغه خلقو کښ دغه مخکښ شپږ مرتبے د غفلت موجود وے۔ او بشارت دنیویه دے په نجات او نصرت د انبیاؤ او د تابعدارو د هغوی سره۔ او دا وعده په سورة یونس ۱۰۳ کښ او سورة الصافات ۱۷۱، ۱۷۲، ۱۷۳ کښ ذکر ده۔ په دے کښ اشاره ده چه دغه رسولان په نجات خپل او په هلاکت د دُشمنانو کښ الله تعالیٰ ته محتاج وو۔

لَقَدْ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكُمْ كِتٰبًا فِيْهِ ذِكْرُكُمْ ط

یقیناً مونږ نازل کړیدے تاسو ته کتاب په هغې کښې یاداشت ستاسو دے

اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۰﴾ ع وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ

نو ولے د عقل نه کار نه اخلئ۔ او ډیر هلاک کړیدی مونږ کلی

كَانَتْ ظَالِمَةً وَّاَنْشَاْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا

چه وو ظلم کوونکی او پیدا کړه مونږ روستو د هغوی نه قوم

اٰخَرِيْنَ ﴿۱۱﴾ فَلَمَّآ اَحَسُّوْا بَاْسَنَآ اِذَا هُمْ

نور۔ پس هر کله چه اولیدو هغوی عذاب زمونږ نو دغه وخت دوی

مِّنْهَا يَرْكُضُوْنَ ﴿۱۲﴾ لَا تَرْكُضُوْا وَارْجِعُوْٓا

د هغې نه منډے وهلے۔ (اوئیلے شو) منډے مه وهئ او واپس شئ

ف۱۰:۔ په دیکښې جواب د هغه طعنو دے چه د قرآن په باره کښې تیر شوی آیاتو نو کښې ذکر شوی دی په بیان د صداقت د قرآن سره چه دا ذکر دے او الله تعالیٰ نازل کړیدے۔ او ذکر نه مراد بیان د احکامو د شرعے او وعظ او نصیحت دے۔ او یا دے باندے عمل کول سبب د شرافت دے نو ځکه بعض مفسرینو د ذِکر معنیٰ په شرافت سره کړیده۔ او د حسن بصری نه نقل دے چه ذکر په معنیٰ د دین سره دے (ابن جریر)۔

ف۱۱:۔ د دینه تر آیت ۱۵ پورے تخویف دنیوی دے د پاره د هغه چا چه اعراض کوی د دے ذکر نه۔ او په دیکښې خاص واقعه مراد نه ده بلکه تیر شوی قومونه چه تکذیب ئے کړے وو د انبیاؤ هغه ټول مراد دی۔ قَصَمْ په لغت کښې ماتولو ته وائی دلته مراد هلاکول دی۔ ظَالِمَةً دا سبب د عذاب دے ظلم د هغوی شرک کفر او تکذیب د رسولانو او په هغوی باندے طعنه کول وو۔

ف۱۲:۔ فَلَمَّآ فاء د تفصیل د قَصَمْنَا د پاره ده۔ اَحَسُّوْا ئے ځکه ذکر کړو که د احساس د عذاب نه مخکښې ئے توبه کړے وے نو قبوله شوے به وه۔ ځکه چه احساس په معنیٰ د یقین د عذاب دے۔ رَکض اصل لغت

اِلٰى مَاۤ اُتْرِفْتُمْ فِيْهِ وَمَسٰكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ

هغه مالونو ته چه بے کچه مست کړے شوی ئے په هغے کښ او کورونو خپلو ته د دے دپاره چه تاسو نه

تُسْـَٔلُوْنَ ﴿۱۳﴾ قَالُوْا يٰوَيْلَنَاۤ اِنَّا كُنَّا

سوال اوکړے شی - دوی اوئیل هلاکے تباهی ده زمونږ یقیناً وو مونږ

ظٰلِمِيْنَ ﴿۱۴﴾ فَمَا زَالَتْ تِّلْكَ دَعْوٰىهُمْ

ظالمان - پس همیشه وے دغه چغے د دوی

حَتّٰى جَعَلْنٰهُمْ حَصِيْدًا خٰمِدِيْنَ ﴿۱۵﴾

تر دے چه اوګرځول مونږ دوی د ل دول مړه شوی -

کښ یونس ه خوځول په زمکه بانډے او په تیزئ سره کیخودلو ته وائی مراد ترینه منډه وهل او تختیدل دی -

۱۳:- دا قول د ملائکو د طرف نه دے مَاۤ اُتْرِفْتُمْ نه مراد سازوسامان او نعمتونه دی چه د هغے د وجے نه ئے د حدود و الهیه نه تجاوز کوو-
لَعَلَّكُمْ تُسْـَٔلُوْنَ، دا په طریقه د استهزا سره دے یعنی چه ستاسو نه تپوس اوکړیشی چه ولے تیختله کوئ او ولے ایمان ته نه راګرځئ او ولے په تاسو بانډے عذاب راغے (دا دے ټولو معانیو ته شامل دے.)

۱۴:- په دے آیت کښ دا اقرار او پښیمانتیا ده په ظلم او په ګناهونو بانډے په داسے وخت کښ چه فائده نه ورکوی-

۱۵:- په دے آیت کښ مراد دا دے چه په دے اقرار بانډے د دوی نه عذاب نه دے دفع کړے شوے.

حَصِيْدًا، هغه فصل ته وئیلے کیږی چه لو کړے شی او ټکړے شی -
خٰمِدِيْنَ، خمود په اصل کښ د اور مړکیدل دی په دے کښ اشاره ده چه د دوی غرور تکبر او غصه د اور پشان وه خولکه چه اُور مړشی دغسے د دوی زور شور او غصه هم مړه شوه -

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَآءَ وَالْاَرْضَ وَمَا

او نه دی پیدا کړی موږ ه آسمان او زمکه او هغه چه

بَيْنَهُمَا لٰعِبِيْنَ ﴿١٦﴾ لَوْ اَرَدْنَآ اَنْ نَّتَّخِذَ

د دے په مینځ کښ دی لوبے کوونکی ۔ که چرے غوښتے موږ چه او نیسو

لَهْوًا لَّاتَّخَذْنٰهُ مِنْ لَّدُنَّآ ۖ اِنْ كُنَّا

مشغله خامخا نیولے به وے موږ هغه د خپلے خوا نه که چرے داکار

فٰعِلِيْنَ ﴿١٧﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى

موږ کولے ۔ بلکه ورګذار اړوو موږ حق لره په

ف ١٦ :- **خلاصه** :- د دے آیت نه ف ٣٠ پورے دویم باب دے ۔ په دے کښ دوه مختصر عقلی دلیلونه دی د پاره د تذکیر ف ١٦ ف ١٩ کښ او دوه نقلی دلیلونه دی د پاره د تذکیر ۔ یو د ملائکو نه او دویم د تمام انبیاؤ نه اجمالاً ف ١٩ ، ف ٢٠ ، ف ٢١ ، ف ٢٥ کښ او څلور زجرونه دی ف ١٧ ف ١٨ ف ٢١ ف ٢٤ ف ٢٦ ف ٢٧ ف ٢٨ ف ٢٩ کښ ۔

تفسیر په ف ١٦ کښ دلیل عقلی دے یعنی آسمانونه او زمکه عبث او بے فائدے نه دی پیدا کړے شوی بلکه پیدا کړے شوے دی د پاره د دلالت په وجود د الله تعالیٰ او په توحید باندے او دا رنګ ص ف ٢٧ کښ دی او سوره دخان ف ٣٨ ، ف ٣٩ کښ دی ۔ او دا سے عقیده په صفت د اولوالالباب کښ ذکر ده په سورة النسآء کښ ۔

ف ١٧ :- پدے آیت کښ یوه توجیه داده چه مراد د لَهْوًا نه عبث دے چه مشغولول کوی یعنی که موږ اراده کولے چه آسمانونه او زمکه هم صرف د خپل مشغلا د پاره پیدا کولے نو ما به د ځان سره ساتلے او تاسو ته به هم د دے دلیلونه نه ښکاره کړلے ۔ او دا توجیه د آیت تیر شوی او راتلونکی سره مناسبت او ربط لری او مِنْ لَّدُنَّآ په معنیٰ د عِنْدَنَا دے ۔

دویمه توجیه داده که موږ ولد نیولے نو د هغه چا نه به هم ولد جوړ

الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهٗ فَاِذَا هُوَ زَاهِقٌ ؕ

باطل باندے نو زخمی کړی دماغ د هغه پس دغه وخت هغه روان شی

وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُوْنَ ﴿۱۸﴾ وَلَهٗ مَنْ

او ستاسو د پاره تباهی ده د وجے د هغه خبرو چه وائی تاسو په باره د الله تعالیٰ کښ) او خاص د

فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَمَنْ عِنْدَهٗ

الله تعالیٰ په اختیار کښ دی هغه څه چه په آسمانونو کښ دی او زمکه کښ دی او هغه څوک چه هغه ته نزدے دی

لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ عَنْ عِبَادَتِهٖ وَلَا يَسْتَحْسِرُوْنَ ﴿۱۹﴾

لویی نه کوی د بندگئ د هغه نه او نه ستړے کیږی۔

يُسَبِّحُوْنَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُوْنَ ﴿۲۰﴾

پاکی وائی د الله تعالیٰ شپه او ورځ نه سستی ښکاره کوی۔

کړے وے چه زما سره دی او پخپله خو ښه په رِم نیولے ستا سو خوښے ته په رِم نه پریخودلے۔ اِنْ کُنَّا ۔ اِنْ په معنیٰ د نفی دے یعنی نه یو موږ کونکی د دے کار کوونکی یا اِنْ شرطیه دے او جزاء ئے د مخکښ په قرینے سره پټه ده یعنی که چرے موږ دا کار کولے تو جنت جهنم جزاء سزا وغیره به رِم نه پیدا کولے بله معنیٰ دا ده یعنی که چرے موږ کولے نو ستا سو خوښے ته رِم نه پریخودله۔

سا ۱۸:۔ دا اضراب دے د مخکښ نه یعنی لهو نه ده بلکه دا دلیلونه د حق د اثبات او د باطل د رد د پاره دی حق قرآن دے او باطل دروغ دعوی او الله تعالیٰ ته د عبث او د ولد نسبت کول دی۔ او حق حجت او دلیل دے او باطل شبهات د منکرینو دی۔

مِمَّا تَصِفُوْنَ نه مراد نسبت د ولد او د لهوے دے الله تعالیٰ ته۔

سا ۱۹:۔ په دے آیت کښ دویم مختصر عقلی دلیل دے او ذکر د عجز د ملائکو دے د پاره د دلیل نقلی او نفی د الوهیت او ولدیت دَ د ملائکو نه۔ وَمَنْ عِنْدَهٗ مراد د دے نه ملائک دی۔

سا ۲۰:۔ دا هم بیان د حال د عبودیت د ملائکو دے۔ او کعب الاحبار نه

أَمِ اتَّخَذُوٓا اٰلِهَةً مِّنَ الْاَرْضِ هُمْ

آیا نیولے دی دوی معبودان دَ زمکے والو نه چه هغوی

يُنْشِرُوْنَ ﴿٢١﴾ لَوْ كَانَ فِيْهِمَآ اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ

ژوندی کول کولے شی۔ که چرے وے په زمکه آسمانونو کښ معبودان برحق د بر سوا د الله تعالیٰ

لَفَسَدَتَا فَسُبْحٰنَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَرْشِ

خامخا خراب شوے به وُو انتظام د دے دواړو نو پاک دے الله تعالیٰ چه مالک د عرش دے

عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿٢٢﴾ لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ

د هغه څه نه چه دوی ئے بیانوی۔ تپوس نشی کیدے د الله تعالیٰ نه د هغه کار چه هغه کوی

نقل دی چه دوام دَ تسبیح دَ ملائیکو داسے دے لکه چه انسان ساه اخلی، نه په هغے ستړے کیږی او نه پرے دَ نور کار نه مشغولیږی۔ پریخودلو دَ یو کار دَ پاره دَ درے سببونو نه یو سبب وی اول استکبار دویم ستړے کیدل دریم ناراستی او سستی کول او په ملائیکو کښ دا درے واړه اوصاف نشته۔

٢١ :۔ دا زجر دے په شرکاؤ جوړولو دَ زمکے والو نه یعنی بُتان، اولیاء مړی یا ژوندی۔

يُنْشِرُوْنَ دَ نشور نه دے په معنیٰ دَ ژوندی کولو اول ځل یا دوباره ژوندی کول لکه سورة الفرقان ٣ کښ دی۔

٢٢ :۔ په دے کښ رد دے په اتخاذ دَ آلهو باندے چه مخکښ آیت کښ تیر شو او په دے کښ دوه توجیه دی۔ اول توجیه بناء ده په دے خبره باندے چه مراد دَ آلهه نه مستقل قدرت او اختیار او تصرف والا دی او فساد نه مراد نیشت والے دے یا دَ انتظام بربادی ده۔ نو معنیٰ دا شوه چه په زمکه او آسمانونو کښ مستقل تصرف کوونکی ډیر وے نو زمکه او آسمانونه به نه وُو۔ یا انتظام به ئے برباد شوے وُو۔ او وجه دا ده چه ایجاد دَ دے به یا دَ دواړو په قدرت مستقله سره وی یا دَ یو تن په قدرت سره۔ اول خو ځکه باطل دے

وَهُمْ يُسْئَلُوْنَ ﴿٢٣﴾ أَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ

او دوی مخلوق نه تپوس کیدے شی - آیا نیولی دی دوی سوا د

دُوْنِهٖٓ اٰلِهَةً ط قُلْ هَاتُوْا بُرْهَانَكُمْ ج

الله تعالی نه حقدار د بندګئ، ته اووایه راوړئ پوخ دلیل خپل،

چه دوه مستقل قدرتونه دوه مستقل علتونه شو او په یو شی (معلول) باندے دوه علتونه نشی جمع کیدے - او که ډیو په قدرت سره موجود شی نو بل به عبث شی او ترجیح بلا مرجح به راشی - او دا د الوهیت سره منافی دی- دا رنګ وئیلے کیدے شی چه آلهه کنړ شی نو عالم به غیر ممکن شی ځکه چه تمانع (یو بل منع کول په زور سره) به ممکنه شی او تمانع سره الوهیت باطلیږی - او د دے ملازمه په سورة مومنون ۹۱ کښ ده - د دے نه معلومه شوه چه دا دلیل د اثبات د توحید دپاره قطعی او یقینی دے - او قول د تفتازانی په شرح عقائد کښ بے مناسبه دے چه هغه وائی چه دا اقناعی او ظنی دلیل دے. تفسیر روح المعانی او نورو اهل علمو هم پدے باندے رد کړے دے - دویمه توجیه بناء ده په دے خبره چه مراد د آلهو نه هغه آلهه دی چه مشرکانو الله تعالی سره شریک جوړول لکه په سورة اسراء ۴۲ کښ دی.

او د هغوی آلهه خو عاجز دی او عاجز خو د زمکے او آسمانونو نظام نشی سمبالولے نو معنیٰ دا شوه چه د دے مشرکانو دا آلهه (چه ضعیف او کمزورے دی) که د زمکے او آسمانونو یعنی د دنیا تدبیر کوونکی شی لکه چه اوس هم مشرکان قطبان او غوثان د دنیا تدبیر کوونکی کنړی - نو دا انتظام به خراب شوے وے ځکه چه هغوی کمزوری دی-

فَسُبْحٰنَ، دا نتیجه ده د دلیل مخکنی- رَبِّ الْعَرْشِ، پدے کښ اشاره ده چه الله تعالی نظام چلوونکے دے او دا نظام ئے بل چا ته سپارلے نه دے - يَصِفُوْنَ ولد او شریک

۲۳ :- دا بل دلیل د توحید دے چه آلهه د دے مشرکانو د الله تعالی نه سوا عاجز دی او الله تعالی سره قدرت مستقله دے.

لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ، اعتراض نشی کیدلے د هغه په هیڅ کار باندے

هٰذَا ذِكْرُ مَنْ مَّعِيَ وَذِكْرُ مَنْ قَبْلِيْ ؕ

دا (ردّ دَ شرک) وعظ زما دَ ملګرو ګې او وعظ دَ هغه چا دے چه زما نه مخکښ دی،

بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ۙ الْحَقَّ فَهُمْ

بلکه ډیر دَ دے خلقو نه نه پوهیږی په حق باندے نو دوی

مُّعْرِضُوْنَ ﴿۲۴﴾ وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ

مخ ګرځوی۔ او نه دے لیږلے مونږ مخکښ ستا نه

مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا نُوْحِيْٓ اِلَيْهِ اَنَّهٗ

هیڅ رسول مګر وحی کوله مونږ هغه ته یقینًا

لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا فَاعْبُدُوْنِ ﴿۲۵﴾ وَقَالُوا

چه نشته حقدار دَ بندګئ سِوا زما نه نو پس بندګی خاص ما له کوئ۔ او دوی وائی

اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ ؕ

نیولے دے رحمٰن ذات اولاد پاک دے هغه

ځکه چه دَ هغه په هر کار کښ حکمت دے او حساب ورسره هم نشی کیدلے.
وَهُمْ يُسْئَلُوْنَ، لکه چه سورة اعراف ۶ کښ دی۔

۲۴:۔ هر کله چه مخکښ دلیل په توحید باندے ذکر شو نو اوس زجر دے چه په اتخاذ دَ آلِهه باندے دوی لره دلیل نشته۔

هٰذَا ذِكْرُ الخ، نه مراد دا دے چه دا مسئله دَ توحید او رد دَ شرک دَ ټولو پیغمبرانو او دَ کتابونو اِلٰهیو مسئله ده۔

لَا يَعْلَمُوْنَ الْحَقَّ، حق توحید دے او قرآن دے۔ او دا دلیل دے چه جهل سبب دَ اعراض دے۔

۲۵:۔ دا تائید دے دَ تیر شوی آیت چه ذِكْرُ مَنْ قَبْلِيْ دے یعنی په مسئله دَ توحید باندے ټولو انبیاء علیهم السلام را لیږلے شوے دی او دا دلیل نقلی اجمالی یا اجماعی دے دَ ټولو انبیاؤ نه او دا سے په سورة نحل ۳۶ او سورة زخرف ۴۵ کښ هم دی۔

بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُوْنَ ﴿٢٦﴾ لَا يَسْبِقُوْنَهٗ

بلکه دوی (محتاج) بندګان دی عزت ورکړے شوی دی۔ نه وړاندې کیږی د الله تعالیٰ

بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِاَمْرِهٖ يَعْمَلُوْنَ ﴿٢٧﴾

په وینا کښې او دوی د هغه په حکم سره عمل کوی۔

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ

خبر دے الله تعالیٰ په هغه حالاتو چه وړاندې دی د دوی دی او هغه چه روستو د دوی دی

وَلَا يَشْفَعُوْنَ ۙ اِلَّا لِمَنِ ارْتَضٰى وَهُمْ

او سفارش نشی کولے مګر صرف هغه چا لره چه غوره کړے وی او دوی

مِّنْ خَشْيَتِهٖ مُشْفِقُوْنَ ﴿٢٨﴾ وَمَنْ يَّقُلْ

د وجې د یرې د الله تعالیٰ نه همیشه کوونکی دی د هغه سره با هیبت زده کړی او چا چه اُووئیل

٢٦:۔ په دے کښې زجر دے په نسبت کولو د ولد الله تعالیٰ ته او آیت عام دے هغه ټولو مشرکانو ته چه الله تعالیٰ ته د ولد حقیقی یا حکمی نسبت کوی او رد دے په مشرکین بالملائکه باندے او ولد نه مراد لور ده حکمی معنیٰ دا ده چه الله تعالیٰ ورله اختیار او تصرف ورکړے وی چه په هغے وجه دوی د بعضے حاجتونو پوره کولو ذمه واران دی۔ او د رد دپاره د دغه صالحینو بندګانو اته صفات د عجزئے ذکر کړے دی۔ په دے آیت کښې دوه صفتونه دی۔ اول صفت عباد عاجزی کوونکی دی او محتاج دی۔ دویم صفت مُكْرَمُوْنَ کرامت او عزت والا دی په نیز د الله تعالیٰ یعنی کرامت کښې الله تعالیٰ ته محتاج دی۔

٢٧:۔ په دے آیت کښې دوه صفتونه دی یعنی په وینا کولو کښې د الله تعالیٰ نه خلاف نه کوی۔ ځکه چه سبقت په وینا کښې کنایه ده په عرف کښې د مخالفت کولو نه۔ او د الله تعالیٰ د امر موافق عمل کوی۔

٢٨:۔ په دے آیت کښې د دوی درے صفات ذکر کوی یعنی الله تعالیٰ د دوی په ټولو حالتونو عالم دے۔ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ کښې راتلونکی حالات او مَا خَلْفَهُمْ کښې تیر شوی حالات مراد دی یا لحقه او شا

مِنْهُمْ اِنِّیْٓ اِلٰهٌ مِّنْ دُوْنِهٖ فَذٰلِكَ

د دوی نه چه زه هم د الوهیت څه صفت لرم سوا د الله تعالیٰ نه نو دغه کس له به

نَجْزِیْهِ جَهَنَّمَ ؕ كَذٰلِكَ نَجْزِی

سزا ورکوو مونږ جهنم ، دغسې سزا ورکوو مونږ

الظّٰلِمِیْنَ ﴿٢٩﴾ اَوَلَمْ یَرَ الَّذِیْنَ كَفَرُوْٓا

ظالمانو ته . آیا نه گوری کافران

٢ع٢

اَنَّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا

چه آسمانونه او زمکه دواړه بند وو

فَفَتَقْنٰهُمَا ؕ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَآءِ كُلَّ

نو بیرا نستل مونږ دواړه او پیدا کړې دې مونږ د اوبو نه هر

مراد ده اواشاره ده ټولو زمانو او ټولو طرفونو ته - که په دوی کښې صفت د قدرت او اختیار مستقله موجود وے نو الله تعالیٰ ته به معلوم وے او دا رنګ دوی شفاعت د مشرکینو د پاره نشی کولے نو رد دے په مشرکانو باندې چه د دوی نه شفاعت کولو امید ونه مه لرئ -

اِلَّا لِمَنِ ارْتَضٰی مراد د دینه مؤمن مؤحد دے چه الله تعالیٰ غوره کړې دے په رضا خپلې سره لکه سورة طٰهٰ ١٠٩ کښې تیر شوی دی - او دوی ویره کوونکی دی -

خشیت ، ویره کول سرهٔ د تعظیم نه او اشفاق د ویرے د وجے نه زړهٔ نرمیدل دی -

٢٩ :- په یکښې ذکر دے د اتم صفت چه دوی لره حق نشته چه دعویٰ د الوهیت اوکړی - تفسیر قرطبی کښې لیکلی دی اګرچه معصوم دی لیکن په عبادات سره مکلف دی نو دا رد دے په هغه چا باندے چه وائی چه بعضے بزرګان په بزرګئ کښې داسے حد ته اورسی چه هغوی لره جائز دی چه "انا الحق یا سبحانی ما اعظم شانی" وائی یا د الوهیت د یو صفت دعویٰ کوی دا ټول کفر او ظلم دے ځکه چه الله تعالیٰ په دے آیت کښې هیڅوک د دے نه

شَيْءٍ حَيٍّ ؕ اَفَلَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۳۰﴾ وَجَعَلْنَا

خیز ژوندے ، آیا نو دوی ایمان نه راوړی - او جوړ کړی دی مونږ

مستثنیٰ کړی نه دی چه هغوی لره دعوی دَ صفت دَ الوهیت جائز وی۔

اِلّٰی اِلٰهٌ، لفظ الله تعالیٰ ئے نه دے وئیلے بلکه اله هر صفت دَ الوهیت ته شامل دے برابره خبره ده که دا دعوی په طریقه دَ شرکت سره وی او که په حلول او اتحاد سره وی۔

۳۰ خلاصه :- دَ دے آیت نه دریم باب دے تر ۴۸ پورے - په دیکښ تذکیر دے په څلور و عقلی دلیلو نو سره بیا تسلی ده رسول ته سره دَ پنځم زجر نه ۳۴ ۳۵ کښ بیا شپږم زجر دے په ۳۶ کښ بیا اووم زجر دے په ۳۷ کښ بیا اتم زجر دے په ۳۸ کښ بیا تخویف اخروی ۳۹ ۴۰ کښ او تسلی رسول ته ۴۱ کښ بیا نهم زجر دے ۴۲ کښ او رد دے په شرک بانڼے په ۴۳ کښ بیا لسم زجر دے ۴۴ کښ او تسلی ده رسول ته ۴۵ کښ او تخویف اخروی دے په ۴۶ ۴۷ کښ۔

تفسیر :- پهٔ دے آیت ۳۰ کښ دریم عقلی دلیل دے۔

رَتْقًا فَفَتَقْنٰهُمَا ، یو تفسیر دا دے چه ټول آسمانونه یو جسم وُو۔ او ټولے زمکے یو جسم وے نو دوی ئے دَ یو بل نه جدا جدا کړل او دَ هر یو نه ئے اووه اووه جوړ کړل۔ دویم تفسیر دا دے چه آسمان بند وو یعنی باران تری نه وریدلو او زمکه بنده وه یعنی بوټی تری نه راوتل نو الله تعالیٰ دَ آسمان دَ طرف نه بارانونه راووړول او په هغے سره ئے دَ زمکے نه بوټی راوټوکول۔

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَآءِ دَ دے یو معنیٰ دا ده چه هر ژوندے خیز ئے دَ اوبو نه پیدا کړے دے۔ دویمه معنیٰ دا ده چه ژوند ون دَ هر ژوندی مخلوق ئے په اوبو سره ساتلے دے - دریمه معنیٰ دا ده چه هر ژوندے شے ئے دَ اوبو دَ نطفے نه پیدا کړے دے۔ په اول دَ دواړه معانے سره - تازګی دَ زمکے او دَ بوټو ته هم عام دے۔

فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ ص

په زمکه کښې کلک غرونه چه کږه وږه او نه خوځي په دوی باندې

وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ

او جوړ کړي دي موږ په هغې کښې فراخې لارې د دې د پاره چه دوی

يَهْتَدُونَ ﴿۳۱﴾ وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا

مقصد ته اورسي۔ او جوړ کړې دې موږ آسمان چت

مَحْفُوظًا ج وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ ﴿۳۲﴾

ساتلې شوې او دوی د نخو د هغې نه مخ اړوونکي دي۔

۳۱:۔ دا څلورم عقلي دليل دې۔ تَمِيدَ د ميد نه دې او ميد په معنی د کږه وږه گردش سره دې۔ او فِجَاجًا کشاده ځايونو ته وائي په غرونو کښې د درې کندې کله د تلو راتلو پکښې لارې وي او کله نه وي نو د دې وجې نه سُبُلًا ورپسې ذکر کړو۔ او فِيهَا ضمير زمکې او غرونو هريو ته راجع کيدې شي ځکه چه زمکه کښې هم فراخې لارې دي او غرونو کښې هم فراخې لارې دي۔ دويمه معنی غوره ده ځکه چه فج د غرونو په مينځ کښې فراخې لارې ته وئيلې کيږي۔ او يَهْتَدُونَ نه مراد دا چه خپل مقصدونو ته اورسي او دويمه معنی دا چه هدايت او مومي د دې دليلونو په سبب سره۔ او دا سې په سورة نحل ۵ کښې هم ذکر دي په اول دليل کښې د تربيت او رزق مواد ئې ذکر کړل آسمانونه زمکه او اوبه۔ او په دويم دليل کښې د رزق د طلب د پاره ئې انعامات ذکر کړل چه په گرځيدلو سره زمکه نه خوزيږي او لارې پکښې دي۔

۳۲:۔ دا پنځم دليل عقلي دې او په دويمه جمله کښې زجر دې اعراض کوونکو ته۔ او د آسمان حفاظت په ډيرو طريقو سره دې د پريوتلو نه محفوظ دې لکه سورة حج ۶۵ او سورة فاطر ۴۱ کښې۔ او د شياطينو نه محفوظ دی لکه سورة صافات ۷ او سورة حجر ۱۷ کښې دي۔

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ

او خاص الله تعالیٰ هغه ذات دے چه پیدا کړیدہ شپه او ورځ

وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ؕ كُلٌّ فِي فَلَكٍ

او نمر او سپوږمۍ، دا ټول په ځائے د چاپیره ګرځیدلو کښې

يَّسْبَحُونَ ﴿۳۳﴾ وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِّنْ

لامبو وهي۔ او نه دے ورکړے مونږ هیڅ بشر لره

قَبْلِكَ الْخُلْدَ ؕ أَفَإِنْ مِّتَّ فَهُمُ

ستا نه مخکښې همیشګیري، آیا نو که ته مړ شوے نو دوی به

او د شرک او د نورو ګناهونو نه محفوظ دی یعنی آسمانونو کښې ګناهونو والا نشته۔ او ایات د آسمانونو نمر، سپوږمۍ، ستوری او د هغې انقلابات او شپه او ورځ دی او هم دا رنګ په سورۃ یوسف ۱۰۵ کښې دی۔ او ورپسې آیت د هغې ذکر دے۔

۳۳:۔ دا شپږم دلیل عقلی دے۔ تیر شوی دلیلونه د مکانونو د قبیلې نه وؤ او دا دلیل په زمانو او د هغې د اسبابو سره متعلق دے دا رنګ هغه علوی او سفلی دلیلونه وؤ او دا دلیل وسطی دے۔ خَلَقَ دَ لَيْل او نَهَار ئې مخکښې ذکر کړو چه معلومه شي چه د شپې او ورځې پیدائش د نمر کار نه دے نمر او سپوږمۍ صرف علامات دی۔ كُلٌّ نه مراد نمر، سپوږمۍ او ستوری دی او د هغې په سبب سره شپه او ورځ ته هم نسبت کیدے شي۔ امام قرطبی ذکر کړے دی چه فَلَكٍ نه مراد مدار دے (یعنی ځائے د ګرځیدلو چاپیره) او دا اووه افلاک د آسمانونو د لاندے دی یعنی د هر یو نمر، سپوږمۍ او ستورو د پاره د آسمانونو د لاندے جدا جدا د ګردش ځایونه دی۔ او په کوم آیاتونو کښې چه ذکر کړے دی چه نمر، سپوږمۍ په آسمان کښې دی نو مراد تری نه طرف د آسمان دے۔ يَسْبَحُونَ، سبح په اصل کښې په اوبو کښې لامبو وهلو ته وئیلے شي نو اشارہ دہ چه افلاک پشان د سمندر دے او نمر، سپوږمۍ

الْخٰلِدُوْنَ ﴿۳۴﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ؕ

همیشه وی - هر ساه والا څکونکے د مرګ دے،

وَنَبْلُوْكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً ؕ وَاِلَيْنَا

او ازمیښت کوؤ مونږ په تاسو باندے په سختئ او په آرام سره ازمیښت امتحان، او خاص مونږ ته به

تُرْجَعُوْنَ ﴿۳۵﴾ وَاِذَا رَاٰكَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا

تاسو راګرځولے شئ - او هر کله چه اووینی تا لره کافران

ستوری او د هغے په واسطه سره شپه او ورځ په هغے کښ د مهیانو پشان لامبو وهی په آسانه طریقے سره رفتار کوی۔

۳۴:- ربط :- د مخکښ سره دا دے چه د آسمانونو زمکو وغیره انقلابات په اختیار د الله تعالیٰ کښ دی نو د انسانانو مرګ او ژوند هم د هغه په اختیار کښ دے۔

په دے آیت کښ رد دے په قول د مشرکانو باندے چه دا شاعر دے مونږ د دهٔ د مرګ انتظار کوؤ لکه سورۃ طور ۳۰ کښ دی۔ حاصل د جواب دا دے چه تاسو هم همیشه نشئ پاتے کیدلے نو ولے د دهٔ مرګ ته خوشحالیږئ او دا رنګ په دے آیت کښ تسلی ده رسول الله صلی الله علیه وسلم ته که ته وفات شوے نو الله تعالیٰ به ستا د دین حفاظت کوی لکه چه مخکښی انبیاء وفات شول نو الله تعالیٰ د هغوی د دین حفاظت کړے دے۔ او خُلْد نه مراد همیشه ژوند دے چه مرګ پرے نه راځی نو سوال په باره د عیسیٰ علیه السلام کښ نشی کیدے ځکه چه هغه ژوندے دے لیکن پس د نزول د آسمان نه به بیا مړکیږی نو هغه لره خُلْد نه دے ثابت شوے۔ او بعض مفسرینو د خلد نه اوګډ والے د ژوند اراده کړیدے او عیسیٰ علیه السلام د هغے نه خاص کړے شوے دے په بل دلیل سره۔

۳۵:- دا متعلق دے د تیر شوی آیت سره یعنی د مرګ نه هیڅ ساه والا نشی بچ کیدے دا سے سورۃ آلعمران ۱۸۵ کښ دی۔ نو آیت انبیاؤ اولیاؤ ټولو ته شامل دے۔ او د مرګ نه ویرانډے د خیر

إِنْ يَّتَّخِذُوْنَكَ إِلَّا هُزُوًا ؕ أَهٰذَا
نو نه نیسی تا لره مګر ټوقې روائي آیا دا

الَّذِیْ یَذْكُرُ اٰلِهَتَكُمْ ۚ وَهُمْ بِذِكْرِ
هغه سړے دے چه بدی وائي ستاسو د معبودانو او حال دا چه دوی د یاداشت

الرَّحْمٰنِ هُمْ كٰفِرُوْنَ ﴿۳۶﴾ خُلِقَ الْاِنْسَانُ
د رحمان نه (په توحید سره) دوی انکار کوی۔ پیدا کړے شوے دے انسان

مِنْ عَجَلٍ ؕ سَاُورِیْكُمْ اٰیٰتِیْ
د تادئ نه، زر دے چه اوبه ښایم تاسو ته نخے خپلے

اوشر د راتللو حکمت ئے بیان کړو چه خیر او شر سره ستاسو امتحان کوی چه شکر په خیر او صبر په شر باندے کوئ او که نه؟ د شر نه مراد تکالیف مصیبتونه مرضونه وغیره دی او خیر نه مراد نعمتونه وسعت د رزق، صحت د بدن مال اړئ او دا رنګ معصیت او طاعت حلال او حرام، هدایت او ضلال ته هم شامل دے۔

۳۶:۔ په دے آیت کښ زجر دے د استهزاء په رسول پورے۔ او مراد د کَفَرُوْا نه عنادی کافران دی۔

یَذْكُرُ، نه مراد په عیب او نقصان سره یادول دی، مراد ترینه کنځل کول دی او دا د مشرکانو د طرف نه افتراء ده په رسول باندے لکه اوس زمانه کښ هم د توحید بیانوونکو په باره کښ مشرکان وائي چه دوی اولیاؤ او بزرګانو ته کنځل کوی یعنی بیان د توحید او د شرک د دوی په نیز باندے کنځل دی۔

ذِكْرُ الرَّحْمٰنِ، مراد د دے نه قرآن دے یا مسئله د توحید ده۔ یعنی ذکر د الله تعالیٰ په طریقه د توحید سره۔ او په لفظ رحمٰن کښ اشاره ده چه ټول نعمتونه د طرف د هغه نه دی او دوی د هغه ناشکری کوی۔

فَلَا تَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿٣٧﴾ وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى

نو په تادئ مه غواړئ ـ او دوی وائي چه کله به وی

هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٣٨﴾ لَوْ يَعْلَمُ

دا وعده که تاسو رښتني يئ ـ که چرے خبر وے

الَّذِيْنَ كَفَرُوْا حِيْنَ لَا يَكُفُّوْنَ

کافران (په تفصيل) دَ هغه وخت چه نه به شي اړولے

عَنْ وُّجُوْهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُوْرِهِمْ

دَ مخونو خپلو نه اور او نه دَ شاګانو خپلو نه

وَلَا هُمْ يُنْصَرُوْنَ ﴿٣٩﴾ بَلْ تَاْتِيْهِمْ

او نه به دَ دوی سره مدد کيدے شي ـ بلکه راځي به دوی ته

٣٧ :ـ په دے کښ زجر دے په استعجال (زر غوښتل) دَ عذاب سره. او مراد دَ خلق دَ عجل نه دا دے چه دَ انسان په طبيعت کښ عجلت پيدا کړے شوے دے لکه په سورة روم ٥٤ کښ دی بناء په يو تفسير سره او په سورة اسراء ١١ کښ دی ـ او دا رنګ حديث دے چه النساء خلقت من ضلع ايسر يعنی دَ زنانو په خلقت او طبيعت کښ کوږوالے دے پشان دَ کنړے پوښتئ چه نيغول ئے غواړے نو ماته به شی او يا به هميشه کږه وی ـ

اٰيٰتِيْ، مراد دَ دينه نمونے دَ عذاب دی او دليلونه دَ قدرت دَ الله تعالیٰ دی په انتقام اخستلو دَ منکرينو ته ـ

٣٨ :ـ په دے آيت کښ زجر دے او بيان دے دَ استعجال چه مخکښی آيت کښ تير شوے دے ـ

مَتٰى مراد په دے سره استبعاد او انکار کول دی دَ قيامت او دَ عذاب نه.

٣٩ :ـ په دے آيت کښ الزامی جواب دے يعنی عذاب چه راشی نو بچ کيدے تر ينه نشئ تو ولے ئے په تلوار سره غواړئ ـ او په ذکر دَ وجوه او ظهور کښ اشاره ده چه اور دَ جهنم به په دوی باندے

بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ

ناګهه نو حیران به کړی دوی لره پس طاقت به نه لري

رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدِ

د واپس کولو د هغې او نه به دوی لره مهلت ورکیدلی شي. او یقینًا

اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ

توقې کړې شوې دی په ډیرو رسولانو پورې ستا نه مخکښ

فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُم

نو راګیر کړو هغه چا لره چه مسخرې یې کولې د دوی نه

مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٤١﴾ ع قُلْ ٣ع٢

هغه عذاب چه دوی ورپورې توقې کولې. ته اُوایه

د هر طرف نه احاطه کړې وی. او جزاء د لَوْ شرطیه محذوف ده یعنی لَمَا اسْتَعْجَلُوا الْعَذَابَ (نو عذاب به یې په تلوار سره نه غوختلې).

وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ، یعنی د دوی معبودان (باطله) او د دوی ډلې د دوی سره هیڅ امداد نشی کولې او الله تعالی خو ور سره امداد نه کوی.

ننګ:- دا هم متعلق دے د مخکښ آیت سره چه دوی لره د عذاب د راتلو مقرر تاریخ او وخت نه دے معلوم بلکه ناګهانه به راځی.

تَأْتِيهِمْ، ضمیر قیامت ته راجع دے یا اور د جهنم ته.

فائده:- د عذاب سره مناسب نصرت دے د هغې د دفع کولو د پاره. او د راتلو د عذاب سره مناسب مهلت دے د هغې نه د بچ کیدلو د پاره. دا دے وجه ده په اول آیت کښ يُنصَرُونَ او په دویم آیت کښ يُنظَرُونَ ذکر کړے شو.

ننګ:- دے آیت کښ زجر دے په استهزاء په رسولانو پورې او تسلی ده نبی صلی الله علیه وسلم ته او دا سے په سورة انعام ١٠ کښ هم تیر شویدی او سورة رعد ٣٢ کښ په لږ فرق سره دے.

مَنْ يَّكْلَؤُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ

څوک ستاسو ساتنه کوي د شپې او د ورځې د

الرَّحْمٰنِ ۭ بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ

رحمان د عذاب نه، بلکه دوي د یاداشت د رب خپل نه

مُّعْرِضُوْنَ ۝٤٢ اَمْ لَهُمْ اٰلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ

مخ اړونکي دي. آیا دوي لره معبودان شته چه او به ساتي دوي لره

مِّنْ دُوْنِنَا ۭ لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ نَصْرَ

سوا زمونږ نه، وس نه لري د امداد

اَنْفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِّنَّا يُصْحَبُوْنَ ۝٤٣

د ځانونو خپلو او نه د دوي سره زمونږ د طرف نه ملګرتیا کیدیشي.

ف٤٢ :۔ د دے آیت په آخره جمله کښ زجر دے په اعراض د توحید او د قرآن نه سره د بیان د دینه چه د الله تعالیٰ د عذاب نه هیڅوک ساتونکے نشته۔

مِنَ الرَّحْمٰنِ، اوله معنیٰ داده د عذاب د رحمان نه یعني مضاف پټ دے۔ دویمه معنیٰ داده چه مِنْ کله په معنیٰ د بدل سره راځي لکه سورة زخرف ف٦٠ کښ یعني بدل د رحمان ذات نه۔ او دا معنیٰ ابن کثیر کړیده لیکن د بدل تفسیر ئې په غیر سره کړیدے

ف٤٣ :۔ دا بیان د مَنْ يَّكْلَؤُكُمْ دے۔ په طریقه د استفهام انکاري سره یعني ستاسو آله ستاسو ساتنه کولے نشي۔ بیا رد دے په شرک بالذات په نفي د شرک فی التصرف سره۔ نو دویمه جمله علت دے د پاره د اولے جملے او ضمیر د لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ او اَنْفُسَهُمْ راجع دے الهه ته او دویم هُمْ ضمیر راجع دے مشرکینو یا الهه ته۔

يُصْحَبُوْنَ، د دے دوه معانے دي اوله معنیٰ دا چه دوي لره زمونږ د عذاب نه پناه نشي ورکیدے۔ او ضمیر د هُمْ راجع دے مشرکانو ته۔ دویمه معنیٰ داده چه دوي سره ملګرتیا (په مدد کولو سره)

بَلْ مَتَّعْنَا هٰٓؤُلَآءِ وَاٰبَآءَهُمْ حَتّٰى

بلکه فائده ے د دنیا ورکړې موږ دوی ته او مشرانو د دوی ته تر دے پورے

طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ ؕ اَفَلَا يَرَوْنَ اَنَّا

چه اوږده شول په دوی باندے عمرونه آیا دوی نه گوری چه راځو موږ

نَاْتِى الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَا ؕ

وطن د دوی ته چه کموؤ هغے لره د غاړو د هغے نه،

اَفَهُمُ الْغٰلِبُوْنَ ﴿٤٤﴾ قُلْ اِنَّمَآ اُنْذِرُكُمْ

آیا پس دوی به زورآور شی - ته اوایه یقیناً ویره درکوم تاسو ته

بِالْوَحْيِ ۖ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَآءَ

په وحی سره او نه آوری کوڼ بلنے لره

اِذَا مَا يُنْذَرُوْنَ ﴿٤٥﴾ وَلَئِنْ مَّسَّتْهُمْ

کوم وخت چه دوی لره ویره ورکیں یشی - او که اورسی دوی ته

نشی کیں ے - په اوله معنیٰ ضمیر راجع دے مشرکانو ته او په دویمه معنیٰ راجع دے الهه ته -

٤٤ :- پدے آیت کښ سبب د استهزاء او د انکار ذکر کوی یعنی سره د شرک کولو او انکار کولو د رسول نه دوی ته د دنیا ډیر نعمتونه ورکړے شویدی او عمرونه ئے ډیر په شرک او د دنیا په مزو کښ تیر شول نو د غفلت د وجے نه په استهزاء د رسولانو کښ اخته شول - اَفَلَا يَرَوْنَ ، پدیکښ تخویف د منکرینو ته مراد دا دے چه الله تعالیٰ د دوی په ملک باندے نبی صلی الله علیه وسلم او اسلام ته غلبه او تسلط تدریجاً ورکوی یا د دوی په ملک باندے لږ لږ عذابونه راځی نو دوی به کله غالب شی - او دا سے په سورة رعد ٤١ کښ دی او د دے آیت تفسیر په سورة احقاف ٢٧ کښ دے -

٤٥ :- پدے آیت کښ زجر دے - بِالْوَحْيِ ، نه مراد قرآن دے -

وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ ، دا جواب سوال دے هر کله چه قرآن وحی ده نو

نَفۡحَةٌ مِّنۡ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُوۡلُنَّ

څه ټکره د عذاب د رب ستا نه خامخا دوی وائی

يٰوَيۡلَنَاۤ اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيۡنَ ﴿۴۶﴾ وَنَضَعُ

هائے تباهي ده زمونږه يقينًا موږ ظالمان وو - او کيږدو موږ

الۡمَوَازِيۡنَ الۡقِسۡطَ لِيَوۡمِ الۡقِيٰمَةِ فَلَا تُظۡلَمُ

تلې انصاف والا په ورځ د قيامت کښې نو ظلم به نشي کيدے

نَفۡسٌ شَيۡـًٔا ؕ وَاِنۡ كَانَ مِثۡقَالَ حَبَّةٍ

په هيڅ نفس باندے هيڅ قسم، او که چرے وی (عمل) په قدر د دانے

مِّنۡ خَرۡدَلٍ اَتَيۡنَا بِهَا ؕ وَكَفٰى بِنَا حٰسِبِيۡنَ ﴿۴۷﴾

د اوری رابه اوړو هغے لره، او بس دی موږ حساب کوونکی۔

په دوی باندے ولے اثر نه کوی جواب اوشو چه دوی د قرآنکریم نه کانړه دی۔

۴۶:- په دے آيت کښې تخويف دنيوی دے سره د زجر نه- نَفۡحَةٌ، لږ خيز ته وئيلے شی او يو حصے ته هم وائی۔

يعنی په عذاب سره به د دوی کوتړ والے لرے شی او بيا به آرمانونه کوی ليکن فائده به نه ورکوی لکه چه د دے سورت په ۱۱ کښې ذکر شول۔

۴۷:- په دے کښې تخويف اخروی دے په ذکر د موازينو په وزن د عملونو سره او حساب سره۔

اَلۡمَوَازِيۡنَ، د اهل علمو يو قول دا دے چه د هر يو نوع د عملونو به جدا جدا ميزان وی د دے وجے نه ئے جمع ذکر کړے ده۔

دويم قول دا دے چه ميزان يو دے ليکن په اعتبار د موزوناتو سره جمع ذکر کړے شوے او د مخکښې آيا تونو په قرينه سره معلوميږی چه وزن د اعمالو د کافرانو به هم کيږی۔

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى وَهٰرُوْنَ الْفُرْقَانَ

او یقینًا ورکړے وو موږ موسیٰ او هارون ته فرقان

وَضِيَاءً وَّذِكْرًا لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿٤٨﴾ الَّذِيْنَ

او ډیره رڼا او یاداشت د پاره د متقیانو - هغه کسان

يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِّنَ السَّاعَةِ

چه ویریږی د رب خپل نه په حال د نه لیدلو کښ او دوی د قیامت نه

مُشْفِقُوْنَ ﴿٤٩﴾ وَهٰذَا ذِكْرٌ مُّبٰرَكٌ

هیبت زده دی - او دا یاداشت دے برکتونو والا

الْقِسْطَ. لفظ د ذوات حذف دے او دا صفت دے د موازین یا مفعول له دے - یعنی لاجل القسط (د پاره د انصاف قائم کولو)

حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ، د عربو په عرف کښ دا په مثال د لږوالی کښ ذکر کیږی او دا رنګ سورة لقمان ۱۶ کښ هم ذکر دی او کله لفظ د ذرة په سورة النساء ۴۰ کښ ذکر دے.

۴۸: خلاصه:- د دے آیت نه تر ۹۲ پورے څلورم باب دے پد یکښ ذکر د اوولس انبیاؤ دے تفصیلًا د پاره د تذکیر د غافلانو د توحید نه په ذکر د احتیاج د هغوی او عاجزی کول د هغوی الله تعالیٰ ته او ذکر د حال د انبیاؤ اجمالًا په ۹۲ کښ بیا یوولسم زجر دے په ۹۳ کښ.

تفسیر:- پد ے آیت کښ دلیل نقلی دے د موسیٰ او هارون علیهما السلام ته او تفصیل ئے په سورة طٰهٰ کښ تیر شویو د دے وجے نه دلته ئے مختصر ذکر کړو. د کتاب الٰهی کمال دا دے چه په هغے کښ دلیلونه د پاره د فرق د حق او باطل وی. نو هغے ته فرقان وائی په هغے کښ ښکاره مسائل او احکام وی نو هغے ته ضیاء وائی او په هغے کښ مواعظ او امثال او واقعات وی د پاره د تثبیت د ایمان والو او هغے ته ذکر وائی او دا درے صفات په تورات کښ هم وو.

لِلْمُتَّقِيْنَ، تخصیص د دوی د وجے د انتفاع اخستلو نه دے.

۴۹:- دا هغه صفات د متقیانو دی چه د هغے په وجه د الله تعالیٰ د کتاب نه ذکر

أَنزَلْنٰهُ ۖ أَفَأَنتُمْ لَهُۥ مُنكِرُونَ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ

نازل کړے مونږ دے، آیا تاسو دا ناآشنا کنړئ - او یقیناً

اٰتَيْنَآ إِبْرٰهِيمَ رُشْدَهُۥ مِن قَبْلُ

ورکړے وه مونږ ابراهیم علیه السلام ته پوهه د دین د مخکښ نه

وَكُنَّا بِهِۦ عٰلِمِينَ ﴿٥١﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ

او وو مونږ د ده په حال باندے پوهه لرونکی - کوم وخت چه اووئیل ئے پلار

حاصله وی - خَشْيَة، ویره د زړه ده سره د تعظیم د مخښتی نه رچه د چا نه ویره کوی) او اشفاق، نرمی د زړه ده د وجے د ویرے او د محبت او خیرخواهئ نه چه د هغے اثر په اندامونو باندے ښکاره کیږی - بِالْغَيْبِ نه مراد دا دے چه د خلقو نه غائب او پټ وی نو ویره کوی د الله تعالیٰ نه او ښکاره کښ خو ضرور کوی - دویم مراد دا دے چه الله تعالیٰ ئے لیدلے نه دے او حال دا چه د هغه نه ویره کوی -

۵۰:- دا ترغیب دے قرآن کریم ته مطلب دا دے لکه څه رنګ چه تورات د ذکر د پاره نازل کړے شوے وو نو قرآن هم د ذکر د پاره نازل شوے دے نو ولے د دینه انکار کوئ -

۵۱:- د دے آیت نه تر ۷۳ پورے دلیل نقلی دے د ابراهیم علیه السلام نه د پاره د ټن کیر د غافلینو د توحید نه په بیان د مجاهدے کولو د ابراهیم علیه السلام په مقابله د مشرکینو کښ او صبر کول د هغه - د رُشْدَهُۥ نه مراد نبوت دے او اٰتَيْنَآ کښ اشاره ده چه دے په حصول د رشد کښ الله تعالیٰ ته محتاج وو - او مِن قَبْلُ نه مراد دا دے چه د موسیٰ او هارون علیهما السلام نه مخکښ - یا د رشد نه مراد ایمان او توحید دے او مِن قَبْلُ نه مراد مخکښ د بالغ کیدلو نه - او د دے نه معلومه شوه چه هغه قصے چه بعض مفسرینو لیکلے دی چه ابراهیم علیه السلام په غار کښ وو او بیا راوتلو او رب ئے نه پیژندلو نو کله به ئے ستوری ته رب وئیلو او کله سپوږمئ او نمر ته نو دا ټول اسرائیلیات دی او د دے آیت نه خلاف دی -

وَقَوْمِهٖ مَا هٰذِهِ التَّمَاثِيْلُ الَّتِيْٓ

او قوم خپل ته څه دليل دے دا دے شکلونو رپه عبادت کولو بانديے

اَنْتُمْ لَهَا عٰكِفُوْنَ ﴿٥٢﴾ قَالُوْا وَجَدْنَآ

چه تاسو دے لره هميشه عبادت کوئ۔ دوی اوئيل موندلي دی موږ

اٰبَآءَنَا لَهَا عٰبِدِيْنَ ﴿٥٣﴾ قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ

مشران خپل دوی لره عبادت کوونکی۔ اوئيل ابراهيم يقيناً وئ

اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿٥٤﴾

تاسو او مشران ستاسو په ګمراهئ ښکاره کښ۔

قَالُوْٓا اَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ اَمْ اَنْتَ

دوی اوئيل آيا تا موږ ته حق راوړے دے او که ته ئے

۵۲ :- په دے آيت کښ بيان د رشد دے چه هغه رد کول دی په شرک بانديے اګرچه هغه په پلار کښ موجود وی۔ د مَا هٰذِهِ، نه مراد تپوس د دليل او د علت د عبادت کولو د هغوی دے يا مراد تربينه بيان د حقيقت د هغوی دے چه دا مصنوعات او مخلوقات دی حقدار د بندګئ نشی کيدلے۔ تَمَاثِيْلُ، جمع د تمثال ده هغه څيز ته وائی چه جوړ کړے شی مشابه د يو مخلوق سره او قوم د ابراهيم عليه السلام څه تماثيل د ستورو جوړ کړے وو او څه د نيکانو بندګانو۔ عٰكِفُوْنَ، عکوف په معنیٰ د لازم نيول د يو څيز دے او توجه کول هغه ته په طريقه د تعظيم او د بندګئ سره۔

۵۳ :- يعنی دوی په شرک کښ صرف تقليد کوؤ د مشرانو خپلو او هيڅ دليل ورسره نشته۔ او دا زوړ دليل دے د مشرکانو په هره زمانه کښ۔

۵۴ :- لفظ د اَنْتُمْ دليل دے چه په تقليد د باطل سره مقلد هم ګمراه شونو دا سبب د نجات نه دے۔ ابن کثير وئيلی دی حاصل دا دے چه ستاسو د آباؤ نه هم دليل غواړو لکه چه ستاسو نه غواړو۔

مِنَ اللّٰعِبِيْنَ ﴿۵۵﴾ قَالَ بَلْ رَّبُّكُمْ رَبُّ

د توقو کوونکو نه ۔ دهٔ اوئیل بلکه رب ستاسو رب

السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الَّذِیْ فَطَرَهُنَّ ز صلے

د آسمانونو او د زمکے دے هغه ذات چه دا ئے د اول نه پیدا کړی دی

وَاَنَا عَلٰى ذٰلِكُمْ مِّنَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿۵۶﴾

او زه په دے باندے تاسو ته خبر ورکوونکو نه یم ۔

وَتَاللّٰهِ لَاَكِيْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ

او قسم په الله تعالٰی خامخا چل جوړومه ستاسو معبودانو ته روستو د دینه

اَنْ تُوَلُّوْا مُدْبِرِيْنَ ﴿۵۷﴾ فَجَعَلَهُمْ جُذٰذًا

چه او ګرځئ تاسو شا کوونکی ۔ پس کړل ئے هغه ټکړے ټکړے

۵۵ :۔ یعنی آیا ته په دلیل سره خبرے کوے او که خبرے عبث (بے دلیله) کوے ۔ یعنی ته مونږ ته دلیل اوښایه۔

۵۶ :۔ یعنی ما سره دلیل دے په توحید د الله تعالٰی یو دا چه هغه مالک د آسمانونو او د زمکے دے ۔ دویم دا چه خالق د دوی دے ۔ او توحید د ربوبیت مستلزم دے توحید د الوهیت لره شرعًا او عقلًا ۔ شَاهِدِیْنَ، نه مراد بیان کوونکے په دلیل سره ۔

۵۷ :۔ ابراهیم علیه السلام د دعوت د ژبے نه بعد انتقال او کړو جهاد عملی ته د وجے د ډیر وثوق (اعتماد) نه په الله تعالٰی باندے او د وجے د ډیر غیرت نه په دین باندے ۔ او بل سبب دا هم کیږی چه قوم د ابراهیم علیه السلام دعوت ته هیڅ توجه نه کوله نو دا عمل ئے د دے وجے نه او کړو چه هغوی د دهٔ طرف ته توجه او کړی نو دے به ئے په توحید باندے پوهه کړی ۔ لکه روستو آیت کښ د اِلَيْهِ يَرْجِعُوْنَ، یو توجیه دا ده ۔ او دا قسم تالله ابراهیم علیه السلام د ځان سره په پټه باندے وئیلے وو او بعض کسانو د هغوی اوریدلے وو ۔
مُدْبِرِیْنَ، نه مراد دا دے چه تاسو خپلے میلے ته لاړشئ ۔ او د ګاه

إِلَّا كَبِيرًا لَّهُمْ لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ﴿۵۸﴾

بغیر د غټ د هغوی نه د دے د پاره چه دوی هغه ته را اوګرځی۔

قَالُوا مَن فَعَلَ هَٰذَا بِآلِهَتِنَا إِنَّهُ

اوئیل دوی چا کړیدے دا کار زموږ د معبودانو سره یقیناً دے

لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿۵۹﴾ قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى

د ظالمانو نه دے۔ دوی اوئیل اوریدلے دی موږ د یو ځوان نه

يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ ﴿۶۰﴾ قَالُوا

چه د دوی بدی ئے وئیله وئیلے کیږی هغه ته ابراهیم۔ اوئیل دوی

د معبودانو ستاسو خالی شی ځکه چه دوی خپل سالانه جشن یا عرس له تلل او ابراهیم علیه السلام تربینه پاتے شو په عذر د سقیم سره۔

۵۸:۔ د دے واقعے بعضے حصه په سورة صافات کښ ذکر شوے ده۔ كَبِيرًا، کښ اشاره ده چه دوی خپل معبودان په تفاوت سره جوړ کړیوو بعضے واړه او بعضے غټ یا دا چه بعضے ئے د وړو کارونو ذمه وار کنټرول او بعضے ئے د غټو حاجتونو پوره کوونکی کنټرول۔

لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ، یو معنیٰ دا چه دا کار ئے د دے د پاره اوکړو چه دوی د ابراهیم علیه السلام دین ته یا د هغه دعوت ته رجوع اوکړی او هغه ته غوږ کیږدی۔ بنا په دے دا متعلق دے د جعلهم سره۔ دویمه معنیٰ دا چه دا لوے ئے د دے وجے نه پریخودلو چه دوی دغه لوے ته رجوع اوکړی او د هغه نه تپوس اوکړی نو د دوی جهل به ښکاره شی او بنا پدے دا متعلق دے الا کبیرا سره۔)

۵۹:۔ دوی د خپلے عقیدے باطلے په وجه موحد ته ظالم اوئیل او تفتیش او بحث ئے شروع کړو د دے عمل کوونکی۔

۶۰:۔ دا جواب د هغه کسانو دے چه هغوی د ابراهیم علیه السلام نه قال لاکیدن اوریدلے وو۔ او يَذْكُرُهُمْ نه مراد هم دغه قسم دے په لاکیدن سره۔ یا دا جواب د ټولو د طرف نه دے چه ابراهیم

فَأْتُوا بِهٖ عَلٰى اَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ

نو راولئ هغه لره د سترګو د خلقو د پاره د دے چه دوی

يَشْهَدُوْنَ ﴿۶۱﴾ قَالُوْٓا ءَاَنْتَ فَعَلْتَ هٰذَا

ئے تماشه اوکړی - دوی اوئیل آیا تا کړیدے دا کار

بِاٰلِهَتِنَا يٰٓاِبْرٰهِيْمُ ﴿۶۲﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهٗ ۖ

زمونږ د معبودانو سره اے ابراهیمه - اوئیل هغه بلکه کړے دے

كَبِيْرُهُمْ هٰذَا فَسْـَٔلُوْهُمْ اِنْ كَانُوْا

لوے د دوی ته چه دا دے پس تپوس اوکړئ د دوی نه که

يَنْطِقُوْنَ ﴿۶۳﴾ فَرَجَعُوْٓا اِلٰٓى اَنْفُسِهِمْ

خبرے کولے شی - پس اوګرځیدل دوی د خپلو ځانونو ته (په سوچ کولو سره)

علیه السلام د دے معبودانو عیبونه او نقصانونه ذکر کول نو معلومیږی چه دا کار به هغه کړے وی۔

يَذْكُرُهُمْ نه مراد کنځل کول او عیبونه بیانول دی۔ او فَتًى، دلیل دے چه ابراهیم علیه السلام د ځوانئ په عمر کښ وو یا دا چه دا کار د قوت او زور والو دے۔

ف ۶۱ :- يَشْهَدُوْنَ نه مراد شهادت د خلقو دے د پاره د اثبات د دے دعوے یعنی هغوی هم په خپل قانون کښ د دعوے د ثبوت د پاره ګواهی لازم ګنړله لکه چه شرعًا هم دا حکم دے۔ یا مراد دا دے چه دا خلق د دهٔ سزا ته حاضر شی او تماشه اوکړی چه عبرت واخلی او دا مقصد وو د ابراهیم علیه السلام لکه چه مخکښ ذکر شول۔

ف ۶۲ :- اول تپوس د هغه نه د دے وجے نه کوی که دے اقرار اوکړی نو شهادت ته به حاجت رانشی ځکه چه مدعیٰ علیه په اقرار سره نیولے کیږی۔

ف ۶۳ :- حدیث د صحیحین او ترمذی کښ ذکر شویدی چه دا لفظ د ابراهیم علیه السلام د کذبانو (یعنی معاریض او توریے) نه دے۔ یعنی دوه معانے

فَقَالُوْٓا اِنَّكُمْ اَنْتُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٦٤﴾

نو اوئیل دوی یقیناً	تاسو	ظالمان یئ۔

لری. بو معنیٰ ظاهری دَ مخاطبینو دَ فهم مطابق او بله معنیٰ دَ متکلم دَ مراد موافق او داسے کلام کذب (دروغ) نه وی ځکه دروغ گناه ده او انبیاء علیهم السلام دَ گناهونو نه پاک دی۔ نو دَ کذب تعبیر پدے حدیث کښِ دَ راوی دَ طرف نه دے دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم نه نه دے لکه چه دا قول امام رازی کړے دے او دے ته روایت بالمعنیٰ وئیلے کیږی۔ یا دَ کذب اطلاق په اعتبار دَ ظاهر سره دے فقط، مجازاً نه په معنیٰ حقیقی سره۔ دلیل پدے باندے قول دَ ابراهیم علیه السلام دے خپلے بی بی ته روستو دَ قول دَ هغه نه (انك اختی) اختی فی کتاب الله یا فی دین الله۔ او پدے جمله کښِ کنړ توجیهات دی. اوله توجیه چه فعل دَ کبیرُ یے معلق او مشروط کړے دے په نطق دَ نورو معبودانو سره او شرطِ یے روستو ذکر کړے دے دَ پاره دَ توریے کولو او هغوی خو دَ نطق نه عاجز دی نو شرط موجود نه شو۔ نو پدِ یکښ حجت دے دَ پاره دَ رد دَ شرک دَ هغوی او په ضمن دَ دے کښِ اقرار دے په ځان باندے چه دا ما کړے دے۔ دویمه توجیه دا ده چه بَلْ په معنیٰ دَ استفهام دے یعنی آیا دا کړیدے دے غټ۔ نو هم ضمناً اعتراف دے۔ دریمه توجیه دا ده چه فاعل دَ فعله محذوف دے او دا حذف په غیر دَ قائم مقام نه جائز دے په نیز دَ کسائیؒ باندے۔ او دَ کَبِیْرُهُمْ نه دَ سره جمله شروع ده۔ څلورمه توجیه۔ کَبِیْرُ نه مراد دَ ابراهیم علیه السلام په نیز الله تعالیٰ دے او دا قوم هم قائل وو په کبریا دَ الله تعالیٰ باندے لکه چه شعرانی په الیواقیت والجواهر کښِ ذکر کړے دی یعنی دا کار الله تعالیٰ کړیدے (یعنی نبی په امر دَ الله تعالیٰ سره کړیدے۔)

٦٤ :۔ دَ دے نه مراد دا دے چه دوی دَ ځانونو سره سوچ او فکر شروع کړو په شان دَ هغۀ چا چه په بحث کښِ دَ حجت نه عاجز شی او دَ خصم دلیل صحیح اوګنړی نو په ځان باندے یے اقرار دَ ظلم اوکړو ځکه چه شرک ظلم دے۔ یا دَ الظالمون نه مراد دَ دوی دا دے چه تاسو دا معبودان بغیر دَ څوکیدار نه پریخودلے وو څوک حفاظت کوونکے یے نه وو دا ظلم دے۔

ثُمَّ نُكِسُوا عَلٰى رُءُوسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ

بیا اپوته شول په سرونو باندے (راوئیل ئے) یقینًا ته پوهیږے

مَا هٰٓؤُلَآءِ يَنْطِقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ اَفَتَعْبُدُوْنَ

چه دوی خبرے نشی کولے۔ اوئیل ابراهیم آیا پس بندګی کوئ تاسو

مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْـًٔا وَّ لَا

سوا د الله تعالیٰ نه دهغه چاچه نفع نشی درکولے تاسو ته هیڅ او نه

يَضُرُّكُمْ ﴿٦٦﴾ اُفٍّ لَّكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ

نقصان دررسولے شی۔ بدګنړم زه تاسو او بندګی دهغه چا چه بندګی کوئ د هغوی

دُوْنِ اللّٰهِ ؕ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿٦٧﴾ قَالُوْا

سوا د الله تعالیٰ نه، آیا پس عقل نه لرئ ۔ اوئیل دوی

او مشهوره جمله ده ۔ من لا یرد عن رأسه الفأس ۔ کیف یدفع عن عابدیه البأس ۔

ترجمه :- څوک چه د ځان نه تبر نشی واپس کولے نو هغه به د خپلو عبادت کوونکو سختی څه رنګ دفع کړی۔

۶۵ :- دا شیطانی تسلط دے او عدم توفیق د ایمان دے چه روستو د پوهے نه په ضد او عناد کښ اودریدل ۔ او په کوز سرونو روانیدل کنایه ده د ضد کولو نه یا د ملامتیا نه یا د حیرانتیا نه۔

۶۶ :- هر کله چه دوی اقرار اوکړو چه دا معبودان خبرے نشی کولے نو ابراهیم علیه السلام په دوی باندے حجت او دلیل قائم کړو چه په نطق قدرت نه لری نو اختیارمند د نفعے او ضرر هم نشی کیدے نو حقدار د عبادت نشی کیدے۔

۶۷ :- اُفٍّ ، دا لفظ په اصل کښ استعمالیږی په وخت د لیدلو د ګنده څیزونو کښ نو بیا مستعملیږی په ګنده (باطلو) خبرو کښ یعنی د هغے نه په نفرت کولو او خفګان کولو او بیان اوکیدلو کښ ۔ او دلته مراد دا دے چه بیزاریم زه ستاسو نه او د بندګی د هغه معبودانو نه چه تاسو د هغوی بندګی کوئ سوا د الله تعالیٰ نه نو دا کلمه د براءت ده کنځل نه دی لکه چه په سورة زخرف ۲۶ او سورة ممتحنه ۴ کښ دی۔

حَرِّقُوهُ وَانْصُرُوٓا اٰلِهَتَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ

اوسیزئ دهٔ لره او بدل واخلئ دَ معبودانو خپلو که تاسو

فٰعِلِيْنَ ﴿٦٨﴾ قُلْنَا يٰنَارُ كُوْنِيْ بَرْدًا وَّسَلٰمًا

څهٔ کار کوئ - اوئیل مونږ اے اُوره شه ته یخ او برابر حال واله

عَلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ ﴿٦٩﴾ وَاَرَادُوْا بِهٖ كَيْدًا

په ابراهیم باندے - او کوشش اوکړو دوی دَ هغهٔ دَ سیزلو

س٦٨ :- هرکله چه دلیل دَ پیش کولو نه عاجز شول بیا په ضد باندے شروع شول نو ابراهیم علیه السلام دَ قتل او دَ سوځولو مشوره یے اوکړله لکه سورهٔ عنکبوت س٢٤ کښ دی - او آخری فیصله یے دَ هغهٔ دَ سوځولو اوکړله او دیته دوی دَ خپلو معبودانو بدله اخستل وائی یعنی ابراهیم علیه السلام دَ دے معبودانو بے عزتی کړے ده تو مونږ دَ هغوی بدل اخلو - دا ډیره بے عقلی دَ مشرکانو ده چه څوک ناصر کیږی او بیا پخپله دَ هغهٔ نصرت کوی او نصرت ته یے محتاج کیږی -

اِنْ كُنْتُمْ فٰعِلِيْنَ ، یعنی که څهٔ کار دَ ابراهیم سرهٔ کوئ نو صرف دا کار (سوځول) اوکړئ -

س٦٩ :- حاصل دا چه دوی اُور بل کړو او دَ هغے دَ پاره به دوی خشاک او لرګی په ډیر محبت سره راوړل بلکه تن رونه به یے کول که زمونږ فلانے حاجت پوره شی نو دَ ابراهیم دَ سوځولو دَ پاره به دومره مقدار لرګی راوړم لکه چه ابن کثیر لیکلے دی یعنی دا دوی دَ وجے دَ نصرت دَ خپلو آلهو لوبے عبادت کیږو. لیکن الله تعالی هغه اُور ته خطاب اوکړو او الله تعالی خپل کلام هر څیز ته اورولے شی او دا دلیل دے چه دَ اسبابو تاثیر په اذن دَ الله تعالی سره دے او په حدیث دَ صحیح بخاری کښ دی چه ابراهیم علیه السلام په هغه وخت کښ اوئیل حسبی الله ونعم الوکیل -

وَسَلٰمًا یے ځکه اوفرمائیل چه دَ ډیر یخ کیدلو په وجه ابراهیم علیه السلام هلاک نشی -

عَلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ یے ځکه اوفرمائیل چه نورو خلقو باندے یخ نشی - او

فَجَعَلْنٰهُمُ الْاَخْسَرِيْنَ ﴿۷۰﴾ وَنَجَّيْنٰهُ

پس اوګرځولو موږ دوی لره تاوان والا - او بچ کړو موږ دے

وَلُوْطًا اِلَى الْاَرْضِ الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا

او لوط (او لیږل موږ دوی) هغه ملک ته چه برکات اچولی دی موږ په هغے کښ

لِلْعٰلَمِيْنَ ﴿۷۱﴾ وَوَهَبْنَا لَهٗٓ اِسْحٰقَ ط

خلقو لره - او او بخښو موږ ده ته اسحق ،

مفسر آلوسی تفسیر روح المعانی کښ لیکلے دی ، حاصل یے دا دے چه داخو معجزه وه د ابراهیم علیه السلام او که په دے امت کښ د بعض صالحینو خلقو د پاره داسے حال پیښ اشی نو دا به د هغوی کرامت وی او څوک چه آواز کوی چه یا شیخ احمد یا رفاعی او اور په لاس کښ اونیسی او نه سوځی نو دا شرک دے دا استدراج دے لکه چه د دجال ته به هم د دے په شان ډیر حالات ښکاره کیږی - او بعضے فریب کړ په خپل لاس داسے مواد اولګوی چه اور پرے اثر نه کوی او خلقو ته وائی دا زما کرامت دے لیکن دا دهوکه ده -

نکته :- اَلْاَخْسَرِيْنَ ، په دے وجه سره یے اوفرمائیل چه دوی مالونه خرچ کړل او وخت یے هم خرچ کړو لیکن هغه ضائع شول او دا خسران او تاوان دے او سورة صافات ۹۸ کښ (الاسفلین) اوفرمائیل ځکه چه دوی تکبر کړے وو او لفظ د یَزِفُّوْنَ په هغے دلیل دے تو هر کله چه پړه شول تو ذلیل او سپک شول -

نکته :- سورة عنکبوت ۲۶ کښ ذکر دی چه تاریخونو کښ صرف لوط علیه السلام د ابراهیم علیه السلام سره د ایمان اعلان اوکړو ځکه دے آیت کښ د هغه نجات او هجرت یے د ابراهیم علیه السلام سره ذکر کړلو او د مبارکے زمکے نه مراد د شام زمکه ده ځکه چه د هغے دنیوی برکات باغونه فصلونه میوے ډیرے مشهورے دی او دینی برکات پکښ کثرت د انبیاؤ علیهم السلام دے او مقام د نزول د عیسی علیه السلام دے -

وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً ۗ وَكُلًّا جَعَلْنَا صٰلِحِيْنَ ﴿٧٢﴾

او یعقوب زیاتی او دا ټول مونږ ګرځولي وو پوره نیکان۔

وَجَعَلْنٰهُمْ اَئِمَّةً يَّهْدُوْنَ بِاَمْرِنَا

او ګرځول مونږ دوی امامان (د دین) چه بیان یې کوو د دین زمونږ

وَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرٰتِ وَاِقَامَ

او وحی کړې وه مونږ دوی ته د کولو د نیکو کارونو او د پابندۍ کولو

الصَّلٰوةِ وَاِيْتَآءَ الزَّكٰوةِ ۚ وَكَانُوْا لَنَا عٰبِدِيْنَ ﴿٧٣﴾

د مونځ او د ورکولو د زکوٰة، او وو دوی مونږ لره عبادت کوونکي۔

٧٢:- په دې آیتونو کښې دلیل نقلی دے د اسحاق او یعقوب علیهم السلام نه، د هغوی عبدیت او احتیاج الله تعالیٰ ته زمونږ د تنکیر د پاره یې ذکر کړې دے۔

نَافِلَةً، په اولاد کښې ولد الولد ته وائي یعنی زیاتی دے په اولاد صلبي باندے۔

جَعَلْنَا، یعنی دوی صالحیت کښې او په طاعت کولو کښې الله تعالیٰ ته محتاج دی نو معلومه شوه چه طاعت او قدرت د بنده په طاعت باندے دا ټول مخلوق د الله تعالیٰ دے۔

٧٣:- په دے آیت کښې د هغوی عبدیت او الله تعالیٰ ته د هغې احتیاج یې ذکر کړې دے۔ او دلته مراد د امامت نه نبوت دے او معلومه شوه چه د امام فریضه دعوت دے دین د الله تعالیٰ ته۔

وَاَوْحَيْنَآ، دا دلیل دے چه امام وی او که نبی وی او که ولی وی لیکن هغه هم مکلف وی په بندګۍ کولو او د الله تعالیٰ سره۔ په موافق د وحی سره۔ اَلْخَيْرٰتِ، ټول خصلتونه چه حُسن د هغې په وحی سره ثابت وی۔

وَاِقَامَ الصَّلٰوةِ وَاِيْتَآءَ الزَّكٰوةِ، کښې تخصیص بعد التعمیم دے د ډیر اهمیت د وجې نه ځکه چه دا هم په فعل الخیرات کښې داخل دی۔

عٰبِدِيْنَ، کښې اشاره ده چه دوی د الله تعالیٰ د حکمونو امتثال کوؤ۔

وَلُوْطًا اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا وَّنَجَّيْنٰهُ

اویاد کړئ لوط ورکړے وو مونږ هغه ته پیغمبري او پوهه د دین او بچ کړے وو مونږ دغه لره

مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِيْ كَانَتْ تَّعْمَلُ الْخَبٰٓئِثَ ط

د هغه کلي والو نه چه هغوی کول پلیت کارونه

اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمَ سَوْءٍ فٰسِقِيْنَ ﴿۷۴﴾ لا

یقینا دوی وو قوم د بدئ نافرمان۔

وَاَدْخَلْنٰهُ فِيْ رَحْمَتِنَا ط اِنَّهٗ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۷۵﴾ ع

ع ۵ او داخل کړو مونږ دغه لره په خاص رحمت زمونږ کښ یقینا دے وو د پوره نیکانو نه۔

وَنُوْحًا اِذْ نَادٰى مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ

(او یاد کړئ) نوح علیه السلام کله چه فریاد ئے کړے وو (رب ته) د دے نه مخکښ نو قبوله کړه مونږ دعا د هغه

فَنَجَّيْنٰهُ وَاَهْلَهٗ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيْمِ ﴿۷۶﴾ ج

نو بچ کړو مونږ دے او کورنئ د ده د غم لوے نه۔

عصیان او گناه ئے نه کوو۔ او په یکښ دعوے د سورت ته اشاره ده۔

۷۴ :- په دے آیتونو کښ دلیل نقلی دے د لوط علیه السلام نه په احتیاج د هغه الله تعالیٰ د پاره د تن کیر د توحید۔ حاصل دا چه لوط علیه السلام په نبوت او علم او نجات او رحمت کښ الله تعالیٰ ته محتاج وو۔ خَبٰٓئِث، نه مراد د ناریتو استعمال دے او میلمنو پورے مسخرے کول او په کانړو ویشتل سره د شرک او کفر نه۔ قَوْمَ سَوْءٍ، نه مراد داسے قوم دے چه د بدئ او د گناه په کارونو کښ خاص وی۔ د نیک عمل کولو نه محروم وی۔ هر کله چه په اسے قوم کښ او سیدل هم د مؤمنانو د پاره مصیبت دے نو د هغے نه نجات ورکول د الله تعالیٰ نعمت دے۔

فٰسِقِيْنَ، فسق د عقیدے او د عمل دواړو مراد دے۔

۷۵ :- رَحْمَتِنَا نه مراد بچ کول د هغه عذاب نه دی کوم چه په دغه قوم باندے رالیږلے شوے وو او سبب د نجات صالحیت کامله دے۔ او صٰلِحِيْنَ مقابل د سوء او د فاسقین دے۔

۷۶ :- په دے آیتونو کښ دلیل نقلی دے د نوح علیه السلام په احتیاج

وَنَصَرْنٰهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا

او بدله واخستله مونږ دهٔ لره د هغه قوم نه چه دروغژن يې ګڼړل

بِاٰيٰتِنَا ؕ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمَ سَوْءٍ

آیاتونه زمونږ، يقينًا دوی وو قوم د بدئ

فَاَغْرَقْنٰهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿۷۷﴾ وَدَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ

نو غرق کړل مونږ دوی ټول په یو ځائے - او (یاد کړئ) داؤد او سلیمان

اِذْ يَحْكُمٰنِ فِی الْحَرْثِ اِذْ نَفَشَتْ فِيْهِ

کله چه دوی فیصله کوله په باره د فصل کښ چه (د شپې) څرېدلے وے په هغې کښ

غَنَمُ الْقَوْمِ ۚ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شٰهِدِيْنَ ﴿۷۸﴾

ګډې او بزې د يو قوم، او مونږ وو د هغوی په فیصله باندے خبر لرونکی۔

الی الله سره د پاره د تن کیر د توحید - او په دے آیت کښ تصریح ده چه نوح علیه السلام هم په حاجت او مصیبت کښ صرف الله تعالیٰ ته فریاد پیش کړیدے - او نادی په هغه ځائے کښ استعمالیږی چه نهایت عجز، ژړا او فریاد وی - او تفصیل د ندا د هغه په سورة قمر ۱۰ او سورة نوح کښ دے - اَهْلَهٗ، کښ اشاره ده چه مؤمنان په هغه وخت صرف د دهٔ کورنئ او اولاد وو - کَرْبِ عَظِیْمٍ، نه مراد عذاب د غرق دے په لوئے طوفان د او بو کښ۔ یا تکذیب او تکلیفونه د طرف د قوم نه۔

۷۷:- مراد د نصرت نه انتصار او انتقام اخستل دی ځکه چه هغه قوم د دهٔ ډیره بے عزتی کړیوه او ډیر ظلم يې کړیوؤ نو ځکه د بدل اخستلو ذکر يې اوکړو۔ قَوْمَ سَوْءٍ، بدی او خرابی د عقیدے ده دلته فاسقین نه دے وئیلے او قومِ لوط سره ذکر کړے وؤ ځکه چه قوم لوط په ناکاره عملونو کښ هم اخته وؤ او قوم نوح داسے نه وؤ۔

۷۸:- په دے آیتونو کښ دلیل نقلی د داؤد او سلیمان علیهما السلام نه دے چه دوی په احکام تشریعیه کښ او معجزاتو کښ الله تعالیٰ ته محتاج وؤ۔ معلومه شوه لکه چه مخلوق الله تعالیٰ ته په امورِ تکوینیو کښ محتاج دے

فَفَهَّمْنٰهَا سُلَيْمٰنَ ۚ وَكُلًّا اٰتَيْنَا حُكْمًا

پس پوهه ورکړه موږ د هغه فیصلې سلیمان ته او هر یو لره ورکړې وه موږ پیغمبري

وَّعِلْمًا ؗ وَّسَخَّرْنَا مَعَ دَاوٗدَ الْجِبَالَ

او پوهه د دین او تابع کړې وو موږ سره د داؤد غرونه

يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ ؕ وَكُنَّا فٰعِلِيْنَ ﴿٧٩﴾

تسبیح یې وئیله او مارغان هم او موږ دا کار کوونکي وو.

نو په احکام شرعیو کښې هم الله تعالیٰ ته محتاج دی. نَفَشَتْ نفش په معنیٰ د څرین لو دے په شپه کښې بغیر د راعي نه. کوم څاروي چه په فصل کښې د ورځې او څرېږي نو تاوان په څاروو والا باندے نشته (هر کله چه دا مالک د څاروو ورسره نه وي) او که د شپې او څرېږي نو تاوان په مالک د څاروو باندے شته اګرچه مالک ورسره نه وي او ابن جریر دا سې فیصله د قاضي شریح نه نقل کړې ده.

وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شٰهِدِيْنَ، دلیل دے چه الله تعالیٰ حاضر او ناظر دے. لِحُكْمِهِمْ، جمع په معنیٰ تثنیه سره ده یا پخپله معنیٰ سره ده ځکه چه مدعي او مدعا علیه پکښې داخل دي.

۷۹: یعنې داؤد علیه السلام اراده اوکړه چه مالک د فصل ته ټولے ګډے بیزے ورکړي ځکه دا ئ ته معلومه شوه چه قیمت د هغې د فصل د قیمت سره برابر دے. او سلیمان علیه السلام فیصله اوکړه چه مالک د فصل ته ګډے بیزے ورکړي چه هغه ترینه فائده اخلي تر هغه وخته پورے چه مالک د ګډو بیزو د فصل تربیت اوکړي تر دے پورے چه زوړ حالت ته اورسي او په دے فیصله کښې د دواړو جانبو خیر او فائده وه. او دا سلیمان علیه السلام ته الله تعالیٰ اوخودله د پاره د دے چه د ده فضیلت او علم پلار ته ښکاره شي نو هغه په خوشحاله شي ځکه چه پلار د اولاد په ترقۍ سره خوشحالیږي.

او داؤد علیه السلام خطا شوے نو ؤ فیصله کښې ځکه چه هغه صرف اراده کړے وه فیصله ئې لا نه وه کړے. بل دا چه که فیصله ئې

وَعَلَّمْنٰهُ صَنْعَةَ لَبُوْسٍ لَّكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ

او خودلے وو موږ هغه ته جوړول د زغرو تاسو لره چه بچ ساتی تاسو

مِّنْ بَاْسِكُمْ ۚ فَهَلْ اَنْتُمْ شٰكِرُوْنَ ﴿۸۰﴾

د جنګ ستاسو نه پس آیا تاسو شکر کوونکی یئ

وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيْحَ عَاصِفَةً تَجْرِيْ

او تابع کړې وه موږ سلیمان لره هوا تیزه روانه به وه

بِاَمْرِهٖٓ اِلَى الْاَرْضِ الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا ؕ

په حکم د هغهٔ سره هغه ملک ته چه برکات اچولے دی موږ په هغے کښ

کړے وی نو دا خطاء اجتهادی ده پس اسے خطایئ سره یو اجر هم حاصلیږی او دا هم کیدے شی چه فیصله د داؤد علیه السلام صحیح وه لیکن الله تعالیٰ منسوخ کړه په فیصله د سلیمان علیه السلام سره او په نسخ کښ ډیر حکمتونه دی۔

وَكُلًّا اٰتَيْنَا حُكْمًا وَّعِلْمًا ، دا جمله دلیل دے چه فیصله د داؤد علیه السلام هم صحیح ده او که اجتهادی شی نو دا جمله دلالت کوی چه په خطاء اجتهادی سره د مجتهد په صفت د حکم او د علم کښ نقصان او عیب نه راځی۔

وَسَخَّرْنَا ، دلیل دے چه په دغه معامله کښ د داؤد علیه السلام په نبوت کښ هیڅ نقصان نه دے راغلے۔ او تسبیح د غرونو او مارغانو معجزه وه د داؤد علیه السلام او سخرنا او فاعلین دلیل دے چه معجزه فعل د الله تعالیٰ دے د انبیاء علیهم السلام اختیار پکښ نشته۔ او كُنَّا فٰعِلِيْنَ کښ اشاره ده دوام د تسخیر ته د هغوی په ژوند کښ۔

ف ۸۰ :- په دے کښ بله معجزه ذکر کړے ده لکه چه سورة سباء ف ۱۰ کښ دی چه اوسپنه دهٔ ته نرمه کړے شویده بغیر په اور کښ د ګرمولو نه، د هغے نه به ئے زغرے او وسلے جوړولے۔ او په دے آیت کښ دلیل دے چه صنعت و حرفت سنت د انبیاؤ دے او دا رنګ دلیل دے

وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عٰلِمِيْنَ ﴿۸۱﴾ وَمِنَ

او وو مونږ په هر څیز پاندے علم لرونکی۔ (او تابع کړی وو مونږ) د

الشَّيٰطِيْنِ مَنْ يَّغُوْصُوْنَ لَهٗ وَيَعْمَلُوْنَ

شیطانانو نه هغه څوک چه غوپے به یے وهلے د هغه د پاره او کارونه به یے کول

عَمَلًا دُوْنَ ذٰلِكَ ۚ وَكُنَّا لَهُمْ حٰفِظِيْنَ ﴿۸۲﴾

کارونه د دینه رسوا۔ او وو مونږ دوی لره حفاظت کوونکی۔

چه د ځان د بچ کولو د پاره د اسبابِ شرعیو استعمال هم سنت دے فَهَلْ اَنْتُمْ شٰكِرُوْنَ استفهام په معنیٰ د امر سره دے او په دے مطالبه کښ مقصد همیش والے د شکر دے۔

سا۸۱:۔ پدے آیتونو کښ د سلیمان علیه السلام د معجزاتو ذکر دے او هغه په یکښ الله تعالیٰ ته محتاج وو۔ هر کله چه سلیمان علیه السلام ډیرے غزاګانے کولے او سفر یے کولے او ملک یے هم ډیر وسیع وو د هغے د انتظام د پاره ګرځیدل وو نو د هغے وجے نه الله تعالیٰ هغه لره هوا تابع کړه د هغے صفت یے په دے سورت کښ عَاصِفَةً (تیزه) او په سورة ص ۳۶ کښ رخاء (نرمه) ذکر کړیں ے اشاره ده چه هواګانے په دواړو حالتونو کښ د ده د پاره مسخرے وے کله به تیزے وے او کله به نرمے وے۔ اَلْاَرْضِ الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا ، د دے نه مراد زمکه د شام ده ځکه چه په هغے کښ غلے میوے او د زمکے نور فوائد ډیر په کثرت سره دی۔ او دا رنګ ډیر پیغمبران په هغه زمکه رالیږلے شوے وو۔ بِكُلِّ شَيْءٍ یعنی د هر څیز په تدبیر باندے الله تعالیٰ ښهٔ عالم دے۔

سا۸۲:۔ دا د بلے معجزے ذکر دے یعنی د شیاطین الجن او سرکشانو نه کارا خستل معجزانه کار دے۔ يَغُوْصُوْنَ د دے د پاره چه د دریاب نه ملغلرے او قیمتی کاڼی را اوباسی۔ حٰفِظِيْنَ یعنی د شیاطینو حفاظت د دے د پاره چه سلیمان علیه السلام ته تکلیف ورنکړی او د هغه د حکم نه خلاف اونکړی دا ټول په حکم د الله تعالیٰ سره وو په سحر او منتر سره نه وو۔ عَمَلًا ، د دے تفسیر په سورة سبا ۱۳ او سورة ص ۳۷ کښ دے۔

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُۥٓ أَنِّى مَسَّنِىَ

او (یاد کړئ) ایوب علیه السلامؑ کله چه فریاد کوؤ رب خپل ته چه رسیدلے دے ما ته

الضُّرُّ وَأَنتَ أَرْحَمُ الرَّٰحِمِينَ ﴿۸۳﴾

مرض او ته زیات رحم کوونکے یې د رحم کوونکو نه.

فَاسْتَجَبْنَا لَهُۥ فَكَشَفْنَا مَا بِهِۦ مِن ضُرٍّ

پس قبوله کړه مونږ دُعا د هغهٔ نو لرے کړو مونږ هغه چه پیدا ؤ بانْدے څهٔ مرض وؤ

وَءَاتَيْنَٰهُ أَهْلَهُۥ وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً

او ورکړو مونږ دهٔ ته بال بچ د دهٔ او پشان د هغوی ورسرهٔ نور د وجه د رحمت زمونږ

۸۳:- دا دلیل نقلی دے د ایوب علیه السلام په دُعا او عاجزئ کولو سره الله تعالیٰ ته د پاره د تذکیر د توحید چه مشکل کُشا او د مرضونو شفاء ورکوونکے صرف الله تعالیٰ دے۔

ایوب علیه السلام پیغمبر وؤ د رومیانو نه او ډیر مالدار وؤ او اهل یې هم ډیر وؤ نو الله تعالیٰ په هغه باندے ابتلاء اوکړه، مالونه یې ورله فنا کړه اهل یې ورله مړهٔ کړل (بغیر د نیټے د مرګ نه) او په بدن کښے یې مرض پیدا شو۔ او مشهور قول دا دے چه پس د مصیبت کښے یې اتلس ۱۸ کلونه تیر شول آخر مجبوره شو دُعاء غوښتلو ته۔ (او نور حالات د دے متعلق به انشاء الله تعالیٰ په تفسیر د سورة صٓ کښے راشی).

اَنِّیْ مَسَّنِیَ الضُّرُّ: په دیکښے مفسر قرطبی اوولس ۱۷ اقوال ذکر کړیدی۔ ظاهر دا ده چه مراد د الضر نه مرض د بدن دے چه هغه ډیر شدت ته رسیدلے وؤ او دا اظهار د عجز دے الله تعالیٰ ته دا شکوه نه ده نو د صبر نه خلاف نه ده۔ او په باره د ایوب علیه السلام کښے چه بعضے مفسرینو اوږدے قصے لیکلے دی چه په هغے کښے د داسے مرضونو ذکر دے چه په هغے کښے نفرت پیدا کوونکی یا په ډیران باندے غوځول دی وغیره دا اسرائیلی روایات دی د شان د انبیاء علیهم السلامؑ سره مناسب نه دی۔ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِیْنَ: دا وسیله ده په صفت د الله تعالیٰ سره۔ او د ادب د وجه نه ذکر مقصد یې او نکړو۔

مِّنۡ عِنۡدِنَا وَذِكۡرٰى لِلۡعٰبِدِيۡنَ ﴿٨٤﴾ وَاِسۡمٰعِيۡلَ

د طرف نه او یاداشت د عبادت کوونکو کپاره - او (یادکړئ) اسمٰعیل

وَاِدۡرِيۡسَ وَذَا الۡكِفۡلِ ؕ كُلٌّ مِّنَ

او ادریس او ذالکفل دا ټول وو د

الصّٰبِرِيۡنَ ﴿٨٥﴾ وَاَدۡخَلۡنٰهُمۡ فِىۡ رَحۡمَتِنَا ؕ

صبر ناکو نه - او داخل کړي وو مونږ دوی په رحمت زمونږ کښ.

اِنَّهُمۡ مِّنَ الصّٰلِحِيۡنَ ﴿٨٦﴾ وَذَا النُّوۡنِ

یقینًا دوی وو د پوره نیکانو نه - او (یادکړئ) مهي والا (یونس)

٨٤:- دا دلیل دے چه تیر شوی آیت کښ دُعاء ده - رَحۡمَةً کښ اشاره ده چه اجابت د دُعا د دے وجې نه دے چه الله تعالی مجبوره نه دے بلکه دا احسان د الله تعالی دے -

وَذِكۡرٰى لِلۡعٰبِدِيۡنَ، یعنی څوک چه د الله تعالی بندګی کوی او په هغې کښ ورته مصیبتونه د مال او د بدن اورسیږی نو هغه دِ د ایوب علیه السلام دا واقعه یاده کړی ځکه چه هغه افضل وو او سره د دے نه په هغه باندے مصیبتونه راغلی دی او هغه صبر کړیدے-

٨٥ ٨٦:- دا هم نقلی دلیلونه دی د دے درے پیغمبرانو نه چه هغوی په رحمت کښ الله تعالی ته محتاج دی او د صبر او عبدیت عملونه ئے کول - او صبر د هغوی دلیل دے چه په هغوی باندے مصیبتونه راغلی وو - اسماعیل علیه السلام باندے مصیبت د ابتلاء د ذبحے او په شاړه او چه زمکه کښ د مور سره یواځے اوسیدل او د بیت الله په آبادئ کښ تکلیف تیرول وو - او د ادریس او ذالکفل علیهما السلام د تفصیلی حال ذکر قرآن کریم او صحیح حدیث مرفوع کښ نه دے شوے نو مونږ د هغې په باره کښ اجمالی ایمان لرو - او ابن کثیر وئیلی دی چه ظاهر د عبارت د قرآن کریم نه معلومیږی چه ذالکفل نبی وو او بعضو وئیلی دی چه صالح سړے وو او ابن جریر پکښ توقف کړے دے-

إِذْ ذَّهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَن لَّن

کله چه لاړ پیدا اسے حال کښ چه غصه قوم خپل ته نو ګمان یې اوکړو چه هیڅ کله

نَّقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَىٰ فِي الظُّلُمَاتِ

تنګسیا به رانه لو موږ پس ده بانده نو فریاد یې اوکړو په تیارو کښ

أَن لَّا إِلَٰهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي

چه نشته فریاد قبلوونکے سوا ستا نه پاک یې ته یقینًا زه

كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٧﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ

یم د نقصان کوونکو نه د ځان سره - پس قبول کړو موږ فریاد د ده

س ۸۷ :- دا هم دلیل نقلی دے د یونس علیه السلام نه په عجز او احتیاج د هغه الله تعالیٰ ته د پاره د تذکیر د توحید - نُون مهی ته وائی هغه د مهی په خیټه کښ څه وخت پورے وو او د مهی په ذریعه الله تعالیٰ د هغه حفاظت کړے وو ځکه منسوب شو په لقب کښ نُون ته -

مُغَاضِبًا نه مراد دا دے چه قوم ته غُصّه وو ځکه چه هغوی د هغه تکذیب کړے وو او خپل اجتهاد یې اوکړلو چه په دے قوم بانده ضرور عذاب راځی او د عذاب په وخت نبی د قوم نه بهر اوځی نو د دے وجے نه هغه د قوم نه بهر لاړو د الله تعالیٰ امر ته انتظار یې اونکړلو.

ظُلُمَاتِ، درے تیرے وے یو د شپے بل د بحر بل د مهی د خیټے - او پس دے دُعاء د یونس علیه السلام کښ د دُعاء درے شرطونو ته اشاره ده اول شرط شروع کول په کلمه د توحید سره اشاره ده چه د بل هیڅ چانه دُعاء نه غوښتلے کیږی ځکه چه بل چا کښ صفات د الوهیت او د حاجت پوره کولو نیشته -

دویم شرط تسبیح ذکر کول اشاره ده چه د الله تعالیٰ نه ځکه غوښتلے کیږی چه په هغه کښ نقصان د عجز او عیب نشته یعنی هر حاجت پوره کولو بانده قادر دے او د حاجت غوښتونکی په حال بانده پوره عالم دے۔

وَنَجَّيْنٰهُ مِنَ الْغَمِّ ۭ وَكَذٰلِكَ

او بیچ کړه مونږ دَ غم نه او دا رنګ

نُــْۨجِي الْمُؤْمِنِيْنَ ۝۸۸ وَزَكَرِيَّآ

نجات ورکوؤ مونږ مؤمنانو ته۔ او یاد کړئ ذکریا علیه السّلام لره

دریم شرط اقرار او اظهار دَ خپل عجز او قصور دے ځکه چه څوک عجز الله تعالیٰ ته نه ظاهره وی نو دَ هغه دُعا نه قبلیږی۔

فائده:- بعضے جاهلانو مبتدعینو دَ دے آیت نه استدلال کړے دے دَ انبیاء علیهم السلام په ګنهګار کیدلو په یو څو طریقو سره۔

اوله طریقه، دا چه مغاضبًا معنیٰ دا ده چه الله تعالیٰ ته غصه وؤ او دَ الله تعالیٰ په کار باندے غصّه کول ګناه ده۔

دویمه طریقه، دهٔ ګمان اوکړو چه الله تعالیٰ په ده باندے قدرت نه لری او انکار دَ قدرت دَ الله تعالیٰ نه ګناه ده۔

دریمه طریقه، دا چه ځان ته ئے ظالم وئیلے دے او هر ظلم ګناه ده۔ دَ دے جوابونه په ترتیب سره دا دی چه مغاضبًا نه مراد دا دے چه قوم ته غصه وؤ او کومو مفسرینو چه لِرَبِّهٖ وئیلے دی دَ هغے مراد دا دے چه دَ رب دَ وجے نه قوم ته غصه وؤ او دا عبادت دے او نَقْدِرَ په معنیٰ دَ تنګسیا راوستل دی لکه چه يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَقْدِرُ کښ دا معنیٰ ده۔ او هر ظلم ګناه نه ده کله ظلم اقرار دَ قصور او دَ کوتاهئ ته وئیلے کیږی۔ لکه په دے دُعا کښ چه رَبِّ اِنِّيْ ظَلَمْتُ نَفْسِيْ ظُلْمًا كَثِيْرًا او دا دعا نبی صلی الله علیه وسلم ابوبکر رضی الله عنه ته خودلے وه چه دا حق دے په آخر کښ ئے لوله۔ او دا رنګ ظلم کله خلاف اولیٰ عمل کولو ته وئیلے کیږی یعنی اولیٰ او بهتره خبره دا وه چه یونس علیه السلام دَ الله تعالیٰ دَ اذن انتظار کړے وے دَ پاره دَ هجرت دَ قوم خپل نه۔ او خلاف دَ اولیٰ نه چه اوشی نو هغه ګناه نه وی۔

۸۸:- غَمِّ لفظ عام دے دَ تیارو دَ وجے نه خفګان او دَ خلاف اولیٰ عمل کولو، خفګان دواړو ته شامل دے او دَ ده دَ نجات تفصیل په سورة صافات کښ ذکر شویدے دَ ۱۳۹ نه تر ۱۴۷ پورے

وَزَكَرِيَّآ إِذْ نَادٰى رَبَّهٗ رَبِّ لَا تَذَرْنِيْ فَرْدًا

کله چه فریاد ئې اوکړو رب خپل ته اے ربه زما مه پرېږده ما لره یواځې

وَّأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِيْنَ ﴿٨٩﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ ز

او ته ئې غوره د باقي پاتے کیدونکو نه . نو قبوله کړه مونږ دعاء د هغه

وَوَهَبْنَا لَهٗ يَحْيٰى وَأَصْلَحْنَا لَهٗ زَوْجَهٗ ط

او او بخښه مونږ ده ته یحیی علیه السلام او قابله کړه مونږ ده لره بی بی د ده

وَكَذٰلِكَ کښ اشاره ده چه دا دعاء د نورو مؤمنانو نه هله قبلیږي لے شي چه د یونس علیه السلام په شان اخلاص او عجز په ځان کښ پیدا کړي او د هغه د شرطونو لحاظ اوکړي. او په حدیث د ترمذي او احمد کښ دے دعا ته ئې ترغیب ورکړے دے او ابن کثیر هم دغه روایت ذکر کړے دے.

۸۹:- دا هم دلیل نقلي دے د ذکریا علیه السلام نه دپاره د تذکیر د توحید چه ذکریا علیه السلام عجز او احتیاج خاص الله تعالی ته پیش کوؤ.

فَرْدًا نه مراد یواځې د دین خدمتګار دے، چه ملګري نه لري.

الْوَارِثِيْنَ نه مراد ساتنه کوونکي د دین دي.

إِذْ نَادٰى د دے نداء ذکر په سورة آلعمران ۳۸ او په سورة مریم ۳ کښ تیر شوے دے.

فائده:- په دے سورت کښ د څلورو انبیاؤ نه ئې نداء الی الله ذکر کړیده اشاره ده چه د انسانانو حاجات په دے څلورو کښ منحصر دي. اول د دشمن په مقابله کښ او د دشمن نه د بچ کیدلو حاجت دا نداء د نوح علیه السلام وه. دویم د بدني او جسماني مرضونو په باره کښ الله تعالی ته فریاد کول او دا نداء د ایوب علیه السلام وه. دریم د عام تکالیفو او مصیبتونو نه د نجات دپاره دا نداء د یونس علیه السلام وه. څلورم د اولاد په باره کښ چه میراث دیني او دنیوي سنبال کړي او دا نداء د ذکریا علیه السلام وه. نو معلومه شوه چه انسانان خواص او عوام ټول الله تعالی ته

إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ

يقيناً دوى به وو چه كوشش به ئے كوو په تولو نيكو كارونو كښ

وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا ۖ وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ ﴿٩٠﴾

او حاجتونه ئے غوښتل زمونږ نه مينه كوونكي او ويره كوونكي ووُ او ووُ دوئ زمونږ نه عاجزي كوونكي۔

په هر حالت او حاجت كښ محتاج دى او په دوى باندے فرض دى چه صرف ذيو الله تعالىٰ نه خپل حاجتونو كښ مدد غواړى۔

نمبر ۱۔ طريقه د استجابت د دُعاء او د يحيىٰ عليه السلام پيدائش په سورة آل عمران او سورة مريم كښ ذكر شوے دے۔

أَصْلَحْنَا لَهُ، مراد دا دے چه د دے نه مخكښ شنړه وه نو الله تعالىٰ تاندِه كړله۔

إِنَّهُمْ كَانُوا آه، د تفصيلى بيان نه روستو دا اجمالى بيان دے چه ټول انبياء عليهم السلام الله تعالىٰ ته محتاج دى او د هغوى درے قسمه عبادات ئے ذكر كړے دى۔

اول يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ مراد د دينه امتثال د ټولو اوامرو دے، او اجتناب د ټولو منهياتو نه۔ او مراد د مسارعت نه تقديم الاهم فالاهم دے او د دے چلے نه امام رازى دليل ذكر كړے دے په عصمت د انبياء عليهم السلام باندے۔ ځكه چه الف لام په الخيرات كښ د استغراق د پاره دى او كناه نه كول هم فرد د الخيرات دے۔

دويم يَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا، يعنى د طاعت او عبادت سره الله تعالىٰ ته حاجات پيش كول او خاص د هغهٔ نه امداد غوښتل۔ رَغَبًا وَرَهَبًا مراد دا دے چه په حال د دُعاء كښ رغبت او اميد لرى د رحمتونو د الله تعالىٰ او هم ويره لرى د غضب د الله تعالىٰ نه يا دا چه په حال د خير كښ د الله تعالىٰ نه دُعاء غواړى او په حال د ويره كښ هم د الله تعالىٰ نه غواړى۔ او په دے كښ اشاره ده چه رغبت او رهبت يو ځاے كول صحيح عبادت دے۔

دريم وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ، يعنى هر حالت كښ اخلاص او عاجزى الله تعالىٰ ته كوى ځكه چه هيڅ عبادت او دُعاء په غير د اخلاص او د عجز نه قبليږى۔

وَالَّتِيْٓ اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيْهَا

او هغه زنانه چه بچ یٔ ساتلے وۀ عورت خپل نو پوکے اوکړو مونږ په هغے کښ

مِنْ رُّوْحِنَا وَجَعَلْنٰهَا وَابْنَهَآ اٰيَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ ﴿۹۱﴾

دَ روح دَ طرف زمونږ نه او اوګرځوله مونږ دے لره او ځوئے دَ دے لره لخه دَ پاره دَ خلقو.

اِنَّ هٰذِهٖٓ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً ۖ وَّاَنَا رَبُّكُمْ

یقینًا دا (دین دَ انبیاؤ) دین ستاسو دے په داسے حال چه یو دین دے، او زۀ ستاسو رب یم

فَاعْبُدُوْنِ ﴿۹۲﴾ وَتَقَطَّعُوْٓا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ ؕ

نو بندګی ما لره خاص کوئ. او ټکړے کړو دوی دین خپل لره په کوړنی کښ.

سلف ۹۱:- دا هم دلیل نقلی دَ مریم او عیسٰی علیهما السلام نه دے چه هغوی دَ الله تعالٰی اراده او حکم ته عاجز وو۔ دا هم تذکیر دَ توحید دے۔ او دا واقعه دَ مخکنو قصو نه جدا ذکر کړه ځکه چه مریم نبیّه نه وه او هر کله چه دَ عیسٰی ذکر پکښ دے نو دَ هغه واقعا تو سره یٔ نۀ دے ذکر کړے.

اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا، کښ رد دے په یهودیانو باندے چه هغوی بهتان لګولے وو په مریم علیها السلام باندے۔ او مراد دَ فرج نه عورت دے یا فروج دَ قمیص مراد دے چه هغه څلور دی دوه لستوڼړی او ګریبان او لاندے دَ لمن نه، او مقصد دَ دے نه اظهار دَ عفت او پاکدامنئ دَ هغے دے۔

اٰيَةً یٔ مفرد ذکر کړو مراد تری نه جنس دے نو ډیرو آیاتو ته اشاره شوه یا دا چه په دواړو کښ یو آیت عظیمه وو یعنی ولادت بغیر دَ نزدیکت دَ نارینه نه۔ یا دا چه عبارت کښ تقدیر دے یعنی جَعَلْنٰهَا اٰيَةً وَابْنَهَآ اٰيَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ، او تفسیر قرطبی کښ یٔ داسے تشریح کړیده۔ لِّلْعٰلَمِيْنَ کښ اشاره ده چه دا واقعه په ټول عالم کښ صرف یوه وه۔

سلف ۹۲:- دا خطاب دے ټولو خلقو ته روستو دَ انبیاؤ علیهم السلام نه دَ پاره دَ ترغیب توحید ته یعنی دین دَ توحید دین دَ ټولو انبیاؤ دے او ستاسو هم دغه دین دے وَاَنَا رَبُّكُمْ ۲ ه بیان دَ اُمَّةً (دین) دے په رد دَ شرک دَ ربوبیة او الوهیت سره۔ امت دلته په معنٰی دَ شریعت، سنت او دین سره دے۔

ع ۸/۶

كُلٌّ اِلَيْنَا رٰجِعُوْنَ ﴿۹۳﴾ فَمَنْ يَّعْمَلْ

دا ټول به موږ طرفته راګرځي. پس چاچه عمل اوکړو

مِنَ الصّٰلِحٰتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ

د نیک عملونو نه او حال دا چه دے مؤمن وي پس ناشکري

لِسَعْيِهٖ ۚ وَاِنَّا لَهٗ كٰتِبُوْنَ ﴿۹۴﴾ وَحَرٰمٌ

نه کیږي د عمل د ده، او یقینا موږ لیکونکي د هغے یو. او مقرر ده

عَلٰى قَرْيَةٍ اَهْلَكْنٰهَآ اَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُوْنَ ﴿۹۵﴾

په هر یو کلي چه هلاک کړي دي موږ چه دوی به دنیا ته واپس نشي راتلے.

س۹۳:- دا زجر دے هغه خلقو ته چه دین د توحید نه ئے مخالفت کړے دے او اَمْرَ په معنیٰ د دین دے یعنی پس د پریخودلو د توحید نه په کوړنۍ کښ مختلف دلے شوے او د شرک او د کفر په مختلفو قسمونو کښ تقسیم شول.

س۹۴:- خلاصه:- د دے آیت نه د سورت تر اختتام پورے پنځم باب دے په دے کښ بشارت دے په س۹۴ کښ او تخویف اخروی تفصیلی دے د س۹۵ نه تر س۱۰۰ پورے بیا بشارت تفصیلیه دے په درے آیاتو کښ بیا تخویف اخروی او بشارت دے بیا ذکر د صداقة رسول دے په س۱۰۷ کښ بیا تخویف دنیوی دے په س۱۰۹ س۱۱۱ کښ سره د رد د شرک فی العلم نه په درے آیتونو کښ بیا اختتام د سورت دے په رد د شرک فی الاستعانة او ذکر د تضرع د نبی صلی الله علیه وسلم دے په مقابله د مشرکانو کښ.

تفسیر:- په دے آیت س۹۴ کښ بشارت دے مؤمنانو ته چه د دوی عمل برباد نه دے بلکه سبب د اجر و جزاء دے او د الله تعالی سره محفوظ دے. او دا تفصیل د تقطعوا دے یعنی ټول خلق دوه ډلے دی.

فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهٖ، کفران په معنیٰ د ناشکرۍ کولو او ضائع کولو دے معلومه شوه چه د شرک او کفر او ترک د عمل صالح سره (چه بدعت دے) اعمال ضائع کیږي نور آیتونه هم په دے دلیل دی.

س۹۵:- په دے کښ زجر او تخویف دے دویمے ډلے ته په دے آیت کښ اشکال دے

حَتّٰۤى اِذَا فُتِحَتْ يَاْجُوْجُ وَمَاْجُوْجُ

ترڅو پورے چہ کلہ پرانستے شی یاجوج او ماجوج

وَهُمْ مِّنْ كُلِّ حَدَبٍ يَّنْسِلُوْنَ ﴿٩٦﴾

او دوی به د هرے ډیرئ نه منډے وهی۔

پس دے وجہ چہ دَ حَرَامٌ معنیٰ منع دہ او لَا يَرْجِعُوْنَ معنیٰ دا دہ چہ دنیا تہ واپس نہ راځی، یا دا چہ د ګناہ نہ نۂ راګرځی په توبے سرہ، نو معنیٰ دا شوہ چہ ہلاک کړے شوے خلقو باندے دنیا تہ نہ واپس کیدل او توبہ نہ ویستل منع دی نو لازم دا شوہ چہ دوی بہ دُنیا تہ واپس راځی او توبہ بہ اوباسی او دا معنیٰ دَ نورو آیتونو نہ خلاف دہ لکہ سورہ مؤمنون ۱۰۰ او سورۃ انعام ۲۸ او سورۃ یٰس ۳۱ کښ، جواب پہ یوځو وجوہو سرہ دے۔

اوله وجہ دا دہ چہ حَرَامٌ په معنیٰ دَ وجب او قد قدر دے او دا د ابن عباس رضی اللہ عنہ نہ نقل دے۔

دویمہ وجہ دا دہ چہ لا زیات دے او دا قول دَ ابوعبیده دے خو مناسب نہ دے۔

دریمہ وجہ دا دہ چہ توبہ کول او ایمان راوړل حرام دی پہ ہلاک کړے شوے قومونو باندے ځکہ چہ دوی دنیا تہ واپس نشی راتلے۔ او پدے ټولو وجوہو سرہ دا معلومہ شوہ چہ کوم خلق چہ مړہ شویدی نو هغوی دُنیا تہ واپس نشی راتلے. او دنیا تہ دَ مړو راتلل دا دَ رواقضو عقیدہ دہ او کومے قصے چہ مشہورے دی چہ فلان سړے فلان ولی بزرګ لږہ روستو دَ مرګ دَ هغہ نہ دُنیا کښ ژوندے لیدلے دے دا ټولے غلطے قصے او او تلبیسات دَ شیاطینو دی او دَ معراج په شپہ کښ چہ لیدلے شوے وو نو هغہ عَالَمِ مثال وو او معجزہ وہ۔ دَ هغے تفصیل په تشریح دَ معراج کښ تیر شوے دے۔

۹۶:۔ پدے آیت کښ بعضے علامات قریبہ دَ قیامت ذکر کړے دی چہ صحیح احادیثو سرہ ثابت شویدہ چہ روستو دَ فتنے دَ دجال نہ بہ یا جوج ماجوج پہ ټول عالم مسلّط کړے شی۔

او حَتّٰى ابتدائیہ دے یعنی مستقل کلام شروع شوے دے یا متعلق دے

وَاقۡتَرَبَ الۡوَعۡدُ الۡحَقُّ فَاِذَا هِیَ شَاخِصَةٌ

او ښه نزدے به شي وعده حقه نو دغه وخت به وازے (حیرانے) وي

اَبۡصَارُ الَّذِیۡنَ کَفَرُوۡا ؕ یٰوَیۡلَنَا قَدۡ کُنَّا

سترګے د هغه چا چه کفر ئے کړے دے، وائي به دوي هائے تباهي ده زمونږ یقیناً وو مونږ

فِیۡ غَفۡلَةٍ مِّنۡ هٰذَا بَلۡ کُنَّا ظٰلِمِیۡنَ ﴿۹۷﴾

په غفلت کښ د دے نه بلکه مونږ ظالمان وو.

اِنَّکُمۡ وَمَا تَعۡبُدُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ

یقیناً تاسو او هغه څوک چه تاسو ئے بندګي کوئ سوا د الله تعالی نه

په لَا یَرۡجِعُوۡنَ پورے یعني دوي نشي واپس کیدے تر هغے پورے چه د قیامت دا علامه موجود شي او بیا قیامت قائم شي۔

حَتّٰی یُنۡسِلُوۡنَ کښ اشاره ده چه د دوي د راتللو او مسلط کیدلو نه هیڅ څیز به منع کوونکے نه وي یعني د دوي سره به ډیر اسباب د سفر وي هوائي او زمیني۔ او د یاجوج ماجوج ذکر په سورة کهف ۹۴ کښ تیر شوے دے۔ او ابن جریر ابن کثیر د دوي په باره کښ ډیر احادیث ذکر کړي دي۔

۹۷:۔ دا دلیل دے چه په راتللو د یاجوج ماجوج پسے به قیامت ډیر نزدے راځي ځکه چه وَاقۡتَرَبَ معطوف دے په فُتِحَتۡ باندے او پس دے آیت کښ هیبت د قیامت ذکر کړے دے او داسے په سورة ابراهیم ۴۲ ۴۳ کښ تیر شوے دي۔

یٰوَیۡلَنَا آه دا اقرار دے په جرم د شرک او کفر سره لیکن دغه وخت دا اقرار هیڅ فائده نه ورکوي۔ او دا آیت مناسبت لري د سورت د اول آیت سره۔

حَصَبُ جَهَنَّمَ ؕ اَنۡتُمۡ لَهَا وٰرِدُوۡنَ ﴿۹۸﴾

خشاک د جهنم دے تاسو به هغې ته ورننوځئ۔

لَوۡ كَانَ هٰۤؤُلَآءِ اٰلِهَةً مَّا وَرَدُوۡهَا ؕ

که چرے وے دوی د بندګی حقدار نه به ورننوتلے جهنم ته،

وَكُلٌّ فِيۡهَا خٰلِدُوۡنَ ﴿۹۹﴾ لَهُمۡ فِيۡهَا زَفِيۡرٌ وَّ

او دوی به ټول په هغې کښ همیشه وی۔ دوی د پاره په هغې کښ هنړا به وی او

س۹۸:۔ دا هم تخویف دے او رد دے په مشرکانو باندے یعنی دا مشرکان چه د خپلو معبودانو نه د نجات ورکولو امید نه لری نو دا خیال یئے غلط دے ځکه چه هغه معبودان به هم اُور ته داخلیږی نو دوی له به څنګه نجات ورکړی۔ په دے آیت کښ اشکال دے چه د لفظ مَا نه معلومیږی چه ټول معبودان د مشرکانو به جهنم ته داخلیږی نو بعضے د معبودانو نه انبیاء اولیاء او ملائک هم دی چه بعضے خلقو د هغوی عبادتونه کړے دی او دا اعتراض مفسرینو د ابن الزبعری نه هم نقل کړے دے جواب د دے په څو وجو سره دے۔

اوله وجه دا ده چه لفظ د مَا قطعی صریح نه دے په عموم کښ بلکه احتمال د عموم او خصوص د دواړو لری دا سے شرح مواقف نورالانوار وغیره کښ ذکر شوے ده او ابن الزبعری مشرک وو هغه تلبیس او دهوکه کوله چه لفظ د مَا نه یئے عموم مراد کوو۔ نو دلته مراد د مَا نه خاص هغه معبودان مراد دی چه هغوی خلقو ته د شرک او بدعت دعوت ورکوی یعنی باطل پرست پیران او مُلیان۔

دویمه وجه دا ده چه لفظ د مَا اګرچه عام شی لیکن س۱۰۱ سره د صالحینو استثناء کړے شوے ده۔ حَصَبُ، هغه خشاک وغیره ته وئیلے کیږی چه اور ته او غورځولے شی د پاره د سیزلو د هغې او حَطَبُ صرف خشاک ته وئیلے کیږی نو حصب کښ معنیٰ د ذلت ده۔

س۹۹:۔ دا دلیل دے په ابطال د اٰلِهَةً مِّنۡ دُوۡنِ اللهِ تعالیٰ ځکه چه ځان او خپل عابدان د جهنم نه نشی بچ کولے نو څه رنګ الهه کیدلے شی.

هُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ

دوی به په هغې کښې هیڅ نه آوری - یقیناً هغه کسان

سَبَقَتْ لَهُمْ مِّنَّا الْحُسْنَىٰ ۙ أُولَٰئِكَ

چه مخکښ مقرر شوی دے د دوی د پاره زمونږ د طرفه جنت دوی به

عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿١٠١﴾ لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا ۖ

د جهنم نه لرې کړې شوی وی - نه به آوری دوی کشار د جهنم

وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ ﴿١٠٢﴾

او دوی به په هغه څه کښې چه غواړی ئې د دوی نفسونه همیشه وی -

دارنګ که د دوی بندګی کول حق وے نو د دوی عابدان به جهنم ته نه داخلیدلے - مَا وَرَدُوهَا ضمیر عابدان او معبودانو دواړو ته راجع کیدے شی - او کُلٌّ کښې هم دواړه مراد دی -

ت ١٠٠: زَفِيرٌ ساه اخستل د غمژن شخص دی چه را اوځی د هغه د زړه نه مراد ترینه اسویلی کول دی - دا سے په سورة هود ت ١٠٦ کښې هم ذکر دی هر کله چه په دے آیتونو کښې یو قسم مشرکان ذکر دی نو صرف زفیر ئې ذکر کړو او سورة هود کښې په لفظ شقوا سره تعمیم کړے دے نو په عذاب کښې تعمیم کړے دے په زفیر او شهیق دواړو سره والله اعلم -

لَا يَسْمَعُونَ یعنی شور د جهنم والو به دا سے ډیر وی چه د چا خبره به نه آوریدلے کیږی - او دا آیت دلیل دے چه مراد د آلهه نه بتان نه دی بلکه اهل عقل دی ځکه چه دا صفات د بتانو نشی کیدلے -

ت ١٠١: روستو د تخویف اخروی نه بشارت دے دا جواب د هغه وهم دے که څوک وهم اوکړی چه آلهه لفظ چه مخکښ آیت کښې تیر شو شامل دے هغه صالحینو ته چه د هغوی عبادت کړے شوے دے نو دے آیت کښې د هغوی استثناء اوشوه - او مراد د سَبَقَتْ نه وعده د جنت ده محسنینو د پاره لکه سورة یونس ت ٢٦ کښې - یا مراد د دینه تقدیر کښې د جنت لیکل دی صالحینو د پاره - اَلْحُسْنَىٰ مراد د دینه جنت یا سعادت دے او په دے کښې ملائکې عزیر عیسیٰ او نور صالحین داخل دی -

ت ١٠٢: که سوال اوکړے شی چه د دے تعارض دے د سورة مریم ت ٧١ سره ؟

لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْاَكْبَرُ وَتَتَلَقّٰهُمُ

نه به غمژن کوی دوی لره هیبت لوے او مخے له به راځی دَ دوی

الْمَلٰٓئِكَةُ ؕ هٰذَا يَوْمُكُمُ الَّذِىْ كُنْتُمْ

ملائک (روائی به) دا ورځ ستاسو ده هغه چه تاسو سره ئے

تُوْعَدُوْنَ ﴿١٠٣﴾ يَوْمَ نَطْوِى السَّمَآءَ كَطَىِّ

وعده کیدے شوه - هغه ورځ چه راؤ بنغاړو مونږ آسمانونه پشان دَ رانغختلو

السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ ؕ كَمَا بَدَاْنَآ اَوَّلَ خَلْقٍ

دَ رجسټر والا کتابونو لره ، لکه چه شروع کړیدے مونږ اول پیدائش

نُّعِيْدُهٗ ؕ وَعْدًا عَلَيْنَا ؕ اِنَّا كُنَّا فٰعِلِيْنَ ﴿١٠٤﴾

دوباره به هم دغسے کوؤ ، وعده ده په مونږ باندے یقیناً مونږ دا کار کوؤ -

اول جواب دا دے چه په هغه آیت کښ وارد په معنیٰ دَ داخلیدو ولکے نه دے بنا په یو تفسیر سره -

دویم جواب دا دے چه په دے آیت کښ مطلب دا دے چه روسنو دَ دخول دَ جنت نه به دَ جهنم هیڅ کښ نه آوری نو تعارض نه راځی -

مَا اشْتَهَتْ ، یعنی هر مطلوب او محبوب به ورته حاصل وی او دَ هر ضرر او مرهوب نه به بچ وی -

۱۰۳ :- دا سے سورة نمل ۸۹ کښ هم دی او مراد دَ فزع اکبر نه هیبت دَ ورځ دَ قیامت دے په هغے کښ ذبح الموت (ذبح دَ مرګ) هم داخل دے لکه چه حدیث صحیح کښ ذکر دی او ملاقات دَ ملائکو دَ دوی سره په هغه وخت کښ چه دَ قبرونو نه به راوځی او دا رنګ په دروازو دَ جنت باندے -

۱۰۴ :- دا متعلق دے لَا يَحْزُنُهُمُ پورے ، یعنی نه به غمژن کوی دوی لره لوے هیبت په هغه ورځ چه راونغاړو به آسمانونه یا متعلق دے په تُوْعَدُوْنَ پورے - یا دَ سره کلام دے او نُعِيْدُهٗ سره تعلق لری او مراد دَ سَمَآءَ نه ټول آسمانونه دی په دلیل دَ سورة زمر ۶۷ سره -

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُوْرِ مِنْ بَعْدِ
او یقیناً لیکلی دی موږ په زبور کښ روستو دَ

الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ
ذکر (تورات) نه چه بیشکه زمکے وارثان به وی دَ هغے بندګان زما

الصّٰلِحُوْنَ ﴿١٠٥﴾ إِنَّ فِيْ هٰذَا لَبَلٰغًا
نیکان - یقیناً په دے (مضمون) کښ خامخا تبلیغ دے

سِجِلِّ. کښ غوره قول دا دے چه هغه رجسټر دے چه په هغے کښ نوموته یا حکمونه او فیصلے مسجل (درج) کیږی نو هغه رجسټر په خپلو مضامینو باندے مشتمل وی او هغه مضامین په هغے کښ رانغختلے شوے وی دا قول دَ ابن عباس رضی الله عنهما دے او دیته ابن کثیر صحیح وئیلے دی. او چا چه وئیلے دی چه سجل نوم دَ کاتب دَ وحی صحابی دَ نبی صلی الله علیه وسلم وُو نو ابن جریر او ابن کثیر په هغے روایت رد کړے دے چه دا منکر بلکه موضوعی دے. په صحابو کښ دا سے نوم نشته. په كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُوْدُوْنَ دا سے سورة اعراف س ٢٩ کښ هم دی.

س ١٠٥. پدے آیت کښ بشارت اخروی دے بناء پدے چه مراد دَ الْأَرْضَ نه زمکه دَ جنت ده لکه سورة زمر کښ س ٧٤ یا بشارت دنیوی دے بناء په دے چه مراد دَ دینه زمکه دَ شام ده یا حکومت دَ بعضے زمکے ترینه مراد دے لکه چه دا سے وعده بنی اسرائیلو دَ پاره هم ذکر شوی وه په سورة اعراف س ١٣٧ کښ. او دَ دے امت دَ پاره په سورة نور س ٥٥ کښ. زَبُوْرِ، په معنیٰ مشهور سره دے یعنی کتاب دَ داؤد علیه السلام او دَ ذِكْرِ نه مراد یا ذکر الٰهی او بیان دَ توحید دے په زبور کتاب کښ یا ذکر په معنیٰ دَ تورات سره دے یا دَ لوح محفوظ دے یا زبور په معنیٰ لغوی سره دے یعنی لیکلے شوے کتابونه نو مراد ترینه ټول کتابونه اِلٰهیه دی (تورات، انجیل، زبور). ذکر په معنیٰ دَ لوح محفوظ سره دے او چه مراد دَ الارض نه زمکه دَ شام شی او هغه پدے سورت کښ په س ٧١ س ٨١ کښ ذکر شوی ده او عبادِ الصالحین نه

لِّقَوۡمٍ عٰبِدِيۡنَ ﴿۱۰۶﴾ وَمَآ اَرۡسَلۡنٰكَ اِلَّا

دپاره دهغه قوم چه بندګي کوي (په اخلاص سره) او نه يې لېږلې مو بر ته مګر

رَحۡمَةً لِّلۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۱۰۷﴾ قُلۡ اِنَّمَا يُوۡحٰٓى

رحمت دپاره د ټولو خلقو. او ايه يقيناً وحي کيږي ماته

اِلَىَّ اَنَّمَآ اِلٰهُكُمۡ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ فَهَلۡ

ماته چه حقدار د بندګۍ ستاسو يو ذات دے نو آيا

مراد دا امت دے نو دا وعده دعمر بن خطاب رضی الله عنه په زمانه کښ پوره شوه زمکه دشام فتح کړے شوه او والی دهغے معاویه رضی الله عنه مقرر کړے شو نو معلومه شوه چه معاویه رضی الله عنه د دے صالحینو په ټولی کښ شمار وؤ او تبصیر الرحمٰن کښ علامه مهائمی لیکلے دی چه ته دی صالحان مګر صحابه کرام دی۔

سنا ۱۰۶:- تیر شوی آیت کښ چه کوم بشارت ذکر کړے شو دهغے د حاصلولو دپاره پدے آیت کښ ذریعه بیا توی۔ هٰذَا اشاره ده مضمون د دے سورت ته یا ټول قرآن ته او بلاغ په معنیٰ دکفایت او د مراد حاصلولو دے او عٰبِدِيۡنَ نه مراد مؤحدین دی چه بندګی په شرعی طریقے سره ادا کوی یا عاملان د قرآن کریم دی لکه چه تفسیر مواهب الرحمٰن کښ ذکر کړے دی۔

سنا ۱۰۷:- هر کله چه صلاحیت او عبادت موقوف دے په تابعدارئ د سنت د رسول الله صلی الله علیه وسلم او په عقیده د توحید بانده نو دے دواړو آیاتو کښ ئے دا دواړه بنیادونه ذکر کړل۔ او د علامه ابن قیم رحمة الله نه نقل دی چه رسالت د رسول الله صلی الله علیه وسلم رحمت دے د ټول عالمینو دپاره پدے طریقه چه مؤمنانو کاملانو په سبب د تابعدارئ دهغه د دُنیا او د آخرت کرامتونه او شرافتونه حاصل کړل او دشمنانو محاربینو دپاره رحمت دے د هغوی سره جهاد او غزا کول دپاره د اسلام قبلولو او اهل ذمه کافرانو دپاره په جزیه ادا کولو سره په امن او سیدل رحمت دے او منافقانو ته سره د یټ

أَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴿۱۰۸﴾ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ

تاسو غاړه کیښودونکی یئ (دے مسئلے ته) پس که دوی مخ اوګرځوو نو اووایه

اٰذَنْتُكُمْ عَلٰى سَوَآءٍ ؕ وَإِنْ اَدْرِيْ

ما تاسو خبر کړئ په پوره خبردارئ ، او زهٔ نه پوهیږم

اَقَرِيْبٌ اَمْ بَعِيْدٌ مَّا تُوْعَدُوْنَ ﴿۱۰۹﴾

آیا نزدے دے یا لرے دے هغه (عذاب) چه تاسو سره ئے وعده کیږی۔

اِنَّهٗ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ

یقیناً الله تعالیٰ پوهه دے په ښکاره وینا او پوهه دے

کفر نه مؤمنا نو پشان حقوق دَ دُنیا ورکول رحمت دے او دَ عام مخلوق دَ پاره دَ عام عذابِ دنیوی نه بچ کیدل رحمت دے۔ او آیت دَ سورة توبه ۶۱ کښ خاص رحمت مراد دے ځکه چه دَ مؤمنا نو تخصیص ئے کړیدے۔

۱۰۸:۔ په دے آیت کښ مسئله دَ توحید ده چه هغه مقصد دَ رسالت دے او سبب دَ حصول دَ رحمتِ خاصه دے۔

فَهَلْ اَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ، دا په معنیٰ دَ امر دے او مراد دَ اسلام نه توحید منل دی یا توحید ښکاره کول دی په اقرار او عمل او دعوت سره۔

۱۰۹:۔ په یکښ تخویف دَ عذاب دے که دنیوی وی او که اخروی وی په وخت دَ اعراض دَ توحید نه۔

اٰذَنْتُكُمْ عَلٰى سَوَآءٍ یعنی ما تاسو ته برابر او پوره بیان دَ توحید کړے دے ما ستاسو نه هغه علم نه دے پټ کړے یا مراد دا دے چه ما تاسو ته دا آخری بیان اوکړو اوس پس دَ دینه انتظار دَ عذاب دے او په آیت کښ نفی دَ علم غیب ده دَ نبی صلی الله علیه وسلم نه۔

مَا تَكْتُمُونَ ﴿۱۱۰﴾ وَإِنْ أَدْرِي لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ

په هغه څه باندې چې تاسو يې پټوئ - او زه نه پوهيږم کيدی شي چې دا روستو کيدل امتحان دی

لَّكُمْ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ ﴿۱۱۱﴾ قٰلَ رَبِّ احْكُمْ

تاسو لره او نفع وی تر يو وخت پورې - اُوئيل ده اے رب زما فيصله اوکړه

بِالْحَقِّ ۗ وَرَبُّنَا الرَّحْمٰنُ الْمُسْتَعَانُ

حقه فيصله، او رب زموږ رحمان دے مدد غوختلے کيږی د هغه نه

عَلٰى مَا تَصِفُونَ ﴿۱۱۲﴾ ع النصف ۱۹

په برداشت د هغه څه چې تاسو يې بيان کوئ.

ف۱۱۱ :- په يکښې ذکر د سبب د عذاب دے چې هغه شرک کول دی پټ او ښکاره او آيت کښې ثبوت د صفت د علم کلی دے د پاره د الله تعالیٰ. او دا علت دے د دے قول د پاره چې وَإِنْ أَدْرِي. يعنې علم د هر څيز او علم غيب خاص دے په الله تعالیٰ پورې د دے وجې نه ما ته علم د غيب نشته دے.

ف۱۱۱ :دا جواب د سوال دے چې هر کله سبب د عذاب موجود دے نو په دوی باندے سمدستی عذاب ولې نه راځی حاصل د جواب دا دے چې پوره وجه د روستو والی ما ته نه ده معلومه هاں امتحان کول او مهلت د دے وجه کيدی شی. او په دے آيت کښې هم نفی د علم غيب ده د نبی صلی الله عليه وسلم نه.

ف۱۱۲ :- هر کله چې په وخت د مهلت او تاخير د عذاب کښې ضد يانو او عناد يانو سخته مقابله د حق شروع کړله نو نبی صلی الله عليه وسلم دا دُعاء او غوښتله او په آيت کښې رد د شرک فی التصرف و الاستعانة دے او لکه چې په دے سورت کښې د تير شوؤ انبياء عليهم السلام دُعاګانے او عاجزی ذکر کړے شوے نو په اختتام کښې د آخری نبی صلی الله عليه وسلم دُعا او عاجزی ذکر کوی.

سورة الحج مدنية	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	اٰياتها ۷۸ رکوعاتها ۱۰

خاص په نوم دَ الله تعالیٰ امداد غواړو په شروع کولو کښې چه رحمٰن اورحيم دے

يٰاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمْ ۚ اِنَّ زَلْزَلَةَ

اے خلقو! ویره کوئ دَ رب خپل نه یقینًا زلزله

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سورة الحج :- دَ دے سورت بعضے آیاتونه مکیه دی او بعضے آیاتونه مدنیه دی۔ مفسر قرطبی دَ غزنوی نه نقل کړے دی چه دا سورت دَ عجیبه سورتونو نه دے ځکه چه په دیکښې بعضے آیاتونه دَ شپے نازل شویدی او بعضے دَ ورځے او بعضے په سفر کښې نازل شویدی او بعضے په حضر کښې او بعضے ناسخ دی او بعضے منسوخ او بعضے دَ صلح دی او بعضے دَ جنګ او بعضے محکم دی او بعضے متشابه دی۔

ربط :- دَ دے سورت دَ سورة انبیاء سره یو دا دے چه تیر شوی سورت کښې عجز او احتیاج دَ انبیاء علیهم السلام ئے الله تعالیٰ ته ذکر کړو نو په دے سورت کښې رد دے په هغه چا باندے چه خپل احتیاج او عجز غیرالله ته پیش کوی۔

دویم دا چه دَ هغه سورت په اول کښې دَ قیامت نزدیکت ئے ذکر کړو نو دَ دے سورت په اول کښې دَ زلزلة الساعة ذکر کوی۔

دریم دا چه هغه سورت کښې دَ دین یو والے ذکر کړو ان هذه امتکم امة واحدة الاٰیة، نو په دے سورت کښې تفرق او ډلے دَ خلقو ذکر کړیدی۔

دعوٰی دَ دے سورت دوه دی اول اثبات دَ توحید په لس عقلی دلیلونو سره او په رد دَ ټولو اقسامو دَ شرک سره دے او دویم اثبات دَ بعث دے په عقلی دلیلونو او تخویف او بشارت سره۔

خلاصه دَ دے سورت۔ دا سورت تقسیم دے څلورو بابونو ته اول باب تر ۲۵ پورے دے په دیکښې دواړه دعوے او تخویف اخروی ذکر دے په ۱ ـ ۲ کښې بیا اووه زجرونه او درے عقلی دلیلونه دی او تخویف اخروی تفصیلًا او بشارت اخروی تفصیلًا دے۔

السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ﴿١﴾ يَوْمَ تَرَوْنَهَا

د قيامت يو څيز هيبتناک دے۔ په هغه ورځ چه او به وينئ تاسو هغې (زلزله)

تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ

چه غافله به شي هره ۔ پئ ورکوونکې د هغه ۔ بچي نه چه پئ ورکوي هغه لره

وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى

او او به غورځوي هر حمل والا حمل خپل او وينې به ته

النَّاسَ سُكٰرٰى وَمَا هُمْ بِسُكٰرٰى وَلٰكِنَّ

خلقو لره نشه او حال دا چه دوی نه دی نشه (په څکلو د نشه آور څيز سره) او ليکن

تفسير :- په دے کښ دعوی د توحيد او دعوی د اثبات قيامت ده په ذکر د لوے نمونے د قيامت سره۔

فائده :- د قرآن د ترتيب د ابتداء نه څلورم سورت (سورة النساء) شروع دی په يَآاَيُّهَا النَّاسُ سره او د قرآن د نصف نه هم دا څلورم سورت شروع دے په يَآاَيُّهَا النَّاسُ سره په هغه سورت (النساء) کښ مبدء د خلق ذکر کړے ده او په دے سورت کښ منتهی (قيامت) ذکر کړے ده۔

زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ، کښ دوه تفسيرونه دی - اول تفسير دا دے چه د قيامت د قائم کيدو نه وړاندے د مخلوق د فنا سره به دا زلزله په ټوله زمکه باندے راځی لکه چه سورت زلزال کښ هم دا مراد دے او روستو په ٢ کښ حالات واقعيه دی او په حقيقت باندے حمل دی۔

دويم تفسير دا دے چه مراد د ديته لوے هيبت دے په ميدان حشر کښ لکه چه حديث صحيح کښ راغلے دی چه الله تعالی به حکم اوکړی آدم عليه السلام ته (او بل روايت کښ دی چه حکم به اوکړی ملائکو ته او دواړه جمع کيدے شي) چه د خپل اولاد نه دله د جهنم راجدا کړه نو هغه به تپوس اوکړی د څومره نه څومره نو الله تعالی به اوفرمائی د زرو نه يو کم زر جدا کړه د پاره د جهنم او يو تن به ځی جنت ته نو دغه وخت به لوے هيبت راځی په خلقو باندے - امام بخاری دا حديث په تفسير د دے آيت کښ ذکر کړے دے او ابن جرير هم دا توجيه غوره کړے ده۔ په دے قول

عَذَابَ اللّٰهِ شَدِيْدٌ ﴿٢﴾ وَمِنَ النَّاسِ

عذاب دَ الله تعالىٰ سخت دے۔ او بعضے دَ خلقو نه

مَنْ يُّجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ

هغه خوک دی چه جګړه کوی په باره دَ توحید دَ الله تعالیٰ کښ بغیر دَ پوهے نه

وَّيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطٰنٍ مَّرِيْدٍ ﴿٣﴾ كُتِبَ

او روان وی په هر شیطان سرکش پسے۔ مقرر شوے ده

سره دَ زلزله نه هیبت او ګبراهټ مراد دے۔

س۲:۔ په دے آیت کښ ذکر دَ هیبتِ شان دَ زلزلے دے نو که دَ زلزلے نه مراد اول تفسیر وی نو دا حالات چه په دے آیت کښ ذکر شوی دی په حقیقت باندے حمل دی او که دَ زلزلے دویم تفسیر وی نو دغه حالات په فرض او تقدیر باندے حمل دی یعنی فرض کړه که په هغه ورځ مرضعه او حامله موجود شی نو دا حال به ئے وی۔

فائده:۔ مرضع او مرضعة دواړه لفظونه زنانو دَ پاره استعمالیږی لیکن فرق ئے دا دے چه په کوم وخت کښ بچی له په خُله کښ سینه ورکوی نو دغه وخت کښ ورته مرضعة وئیلے کیږی او په عامو حالتونو کښ ورته مرضع وائی نو مطلب دا دے چه بچی له پئ ورکول دا ډیر دَ مینے حال دے لیکن دغه وخت به مور دَ خپل بچی نه غافله شی ځکه چه هیبت به ډیر زیات وی او دا رنګ ذات حمل او حامل دواړه صفات دَ زنانه دی لیکن فرق دا دے چه ذات حمل هغه زنانه ده چه حمل ئے ښکاره وی او نزدے وی پیدائش ته او حامل ورته په عامو اوقاتو دَ حمل کښ وئیلے کیږی۔ سُکارٰی، سکر هغه نشه ده چه مسکر څیز دَ استعمالولو نه پیدا کیږی دلته اول سکارٰی مجازی دے او دویم په معنیٰ حقیقی سره مراد دے۔

س۳:۔ دا زجر دے منکرینو دَ توحید او قیامت ته چه جدال کوی په سبب دَ ړوند تقلید کولو سره ځکه چه فرمائیلے دی دَ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطٰنٍ مَّرِيْدٍ، مراد دَ شیطان نه انسی او جنی دواړه دی او مفسر ابن کثیر وئیلی دی دا حال دَ بدعتیانو ګمراهانو دے چه دَ ښکاره حق نه مخ کرځوی او دَ باطل تابعداری

عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُ يُضِلُّهُ

په باره د هغه کښې چه چا د هغه تابعداري اوکړه نو يقيناً هغه به ګمراه کوي دۀ لره

وَيَهْدِيهِ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ④ يَا أَيُّهَا

او بلنه کوي د دۀ عذاب د ګرم اور ته. اے

النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ

خلقو که تاسو يئ په شک کښې د دوباره ژوندي کېدو ته (نو واورئ دليل)

فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ

چه يقيناً پېدائش شروع کړے مونږ ستاسو د خاورو نه بيا د نطفے نه

ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ

بيا د ټکړے د وينے نه بيا د ټکړے د غوښے نه چه پوره اندامونو والا وي

وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ ۚ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ

(او بعضے) کم اندامونو والا وي دے د پاره چه وضاحت اوکړو مونږ تاسو ته. او ساتو ئے په رحمونو کښې

مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ

څومره وخت چه مونږ غواړو تر نيټے مقرر پورے بيا راوباسو تاسو لره

کوي پرېږدي هغه چه الله تعالی نازل کړيدي په رسول صلی الله عليه وسلم باندے او تابعداري کوي د مشرانو د ګمراهئ چه بلنه ورکوي بدعاتو ته په خپلو خواهشاتو او آرائو سره۔ فِي اللَّهِ په باره د توحيد د الله تعالی کښې بِغَيْرِ عِلْمٍ نفي د هر علم مراد ده يعني دليل شرعي ورسره نشته۔

٣۔ نسبت د ګمراه کولو شيطان ته په سبب د وسوسو د هغه سره دے۔ كُتِبَ، د کتابت تقديري مراد دے يا په معنیٰ د لزوم دے يعني د دۀ تابعداري کول مستلزم دي ګمراهئ لره۔ تَوَلَّاهُ، تابعداري او تقليد د هغه کوي رابن کثير۔ او مراد د عذاب نه سبب د عذاب دے چه کفر او شرک او ګناهونه دي۔

طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوْٓا اَشُدَّكُمْ ۚ وَمِنْكُمْ

واړه بیا ربالله کوئ ستاسو دپاره دا دے چه اورسیږئ ځوانۍ خپلې ته ، او بعضے ستاسو نه

مَّنْ يُّتَوَفّٰى وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ

هغه دی چه مړ کړی شي او بعضے ستاسو نه هغه دی چه اوګرځولے شي سپک

الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْۢ بَعْدِ عِلْمٍ

عمر ته عاقبت داشی چه نه پوهیږی روستو د پوهے نه

شَيْـًٔا ۭ وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً فَاِذَآ

په هېڅ څیز باندے، او وینے ته زمکے لره اوچه پرته پس کله چه

اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاۗءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ

را اوورو مونږ په هغے باندے اوبه نیاره شی دپاره د زرغونے او بوګ شی

وَاَنْۢبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍۢ بَهِيْجٍ ۝۵

او راټوکوی د هر قسم بوټی تازه ته۔

ش ۵:۔ پدے آیت کښ اثبات د بعث بعد الموت او اثبات د توحید دے په دوه دلیلو تو عقلیو سره اول دلیل پیدائش د انسان په مختلفو اطوارو او انقلاباتو سره چه هغه شپږ دی تروخت د پیدائش پورے بیا دوه حالتونه دی حال د ځوانۍ او حال د ډیر بوډا والی (چه هغے ته هرم وائی) او ورسره ذکر د مرګ دے۔ مِنْ تُرَابٍ، د دینه مراد پیدائش د آدم علیه السلام دے او ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ، نه مراد پیدائش د اولاد دے یا دا چه ټول انسانان د خاورو نه پیدا شوی دی ځکه چه خوراکونه ټول د خاورو نه پیدا کیږی او د خوراکونو نه بدن او وینه او بیا د هغے نه نطفه جوړیږی۔ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ، مفعول پټ دے یعنی کمال د قدرت زمونږ او حال د نطفے او علقے او مضغے باندے ځلوبښت ځلوبښت ورځے تیریږی۔ وَنُقِرُّ فِي الْاَرْحَامِ کښ دغه ورځو ته اشاره ده دا رنګ روستو د ساه اچولو نه هم څه موده په رحم کښ پاتے وی۔
طِفْلًا:۔ پدیکښ معنیٰ د تابعداری ده نو بچے چه څو مره پورے د مور تابع وی

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّهٗ يُحْيِ

دا دلیل دے پدے خبره چه الله تعالیٰ حق دے او یقینًا هغه به ژوندی کوی

الْمَوْتٰى وَاَنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ⑥

مړو لره او یقینًا هغه په هر څيز باندے قدرت لری۔

وَّاَنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيْهَا ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ

او یقینًا قیامت راتلونکے دے نشته شک په هغے کښ او یقینًا الله تعالیٰ

يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُوْرِ ⑦ وَمِنَ النَّاسِ

ژوندی کوی به هغه څوک چه په قبرونو کښ دی۔ او بعضے د خلقو نه

هغے ته خوراک څکاک کښ محتاج وی نو ورته طفل وئیلے کیږی۔ مِنْۢ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔا ، دا رنګ سوره نمل سره کښ تیر شویدی (فرق) دا دے چه سورة نحل کښ بعد علم دے او دے آیت کښ من بعد علم دے یعنی که لږ علم وی هغه به هم زائیل شی او که ډیر علم وی هغه به هم زائیل شی هر کله چه سورة نحل کښ پدغه آیت کښ دوه حالتونه ذکر کړیدی نو دا لږ علم دے او پدے آیت کښ ډیر حالتونه ئے ذکر کړه نو دا ډیر علم دے۔ والله اعلم بالصواب۔ وَتَرَى الْاَرْضَ ، د دے ځائے نه دویم دلیل دے پیل اُش د بوټو د زمکے نه۔ او د هغے څلور حالتونه ئے ذکر کړے دی۔ او دلته خطاب مفرد ذکر کړیدے او تیر شوی دلیل کښ خطاب ئے جمع ذکر کړیدے وجه دا چه د خپل پیل اُش په حالاتو باندے هر څوک خبریدلے شی او د زمکے نه د بوټو زرغونیدلو په حال هر څوک نشی خبریدلے۔ اِهْتَزَّتْ ، اهتزاز حرکت کولو ته وائی یعنی تخم چه په زمکه کښ دننه پړسیږی نو زمکه ورسره خوزیږی۔ یا مراد د اهتزاز نه قابل کیدل د زمکے دی د پاره د بوټو راویستلو دا هم حرکت حکمیه دے۔ ۶ تر ۷ : پدے دواړو آیتونو کښ نتیجه د دلیلونو مخکنو ذکر کوی په پنځو طریقو سره اوله نتیجه توحید دے پدے جمله کښ۔ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ د حق یو معنیٰ دا ده چه د هغه وجود یقینی دے تغیّر، تبدیلی په هغه باندے نه راځی۔ دویمه معنیٰ دا ده چه د هغه بندګی کول او الوهیت حق دی۔ دویمه نتیجه، اَنَّهٗ يُحْيِ الْمَوْتٰى ، یعنی د خاورو نه انسان

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّلَا هُدًى

هغه څوک دي چه جګړه کوي په توحيد د الله تعالیٰ کښې بغير د پوهې نه او بغير د هدايت نه

وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِيْرٍ ﴿٨﴾ ثَانِيَ عِطْفِهٖ لِيُضِلَّ

او بغير د كتاب رڼا كوونكي نه۔ تاوهي ده ده څيله دے د پاره چه ګمراه كړي نور خلق

عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ لَهٗ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ

د لارے د الله تعالیٰ نه، د ده د پاره په دنيا كښې شرمندګي ده

پيدا كولے شي او د زمكے نه تازه بوټي را ويستے شي نو مړي هم دوباره ژوندي كولے شي۔ دريمه نتيجه وَاَنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ، يعني قدرت د الله تعالیٰ په پيدا كولو د انسان او د بوټو مستلزم دے قدرت لره په هر څيز باندے۔ څلورمه نتيجه وَاَنَّ السَّاعَةَ، مراد د دينه ساعت د فنا د ټول عالم دے يعني لكه چه هر انسان باندے فنا راځي او هر بوټے او چيړي تودا دليل دے چه ټول عالم به فنا شي يا مراد د ساعت نه قيام د ورځ د حساب دے يعني په انسانانو باندے د دے نعمتونو ذكر كړے شوې د پاره ورځ د حساب به قائم شي چه په هغې كښې به د شكر د نعمتونو تپوس كيږي۔
پنځمه نتيجه وَاَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُوْرِ، لكه چه د خاوړو نه يې انسان پيدا كړو او د وچے زمكے نه شنه بوټي پيدا كړه نو دا رنګ د خاوړو د قبرونو نه بيا هم انسان پيدا كولے شي۔ د بعث، معنیٰ روح په بدن كښې اچول دي روستو د راوتلو د قبر نه او مَنْ فِي الْقُبُوْرِ نه بدن مراد دے يعني بدنونو كښې بيا روح اچوي۔
٨:- په دے آيت كښې زجر دے په جدال كولو د اهل علمو عناديانو د حق سره او مراد د جدال في الله نه جدال كول دي په توحيد د الله تعالیٰ كښې او په باره د دوباره ژوندي كولو كښې۔ عِلْمٍ نه مراد علم عقلي استعدادي دے۔ هُدًى نه مراد علم نقلي دے د هدايت والو نه۔ كِتٰبٍ مُّنِيْرٍ، نه مراد كتاب وحي دے ځكه چه زياته رڼا په كتاب د الله تعالیٰ كښې ده يعني درے قسمه دليلونه ورسره نشته يعني اګرچه عالم دے ليكن جدال په حق كښې بے دليله كوي۔

وَّنُذِيقُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَذَابَ الْحَرِيْقِ ⑨

او اوبه څکوو دهٔ لره د قیامت په ورځ عذاب د اور سوځوونکی۔

ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدٰكَ وَاَنَّ اللّٰهَ

دا په وجه د هغه عملونو چه وړاندې لیږلی دی لاسونو ستا او بې وجې چه اللّٰه تعالیٰ

لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ⑩ ع وَمِنَ النَّاسِ

نه دې ظلم والا په بندګانو خپلو باندې۔ او بعضې د خلقو نه هغه دی

مَنْ يَّعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ ج فَاِنْ اَصَابَهٗ

چه بندګي د اللّٰه تعالیٰ کوي په شک باندې نو که اورسیږي دهٔ ته

خَيْرُ ۣ اطْمَاَنَّ بِهٖ ج وَاِنْ اَصَابَتْهُ فِتْنَةُ ۣ

خیر کلک شي په هغې او که اورسیږي دهٔ ته تکلیف

انْقَلَبَ عَلٰى وَجْهِهٖ ۚ خَسِرَ الدُّنْيَا

اپوته شي په مخ خپل باندې، تاواني کړه دهٔ دُنیا

ع ۸

ف۹: عِطْفِهٖ، یو اړخ ته وګیلې کیږي یعني اړخ ګرځوي د حق د اوریدلو نه د دې د پاره چه خپل مقلدین لره ګمراه کړي لکه سورة انعام ف۲۶ کښې دي مفسر قرطبي د عبد اللّٰه بن عباس رضي اللّٰه عنهما نه روایت کړې دې چه دا (مذکوره آیت کښې) هر یو عتي دې۔ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيْلِهٖ، کښې اشاره ده چه دې لکه چه یخبیله ګمراه دې نو نور خلق ګمراه کوي یعني باطل پرست عالم دې۔ په نُذِيقُهٗ کښې اشاره ده چه د ګرم والی او سوزش احساس به کولې شي نشه به نه وي۔ د دې روستو دواړو جملو کښې تخویف دنیوي او اخروي دې۔

ف۱۰: یعني د عذاب د پاره دوه سببه دي یو عمل د مجرم او دویم عدم ظلم (یعني عدل د اللّٰه تعالیٰ، یعني مجرم له سزا ورکول د اللّٰه تعالیٰ د عدل تقاضا ده او دا په سورة آلعمران ف۱۸۲ کښې هم تیر شوی دی۔ ظَلَّامٍ، صیغه د فاعل ذوکلا ده یعني ذوظلم، دا صیغه د مبالغې نه ده۔ او د ذٰلِكَ نه مخکښې یقال (او به وګیلې شي) پټ دې۔

وَالْاٰخِرَةَ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِيْنُ ﴿١١﴾ يَدْعُوْا

او آخرت لره ، دا تاوان دے ښکاره - رابلل شه واتی

مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهٗ وَمَا لَا يَنْفَعُهٗ ؕ

سوا دَ الله تعالیٰ نه هغه چاته چه ضرر نشی ورکولے دهٔ ته او هغه چاته چه نفع نشی ورکولے دهٔ ته

ذٰلِكَ هُوَ الضَّلٰلُ الْبَعِيْدُ ﴿١٢﴾ يَدْعُوْا لَمَنْ

دا گمراهی ده لرے دَ حق نه - بلل کوئ دَ هغه چا چه

سا ١١:- هلته دوه قسمونه دَ خلقو بیان شول او س دے آیت کښ دریم قسم ذکر کوی په طریقه دَ زجر سره او په دیکښ منافق او مفاد پرست مراد دے یعنی دین اسلام منی یا دَ دین کار کوی دُ دنیا په غرض سره که دغه غرض حاصلیږی نو اسلام منی او عمل دَ دین کوی او که غرضِ دنیوی نه حاصلیږی نو بیا اعراض کوی - او دَ دے مصداق په دے وخت کښ ډیر موجود دے - توحید او سنت په دے غرض او منی چه مال دَ دنیا او عزت دَ دنیا به ملاؤ شی او قرآن لولی په دے اراده چه اجرت به ملاؤ شی جنازے له ورځی په دے نیت چه څه مال به حاصل کړی او چه دا مقصد ونه حاصل نشی نو بیا هیڅ نه منی او نه عمل کوی - حَرْفٍ په معنیٰ دَ شک دے یعنی په توحید او دین باندے یقین نه لری - یا په معنیٰ دَ طرف او اړخ دے یعنی په طرف او ډډه سره او سی پورا اسلام کښ نه داخلیږی - وَجْهِهٖ، نه مراد دین باطل دے خَسِرَ الدُّنْيَا، تاوان دَ دنیا دا دے چه په مسلمانانو کښ دَ منافقت دَ وجے نه ذلیل شی او نور خلق هم ورباندے اعتبار نه کوی - او تاوان دَ آخرت دا دے چه څه عبادتونه ئے په منافقت سره کړیدی هغه ټول به برباد شی - خَسِرَ، لازمی دے نو حرف دَ فی پټ دے یا متعدی دے - خَیْرٌ، نه مراد دَ دنیا فائدے دی - څوے کیدل ، مالدار کیدل ، دَ بدن صحت ، دُ دنیا عزت او اقتدار - فِتْنَةٌ، نه مراد تکلیفونه دی یعنی غریب شی ، قحط راشی اولاد ئے نه کیږی - بیمار شی ، دَ امامت او تدریس یا دَ بو دنیوی مرتبے نه محروم شی -

سا ١٢:- دا بیان دَ انْقَلَبَ دے یعنی شرک کوی او دا رد دے په شرک فی الدعاء باندے - يَدْعُوْا مراد دَ دے حاجتونه غوختل فریادونه کول مدد غوښتل روزی طلب کول دی (ابن کثیر) - مَا لَا يَضُرُّهٗ وَمَا لَا يَنْفَعُهٗ، مراد دا دے

ضَرُّهٗٓ اَقْرَبُ مِنْ نَّفْعِهٖ ۭ لَبِئْسَ الْمَوْلٰى

ضرر د دغه ئي ډېر زيات نزدې دے د فائدے د هغه نه، خامخا ناكاره دوست دے

وَلَبِئْسَ الْعَشِيْرُ ﴿١٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِيْنَ

او خامخا ناكاره ملګرے دے۔ يقيناً الله تعالى داخلوي به هغه كسان

چه په پريخودلو د دعا سره ضرر نشي وركولے او دعا كولو سره نفع نشي وركولے يا مطلق نيشتوالے د ضرر او نفع رسولو مراد دے او دا غوره قول دے۔

س ١٣:۔ دا هم رد دے په شرك في الدعا باندے يا پس لے كښې سبب د شرك ذكر كوي چه هغه تابعداري كول د مشركانو دي يعني رد دے په شرك في الحكم باندے پس لے آيت كښې اشكال دے په څوځو سره اول دا چه تيرشوي آيت كښې د معبود من دون الله نه نفي د ضرر او د نفع كړېده او پس لے آيت كښې ضرر او نفع ئے ورله ثابت كړې دي؟

جواب په دوه طريقو سره دے اول دا چه دے آيت كښې مراد مشركان او مبتدعين پيران او مليان دي چه خلق ګمراه كوي او خلقو نه بعضې دنيوي فائدې لے د مال او خوراك هم وركوي ليكن د دغه خلقو ايمان او دين ته نقصان وركوي نو ضرر ئے ډير زر ورسيږي په نسبت د نفع نه. او په مخكښې آيت كښې هغه نيكان دي چه مشركانو د هغوي عبادات كړېدي او هغوي ته علم نشته دے۔ دويم جواب دا دے پس لے آيت كښې د ضرر نه مراد ګناه او عذاب دے چه د شرك په وجه سره مشرك ته رسيږي او د نفع نه مراد فائده ده په ګمان د مشرك كښې۔

دويم اشكال دا دے چه لَمَنْ ضَرُّهٗٓ په ظاهر كښې مفعول د يدعوا دے او لام خو په ابتداء د كلام كښې راځي او مفعول خو مينځ د جملے وي؟

اول جواب دا دے چه د يدعوا مفعول حذف دے يدعوا غير الله، او لَمَنْ موصول سره د صِلے نه مبتدا ده او لَبِئْسَ الْمَوْلٰى ئے خبر دے.

دويم جواب دا دے چه د دے لام محل جمله صله ده (ضره اقرب) يعني تقديم ئے كړے شوي دے او دا جائز دے په كلام د عربو كښې.

دريم جواب دا دے چه يدعوا په معنیٰ د يقول دے او لمن آه

اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ

چه ایمان ئې راوړے او عملونه ئې کړیدی په تابعدارئ د سنت جنتونو ته چه بهیږی

مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا

لاندے د هغے نه ولے ، یقیناً الله تعالی کوی هغه څه چه

يُرِيْدُ ⑭ مَنْ كَانَ يَظُنُّ اَنْ لَّنْ يَّنْصُرَهُ

او غواړی۔ هغه څوک چه گمان کوی چه هیچرے به امداد او نکړی

مقوله ده او هغه جمله وی د هغے په صدر (اول) کښ لام داخلیدلے شی۔

دریم اشکال: یدعوا مخکښ آیت کښ ذکر کړے شویدے نو په دے آیت کښ تکرار ولے اوکړو؟

اول جواب:- یدعوا په معنیٰ د یطیع دے لکه په سورة النساء آیت ۱۱۷ کښ دی یعنی طاعت کوی په شرک او بدعاتو کښ د مشرکانو مقتدا ګانو۔

دویم جواب:- یدعوا مکرر د پاره د اظهار د کثرتِ دُعا د غیر الله دے۔

فائده:- هر کله چه مقتدا ګمراه کوونکے دوه قسمه دے یو لوے چه خلقو له د ځان نه دین جوړوی لکه چه پیر او مرشد کتړلے کیږی نو هغه مولیٰ دے او دویم د شرک او بدعاتو ملګرے چه یل ملګری ته ګناه خائسته کوی او د هغه سره ملګرتیا کوی پیریائی ورته وئیلے کیږی نو هغه عشیر دے۔

۱۴:- په دے آیت کښ څلورم قسم د خلقو ذکر دے چه هغه مؤمنان دی او د هغوی د پاره بشارت اخرویه دے۔

اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيْدُ ، په دے کښ جواب دے که څوک وهم اوکړی چه الله تعالی ولے بعضے خلق ګمراه کوی او بعضو ته هدایت کوی؟

حاصل جواب دا دے چه الله تعالی په خپله اراده سره د ډیر حکمتونو د پاره کار کوی۔

اللّٰهُ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ

الله تعالیٰ د دهٔ سره په دُنیا او آخرت کښې نو اوکښه دِ کړی رسئ

اِلَى السَّمَآءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ

آسمان ته بیا دے پریکړی نو اودے ګوری آیا

يُذْهِبَنَّ كَيْدُهٗ مَا يَغِيْظُ ﴿١٥﴾ وَكَذٰلِكَ

بوځی به دا چل د دهٔ هغه څه لره چه د دے غصه کړیږی ۔ او دا رنګ

ف ١٥ :- دا آیت زجر دے او تعلق لری د ١١ سره او په یکښې ډیر توجیهات دی اول ربط او توجیه دا ده چه هر کله دغه منافق ته په دین د محمد صلی الله علیه وسلم کښې فتنه او مصیبت اورسی او مدد د الله تعالیٰ ترینه روستو شی نو دے ګمان کوی چه الله تعالیٰ د دے نبی سره امداد نه کوی او غصه شی (ځکه چه د امتی سره نصرت نه کیدل دا د دے وجے نه چه د نبی سره نصرت نشته د دے سړی په خیال کښې) په دے تفسیر سره ضمیر د ینصرهٔ راجع دے مَنْ ته ۔ د فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ نه مراد دا دے چه رسئ دے د چهت سره اوبزانه کړی او خپل ځان له دے مرئ خفه کړی یعنی دا سړے که د غصے د وجے نه ځان هلاک کړی نو هیڅ فائده ترے نه راځی نو ولے غصه کیږی نو هَلْ يُذْهِبَنَّ ، استفهام انکاری دے ۔ په دے توجیه سره مراد د آسمان نه چهت دے او ثُمَّ لْيَقْطَعْ په معنیٰ د مرئ خفه کولو (پهانسی کولو) دے۔

دویمه توجیه سره د ربط نه دا ده چه د دے منافقانو او مشرکانو د نبی صلی الله علیه وسلم سره دشمنی پیدا شویده او دوی غواړی چه الله تعالیٰ دِ د دے نبی سره هیڅ امداد اونکړی، نو امداد او وحی خو راځی د آسمان نه نو دے دِ د رسئ په ذریعه آسمان ته اورسی او د هغه ځائے نه دِ امداد قطع کړی آیا په دے تدبیر به د دهٔ مقصد حاصل شی ؟ (نه حاصلیږی) په دے تفسیر ضمیر راجع دے نبی صلی الله علیه وسلم ته ۔ او د ګمان نه مراد تمنا کول دی او سماء نه مراد آسمان دے ۔ او قطع نه مراد بندول د وحی او د امداد الٰهی دی۔

أَنزَلْنَٰهُ ءَايَٰتٍ بَيِّنَٰتٍ وَأَنَّ ٱللَّهَ يَهْدِى

نازل کړي دي مونږ دا قرآن آيا تونه واضح او يقيناً الله تعالیٰ هدايت کوي

مَن يُرِيدُ ﴿١٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟

هغه چا ته چه الله تعالیٰ ئې اراده او کړي ۔ يقيناً هغه کسان چه ايمان والا دي

او هل يذهبن کښ استفهام انکاري دے۔
دريمه توجيه دا ده چه ضمير راجع دے دغه شخص ته يعني دغه شخص چه فتنه او تکليف کښ اخته شوے دے گمان کوي چه الله تعالیٰ ما سره هيڅ کله امداد نه کوي او پس دے پاندے خفه او غصه وي نو دے د دَ غصے دَ وجے نه ځان پهانسي کړي او ځان دِ هلاک کړي نو دَ دهٔ پس دے هلاکولو دَ دهٔ دَ غصے سبب نه زائيله کيږي۔
څلورمه توجيه دا ده چه مراد دَ دينه هغه مؤمن دے چه په مصيبتونو کښ مبتلا شي او دَ دهٔ سره امداد نه کيږي نو دے دَ الله تعالیٰ نه ناامیدي کوي او نزدے ده چه دَ توحيد نه مرتد شي نو دهٔ لره دا علاج او تدبير پکار دے چه سوچ او کړي چه کله دَ الله تعالیٰ نه دُعا گانے غواړي او آسمان سره ئې ربط وي او کله چه الله تعالیٰ سره دا رابطه (بالفرض) پريږدي او دُعا گانے نه غواړي نو کوم حالت کښ به دَ دهٔ زړهٔ ته اطمينان حاصليږي ، ضرور دا ده چه په اول حال کښ به دَ دهٔ اطمينان وي نو پس دے تدبير سره دَ دهٔ غصه به زائيله شي پس دے تفسير کښ ضمير دَ ينصره دغه شخص ته راجع دے۔
فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى ٱلسَّمَآءِ ، په طريقه دَ تمثيل سره دے او هَلْ يُذْهِبَنَّ ، کښ استفهام تقريري دے ليکن دا توجيه دَ ظاهر نه ډيره بعيده معلوميږي۔
۱۶ : پديکښ ترغيب دے قرآن کريم ته يعني لکه چه مونږ امر کړي دے په صبر سره او دَ نصرت وعده هم کړيده دغه شان مونږ دا قرآن کريم هم دَ تسلئ او دَ هدايت او استقامت دَ پاره راليږلے دے۔ يا لکه چه مونږ اثبات دَ توحيد او قيامت او کړو په دليلو نو عقليو سره دغه شان دَ دے دَ پاره مونږ قرآن کريم نازل کړے دے۔ وَأَنَّ ٱللَّهَ يَهْدِى يعني قرآن کريم

وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصٰرٰى

او هغه کسان چه یهودیان دی او صابیان او نصرٰی

وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا ۖ إِنَّ اللّٰهَ

او مجوسیان دی او هغه کسان چه شرک ئې کړیں لے، یقیناً الله تعالیٰ

يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۚ إِنَّ اللّٰهَ

به جدائی راولی په مینځ د دوی کښ په ورځ د قیامت، یقیناً الله تعالیٰ

عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٧﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ

په هر څیز باندے حاضر ناظر دے۔ آیا نه گورے ته چه یقیناً الله تعالیٰ

کښ اگر چه د هدایت د پاره ښکاره آیات شته لیکن هدایت په اختیار او ارادے د الله تعالیٰ سره حاصلیږی۔

ف ١٧ :- پدے آیت کښ ذکر د فرقو مشهورو د خلقو دے چه یوه فرقه د مؤمنانو ده چه د آیات بینات ته فائده اخلی او نورے فرقے د دغه آیاتو نه اعراض کوؤنکی دی په دنیا کښ مشترک دی لیکن قیامت کښ به الله تعالیٰ د دوی په مینځ کښ فیصله اوکړی مؤمنان به جنت ته داخل کړی او نور به جهنم ته داخل کړی۔

إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ، دلیل د يَفْصِلُ دے یعنی الله تعالیٰ په هر څیز خبر دے نو حقه فیصله به اوکړی۔

فائده :- ابن عطیه په تفسیر کښ د قتاده نه روایت کړیں لے چه ټول اصول ادیان شپږ دی پنځه د شیطان دی او یو د رحمٰن دے۔

صَابِئُونَ، هغه قوم دے چه د ملائکو عبادت کوی او کعبے ته مخ کوی او توحید (یخپل گمان کښ) منی او زبور کتاب لولی او ښه تفصیل ئې په تفسیر د سورة بقرة کښ تیر شوے دے۔

او مجوسیان هغه دی چه د اور او رڼا او نمر او سپوږمۍ عبادت کوی۔

وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا، پدیکښ غیر کتابی شرک کوؤنکی مراد دی د هغوی بل نوم نشته حکه ئې په اشرکوا سره ذکر کړیدی نو مخکښ بعضو ډلو کښ هم شرک شته لیکن دا عطف د وجے د مغایرت د نوم نه دے۔

يَسْجُدُ لَهٗ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِى

سجده كوى هغه څوك چه په آسمانونو كښې دى او هغه څوك چه په

الْاَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُوْمُ

زمكه كښې دى او نمر او سپوږمۍ او ستورى

وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَآبُّ وَكَثِيْرٌ

او غرونه او ونې او ژندي سر او ډير

مِّنَ النَّاسِ ؕ وَكَثِيْرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ ؕ

د خلقو نه ، او ډيرو باندې پوره شوې ده فيصله د عذاب ،

وَمَنْ يُّهِنِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ مُّكْرِمٍ ؕ

او هغه څوك چه سپك كړى هغه لره الله تعالىٰ نو نشته هغه لره هيڅوك عزت وركوونكے

اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ؕ سجدة ﴿١٨﴾ هٰذٰنِ

يقيناً الله تعالىٰ كوى هغه څه چه اوغواړى - دا دوه

خَصْمٰنِ اخْتَصَمُوْا فِىْ رَبِّهِمْ فَالَّذِيْنَ

ډلے دى چه جګړه كوى په باره د رب د دوى كښې پس هغه كسان

سا ١٨ :- دا آيت دليل عقلى دے چه سجود د ټول عالم الله تعالىٰ ته دليل دے د الله تعالىٰ په توحيد او په عظمت باندے او په آيت كښې هغه مخلوقات يئے ذكر كړے دى چه مشركانو د هغوى عبادت كړيدے نو د هغه معبودانو باطلوعجز بيانوى - ابن عطيه ذكر كړے دى چه حمير قبيلے د نمر عبادت كوؤ او كنانه د سپوږمۍ او تميم د دبران ستورى اولخم د مشترى ستورى او طيء د ثريا او قريش د شعرى او اسد د عطارد او ربيعه د مرزم ستورى عبادت كوؤ او د غرونو او د ونو نه معبودان جوړ وى -

الدَّوَآبُّ ، كښې بقر او مار او چرګ داخل دے چه د هغوى عبادت كړے

منزل ۴

كَفَرُوْا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِّنْ نَّارٍؕ

چه کفر ئې کړیدے جوړولے به شی دوی د پاره (د ډیرو ټکړونه) جامے د اور

يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوْسِهِمُ الْحَمِيْمُ ﴿۱۹﴾

اچولے به شی پورته د سرونو د دوی نه یشیدلے اوبه.

شوی دے۔ نو پدے آیت کښ ډلو د مشرکانو ته اشاره ده په طریقه د رد کولو سره په هغوی باندے۔

وَكَثِيْرٌ مِّنَ النَّاسِ، نه روستو لفظ د مرحومون پټ مراد دے۔ یا دا عطف دے په مَنْ فِي الْاَرْضِ باندے د قبیلے د عطف د خاص نه په عام باندے۔

وَكَثِيْرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ، نه روستو خبر حذف دے یعنی مهانون زلیلون او مراد په آیت کښ سجده په رضا او په توحید سره ده یا مراد د سجدے نه عام دے که طوعًا وی یا کرهًا نو د كَثِيْرٌ حَقَّ نه روستو تقدیر ته حاجت نشته دا په مخکښ باندے عطف دے۔

وَمَنْ يُّهِنِ اللّٰهُ، مراد د اهانت نه ترک د سجود الله دے۔

يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ، په فعل کښ اهانت او اکرام دواړه داخل دی۔

س۱۹:۔ هٰذٰنِ کښ اشاره ده هغه دوه فریقو مقابلینو ته چه ذکر شویدی نیر شوی دواړه آیاتو نو کښ هغوی اګر چه ډیرے ډلے دی لیکن مرجع د هغوی دوه ډلو ته ده۔ او د دوی اختصام او اختلاف همیشه دے په باره د توحید د الله تعالیٰ او د صفاتو د هغه کښ یعنی د دوی اختلاف د دُنیا په مقاصدو باندے بناء نه دے۔ بیا یو فریق ته تخویف او بل فریق ته بشارت تفصیلًا ذکر کوی۔ او دا د دوی په مینځ کښ فیصله ده کوم چه په ۱۷ کښ ذکر وه۔

قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِّنْ نَّارٍ، مراد تری نه دا دے چه د جهنم د جنس نه به د دوی د پاره جامے جوړولے شی لکه سورة ابراهیم ۵۰ کښ دی یا دا کنایه ده چه اُور به په دوی باندے داسے احاطه اوکړی لکه جامه په بدن باندے. اوله وجه غوره ده۔ مِنْ فَوْقِ رُءُوْسِهِمْ، معنیٰ حقیقی مراد ده لکه غسل کول چه دی یا مراد تری نه د دوی په خُلو کښ دغه اوبه په زور سره اچول دی۔

يُصْهَرُ بِهٖ مَا فِيْ بُطُوْنِهِمْ وَ الْجُلُوْدُ ؕ ﴿٢٠﴾

ویلې کیږي به شي په هغې سره هغه څه چه دَ دوی په خیټو کښ دي او څرمنې.

وَ لَهُمْ مَّقَامِعُ مِنْ حَدِیْدٍ ﴿٢١﴾ كُلَّمَاۤ

او دَ دوی (دَ وهلو) دَ پاره ګرزونه دي دَ او سپنې نه. هر وخت چه

اَرَادُوْۤا اَنْ یَّخْرُجُوْا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ

او غواړي چه او ځي دَ اُور نه دَ غم دَ وجې نه

ع ٢ ١٢ ٩ اُعِیْدُوْا فِیْهَا ۗ وَ ذُوْقُوْا عَذَابَ الْحَرِیْقِ ﴿٢٢﴾ ؑ

واپس به کړې شي په هغې کښ (وټیلې کیږي به) او څکئ عذاب دَ اور سوځوونکي.

ښ٢٠ :- دَ دې تفسیر په حدیث دَ ترمذي کښ موجود دے چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلي دي چه حمیم به دَ دوی دَ سرونو دَ پاسه واړولې شي نو او به رسي دَ ننه خیټو دَ دوی ته نو دَ دوی دَ خیټو نه به لاندې او بهیږي ترخپو پورې او دا اصهر دے بیا به دوباره دَ دوی بدنونه جوړ کړې شي.

وَ الْجُلُوْدُ، دَ دې سره مناسب فعل پټ مراد دے یعني تحرّق او تشوي یعني څرمنې به او سوځولې شي یا وریتې به کړې شي.

ښ٢١،ښ٢٢ :- لَهُمْ یعني یضربهم دَ دوی دَ وهلو دَ پاره.

مَقَامِعُ، دَ قمع نه ماخوذ دے ذلیل کولو او ټکولو ته وئیلې کیږي یعني دَ ذلیل کولو په طریقه به وهلې کیږي او تختیدو ته به ئې نه پرېږدي که صرف اراده دَ تختیدو لوکوی نو په دغه ګرزونو سره به ئې وهي او دا رنګ سورة سجده ښ٢٠ کښ دي.

مِنْ غَمٍّ، مِنْ اجلیه دے او غَمٍّ کښ تنوین دَ پاره دَ عظمت دے غټ غم چه عذاب دَ اُور دے.

اُعِیْدُوْا فِیْهَا، واپس کولې به شي په وهلو دَ ګرزونو سره.

إِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا

یقیناً الله تعالی به داخلوی هغه کسان لره چه ایمان ئې راوړے دے او عملونه ئې کړی

الصّٰلِحٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ

په تابعدارئ د نبی سره جنتونو ته چه بهیږی په لاندے د هغے نه ولے

يُحَلَّوْنَ فِيْهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ

ښائسته کیږی به شی دوی په هغے کښ په بنګړو د سرو زرو

وَّلُؤْلُؤًا ۭ وَلِبَاسُهُمْ فِيْهَا حَرِيْرٌ ﴿۲۳﴾

او ملغلرے ، او جامے د دوی په هغے کښ به ریښم وی

وَهُدُوْٓا اِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ ۚ

او هدایت ورکړے شوے د دوی پلګے وینا ته ،

ت۲۳ :۔ مخکښ یو خصم ئې ذکر کړو په طریقه د تخویف اخروی او س پس دے آیت کښ ذکر د بل خصم دے په طریقه د بشارت اخرویه۔ په تخویف کښ عذاب د شرمندګی او اهانت ئې ذکر کړے وؤ نو په دے بشارت کښ ډیر اکرام او عزت ئې ذکر کړے دے۔

اَسَاوِرَ به صرف په لاسونو کښ وی او وَلُؤْلُؤًا به په ټول بدان باندے وی ځکه ئې لُؤْلُؤًا جدا ذکر کړو او دا سے په سورة فاطر ت۳۳ کښ دی۔او سورة دهر ت۲۱ کښ فِضّة (سپین زر) ذکر کړیږی اشاره ده اقسامو د اساورو ته چه بعضے به ذهب د (سرو زرو) وی او بعضے به د سپینو زرو نه وی۔

سورة دهر کښ ئې لوخی د جنت هم د سپینو زرو ذکر کړی دی نو بنګړی ئې هم د سپینو زرو ذکر کړے دی او په دے سورت کښ د تقابل د وجه د جنتیانو ډیر اکرام مقصد وؤ نو د دے وجے نه ذهب ئې ذکر کړل.

وَهُدُوْٓا اِلٰى صِرَاطِ الْحَمِيْدِ ﴿٢٤﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ

او هدایت ورکړے شوے وُو دَ دوی لارے دَ ستائیلے شوی ذات ته. یقیناً هغه کسان

كَفَرُوْا وَيَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ

چه کفر ئے کړیدے او منع کوی دَ لارے دَ الله تعالیٰ نه

وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِيْ جَعَلْنٰهُ لِلنَّاسِ

او دَ مسجد حرام نه هغه چه ګرځولے دے مونږ هغه دَ خلقو دَ پاره

سَوَآءَ ۨالْعَاكِفُ فِيْهِ وَالْبَادِ ؕ وَمَنْ يُّرِدْ

برابر دیره په هغے کښ او مسافر او چا چه اراده اوکړه

فِيْهِ بِاِلْحَادٍۢ بِظُلْمٍ نُّذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ

په هغے کښ دَ کږلیچ په ظلم سره او په څکوؤ هغه ته دعذاب

اَلِيْمٍ ۧ وَاِذْ بَوَّاْنَا لِاِبْرٰهِيْمَ مَكَانَ

دردناک نه - او هر کله چه ځائے ورکړو مونږ ابراهیم علیه السلام ته په ځائے

س٢٤:۔ دے آیت کښ سبب دَ بشارت ئے ذکر کړے دے طَيِّبِ الْقَوْلِ نه مراد کلمه دَ توحید ده۔ او صِرَاطِ الْحَمِيْدِ، نه مراد قرآن پاک دے دَ الْحَمِيْدِ، اشاره ده چه دغه جنت والو به دُنیا کښ دَ الله تعالیٰ ډیر حمد ونه وئیلے دی داسے حمدونه چه دَ قرآن کریم نه ئے ایزده کړے وی۔

س٢٥:۔ پدے آیت کښ تخویف دے هغه قسم کافرانو ته چه دَ هغوی کفر متعدی دے او ښکاره خصومت کوی ځکه چه دَ سبیل الله نه منع کوی۔ وَيَصُدُّوْنَ، صیغه دَ مستقبل ئے راوړله اشاره ده چه دوی منع کول هر وخت کوی دَ دے وجے نه دا خاص نه دے په حدیبیه پورے لکه چه بعضے مفسرینو لیکلے دی۔

وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ، نه مراد خاص مسجد دے چه په هغے کښ په اتفاق دَ اهل علمو سره مقیم او مسافر برابر دی. او که دَ دے نه مراد ټول حرم وی په ذکر دَ جزء او مراد ترینه کُل وی نو دَ هغے

الْبَيْتِ أَنْ لَّا تُشْرِكْ بِيْ شَيْـًٔا وَّطَهِّرْ

د بیت الله کښې راوئیل مونږ) چه شریک مه جوړوه ما سره هیڅ څیز او پاک ساته

بَيْتِيَ لِلطَّآئِفِيْنَ وَالْقَآئِمِيْنَ وَالرُّكَّعِ

کور زما د پاره د طواف کوونکي او په ولاړه سره (عبادت کوونکو) او رکوع

السُّجُوْدِ ﴿۲۶﴾ وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ

سجده کوونکو لره - او اعلان اوکړه په خلقو کښې د حج

په برابر والی کښې د علماؤ اختلاف دے او دا قیل د مزین قباحت د دوی دے چه دا سے ځائے چه مقیم او مسافر پکښې برابر حقوق لري او دوی د هغې نه منع کول کوي۔

وَالْبَادِ، په اصل کښې البادی وُو نو په وقف کښې یا حذف شوه په کتابت او تلفظ دواړو کښې - روستو لفظ پټ مراد دے د اِنَّ خَسِرُوْا وَهَلَكُوْا۔

وَمَنْ يُّرِدْ، کښې اشاره ده چه په حرم کښې په اراده د ګناه سره هم عذاب دے او دا د عبد الله بن مسعود رضی الله عنه نه روایت دے۔

بِظُلْمٍ، بآء سببیه ده او متعلق دے د یرد سره یا بآء په معنیٰ د الیٰ سره ده متعلق دے د الحاد سره عام دے شرک او کفر کول، ناحق قتل کول، ښکار کول ونے پریکول، بغیر د احرام نه داخلیدل (سره د ارادے د عمرے یا حج نه) کنځل کول، قسمونه کول، وغیره - یعنی هر کله چه صرف ارادے د ګناه سره په حرم کښې د عذاب استحقاق دے نو د دینه په منع کولو سره خود لوے عذاب استحقاق دے صحیح حدیث کښې وارد دی چه درے قسمه کسان الله تعالیٰ ته ډیر مبغوض دی اول د هغوی نه الحاد کوونکے دے په حرم کښې دویم طلب کوونکے په اسلام کښې طریقه د جاهلیت دریم طلب کوونکے د قتل د مسلمان -

۲۶، خلاصه :- د دے آیت نه دویم باب دے تر ۳۸ پورے په دیکښې دلیل نقلی دے د ابراهیم علیه السلام نه د پاره د رد د شرک فعلی او تفصیلی بیان د مسائیلو د حج دے د پاره د توحید فعلی په تعظیم کولو د حرمات الٰهیه او تحلیل او د تحریمات غیر الله او تعظیم د شعائر الله او تحذیر دے

يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ

نو راځي به تا ته پياده او سواره په هره تيز رفتاره سورلۍ چه راځي به

مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾ لِّيَشْهَدُوا مَنَافِعَ

د هرې لارې لرې نه - دې د پاره چه حاضر شي فائدو

د نذر د غير الله او بيان د هلاکت د مشرک دے په تمثيل سره.

تفسير:- په دے آيت ۲۶ کښ دليل نقلي دے د ابراهيم عليه السلام نه د پاره د رد د شرک - او هر کله چه تير شوی آيت کښ د الحاد في الحرام نه منع اوکړه نو دے آيتونو کښ د طاعة خاصه د حرم ذکر کوی او هر کله چه لوے مقصد د بناء د بيت الله د شرک ختمول دی نو د دے وجې نه بَوَّأْنَا، ځاے د پاره د اقامت ورکول يا معين کول آن لا تشرک، وقلنا لفظ پټ دے.

أَن لَّا تُشْرِكْ يُ ورسره ذکر کړو او آيت کښ طعن دے په مشرکينو د مکه بانديے چه هغوی د خپل نيکه (ابراهيم عليه السلام) نه مخالفت کوی - وَطَهِّرْ بَيْتِيَ، تطهير د بيت الله عام دے د شرک او کفر او بدعاتو او نورو پليتو نه پاک ساتل - او مقصود په دے سره اعلان د توحيد دے د پاره د دے چه څوک بيت الله په شرک سره پليت نکړی هم دا سے په سورة بقره ۱۲۵ کښ تير شوی هلته کښ يُ عکوف هم ذکر کړے وُ ځکه چه د طواف نه روستو عکوف بهتر عبادت دے او دے سورت کښ عاکف يُ تير شوی آيت کښ ذکر کړے دے نو په دے آيت کښ يُ ذکر نه کړو.

لِلطَّائِفِينَ، ابن کثير وئيلے دی چه طواف په ټولو عباداتو کښ ډير خاص دے په بيت الله پورے نو نشی کيدے په هيڅ حصه د زمکه کښ ما سوا د کعبے نه - نو د قبرونو طواف کول حرام دی په اتفاق سره بلکه يره د کفرده لکه چه بحر الرائق کښ ليکلی دی.

۲۷:- روستو د اعلان د توحيد نه اعلان د حج دے - په دے ترتيب کښ اشاره ده چه حاجی بانديے د حج نه وړاندے د شرک پريخودل ضروری دی او دارنګ اشاره ده چه حج دا سے عبادت دے چه په هغے کښ د توحيد عملی تعليم دے ځکه په دے کښ سفر کول کور د الله تعالی ته په نيت د

لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ فِيْ اَيَّامٍ مَّعْلُوْمٰتٍ

خپلو ته او یاد کړي نوم د الله تعالیٰ په ورځو معلومو کښې

عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ مِّنْ بَهِيْمَةِ الْاَنْعَامِ ۚ

په هغه څه چه ورکړي دي دوی ته الله تعالیٰ د څاروو نه.

فَكُلُوْا مِنْهَا وَاَطْعِمُوا الْبَآئِسَ الْفَقِيْرَ ﴿٢٨﴾

پس خورئ د هغې نه او خوراک ورکوئ مصیبت وهلي محتاج ته۔

عبادت سره او طواف کول دي او څاروی د الله تعالیٰ په نوم باندے نذر کول او د هغه په نوم سره ذبح کول دي او دا ټول د توحید اعمال دي.

رِجَالًا، ځکه مخکښې راوړو چه بعض علماؤ وئیلي دي چه پیاده حج کښې ډیر ثواب دے۔ لیکن راجح قول دا دے چه په سورلئ سره غوره دے ځکه چه نبی صلی الله علیه وسلم په سورلئ سره حج کړے دے نو رِجَالًا د پاره د نزد لے خلقو دے او عَلٰى كُلِّ ضَامِرٍ د پاره د لرے خلقو دے.

ضَامِرٍ هغه څاروی د سورلئ چه نری بدن والا وي چه ستړے کیږي نه په رفتار کولو باندے۔ یا هغه دي چه د ډیر سفر کولو په وجه سره تپ او لاغر شوي وي۔ په دې کښې ئې د دریاب ذکر نه دے کړے ځکه دریاب د مکې سره متصل نه دے نو که په دریاب کښې راشي نو بیا به هم په اوچه باندے مزل کوي تربیتُ الله پوره دے۔

فَجٍّ، د غرونو په مینځ کښې فراخه لار ده ته وئیلے کیږي او ښار د مکې ته هره لار داسې ده چه د غرونو په مینځ کښې راکوزیدل دي۔

س ۲۸:۔ په دے آیت کښې بعضے مقاصد د حج ذکر کړیدي۔ مراد د منافع نه اخروي فائدے دي چه په اداء د مناسکو د حج سره حاصلیږي ثوابونه بخنه د ګناهونو دعاګانے او د هغې قبولیت وغیره۔

وَيَذْكُرُوا، دا خاص حکمت د حج دے۔ یعنی ذبح په نوم د الله تعالیٰ سره خاص کول په خلاف د مشرکانو ته چه نذر او ذبح د غیر الله په نوم سره کوي نو په حج کښې تربیت د توحید حاصلیږي۔

اَيَّامٍ مَّعْلُوْمٰتٍ، د دے نه مراد ایام د قربانئ دي یوم النحر او دوه

ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ

بیا دے لرے کړی دوی خیری خپل او پوره دے کړی منختے خپلے

وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾ ذَٰلِكَ ق

او طواف دے اوکړی د بیت (کور) آزاد دا (یاد لرئ)

ورځ وریسے او څلورمه ورځ کښ اختلاف دے۔ فَكُلُوا نه مراد دا دے چه د هغے نه ځان له خوړل حرام مه ګڼرئ لکه چه مشرکانو حرام ګڼړلو۔ خوراک کول د هغے نه سنت د نبی صلی الله علیه وسلّم دے۔

الْبَائِسَ الْفَقِيرَ، سخت اوږے محتاج - الْبَائِسَ سره فقیر ځکه ذکر کړو چه کله اوږے وی لیکن مالدار وی خوراک نه کوی د څه عارض د وجے نه نو هغه لره د دے نه ورکوی۔

۲۹ :۔ هرکله چه سورة بقره کښ اعمال د حج یے تر وقوف او رمی د منیٰ پورے ذکر کړے وُو نو پدے سورت کښ د هغے نه روستو اعمال د حج ذکر کوی یعنی په منیٰ کښ د ذبح اوکړی نو بیا د حلق اوکړی او دا سنت ترتیب دے اول رمی د جمره عقبه بیا ذبح کول بیا حلق کول بیا چه وس یے اورسی نو پدغه ورځ کښ طواف زیارت کول۔

وَلْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ کښ دا مراد دے۔ یعنی وېخته او نوکونه لرے کول په ورځ د نحر روستو د ذبح نه۔ او بیا د طواف فرض اوکړی۔ وَلْيَطَّوَّفُوا کښ طواف فرض مراد دے۔

وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ، نو واجبات مراد دی که پخپله په ځان باندے نذر الهی منلے وی د مال یا د حیوان د ذبح په باره کښ نو د هغے وفا واجب ده او که د الله تعالیٰ طرف نه نور واجبات د حج وی۔

فائده :۔ وفا دلیل دے چه د نذر کړے شوے څیز نه به ځان له هیڅ نه خوری ځکه چه وفا پوره ورکولو ته وائی او دا دلیل دے چه د نذر وفا واجب ده۔

الْعَتِيقِ، پدیکښ ډیر وجوه دی۔ اول دا چه عتیق په معنیٰ د زوړ دے او حدیث صحیح کښ د دے تائید دے چه دا اول مسجد دے چه په زمکه کښ جوړ کړے شوے دے او سورة آل عمران ۹۶ کښ هم دا سے

وَمَنْ يُّعَظِّمْ حُرُمٰتِ اللّٰهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهٗ

او چا چه تعظیم اوکړو د حرمتونو د الله تعالیٰ نه نو دا غوره ده دهٔ لره

عِنْدَ رَبِّهٖ ؕ وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْاَنْعَامُ اِلَّا مَا

په نیز د رب خپل، او حلال کړے شویدی تاسو لره څاروی مګر هغه چه

يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ

لوستلے کیدیشی په تاسو باندے پس ډډه کوئ د پلیتئ نه چه بندګی

مِنَ الْاَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوْا قَوْلَ الزُّوْرِ ﴿٣٠﴾

د غیر الله ده او ډډه کوئ د دروغ وینا نه.

ذکر شویدی - دویم په معنیٰ د آزاد ساتلے شوے د لاسونو د جابرانو ظالمانو نه تر قرب قیامت پورے او ترمذی روایت کړے دے په سند حسن د عبد الله بن زبیر رضی الله عنه نه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلے دی چه دے ته عتیق ځکه وئیلے کیږی چه نشی غالب کیدلے پدے باندے جبّار - او د دے تفصیل تفسیر قرطبی کښ موجود دے. دریم دا چه آزاد دے د ملکیت د خلقونه - څلورم دا چه په دے کښ ګنهګار خلق د ګناهونو نه آزادولے شی - پنځم دا چه عتیق په معنیٰ د کریم او شریف دے.

ف۳۰:- پدے آیت کښ د حج تورے فائدے ذکر کولے شی چه تعظیم د محرمات الٰهیو دے اوبل حکم د محرّمات د غیر الله دے په تحلیل د هغے سره اوبل اجتناب د نذر د غیر الله نه - اوبل اجتناب دے د شرکی الفاظ او د دروغ وئیلو نه یعنی په حج سره د دے امورو عمل او مشق ایزده کولے شی نو کوم الحاج چه د دے امورو پابندی اونکړی معلومیږی چه هغه حج نه دے کړے.

حُرُمٰتِ اللّٰهِ، نه مراد هغه څیزونه دی چه الله تعالیٰ په حال د احرام او په حرم مکه کښ حرام کړے دی مثلاً ښکار کول د حرم بوټی پریکول ما سوا د سر کړی نه - او د هغے د تعظیم نه مراد د هغه کارونو نه ځان ساتل دی کوم چه

حُنَفَآءَ لِلّٰهِ غَيْرَ مُشْرِكِيْنَ بِهٖ ؕ وَمَنْ يُّشْرِكْ

کلک شئ په اخلاص کولو الله تعالیٰ ته مه کیږئ شرک کوونکی ده هغه سره او چا چه شرک اوکړو

بِاللّٰهِ فَكَاَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَآءِ فَتَخْطَفُهُ

د الله تعالیٰ سره نو ګویا چه دے را اوغورځیدلو د آسمان نه پس اوتختوئ ده لره

الله تعالیٰ منع کړے دی۔

وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْاَنْعَامُ، په دیکښ رد دے په تحریم د غیر الله بانډے چه مشرکانو د الله تعالیٰ د تحریما تو په مشابهت سره د ځان نه څه څاروی په ځان بانډے حرام کړیوؤ او د هغے تفصیل په سورة مائده کښ تیرشویدے.

اِلَّا مَا يُتْلٰى، نه مراد هغه څاروی دی چه الله تعالیٰ په عام اوقا تو کښ حرام کړے وی لکه مرداره، خنزیر وغیره او د هغے حرمت ئے ډیرو آیا تو نو کښ ذکر کړے دے۔ نحل، بقره، مائده، انعام۔

فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ، وثن په معنیٰ د هر معبود مِنْ دُوْنِ الله دے که بُت وی او که صلیب د نصاریٰ وی (لکه چه حدیث د عدی بن حاتم رضی الله عنه کښ صلیب ته ئے وثن وئیلے دے)، او که قبروی ځکه چه حدیث صحیح کښ وارد دی اللهم لا تجعل قبری وثنا یعبد۔ یعنی د کوم قبر چه عبادت کیدلے شی (سجدے نذرونه طوافونه وغیره) نو هغے ته هم وثن وئیلے کیږی لکه چه البلاغ المبین کښ ذکر دی او مراد د مِنَ الْاَوْثَانِ نه عبادت کول د اوثانو دی مثلاً کوم څیز چه د وثن په نامه نذر کړے شی نو هغه پلیت دے۔ او تفسیر د ابن عطیه کښ دا سے لیکلے دی چه دا اشاره هغه ذبحو کولو ته ده چه د پاره د اوثانو وی۔

مِنَ الْاَوْثَانِ کښ مِنْ بیانی دے نو معنیٰ دا چه رجس عبادت د اوثانو دے یا مِنْ ابتداء د پاره دے نو معنیٰ عامه شوه یعنی هر هغه پلیتئ نه ځان اوساتئ چه د عبادت د اوثانو (یعنی د شرک) نه پیدا کیږی۔

قَوْلَ الزُّوْرِ، هر هغه وینا ته وئیلے کیدیشی چه د حق نه اوړیدلے وی چه هغه د شرک کلمات دی لکه خبره د تحریم د غیر الله یا خبره د نذر د غیر الله او دا رنګ شهادت د دروغ وئیل۔ دا قول د عامو مسلمانانو او خاصکر په حاجیانو بانډے ډیر ضروری دی۔

الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِيْ بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ

مارغان یا خکته اوغورځوي دٔ لره سیلئ په مکان

سَحِيقٍ ﴿٣١﴾ ذَٰلِكَ ۖ وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَائِرَ

لرے کښ۔ دا یاد کړئ او چا چه تعظیم اوکړو دَ خاص نخو چه

اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾

الله تعالیٰ مقرر کړے دي نو یقیناً دا تعظیم دَ اخلاص دَ زړونو دے۔

س ٣١ :- حُنَفَآءَ کښ اشاره ده چه اجتناب دَ اوثان او دَ قول الزور نه په سبب
دَ حنیفیت سره کول ضروري دي نه دَ وجے دَ خپل خواهش یا دنیوي
مفاداتو نه۔ حنیف پریخودونکے دَ دینِ باطل او کلک په دین حق باندے
وَمَن يُشْرِكْ ، دا مثال دَ ذلت او دَ هلاکت دَ مشرک دے چه دَ هغه
دَ نجات هیڅ طریقه نشته لکه څه رنګ چه یو انسان دَ آسمان نه راوغورځیږي
او مارغان ئے پوټي پوټي کړي یا دَ بیابان په یو ړونګے کنده کښ اوغورځیږي
او تفصیل دَ مثال ابن قیم رحمه الله دا سے لیکلے دے چه توحید په مثال
دَ آسمان دے په هغے کښ نمر، سپوږمۍ ستوري شته نو چا چه شرک اوکړو
نو دَ توحید نه محروم شو او دَ قرآن کریم او سنت رسول الله صلی الله
علیه وسلم او طریقے دَ صحابه کرامو نه خکته راوغورځیدو او خکته
غورځیدل اشاره ده ډیر ذلت ته او مشرکان ملایان او پیریان په مثال
دَ مارغانو دي یعنی دَ هغوي په لاسونو کښ پریوتو نو هغوي دَ دهٔ
ایمان، عزت، حیا، غیرت او مال پوټي پوټي کړو یا که دَ دوي په
لاس کښ رانشي نو په دهریت او بے دینئ کښ اخته شي چه دَ الله تعالیٰ
او دَ دین نه بالکل انکاري شي او دواړو حالتو کښ په دنیا او آخرت کښ
ذلیل شي۔

س ٣٢ :- شَعَآئِرَ اللَّهِ، هغه څیزونه دي چه خاص وي په دین دَ الله تعالیٰ
پورے او هغه علامات دي دَ دین دَ الله تعالیٰ ،یعنی کعبة الله ،صفا ومروه
منیٰ ،عرفات ،مزدلفه شعائر الله دي. او دلته دا مراد دي دا رنګ
هدایه دَ حرم او قلائد او مساجد او عبادات شرعیه ظاهر شعائر الله دي۔

لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ

تاسو لره په هغې کښې فائدې دي تر نيټې مقرر پورې بيا

مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٣٣﴾ ع وَلِكُلِّ أُمَّةٍ ع ٤/٨

انتها د دې (فائدو) د بيت الله آزاد سره ده. او د پاره د هر امت

جَعَلْنَا مَنسَكًا لِّيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ

مقرر کړې ده مونږ طريقه د قربانۍ د دې د پاره چه ياد کړي نوم د الله تعالىٰ

يا دلته مراد تر ينه هغه څاروی دی چه حرم ته بوتللے کيږی د پاره د هدیے او ذبح کولو. د هغې تعظيم د هغې آداب شرعيه ادا کول دی او د هغې د هتک او بے عزتۍ نه ځان بچ کول دی او د هغې خائسته کول او خوراک څښکاک ورکول دی.

تَقْوَى الْقُلُوبِ، دا حقيقی تقویٰ ده ځکه چه حديث صحيح کښې وارد دی چه رسول الله صلی الله عليه وسلم اوفرمائيل تقویٰ دلته کښې ده او اشاره ئے اوکړله زړه ته. يا تقویٰ په معنیٰ د اخلاص ده ځکه چه د هر انداام تقویٰ د هغې مناسب وی.

٣٣:- که مراد د شعائر نه عام مواقف د حج وی نو په هغې کښې منافع د هغې وقوف او عبادات ادا کول دی لکه وقوف د منیٰ او د عرفې او د مزدلفې. او أَجَلٍ مُّسَمًّى نه مراد آخری وخت شرعی د وقوف د دے په هر موقف کښې چه هغه په احاديث صحيح سره ثابت دی. او مَحِلُّهَا نه مراد منتهیٰ د دغې اعمالو طواف د بيت الله دے چه هغه طوافِ وداع ته اشاره ده او دا معنیٰ امام مالک مؤطا کښې ذکر کړے ده. او که مراد د شعائر الله نه صرف څاروی د هدیے وی نو د أَجَلٍ مُّسَمًّى دوه معنے دی اوله معنیٰ روانول په نيت د هدیے يعنی د دغه روانولو نه وړاندے په هغه څارووُ باندے سورلی کول د هغې نه پئ لښل د هغې نه وړئ، وېخته پشم پريکول جائز دی او دويمه معنیٰ د أَجَلٍ مُّسَمًّى نه يوم النحر ده يعنی د دغه څارووُ نه د حاجت او د ضرورت په وخت کښې فائده د سورلۍ وغيره جائز ده تر يوم النحر پورے.

عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ مِّنْ بَهِيْمَةِ الْاَنْعَامِ ؕ

په هغه باندے چه الله تعالى ور كړيدى دوى ته د څاروو نه، څار پايانو د

فَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ فَلَهٗۤ اَسْلِمُوْا ؕ

ځکه چه حقدار د بندګئ ستاسو يو ذات دے نو خاص هغه ته اخلاص کوئ ،

وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِيْنَ ﴿٣٤﴾ الَّذِيْنَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ

او زيرى وركړه ځان كوزكنونكو ته. هغه خلق چه هركله ياد كړيشى الله تعالى

مَحِلُّهَاۤ نه مراد ځائے د حلالے او ذبح كولو دے ـ بَيْتِ الْعَتِيْقِ نه مراد حرم دے او په هغے كښ خاص منىٰ كښ ذبح كول افضل دى.

۳۴ :- روستو د ذكركولو د احكامو د ذبح د هدايانه ترغيب دے دغه حكم ته چه دا حكم په ټولو امتونو كښ دے ، منسك نه مراد عبادت د ذبح د قربانئ او د هدىے دے بيا د دے حكم فائده بيانوى لِيذكروا سره يعنى چه تمام انسانان عادت شى په ذكر د اسم د الله تعالى په څاروو باندے چه چرته د غيرالله په نوم ئے نذر يا ذبح نه كړى بيا د دے علت ئے ذكر كړو ـ فَاِلٰهُكُمْ آه يعنى نذر او ذبح د الله تعالى په نوم پورے ځكه خاص ده چه هغه يوائے حقدار د بندګئ دے شريك ئے نشته بيا عام امر دے دے امت ته په كلكوالى سره په توحيد باندے په فله اسلموا سره بيا بشارت دے.

مُخْبِتِيْنَ ، نه مراد تواضع كوونكى او غاړه خكته لرونكى حكم د الله تعالى ته او عمرو بن اوس نه عطيه او قرطبى نقل كړيدى مخبتون هغه خلق دى چه ظلم نه كوى او كه چرے په دوى باندے ظلم اوكړے شى نو انتقام (بدله) نه اخلى ـ او بشر ئے مطلق ذكر كړو د پاره د عظمت د بشارت.

فائده :- هركله چه ټول مناسك د حج په تواضع او په عاجزئ سره اداكيږى يعنى دوه جامے د احرام ، بربنډ سر ، په خپو كښ ادتى پيزار په زمكه باندے خوب كول وغيره دا ټوله تواضع ده نو د دے وجے نه پدے سورت كښ مخبتين ئے ذكر كړو.

وَجِلَتْ قُلُوْبُهُمْ وَالصّٰبِرِيْنَ عَلٰى

او يرېږي زړونه د دوی او صبر کوونکي وي په

مَآ اَصَابَهُمْ وَالْمُقِيْمِي الصَّلٰوةِ ۙ وَمِمَّا

هغه مصيبت چه دوی ته رسيدلے وي او پابندی کوونکي د مونځ دي او د هغه نه

رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ﴿٣٥﴾ وَالْبُدْنَ جَعَلْنٰهَا

چه مونږ دوی ته ور کړيدی خرچ کوی۔ او غټ ښاروی (اوښان، غرڅوے) دي مونږ هغه

لَكُمْ مِّنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ لَكُمْ فِيْهَا خَيْرٌ ۖ

تاسو لره د خاص نخو د الله تعالیٰ نه تاسو لره په هغے کښ فائدے دي

فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَآفَّ ۚ

نو يادوئ نوم د الله تعالیٰ په هغے باندے په داسے حال کښ چه ولاړ ئے

٣٥:۔ د دے د بعضے صفاتو تفصيل په ابتداء د سورة الانفال کښ بيان شوے دے په ۲ کښ۔

هر کله چه د قلب احوال زر زر بدليږی نو د دے وجے نه اول صفت ئے په صيغه د فعل مشروط سره ذکر کړو او صبر او اقامة الصلوٰة چه هر وخت مطلوب وی نو هغه ئے په اسم سره ذکر کړل او انفاق هم کله کله وی نو هغه ئے په صيغه د فعل سره ذکر کړو۔

او د دے آيت په تفسير کښ امام قرطبی سخت رد کړے دے په مبتدعين پيرانو ذاکرينو چه په وخت د ذکر د الله تعالیٰ کښ په هغوی جن به راځی او ټوپونه او چغے وهی او دے ته وجد وائی دا ټول د صحابه کرامو د صفاتو نه مخالفت دے بلکه دا يو قسم ليونتوب دے او دا شيطانی اعمال دی۔

ابن جوزی رضی الله عنه تلبيس ابليس کښ د حسن بصری نه نقل کړيدی چه د داسے خلقو سره زمونږ شرط دا دے چه دوی د د کوهی په غاړه باندے يا په بلئ د کوټے باندے کينی او بيا د ذکر الهی اوکړی او په دوی د جن په او وجد راشی۔

فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا

پس هر کله چه را او غورځېږي اړخونه دَ هغوی نو خورئ دَ هغې نه

وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ ۚ كَذَٰلِكَ

او خوراک ورکوئ ګذاره کوونکي ته او حرصناک ته دغسې

سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۳۶﴾

تابع کړي دي مونږ دا څاروي ستاسو فائدې له دې دَ پاره چه شکر اوکړئ۔

لَن يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا

هيچرې نه رسي الله تعالیٰ ته (دَ قبوليت دَ پاره) غوښې دَ دوی او نه وينې دَ دوی

۳۶:۔ هر کله چه وړاندې ذکر دَ عامو شعائر الله ئې اوکړو بیا ذبح دَ هدیې او قربانۍ ته ئې ترغيب بيان کړو او دَ هغې شرط دَ ذبح ئې بيان کړو بیا دَ دې احکامو دَ پابندۍ کوونکو صفات ئې بيان کړل، نو اوس په دې آيت کښې دَ بعضې شعائر الله (چه هغه اوښان دَ هديې دی) دَ هغوی احکام بيانوی۔ اول حکم دَ شعائر الله نه دې نو تعظيم ئې ضروري دې۔ دويم حکم دَ دې دَ ذبح کولو په طريقه شرعيه سره خير او ثوابونه دی۔ يعني في ذبحها و في تعظيمها (دَ دې په حلالولو کښې په شرعي طريقې سره او دَ دې په تعظيم کښې)۔ دريم حکم ذکر دَ بِسْمِ اللهِ دې په وخت دَ نحر کولو په ولاړه بانډې ځکه چه نحر دَ اوښانو په حالت دَ ولاړوالي کښې سنت دې۔ څلورم حکم کله چه مړه شي نو په مزکه راپرېوځي نو دَ هغې نه خوړل پخپله او محتاجانو ته ورکول۔ پخپله دَ خوړلو امر دَ پاره دَ مخالفت دَ مشرکانو دې چه هغوی دَ دې هدې نه خوړل جائز نه ګڼړل۔ قَانِعُ امام مالک نه قرطبي نقل کړېدی چه قانع فقير دې (ځکه چه په لږه بانډې قناعت کوي) او مُعْتَرَّ هغه دې چه ځان پيش پيش کوي او دَ ملاقات کولو په بهانه سوال کوي که ښکاره کوي او که چپ کوي۔ تَشْكُرُونَ، نه مراد په دې ځائې کښې عمل کول دَ ذبح او دَ نحر دی دَ حکم شرعي مطابق لکه چه مخکښې ذکر شول۔

وَلٰكِنْ يَّنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ ؕ كَذٰلِكَ

او لیکن رسی هغه ته (قبولیت سره) اخلاص ستاسو نه . دغسے

سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى

تابع کړځولے دی الله تعالیٰ دا څاروی ستاسو فائده لره دے د پاره چه تکبیر اُوائی په هغے بانډے

مَا هَدٰىكُمْ ؕ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٣٧﴾

په هغه طریقے سره چه خودلے ده الله تعالیٰ تا سو ته، او زیرے ورکړه خائسته عمل کوونکو ته.

اِنَّ اللّٰهَ يُدٰفِعُ عَنِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ؕ

یقیناً الله تعالیٰ اړوی د جنګ د مؤمنانو نه (کافرانو لره).

۳۷ :۔ په دے آیت کښ ذکر د اخلاص دے چه هغه شرط د قبولیت دے په هر عمل کښ او په دے کښ اشاره ده چه کومه هدیه او قربانی د اخلاص او اتباع سنت نه خالی وی نو هغه صرف غوښه او وینه ده۔

کَذٰلِکَ سَخَّرَهَا، دا ذکر د لوے انعام دے چه دا قدرت د الله تعالیٰ دے چه د کمزوری انسان د پاره ئے لوے قوی حیوان تابع کړځولے دے مخکښ آیت کښ هم تسخیر بیان شو د پاره د دے چه بسم الله وربانډے ذکر کړے شی او په دے آیت کښ ئے هم ذکر کړلو د پاره د دے چه الله اکبر هم د بسم الله سره یو ځائے ذکر کړے شی۔ او مخکښ آیت کښ جعلناها متکلم ذکر وو نو سخرنا ئے هم په صیغه د متکلم ذکر کړے دے او په دے آیت کښ لَنْ يَّنَالَ اللّٰهَ په صیغه د غائب سره ذکر دے نو سخرها ئے هم په صیغه د غائب سره ذکر کړو۔ د اَلْمُحْسِنِيْنَ نه هغه خلق مراد دی چه تیرشوی احکام په احسن طریقه (یعنی په شرعی طریقے) سره ادا کوی د بدعاتو خلط ورسره نه کوی۔ او اخلاص کوونکی وی۔

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿۳۸﴾

یقینًا اللہ تعالیٰ مینہ نہ کوی دَ هر خیانت گر ناشکرہ سرہ۔

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا ۚ

(اجازت) اعلان کړے شوے هغه کسانو ته چه هغوی سره جنګ کیدیشی (دَ جنګ کولو) په سبب د دی چه په

وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿۳۹﴾

او یقینًا اللہ تعالیٰ دَ دوی په مدد کولو باندے خامخا قدرت لری۔

۳۸: (خلاصه) دَ دے آیت نه تر ۵۸ پورے دریم باب دے په دیکښ ترغیب دے قتال ته سره دَ ذکر کولو دَ علتونو دَ هغے نه او صفتونه دَ مجاهدینو دی۔ بیا تسلی ده سره دَ تخویف دنیوی نه په ذکر دَ هلاکت دَ اقوامو مکذبو۔ بیا اتم زجر دے په زر عذاب غوختلو سره او تخویف دنیوی دے۔ بیا اثبات دَ رسالت او بشارت او تخویف دے بیا عداوت دَ شیطان یې ذکر کړیدے چه دوی شبهات اچوی او الله تعالیٰ یې زائل کوی او حکمة دَ شبهاتو اچولو او حکمة دَ ازالے یې ذکر کړیدے بیا تخویف او بشارت دے۔

تفسیر:۔ ۳۸:۔ په دیکښ تسلی ده مؤمنانو ته یعنی که دوی سفر دَ حج یا دَ جهاد کوی نو الله تعالیٰ به دَ دوی دَ کورونو او دَ اهل وعیال حفاظت کوی او دَ دوی دَ نفسونو حفاظت به هم کوی۔ ځکه چه دوی دَ الله تعالیٰ دوستان دی او دَ دوی دشمنان چه خَوَّانٍ كَفُورًا دی هغه دَ الله تعالیٰ هم دشمنان دی نو ظاهره خبره ده چه الله تعالیٰ به دَ خپلو دوستانو دَ دشمنانو نه حفاظت او مدافعت کوی۔ خَوَّانٍ ډیر خیانت گر هغه دے چه دَ الله تعالیٰ دَ دوستانو په اهل وعیال او مال کښ خیانت کوی۔ او كَفُورًا ځکه دے چه الله تعالیٰ په ده باندے انعامات کړیدی او دے دَ هغے ناشکری کوی۔

۳۹:۔ په دے آیت کښ یې دَ مدافعت یوه طریقه او خودله یعنی الله تعالیٰ به ستاسو حفاظت کوی لیکن تاسو هم دَ دین دَ الله تعالیٰ او دَ خپلو ځانونو حفاظت کوئ په قتال کولو سره او تفسیر قرطبی کښ لیکلی دی چه دا اول آیت دے چه نازل شویدے په باره دَ قتال کښ لیکن په دے آیت کښ صرف أُذِنَ یعنی اباحت دَ قتال دے او فرضیت یې په قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ سره

الَّذِيْنَ اُخْرِجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ

دا هغه کسان دي چه وېستلے شوے دي د کورونو خپلو نه

بِغَيْرِ حَقٍّ اِلَّآ اَنْ يَّقُوْلُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ط

بغير د جرم شرعي نه ماسوا د دينه چه دوی وائي رب زمونږ الله تعالیٰ دے

وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ

او که نه وے اړول د الله تعالیٰ خلقو لره بعضو لره

بِبَعْضٍ لَّهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ

په بعضو سره خامخا نړولے شوے به وے ګرجے د راهبانو او عبادت خانے د نصاریٰ

وَّصَلَوٰتٌ وَّمَسٰجِدُ يُذْكَرُ فِيْهَا

او عبادت ځاهونه د يهوديانو او جماعتونه د مسلمانانو چه ياد ولے شي په هغے کښې

اسْمُ اللّٰهِ كَثِيْرًا ط وَلَيَنْصُرَنَّ اللّٰهُ مَنْ

نوم د الله تعالیٰ ډير ، او خامخا مدد کوی الله تعالیٰ د هغه چا سره

يَّنْصُرُهٗ ط اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيْزٌ ﴿٤٠﴾ اَلَّذِيْنَ

چه مدد کوی د دين د هغهٔ سره ، يقيناً الله تعالیٰ قوت والا دے زوراور دے . دا هغه خلق دي

د دينه روستو کړيدے او پديکښې درے علتونه ذکر کړے شول اول يُقَاتَلُوْنَ ، دويم بِاَنَّهُمْ ظُلِمُوْا ، دريم وَاِنَّ اللّٰهَ آه .
فائده :- مفسر قرطبي ليکلے دي چه اباحت حکم شرعي دے نو هغے له دليل شرعي پکار دے دا رنګ مسلم الثبوت کښې هم دي .
نمبر ٢ :- دا بيان د مظلوميت د هغوی دے او بل علت دے د پاره د اذن د قتال کولو او دا رنګ دا علت دے د نصرت الٰهي د هغوی سره . او دا آيت دليل دے چه موحدينو سره دشمني د وجے د توحيد نه ده لکه چه په سورة اعراف نمبر ١٢٦ او سورة حم مؤمن نمبر ٢٨ او سورة بروج نمبر ٨ کښې دي . وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ دا بل علت د اُذِنَ د

إِنْ مَّكَّنّٰهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلٰوةَ

کچیرے طاقت ورکړو مونږ دوی ته په زمکه کښ پابندی به کوی دَ مونځ

وَآتَوُا الزَّكٰوةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا

او ورکوی به زکوٰة او بیان به کوی دَ نیکئ او منع به کوی

عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلّٰهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٤١﴾

دَ بدئ نه، او خاص الله تعالیٰ لرے دے انجام دَ ټولو کارونو۔

قتال دے او دَ نصرت دے یعنی قتال کول او نصرت دَ الله تعالیٰ دَ مجاهدینو سره دَ پاره دَ حفاظت دَ مرکزونو دَ توحید دی۔ او تفسیر قرطبی کښ ذکر دی چه آیت په اعتبار دَ لفظ سره عام دے، نورو معانیو ته هم شامل دے یعنی که نه وے دفع کول دَ الله تعالیٰ ظلم دَ ظالمانو په حاکمانو عادلانو سره۔ او که نه وے دفع کول دَ هغهٔ چاچه مساجد وته نه ورځی په اهل مساجدو سره۔ او که نه وے دفع کول دَ عذاب الٰهی په دعاګانو دَ صالحینو سره۔ او دارنګ که نه وے دفع کول دَ شرک او کفر او بدعاتو او فسق وفجور په دعوت او تبلیغ دَ اهل حق سره۔ لَهُدِّمَتْ، هدم ظاهری نړیدل دَ آبادئ دی او هدم معنوی خالی کیدل دی دَ عباداتو دَ الله تعالیٰ نه په طریقه دَ توحید او سنت سره، دواړه معانے مراد دی او دا مذکور عبادت خانے دَ اهل شرائعو دی چه هغوی دَ تحریف دَ دین نه مخکښ په هغے کښ شرعی عبادتونه کول ځکه چه په دغه ټولو دینونو کښ مخکښ دَ تحریف نه توحید وو۔

كَثِيرًا، دَ ډیر نه مراد هغه ذکر الٰهی دے چه په شرع کښ ثابت وی اګرچه لږ وی او کوم ذکر چه غیر شرعی وی نو که ډیر وی لیکن هغه لږ او بے اعتباره دے۔ مَنْ يَنْصُرُهُ، په دیکښ اشاره ده چه نصرت دَ دین او دَ رسول دَ الله تعالیٰ دا نصرت دَ الله تعالیٰ دے یعنی دَ الله تعالیٰ په ډله او جماعت کښ شمولیت دے اګرچه الله تعالیٰ نصرت ته محتاج نه دے۔

۴۱:۔ دا صفت دَ مجاهدینو دے او دَ ضحاک رضی الله عنه نه روایت دے چه دا کارونه الله تعالیٰ لازم کړی په هغه چا باندے چه بادشاهی

وَاِنْ يُّكَذِّبُوْكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ

اوکه دوی تاته دروغژن وائی نو یقیناً دَ دروغو نسبت کړے وو مخکښ دَ دوی نه

قَوْمُ نُوْحٍ وَّعَادٌ وَّثَمُوْدُ ﴿۴۲﴾ وَقَوْمُ اِبْرٰهِيْمَ

(خپلو پیغمبرانو ته) قوم دَ نوح علیه السلام او عادیانو او ثمودیانو۔ او قوم دَ ابراهیم علیه السلام

وَقَوْمُ لُوْطٍ ﴿۴۳﴾ وَّاَصْحٰبُ مَدْيَنَ وَكُذِّبَ

او قوم دَ لوط علیه السلام۔ او اوسیدونکی دَ مدین، او نسبت دَ دروغو کړے شوے وو

مُوْسٰى فَاَمْلَيْتُ لِلْكٰفِرِيْنَ ثُمَّ اَخَذْتُهُمْ

موسیٰ علیه السلام ته پس مهلت مې ورکړو کافرانو ته بیا او نیول ما هغوی لره

فَكَيْفَ كَانَ نَكِيْرِ ﴿۴۴﴾ فَكَاَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ

پس څه رنګ شو عذاب زما هغوی لره۔ پس ډیر دَ کلو نه

ئے ورله ورکړی وی۔ او دا رنګ دا کارونه دَ دوام دَ نصرت الٰهیه دَ پاره دی۔ دا مقصد نه دے چه تمکین نه روستو به صرف دا څلور کارونه کوی بلکه ټول نظام شرعی به نافذ کوی۔ او دَ اقامة الصلوٰة و ایتاء الزکوٰة نه مراد عام جاری کول دَ دے احکامو شرعیو دی په ملک کښ۔ وَلِلّٰهِ عَاقِبَةُ الْاُمُوْرِ اشاره ده چه همیشه والے دَ تمکین (دَ بادشاهۍ) په اختیار دَ الله تعالیٰ کښ دے لکه چه ابتدا هم دَ هغه په اختیار کښ ده۔

۴۲: په دے کښ تسلی ده رسول الله صلی الله علیه وسلم او تابعدارانو دَ هغهٔ ته۔ یعنی دَ دے سورت په تیر شوے احکامو او مواعیدو دَ الله تعالیٰ کښ که دوی ستا تکذیب کوی نو الله تعالیٰ به دوی لره عذاب ورکړی لکه چه تیر اقوام مکذبه ته ئے عذابونه ورکړے وو۔ او اصحاب مدین ته قوم شعیب ئے اونه وئیل ځکه چه دَ هغه بل قوم هم وو اصحاب الایکه لیکن دَ هغوی هلاکت عربو کښ زیات مشهور نه وو۔ وَكُذِّبَ مُوْسٰى، قوم دَ موسیٰ ئے ځکه اونه وئیل چه قوم دَ هغه بنو اسرائیل وو هغوی دا سے تکذیب نه وو کړے چه په ټولو عذاب راغلے وی او آیت کښ اشاره ده چه په قوم دَ ابراهیم علیه السلام هم عذاب راغلے دے لیکن تفصیل دَ هغے معلوم نه دے۔

۴۳: دا په ترتیب سره ذکر دَ اقوام مکذبو دے یو دے ترتیب سره په

أَهْلَكْنٰهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ

هلاک کړيدي مونږ هغه او حال دا چه هغوی ظلم کوونکی وو پس هغه پرېوتلے دی

عَلٰى عُرُوْشِهَا وَبِئْرٍ مُّعَطَّلَةٍ وَّقَصْرٍ

په چتونو خپلو باندے او ډير کوهيان شاړ او ماڼۍ

مَّشِيْدٍ ﴿٤٥﴾ أَفَلَمْ يَسِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ

پخے (شاړے دی). آيا نو دوی ته ګرځي په ملک کښ

فَتَكُوْنَ لَهُمْ قُلُوْبٌ يَّعْقِلُوْنَ بِهَا

نو چه پيدا شي دوی لره داسے زړونه چه پوهيږي په هغے سره

اَوْ اٰذَانٌ يَّسْمَعُوْنَ بِهَا ۚ فَاِنَّهَا لَا تَعْمَى

يا غوږونه چه اوريدل کوی په هغے سره. پس يقينًا نه ړنديږي

سورة هود کښ ذکر شويدی هاں تکذيب دَ قوم ابراهيم عليه السلام په سورة انعام او سورة انبياء کښ ذکر شوے ہے۔

نَكِيْرِ انکار او بدلولو ته وئيلے کيږي دلته مراد عذاب دے ځکه چه په عذاب سره نعمتونه بدل شي۔

٤٥:- دا هم تخويف دنيوی دے او په دے کښ علت دَ عذاب ذکر شوے دے چه هغه ظلم دے۔

خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوْشِهَا، هغه مکانات دی چه اول ئے چتونه راپرېوتل بيا دَ چتونو دَ پاسه ديوالونه را او غورځيدل بيا څه موده وروستو ډيرے جوړے شوے۔

بِئْرٍ مُّعَطَّلَةٍ، دَ هلاک شوے قومونو په کورونو او کلو کښ کوهيان هم شاړ پاتے شويدی۔ يا مراد دَ دے نه هغه کوهے دے چه حنظله بن صفوان عليه السلام په زمانه کښ اوچ شويو دَ هغے واقعه په تفسير قرطبي وغيره کښ ذکر شويده۔

قَصْرٍ مَّشِيْدٍ، په دغه هلاک قومونو کښ دَ ښکلو والو ته ښکلے شاړے پاتے شوے۔ يا ترينه مراد ماڼۍ او ښکلے دَ ثمود بانو دی۔

الْأَبْصَارُ وَلٰكِنْ تَعْمَى الْقُلُوْبُ الَّتِيْ

سترگے او لیکن ړندیږی هغه زړونه چه

فِي الصُّدُوْرِ ﴿۴۶﴾ وَيَسْتَعْجِلُوْنَكَ بِالْعَذَابِ

په سینو کښ دی - او په تا دئ سره دوی غواړی ستا نه عذاب

وَلَنْ يُّخْلِفَ اللّٰهُ وَعْدَهٗ ؕ وَاِنَّ يَوْمًا

او هیچرے خلاف نه کوی الله تعالٰی د وعدے خپلے نه، او یقینًا یوه ورځ

عِنْدَ رَبِّكَ كَاَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّوْنَ ﴿۴۷﴾

په نیز د رب ستا پشان د زرو کلونو ده د هغے نه چه تاسو یئے شمار کوئ -

۴۶ :- روستو د ذکر د عذاب د قومونو تیر شوؤنه التفات دے موجوده خلقو ته چه سیل او کړی د دے مکانا تو (کنډراتو) او عبرت ترینه حاصل کړی - يَعْقِلُوْنَ بِهَآ، اشاره ده چه د عقل محل قلب دے او دے نه معلومه شوه چه د سفر په تکالیفو سره تجربه او عقل کښ ترقی راځی او د حق د اوریدو صفت پیدا کیږی -

فَاِنَّهَا لَا تَعْمَى الْاَبْصَارُ، هر کله چه په سفر کولو سره په نظر د سترګو کښ ترقی نه پیدا کیږی نو د کلام طرز ئے بدل کړو - ابن عطیه فرمائی چه په دیکښ مبالغه ده یعنی ړوند والے (کامل) د سترګو ړوند والے ندے بلکه د زړه ړوند والے دے، دا مراد نه دے چه سترګے د هیڅ نه ړندیږی ځکه چه دا د واقع نه خلاف ده - مطلب دا شو چه دوی اګر چه ګرځی او په سترګو باندے دغه کنډراتو ته ګوری لیکن عبرت نه اخلی ځکه چه زړونه ئے ړانده دی -

۴۷ :- دا بل زجر دے یعنی عبرت نه اخلی بلکه زر عذاب غواړی - وَلَنْ يُّخْلِفَ اللّٰهُ وَعْدَهٗ، د وعد نه مراد وعد د عذاب دے د وجے د قرینے د دے آیت نه اګر چه وعد مستعمليږی په وعده د ثواب کښ - وَاِنَّ يَوْمًا آه، مطلب دا چه اوږد او سخت عذاب دے نو دوی ډیر جاهلان دی چه داسے عذاب په تلوار سے غواړی -

وَكَاَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ اَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ

او ډیر کلی دی مهلت ورکړے دے ما هغوی ته او حال دا چه

ظَالِمَةٌ ثُمَّ اَخَذْتُهَا ۚ وَاِلَيَّ الْمَصِيْرُ ﴿۴۸﴾

ظلم کوونکی دی بیا او نیول ما هغوی لره او خاص زما طرف ته راګرځیدل دی.

قُلْ يَآاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَآ اَنَا لَكُمْ نَذِيْرٌ

ته اُووایه اے خلقو یقیناً زه تاسو لره ویره درکوونکے

مُّبِيْنٌ ﴿۴۹﴾ فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ

ښکاره یم. پس هغه کسان چه ایمان ئې راوړے او عمل ئې کړے نیک په تابعداری د سنت سره

لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ﴿۵۰﴾ وَالَّذِيْنَ

دوی د پاره بخښنه ده او رزق عزت والا. او هغه کسان

كَاَلْفِ سَنَةٍ، مراد دا چه تاسو د یو وطن او علاقے تخریب په زر کاله کښ کوئ نو الله تعالی ئې په یو ورځ کښ کوی او زر کاله په طور د مثال سره ئې وئیلے دی ځکه عرب د ډیر والی د پاره د زرو شماره ذکر کوی ځکه دا منتهی د عدد ده بغیر د تکرار نه. یا مراد د دے نه ورځ د قیامت ده لکه چه حدیث کښ وارد دی چه فقراء مسلمانان به جنت ته د اغنیاؤ نه نیمه ورځ وړاندے داخلیږی او هغه پنځه سوه کاله دی ابن کثیر دا روایت ذکر کړیدے یعنی پوره ورځ زر کاله شوه.

۴۸:- دا هم تخویف دے. او جواب د سوال دے چه هر کله دا خلق زر عذاب غواړی نو په دوی باندے عذاب ولے نه راځی حاصل د جواب دا دے چه عادت الٰهی دے چه دا سے خلقو له مهلت ورکوی او بیا ورله عذاب ورکوی. تیر شوی آیت کښ فكاين په فٓ سره ذکر کړے شو ځکه چه مهلت نه بعد متصل عذاب راغلے دے او د دے نه وړاندے ئې وعده د عذاب ذکر کړه او مهلت ئې روستو ذکر کړیدے نو په مینځ کښ ئې دوباره وكاين راوړو په واو سره.

۴۹:- په دے آیت کښ اثبات د رسالت دے او جواب د استعجال د عذاب دے. حاصل دا چه زه خو رسول یم خو د عذاب د راوستلو یا روستو کولو ما سره اختیار نشته.

۵۰:- دا په رسالت باندے تفریع ده چه د هغے نه دوه ډلے پیدا کیږی یو مؤمنان

سَعَوْا فِيْٓ اٰيٰتِنَا مُعٰجِزِيْنَ اُولٰٓئِكَ

چه کوشش کوی په آیاتونو زمونږ کښې مقابله کوؤنکی دَ هغې سره دغه

اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ﴿۵۱﴾ وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ

کسان دی اور والا ۔ او نه دے لیږلے مونږ ستا نه

قَبْلِكَ مِنْ رَّسُوْلٍ وَّلَا نَبِيٍّ اِلَّآ اِذَا

مخکښې هیڅ رسول او نه نبی مګر هر کله چه

تَمَنّٰٓى اَلْقَى الشَّيْطٰنُ فِيْٓ اُمْنِيَّتِهٖ ۚ

هغه لوستل کول غور حوڅولے شیطان (وسوسے په زړونو دَ خلقو کښې) په وخت دَ لوستلو دَ هغوی کښې

فَيَنْسَخُ اللّٰهُ مَا يُلْقِى الشَّيْطٰنُ ثُمَّ

نو وران کړل الله تعالیٰ هغه شبهات چه اچول شیطان بیا

يُحْكِمُ اللّٰهُ اٰيٰتِهٖ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۵۲﴾

کلک اوساتل الله تعالیٰ آیاتونه خپل او الله تعالیٰ پوهه دے او حکمتونو والا دے ۔

او دا دَ هغوی دَ پاره بشارت اخرویه دے ۔ وَرِزْقٌ كَرِيْمٌ دَ دے مصداق صرف جنت دے ځکه چه دَ دنیا په رزق کښې ضرور ذلت یا کړاؤ وی ۔

۵۱ :۔ دا تخویف دے منکرینو ته ۔ مُعٰجِزِيْنَ ، دا باب مفاعله ده او حال دے دَ ضمیر دَ سعوا نه مطلب دا دے چه دوی اراده لری دَ عاجز کول دَ صاحب آیات او آیات دَ دوی عاجز کول کوی ۔ یا معاجزین معنیٰ منع کوؤنکی خلقو لره دَ تابعداری دَ نبی صلی الله علیه وسلم نه او معاجزین راوړل تمهید دے دَ روستو آیت دَ پاره چه شیاطین انسی او جنی دَ خلقو په زړونو کښې شبهات اچوی ۔

۵۲ :۔ هر کله ئې چه دوه فریقه ذکر کړل نو اوس دَ دے جدا جدا اسباب ذکر کوی ، دَ کافرینو دَ کفر سبب ، وسوسے دَ شیاطینو انسی او جنی دی ، او دَ مؤمنانو دَ ایمان سبب زائیله کول دَ الله تعالیٰ دی وسوسو او شبهاتو دَ شیطانانو لره ۔ دا رنګ مخکښې معاجزین ذکر کړو نو دا تفصیل او تفسیر

لِّيَجْعَلَ مَا يُلْقِى الشَّيْطٰنُ فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ

(د دے مقصد د پاره) چه اوګرځوی هغه شبهے چه اچوی شیطان امتحان هغه کسانو لره

فِىْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ وَّالْقَاسِيَةِ قُلُوْبُهُمْ ؕ

چه په زړونو د هغوی کښ مرض دے او د سختو زړونو والو لره،

وَاِنَّ الظّٰلِمِيْنَ لَفِىْ شِقَاقٍۢ بَعِيْدٍ ۙ ﴿۵۳﴾

او یقینًا ظالمان خامخا په دشمنئ لرے کښ دی۔

د هغے دے۔ مِنْ رَّسُوْلٍ وَّلَا نَبِيٍّ ، د دے دواړو فرق په یو څو وجوهو سره دے اوله وجه دا چه د رسول معنیٰ دا ده چه پیغام رسوونکے دے د الله تعالیٰ د طرف نه او د نبی معنیٰ دا چه خیر ورکوونکے امتیا نو ته دا فرق نسبتی دے۔ دویمه وجه دا چه رسول خاص دے په هغه پورے چه نازل شوی وی په هغه باندے کتاب الهی یا ورسره صحیفے وی د الله تعالیٰ د طرف نه او نبی عام دے۔ دریمه وجه دا چه رسول عام دے۔ هغه ملائکو ته هم ویلے کیږی چه د الله تعالیٰ وحی راوړی او نبی خاص دے په انسانانو پورے۔

اِذَا تَمَنّٰى دا په معنیٰ د لوستلو او د بیانولو د وحی دے او په اشعارو د عربو کښ په دے معنیٰ هم استعمال شوی دے۔

اَلْقَى الشَّيْطٰنُ فِىْٓ اُمْنِيَّتِهٖ ، یعنی د هغهٔ د لوستلو او د دعوت په وخت کښ شیطان انسی او جنی د نورو خلقو په زړونو کښ شبهات او وسوسے اچوی کله وائی دا مجنون دے یا ساحر دے یا کاهن دے یا مفتری دے وغیره وغیره۔

فَيَنْسَخُ اللّٰهُ مَا يُلْقِى الشَّيْطٰنُ ، یعنی الله تعالیٰ خپله وحی داسے نازله کړی چه په هغے سره هغهٔ د شبهاتو جوابونه اوکړی نو هغه شبهات زائیله شی او ختم شی۔

ثُمَّ يُحْكِمُ اللّٰهُ اٰيٰتِهٖ ، یعنی د شبهاتو دفع کولو نه بعد په دلیلونو سره هغه دعوت د نبی محکم کړی۔

س۵۳ :۔ دا متعلق دے په القی الشیطان پورے د هغے حکمت ذکر کوی

وَلِيَعْلَمَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ اَنَّهُ

او دَ دے دَپاره چه یقین اوکړي هغه کسان چه علم ورکړے شوے دے چه دا

الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ فَيُؤْمِنُوْا بِهٖ فَتُخْبِتَ

حق دے دَ طرف دَ رب ستا نه نو ایمان به راوړي پرے بانددے نو بشه نرم به شي

لَهٗ قُلُوْبُهُمْ ؕ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ الَّذِيْنَ

دے ته زړونه دَ دوی ، او یقیناً الله تعالیٰ رسوی مؤمنانو

اٰمَنُوْٓا اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۵۴﴾ وَلَا يَزَالُ

لره لارے نیغے ته . او همیشه به وی

یعنی شیطان لره ئے تسلط دَ شبهاتو اچولو دَ دے دَپاره ورکړے دے چه هغه امتحان اوګرځي دَ شکیانو (منافقانو) او سخت زړو (کافرانو) دَپاره - او هغوی پاخه شي په شک او کفر کښ او بیا په سخته دشمنئ دَ حق کښ اخته شي -

۵۵ :- دا متعلق دے په فَيَنْسَخُ اللّٰهُ پورے یعنی الله تعالیٰ چه شبهات دفع کړي نو پدے سره فائده او رسیږي مؤمنانو ته یعنی دَ قرآن په حقانیت بانددے دَ هغوی علم او یقین نور زیات شي -

فَيُؤْمِنُوْا نه مراد زیات والے دَ ایمان او یقین دے ځکه چه ایمان ئے مخکښ راوړے دے یا مراد دَ اوتوا العلم نه مخکني اهل کتاب دی چه هغوی پوهه شول په حقانیت دَ قرآن نو ایمان ئے په قرآن بانددے راوړلو -

فَتُخْبِتَ ، دَ اخبات معنیٰ پدے سورت کښ تیره شویده یعنی په قرآن باندے په ایمان راوړلو سره اخبات پیدا کیږي -

لَهَادِ ، یعنی په زیادت دَ علم او دَ ایمان او په اخبات سره په هدایت کښ زیاتے پیدا کیږي -

فائده :- دَ دے آیت دا تفسیر چه ذکر شو واضح او صحیح دے - او بل تفسیر چه بعض مفسرینو لیکلے دے او دَ هغے سره واقعه دَ الغرانیق

الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فِيْ مِرْيَةٍ مِّنْهُ حَتّٰى

هغه کسان چه کفر ئے کړے وی په شک کښ د دینه تردے پورے

لیکلے ده هغه په ډیرو وجوهو سره غلط دے۔
اوله وجه، دا چه دغه حدیث صحیح نه دے لکه چه قاضی عیاض په شفا کښ وئیلے دی چه دا حدیث په طریقه صحیح معتد به سره نه دے نقل شوے او په الفاظو کښ ئے ډیر اضطراب دے او دا رنگ تفسیر سراج المنیر د امام بیهقی نه نقل کړیدی چه دا روایت په اعتبار د نقل سره ثابت نه دے او تفسیر قرطبی کښ هم دی چه دا حدیث منکر او منقطع دے او امام رازی تفسیر کبیر کښ وئیلے دی دا روایت باطل دے موضوعی دے۔
دویمه وجه، دا چه دا واقعه امام بخاری په کتاب الصحیح کښ راوړے ده لیکن واقعه د غرانیق پکښ نشته۔
دریمه وجه، چه په دیکښ نسبت د کذب یا د غلطئ دے نبی صلی الله علیه وسلم ته او حال دا چه انبیاء علیهم السلام په باب د تبلیغ کښ د غلطئ او د کذب نه بالاتفاق معصوم دی۔
څلورمه وجه، دا چه دا د قرآن کریم نه هم خلاف ده د سورة الحاقه ۴۷ او سورة بنی اسرائیل ۷۵ نه۔
پنځمه وجه، دا چه که شیطان له دا سے تسلط په نبی باندے جائز شی چه د هغه په ژبه باندے د شرک الفاظ راولی یا د نبی د آواز سره آواز مشابه کوی او په اوردیدونکو تلبیس راولی نو بیا په ټول قرآن باندے بے اعتمادی پیدا کیږی۔
شپږمه وجه دا ده چه سورة نجم د مکے په ابتدائی وخت کښ نازل شوے دے او د دے سورت اکثره حصه په مدینه کښ نازل شوی ده۔ نو دا ډیره بعیده خبره ده چه تلبیس د شیطان په قرآن کښ دومره ډیره موده پورے پاتے شی او په هغے کښ تردید نه کیږی۔
اوومه وجه دا ده چه مفسر ابن عبده لیکلے دی چه لفظ د الغرانیق د الهه په صفت کښ د عربو په نظم او په نثر کښ نه دے راغلے بلکه غرانیق غټو مردارخورو مارغانو ته وائی دا خود توهین او تحقیر کلمه ده۔

تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ
چه راشي دوی ته قيامت ناګهانه او يا راشي دوی ته
عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿۵۵﴾ اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ
عذاب د ورځې شنډې۔ بادشاهي په دغه ورځ
لِّلّٰهِ ط يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ ط فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
صرف د الله تعالی ده، فیصله به کوي په مینځ د دوی کښې، پس هغه کسان چه ایمان
وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فِيْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ﴿۵۶﴾
او عملونه ئې کړي دي په موافقت د سنت په جنتونو د نعمتونو کښې به وي۔

اتمه وجه دا ده چه دا واقعه که چرے صحیح وے نو یهودیانو او نصاری، مشرکانو، منافقانو به په نبی صلی الله علیه وسلم باندے د دے اعتراض کړے وے چه ته په خپله د شرک اقرار کوے نو مونږ ولے منع کوے۔

۵۵:۔ دا آیت تعلق لري د ۵۳ سره چه د شبهاتو شیطانیو د وجے نه کافران همیشه په شک کښ دي او پس دے کښ تخویف دے۔ د سَاعَةُ نه مراد قیامت دے یا وخت د مرګ۔ د يَوْمٍ عَقِيمٍ نه مراد د ورځ د عذاب دنیوی دے یا د قیامت ورځ مراد ده۔ عَقِيْمٍ، شنډے ته وائی او مراد ترینه داسے ورځ ده چه شپه ورپسے نه راځي نو بله ورځ هم نه راځي یا مراد ترینه بے خیره ورځ ده۔

۵۶:۔ په دے کښ اشاره ده چه دغه عذاب هیڅوک نشي واپس کولے ځکه چه اختیار صرف د الله تعالی دے۔ بیا ورپسے بشارت دے۔

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا

او هغه کسان چه کفر ئے کړے دے او دروغژن کوی آیاتونه زمونږ

فَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿۵۷﴾

پس دغه کسان دوی لره عذاب ذلیل کوونکے دے۔

وَالَّذِيْنَ هَاجَرُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ

او هغه کسان چه هجرت ئے کړے دے د پاره د دین د الله تعالی

ثُمَّ قُتِلُوْٓا اَوْ مَاتُوْا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللّٰهُ

بیا اُوژلے شو یا مړهٔ شو خامخا روزی به ورکوی الله تعالی دوی ته

رِزْقًا حَسَنًا ۭ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ﴿۵۸﴾

روزی خائسته ، او یقینًا الله تعالی بنهٔ روزی ورکوونکے دے۔

۵۷ :- په دے آیت کښ تخویف اخروی دے۔ هر کله چه په کفر او تکذیب (چه شبهات پیښ اکول دی) دوی اهانت د آیاتونو کوی نو عذاب د دوی هم مهین دے۔

۵۸ :- خلاصه :- د دے آیت نه څلورم باب دے تر آخر د سورت پورے په دیکښ ترغیب دے هجرت ته په بشارت سره او ترغیب دے قتال ته په ذکر د نصرت الٰهیه سره۔ او د نصرت اسباب ئے ذکر کړے دی۔ بیا پنځهٔ عقلی دلیلونه دی په توحید باندے بیا بیان د طریقے د دعوت دے بیا عقلی دلیل دے بیا نهم اولسم زجر دے بیا رد دے په مشرکانو په ذکر د مثال د ذباب سره او جواب د دوؤ سوالونو بیا آخری دلیل عقلی دے بیا اته اوامر دی د پاره د استقامت په توحید او د اشاعت د هغے۔

تفسیر :- په دے آیت ۵۸ کښ بشارت دے مهاجرینو ته روستو د بشارت د عام مؤمنانو ته په ۵۶ کښ۔ دا آیت دلیل دے چه روستو د هجرت نه مقتولیت او بخپل مرګ مړکیدل دواړه برابر دی لیکن دا برابری په بعضے نعمتونو کښ ده اګرچه په نورو درجو کښ مقتول شهید

لَيُدْخِلَنَّهُم مُّدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ ۗ وَإِنَّ

خامخا داخل به کړی دوی لره ځای دَ داخلیدو ته چه دوی به ئې خوخوی، او یقیناً

اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿٥٩﴾ ذَٰلِكَ ۖ وَمَنْ عَاقَبَ

الله تعالیٰ پوهه دے صبر کوونکے دے۔ دا زیرے یقینی دے۔ او چا چه بدل واخسته

بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ

پشان دَ هغې چه دوی لره تکلیف ورکړے شوے بیا ظلم کړے شوے

عَلَيْهِ لَيَنصُرَنَّهُ اللَّهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾

په هغهٔ بانْدے خامخا مدد به کوی دَ دهٔ سره الله تعالیٰ، یقیناً الله تعالیٰ معافی کوونکے بخښه کوونکے دے۔

غوره دے۔ رِزْقًا حَسَنًا چه بے کړاوه وی او هر وخت لذت ورکوونکے وی او هیڅ نقصان او مرض نه پیدا کوی دا ښائسته رزق دے۔ او دا رزق په برزخ کښ دے لکه سورة العمران ۱۶۹ یا په جنت کښ دے۔

دَ الرّٰزِقِيْنَ، دا جمع په اعتبار دَ ظاهر سره دهٔ ځکه چه خلق هم یو بل ته رزق ورکوی۔

۵۹:۔ دا هم بشارت دے په باره دَ مکان کښ روستو دَ بشارت دَ خوراک نه۔ ځکه فکر دَ روزئ مخکښ دے دَ مکان دَ رهائش نه۔

مُّدْخَلًا يَّرْضَوْنَهٗ، مراد دَ دے نه جنت دے۔

۶۰:۔ په دے آیت کښ بشارت دنیوی دے په نصرت سره روستو دَ بشارت اخرویه نه۔ او مراد دَ عاقب نه بدل اخستل دی په قتال سره او ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ عطف دے په عوقب بانْدے مراد دا چه چاله چه تکلیف ورکړے شو او بیا پرے ظلم اوکړے شو یعنی دَ وطن نه اوویستلے شو او دغه شخص بدل واخست په قتال کولو سره نو الله تعالیٰ به دَ دهٔ سره ضرور نصرت کوی۔

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ يُوْلِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ

(دا مدد په دې وجه دے چه يقيناً الله تعالىٰ ورننه باسي شپې لره په ورځ كښې

وَيُوْلِجُ النَّهَارَ فِى الَّيْلِ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ

او ورننه باسي ورځ لره په شپه كښې او يقيناً الله تعالىٰ هر څه آوري

بَصِيْرٌ ﴿٦١﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّ

هر څه ويني. دا مدد په دې وجه دے چه يقيناً الله تعالىٰ حقه ده بندګي كول د هغه او يقيناً

مَا يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ هُوَ الْبَاطِلُ

(بندګي كول) د هغه چا چه دوى ورته رامدد شه وائي سيوا د الله تعالىٰ نه دا باطل ده

وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيْرُ ﴿٦٢﴾

او يقيناً الله تعالىٰ اوچت دے لوے ذات والا دے.

س٦١:- دا اول علت دے را ودے ته انى علت وائى) د پاره د نصرت د مجاهد سره يعنى الله تعالىٰ په انقلاب د ليل او نهار قادر دے نو په نصرت كولو هم قادر دے يا په دے كښ اشاره ده په طريقه د مثال سره فائدے د نصرت ته يعنى امداد د دے د پاره كوى چه تيارے په رنړا سره بدلے كړى لكه چه رنړا په تيارو سره بدلوى.

س٦٢:- دا دويم علت دے د نصرت كولو را ودے ته لمى علت وئيلے شى) چه الله تعالىٰ حق الٰهه دے او نور الٰهه باطل دى نو الله تعالىٰ مدد كولے شى او نور الٰهه مدد نشى كولے. يا په دے كښ اشاره ده مقصد د نصرت ته يعنى مدد د دے د پاره كوى چه د الله تعالىٰ توحيد ښكاره شى او د شرك بطلان ښكاره شى.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ز

آیا نه ګورې چه یقینًا الله تعالیٰ راوروَلے دی د آسمان د طرف نه اوبه

فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً ط إِنَّ اللّٰهَ

پس شي صباله زمکه شنه ، یقینًا الله تعالیٰ

لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿٦٣﴾ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا

مهربان دے خبردار دے - خاص د هغه په اختیار کښ دی هغه چه په آسمانونو کښ دی او هغه

فِي الْأَرْضِ ط وَإِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ

په زمکه کښ دی ، او یقینًا الله تعالیٰ خاص هغه دے بے حاجته

الْحَمِيدُ ﴿٦٤﴾ ع ٨ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ ١٥

ستائیلے شوے - آیا نه ګورې چه یقینًا الله تعالیٰ ستاسو د وس د لاندے کړیدی ستاسو د فائدے د پاره

مَّا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ

هغه څه چه په زمکه کښ دی او کشتئ روانے دی په دریاب کښ

س۶۳ :- دا دلیل عقلی د توحید دے چه هغه په مخکښ آیت کښ ذکر کړے شوے دے -

فَتُصْبِحُ ، د عکرمه نه روایت دے چه دا په مکه او تهامه علاقه کښ دی چه باران اوشي نو صباله زمکه کښ شینکئ بنکاره شي - او ابن عطیه وئیلے دی چه دا سے په علاقه د سوس اقصا کښ هم مالیدلے دی نو فا دلته په خپله معنیٰ د اتصال دے او که عام ملکونه مراد شي نو فا صرف د عطف د پاره دے -

س۶۴ :- دا بل عقلی دلیل دے په توحید باندے او رد د شرک فی التصرف دے -

لَهُ ملکیت او ملوکیت او عبودیت پکښ ټول مراد دی -

بِأَمْرِهِ ۗ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ

په حکم د الله تعالیٰ سره، او را ټینګ کړیدے آسمان لره د دا پریوتلو نه

عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ

په زمکه باندے سوا د حکم د هغه نه، یقینًا الله تعالیٰ

بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٥﴾ وَهُوَ الَّذِي

په خلقو باندے شفقت کوونکے رحم کوونکے دے. او هغه دا سے ذات دے

أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ۗ

چه ژوندی کړی یئ تاسو بیا به مړهٔ کوئ تاسو بیا به ژوندی کوی تاسو،

إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾ لِكُلِّ أُمَّةٍ

یقینًا انسان خامخا ناشکره دے. د پاره د هرے دلے

جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ

مقرر کړیدهٔ مونږ طریقه د بندګئ چه دوی چلیږی په هغے باندے

سـ ۶۵ :- دا بل دلیل عقلی دے په دیکښ تصرفاتِ الٰهیه په زمکه او اسمان او دریابونو کښ ذکر کړے دی او دا آفاقی دلیل دے او تسخیر د زمکے د خیزونو دا دے چه د هغے نه انسانان هر قسم فائدے اخلی په امر د الله تعالیٰ سره -

وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ، کښ اشاره ده چه آسمان بغیر د ستنو نه الله تعالیٰ را ټینګ کړے دے -

اِلَّا بِاِذْنِهٖ، کښ اشاره ده چه په ورځ د قیامت به اذن د الله تعالیٰ او شی نو آسمانونه به ټکړے شی -

سـ ۶۶ :- دا دلیل عقلی انفسی دے د انسان درے حالات ئے ذکر کړیدی - او بیا زجر ورکوی چه سره د دومره دلیلونو نه انسان منکر او مشرک دے -

فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِى الْاَمْرِ وَادْعُ اِلٰى

پس دوی تا اونه باسی دَکارنه په وجه دَ جګړے سره په دین کښں او دعوت کوه

رَبِّكَ ؕ اِنَّكَ لَعَلٰى هُدًى مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۶۷﴾

خپل رب ته، یقینًا ته خاخا ئے په هدایت برابر باندے.

وَاِنْ جٰدَلُوْكَ فَقُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا

او که دوی جګړه کوی تا سره پس اُوایه چه الله تعالٰی ښهٔ پوهه دے په هغه

تَعْمَلُوْنَ ﴿۶۸﴾ اَللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ

کارونو چه کوئ تاسو. الله تعالٰی به فیصله اوکړی په مینځ ستاسو کښں په ورځ

الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كُنْتُمْ فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ﴿۶۹﴾

دَ قیامت په هغه څیز کښں چه تاسو ئے په هغے کښں اختلاف کوؤنکی.

ف۶۷:- هرکله چه دَ انسان کفر ئے ذکر کړو نو دَ هغے دَ علاج دَ پاره
دعوت ذکر کوی لیکن دَاول نه تشجیع ذکر کوی، حاصل دا دے چه دَ
هرے ډلے دَ پاره جدا جدا لارا و مسلک دے نو دوی به ستا سره ضرور جګړه
کوی ستا دَ دین او مسلک په باره کښں لیکن دوی دے تا لره پرے جګړو سره
دَکارنه او نه باسی بلکه دعوت کوه توحید دَ رب خپل ته ځکه چه ستا
سره پوره صحیح دلیلونه شته دے.

لِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا، پدے جمله کښں منسکا حق او باطل دواړه
قسمه طریقو ته شامل ده. ځکه چه منسك په اصل کښں هغه ځائے
او لارے ته وئیلے شی چه انسان هغے ته عادةً ځئ راځئ دَ پاره دَ خیر
یا دَ شر. او جعل تکوینی او تشریعی دواړو ته عام دے. هُدًى مقصد
او دلیلونو ته شامل دے.

ف۶۸:- یعنی سره دَ دعوت دَ حق نه که دا منکرین جګړے کوی نو دَ دوی
دَ نورو جوابونو نه خاموش شه ځکه چه دوی عنادیان دی صرف دَ الله تعالٰی
علم ته ئے او سپاره.

ف۶۹:- دا هم عنادیانو ته جواب دے تفسیر قرطبی کښں لیکلی دی چه پدے

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ

آیا ته نه پوهیږې چه یقیناً الله تعالیٰ پوهه دے په هغه څه چه په آسمان کښ دی

وَالْأَرْضِ ۗ إِنَّ ذَٰلِكَ فِي كِتَابٍ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ

او زمکه کښ دی، یقیناً دا ټول په کتاب (لوح محفوظ) کښ دی، یقیناً دا

عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾ وَيَعْبُدُونَ مِن

په الله تعالیٰ باندے آسان دی۔ او بندګی کوی دوی سوا د

دُونِ اللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا

الله تعالیٰ نه د هغه چاچه نه دے نازل کړے په هغې باندے هیڅ دلیل

وَمَا لَيْسَ لَهُم بِهِ عِلْمٌ ۗ وَمَا لِلظَّالِمِينَ

او د هغه چاچه نشته دوی لره په هغې باندے علم، او نشته ظالمانو لره

مِن نَّصِيرٍ ﴿٧١﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا

هیڅ مددګار۔ او کوم وخت چه اولوستلے شی په دوی آیاتونه زمونږ

آیاتونو کښ دعوت کوونکو ته تعلیم د آداب دے کوم وخت چه د دوی مخاطبه وی د عنادیانو سره نو بیا دے طریقه دے د هغوی جواب اوکړی۔

ستا:- دا دلیل عقلی دے په اثبات د علم د الله تعالیٰ سره په هر څیز باندے۔ او دا تائید دے د تیر شوی آیت چه الله تعالیٰ د دوی د اختلاف فیصله کولے شی ځکه چه په هر څیز باندے عالم دے۔

إِنَّ ذَٰلِكَ، دا اشاره ده اختلاف د خلقوته یا اشاره ده د آسمانونو او زمکو څیزونو ته چه دا ټول د تقدیر په کتاب کښ دی او په دویم ذَٰلِكَ کښ هم دا دواړه توجیه دی۔ او دا آیت دلیل دے په اثبات د لیکلو د تقدیراتو باندے۔

سك:- په دے آیت کښ زجر دے په شرک فی العبادة باندے یعنی د مشرکانو سره مُنزل دلیل نشته او دلیل عقلی هم نشته او دیته ئے ظلم ویلے دے۔

بَيِّنٰتٍ تَعْرِفُ فِيْ وُجُوْهِ الَّذِيْنَ كَفَرُوا

بنکاره پیژنې ته ئې په مخونو د هغه کسانو کښې چه کفر ئې کړیں دے

الْمُنْكَرَ ؕ يَكَادُوْنَ يَسْطُوْنَ بِالَّذِيْنَ

خفګان، نیزدے دے چه حمله اوکړي په هغه کسانو باندے

يَتْلُوْنَ عَلَيْهِمْ اٰيٰتِنَا ؕ قُلْ اَفَاُنَبِّئُكُمْ

چه بیا نوي په دوی باندے آیاتونه زمونږ، ته اُوایه آیا نو خبر درکړم تاسو ته

بِشَرٍّ مِّنْ ذٰلِكُمْ ؕ اَلنَّارُ ؕ وَعَدَهَا اللّٰهُ

په ډیر ناکاره سره د دے نه چه اُور دے، وعده کړیده د هغې الله تعالیٰ

ع ٩ ٨ ١٢ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ؕ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿٧٢﴾ ع

د هغه کسانو سره چه کفر ئې کړیں دے، او بد دے ځائے د ورګرځیدلو دغه اُور۔

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوْا

اے خلقو بیانیږي یو مثال نو غوږ کیدئ

لَهٗ ؕ اِنَّ الَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ

هغې ته، یقیناً هغه کسان چه تاسو ورته رامدد شه وائی سوا د الله تعالیٰ نه

٧٢: پدیکښې زجر دے په انکار د قرآن سره یعنې دوی سره خو دلیل نشته او هر کله چه دوی ته په دلیل د توحید کښې قرآن لوستلے کیږي نو په هغې باندے خفه کیږي او د قرآن په واضح آوریدلو سره غصه کیږي او نیزدے وی چه په قرآن بیان کوونکی باندے حمله اوکړي د پاره د منع کولو د هغې۔

بِشَرٍّ، یعنې ورته اُوایه چه ستاسو په نیز قرآن بیان کول شر دے لیکن د دے نه زیات شر اُور د جهنم دے چه د قرآن نه منع کوونکو د پاره تیار دے۔

لَنْ يَّخْلُقُوْا ذُبَابًا وَّلَوِ اجْتَمَعُوْا لَهٗ ط

هیڅ چرې نشي (جوړولې) پیدا کولې یو مچ لره اګر که ټول راغونډ شي هغې ته.

وَاِنْ يَّسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْـًٔا لَّا

او که چرې او تختوي د دوی نه مچ څه څیز نشي

يَسْتَنْقِذُوْهُ مِنْهُ ط ضَعُفَ الطَّالِبُ

خلاصولې هغې لره د هغهٔ نه، کمزورې دې غوختونکې

وَالْمَطْلُوْبُ ﴿۷۳﴾ مَا قَدَرُوا اللّٰهَ

او د چا نه چه غوختنه کیدیشي. عزت نه دې کړې دوی د الله تعالی

۷۳ :- یعني هر کله چه دوی د قرآن د بیان په وخت کښ شور او جګړه کوی او غوږ ورته نه نیسی نو دغه وخت دوی ته د شور د دفع کولو د پاره او وایه چه شور مه کوئ غوږ کیدئ یو عجیبه مثال پیش کیدلې شي.
مَثَلٌ ذکر د ذُبَابٌ د ټولو مخلوق نه په طریقه د مثال سره دې یا مراد د مثل نه عجیبه بیان دې. حاصل دا دې چه معبودان ما سوٰی الله (که اولیاء وی که بتان وی) ټول کمزوری دی ځکه چه مچ په خلقو کښ ناقص الخِلقت دې لیکن دوی ټول یو مچ هم نشي جوړولې بلکه مچ چه پخپلو پنجو او خوله کښ د دوی خوراکونو وغیرو نه څه څیز او تختة وی نو د دوی معبودانو وس نشته چه هغه ترینه خلاص کړی. یعني دوی نه اختیار د ایجاد لری او نه د ځان نه ضرر دفع کولې شي. نو دا سې کمزورئ مخلوق به څنګه حاجتونه پوره کړیشي؟
فائده :- ذُبَابٌ ئې د څو وجو نه خاص ذکر کړو.
اول دا چه د معبودانو ما سوٰی الله په دربارونو کښ خوراک څښناک او خوارۀ په طور د نذر د غیر الله سره ډیر وی او هغې له مچان ډیر راځئ. دویم دا چه د مچ په بدن کښ اندامونه د ماشی نه هم کم دی نو چه لږو اندامونو والا نشي پیدا کولې تو د ډیرو اندامونو والا به څرنګه

حَقَّ قَدْرِهٖ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِیٌّ عَزِیْزٌ ﴿۷۴﴾

لائق عزت دَ هغهٔ، یقینًا الله تعالیٰ قوت والا دے زور آور دے۔

اَللّٰهُ یَصْطَفِیْ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا وَّمِنَ

الله تعالیٰ غوره کوی دَ ملائیکو نه پیغام رسوونکی او دَ

النَّاسِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ سَمِیْعٌۢ بَصِیْرٌ ﴿۷۵﴾

انسانانو نه، یقینًا الله تعالیٰ هرڅهٔ آوری هرڅهٔ وینی۔

یَعْلَمُ مَا بَیْنَ اَیْدِیْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ؕ

عالم دے الله تعالیٰ په هر هغه حال چه وړاندے دَ دوی دی او هغه چه روستو دَ دوی دی

پیښ اکرېږی او پیښ دے وجه اکثر په دربارونو دَ غیر الله کښ بیمار او ړانده، ګوډ، شل خلق پراته وی لیکن دغه قبرونو والا هغوی نشی جوړولے نو نورو خلقو له به څه حاجتونه پوره کړی۔ دریم دا چه مچ دَ الله تعالیٰ په مخلوق کښ ډیرا جهل دے (حیٰوة الحیوان دا سے ذکر کړیدی) او دَ دے وجے نه دَ قبر دَ منجور مثال دَ بے حیا مچ سره ورکړے شویدے نو دا معبودان من دون الله دَ دغه بے حیا هم مقابله نشی کولے او دَ هغوی نه څه څیز نشی راخلا صولے۔

الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوْبُ، ابن جریر وئیلی دی چه طالب دغه معبود (صنم) دے او مطلوب ذباب دے او دویم قول دا دے چه طالب عابد دے او مطلوب معبود من دون الله دے۔

۷۴ :- دا زجر دے دغه مشرکانو ته چه دَ کمزوری مخلوق نه حاجات غواړی او الله تعالیٰ ئے هیر کړیدے نو دوی دَ الله تعالیٰ قدر نه کوی او دَ هغه صفتونه نهٔ پیژنی۔ او دا رنګ رد دَ مشرکانو دے چه هغوی په مؤحدانو باندے طعن کوی چه تا دَ اولیاؤ او بزرګانو قدر نه دے کړے نو جواب اوشو چه تاسو دَ الله تعالیٰ قدر نهٔ کوئ۔

۷۵ :- دا جواب دَ قول دَ مشرکانو دے هغوئ وائی چه مونږ دَ دے اولیاؤ بزرګانو نه حاجات ځکه غواړو چه الله تعالیٰ دوی ته دا اختیارات

وَإِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْأُمُوْرُ ﴿٧٦﴾ يٰٓاَيُّهَا

او خاص الله تعالیٰ ته ورګرځولے شي ټول کارونه - اے

الَّذِيْنَ اٰمَنُوا ارْكَعُوْا وَاسْجُدُوْا

ایمان والو رکوع کوئ او سجده کوئ

وَاعْبُدُوْا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ

او بندګي کوئ خاص د رب خپل او کوئ د خیر کارونه

لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿٧٧﴾ السجدة وَجَاهِدُوْا فِي اللّٰهِ

د دے د پاره چه کامیاب شئ - او جهاد کوئ په لار د الله تعالیٰ کښ

السجدة عند الشافعي ؒ

رد الوهيت) ورکړے دی، حاصل د جواب دا دے چه الله تعالیٰ مخلوق خپل له چه لویه مرتبه ورکوی نو هغه رسالت دے د رسالت نه بره مرتبه د خدائی توب ده هغه هیچ چا لره نه ورکوی.

ســ ٧٦ :- دا د مخکښ د پاره دلیل دے چه چاله رسالت ورکوی نو د هغوی په حال باندے ښه عالم دے او دارنګ د هغوی په عبدیت او عجز باندے هم عالم دے ځکه یئے د ځان سره نه شریکوی.

مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ، حاضر حالات یا راتلونکی. وَمَا خَلْفَهُمْ، تیر شوی حالات.

ســ ٧٧ :- هر کله چه بیان شول احوال د مشرکانو نو اوس خطاب کوی مؤمنانو ته په هغه امورو سره چه په هغے سره فلاح او نصرت حاصلیږی او هغه څلور اوامر دی پدے آیت کښ او څلور دی په روستو آیت کښ. رکوع او سجده یئے خاص ذکر کړه چه د نورو سرکشانو نه فرق په دے سره راځی په قیام سره نه راځی.

وَاعْبُدُوْا، عام دے د رکوع او سجدے نه ټولو عبادات بدنیه او مالیه ته شامل دے.

وَافْعَلُوا الْخَيْرَ، دا د عبادت نه هم عام دے ښهٔ اخلاق او د مخلوق سره احسان کول او نفلی کارونه پکښ داخل دی. ابن کثیر په تفسیر د

حَقَّ جِهَادِهٖ ؕ هُوَ اجْتَبٰىكُمْ وَمَا جَعَلَ

پوره جهاد ، هغه غوره کړي يئ تاسو (د پاره د جهاد) او نه ده کړې خولے الله تعالی

عَلَيْكُمْ فِى الدِّيْنِ مِنْ حَرَجٍ ؕ مِلَّةَ

په تاسو بانديے په دين کښ هيڅ تنګسيا (تابع شئ) د دين

اَبِيْكُمْ اِبْرٰهِيْمَ ؕ هُوَ سَمّٰىكُمُ الْمُسْلِمِيْنَ ۙ

د پلار ستاسو چه ابراهيم عليه السلام دے، هغه تاسو له نوم کيخودلے دے مسلمان،

مِنْ قَبْلُ وَفِىْ هٰذَا لِيَكُوْنَ الرَّسُوْلُ

مخکښ د دے قرآن نه (په نورو کتابونو کښ) او په دے قرآن کښ د دے د پاره چه شي رسول

شَهِيْدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُوْنُوْا شُهَدَآءَ

رسوونکے (د دين) تاسو ته او تاسو شئ رسوونکي

عَلَى النَّاسِ ۚ فَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا

(د دين) نورو خلقو ته پس پابندي کوئ د مونځ او ورکوئ

الزَّكٰوةَ وَاعْتَصِمُوْا بِاللّٰهِ ؕ هُوَ مَوْلٰىكُمْ

زکوٰة او کلک شئ په دين د الله تعالی پورے، هغه ستاسو مولی دے

فَنِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيْرُ ﴿٧٨﴾

نو ښه مولی دے او ښه مددګار دے.

ف۱۸ د دے سورت کښ روايات د احمد او ترمذي او ابوداؤد په اثبات د دے سجده کښ ذکر کړے دي او هريو باندے کلام نقل کړے دے بيا ئے وئيلي دي چه دا روايات بعضے د بعضو تائيد کوي.

ف۷۸ :- مراد د جهاد نه عام دے مجاهده د نفس سره او د شيطان سره او د ظالمانو سره او دعوت او تبليغ د حق ټولو ته شامل دے.

حَقَّ جِهَادِهٖ ، مراد دا دے هريو فرد له جهاد په شرعي طريقے سره ضروري دے يا مراد دا چه نفس او مال او جان ټول په

جهاد کښې صرف کړئ ۔ هُوَ اجْتَبٰكُمْ، دَ دے ځائے نه شپږ علتونه دَ جهاد دَ پاره ذکر کوی ۔ اول دا چه الله تعالیٰ تاسو غوره کړئ (منتخب ئے کړئ) دَ جهاد او دعوت دَ پاره لکه چه سورة العمران سـ۱۱ کنتم خیر امة الاٰیة دے ۔ دویم دا چه په تاسو باندے دَ دین په اعمالو او دَ دین په دعوت کښې حرج نه دے کیخودلے بلکه ستاسو دَ وس او طاقت مناسب دے او په دیکښې اشاره ده نصرت دَ الله تعالیٰ ته ۔ دریم دا چه جهاد دَ ملّت ابراهیمیه نخه ده ۔ څلورم دا چه ابراهیم علیه السلام ستاسو نوم په مخکنو کتابونو او په دے قرآن کښې مسلمین کیخودلے دے او دَ مسلمانان کار جهاد دے ۔ ضمیر دَ سَمّٰكُمْ ابراهیم علیه السلام ته راجع دے ۔ وَفِيْ هٰذَا کښې اشاره ده سورة بقره سـ۱۲۸ ته دویم قول دا دے چه دا ضمیر الله تعالیٰ ته راجع دے مِنْ قَبْلُ نه مراد مخکنی کتابونه دی و فی هٰذا نه مراد قرآن کښې هغه آیاتونه دی چه په هغې کښې دے امت ته دَ اسلام نسبت کړے شوے برابره خبره ده که دا نسبت په طریقه دَ اسم فاعل سره وی او که دَ فعل سره وی او په حدیث دَ نسائی کښې المسلمین المؤمنین عباد الله ذکر دے نو معلومه شوه چه مراد په دیکښې تسمیه صفتی ده دا عَلَم نهٔ دے ۔ پنځم دا چه رسول به په تاسو باندے شهادت کوی دَ تبلیغ دَ دین تاسو ته ۔ شپږم دا چه تاسو به هم شهادت ورکوئ په نورو خلقو باندے او دا مرتبه ستاسو دَ وجے دَ جهاد کولو نه ده او دَ دے شهادت تفسیر په سورة بقره سـ۱۴۳ کښې تیر شوے دے او بیا درے امور ئے نور ذکر کړل چه په هغې سره دَ دعوت او دَ جهاد دَ پاره تثبت حاصلیږی او اختتام ئے په بشارت سره اوکړو چه په دے طریقه باندے عمل کولو سره دَ الله تعالیٰ ولایت (دوستانه) او نصرت حاصلیږی ۔

اللهم انصرنا ولا تنصر علینا اللهم اَعِنّا وَلَا تُعِنَ علینا ۔

تفسیر دَ سورة الحج بحمد الله ختم شو ۔

سورۃ المؤمنون مکیۃ	بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ	اٰیاتھا ۱۱۸ رکوعاتھا ۶

خاص په نوم د الله تعالیٰ امداد غواړم په شروع کولو کښې چه رحمٰن او رحیم دے

قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُوْنَ ۝ الَّذِیْنَ

يقيناً كامياب دى مؤمنان - هغه كسان

العنبر ۱۸

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

سُوْرَۃُ الْمُؤْمِنُوْنَ

ربط :- د دے سورت د سورة الحج سره دا دے۔

ع۱ :- د سورة الحج په آخر کښې مؤمنانو ته اوامر ذکر شول د پاره د دنیوی کامیابئ نو د دے سورت په اول کښې ذکر کوی صفات د مؤمنانو د پاره د فلاح اخروی۔

ع۲ :- په هغه سورت کښې رد دے په شرک د تحریم او تحلیل نو په دے سورت کښې تردید دے په شرک فی البرکات باندے چه هغه مبدء د شرک فعلی دے۔

دعوٰی د دے سورت رد دے په شرک فی البرکات باندے په شپږو طریقو سره۔

اول دولس عقلی دلیلونه، شپږ د سورة په اول کښې او شپږ په آخر کښې۔ دویم شپږ نقلی دلیلونه۔ دریم مقابله په مینځ د صفاتو د مؤمنانو او د مشرکانو کښې او هر یو د هغے نه څوارلس دی۔ څلورم ویرۀ ورکول مشرکانو ته په ذکر د اووۀ اسبابو د عذاب او اووه حالتونه د عذاب۔ پنځم تردید په شپږ قسمونو د شرک۔ شپږم ذکر د یوولس اسماء حسنیٰ د الله تعالیٰ د معرفت د پاره۔

خلاصه د سورت :- دا سورت تقسیم دے څلورو بابونو ته۔ اول باب تر ۲۳ پورے دے په دے کښې بشارت دے مؤمنانو ته په اووۀ صفاتو سره او بیا شپږ عقلی دلیلونه دی او دعوٰی د سورت ده۔

تفسیر :- س۱ :- په دے آیت کښې ئے مرکزی صفت ذکر کړے دے چه ایمان دے۔ امام ترمذی حدیث کښې ذکر کړیدے د هغے مضمون

هُمْ فِىْ صَلَاتِهِمْ خٰشِعُوْنَ ﴿۲﴾ وَالَّذِيْنَ

چه دوی په خپلو مونځونو کښې عاجزي کوونکي دي. او هغه کسان

هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُوْنَ ﴿۳﴾ وَالَّذِيْنَ

چه دوی د بے فائدے خبرونو نه مخ گرځوی. او هغه کسان

دا دے چه دا آیاتونه چه نازل شول نو نبی صلّی الله علیه وسلّم قبلے ته مخ کړلو او لاس یې پورته کړل دُعا یې اوغوښتله اَللّٰهُمَّ زِدْنَا وَلَا تَنْقُصْنَا وَاَكْرِمْنَا وَلَا تُهِنَّا وَاَعْطِنَا وَلَا تَحْرِمْنَا وَاٰثِرْنَا وَلَا تُؤْثِرْ عَلَيْنَا وَاَعِنَّا وَلَا تُهِنْ عَلَيْنَا وَانْصُرْنَا وَلَا تَنْصُرْ عَلَيْنَا وَارْضَ عَنَّا وَارْضِنَا. بیا یې اوفرمائیل په ما باندے لس آیاتونه نازل کړے شویدی چا چه پدے باندے عمل اوکړلو نو جنت ته به داخلیږی. اشاره شوه چه مراد د فلاح نه جنت ته داخلیدل دی.

س۲:- خشوع صفت د زړهٔ دے چه آثار د هغې په اندامونو باندے ښکاره کیږی. یعنی په مانځه کښې د بدن او جامو سره لوبے نه کوی او په زړه کښې سِوا د مانځه نه نور فکرونه نه راولی او په قیام رکوع سجده کښې صرف د سجدے ځائے ته گوری او د خپلے مخے نه کا ترې وغیره (بے ضرورته) نه لرے کوی او د قرآن په معنیٰ باندے فکر ساتی او د حکم د خشوع په باره کښې د اهل علم اختلاف دے صحیح دا ده چه خشوع فرض ده اگرچه په ټول نمونځ کښې په لږ ساعت وی.

س۳:- دا دریم صفت دے او د لغو نه مراد ټول گناهونه او عبث کارونه دی. کفر او شرک بدعات او رسمونه رواجونه دروغ غیبت کول وغیره پکښې داخل دی. او دا رنگ مجلسونه د شرک او بدعاتو او رسمونه رقصونه وغیره هم په دے کښې داخل دی.

هُمْ لِلزَّكٰوةِ فٰعِلُوْنَ ﴿۴﴾ وَالَّذِيْنَ هُمْ

چه دوی زکوٰة لره ورکوونکی دی۔ او هغه کسان چه دوی

لِفُرُوْجِهِمْ حٰفِظُوْنَ ﴿۵﴾ إِلَّا عَلٰى أَزْوَاجِهِمْ

دَ خپلو عورتونو ساتنه کوی۔ مګر په خپلو بیبیانو باندے

أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ

یا هغه وینځے چه مالکان دی ئې لاسونه دَ دوی پس یقیناً دوی نه دی

مَلُوْمِيْنَ ﴿۶﴾ فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَآءَ ذٰلِكَ

ملامته کړے شوی۔ پس چا چه اولټوؤ سوا دَ دے نه

فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْعٰدُوْنَ ﴿۷﴾ وَالَّذِيْنَ

نو دغه کسان دوی دَ حد نه تیروتونکی دی۔ او هغه کسان

ف۴:۔ دا څلورم صفت دے او دَ زکوٰة نه مراد دَ نفس دَ پاک ساتلو عملونه دی (تزکیه دَ نفس) او پاک والے دَ مال په صدقاتو او زکوٰة ورکولو سره هم پکښې داخل دی۔ او ابن کثیر وئیلي دی چه اصل زکوٰة دَ مال فرض شوے دے په مکه کښې او نصاب او مقدارونه ئې مقرر شوی دی په مدینه کښې۔

ف۵:۔ دا پنځم صفت دے دَ عفت او دَ پاکدامنۍ او حفاظت دَ فرجونو دوه قسمه دے۔ ۱ دَ ښکاره کولو نه بچ ساتل ۲ او دَ زنا بدکارۍ نه هم پاک ساتل دی۔

ف۶:۔ دا آیت دلیل دے چه وینځه دَ سړی دغه مولیٰ لره بغیر دَ نکاح نه جائز ده ځکه چه دَ أَزْوَاجِهِمْ نه ئې جدا ذکر کړیده.

ف۷:۔ دا آیت دلیل دے چه زنا او اغلام بازی او متعه ټول حرام دی ځکه چه دا ټول په (وراء ذٰلك) کښې داخل دی او دا رنګ په سورة معارج ۳۱ کښې ذکر دی او امام شافعی رحمه الله دَ دے آیت نه دلیل نیولے دے چه اِسْتِمْنَا په لاس سره حرام ده او دا صحیح دے

هُمْ لِأَمٰنٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رٰعُوْنَ ﴿۸﴾

چه دوی دَ امانتونو خپلو او لوظونو خپلو لحاظ کوونکی دی.

وَالَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَوٰتِهِمْ يُحَافِظُوْنَ ﴿۹﴾

او هغه کسان چه دوی په مونځونو خپلو باندے ساتنه کوی.

أُولٰٓئِكَ هُمُ الْوٰرِثُوْنَ ﴿۱۰﴾ الَّذِيْنَ

دغه کسان دوی حقداران دی هغه کسان

يَرِثُوْنَ الْفِرْدَوْسَ ۗ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۱۱﴾

چه حقدار به شی دَ جنت فردوس، دوی به په هغې کښې همیشه وی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلٰلَةٍ

او یقینًا پیدا کړے مونږ انسان دَ چاڼ کړے شوے

مِّنْ طِيْنٍ ﴿۱۲﴾ ثُمَّ جَعَلْنٰهُ نُطْفَةً فِيْ

خټې نه. بیا جوړه کړه مونږ هغه نطفه په

وقف لازم

ف ۸ :- دا شپږم صفت دے او امانات ټول دینی او دنیوی ذمه وارو ته شامل دی. او عهد نه مراد هغه امور دی چه انسان ئې په ځان باندے لازم اوګرځوی که حقوق الله وی او که حقوق العباد وی.

ف ۹ :- دا اووم صفت دے او مراد دَ محافظت دَ صلوٰة نه پوره شرطونه او ارکان دی او همیشه کول دَ مونځ او په سنت طریقے سره کول او مفسداتو او مکروهاتو نه بچ ساتل دی. خشوع صفت قلبی او باطنی وُو. او محافظت صفت ظاهری دے.

ف ۱۰ ، ۱۱ :- دا بیان دَ فلاح دے چه په اول آیت کښې ذکر شویده او مراد دَ وراثت نه استحقاق دے لکه وارث چه حقدار دَ میراث دے نو دا رنګ دوی حقدار دَ جنت دی.

ف ۱۲ :- دا اول دلیل عقلی نفسی دے مراد دَ انسان نه آدم علیه السلام دے او سُلٰلَةٍ مِّنْ طِيْنٍ، نه مراد دا دے چه ترمه خټه

قَرَارٍ مَّكِيْنٍ ﴿۱۳﴾ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ

ځای د قرار مضبوط کښې. بیا شکل هم ورکړو نطفې لره

عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً

د ټکړې د وینې بیا شکل هم ورکړو ټکړې د وینې لره پوټې د غوښې

فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظٰمًا فَكَسَوْنَا

پس اوګرځوو مونږ پوټې هډوکو والا بیا واغوستله مونږ

الْعِظٰمَ لَحْمًا ثُمَّ اَنْشَاْنٰهُ خَلْقًا

هډوکو ته غوښه بیا پیدا کړو مونږ هغه په پیدائش

اٰخَرَ ۚ فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخٰلِقِيْنَ ﴿۱۴﴾

بل سره، پس برکات ورکوونکے دے الله تعالیٰ چه خائسته د شکل جوړوونکے دے

ثُمَّ اِنَّكُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ لَمَيِّتُوْنَ ﴿۱۵﴾

بیا یقینًا تاسو روستو د دے نه خامخا به مړه کیږئ.

په موتی کښې اونیولے شي او زور ورکړے شي او په ګوتو کښې ختته را اوځي نو هغې ته سُلٰلَةٍ وائي.

۱۳، ۱۴ :- جَعَلْنٰهُ، ضمیر نه مراد اولاد د آدم دے یعنې جعلنا نسله په قرینه د سورة سجده ۸. او د عام انسانانو د پیدائش شپږ حالات ئے ذکر کړے دی. او دا رنګ سورة الحج کښې تیر شوی دی. او مراد د خلق آخر نه د روح اچولو نه روستو تر مرګه پورے ټول حالت مراد دے. فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ، دعوه د سورت ده او معنیٰ د دے په سوره اعراف کښې تیره شوې ده او اَحْسَنُ، په معنیٰ د مضبوط او کلک دے یا خلق په معنیٰ د شکل جوړولو دے او اَحْسَنُ په معنیٰ د خائسته دے.

۱۵ :- دا حکم عام دے، انبیاؤ اولیاؤ ته هم شامل دے او په دے کښې اشاره زوال د مخکنی نعمت چه ژوند دنیوی دے.

ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ ﴿۱۶﴾

بیا یقیناً تاسو په ورځ دَ قیامت به دوباره ژوندی کیږئ.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ

او یقیناً پیدا کړی دی مونږ او چتے ستاسو نه اووه لارے

وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ ﴿۱۷﴾

او نه یو مونږ دَ مخلوق نه ناخبره.

وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ

او راورولے دی مونږ دَ طرف دَ آسمان نه اوبه په اندازه سره

فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ ۖ وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ

نو اوسولے دی مونږ هغه په زمکه کښې، او یقیناً په او چولو

بِهِ لَقَادِرُونَ ﴿۱۸﴾ فَأَنشَأْنَا لَكُم بِهِ

دَ هغې باندے خامخا قدرت لرونکی یو. نو پیدا کړل مونږ تاسو لره په دے اوبو سره

سنه ۱۶:- دا ذکر دَ دویم ژوند دے او هغه هم ژوند حقیقی دے پشان دَ ژوند دَ دُنیا، او دَ قبر ژوند هم شته دَ نورو دلیلونو په وجه سره لیکن هغه ژوند حقیقی نه دے ځکه ئے نه دے ذکر کړے.

سنه ۱۷:- دا دویم دلیل عقلی آفاقی علوی دے. طَرَائِقَ نه مراد دا دے چه دَ یو بل دَ پاسه دی یا مراد دَ دینه دا چه لارے دی دَ ملائکو دَ تلو راتلو دَ پاره.

عَنِ الْخَلْقِ، دا مصدر په معنیٰ دَ مفعول دے یعنی ټول مخلوق او په دیکښې اشاره ده چه دَ آسمانونو حفاظت او امساك هم الله تعالیٰ کوی.

سنه ۱۸:- دا دریم دلیل عقلی وسطی دے او اسکناه مطلب دا دے چه دا اوبه دَ باران په زمکه کښې په طریقه دَ کوهیانو او چینو، خوړونو سیندونو سره موجود دی.

وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ آه، کښې تخویف دے بندګانو ته که الله تعالیٰ دا

جَنّٰتٍ مِّنْ نَّخِيْلٍ وَّاَعْنَابٍ لَكُمْ فِيْهَا

باغونه دَ كجورو او دَ انګورو ستاسو دَپاره په هغې کښې

فَوَاكِهُ كَثِيْرَةٌ وَّمِنْهَا تَاْكُلُوْنَ ﴿١٩﴾

میوے ډیرے دي او بعضے دَ هغې نه تاسو خورئ (او پیسے ګټئ)

وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُوْرِ سَيْنَآءَ

او ونه چه راوځي دَ غر خائسته نه

تَنْۢبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِّلْاٰكِلِيْنَ ﴿٢٠﴾

راټوکوي تیل او بخکرے دَپاره دَ خوراک کوونکو۔

وَاِنَّ لَكُمْ فِي الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيْكُمْ

او یقیناً تاسو لره په څاروو کښې خامخا عبرت دے، څکوو مونږ تاسو باندے

مِّمَّا فِيْ بُطُوْنِهَا وَلَكُمْ فِيْهَا مَنَافِعُ

دَ هغې نه چه په خیټو دَ هغې کښې دي او تاسو لره په هغې کښې فائدے

وقف لازم

اوبه اوچے کړی نو هیڅوک ئے نشي واپس کولے دا سے په سورة ملك ښ ۳۰ کښې هم دي۔

ښ ۱۹:۔ دا څلورم دلیل سفلی دے۔ فَوَاكِهُ نه مراد نورے میوے دي سِوا دَ کجورو او انګور نه یا مراد دا دے چه دَ کجورو او انګورو نه مختلف او ډیر قسمونه جوړیږي۔
وَمِنْهَا کښې اشاره ده چه دَ خوراک نه علاوه نورے فائدے هم په دیکښې شته۔

ښ ۲۰:۔ دا پنځم دلیل سفلی دے۔ دَ دے اونے نه مراد خونهٔ دے چه دَ هغې تیل دَ دهن په ځائے استعمالیږي (یعنی غوړول پرے کیدلے شي) او دَ خوراک دَپاره دَ سالن (بخکړي) په ځائے هم استعمالیږي او طور سینا هرهغه غرته وئیلے کیږي چه په هغې کښې ډیرے اونے او بوټي او میوے وي او په هغې سره خائسته ښکاره کیږي۔

كَثِيْرَةٌ وَّمِنْهَا تَأْكُلُوْنَ ﴿۲۱﴾ وَعَلَيْهَا وَعَلَى

ډیرے دی او بعضے دَ هغے نه تاسو خورئ - او په دغه څاروو باندے او په

الْفُلْكِ تُحْمَلُوْنَ ﴿۲۲﴾ ع وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا ع ۲۲

کشتو باندے سوروَلے شئ تاسو - او یقینًا لیږلے دے مونږ

نُوْحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَقَالَ يٰقَوْمِ

نوح علیه السلام قوم دَ هغه ته پس هغه اُوئیل اے قومه زما

اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ط

بندګی کوئ دَ الله تعالیٰ خاص نشته تاسو لره حقدار دَ بندګئ سوا دَ هغه نه،

اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۲۳﴾ فَقَالَ الْمَلَؤُا الَّذِيْنَ

آیا پس ولے نه ویرېږئ تاسو - پس اوئیل غټانو هغه چه

كَفَرُوْا مِنْ قَوْمِهٖ مَا هٰذَآ اِلَّا بَشَرٌ

کفرئے کړے وؤ دَ قوم دَ هغه نه چه نه دے مګر بنده دے

سـ۲۱ :- دا شپږم دلیل دے - مَنَافِعُ دَ پیو ډیر زیات دی دَ دے وجے نه عرب دیته (دَرّ) هم وائی شو ملے، لسی، ماسته، کُچ، غوړی وغیره دَ دینه جوړیږی - او مَنَافِعُو دَ څرمنو او ویختو وړئ ته هم شامل دے.

سـ۲۲ :- دا اووم دلیل عقلی دے او دَ سورلئ دَ پاره دَ انعام نه اوښان مراد دی ځکه چه غویانو باندے سورلئ مناسب نه ده په حدیث شریف کښ دَ هغے منع ته اشاره ده - او آیت کښ اشاره ده سورلئ دَ اوچ او دریاب ته -

سـ۲۳ :- خلاصه :- دَ دے آیت نه دویم باب دے تر سـ۵۱ پورے په دیکښ شپږ نقلی دلیلونه دی دَ انبیاء علیهم السلام نه په رد دَ شرک فی البرکات باندے یعنی دغه انبیاء علیهم السلام او دَ هغوی ملګرو ته نجات او مخالفینو ته عذاب دَ الله تعالیٰ دَ طرف نه وؤ او دیته برکات وئیلے شی -

مِّثْلُكُمْ ۙ يُرِيْدُ اَنْ يَّتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ ؕ

ستاسو پشان غواړي چه غوره والے حاصل کړي په تاسو باندے،

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَاَنْزَلَ مَلٰٓئِكَةً ۚۖ

او که غوښتلے الله تعالیٰ خامخا نازل کړے به ئے وے ملائیکو لره

مَّا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِيْٓ اٰبَآئِنَا الْاَوَّلِيْنَ ﴿۲۴﴾

نه دی آوریدلی موږ دا خبرے په مشرانو مخکنو کښ.

اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلٌۢ بِهٖ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوْا

نه دے دا مګر سړے دے په ده باندے لیونتوب دے نو انتظار کوئ

بِهٖ حَتّٰى حِيْنٍ ﴿۲۵﴾ قَالَ رَبِّ انْصُرْنِيْ

په باره د ده کښ تر یو وخت پورے. اُوئیل ده اے ربه زما امداد اوکړے زما

تفسیر:- او د دے آیت نه اول دلیل نقلی دے - هر کله چه رسولان رالیږل نعمت دے د الله تعالیٰ د طرف نه نو د دے وجے نه دا ئے عطف کړو په مخکښ انعاماتو باندے -

۲۴:- په دے آیت کښ د مخالفینو د طرف نه څلور اعتراضونه ذکر شوی دی په نوح علیه السلام باندے -

يُرِيْدُ اَنْ يَّتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ، دا عادت دے د دنیا پرستو چه هغوی حق پرست په ځان باندے قیاس کوی او وائی چه دے اقتدار او مشری غواړی -

بِهٰذَا، مسئله د توحید ته اشاره ده یا دعوای د نبوت ته او خپل جهل ئے په دلیل کښ پیش کړے دے دا ئے بل جهل دے -

۲۵:- دا پنځم اعتراض دے او په یکښ د هغه ډیره بے عزتی ئے کړیده -

حَتّٰى حِيْنٍ، مراد دا دے چه څه وخت پس به د ده لیونتوب ښکاره شی یا دا چه دے به مړ شی نو موږ به تر ینه خلاص شو -

بِمَا كَذَّبُوْنِ ﴿۲۶﴾ فَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِ

پہ دے سبب چہ دوی ماتہ دروغژن وائی. نو وحی اوکړه مونږ دۀ تہ

اَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا

چہ جوړوه کشتۍ پہ مخامخ دَ سترګو زمونږ او پہ وحی زمونږ سره

فَاِذَا جَآءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّوْرُ ۙ

پس کلہ چہ راشی حکم دَ عذاب زمونږ او اوخوټیږی تنور

فَاسْلُكْ فِيْهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ

نو ورننہ باسہ پہ کشتۍ کښ دَ هر قسم حیوان نہ جوړے

اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ

دوۀ ښځیزه او اهل خپل ماسوا دَ هغہ چانہ چہ مخکښ شوې ده پہ هغہ باندے

الْقَوْلُ مِنْهُمْ ۚ وَلَا تُخَاطِبْنِيْ

فیصلہ دَ دوی نہ ، او مہ کوه خبرے ما سره

فِي الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا ۚ اِنَّهُمْ مُّغْرَقُوْنَ ﴿۲۷﴾

پہ باره دَ ظالمانو کښ یقیناً دوی غرقولے کیږی

ف ۲۶ :- نصرت دَ اللہ تعالیٰ دَ طرف نہ برکت دے او انبیاء هم پہ برکاتو کښ اللہ تعالیٰ تہ محتاج دی۔

ف ۲۷ :- دَ دے تفسیر پہ سورة هود ف ۴ کښ تیر شوے دے۔

فَاسْلُكْ ، مراد دَ دینہ داخلول دی او سورة هود کښ ئے احمل ذکر کړے دے یعنی اول ئے داخل کړه نو سواره ئے کړه۔ او هر کلہ چہ په دے سورت کښ سورلی دَ کشتو مخکښ ذکر کړے ده نو دَ دے وجہ نہ دلتہ ئے احمل ذکر نہ کړو۔

بِاَعْيُنِنَا ، دا دَ صفاتو دَ اللہ تعالیٰ نہ دے او دا پہ ظاهری معنیٰ سره مراد دے بغیر دَ تشبیہ او تمثیل او تاویل نہ دا دَ سلف صالحینو عقیده ده۔

فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنْتَ وَمَنْ مَّعَكَ عَلَى

نو هر کله چه برابر شې ته او څوک چه ستا سره دي په

الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي

کشتۍ باندې نو او وایه ستائنه د خدائے ده الله تعالیٰ لره هغه ذات

نَجّٰنَا مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۲۸﴾ وَقُلْ

چه نجات ئې راکړے دے مونږ له د قوم ظالمانو نه . او وایه

رَّبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُّبٰرَكًا وَّأَنْتَ

اے ربه زما راکوز کړے ماله ځائے د کوزیدلو برکت والا ته او ته

خَيْرُ الْمُنْزِلِيْنَ ﴿۲۹﴾ إِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ

غوره ئې د کوزونکو نه . یقیناً په دې کښې خامخا عبرتونه دي

وَّإِنْ كُنَّا لَمُبْتَلِيْنَ ﴿۳۰﴾ ثُمَّ أَنْشَأْنَا

او یقیناً مونږ امتحان کوونکی یو . بیا پیدا کړه مونږ

سـ۲۸ :- په دې آیت کښې تصریح ده چه برکات ورکوونکے صرف الله تعالیٰ دے او په دې کښې ذکر د تعلیم دے په وخت د سورلۍ کښې.

سـ۲۹ :- په دې کښې تصریح ده چه برکات ورکوونکے الله تعالیٰ دے.
مُنْزَلًا ، دا مصدر دے یعنی کوزول یا ظرف دے یعنی ځائے د کوزیدلو او مُبٰرَكًا نه مراد دا دے چه په هغې کښې سلامتیا او نجات وي او د دین د اشاعت او د الله تعالیٰ د رضا د پاره وي. او په دې آیت کښې اشاره ده چه هر کله څوک په یو ځائے کښې اقامت (دیره) کوي یا مسجد او بل مکان ته داخلیږي نو دا دُعاء دې لولي ، دا رنګ ئې تفسیر قرطبي کښې هم لیکلے دي.

سـ۳۰ :- یعنی په دې واقعه کښې ډیر دلیلونه دي د پاره د توحید فی البرکات او نور عبرتونه دي. او یو حکمت پکښې ابتلاء ده د مؤمنانو او عبرت د عذاب دے د پاره د کافرانو.

مِنْۢ بَعْدِهِمْ قَرْنًا اٰخَرِيْنَ ﴿۳۱﴾ فَاَرْسَلْنَا

روستو دَ دوی نه پیړئ بله - پس اولیږه مونږ

فِيْهِمْ رَسُوْلًا مِّنْهُمْ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ

په هغوی کښې رسول دَ هغوی نه چه بندګی خاص کوئ الله تعالیٰ لره،

مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ؕ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۳۲﴾ ع۲

نشته تاسو لره حقدار دَ بندګئ سِوا دَ هغهٔ نه، آیا پس نه یئ ځئ کیږئ دَ شرک نه.

س۳۱:- قَرْنًا اسم جنس دے عاد، ثمود، قومِ لوط، اصحاب مدین ټولو ته شامل دے او هرکله چه په دې کښې عموم مقصد دے دَ دے وجې نه روستو آیت کښې رسول ئے مبهم ذکر کړلو دَ پاره دَ دے چه ټولو ته عام شی.

س۳۲:- دَ دے آیت نه دویم دلیل نقلی دے- او په دے کښې اختلاف دے بعضې مفسرینو وئیلی دی چه دا قصه دَ عادیانو ده. او دَ رسول نه مراد هود علیه السلام دے ځکه چه نورو سورتونو کښې چه دَ انبیاؤ قصص ئے ذکر کړے دی نو په نوح علیه السلام پسې دَ هود علیه السلام ذکر دے لیکن په دے باندے اعتراض دا دے چه په دے قصه کښې عذاب دَ صیحه (چغې) ذکر کړے دے او په عادیانو باندے عذاب دَ سیلئ راغلے دے دَ دے جواب دا دے کیدے شی چه سیلئ سره عذاب دَ چغې جمع کړے شوے وی لکه چه تفسیر قرطبی لیکلے دی- او بعضې مفسرینو وئیلی دی چه دا قصه دَ ثمودیانو ده او دَ رسول نه مراد صالح علیه السلام دے ځکه چه عذاب دَ صیحه اول په هغوی باندے راغلے وُو لکه چه سورۃ هود کښې ذکر کړے شوید ی او بعضې مفسرینو وئیلی دی چه مراد دَ دینه قوم دَ لوط علیه السلام دے ځکه چه دَ هغوی عذاب په صیحه سره په سورۃ حجر کښې ذکر دے چه دا قوم دَ شعیب علیه السلام دے لیکن دا قول ضعیف دے ځکه چه روستو دَ دے نه دَ موسیٰ علیه السلام ذکر دے او دَ شعیب او موسیٰ علیه السلام په مینځ کښې نور

وَقَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

او وئيل غټانو د قوم د هغه نه هغه کسانو چه کفر يې کړے وو

وَكَذَّبُوْا بِلِقَاۤءِ الْاٰخِرَةِ وَاَتْرَفْنٰهُمْ

او دروغژن يې ګڼړلو ملاقات د آخرت او بدمسته کړے وو دوی لره

فِی الْحَیٰوةِ الدُّنْیَا مَا هٰذَاۤ اِلَّا بَشَرٌ

په ژوند دنيوی کښ چه نه دے دے مګر بنده دے

مِّثْلُكُمْ يَاْكُلُ مِمَّا تَاْكُلُوْنَ مِنْهُ

پشان ستاسو خوراک کوی د هغې نه چه تاسو خوراک کوئ د هغې نه

وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُوْنَ ﴿۳۳﴾ وَلَئِنْ

او څکاک کوی د هغې نه چه تاسو څکل کوئ۔ او که

اَطَعْتُمْ بَشَرًا مِّثْلَكُمْ اِنَّكُمْ اِذًا

تابعداری اوکړه تاسو د يو بنده چه ستاسو پشان دے يقيناً تاسو به يې دغه وخت

لَّخٰسِرُوْنَ ﴿۳۴﴾ اَيَعِدُكُمْ اَنَّكُمْ اِذَا مِتُّمْ

تاوان والا۔ آيا وعده کوی دے ستاسو سره چه يقيناً تاسو کله چه مړه شئ

رسولان نوُر راليږلے شوے لکه سورة قصص نه معلوميږی او دلته
په مينځ کښ ذکر دے چه ارسلنا رُسلنا تترًا ،غوره دا ده دلته هغه
ټول قومونه مراد دی چه په هغوی باندے عذاب د صيحه راغلے دے۔
۳۳:۔ په دے آيت کښ د هغه قوم يې دوه صفتونه ذکر کړل (کفر او
تکذيب) کفر نه مراد انکار د توحيد او د رسالت نه دے او بيا يې
د دے صفتونو سبب ذکر کړو چه هغه وسعت (فراخی) د نعمتونو د دُنيا
دے او بيا د دوی اعتراض يې په رسول باندے ذکر کړو چه دے
بشر دے او دا رنګ په دهٔ کښ لوازم د بشريت دی (يعنی خوراک
څکاک کوی) يعنی زمونږ او د دهٔ هيڅ فرق نشته يعنی د دُنيا داری

وَكُنْتُمْ تُرَابًا وَّعِظَامًا اَنَّكُمْ مُّخْرَجُوْنَ ﴿۳۵﴾

او تاسو شئ خاورے او هډوکی یقینًا تاسو به راویستلے کیږئ.

هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوْعَدُوْنَ ﴿۳۶﴾

لرے ده لرے ده هغه چه تاسو سره ئے وعده کیدے شی.

اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوْتُ

نه دے دا مګر ژوند زمونږ دنیوی دے مرهٔ کیږو بعضے مونږ

وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوْثِيْنَ ﴿۳۷﴾

او پیدا کیږی بعضے او مونږ نه یو دوباره ژوندی کړے شوے.

اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلُ ِافْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ

نه دے دا مګر سړے دے جوړ کړیدی په الله تعالی باندے

دَ دے وجے نه ئے تکبر اوکړو په رسولانو باندے.
۳۴:- په دے آیت کښ دَ هغوی لوئے جرم ئے ذکر کړو یعنی خلقو
لره دَ نبی دَ اطاعت نه منع کول او هغه سبب دَ خسران او تباهی ګرځی.
۳۵،۳۶:- په دے کښ په نبی باندے دَ هغوی دَ طرف نه بل اعتراض
ذکر کوی په باره دَ (بعث بعد الموت) کښ او دویم آیت کښ دَ دوی
انکار ذکر کوی چه دا خبره دَ عقل نه لرے خبره ده یعنی دَ عقل
نه خلاف ده.
هَيْهَاتَ، په معنیٰ دَ مصدر دے یعنی بُعْدًا یا په معنیٰ دَ فعل دے
چه بَعُدَ دے او تکرار ئے دَ تاکید دَ پاره کړے دے.
۳۷:- دا دَ مخکښ سره تاکید دے په باره دَ انکار دَ بعث بعد الموت.
نَمُوْتُ وَنَحْيَا، دَ دے نه مراد دا دے چه بعضے مره کیږو او
بعضے ژوندی پاتے کیږو رتر څه وخت پورے).

كَذِبًا وَّمَا نَحْنُ لَهٗ بِمُؤْمِنِيْنَ ﴿۳۸﴾

دروغ او نه یو مونږ دهٔ لره ایمان لرونکی۔

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِیْ بِمَا كَذَّبُوْنِ ﴿۳۹﴾ قَالَ

دهٔ اوئیل اے ربه زما مدد اوکړے زما سره په وجه چه دوی ما ته دروغژن وائی. اُوئیل الله تعالیٰ

عَمَّا قَلِیْلٍ لَّیُصْبِحُنَّ نٰدِمِیْنَ ﴿۴۰﴾

روستو د لږ وخت نه خامخا شی به دوی پښیمانه۔

فَاَخَذَتْهُمُ الصَّیْحَةُ بِالْحَقِّ فَجَعَلْنٰهُمْ

پس اونیوو دوی لره چغے هیبت ناکے په عذاب سره نو اوګرځول مونږ دوی لره

غُثَآءً ۚ فَبُعْدًا لِّلْقَوْمِ الظّٰلِمِیْنَ ﴿۴۱﴾

تور شوی بوس نو هلاکت دے قوم ظالمانو لره۔

۳۸:۔ دا هم انکار دے د رسالت نه او نسبت دے رسول ته د افْتِرَاء عَلَی اللّٰهِ تعالیٰ۔ او دا دلیل دے چه مشرکانو الله تعالیٰ منلو او په الله تعالیٰ باندے افْتِرَاء کول هم د هغوی په نیز قبیح کار وو۔ لیکن حق نبی ته نسبت د افتراء کولو کفر دے۔

۳۹، ۴۰، ۴۱:۔ دا دُعا د رسول ده او ښکاره دلیل دے چه انبیاء هم په نصرت کښ الله تعالیٰ ته محتاج دی۔ او لَیُصْبِحُنَّ ئے ځکه اوفرمائیل چه عام عذابونه په وخت د صبا کښ راغلی دی۔ او نٰدِمِیْنَ نه مراد پښیمانتیا ده په کفر کولو باندے او ندامت اګر چه توبه ده لیکن دا په وخت د عذاب کښ نه قبلیږی۔

صَیْحَةُ، که مراد د دے قوم نه عادیان وی نو معلومه شوه چه په هغوی باندے د عذاب د سیلئ سره عذاب د صیحه هم راغلے وو لکه چه تفسیر قرطبی او ابن کثیر کښ لیکلے دی۔

بِالْحَقِّ نه مراد عذاب دے یا معنیٰ د دے ده استحقاق د عذاب۔

غُثَآءً، هغه خس وخشاک ته وئیلے کیږی چه سیلاب د پاسه اوچت روان وی۔

ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْۢ بَعْدِهِمْ قُرُوْنًا

بیا پیدا کړل موږ روستو د دوی نه پیړۍ

اٰخَرِيْنَ ﴿۴۲﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا

نورې۔ نه وړاندې کیږي هیڅ امت د خپلې نیټې نه

وَمَا يَسْتَاْخِرُوْنَ ﴿۴۳﴾ ثُمَّ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا

او نه روستو کیږي۔ بیا اولیږل موږ رسولان خپل

تَتْرَا ۭ كُلَّمَا جَآءَ اُمَّةً رَّسُوْلُهَا كَذَّبُوْهُ

پرله پسې، هرکله چه راغې یو امت ته رسول د هغوی دوی درواغژن اوګڼل هغه ته

فَاَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَّجَعَلْنٰهُمْ

پس هلاک کړل موږ بعضې روستو د بعضو نه او وګرځول موږ دوی لره

اَحَادِيْثَ ۚ فَبُعْدًا لِّقَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۴۴﴾

قصې د عبرت پس هلاکت دې هغه قوم لره چه ایمان نه لري۔

ثُمَّ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى وَاَخَاهُ هٰرُوْنَ ۙ

بیا اولیږه موږ موسٰی علیه السلام او ورور د هغه هارون علیه السلام

ـ۴۲، ـ۴۳، ـ۴۴ :- دا دلیل نقلی اجمالی دے په دیکښ مراد هغه قومونه او رسولان د هغوی دی چه د قوم عاد نه تر فرعون پورې په مینځ کښ پرله پسې راغلي وو۔

تَتْرَا، متشابعة (پرله پسې)۔ اَحَادِيْثَ، مراد ترینه واقعات د عبرت دی او دا لفظ اکثر په شر او عذاب کښ استعمالیږي۔

لِقَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُوْنَ، دا مشترکه وجه ده د ټولو قومونو تکذیب کوؤنکو او عادیانو کښ ظلم ډیر وؤ د دې وجې نه په ـ۴۱ کښ ظالمین لفظ ذکر کړو۔

بِاٰيٰتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿۴۵﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ

په خپلو آیاتونو سره او په دلیل ښکاره سره۔ فرعون ته

وَمَلَا۟ئِهٖ فَاسْتَكْبَرُوْا وَكَانُوْا قَوْمًا

او غټانو د قوم د هغه ته نو لوئی او کړه دوی او دوی وو قوم

عَالِيْنَ ﴿۴۶﴾ فَقَالُوْٓا اَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ

زور آور۔ پس اوئیل دوی آیا ایمان راوړو موږ په دوه بندګانو

مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عٰبِدُوْنَ ﴿۴۷﴾

چه پشان زموږ دی او قوم د دے دواړو موږ لره عبادت کوونکی دی۔

فَكَذَّبُوْهُمَا فَكَانُوْا مِنَ الْمُهْلَكِيْنَ ﴿۴۸﴾

پس دوی دروغژن کړل هغوی لره پس شول د هلاک کړے شوؤ نه۔

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ لَعَلَّهُمْ

او یقینًا ورکړے وو موږ موسیٰ علیه السلام ته کتاب د دے د پاره چه دوی

يَهْتَدُوْنَ ﴿۴۹﴾ وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ

هدایت اومومی۔ او ګرځولے دے موږ ځوئے د مریم

۴۵، ۴۶، ۴۷، ۴۸ :- دا بل دلیل نقلی دے فَقَالُوْٓا اَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ
دا بیان دے د اسْتَكْبَرُوا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عٰبِدُوْنَ، دا بیان دے د
عَالِيْنَ او عٰبِدُوْنَ نه مراد خدمتګاران دی۔ فرعون د بنی
اسرائیلو نه خدمتګاران جوړ کړے وو۔ لکه سورة شعراء کښ
اَنْ عَبَّدْتَّ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ۔
فَاسْتَكْبَرُوْا کښ فَا د پاره د عطف دے فَقَالُوْا کښ فَا د پاره د تفسیر ده
فَكَذَّبُوْهُمَا او فَكَانُوْا دواړو کښ فَا سببیه ده یعنی استکبار سبب
شو د پاره د تکذیب او تکذیب سبب شو د پاره د اهلاک۔
۴۹ :- تورات صرف په موسیٰ علیه السلام نازل کړے شویوؤ ځکه
پدے آیت کښ خاص د موسیٰ علیه السلام ذکر ئے او کړو۔ او تورات

وَ اُمَّهٗۤ اٰیَةً وَّ اٰوَیْنٰهُمَاۤ اِلٰی رَبْوَةٍ

او مور د هغهٔ لره نخه او ځائے ورکړے وُو موږ. دواړو لره یو غرېے زمکے ته

ذَاتِ قَرَارٍ وَّ مَعِیْنٍ ﴿۵۰﴾ یٰۤاَیُّهَا الرُّسُلُ

چه د آرام ځائے وُو او اوبو چینه دارو. (وئیلے وُو موږ) اے رسولانو

كُلُوْا مِنَ الطَّیِّبٰتِ وَ اعْمَلُوْا صَالِحًا ؕ

خورئ د حلال څیزونو نه او عملونه کوئ نیک ،

اِنِّیْ بِمَا تَعْمَلُوْنَ عَلِیْمٌ ؕ﴿۵۱﴾ وَ اِنَّ هٰذِهٖۤ

یقینًا زهٔ په هغه عملونو چه تاسو کوئ پوهه یم. او یقینًا دا

ورکول روستو د اهلاک د فرعون نه وو د پاره د هدایت د بنی اسرائیلو.
نت۵ :- دا هم دلیل نقلی دے د عیسٰی علیه السلام او د مور د هغه نه چه دوی په برکاتو کښ الله تعالٰی ته محتاج دی۔
اٰیَةً کښے مفرد ځکه ذکر کړو چه مراد تر دینه پیدا کیدل د عیسٰی علیه السلام د مورنه بغیر د نارینه نه وو نو دا یو آیت دے او یا اٰیَةً په معنٰی د جنس آیت دے نو د مریم علیها السلام حالات او د عیسٰی علیه السلام حالاتو ته اشاره ده۔
رَبْوَةٍ هره غربه زمکه وی چه سطحه کښے اوچته وی او قَرَارٍ نه مراد دا دے چه د اوسیدو لو پوره اسباب پکښ موجود وُو- او مَعِیْنٍ نه مراد دے چه د اوبو چینے پکښ موجود وے او په یکښ اختلاف دے چه دارمله وه، یا بیت المقدس یا دمشق وُو- او د دے سبب دا وُو چه یهودی ظالم بادشاه وُو هغه اراده کړے وه چه عیسٰی علیه السلام لره قتل کړی نو مریم او عیسٰی علیهما السلام دواړو هجرت اوکړو د پاره د حفاظت د خپل ځان۔
نت۵۱ :- خلاصه :- د دے نه دریم باب دے تر سٰکے پورے په یکښ دلیل نقلی اجمالی د ټولو انبیاؤ نه ذکر کوی بیا زجر دے په تفرق د خلقو سره بیا زجرونه دی په ذکر کولو د اوصاف قبیحه شوارلس د مشرکینو او په مینځ کښ اووه صفات د مؤمنانو ذکر کوی او آخر د باب کښ

أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَّاحِدَةً وَّأَنَا رَبُّكُمْ

دین ستاسو دے دین یو او زهٔ ستاسو رب یم

فَاتَّقُوْنِ ﴿٥٢﴾ فَتَقَطَّعُوْٓا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ

نو ویریږئ زما نه۔ نو ټکړے کړو دوی دین خپل کورنئ کښ

تخویف دنیوی دے په دوه آیاتونو کښ۔
تفسیر:- په دے آیت ۵۱ کښ غوره توجیه داده چه دا حکم ټولو رسولانو ته ورکړے شوے وؤ۔ او په خپله خپله زمانه کښ او دلته قلنا پټ مراد دے۔ یعنې هر کله چه تیر شوے آیاتونو کښ د انبیاؤ علیهم السلام مدد د الله تعالیٰ د طرف نه ذکر کړے شو نو په دے آیت کښ اشاره ده سبب د دغه مدد ته۔ او اشاره ده چه ټول انبیاء د الله تعالیٰ محکوم بندګان دی نو هغوی د الله تعالیٰ په برکات ورکولو کښ شریک نشي کیدلے۔ او طَيِّبَاتِ هغه د خوراک څیزونو ته وئیلے کیږي چه د شرک او حرمت د شبهاتو نه پاک وی۔ او پاک حلال خوراک سبب دے د قبولیت د عمل صالح نو د دے وجے نه ئے مخکښ ذکر کړلو۔ او عمل صالح نه مراد عمل دے موافق د وحی الٰهی سره۔
۵۲:- دا دلیل دے چه حلال خوراک کول او د وحی سره موافق عمل کول د ټولو پیغمبرانو اتفاقی دین دے۔
فَاتَّقُوْنِ کښ مراد دا دے چه د حرام خوراک نه او مخالف د شرع د عمل نه ځان بچ ساتے هم دا سے سورة انبیاء ۹۲ کښ تیر شویدی په هغه سورت کښ د انبیاؤ علیهم السلام دعاګانے او عبادتونه ئے ذکر کړے وؤ، نو ځکه ئے دے امت ته او فرمائیل فَاعْبُدُوْنِ او په دے آیاتونو کښ تقویٰ ئے ذکر کړه چه د حرامونه ځان او ساتئ۔ چه مخکښ آیت سره مناسبت دے۔

زُبُرًا ؕ كُلُّ حِزْبٍۭ بِمَا لَدَيْهِمْ
ټکړے ټکړے، هره ډله په هغهٔ دين چه دوی سره دے

فَرِحُوْنَ ﴿۵۳﴾ فَذَرْهُمْ فِيْ غَمْرَتِهِمْ
خوشحاليږی - نو پرېږده دوی لره په ګمراهئ د دوی کښ

حَتّٰى حِيْنٍ ﴿۵۴﴾ اَيَحْسَبُوْنَ اَنَّمَا
تر يو وخت پورے - آيا ګمان کوی دوی چه يقيناً

۵۳ :- په دے آيت کښ زور ته ده په تفرق او تحزب سره په سبب مخالفت کولو سره د دين د پيغمبرانو نه - هر کله چه په دعا او عبادتونو کښ تفرق څه موده روستو وو او ډير زيات تفرق نه وو نو د دے وجه نه سورة انبياء کښ وتَقَطَّعُوْا په واو سره ذکر کړے وو او زُبُرًا ورسره نه دے ذکر کړے او په طعامونو او اعمالو کښ مخالفت زر شروع شوے وو - او په هغے سره ډيرے ډلے پيدا شوے وے نو په دے وجه په دے آيت کښ فَتَقَطَّعُوْا په فاء سره او زُبُرًا ئے ذکر کړلو -

كُلُّ حِزْبٍۭ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُوْنَ ، په دے کښ اشاره ده چه هر جماعت خپل عمل او طريقے ته دين او ثواب وائی اګرچه مخالف وی د دين د پيغمبرانو نه لکه ډلے د بدعتيانو چه دی - او سورة انبياء کښ صرف مخالفت ذکر کړے وو اګرچه خپلو طريقو ته ثواب نه وائی نو هلته ئے د تخويف د پاره وَاِلَيْنَا يَرْجِعُوْنَ ذکر کړے وو -

۵۴ :- د دے آيت نه حالات خوارلس د منکرينو ذکر کوی - په دے آيت کښ يو حال ذکر دے يعنی غفلت او ګمراهی د هغه کسانو چه په دين کښ ئے ټکړے پيدا کړيدی - او په لفظ د فَذَرْهُمْ کښ تسلی ده ده نبی ته چه د دے منکرينو په مهلت او روستو کيدلو د عذاب باندے خفګان مه کوه -

نُمِدُّهُمْ بِهٖ مِنْ مَّالٍ وَّبَنِيْنَ ﴿۵۵﴾

هغه چه مونږ زياتوو دوی لره مالونه او ځامن

نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرٰتِ ؕ بَلْ

دا زر بدله ورکوو دوی لره د نيک عملونو د وجې نه بلکه دوی

لَّا يَشْعُرُوْنَ ﴿۵۶﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ هُمْ

نه پوهيږي - يقيناً هغه کسان چه دوی

مِّنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُّشْفِقُوْنَ ﴿۵۷﴾

د وجې د ويرې د رب خپل نه مينه کوونکي دی د هغه سره -

۵۵، ۵۶ :- پدے آياتونو کښ ئے دوه حالات د منکرينو ذکر کړے دی - ګمان د خير او عدم شعور مطلب دا دے چه د دوی مالونه او ځامن وخت په وخت زياتيږی نو د دوی ګمان دا دے چه دا د دوی په دنيا کښ د نيکو اعمالو بدله او اثر دے يا دا د دوی د ښه حالاتو د پاره اسباب دی او حال دا چه دا استدراج دے لکه چه سورة آل عمران ۱۷۸ کښ تير شويدی۔

نُسَارِعُ لَهُمْ، مسارعت نه مراد زر ورکول يعنی د دنيا جزا او بدله ده فِي الْخَيْرٰتِ، في اجليه دے يعنی د وجې د نيک عملونو د دوی نه۔

۵۷ :- دا په طريقه د مقابلے سره د مؤمنانو د صفاتو ذکر دے چه هغه اووه دی او اووه په اول د سورت کښ ذکر شوی دی نو ټول څوارلس شول - او دا صفتونه سبب د خيرات دے او دا بشارت دے هغه کسانو ته چه دين د انبياؤ نه ئے مخالفت نه دے کړے - خَشْيَتِ، د زړه حال دے او مُشْفِقُوْنَ د ظاهر حالت دے، چه د ويرے اثر په ظاهری اندامونو باندے ښکاره شی - او زړه هم نرم شی، او دا دوه صفتونه دی - او دا دواړه صفتونه کمال عقيدے د توحيد ته اشاره ده -

وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ

او هغه کسان چه دوی په آیاتونو دَ رب خپل باندے

يُؤْمِنُونَ ﴿٥٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ

ایمان لری. او هغه کسان چه دوی دَ خپل رب سره

لَا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾ وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ

شرک نه کوی. او هغه کسان چه ورکوی

مَا آتَوا وَّقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ

هغه څه چه ورکوی او زړونه دَ دوی ویره کوونکی وی چه یقیناً

إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ﴿٦٠﴾ أُولَٰئِكَ يُسَارِعُونَ

دوی خپل رب طرف ته به ورګرځی. دغه کسان ورزغلی

فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ﴿٦١﴾

نیکو کارونو ته او دوی هغې ته دَ یو بل نه وړاندے کیږی.

۵۸، ۵۹ :- په دې کښې دوه صفتونه ذکر شوی دی. هر کله چه ایمان په آیتونو باندے سبب دے دَ شرک نه دَ بچ کیدلو دَ پاره نو دَ دے وجے نه ایمان بالآیات ئے په شرک نه کولو باندے مقدم ذکر کړلو.

۶۰ :- په حدیث دَ ترمذی کښې ذکر شوی ده چه مراد دے نه هغه کسان دی چه روژے نیسی او مونځونه کوی او تصدق کوی او بیا هم ویریږی چه قبول به نه کړے شی، او دا کمالِ ایمان دے په نسبت دَ هغه چا چه ګناه کوی او دَ الله تعالیٰ نه ویره کوی. او په دے آیت کښې دَ مؤمنانو بل صفت ذکر کړے شوے دے. روستو دَ عقیدے نه ذکر دَ اعمالو دے سره دَ ویرے کولو دَ عذاب نه او ورسره ذکر دَ عقیدے دَ قیامت دے.

۶۱ :- په دے آیت کښې دوه صفتونه ذکر کړے شوے دی. يُسَارِعُونَ، سارعه وټلے شی اهم فالاَهَم، مخکښې کول او دا مقابل دَ عجلت دے

وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا

او تکلیف نه ورکوؤ هیڅ نفس ته مګر په قدر د وس د هغه او زموږ سره

كِتَٰبٌ يَنطِقُ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٢﴾

کتاب دے چه ګویا به شي په حق وئیلو سره او په دوی به ظلم نشي کیدے۔

بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِّنْ هَٰذَا

بلکه زړونه د دوی په غفلت کښ دی د دے (کتاب نه)

وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِّن دُونِ ذَٰلِكَ هُمْ

او دوی لره نور عملونه دی سوا د دغه عملونو نه چه دوی

لَهَا عَامِلُونَ ﴿٦٣﴾ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْنَا

هغې لره کوؤنکی دی (همیشه) ترهغې پورے چه هر کله او نیسو موږ

او باب مفاعله د مبالغې د پاره ده۔ لَهَا لام په معنیٰ الیٰ دے او معنیٰ ښکاره ده یا لام اجلیه دے معنیٰ دا ده چه دوی د وجې د خیرات نه سبقت کوؤنکے دی په درجاتو کښ یا جنت ته۔

۶۲ :- اوله جمله جواب د سوال دے چه دا تیر صفتونه حاصلول ډیر ګران دی نو جواب اوکړے شو چه دا د انسانانو د طاقت نه بهر نه دی او دویمه دریمه جمله کښ تسلی ده چه د دوی د عملونو جزاء نه ضائع کیږی ځکه چه په عملنامه د ملائیکو کښ موجود دی۔

۶۳ :- د دے ځائے نه بیا صفتونه د منکرینو شروع شول او متصل دے په معنیٰ کښ د بَلْ لَا يَشْعُرُونَ سره، او غَمْرَةٍ په معنیٰ د غفلت دے۔ او هَٰذَا اشاره ده صفاتو د مؤمنانو ته په تاویل د مذکور سره یا اشاره ده کتاب (عملنامے) ته۔

وَلَهُمْ أَعْمَالٌ، مراد دا دے چه د شرک او کفر نه علاوه عملونو نه د بدعاتو او رواجونو او فسق و فجور دی۔ یا مراد دا چه اعمالو د مؤمنانو نه سوا (خلاف) د دوی عملونه دی۔

مُتْرَفِيْهِمْ بِالْعَذَابِ اِذَا هُمْ يَجْـَٔرُوْنَ ﴿٦٤﴾

بډ مستهٔ دَ دوی په عذاب سره دغه وخت به دوی کړنجیږي (فریاد به کوي)

لَا تَجْـَٔرُوا الْيَوْمَ قف اِنَّكُمْ مِّنَّا

مه کړنجیږئ نن یقینًا تاسو سره زموږ دَ طرفه

لَا تُنْصَرُوْنَ ﴿٦٥﴾ قَدْ كَانَتْ اٰيٰتِيْ تُتْلٰى

هیڅ مدد نشي کیدلے. یقینًا وُو آیاتونه زما لوستلے کیدل به

عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ

په تاسو باندے نو وئ تاسو چه په پوندو خپلو باندے به

تَنْكِصُوْنَ ﴿٦٦﴾ مُسْتَكْبِرِيْنَ بِهٖ سٰمِرًا

اوړیدلئ. لوئي کوونکي وئ دَ دے نه قصه کوئ تاسو پریښودو به

تَهْجُرُوْنَ ﴿٦٧﴾ اَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا

تاسو ده لره. آیا پس سوچ نه کوی دوی

۶۴:- دا تخویف دنیوی دے حتٰی متعلق دے په عاملون پورے او په مُتْرَفِيْهِمْ کښ اشاره ده سبب دَ ناکاره عملونو ته چه هغه عیش پرستي او سرمایه داری ده.

۶۵:- دا ویلے کیږی په زبان حال سره یا ملائک ورته په وخت دَ نزع کښ وائي یا دا په معنیٰ دَ جملے خبریئے سره دے. یعنی دا چغے تاسو ته هیڅ فائده نه درکوی. مثلًا زموږ دَ طرف نه تاسو سره امداد نشي کیدے یا زموږ دَ عذاب نه تاسو بچ کیدے نشئ.

۶۶:- دا ذکر دَ سبب دَ عذاب دے او دا تور احوال دَ منکرینو په تفصیل سره ذکر کوی.

۶۷:- په یکښ ذکر دَ دریے حالاتو دَ منکرینو دے. مُسْتَكْبِرِيْنَ بِهٖ یعنی لوئي کوئ په نورو خلقو باندے په سبب دَ حرم او په سبب دَ نزول دَ قرآن دَ دوی په قوم او په ملک کښ. یا مراد دا دے چه لوئي

الْقَوْلَ اَمْ جَآءَهُمْ مَّا لَمْ يَأْتِ اٰبَآءَهُمُ

(یږی ے قرآن کښ بلکه راغلی دے دوی ته هغه څیز چه نه وُو راغلی مشرانو دَ دوی)

الْاَوَّلِيْنَ ﴿٦٨﴾ اَمْ لَمْ يَعْرِفُوْا رَسُوْلَهُمْ

(مخکنو ته - آیا دوی نه پیژنی رسول خپل)

کوئ دَ قرآن نه - په اوله معنیٰ بآء سببیه ده او په دویمه معنیٰ با په معنیٰ عن سره ده او په اوله معنیٰ ۂ ضمیر راجع دے یا نزول قرآن ته او په دویم معنیٰ ضمیر راجع دے دَ قرآن او رسول ته.

سَامِرًا ، په معنیٰ دَ جمعے سره دے یعنی (قرآن نه آوری) او ماسخوتن قصئ کوئ - او دا عادات دَ مشرکانو وُو دَ دے وجے نه حدیث دَ مسلم کښ منع شوی ده دَ ماسخوتن نه روستو دَ خبرو کولو نه (سوا دَ دین دَ خبرو نه یا دَ خپل اهل سره خبرے کول) او قرطبی روایت نقل کړیدے چه عمر رضی الله عنه به دَ ماسخوتن نه روستو په خبرو کولو باندے خلق وهل - یا سَامِرًا په معنیٰ دَ مفرد دے او تقدیر دَ عبارت دا دے تظنون به سامرًا یعنی ګمان کوئ تاسو په دے نبی او قرآن باندے دَ قصّه ګو.

تَهْجُرُوْنَ ، دَ هجران نه دے یعنی پریږدئ تاسو قرآن او رسول لره - یا دَ هُجر نه دے یعنی بے فائدے خبرے کوئ چه هغے ته بکواس وئیلے کیږی او دا جمله حالیه ده -

۶۸ :- دا زجر دے او ذکر دَ دوؤ صفاتو دَ منکرینو دے او دَ قَوْلَ نه مراد قرآن کریم دے او هم دا سے په سورة نساء ۸۲ او سورة محمد ۲۴ کښ دی - او په دیکښ زور ته ده هغه خلقو ته چه دَ قرآن تلاوت او ختمونه کوی لیکن ځان په هغے باندے نه پوهه کوی -

اَمْ جَآءَهُمْ دا زجر دے یعنی نوے مسئله دوی ته راغلی ده چه هغه توحید دے نو دوی دَ هغے نه انکار کوی لکه سورة صٓ ۷ کښ -

فَهُمْ لَهٗ مُنْكِرُوْنَ ﴿٦٩﴾ اَمْ يَقُوْلُوْنَ بِهٖ

نو دوی هغهٔ لره نا اشنا ګڼرونکی دی۔ آیا دوی وائی چه دهٔ بانديے

جِنَّةٌ ؕ بَلْ جَآءَهُمْ بِالْحَقِّ وَاَكْثَرُهُمْ

لیونتوب دے، بلکه راوړے ئے دے دوی ته حق او اکثر دَ دوی ته

لِلْحَقِّ كٰرِهُوْنَ ﴿٧٠﴾ وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ

حق لره بد ګڼرونکی دی۔ او که برابر وے حق

اَهْوَآءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ

دَ خواهشاتو دَ دوی سره خامخا خراب شوے به وے آسمانونه او زمکه

وَمَنْ فِيْهِنَّ ؕ بَلْ اَتَيْنٰهُمْ بِذِكْرِهِمْ

او هغه څوک چه په یکښں وی، بلکه راوړے دے موږ دوی ته یاداشت (نصیحت) دَ دوی

فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿٧١﴾ ؕ

پس دوی دَ یاداشت خپل نه مخ ګرځوی۔

ف ٦٩:۔ دا زجر دے او ذکر دَ یو صفت دَ منکرینو دے یعنی دوی ضد او عناد کوی ځکه چه دَ دے رسول صدق او امانتداری دَ مخکښں نه پیژنی لیکن دَ ضد دَ وجے نه ئے نه منی۔ یعنی اَمْ کښں استفهام انکاری دے۔

ف ٧٠:۔ دا هم زجر دے او دوه صفتونه دَ منکرینو ئے ذکر کړیدی، ۱ نبی ته نسبت دَ جنون کول۔ ۲ او حق بد ګڼړل دَ وجے دَ حسد او دَ تقلید نه، دا سے په تفسیر قرطبی کښں ذکر دی۔

ف ٧١:۔ دا هم زجر دے په طریقه دَ دلیل سره مطلب ئے دا دے که حق موافق شی دَ دوی دَ خواهشاتو سره یعنی دوی چه معبودان من دون الله جوړ کړی دی دا حق شی او دا رنګ دوی چه کوم بدعات خرافات جوړ کړیدی دا دین شی نو دا په سبب شی دَ عالم دَ خرابیدلو او دَ تباه کیدلو دَ پاره ځکه چه شرک او بدعت سبب دَ فساد دَ عالم دے۔

اَمۡ تَسۡـَٔلُهُمۡ خَرۡجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ

آیا ته غواړې دَ دوی نه آمدن نو آمدنی دَ رب ستا

خَيۡرٌ ۖ وَّهُوَ خَيۡرُ الرّٰزِقِيۡنَ ﴿۷۲﴾ وَاِنَّكَ

غوره ده، او هغه غوره رزق ورکوونکے دے۔ او یقینًا ته

لَتَدۡعُوۡهُمۡ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسۡتَقِيۡمٍ ﴿۷۳﴾

خامخا دعوت ورکوے دوی لره لیغی لارے ته۔

وَاِنَّ الَّذِيۡنَ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ بِالۡاٰخِرَةِ

او یقینًا هغه کسان چه ایمان نه لری په آخرت باندے

لکه په سورة انبیاء ۲۴ کښ۔ او پس دے آیت کښ یوصفت دَ دوی ذکر شوے دے یعنی اعراض کول دَ ذکر دَ توحید نه۔

۷۲ :۔ دا جواب دَ وهم دے یعنی که اُوئیلے شی کیں یشی چه مانع دَ ایمان دَ دے منکرینو دَ پیغمبر دَ طرف نه په موجود وی؟ لکه مزدوری غوښتل نوجواب ئے ورکړو چه نبی دَ دوی نه هیڅ اجر نه دے طلب کړے. فرق دَ خرج او دَ خراج دا دے چه خرج هغه اجرت ته وائی چه مقرر کړے شوی وی او خراج هغه اجر دے چه په عطا او بخشش سره حاصلیږی دَ دے وجے نه دَ الله تعالیٰ په جانب کښ خراج ذکر کړے شو۔

۷۳ :۔ دا جواب دے دَ بل وهم، که اوئیلے شی چه دَ دے نبی مقصد دَ دعوت په غلط وی ځکه ئے دوی نه منی؟ جواب اوشو چه دَ هغهٔ مقصد صحیح دے او پس یکښ ذکر دَ صدق رسول دے۔

عَنِ الصِّرَاطِ لَنٰكِبُوْنَ ﴿۷۴﴾ وَلَوْ رَحِمْنٰهُمْ

دَ لارے نیغے نه خامخا اوړیدونکی دی ۔ او که چرته رحم اوکړو مونږ په دوی باندې

وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِّنْ ضُرٍّ لَّلَجُّوْا فِيْ

او لرې کړو هغه چه په دوی باندې څه ضرر دے خامخا ورننوځی به دوی په

طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُوْنَ ﴿۷۵﴾ وَلَقَدْ اَخَذْنٰهُمْ

سرکشئ خپله کښ پریشان به وی ۔ او یقینًا نیولے وو مونږ دوی لره

بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوْا لِرَبِّهِمْ

په عذاب سره پس تابعداری ئے اونکړه دَ رب خپل

وَمَا يَتَضَرَّعُوْنَ ﴿۷۶﴾ حَتّٰٓى اِذَا فَتَحْنَا

او نه ئے ورته عاجزی اوکړه ۔ تر هغے پورے چه هر کله پرانځو مونږ

عَلَيْهِمْ بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيْدٍ اِذَا

په دوی باندې دروازه سخت عذاب والا دغه وخت

۷۴ :۔ په دے آیت کښ هم زجر دے او آخری صفت قبیحه دَ دوی ذکر کړے شو نو معلومه شوه چه دَ پیغمبر دَ طرف نه هیڅ مانع او نقصان نشته بلکه نقصان دَ دوی دَ طرف نه دے ۔ په دے آیت کښ اشاره ده چه کفر بالآخرة سبب دے دَ اعراض دَ صراط مستقیم نه ۔

۷۵ ، ۷۶ :۔ روستو دَ زجرونو نه تخویف دے په عذاب دنیوی سره چه هغه قحط او لوږه وه چه په مکے والا باندې دَ عذاب په شکل مسلّط شوی وه لیکن دوی توبه دَ شرک نه اونه کړله او هر کله چه عذاب دَ دوی نه لرے کړے شو نو بیا ئے سرکشی شروع کړله ۔

لَّلَجُّوْا دَ لجاج نه اخستلے شوے په ضد او عناد سره په مخالفت کښ ورننوتل

فائده :۔ اِسْتَكَانَتْ خاص دَ عذاب په وخت کښ وی یعنی توبه کول نو هغه په صیغه دَ ماضی سره ذکر کړے شو او تضرع په هر وخت کښ پکار وی یعنی روستو دَ عذاب لرے کیدلو نه توحید منل نو هغه په

هُمْ فِيْهِ مُبْلِسُوْنَ ﴿٧٧﴾ ع وَهُوَ الَّذِيْٓ

دوی به په هغې کښې ناامیده وی۔ او الله تعالیٰ هغه ذات دے

اَنْشَاَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَ ط

چه پیدا کړی دی ستاسو دپاره غوږونه او سترګے او زړونه،

قَلِيْلًا مَّا تَشْكُرُوْنَ ﴿٧٨﴾ وَهُوَ الَّذِيْ

لږ غوندے شکر په کوئ تاسو۔ او الله تعالیٰ هغه ذات دے

ذَرَاَكُمْ فِي الْاَرْضِ وَاِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿٧٩﴾

چه خواره کړی یئے تاسو په زمکه کښې او خاص هغه ته به جمع کړے شئ تاسو۔

صیغه د مستقبل سره ذکر کړے شو۔

٧٧:۔ دا هم تخویف دنیوی یا اخروی دے ځکه چه د عذاب نه مراد دنیوی عذاب دے لکه واقعه د بدر یا فتح مکه۔ او بابًا نه مراد یو قسم او نوع دے یا د عذاب نه مراد جهنم دے۔ او بابًا نه مراد دروازه د جهنم ده چه کله دوی جهنم ته اورسیږی نو دروازے د جهنم به دوی ته پرانستلے شی لکه چه سورة زمر کښې راغلی دی۔

٧٨:۔ خلاصه:۔ د دے ځائے نه څلورم باب دے تر آخر د سورت پورے پدیکښې شپږ عقلی دلیلونه دی درے د هغې نه دلیلونه محضه (بے اقراره) دی۔ بیا زورنه ده په انکار د بعث بعد الموت نو بیا درے عقلی دلیلونه اعترافی (اقرار والا) دی دپاره د اثبات د توحید او قیامت۔ بیا رد دے په مشرکانو باندے بیا درے آداب د دعوت دی سره د تخویف دنیوی نه بیا تخویف دے په حالتِ برزخیه سره او مختصر بشارت دے بیا اوږده حالات د عذاب د اخرت دی او اوږده اسباب د هغې دی۔ بیا مسئله د توحید ده سره د اختتام نه په دُعا سره۔

تفسیر:۔ پدے آیت ٧٨ کښې دلیل عقلی دے او د لږ شکر نه مراد اقرار د دے نعمت دے سره د شرک کولو نه۔

٧٩:۔ دا بل دلیل عقلی دے او دا رنګ په سورة ملک ٢٣ ٢٤ کښې هم راغلی دی۔

وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ وَلَهُ

او الله تعالیٰ هغه ذات دے چه ژوندی کول کوی او مړه کول کوی او خاص د هغه په اختیار کښې دی

اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٨٠﴾

بدلیدل د شپې او د ورځې، آیا پس عقل نۀ لرئ تاسو۔

بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُونَ ﴿٨١﴾

بلکه دوی وائی پشان د وینا د مخکنو۔

قَالُوا أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا

دوی وائی آیا کله چه مړه شو مونږ او خاورے شو مونږ او هډوکی شو آیا

أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٨٢﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ

مونږ به دوباره ژوندی کیږو۔ یقینًا وعده کړے شوې ده زمونږ

وَآبَاؤُنَا هَٰذَا مِنْ قَبْلُ إِنْ هَٰذَا

او د مشرانو زمونږ سره دا وعده د مخکښ راسے، نه دی دا

إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨٣﴾ قُلْ لِمَنِ

مګر دروغ قصې د مخکنو خلقو دی۔ ته اُوایه د چا په اختیار کښې ده

ف۸۰:- دا یو عقلی دلیل دے او پدیکښې انقلاب د حالتونو ذکر کړے دے اختلاف د شپې او د ورځې په رنړا او تیارے سره او په اوږدوالو او لنډوالو سره او په تلو راتلو سره مراد دے هر کله چه احیاء اماتت هر وخت نوے نوے کیږی نو هغه ئې په فعل مضارع سره ذکر کړو او اختلاف د شپې او ورځې همیشه جاری وی نو هغه ئې په اسم سره ذکر کړو۔

ف۸۱، ف۸۲، ف۸۳:- پدے آیتونو کښې زجر دے په انکار د بعث بعد الموت سره روستو د ذکر کولو د دلیلونو د قدرت نه۔ او په اَوَّلُوْنَ کښې حواله ده د دے سورت په ف۳۵ آیت باندے او داسے آیاتونه په سورة نمل کښې ف۶۷ ف۶۸ راغلی دی۔ او وجه د فرق هلته به ذکر کړیشی۔

الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۸۴﴾

زمکه او څوک چه په دے زمکه کښې دي که چرے تاسو پوهه لرئ۔

سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ ط قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿۸۵﴾

خامخا دوی به وائی الله تعالیٰ لره (اختیار دے)، اُوایه آیا نو ولے نصیحت نهٔ قبلوئ۔

قُلْ مَنْ رَّبُّ السَّمٰوٰتِ السَّبْعِ وَرَبُّ

اُوایه څوک دے اختیارمند دَ اووۀ آسمانونو او اختیارمند

الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿۸۶﴾ سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ ط

دَ عرش لوے شان والا۔ خامخا دوی به وائی الله تعالیٰ لره (اختیار دے)

قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿۸۷﴾ قُلْ مَنْ بِيَدِهِ

اُوایه آیا نو ځان نهٔ ساتئ دَ شرک نه۔ ته اُوایه دَ چا په لاس کښې

مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَّهُوَ يُجِيرُ وَلَا

پوره بادشاهي دَ هر څیز ده او هغه پناهي ورکوی دَ هر مصیبت نه او نشي ورکیدے

يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۸۸﴾

پناهي دَ هغهٔ په مقابله کښې که چرے تاسو پوهیږئ۔

سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ ط قُلْ فَأَنّٰى تُسْحَرُونَ ﴿۸۹﴾

خامخا دوی به اُوائی الله تعالیٰ لره (اختیار دے) اُوایه نو څرنګ اړولے شئ تاسو (دَ حق نه)

دې آیتونو کښې عقلی دلیلونه اعترافی دی

۸۴، ۸۵، ۸۶، ۸۷، ۸۸، ۸۹ :۔ په دے آیتونو کښې عقلی دلیلونه اعترافی دی (یعنی په یکښې اقرار دَ مشرکانو یې ذکر کړیدے او په یکښې اثبات دَ توحید او دَ بعث بعد الموت دواړو دے) او په یکښې احسن (ښائسته) ترتیب دے ځکه چه اول دَ زمکے او دَ زمکے اوسیدونکو په باره کښې تپوس دے بیا پورته اووه آسمانونه او بیا دَ هغے نه اوچت عرش یې ذکر کړیدے۔ بیا یې دے ټولو ته عام شامل صفت دَ بادشاهۍ او دَ تصرف ذکر کړیدے او په دے ټولو دلیلونو کښې دَ تصرف او دَ واکدارئ دَ الله تعالیٰ ذکر دے۔

بَلْ اَتَيْنٰهُمْ بِالْحَقِّ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿٩٠﴾

بلکه راوړے دے موږ دوی ته حق او یقیناً دوی خامخا دروغ وائی۔

مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَّلَدٍ وَّمَا كَانَ مَعَهٗ

نه دے نیولے الله تعالیٰ هیڅ ځوے او نشته دهغه سره برابر

مِنْ اِلٰهٍ اِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍۭ

ځوک واکدار دغه وخت به بوتلے وے هر اختیار مند

فائده :- د اول سره ئے تَذَكَّرُوْ ذکر کړیں ے ځکه چه زمکه نزدے ده د هغے ته یاداشت بنه حاصلیږی او د آسمانونو او عرش سره ئے تقویٰ ذکر کړیده ځکه چه آسمانونه او عرش دلالت کوی په عظمت او هیبت شان باندے او د هغے سره تقویٰ مناسب ده۔ په دریم کښ تُسْحَرُوْنَ ئے سره د تعجب نه ذکر کړیں ے یعنی چه بادشاهی، او پناهی د مصیبت نه ورکول، او عجز د ټول مخلوق د الله تعالیٰ د مقابلے کولو نه داچه یوکس د الله تعالیٰ صفت منی او بیا هم د هغه سره شریک جوړ وی نو د دغه کس دماغ خراب وی او مجنون وی۔

فائده :- هر کله چه رب (په دویم دلیل کښ) په معنیٰ د تصرف کوونکی دے نو مراد دا دے چه تصرف د آسمانونو او د عرش د چا د پاره دے نو د دے وجے نه په جواب کښ لام په لِلّٰهِ کښ ذکر کړے شو۔

نو :- دا زجر دے یعنی قرآن کښ ذکر د توحید او اثبات د بعث بعد الموت حق مسئله ده لیکن دوی چه الله تعالیٰ لره شریک یا ولد منی او د بعث نه انکار کوی نو دا دروغ دی۔

بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ط

هغه څيز لره چه ده پيدا کړے نو به اوخا مخا زور آور شوے ؤ بعضے په بعضے باندے (يعني په بو بل

سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿۹۱﴾

باندے) پاک دے الله تعالیٰ دَ هغے نه چه دوی ئے بيانوی.

عٰلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعٰلٰى عَمَّا

عالم دے په هر پټ او ښکاره باندے پس اوچت دے دَ هغے نه

يُشْرِكُوْنَ ﴿۹۲﴾ ع قُلْ رَّبِّ اِمَّا تُرِيَنِّيْ ۵ ع ۱۵ ۵

چه دوی ئے دَ هغه سره شريکوی. ته اُوايه اے ربه زما که چرے ته خائے ما ته

س۹۱ :- دا بيان دَ هغه حق دے چه مخکښ آيت کښ ئے ذکر کړو او رد دے په عقيده دَ اتخاذ ولد (چه ادنیٰ شريک وی) او رد دے په هغه شريک چه دَ الله تعالیٰ سره ئے په صفت دَ تصرف يا په حق دَ الوهيت کښ برابر ګنړی. او حاصل دَ دليل دا دے چه اِلٰهِ مستقل اختيار والا ته وائی نو که بل څوک الله وے نو هغه به پيدائش کړے وے او بيا به ئے خپل مخلوق دَ بل نه ضرور جدا کولے دَ پاره دَ دے چه مستقل تصرف پکښ اوکړی او پدغه وخت به ئے دَ بل اِلٰه په برخه باندے ضرور غلبه او تسلط کولے او جګړه به ئے ورسره کولے چه يو اِلٰه دَ بل اِلٰه حق او تصرف نه منی څکه چه دَ دهٔ په الوهيت کښ نقص راځی. او هر کله چه يو غلبه په بل باندے کولے نو هغه مغلوب اِلٰه نشی کيدے او دا دليل يقينی قطعی دے لکه چه دَ دے تفصيل سورة انبياء س۲۲ کښ تير شويدے.

عَمَّا يَصِفُوْنَ، اشاره ده دَ نسبت دَ ولد او دَ شريک الله تعالیٰ ته څکه ولديت او شرکت صفات دی.

س۹۲ :- هر کله چه مخکښ دليلو نو کښ تصرف دَ الله تعالیٰ ذکر شوے وؤ نو پدے آيت کښ صفت دَ علم دَ هغهٔ ذکر کوی او ورسره تفريع ده په دے دليل باندے په رد دَ شرک. تسبيح دَ صفاتو سره تعلق لری او علو دَ ذات سره تعلق لری دَ دے وجے نه دَ اول سره يصفون او دويم سره يشرکون ذکر کړيدے.

مَا يُوعَدُونَ ﴿٩٣﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي

هغه عذاب چه دوی سره ئې وعده کیدیشي - اے ربه پس مه گرځوئ ما لره

فِي الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٩٤﴾ وَاِنَّا عَلٰٓى اَنْ نُّرِيَكَ

په قوم ظالمانو کښې - او یقینًا یو مونږ خبره بانديې چه او خایو مونږ تاته

مَا نَعِدُهُمْ لَقٰدِرُوْنَ ﴿٩٥﴾ اِدْفَعْ بِالَّتِيْ

هغه چه دوی سره ئې وعده کوؤ خامخا قدرت لرونکی یو - دفعه کوه په هغه طریقه

هِيَ اَحْسَنُ السَّيِّئَةَ ؕ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا

چه خائسته ده بدئې لره ، مونږ ښه پوهیږو په هغه خبرو چه

يَصِفُوْنَ ﴿٩٦﴾ وَقُلْ رَّبِّ اَعُوْذُ بِكَ

دوی ئې بیانوی - او ته اُوایه اے ربه زما پناه غواړم په تا سره

٩٣، ٩٤ :- په دے آیاتونو کښې عذاب دنیوی ته اشاره ده دپاره د مشرکانو او دا رنګ تعلیم دیو ادب د دُعا دے دعوت کوونکی ته -
نُرِيَنِّي ، یعنی زما په ژوند او په موجودګۍ کښې په ظالمانو باندے عذاب راولے.
فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ، کښې مراد دا دے چه ما د سبب د عذاب د دوی نه بچ اوساتے چه هغه شرک او ظلم دے او حدیث د ترمذی کښې هم د دے پشان دعا ذکر کړیده (واذا اردت فی الناس فتنة فاقبضني اليك غير مفتون).
٩٥ :- په دیکښې دلیل د عذاب د راتلو ذکر کړے دے چه ستا په ژوند کښې په عذاب راوستلو باندے الله تعالی قدرت لری -

٩٦ :- په دے آیت کښې د داعی دپاره دویم ادب علمی دے - اَلَّتِيْ اَحْسَنُ نه مراد دعوت د توحید او سنت دے او السَّيِّئَةَ ، نه مراد شرک او بدعات او نور ګناهونه دی - او دا رنګ مراد د اَلَّتِيْ اَحْسَنُ نه خائسته اخلاق دی لکه صبر او تحمل او عفو کول او سَيِّئَةَ نه مراد د مخالف د طرف نه ظلم کول کنځل کول وغیره دی - او دا رنګ اَلَّتِيْ اَحْسَنُ نه مراد دعا ده چه مخکښې آیت کښې تیره شوه او سَيِّئَةَ نه مراد عذاب دے.

مِنْ هَمَزٰتِ الشَّيٰطِيْنِ ﴿۹۷﴾ وَاَعُوْذُ بِكَ

دَ وسوسو (تيزوونكو) دَ شيطانانو نه - او پناه غواړم په تا سره

رَبِّ اَنْ يَّحْضُرُوْنِ ﴿۹۸﴾ حَتّٰٓى اِذَا جَآءَ

اے ربه زما دَ حاضريدو دَ دوى نه ما ته - (دوى به مخالفت كوى) تر هغے وخت پورے چه

اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُوْنِ ﴿۹۹﴾

يو تن دَ دوى ته مرگ وائى په اے ربه زما واپس كړے ما لره.

لكه چه په سورة رعد ۲۲ كښ تير شويدى او سورة قصص ۵۴ او حم سجده ۳۴ كښ.

۹۷، ۹۸ :- په دے آياتونو كښ دريم ادب دے په طريقه دَ دُعا سره او دَ هَمَزٰتِ نه مراد دَ شياطينو هغه وسوسے دى چه دَ خلقو په سينو كښ په ياره دَ دعوت كوونكى كښ اچوى دے دَپاره چه هغوى دا دعوت قبول نه كړى - او اَنْ يَّحْضُرُوْنِ نه مراد دا دے چه شيطان داعى ته حاضرشى دَ هغه په زړه كښ رياء، تكبر او غضب وغيره واچوى او دعوت ته نقصان اورسيږى-

۹۹ :- دا آيت تعلق لرى دَ ۹۰ سره او تخويف دے يعنى دوى شرك او كفر كښ مشغول دى تر مرگ پورے بيا په وخت دَ مرگ كښ سوالونه ارمانونه كوى دَ واپس كيدلو دنيا ته-

اِرْجِعُوْنِ ئے جمع صيغه ذكر كړيده دَپاره دَ تعظيم دَ رب تعالى يا دا جمع دَپاره دَ تكرار ده يعنى زر زر وائى چه ما واپس كړه. او دا وينا په وخت دَ يقين دَ مرگ كښ ده او داسے قول دَ مؤمن گنهگار هم دے لكه سورة منافقون ۱۰ كښ - يا دا وينا په عالم برزخ كښ ده پس دَ مرگ نه. او داسے آياتونه په ډير سورتونو كښ دى لكه سورة اعراف ۵۳ سورة ابراهيم ۴۴ سورة انعام ۲۷، سجده ۱۲ مؤمن ۱۱، فاطر ۳۷ شورى ۴۴ بعضے په وخت دَ نزع كښ او بعضے په وخت دَ نشور كښ او بعضے په قبر كښ او بعضے په وخت دَ پيش كيدلو كښ الله تعالى ته يا او دَ جهنم ته-

لَعَلِّيْٓ اَعْمَلُ صَالِحًا فِيْمَا تَرَكْتُ كَلَّا ؕ

دَ پاره دَ دے چه عمل اوکړم نیک عمل په بدله دَهغے کښې چه ما پریخودے دے. داوبه وئیلے شی ورته

اِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَآئِلُهَا ؕ وَمِنْ وَّرَآئِهِمْ

یقیناً دا یوه خبره ده چه دے وائی هغے لره۔ او دَ دوی مخے ته

بَرْزَخٌ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُوْنَ ﴿۱۰۰﴾ فَاِذَا نُفِخَ

لویه پرده ده تر هغه ورځ پورے چه دوی به دوباره ژوندی کولے شی۔ پس هر کله چه پوکے اوکړے شی

فِي الصُّوْرِ فَلَآ اَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ

په شپیلئ کښې پس نه به وی نسبونه په مینځ دَ دوی کښې په دغه ورځ

وَّلَا يَتَسَآءَلُوْنَ ﴿۱۰۱﴾ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِيْنُهٗ

او نه به دوی تپوس نه کولے شی دَ یو بل نه۔ پس هغه څوک چه درانه شی عملونه دَ هغوی

س۱۰۰ :- په دیکښې مقصد دَ واپسئ ذکر کوی او عمل صالح شامل دے توحید او سنت ته۔ تَرَكْتُ په معنیٰ دَ پریخودلو او بربادولو دے په كَلَّا سره دَ هغهٔ جواب دے یعنی هیڅ کله نشی واپس کیدے۔ او دوی هیچرے عمل صالح نه کوی لکه سورة انعام س۲۸ کښې تیر شویدی۔ او بیائے دَ واپس راتللو نه مانع ذکر کړو چه هغه برزخ دے او هغه په اصل کښې مانع او پردے ته وائی او هغه وخت چه دَ مرګ نه تر دوباره ژوند پورے دے هغے ته عالم برزخ وئیلے شی که روح په علیین کښې وی او که په سجین کښې وی، او بدن که په قبر کښې وی، او که بل ځائے کښې وی، روغ وی، او که ذرے ذرے وی، نو هغے ته برزخ وئیلے کیدے شی۔ دا برزخ غیر محسوس دے لکه برزخ په مینځ دَ بحرین کښې په سورة رحمٰن س۲۰ کښې هغه هم محسوس نه دے ابن کثیر دَ ابو صخر نه نقل کړے دے یعنی دوی نه په دنیا کښې دی او نه په آخرت کښې دی۔

س۱۰۱ :- دَ دے آیت نه تخویف اخروی شروع کوی او مراد دَ صُوْرِ نه دویمه شپیلئ ده چه دَ دوباره ژوندی کیدلو دَ پاره ده او احتمال شته چه اوله شپیلئ مراد شی او دغه قول دَ بعضے مفسرینو دے۔

فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۱۰۲﴾ وَمَنْ خَفَّتْ

پس دوی بچ دی د عذاب نه. او هغه څوک چه سپک وی نو د غه

مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا

عملونه د هغوی نو دا هغه کسان دی چه تاوانی کړیدی

أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿۱۰۳﴾ تَلْفَحُ

ځانونه خپل په جهنم کښ به دوی همیشه وی. سوځوی به

وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ ﴿۱۰۴﴾

مخونه د دوی لره اور او دوی به په هغې کښ بدشکله وی.

أَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنتُم

آیا نه وو آیاتونه زما چه لوستلے کیدل په تاسو باندے پس تاسو وئ

بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿۱۰۵﴾ قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ

چه دروغژن کول هم هغې لره. دوی به وائی اے ربه زمونږه غلبه شوے وه

فَلَا أَنسَابَ، نه مراد دا دے چه نسبونه فائده نشي ورکولے بلکه د یوبل نه به تېختېدل کوی لکه سورة عبس ۳۵ کښ. وَلَا يَتَسَاءَلُونَ، که اعتراض اوکړیشی چه سورة صافات ۲۷ کښ تساءل ذکر دے نو دے آیت کښ د هغې نفی څنګه اوشوه؟ اول جواب دا دے چه د قیامت حالات مختلفه دی بعضے حالاتو کښ کولے شي. دویم جواب دا دے چه دے آیت کښ اوله شپیلئ مراد ده، پدغه وخت به تساءل نشي کولے او د دویمه شپیلئ نه روستو به کولے شي دا تفسیر قرطبی کښ د ابن عباس رضی الله عنه نه نقل کړیدی. دریم جواب دا دے چه د یوبل نه د رحم کولو په باره کښ هیڅ نشي غوښتلے او د زورنے تپوسونه به کوی.

۱۰۲-۱۰۱ دا مختصر بشارت دے او مراد د مَوَازِينُ نه عملونه دی او ثِقَلَ نه مراد موافقت د هغې دے د کتاب الله او سنت رسول سره دا سے په سورة اعراف ۸ کښ تیر شویدی.

۱۰۳ نه تر ۱۱۵ پورے پدے آیتونو کښ اووه احوال د عذاب او اووه اسباب د

عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّيْنَ ﴿۱۰۶﴾

په مونږ باندې بد بختي زمونږه او مونږه وو يو ډله بې لارې ـ

رَبَّنَا اَخْرِجْنَا مِنْهَا فَاِنْ عُدْنَا فَاِنَّا

اې ربه زمونږه او باسه مونږه د دېنه پس که مونږ واپس شو (گمراهئ ته) نو يقيناً مونږ

ظٰلِمُوْنَ ﴿۱۰۷﴾ قَالَ اخْسَئُوْا فِيْهَا

به ظالمان يو ـ او به وائي الله تعالىٰ کوړئ شئ لاړے سپو) په جهنم کښې

وَلَا تُكَلِّمُوْنِ ﴿۱۰۸﴾ اِنَّهٗ كَانَ فَرِيْقٌ

او ما سره خبرې مه کوئ ـ يقيناً وه يو ډله

مِّنْ عِبَادِيْ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اٰمَنَّا

د بندګانو (موحدينو) زما نه هغوی به وئيل اې ربه زمونږه ايمان راوړے دے مونږ

فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿۱۰۹﴾ ج صلے

نو بخنه اوکړې مونږ ته او رحم اوکړې په مونږ باندې او ته يې غوره د رحم کوونکو نه ـ

فَاتَّخَذْتُمُوْهُمْ سِخْرِيًّا حَتّٰىٓ اَنْسَوْكُمْ

پس کړځول تاسو هغوی لره سپک سپور تر دے چه غافل يې کړئ تاسو

ذِكْرِيْ وَكُنْتُمْ مِّنْهُمْ تَضْحَكُوْنَ ﴿۱۱۰﴾

د توحيد زما نه او وئ تاسو چه په هغوی پورے مو خندا کوله ـ

عذاب ذکر کړيدی ـ هغه په فکر او تدبر سره معلوميږی ـ كٰلِحُوْنَ، د دے بدشکلئ تفصيل په حديث د ترمذی کښې ذکر شوے دے چه مخونه به د دوی په اُور کښې اوسوځی نو بره شونډه به يې د سر مينځ پورے اورسيږی او لاندے شونډه به تر نامه پورے اورسی او غاښونه به يې ښکاريږی. شِقْوَتُنَا، د دے نه مراد خواهشات او مزے د دُنيا دی چه سبب د بدبختئ دے يا مراد د دے نه تقديری شقاوت دے ـ اِخْسَئُوْا، عرب دا کلمه د سپو د شړلو د پاره ذکر کوی تو په دے کښې اشاره ده چه د دوی حال به

إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوٓا ۙ

يقينًا ما بدله ورکړه هغوی ته نن ورځ په وجه دَ صبر دَ دوی

أَنَّهُمْ هُمُ الْفَآئِزُونَ ﴿١١١﴾ قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ

چه يقينًا دوی خاص دوی کامياب دی۔ اوبه وائی الله تعالی څومره وخت تير کړی وو تاسو

فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا لَبِثْنَا

په زمکه کښ په شمار دَ کلونو سره۔ دوی به اُوائی تيره کړيده مونږ

يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسْئَلِ الْعَآدِّينَ ﴿١١٣﴾

يو ورځ يا ټکړه دَ ورځے پس تپوس اوکړه دَ شمار کوؤنکو نه۔

قَالَ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا ۖ لَّوْ أَنَّكُمْ

اوبه وائی الله تعالی ندے تير کړے تاسو مګر لږ وخت که چرے

كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١٤﴾ أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا

تاسو پوهيدلے۔ آيا پس ګمان کړيدے تاسو چه يقينًا

دَ سپو پشان شی يا دا چه دنيا کښ دوی دَ سپو پشان موؤحدينو (دعوت کوؤنکی) لره داړل اوچيچل او په هغوی پسے ئے غپل۔ لکه روستو آيت کښ ذکر کوی چه تاسو موؤحدينو پورے مسخرے اوخندا کوله او مراد دَ فَرِيقٌ مِّنْ عِبَادِيْ، نه هغه کسان دی چه په هغوی کښ هغه صفتونه وؤ چه دَ دے سورت په ابتداء او په مينځ کښ ذکر کړے شويدی او سره دَ دے نه دوی دَ الله تعالی نه مغفرت او رحم غواړی۔ وَكُنتُمْ مِّنْهُمْ تَضْحَكُونَ، لکه چه سورة تطفيف ۲۹ کښ ذکر دی۔ فَسْئَلِ الْعَآدِّينَ، دَ دے نه مراد حساب دان خلق دی يا ملائيک كِرَامًا كَاتِبِينَ دی يعنی دَ ډير هيبت او حيرانتيا دَ وجے نه دَ اصل جواب نه غافل دی۔

أَفَحَسِبْتُمْ، دا زورنه هم په آخرت کښ به وی۔ يا دا دَ سرنه خبره ده او زورنه ده منکرينو دَ توحيد او دَ بعث نه۔

خَلَقْنٰكُمْ عَبَثًا وَّ اَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا

پیدا کړی یئ موږ تاسو بې فائدې او یقینًا تاسو به موږ طرف ته نشئ

تُرْجَعُوْنَ ﴿۱۱۵﴾ فَتَعٰلَى اللّٰهُ الْمَلِكُ

راګرځولے۔ پس اوچت دے الله تعالٰی بادشاه دے

الْحَقُّ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ رَبُّ الْعَرْشِ

حق دے نشته حقدار د بندګئ سوا د هغه نه رب دے د عرش

الْكَرِيْمِ ﴿۱۱۶﴾ وَمَنْ يَّدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا

عزتمند۔ او چا چه رامد شه اوئیل د الله تعالٰی سره بل مددګار ته

اٰخَرَ ۙ لَا بُرْهَانَ لَهٗ بِهٖ ۙ فَاِنَّمَا حِسَابُهٗ

(چه الله یئ ګڼړی) نشته دلیل دۀ لره په هغې باندې پس یقینًا پوره حساب د دۀ

عَبَثًا، عبث نه مراد دا دے چه مکلف نه دی او حساب کتاب ورسره نه کیږی۔

س۱۱۶:۔ دا دلیل دے د مخکښ آیت یعنی الله تعالٰی عبث کار نه کوی هغه د عبث کارونو نه لوے دے یا تفریع ده په ټول سورت باندې یعنی هرکله چه د سورت په ابتدا کښ ذکر کړو فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ او نور تصرفات او دلیلونه یئ د ربوبیت او الوهیت ذکر کړل او اثبات د بعث بعد الموت یئ ذکر کړو نو د هغې نتیجه یئ ذکر کړه چه معلومه شوه چه الله تعالٰی لوے دے او پاک دے د شریکانو نه او د عبث کارونو نه او وروستو خلور صفات د الله تعالٰی ذکر کړل د پاره د دلیل۔

الْكَرِيْمِ، عرش د الله تعالٰی کریم دے ځکه چه ټول نعمتونه رحمتونه د هغې نه نازلیږی۔ او دا رنګ کریم دے یعنی د هغې مقابله څوک نشی کولے او عزت یئ نشی کمولے۔ او کریم په معنٰی د خائسته هم دے۔ او په دے آیت کښ دعوٰی د توحید ده په ذکر د عُلُوًّا د الله تعالٰی سره او په توحید د الوهیت او ربوبیت سره۔

عِندَ رَبِّهٖ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ الْكٰفِرُونَ ﴿۱۱۷﴾

د رب د دهٔ سره دے یقینا نشی بچ کیدلے کافران -

وَقُل رَّبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنتَ

او اُووایه ته اے ربه زما. بخنه او کړے او رحم او کړے او ته

خَيْرُ الرّٰحِمِينَ ﴿۱۱۸﴾ ع

غوره د رحم کوونکو نه یے -

س۱۱۷:- دا تفریع ده په مخکښ آیت بانډے په رد د شرک فی الدعاء سره -

لَا بُرْهَانَ، دا قید واقعی دے یعنی په شرک بانډے هیڅ دلیل نشته -

فَإِنَّمَا حِسَابُهُۥ عِندَ رَبِّهٖ، اشاره ده غټ والی د سزا د شرک ته او اشاره دهٔ چه دهٔ ته بخنه نه کیږی -

إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ الْكٰفِرُونَ، دا اجمالی حساب یٔے ذکر کړو او په دیکښ تصریح ده چه دُعاء د غیر الله کفر دے او دا جمله د سورت د ابتداء په مقابله کښ ده چه قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ، یعنی فلاح په کفر سره نشته بلکه فلاح خاص ده په ایمان پورے -

س۱۱۸:- دا امر دے نبی صلی الله علیه وسلم ته په دُعا سره د پاره د اُمتیانو چه د کفر او د شرک نه یٔے ځان بچ کړے دے او هغه مؤمنان دی چه د هغوی صفتونه د سورت په اول کښ بیان شول نو په آخر کښ د هغوی د پاره دُعا د نبی ذکر شوه - او په س۱۰۹ کښ دا دُعا د ټولو مؤحدینو ذکر کړے وه -

سورة النور مدنية | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اياتها: ٦٤ ركوعاتها: ٩

خاص په نوم د الله تعالیٰ امداد غواړو په شروع کولو کښې چه رحمٰن او رحیم دے

سُوْرَةٌ اَنْزَلْنٰهَا وَفَرَضْنٰهَا وَاَنْزَلْنَا

دا سورت دے (لوے شان والا) مونږ دا نازل کړے ده او فرض کړے ده مونږ (عمل کول په دے باندے) او نازل کړی دی مونږ

فِيْهَآ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ لَّعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ①

په دے کښې حکمونه ښکاره د دے دپاره چه یاد کړئ حکمونه د الله تعالیٰ.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سورة نور

ربط :. د مخکښ سورت سره دا دے - ع۱ مخکښ سورت کښ منع کول د مؤمنانو دی د اوصاف المشرکین نه نو په دے سورت کښ د صفاتو د منافقینو نه منع کول کوی. ع۲ مخکښ سورت کښ مسئله د توحید په دلائیل نقلیو او عقلیو سره ثابت کړه نو په دے سورت کښ منع کول کوی د اسبابو د طعن نه په مؤحد باندے چه د هغے د وجے نه منافقان بد نامے لګوی په مؤمن باندے -

دعوی د سورت :- دروازه د فحشاء او تهمتونو بندول په منع کولو سره د هغے د اسبابو نه او په ذکر د ادابو سره په وخت د تهمت لګیدلو کښ، او په ذکر د ډیرو زجرونو او تخویفاتو دپاره د تهمت لګوؤنکو. او په ذکر د صفات د مؤمنانو او منافقینو دپاره د تمیز او د فرق - او دعوت دے توحید ته په ذکر د مثالونو سره او په ذکر کولو د عقلی دلیلونو او په رد سره په اقسامو د شرک چه شرک فی العلم او فی التصرف او فی العبادة دے - او پنځلس اسماء حسنیٰ د الله تعالیٰ - تفسیر قرطبی کښ لیکلے دی مقصد د دے سورت احکام د ستر او د پاکدامنئ دی او عمر رضی الله عنه کوفے والا ته لیکلے وو چه خپلو زنانو ته دا سورت اوښایئ.

خلاصه د سورت :- دے تقسیم دے پنځو بابونو ته - اول باب تر ۱۰ پورے دے په دے باب کښ اول ترغیب دے د راتلونکو حکمونو منلو ته

اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِيْ فَاجْلِدُوْا كُلَّ

زناکاره زنانه او زناکار سړے نو اووهئ هر

وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ ۖ وَّلَا تَاْخُذْكُمْ

یو دَ دے دواړو نه سَل سَل دُرے او نه دے نیسی تاسو لره

بِهِمَا رَاْفَةٌ فِيْ دِيْنِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ

پهٔ دے دواړو باندے ترس کول په جاری کولو دَ دین دَ الله تعالیٰ کښ که چرے یئ تاسو

تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۚ

چه ایمان لرئ په الله تعالیٰ او په ورځ روستنئ باندے

وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ۲

او حاضر دِ شی عذاب دَ دے دواړو ته یو ډله دَ مؤمنانو نه۔

او دا مأخذ دے دَ دعوی دَ سورت بیا څلور احکام ئے ذکر کړے دی دَ پاره دَ بندولو دَ فحش کارئے سره ۱ آیت کښ ترغیب دے۔

تفسیر سا:۔ په دے اول آیت کښ ترغیب دے دَ دے سورت په عظمت شان ذکر کولو سره په یو څو وجو سره۔ اَوّل یعنی دا دَ قرآن اوچت شان والا ټکړه ده۔ دوېم داچه نازل کړے شوې ده۔ درېیم دا چه په دے باندے عمل کول الله تعالیٰ فرض کړیدی۔ څلورم داچه دَ دے حکمونه واضح او ښکاره دی۔ پنځم داچه په دیکښ دَ تذکرا و نصیحت اخستلو فائده ده۔

سا۲:۔ په دیکښ اول حکم دے دَ فحشاء دَ بندولو دَ پاره په جاری کولو دَ حد دَ زنا په سَل دورو وهلو سره۔ او ظاهر دَ آیت نه دا ده چه هر زناکار سړے او زنانه که نکاح او واده ئے کړے وی او که نه وی کړی په هغوی باندے سَل دورے وهل دی او بیا دَ حدیث صحیح په وجه سره په واده شوؤ باندے ورسره رجم دے سرهٔ دَ اختلاف دَ اهلِ علم نه او په غیر واده والو باندے دَ یو کال دَ پاره بهر دَ ملک ته شړل دی سرهٔ دَ اختلاف دَ علماءِ نه او زانی زانیه ورته هله وئیلے کیدے شی چه

اَلزَّانِیْ لَا یَنْکِحُ اِلَّا زَانِیَۃً اَوْ مُشْرِکَۃً ز

زناکار سړے نکاح نه کوی مګر د زناکارے یا مشرکے زنانه سره

وَّالزَّانِیَۃُ لَا یَنْکِحُھَآ اِلَّا زَانٍ اَوْ مُشْرِکٌ ج

او زناکاره زنانه نکاح نه کوی د هغې سره مګر زناکار یا مشرک سړے

وَحُرِّمَ ذٰلِکَ عَلَی الْمُؤْمِنِیْنَ ﴿۳﴾

او حرام کړے شویدے داکار په مؤمنانو بانډے۔

زنائے ثابت شی په اقرار یا په شرعی شهادت سره۔ او الزَّانِیَۃُ د دے وجے نه ئے مخکښ کړیدے چه د زنا کولو سبب اکثر د زنانه د طرف نه وی او بله وجه دا چه زنا کول په زنانه کښ ډیر شرم او ډیر نقصان دے۔ فَاجْلِدُوْا کښ عام خطاب دے مسلمانانو ته ځکه دا نظام قائمول په ټولو مسلمانانو بانډے واجب دی یا دا خاص خطاب دے اُمراؤ د مسلمانانو ته نو دا دلیل دے چه اسلامی خلافت قائم کول په مسلمانانو بانډے فرض دی۔

وَلَا تَاْخُذْکُمْ، د دے مراد دا چه د الله تعالیٰ په دے حکم نافذ کولو کښ د زناکارانو سره هیڅ نرمی او رعایت کول جائز نه دی یعنی د سلو دورو نه کم وهل یا په دمه وهل یا معاف کول نه دی پکار۔

وَلْیَشْهَدْ عَذَابَهُمَا، دا د دے د پاره چه عام خلق هم عبرت واخلی او بل د دے د پاره چه دا مجرمان هم بنده شی او شرمیږی۔ او دا حکم په ټولو حدودو او قصاص کښ دے چه د خلقو په وړاندے وی د پاره د عبرت اخستلو۔

طَآئِفَۃٌ، یو شخص ته هم وئیلے کیږی او د زیاتو څه حد نشته۔

۳:- په دے آیت کښ دویم حکم دے د فحش کاری د بندولو او مقصد د دے نفرت ورکول دی مؤمنانو ته د زنا او د اهل زنا نه دی او د هغوی نه تعلق قطع کول لکه څنګه معامله چه د شرک والا سره کوی۔

فائده:- په دے آیت کښ اشکال د دوؤ وجو نه دی۔

اوله وجه دا ده چه د آیت ظاهر دا دے چه زانی نکاح نه کوی مګر صرف د زانیے او مشرکے سره یعنی د ده ښځه به یا زانیه وی یا مشرکه وی۔ او دا جمله خبریه ده او حال دا دے چه دا سے ډیر زناکار سړی دی چه ښځے

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنٰتِ ثُمَّ

اوهغه کسان چه بدنامه لګوی (په زناکارئ سره) په پاکدامنو نفسونو باندے بيا

لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ فَاجْلِدُوهُمْ

رانوړی څلور ګواهان نو اووهئ دوی لره

ثَمٰنِينَ جَلْدَةً وَّلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ

اتيا دُرے او مه قبلوئ دوی لره

ئے پاکدامنے وی او ډیرے زناکارے ښځے دی چه خاوندان ئے پاک وی۔ دوئیم اشکال دا دے چه دَ وَحُرِّمَ ذٰلِكَ، ظاهری معنیٰ دا ده چه نکاح دَ زناکارو سره په مؤمنانو باندے حرام دے او حال دا دے چه مشهور قول دَ علماء دین دا دے چه نکاح دَ زناکارے دَ مؤمن سره جائز دے په دلیل دَ عام آیاتونو دَ نکاح سره چه اُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَآءَ ذٰلِكُمْ او وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ، جواب دا دے چه پدے آیت کښ دَ مفسرینو ډیر اقوال دی بعضو دا آیت خاص کړیدے په معین مؤمنانو (اصحاب صفه) پورے او بعضو خاص کړیدے په معین بدکارو ښځو پورے لیکن تخصیص دَ آیت کمزورے قول دے ځکه چه قوی دلیل ئے نشته۔ او دَ اکثر مفسرینو په نیز آیت عام دے لیکن دَ بعضو په نیز توجیه دا ده چه پدے آیت کښ نفی په معنیٰ دَ انکار ده او آیت منسوخ دے۔ او دَ بعضو په نیز په آیت کښ عادت اکثریه دَ بدکارو ذکر کوی چه په قرینه دَ الخبيثات للخبيثين، او پدے توجیه سره جائز ده که نکاح په معنیٰ دَ عقد سره او که په معنیٰ دَ جماع سره شی۔ او ذٰلِكَ اشاره ده دے عادت نیولو ته او دا روستنئ توجیه غوره ده او دَ دے مقصد دا دے چه زنا ډیر قبیح عمل دے اثر ئے په دواړو طرفونو باندے بوشان دے یعنی پدے عمل سره معلومیږی چه دا ابل جانب هم زناکار دے۔ که دے عمل ته ګناه وائی او کوی ئے یا دا ابل جانب مشرک دے کله چه دا عمل جائز ګنړی نو دلالت کوی په خباثت دَ دواړو طرفونو باندے دَ دے وجے نه زانی دَ خپلے ښځے په زنا خفه کیږی او هغه ته دَ وژلو ولے کیږی۔

شَهَادَةً اَبَدًا ۚ وَ اُولٰٓئِكَ هُمُ
گواهي هيڅ چرے او دغه کسان دوی

الْفٰسِقُوْنَ ۝۴ اِلَّا الَّذِيْنَ تَابُوْا
نا فرمان دی ۔ مګر هغه کسان چه توبه اوکړی

نو حاصل دا دے چه دَ زنا کارو په دَیو بل سره تعلق وی دَ نکاح اودَ غیر نکاح لیکن مؤمنانو لره دَ دوی سره تعلق لرل حرام دی یعنی دَ دوی نه دِ براءت اوکړی او دَ دوی سره دِ دوستانه نه لری دَ پاره دَ دے چه دوی دا خباثت پریږدی یا دَ معاشرے دَ پاکانو نه جدا شی۔

ف :۔ په دے آیت کښ دریم حکم دے دَ پاره دَ بندولو دَ استعمال دَ لفظ دَ فحش کارئ روستو دَ بندولو دَ عمل دَ هغې نه او دے ته حد (سزا) دَ قذف (رټنګل دَ زنا) وئیلے کیږی۔ او اصل سبب دَ نزول دَ دے آیاتونو تهمت لګول وو په عائشه رضی الله عنها باندے ځکه په آیت کښ دَ زنانو صفات ئے ذکر کړیدی لیکن حکم نارینو ته هم شامل دے او بعضو وئیلی دی چه مرادِ دَ المحصنات نه النفوس المحصنات دی نو آیت عام دے نارینو او زنانو دواړو ته۔

بِاَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ، په لفظ اربعة کښ ة دلالت کوی چه مرادِ دَ شهدو نه صرف نارینه دی۔ (دَ زنانه شهادت په باب دَ زنا کښ صحیح ندے) ځکه چه اسماء دَ عدد کښ چه ة وی نو تمیز به ئے مذکر وی۔

او دَ دوی ئے درے سزاګانے ذکر کړیدی۔ یو اٰتیا دورے وهل دویم شهادت دَ دۀ نه قبولول، اشاره ده چه دا سے انسان دَ معاشرے نه ویستل غواړی ځکه چه دے فساد خوروی ۔ دریم حکم کول چه دے فاسق دے او دَ فاسق شرعی احکام پدۀ باندے مرتب کیږی او دا ځکه چه دۀ دروغ اُوئیل بل دا چه دَ مسلمان بے عزتی ئے کړیده او دا دواړه ګناهونه کبیره دی۔ او په دے آیت کښ دلیل دے چه څوک بهتان په عائشه رضی الله عنها رشتیا ګنړی او حال دا چه په هغې باندے څلور ګواهان نشته نو دغه مردود الشهادة دی لکه اکثر شیعه ګان دَ دے وخت۔

مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوْا ۚ فَاِنَّ اللّٰهَ

روستو د دے کارنه او نیک کړی عملونه پس یقینًا الله تعالیٰ

غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝٥ وَالَّذِيْنَ يَرْمُوْنَ

بخنه کوونکے رحم کوونکے دے۔ او هغه کسان چه بدنامه لګوی

اَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَّهُمْ شُهَدَآءُ

په بیبیانو خپلو باندے (په نسبت د زنا سره) او نه دی دوی لره ګواهان

اِلَّآ اَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ اَحَدِهِمْ

مګر ځانونه د دوی پس ګواهی د یو د دوی (خاوند) لره

اَرْبَعُ شَهٰدٰتٍۭ بِاللّٰهِ ۙ اِنَّهٗ لَمِنَ

څلور ګواهۍ دی په قسم د الله تعالیٰ باندے چه یقینًا دے خامخا دے

الصّٰدِقِيْنَ ۝٦ وَالْخَامِسَةُ اَنَّ لَعْنَتَ

د رشتینو نه۔ او پنځمه ګواهی داده چه لعنت

اللّٰهِ عَلَيْهِ اِنْ كَانَ مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ۝٧

د الله تعالیٰ دِ وی پدهٔ باندے که چرے دے وی د دروغژنو نه۔

ف ۵ :- د دے استثناء اثر خو د فسق په لرے کولو کښ اجماعی دے لکه چه پدے سره جَلد بالاتفاق نه معاف کیږی لیکن د قبولیت د شهادت سره د دے په تعلق کښ اختلاف دے د بعضے اهل علم په نیز شهادت د دوی همیشه مردود دے او د بعضے اهل علم په نیز روستو د توبے نه د دوی شهادت قبلولے شی۔

ف ۶ ، ف ۷ ، ف ۸ ، ف ۹ :- پدے آیاتونو کښ څلورم حکم ذکر کوی د پاره د بندش د لفظ د فحشاء په مینځ د ښځے او خاوند کښ په طریقه د لِعان کولو سره۔ او څلورو نه شهادات وائی ځکه چه اداکیږی به په لفظ د اشهد بالله سره او دا په معنیٰ کښ قسم دے او په پنځم کرت کښ لفظ

وَيَدْرَؤُا عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ

او اړوي د ښځې نه عذاب لره چه ګواهي اوکړي

أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ

څلور ګواهۍ سره د قسم نه په الله تعالى باندې چه يقيناً دا (خاوند) خامخا

الْكَاذِبِينَ ﴿٨﴾ وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ

د دروغژنو نه دے. او پنځم ځل (دوائي به) چه غضب

اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٩﴾

د الله تعالى دِ وي پدې ښځې باندې که چرې دا خاوند وي د رشتينو نه .

د اشهد نسته بلکه د جانب د خاوند نه دعاء شر ده په ځان باندې په لعنت سره په شرط د دروغ وئيلو سره او د جانب د ښځې نه دعاء شر ده په ځان باندې په غضب سره په شرط د صدق ثابتيدلو د خاوند سره پدې ښځې باندې او په دعا کانو کښې لفظ د اشهد نه استعماليږي فائده عله :- په جانب د خاوند کښې لعنت ذکر دے او په جانب د ښځې کښې غضب ذکر کړے دے - يو وجه دا ده چه زنانه لفظ لعنت اکثر استعمالوي او هيڅ پرواه نه کوي لکه چه په حديث کښې راغلي دي "تکثرن اللعن" د دے وجه نه دوي د پاره لفظ د غضب ذکر کړے شو او نارينه د لعنت د لفظ نه ډير اجتناب کوي نو د هغوي په باره کښې هغه ذکر کړے شو. دويمه وجه دا ده چه لفظ د غضب کښې ډير شدت دے په نسبت د لفظ د لعنت سره ځکه چه لعنت کښې د رحمت نه محروم کيدل دي او په غضب کښې د محروم والي د رحمت سره نزول د قهر او د عذاب هم وي -پس هر کله چه اثبات د صدق د خاوند سره په ښځه باندې حد د زنا ثابتيږي سره د اختلاف د اهل علم نه او ثبوت د کذب د خاوند باندې حد قذف راځي او حد زنا خوزيات دے د حد قذف نه. دريمه وجه دا ده چه خاوند پد اسې معامله کښې اکثر رشتني دي او ښځه سره د دينه چه زنا ئے کړے وي ليکن دروغ وائي نو څوک چه سره د علم نه انکار کوي نو هغه مغضوب عليه دي د دے وجه نه د ښځې په جانب کښې

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ

او کہ چرتہ نہ وے فضل د اللہ تعالیٰ پہ تاسو باندے او رحمت د هغهٔ

وَاَنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ حَكِيْمٌ ﴿۱۰﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ

او یقیناً دا چہ اللہ تعالیٰ ډیر توبہ قبلوونکے د حکمتونو والا دے۔ یقیناً هغه کسان

جَآءُوْ بِالْاِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ ط

چہ راوړے دہ بہتان پہ عائشہ رضی اللہ عنہا باندے یوہ مضبوطہ ډلہ دہ ستاسو نہ،

لَا تَحْسَبُوْهُ شَرًّا لَّكُمْ ط بَلْ هُوَ خَيْرٌ

گمان مه کوئ پدے باندے بد دہ ستاسو د پارہ، بلکہ هغه دہ فائدہ مند دہ

لَّكُمْ ط لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ مَّا اكْتَسَبَ

تاسو لرہ، د پارہ د هر یو تن د دوی نہ (سزا) د هغے دہ چہ کړے وی

غضب ذکر کړو۔

فائدہ ع۲:۔ هر کلہ چہ اکثر عادت د نارینو پہ آرام او پہ دمہ دمہ خبرہ کول دی نو د دهٔ پہ جانب کښ ئے وَالْخَامِسَةُ (یعنی پینځم سرہ) ذکر کړو چہ مستقلہ جملہ دہ او عطف دہ پہ ما قبل باندے۔ او عادت اکثری د زنانو پہ خبرو کښ تلوار او عجلت کول دی نو د هغے پہ جانب کښ وَالْخَامِسَةَ (یعنی زور سرہ) ذکر کړے دے چہ متصل دے د ما قبل سرہ یعنی ان تشهد الشهادة الخامسة، وَاللّٰهُ اَعْلَمُ، او نور احکام د لعان پہ احادیثو او فقہ کښ تفصیلاً ذکر کړے شویدی۔

مسئلہ ۱:۔ پدے آیت کښ ترغیب دے عمل کولو تہ پہ تیر شوؤ حکمونو باندے او ذکر د نعمت الٰهیہ دے، او فضل نہ مراد بچ کول دی د اعمالو د فحشاء نہ پہ اول دوہ حکمونو کښ او د رحمت نہ مراد بچ کول دی د اقوالو د فحشاء نہ پہ روستو دوہ حکمونو کښ پہ ذکر کولو د حدود او د لعان سرہ۔ او جزاء د لولا محذوف دہ۔ لَابْتُلِيْتُمْ بالفحشاء یعنی ضرور بہ مبتلا شوی وے پہ فحشاء سرہ۔

مِنَ الْاِثْمِ ۚ وَالَّذِىْ تَوَلّٰى كِبْرَهٗ

دَ ګناه نه ، او هغه تن چه را اوچت کړے یے لوے بوج

مِنْهُمْ لَهٗ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿۱۱﴾ لَوْلَآ

دَ دوی نه هغهٔ لره عذاب لوے شان والا دے۔ ولے نه وه

۱۱ خلاصه :- دَ دے آیت نه دویم باب تر ۲۷ پورے دے پدیکښ زجرونه دی منافقانو ته چه بدنامے لګوی په مؤمنانو باندے او آداب دی مؤمنانو ته په وخت دَ بدنامه لګیدلو په یو مؤمن باندے او اوصاف دَ منافقانو دی سره دَ تخویف اخروی نه - او ترغیبات دی مؤمنانو ته سرهٔ دَ بشارت نه -

تفسیر :- پدے آیت ۱۱ کښ زجر دے هغه منافقانو ته چه بدنامه یے لګولے وه په عائشه رضی الله عنها باندے او پدے بدنامه لګولو کښ صرف درے دَ اهل ایمان نه شریک شویو حسان بن ثابت مسطح بن اثاثه او حمنه بنت جحش رضی الله عنهم او باقی ټول منافقان وو -

عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ ، عُصْبَةٌ دَ درے نه تر لسو پورے جماعت ته وئیلے کیږی او مِنْكُمْ یے ځکه اوفرمائیل چه منافقان هم ځان په مؤمنانو کښ شمار کوی -

لَا تَحْسَبُوْهُ ، دا تسلی ده مؤمنانو ته ځکه چه دا واقعه سبب اوګرځیدله دَ نزول دَ سورت نور دَ پاره او دا لوے خیر دے او دا رنګ په بهتان لګیدلو سره ګناهونه معاف شی او درجات اوچت شی - پدیکښ اشاره ده چه کوم مصیبتونه چه په اولیاء الله باندے راځی پدیکښ دَ هغوی دَ پاره خیر وی -

لِكُلِّ امْرِیءٍ مِّنْهُمْ مَّا اكْتَسَبَ مِنَ الْاِثْمِ ، یعنی په ګناه دَ بهتان کښ چه چا څومره حصه اخستلے ده دومره ګنهګار دے چا ابتداء کړے ده او چا یو کس ته خبره بشکاره کړیده او چا ډیرو کسانو ته چا په ظن باندے عمل کړے او چا یقین کړیدے -

وَالَّذِیْ تَوَلّٰی كِبْرَهٗ مِنْهُمْ ، مراد دے نه عبد الله بن اُبَیّ بن

إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنٰتُ

کله چه تاسو دا (خبر) واوریدلو چه گمان کړے وے مؤمنانو سړو او مؤمنو زنانو

بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا ۙ وَقَالُوا هٰذَا إِفْكٌ

په یو بل باندے دَ خیر او وئیلے وے چه دا دروغ

مُّبِينٌ ﴿۱۲﴾ لَوْلَا جَاءُو عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ

ښکاره دی۔ ولے نه راوړی دوی په دے باندے څلور

شُهَدَاءَ ۚ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ

ګواهان نو کله چه دوی راؤنهړل ګواهان

فَأُولٰٓئِكَ عِنْدَ اللّٰهِ هُمُ الْكٰذِبُونَ ﴿۱۳﴾

نو دغه کسان په نیز دَ الله تعالیٰ دوی دروغژن دی۔

سلول دے چه رئیس دَ منافقانو وُو او دهٔ دَ دے بهتان ابتداء کړے وه او دَ دے نشرو اشاعت به ئے هم کوؤ او دا په روایت دَ امام بخاری کښ دی او دا صحیح قول دے۔ او چا چه حسان بن ثابت رضی الله عنه ته دَ دے نسبت کړے دے هغه قول صحیح نه دے هغه قول دَ هغهٔ راوی اجتهاد دے۔

۱۲ :۔ په دے کښ ادب اول ذکر دے دَ پاره دَ مؤمنانو په وخت دَ بهتان لګیدلو کښ په یو مؤمن باندے یعنی مؤمنانو لره تصدیق دَ بهتان تړونکو نهٔ دے پکار بلکه دوی لره ګمان دَ خیر پکار دے په مؤمنانو باندے ځکه چه ظاهر حال دَ مؤمن پاکدامنی او عفت دے۔

۱۳ :۔ په دے آیت کښ زجر دے منافقانو ته۔ او علت دَ ماقبل دے یعنی هر کله چه دوی څلور ګواهان نشی پیش کولے نو بغیر دَ ثبوت شرعی نه ولے په مؤمنانو باندے ګمان دَ بدئ کوی۔

عِنْدَ اللّٰهِ، دَ دے نه مراد حکم دَ شرع دے یعنی په داسے امورو کښ ګمان دَ انسان ته اعتبار نشته بلکه چه ثبوت شرعی ورسره نه وی نو پدهٔ باندے حکم دَ دروغژن کیدلے شی۔

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ

اوکه چرې نه وې فضل د الله تعالىٰ په تاسو باندې او رحمت د هغه

فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِيْ مَآ

په دنيا او آخرت کښې خامخا رسيدلې به وو تاسو ته په وجه د هغه کار

اَفَضْتُمْ فِيْهِ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿۱۴﴾ اِذْ

چه ورننوتلي تاسو په هغې کښې عذاب لوې شان والا۔ کوم وخت چه

تَلَقَّوْنَهٗ بِاَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُوْلُوْنَ

راخستله تاسو دا خبره د يو بل نه په ژبو خپلو سره او وئيل تاسو

بِاَفْوَاهِكُمْ مَّا لَيْسَ لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌ

په خپلو خُلو هغه خبره چه نوو تاسو لره په هغې باندې هيڅ علم (دليل)

وَّتَحْسَبُوْنَهٗ هَيِّنًا ۖ وَّهُوَ عِنْدَ اللّٰهِ

او گمان کوو تاسو په دې باندې معمولي خبره او هغه په نيز د الله تعالىٰ

عَظِيْمٌ ﴿۱۵﴾ وَلَوْلَآ اِذْ سَمِعْتُمُوْهُ قُلْتُمْ

لويه بده خبره ده۔ او ولې نه وه هر کله چه تاسو واورېدله چه وئيلي وو تاسو

ف۱۴:۔ په دې کښې ترغيب او تسلي ده مؤمنانو ته او مراد د فضل نه زجر و دى منافقانو ته په بهتان لګولو سره په مؤمنانو باندې۔ او مراد د رحمت نه ذکر د خائسته آدابو دې چه په دنيا او آخرت کښې فائده ورکوونکي دي يا مراد د فضل نه توفيق د توبې ورکولو دې او مراد د رحمت نه توبه قبلول دي د هغه مؤمنانو چه په بهتان کښې د شرکت کولو نه روستو توبه ئي او ويستله۔

ف۱۵:۔ په دې کښې بيا زجر دې منافقانو ته او د اعلت د مخکښې تير شوي مضمون دې چه استحقاق د عذاب دې۔ او په دې کښې زجر دې په درې کارونو سره اول په ژبه د يو بل نه نقل کول بې تحقيقه،

مَا يَكُوْنُ لَنَآ اَنْ نَّتَكَلَّمَ بِهٰذَا ۖ ق

نه دی روا موږ لره چه خُله اوخوځوُ په دے باندے

سُبْحٰنَكَ هٰذَا بُهْتَانٌ عَظِيْمٌ ﴿۱۶﴾

پاکی ده تا لره دا بد نامه لویه ده۔

يَعِظُكُمُ اللّٰهُ اَنْ تَعُوْدُوْا لِمِثْلِهٖٓ

منع کوی تاسو لره (په نصیحت سره) الله تعالیٰ چه بیا اونکړئ پشان د دے

اَبَدًا اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۱۷﴾ وَيُبَيِّنُ

هیڅ کله که چرے تاسو مؤمنان یئ۔ او بیانوی

اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ ۭ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ

الله تعالیٰ تاسو ته احکام، او الله تعالیٰ پوهه دے

حَكِيْمٌ ﴿۱۸﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ يُحِبُّوْنَ

حکمتونو والا دے۔ یقیناً هغه کسان چه خوخوی

دویم خبره کول بے دلیله، دریم غټه ګناه معمولی خبره ګڼړل او دا صفتونه د منافقانو دی۔

ف۱۶:- په دیکښ ذکر د دریم ادب دے مؤمنانو ته یعنی منافقان خو په دے باندے ژبے خوځوی لیکن مؤمنانو له پکار دی چه خپلے ژبے د دے نه اوساتی او په دیکښ د اول آدب نه زیات تاکید دے په اول کښ صرف ترغیب وو خائسته ګمان کولو ته او په دیکښ ترغیب دے ښکاره انکار کولو د بهتان نه۔
سُبْحٰنَكَ، دا هم د قُلْتُمْ د لاندے داخل دے۔

ف۱۷:- په دے آیت کښ دابل ادب دے مؤمنانو د پاره یعنی منع کول د بهتان نړلو نه همیشه۔

ف۱۸:- په دے آیت کښ ترغیب دے تعمیل د دے آدابو ته۔ مراد د آیت نه آداب او علامات د منافقانو دی۔

أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا

دا چه خوره شي بدکاري په مؤمنانو کښې

لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا

دوی لره عذاب دردناک دے په دنيا

وَالْآخِرَةِ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ

او آخرت کښې، او الله تعالیٰ پوهيږي او تاسو

لَا تَعْلَمُونَ ⑲ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ

نه پوهيږئ - اوکه چرے نه وے فضل د الله تعالیٰ په تاسو باندے

وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ⑳

او رحمت د هغهٔ او دا چه يقيناً الله تعالیٰ شفقت کوونکے رحم کوونکے دے۔

۱۹:- په يکښې ذکر د صفت د منافقانو دے او تخويف دنيوی او اخروی دے۔ او مراد د اشاعت د فاحشه نه عام دے، بدنامی د يو مؤمن خورول او د کفر او د شرک اشاعت او بدعات او رسم رواج ته دعوت ورکول دا رنګ د فحاشئ او د بدکارئ اسباب عام کول سينما ته ترغيب ورکول دا ټول په اشاعت د فاحشه کښې داخل دی۔ او عذاب مشروط دے په شرط د توبے نه کولو سره۔

۲۰:- په دے آيت کښې ترغيب دے۔ او تخويف ته اشاره ده په حذف د جزاء د لولا سره چه لعذبکم دے او دے آيت کښې د فضل نه مراد بيان د علاماتو د منافقانو دے او مراد د رحمت نه حفاظت دے د فاحشے او د اشاعت د هغے نه او دا دواړه خبرے د مؤمنانو د پاره رأفت او رحمت دے ځکه ئے په آخر کښې رؤف رحيم ذکر کړو۔

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا

اے ایمان والو مه ځئ

خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ۚ وَمَن يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ

قدمونو د شیطان پسے، او څوک چه روان شو په قدمونو

الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ

د شیطان پسے نو یقیناً هغه خو ده کوی د گنده کارونو

وَالْمُنكَرِ ۚ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ

او د ناکاره خبرو، او که چرے نه وے فضل د الله تعالیٰ په تاسو باندے

وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَىٰ مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ

او رحمت د هغهٔ پاک به نه وے پلتے شوے د بن تاموستاسو نه هیڅوک

أَبَدًا وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ ۗ

هیچرے او لیکن الله تعالیٰ پاکی ساتی چالره چه اوغواړی،

وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢١﴾ وَلَا يَأْتَلِ

او الله تعالیٰ هر څه آوری او په هر څه پوهیږی۔ او قسم دِ نه کوی

۲۱ :۔ په دے آیت کښں ذکر د ادب دے د پاره د مؤمنانو او منع د کارونو د منافقت نه ده چه هغې ته اشاره ده په خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ سره۔ فَحْشَاءِ، نه مراد هغه عملونه دی چه د ټولو اهلِ عقلو په نیز باندے قبیح وی لکه دروغ وئیل او بهتان تړل بد کاری کول۔ وَالْمُنكَرِ نه مراد هغه کارونه دی چه د هغې نه شرعے منع کړے وی اگر چه نور خلق ئے بد نه گڼړی - او دے آیت کښں د فَضْلُ نه مراد قرآن کریم دے چه منع کوونکے دے د تابعداریٔ د شیطان نه - او د رَحْمَتُ نه مراد د دے سورت نازلول دی د پاره د عفت او د پاکدامنیٔ یا بعثت د نبی صلی الله علیه وسلم مراد دے او داپشان د سورة نساء سره دے - مَا زَكَىٰ مِنكُم، مراد د دے نه بیچ کیدل دی د شرک او کفر او بدعاتو

أُولُوا الْفَضْلِ مِنكُمْ وَالسَّعَةِ أَن يُؤْتُوا

غوره والی والا ستاسو نه او مال والا دَ ورکولو نه

أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ

خپلوانو ته او مسکینانو ته او هجرت کوونکو ته

فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا ۗ

په لار دَ الله تعالیٰ کښې او معافی دِ کوی او مخ دِ اړوی (دَ ملامته کولو نه)،

أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ

آیا تاسو نه غواړئ چه بخنه اوکړی الله تعالیٰ تاسو ته، او الله تعالیٰ

غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ

بخنه کوونکے او رحم والا دے۔ یقیناً هغه کسان چه بدنامے لګوی

الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا

په پاکو زنانو ساده ګانو ایمان والو باندے لعنت کړے شوے په دنیا کښے

او دَ اسبابو دَ تهمت او بهتان نه يُزَكِّي مَن يَشَاءُ، مراد پرے سره توفیق ورکول دی دَ تزکیے او دَ تقوٰی او اشاره ده چه انسان په تزکیه کښې الله تعالیٰ ته محتاج دے۔

س ۲۲:- په دې کښې ذکر دَ درېم آدابو دے مؤمنانو ته یعنی لوړے مرتبے والا مؤمن دَ پاره لوړے اخلاق پکار دی۔ او په دے آیت کښې ذکر دَ عظمت شان دَ صحابه کرامو دے ځکه آیت نازل شوے دے په باره دَ ابوبکر او مسطح بن اثاثه رضی الله عنهما کښې۔ مسطح دَ ابوبکر رضی الله عنه دَ خاله ځوئے وو مسکین وو مهاجر وو او ابوبکر رضی الله عنه به په هغه باندے خرچ کوو۔ لیکن په بهتان دَ عائشه رضی الله عنها کښې شریک شوے وو نو ابوبکر رضی الله عنه قسم اوکړو چه زۀ به دۀ ته آئنده دَ پاره هیڅ نفقه او صدقه نه ورکوم نو روستو دَ دے آیاتو دَ نزول نه او دَ توبے دَ مسطح رضی الله عنه نه دا آیت نازل شو۔ او اشاره ده چه په

فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ

په دنیا ـ او آخرت کښې او دوی لره عذاب

عَظِيمٌ ﴿۲۳﴾ يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ

لوی شان والا دے ـ په هغه ورځ چه گواهي کوي په دوی باندے ژبے د دوی

وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا

او لاسونه د دوی او خپے د دوی په هغه عملونو باندے

يَعْمَلُونَ ﴿۲۴﴾ يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ

چه دوی یے کوي ـ په هغه ورځ به پوره ورکړي دوی ته الله تعالیٰ

دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ

بدله د دوی (چه دوی یے حق لري) او یقین به او کړي چه الله تعالیٰ

هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿۲۵﴾ الْخَبِيثَاتُ

هغه حق دے ښکاره دے (حقانیت د هغه) ـ پلیتئ د پاره

یو گناه (بغیر د شرک او کفر نه) سره عملونه نه برباد کیږي د داسے شخص سره قرابت او د هغهٔ په عمل د هجرت کښې نقصان نه راځي ـ او دا آیت دلیل دے چه بلي چاته (مومن) د هغهٔ جرم معاف کول سبب د مغفرت د گناهونو دے ـ

۲۳، ۲۴، ۲۵ :- پدے آیاتونو کښې تخویف اخروي دے بدنامه لگوونکو منافقانو ته چه هغوی دا عمل جائز گڼړي او توبه یے نه وه کړے او دا صفت د منافقانو دے او آیت عام دے نارینو او زنانو ټولو ته شامل دے یعنی د المحصنات نه مراد نفسونه پاک لمن دی که نارینه وی او که زنانه وی او هرکله چه منافقانو پدے واقعه کښې ژبے او لاسونه او خپے استعمال کړے دی نو د هغې شهادت یے ذکر کړو ـ او داسے شهادت په سورة یٰس ۶۵ او سورة حٰم سجده ۲۰ کښې ذکر شوے دے. اَلْحَقُّ الْمُبِيْنُ ، نوم دے د نومونو د الله تعالیٰ نه ، لازمي معنیٰ دا ده

لِلْخَبِيْثِيْنَ وَالْخَبِيْثُوْنَ لِلْخَبِيْثٰتِ ج

دَ پليتانو دي او پليتان دَپاره دَ پليتو دي

وَالطَّيِّبٰتُ لِلطَّيِّبِيْنَ وَالطَّيِّبُوْنَ

او پاکئ دَپاره دَ پاکانو دي او پاکان دَپاره

لِلطَّيِّبٰتِ ج اُولٰٓئِكَ مُبَرَّءُوْنَ مِمَّا

دَ پاکو وي دغه کسان پاک دي دَ هغه خبرو نه

يَقُوْلُوْنَ ط لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ﴿۲۶﴾ ع ۳ ۴ ۹

چه وائي (ورپسې) پليتان دَ دوی دَپاره بخنه ده او رزق عزت والا دے۔

چه ښکاره دے حقانيت دَ الله تعالیٰ په هر قسم دليلونو سره يا متعدي معنیٰ ده چه بيانوونکے دے حق لره۔

۲۶:۔ په دے آيت کښ بشارت دے مؤمنانو ته روستو دَ ذکر دَ تخويف نه او اشاره ده دليل ته په براءت دَ عائشه رضی الله عنها يعنی پاکس امتی دَ نبی صلی الله عليه وسلم دليل دے په پاکس امئ دَ بيبيانو دَ هغه باندے ځکه چه اَلطَّيِّبٰتُ لِلطَّيِّبِيْنَ او اُولٰٓئِكَ مُبَرَّءُوْنَ کښ دليل دے چه په بهتان وئيلو دَ خبيثانو سره دَ پاکس امنو پاکوالی ته نقصان نه رسی۔ او اَلْخَبِيْثٰتِ ، او اَلطَّيِّبٰتُ زنانو او کلماتو او کارونو او عاداتو ټولو ته شامل دی۔

فائده:۔ مفسر قرطبی ليکلے دی چه الله تعالیٰ براءت دَ يوسف عليه السلام ښکاره کړے وو (په بيان دَ يو شاهد سره) او براءت دَ مريم ئے ښکاره کړے وو په ژبه دَ ولد دَ هغے په وړوکوالی دَ هغهٔ کښ۔ ليکن براءت دَ عائشه رضی الله عنها الله تعالیٰ په خپله اوکړو په انزال دَ دے سورت سره او دا اوچته مرتبه ده۔

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَدْخُلُوا۟ بُيُوتًا

اے ایمان والو مه داخلیږئ کورونو ته

غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْنِسُوا۟ وَتُسَلِّمُوا۟

سِوا د کورونو ستاسو نه ترهغې پورې چه ځان ورته معلوم کړئ په اجازت غوښتلو سره او سلام اچوئ

عَلَىٰٓ أَهْلِهَا ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ

د هغې په اوسیدونکو باندې، دا به غوره وی تاسو لره

لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ فَإِن لَّمْ تَجِدُوا۟

د دے د پاره چه یاد اولرئ دا حکم - پس که چرے نه مومے

۲۷ خلاصه :- د دے آیت نه تر ۳۵ پورے دریم باب دے په دے باب کښ ذکر کیږی لس آداب چه هغه بندش دے د اسبابو د فحش کارئ نه او په آخر کښ ترغیب دے۔

تفسیر :- په دے آیت ۲۷ کښ اول ادب ذکر کوی یعنی د یو بل د اوسیدلو ځائے ته په اجازت سره داخلیدل ضروری دی بے اجازته داخلیدل حرام دی او په یکښ لوے فساد دا دے چه بے اذنه (ناڅاپه) داخل شے نو کیدیشی چه اوسیدونکے د کور نارینه یا زنانه په اسے حالت کښ وی چه عورت ئے ښکاره وی، او دا بے حیائی ده او د دے وجے نه دا حکم د خپلے ښځے د اوسیدلو د مکان نه علاوه هر کور او ځائے د اوسیدلو ته شامل دے تر دے پورے چه د مور د اوسیدلو ځائے ته هم دا حکم شامل دے لکه چه دا سے په حدیث ابن جریر طبری وغیره کښ راغلی دی۔ حَتَّىٰ تَسْتَأْنِسُوا۟، مراد د استیناس نه اجازت طلب کول دی۔ لیکن هر کله چه د دے اذن غوښتلو د پاره الفاظ متعین نشته صرف مقصد نرینه عرفی تعارف کول دی کوروالو ته ځکه لفظ د استیناس (چه دلالت کوی په معرفت باندے) ئے ذکر کړیدے او د دے د پاره مختلف طریقے دی۔

اوله طریقه دا ده چه د دروازے نه په یو طرف او دریږی او آواز

فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتّٰى

په هغې کښې څوک (چه اجازت ورکړی) نو مه داخلیږئ تر دے پورے

يُؤْذَنَ لَكُمْ ۚ وَإِنْ قِيلَ لَكُمُ

چه اجازت اوکړې شي تاسو ته، او که چرے اُوئیلے شي تاسو ته

ارْجِعُوا فَارْجِعُوا ۖ هُوَ أَزْكَىٰ لَكُمْ ۚ

واپس شئ نو واپس لاړ شئ دا بیخ کوونکے ده د بدنامئ نه تاسو لره،

ورکړی چه زۀ فلانے اجازت غواړم د دننه داخلیدلو او ورسره په سلام هم ملګرے کړی او دے ته سلام استیذان وئیلے شي۔

دویمه طریقه دا ده چه قاصد په چا پسے اولیږی او هغه د قاصد سره راشي نو بیا اجازت غوښتلو ته حاجت نشته د قاصد سره راتلل اجازت دے۔

دریمه طریقه دا ده چه دروازه په دمه سره اوټکوی او د اذن انتظار اوکړی دا درے واړه طریقے په احادیث صحیح کښې ذکر کړے شوے دی۔

څلورمه طریقه په حدیث د ابن ماجه کښې ذکر ده چه استیناس دا دے چه تسبیح اُوائی یا الله اکبر یا الحمد لله یا غاړه تازه کړی په دے طریقه چه کوروالا خبر شي بیا د اذن انتظار اوکړی۔

وَتُسَلِّمُوا عَلٰى أَهْلِهَا مراد د دے نه سلام کول دی په وخت د اذن طلب کولو کښې دا سے د اُوائی السلام علیکم أ أَدْخُلُ او درے کرته په دا سے سلام کوی یا مراد د دینه سلام دے پس د اذن نه کله چه داخل شي۔ او د ابو هریره رضی الله عنه نه روایت دے چه د اذن سره سلام اونکړی نو واپس د کړے شي تر دے پورے چه سلام اوکړی۔

فائده:۔ دا استیذان دا سے غرض دے که یو کس مخکښې د اذن غوښتلو نه د چا کور ته نظر اوکړی نو کوروالو ته اجازت دے چه د دۀ سترګه په یو ډکې سره اوباسی دا په حدیث صحیح مسلم کښې راغلے دی او په ظاهر باندے حمل دے۔

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ عَلِيْمٌ ﴿۲۸﴾ لَيْسَ

او الله تعالىٰ ستاسو په عملونو باندے پوهه دے - نشته

عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَدْخُلُوْا بُيُوْتًا

په تاسو باندے ګناه چه داخل شئ کورونو ته

غَيْرَ مَسْكُوْنَةٍ فِيْهَا مَتَاعٌ لَّكُمْ ؕ

چه اوسيدل نه کيږي په هغے کښ څه فائده وي ستاسو

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُوْنَ وَمَا تَكْتُمُوْنَ ﴿۲۹﴾

او الله تعالىٰ پوهه دے په هغه څيز چه ښکاره کوئ او هغه چه پټوئ تاسو -

قُلْ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ يَغُضُّوْا مِنْ اَبْصَارِهِمْ

اُووايه مؤمنانو ته چه کوز ساتی بعضے د نظرونو خپلونه

وَيَحْفَظُوْا فُرُوْجَهُمْ ؕ ذٰلِكَ اَزْكٰى

او بچ ساتی عورتونه خپل ، دا طريقه پاک ساتونکے ده

لَهُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيْرٌۢ بِمَا يَصْنَعُوْنَ ﴿۳۰﴾

دوی لره ، يقيناً الله تعالىٰ خبردے په هغه کارونو چه دوی يې کوی -

س۲۸:- مقصد د آيت دادے چه بغير د اذن کولو نه داخليدل منع دی څوک په کور کښ موجود نه وی يا موجود وی ليکن اذن نه ورکوی چپ وی نو نه به داخليږی - او که د واپس کيدلو اُوئيلے شی نو واپس کيدل ضروری دی په هغے باندے خفګان کول نه دی پکار -

س۲۹:- مراد د دينه داسے مکانونه دی چه څوک پکښ اوسيدل نه کوی مثلاً دُکان، منډئ، دفتر او هغے ته څوک د خپل ضرورت د پاره داخليږی نو اذن طلب کولو ته حاجت نشته دے - فِيْهَا مَتَاعٌ، يعنی په هغے کښ ستاسو څه ضرورت وی اشاره ده چه بے ضرورته او بے حاجته داسے ځايونو ته تلل هم پکار نه دی ځکه چه دا هم سبب د بدنامئ جوړيږی -

س۳۰:- دا دريم ادب دے مؤمنانو لره په باره د پابندئ کولو په ستر کو باندے

وَقُلْ لِّلْمُؤْمِنٰتِ يَغْضُضْنَ مِنْ اَبْصَارِهِنَّ

او اوايه مؤمناتو زنانو ته چه کوز ساتی د نظرونو خپلو نه

وَيَحْفَظْنَ فُرُوْجَهُنَّ وَلَا يُبْدِيْنَ

او بچ ساتی عورتونه خپل او نه ښکاره کوی

زِيْنَتَهُنَّ اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ

ډول خپل مګر چه ښکاری د هغے نه (بے اختیاره مجبورًا) او اچوی دے

بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوْبِهِنَّ وَلَا يُبْدِيْنَ

لوپټے خپلے په ګریوانونو خپلو باندے او نه دے ښکاره کوی

زِيْنَتَهُنَّ اِلَّا لِبُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اٰبَآئِهِنَّ

ډول خپل مګر خاوندانو خپلو ته یا پلارانو خپلو ته

او په فروج (عورتِ خاصه) باندے۔ د سترګو آدب ئے مقدم ذکر کړو ځکه دا اصل سبب دے زړهٔ ته د اثر رسولو دپاره او دا رنګ د میلان د پیدا کیدلو دپاره۔

مِنْ اَبْصَارِهِمْ، لفظ د من صله ده دپاره د غض۔ ځکه چه غض کمولو ته وائی نو معنیٰ دا ده چه د سترګو د نظر نه دِ کمے اوکړی او یا دپاره د تبعیض دے او غض په معنیٰ د کوځولو دے نو معنیٰ دا ده چه کوز او ښکته دِ ساتی بعض د نظرونو خپلو نه او د دواړو مراد دا دے چه په سترګو باندے دِ هر څیز او هر ځاے ته نه ګوری۔ بیا دلته مفعول ئے نه دے ذکر کړے لیکن شرعًا او عادتًا معلوم دے چه هغه ځایونه د بدن مراد دی چه د هغے ښکاره کول تارینه او زنانه لره حرام وی۔ او بعضے نظر چه جائز دے هغه ناڅاپه نظر کول دی او هغه بے اختیاره دی په هغے کښ حکم دا دے چه زر یه خپل نظر واپس کوی لکه چه په حدیث د صحیح مسلم کښ د جریر بن عبد الله رضی الله عنه نه روایت راغلے دے۔ او بعضے جائز نظر د ضرورت د علاج کولو په وخت کښ هم دے۔

اَوْ اٰبَآءِ بُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اَبْنَآئِهِنَّ

یا سخرانو خپلو ته یا ځامنو خپلو ته

اَوْ اَبْنَآءِ بُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اِخْوَانِهِنَّ

یا بنځو خپلو ته یا رورونو خپلو ته

اَوْ بَنِیْٓ اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنِیْٓ اَخَوٰتِهِنَّ

یا وریرونو خپلو ته یا خوریونو خپلو ته

اَوْ نِسَآئِهِنَّ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَیْمَانُهُنَّ

او زنانو خپلو (یعني مؤمنو) ته یا هغه (وینځې) چه مالک دی پرې ښځې لاسونه د دوی

اَوِ التّٰبِعِیْنَ غَیْرِ اُولِی الْاِرْبَةِ مِنَ

یا خدمتګاران چه نه دی شهوت والا د

الرِّجَالِ اَوِ الطِّفْلِ الَّذِیْنَ لَمْ یَظْهَرُوْا

نارینو نه یا هغه واړه چه نه دی خبر شوی

یَحْفَظُوْا فُرُوْجَهُمْ، حفاظت د فروجو نه مراد ساتل دی د کشف (ښکاره) کولو نه او دا رنګ بې ساتل د بدکارئ نه پکښ په طریقه اولی سره داخل دی او د دے سره ئې مِنْ نه دے ذکر کړے ځکه چه حفاظت د فروجو، د ښځې او خپلې وینځې نه علاوه هر وخت لازم او ضروری دے اګرچه انسان ځان له په خلوت کښ ناست وی هم په عورت (بلاضرورت) نه ښکاره کوی د وجے د حیا د ملائیکو نه او د الله تعالی نه، دا رنګ صحیح حدیث کښ ذکر کړے شوے دی۔

اَزْکٰی یعنی پدے آدب باندے په عمل کولو سره د انسان زړه او اندامونه د بد خیالاتو او ګناهونه پاک وی او دا رنګ د بدنامئ او تهمتونو نه هم پاک شی پدیکښ اشاره ده چه پاکه معاشره پدا سے آدابو سره پیدا کیږی۔

یَصْنَعُوْنَ، صنع هغه کار ته وئیلے کیږی چه عادت ګرځیدلے وی یعنی

عَلٰى عَوْرٰتِ النِّسَآءِ ۖ وَلَا يَضْرِبْنَ

په عورتونو دَ زنانو باندے او نه دے وهي

بِاَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِيْنَ مِنْ

خپلے خپلے په زور سره په زمکه باندے دَ دې دَپاره دَ دے چه معلوم شي خلقو ته هغه چه پټ دي

زِيْنَتِهِنَّ ۚ وَتُوْبُوْٓا اِلَى اللّٰهِ جَمِيْعًا

کالو دَ دوي نه ، او توبه اوباسئ الله تعالیٰ ته ټول

اَيُّهَ الْمُؤْمِنُوْنَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿۳۱﴾

اے مؤمنانو دَ دے دَپاره چه کامیاب شئ.

چاچه سترګے په ناکاره نظر کولو عادت کړے وي یا دَعورت دَ ښکاره کولو عادت یې نیولے وي نو هغه ته زور نه دے.

سلا: پدے آیت کښ پنځه آداب زنانو مؤمنانو دَپاره ذکر کړے دي.
اول ادب غض دَبصر دَ هغے، تفصیل یې مخکښ بیان شو یعنی لکه چه نارینه منع دے پردو زنانو ته دَ نظر کولو نه دا رنګ زنانه هم منع کړے شویدي دَ نظر کولو نه پردو نارینو ته.
دویم ادب حفاظت دَ فروجو هغه هم مخکښ ذکر کړے شو.
دریم ادب وَلَا يُبْدِيْنَ زِيْنَتَهُنَّ، زینت دوه قسمه دے خلقي او کسبي او بیا دوه قسمه ظاهري او باطني. خلقي زینت مخ او بدن دے او کسبي جامے او کالي اچول، رنګ لګول او رانجه لګول وغیره.
اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا، ظَهَرَ نه مراد هغه دے چه په مجبورئ باندے ښکاره کیږي نو دا استثناء منقطع ده. معنیٰ دا شوه چه زنانه دے قصدًا خپل زینت نه ښکاره کوي او کوم چه مجبورًا ښکاره کیږي نو په هغے کښ ګناه نشته. او مجبورًا ښکاره کیدونکے زینت څادر او بورقه پړونے دے ځکه چه هغے دَپاسه نورے جامے نشي اچولے. او دا رنګ دَ لارے دَ لیدلو په ضرورت سره یوه سترګه ښکاره کول دي او دا رنګ کوتے دَ یو لاس چه په هغے سره په ځان باندے څادر پړونے رانیسي او یا سیلئ راشي جامه ترینه

وَأَنكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنكُمْ وَالصَّالِحِينَ

او نکاح اوکړئ د لونډانو ستاسو نه او د نیکانو (موحدینو)

واړه وي دا مجبوراً ښکاره کیدل دي.

فائده :- بعضې مفسرینو او فقهاؤ د مَاظهرمنها نه مراد مخ او ورغوي اراده کړې دي او مشروط ئې لګولې دې چه دا نظر هغه وخت جائز دے چه نه شهوت وي او نه احتمال د شهوت وي. او د دے د پاره ئې دلیل پیش کړیدے په قول د علي او ابن عباس رضي الله عنهما سره په تفسیر د ماظهر منها کښ.

دویم دلیل ئې حدیث د اسماء رضي الله عنها ذکر کړے دے او په هغې کښ نقل دي چه کله زنانه بالغه شي نو نه دي جائز چه ښکاره شي د هغې نه مګر دا او اشاره ئې اوکړه مخ او ورغوؤ ته یعنې مخ او ورغوي ښکاره کول جائز دي؟

جواب د اول دلیل نه دا دے ، ابن همام فتح القدیر ص۹۷ شرح هدایه کښ وئیلي دي چه د ماظهرمنها په تفسیر کښ د صحابه کرامو نه نور اقوال هم نقل دي چه هغه دلالت نه کوي په مدعا باندے او دلالت د قول د علي رضي الله عنه او ابن عباس رضي الله عنهما هم واضح نه دے ځکه د هغوي نه الکحل والخاتم نقل دے) نو ظاهر دا ده چه مراد کحل نه ځائے د کحل دے یعنې سترګے او مراد د خاتم نه ځائے د ګوتے مراد دے یعنې ګوتے د لاس ، د دے وجے نه دا دلیل ثابتوونکے د مدعا نه دے.

او د دویم دلیل جواب تفسیر ابن کثیر کښ ذکر کړے دے چه ابوداؤد او ابوحاتم وئیلي دي چه دا حدیث مرسل (منقطع) دے ځکه چه خالد بن دریک د عائشة رضي الله عنها نه اوریدل نه دي کړي.

او بل جواب ابن قدامه الحنبلي په المغني ص۵۰۰ جلد ۹ کښ ذکر کړیدے وئیلي دي که حدیث اسماء چرے صحیح شي پس احتمال لري چه دا روایت د نزول حجاب نه وړاندے وؤ او نور احادیث مرفوعه په جواز د ښکاره کولو د مخ باندے بغیر د خطبې نه هیڅ دلالت نه کوي. تفسیر سمرقندي حنفي ص۴۳۷ جلد ۲ د عبدالله بن

مِنْ عِبَادِكُمْ وَاِمَآئِكُمْ ۚ اِنْ يَّكُوْنُوْا

دَ	مريانو	او دَ وينځو ستاسو نه	كه	دوى وى

مسعود رضى الله عنه نه روايت نقل كړيدے چه دَ دَغَ نه تپوس كړے شويوؤ په باره دَ الا ما ظهر منها كښ نو هغه په سر باندے څادر واچوؤ او مخ ئے پټ كړو او يوه ستركه ئے ښكاره كړه او دا رنګ په تفسير دَ يُدْنِيْنَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيْبِهِنَّ كښ ذكر كړے شويدى (لكه په تفسير دَ سورة احزاب كښ به انشاء الله تعالىٰ راشى)

تنبيه :- دَ وجے دَ اختلاف دَ رواياتو نه په باره دَ مخ او ورغوؤ كښ حكم دَ ستر دَ ديكښ تخفيف دے په نسبت دَ نور بدن سره لكه څه رنګ چه صاحب هدايه په باره دَ زنګون او پټون او عورت غليظه كښ دَ حكم فرق ذكر كړيدے دَ وجے دَ اختلاف دَ رواياتو نه۔

څلورم ادب وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلىٰ جُيُوْبِهِنَّ يعنى لوپټه او پړونى په اسے طريقه سره دِ اغوندى چه سر او ګريبان پټ شى۔ او رد دے په طريقه دَ جاهليت باندے چه دَ هغوى زنانو به په لوپټه باندے سينے نه پټولے بلكه شا ته يا په اوګو باندے به ئے لوپټه آويزانه كړيوه۔

او خُمُرِهِنَّ جمع دَ خمار ده، پښتو ژبه كښ نه وئيلے كيږى نو كومه لوپټه چه نرئ وى او ويخته، سر، سينه ورباندے نه پټيږى نو دَ هغے استعمال حرام دے۔

فائده :- دا آيت دليل دے چه قميصونو كښ ګريبان په سينه باندے جوړول پكار دى دا سے مفسر قرطبى ذكر كړيدى او امام بخارى هم باب جيب القميص عند الصدر ترجمة الباب ذكر كړيدے۔ نو په قميصونو كښ ګريبان په اوګه باندے يا په شا باندے جوړول لكه بعضے متصوفه كوى يا زنانه كوى دا خلاف دَ مسنون طريقے نه دے۔

وَلَا يُبْدِيْنَ زِيْنَتَهُنَّ اِلَّا لِبُعُوْلَتِهِنَّ هر كله چه مخكښ استثناء مجبورى ذكر كړه نو اوس استثناء اختيارى ذكر كوى۔ او مراد دَ زينت نه لغضاء (اندامونه) دَ زينت دى يعنى سر، مخ، غوګونه، غاړه، څنګلے، لاسونه، څپے او پنډۍ ځكه چه كالى اكثر په دے اندامونو كښ استعماليږى۔ يا زينت

فُقَرَآءَ يُغْنِهِمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ ؕ وَاللّٰهُ

فقيران نو مالدارى به وركړى الله تعالىٰ د فضل خپل نه او الله تعالىٰ

وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿۳۲﴾ وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِيْنَ

فراخ فضل والا عالم په هر څه باندے دے. او ځان دِ پاك ساتى هغه کسان

كالو ته وئيلے شى لكه سورة طٰهٰ ۸۷ كښ او غوره دا ده چه سر پكښ داخل نه دے. او دا دولس اقسام دى چه د دوى په مينځ كښ هم تفاوت دے په حكم كښ ليكن مطلق ابداء زينت كښ شريك دى.

اَوْ نِسَآئِهِنَّ دا دليل دے چه د كافرے او مشركے زنانه نه ستر د زينت فرض دے.

اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ د صحابه او تابعينو اختلاف دے چه په دے آيت كښ غلام د ښځے داخل دے او كه نه دے داخل كه نه وى داخل لكه چه دا غوره قول دے ليكن بيا هم د هغۀ په باره كښ په حكم كښ تخفيف دے.

غَيْرِ اُولِى الْاِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ، مراد د دے نه هغه نارينه دى چه په هغوى كښ ماده د شهوت نه وى او دا رنګ د زنانو په حسن او جمال باندے هم نه پوهيږى او خدمتګاران وى په كورونو كښ او په دے كښ هيجړا ګان او خزنائى نه دى داخل.

فائده :. د دے اقسامو نه علاوه د نورو كسانو په وړاندے زينت ښكاره كول حرام دى لكه تره د تره اولاد، ماما او د ماما اولاد، ليور او بعضے علماؤ د تره او ماما په باره د جواز كښ قول ذكر كړيدے.

پنځم ادب وَلَا يَضْرِبْنَ بِاَرْجُلِهِنَّ يعنى زنانه دِ په داسے طريقه قدم نه ږدى او نه دے رفتار كوى چه د كالو آوازونه اوريدلے كيږى ځكه چه په دے سره حركت د شهوت په زړونو كښ پيدا كيږى.

۳۲ :. په دے آيت كښ ذكر د اتم ادب دے حاصل دا دے چه بے واده سړى يا زنانه مه پريږدئ او دا رنګ مريان او وينځو له هم ضرور واده وركړئ ځكه چه په واده نه كولو سره معاشره كښ فحاشى بدكارى پيدا كيږى او بدنامى هم ډيريږى.

اَلْاَيَامٰى، جمع د ايم ده هغه نارينه او زنانه چه د هغے جوړے نه وى يعنى

لَا يَجِدُوْنَ نِكَاحًا حَتّٰى يُغْنِيَهُمُ اللّٰهُ

چه نه موملی نکاح لره ترڅو پورې چه مالداري به ورکړي الله تعالیٰ

مِنْ فَضْلِهٖ ؕ وَالَّذِيْنَ يَبْتَغُوْنَ الْكِتٰبَ

دوی ته د فضل خپل نه، او هغه کسان چه غواړي مکاتب کیدل

مِمَّا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوْهُمْ اِنْ

د هغهٔ ډله نه چه مالک دي پرې ځې لاسونه ستاسو نو مکاتب کړئ دوی لره که چرې

عَلِمْتُمْ فِيْهِمْ خَيْرًا ۖ ق وَّاٰتُوْهُمْ

پوهیږئ تاسو په هغوی کښې د خیر (ایمان) او ورکوئ دوی ته

مِّنْ مَّالِ اللّٰهِ الَّذِيْٓ اٰتٰىكُمْ ؕ

د مال د الله تعالیٰ نه هغه چه درکړې دے تاسو ته،

وَلَا تُكْرِهُوْا فَتَيٰتِكُمْ عَلَى الْبِغَآءِ

او زور مه کوئ په جینکو خپلو باندې د بدکارئ (او د نکاح کولو)

اِنْ اَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِّتَبْتَغُوْا عَرَضَ

که چرې غواړي هغوی پاک لمنی (نکاح کول) د دې د پاره چه اولټوئ سامان

نکاح ئې نه وی یا د اول سر نه بې نکاح وی یا کونډه شوی وی خو بالغ وی۔ يُغْنِيَهُمُ اللّٰهُ، مراد دا دے چه کوم یو غریب سړی په دې نیت نکاح اوکړه چه عفت او پاک لمنی حاصله کړی نو الله تعالیٰ هغه لره غِنا ورکوی غِنا د مال او غِنا د زړه، دواړه ورکوی او دلالت کوی په دې باندې حدیث د ابن ماجه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلی دی درې قسمه کسان دی چه الله تعالیٰ د هغوی سره ضرور امداد کوی۔ ع۱ مجاهد فی سبیل الله ع۲ نکاح کوونکے په اراده د عفت او پاک لمنئ سره ع۳ مکاتب چه اراده لری د ادا ء د بدلِ کتابت۔
او دا آیت دلیل دے چه د نکاح د پاره د مال د کفائت شرط نشته۔

الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۗ وَمَنْ يُّكْرِهْهُّنَّ

دَ ژوند دنیوی او چا چه زور اوکړو په دوی باندے

فَاِنَّ اللّٰهَ مِنْۢ بَعْدِ اِكْرَاهِهِنَّ

نو یقیناً الله تعالیٰ روستو دَ زور کولو نه په دوی باندے

غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۳۳﴾ وَلَقَدْ اَنْزَلْنَآ

بخنه کوونکے رحم کوونکے دے۔ او یقیناً نازل کړی دی مونږ

۳۳ :۔ ابتداء دَ دے آیت دَ مخکښ سره تعلق لری، مطلب دا دے چه یو کس دَ نکاح وس نه لری دَ فقیرئ دَ وجے یا دَ نورو اسبابو په وجه نو عفت او پاکدامنی دِ نه برباد وی یعنی دَ زنا او دَ هغے دَ اسبابو نه دِ ځان بچ ساتی او حدیث صحیح کښ ئے دَ هغے طریقه خودلے ده په روژه نیولو سره۔ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَاِنَّهٗ لَهٗ وِجَاءٌ، بیا پدے آیت کښ نهم ادب دے دَ پاره دَ بندولو دَ اسبابو دَ بدکارئ۔ حاصل دا دے چه په کومه معاشره کښ مریان او وینځے ډیرے وی نو په هغے کښ بدکاری ډیره پیدا کیږی ځکه چه هغوی پخپله وس او اختیار دَ نکاح نه لری او مولیٰ ئے دَ نکاح خیال نه ساتی نو دین اسلام دَ مریانو وینځو دَ کمولو مختلف طریقے ښائی. ع۱ هسے آزادول ئے ثواب ډیر لری۔ ع۲ په کفارو دَ گناهونو کښ آزادول ع۳ په مدبّر کولو سره ع۴ په مکاتب کولو سره۔ هر کله چه انسان حرصناک دے دَ عمل په عوض کښ مال غواړی دَ دے وجے نه پدے آیت کښ دَ کتابت په طریقه دَ آزادولو امر ورکوی چه دا یو ادنیٰ طریقه ده دَ آزادولو۔

کتابت دیته وئیلے کیږی چه دَ مریی یا وینځے په طلب یا بغیر دَ طلب دَ هغوی نه مولیٰ ورته اُوائی چه دومره عوض روپئ راوړه په قسطونو سره نو ته به آزاد ئے نو هر کله چه هغه قسطونه پوره ادا کړی نو آزاد به شی۔

پدیکښ دَ معاهدے او دَ قسطونو لیکل پکار دی نو ځکه ورته کتابت وئیلے کیږی۔

اِلَيْكُمْ اٰيٰتٍ مُّبَيِّنٰتٍ وَّمَثَلًا مِّنَ

تاسو ته	آیتونه	وضاحت کوونکی	او	نمونې	دَ

خَيْرًا ، دَ دينه مراد ايمان دے او ورسره قدرت دَ هغهٔ په كسب دَ مال باندے دے او صلاحيت او تقویٰ۔

وَاٰتُوْهُمْ ، په دیکښ عام مسلمانان مخاطب دی چه هغوی دَ دهٔ سره په صدقه یا په زكوٰة سره امداد اوکړی او مُولا هم په دے خطاب کښ داخل دے چه دَ هغه سره دے مالی امداد اوکړی۔

وَلَا تُكْرِهُوْا ، دالسم ادب دے یعنی لونړه خویندے دَ نکاح نه منع کول یا خپلے وینځے په زنا باندے دَ مال دَ کسب کولو دَپاره مجبوره کول لوے سبب دَ بدکارئ دے دَ دے نه ځان بچ کول فرض دی۔

په آیت کښ دوه تفسیره دی۔ اول داچه فتيات نه مراد وینځے دی او بغاء نه مراد زنا ده تحصنا نه مراد ځان دَ بدکارئ نه بچ کول دی۔

عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ، نه مراد اجرت دَ زنا دے یعنی زور مه کوئ په وینځو خپلو دَ زنا کولو ، دَ دے دَپاره چه په دے ذریعه سره مال اوګټئ هر کله چه هغوی پاکدامنی غواړی۔ په دے معنیٰ کښ اشکال دادے اِنْ اَرَدْنَ تَحَصُّنًا شرط دے نو دَ شرط نه معلومیږی چه که پاکدامنی نه غواړی نو بیا په هغوی اکراه دَ زنا کولو جائزه ده؟

جواب اول دادے اِنْ په معنیٰ دَ اِذْ دے۔ دویم جواب دا دے چه اکراه هله راځی چه هغوی تحصن غواړی کله چه دا وینځے په زنا رضا وی نو بیا خو معنیٰ دَ اکراه پکښ نه راځی۔

دویم تفسیر دادے چه فتيات نه مراد لونړه خویندے دی او بغاء نه مراد نكاح نه كول دی او تحصنا نه مراد نکاح کول دی او عرض الحيوٰة الدنيا نه مراد مال اخستل دی په عوض دَ نکاح کښ دَ مهر په نوم سره یا دَ رواج په طریقه سره یعنی کله چه مالدار سړے دَ دهٔ لور خور نه غواړی او دهٔ لره ډیر مال نه ورکوی نو دے دغه لور خور بل چاله په نکاح نه ورکوی او دا سبب اوګرځی دَ هغے دَ ګناهونو کولو دَپاره۔

الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً

هغه کسانو نه چه تیر شوی دی ستاسو نه مخکښ او وعظ دپاره

لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿۳۴﴾ اَللّٰهُ نُوْرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ط

ع ۴/۸ ۲۰

دَ متقیانو دے۔ الله تعالیٰ نور دَ آسمانونو او دَ زمکے دے،

مَثَلُ نُوْرِهٖ كَمِشْكٰوةٍ فِيْهَا مِصْبَاحٌ ط

حال دَ نور دَ توحید دَ هغه (په زړه دَ مؤمن مبلغ کښ) پشان دَ طاقچے دے چه په هغے کښ چراغ وی،

اَلْمِصْبَاحُ فِيْ زُجَاجَةٍ ط اَلزُّجَاجَةُ

او دا چراغ په شیشه کښ وی، دا شیشه

كَاَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُّوْقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ

گویا که دا ستورے دے پرقید ونکے بله ولے شی (دا چراغ دَ تیلو) دَ اونے

مُّبٰرَكَةٍ زَيْتُوْنَةٍ لَّا شَرْقِيَّةٍ وَّلَا غَرْبِيَّةٍ لا

برکت والا نه چه خونه دے نه ده نمر ته مخامخ، او نه خالص په سوری باندے

يَّكَادُ زَيْتُهَا يُضِيْٓءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ط

نزدے دی تیل دَ هغے چه رنړا اوکړی اگرچه نه دے لگیدلے دَ هغے سره اُور

۳۴:۔ پدے آیت کښ ترغیب دے قرآن کریم ته عموماً او دے سورت ته خصوصاً دپاره دَ عمل کولو یعنی احکام واضح او ښکاره دی او دَ مخکنو قومونو واقعات هم دَ عبرت دپاره دی او دَ وعظ او نصیحت خبرے پکښ هم شته او پدے باندے په عمل کولو سره تقوی حاصلیږی۔

بینات اکثر استعمالیږی په احکام دَ عقیده کښ او مبینات په اعمالو کښ۔ مثلاً پدے کښ اشاره ده عذابونو دَ مخالفینو ته او دا رنگ اشاره ده چه داسے احکام دَ عفت په تیر شوے ملتونو دَ انبیاء علیهم السلام کښ هم وو۔

موعظة کښ اشاره ده بشارتونو دَ متقیانو ته۔

نُوْرٌ عَلٰى نُوْرٍ ؕ يَهْدِى اللّٰهُ لِنُوْرِهٖ
رنړا ده د پاسه د بلې رنړا ، هدایت ورکوي الله تعالیٰ د دے نور خپل ته
مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ
هغه چاته چه اوغواړي ، او بیانوي الله تعالیٰ مثالونه
لِلنَّاسِ ؕ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَیْءٍ عَلِيْمٌ ﴿۳۵﴾
خلقو ته ، او الله تعالیٰ په هر څیز باندے پوهه دے۔

۳۵ : خلاصه :- د دے آیت نه ترګه پورے څلورم باب دے په دیکښې دعوای د توحید او مثال د مؤحد دے چه د دعوت ورکوي توحید ته سره د اوصاف د اهل نور نه او بشارت د هغوی . بیا دوه مثالونه د ظلماتو والو چه کافران مشرکان دی . بیا پنځه عقلی دلیلونه او په آخر کښې ترغیب . نوم د دے آیت (آية النور) دے .
ربط د مخکښې مضمون سره دا دے هر کله چه دفع اوشوه د ظلماتو چه ناکاره اعمال او اخلاق دی نو اوس ترغیب ورکوي نُور ته .
دارنګ هر کله چه د اخلاقو د خبیثین نه منع اوکړه نو اوس حال د طیبین ذکر کوي .

تشريح د الفاظو د دے آیت دا ده . اَللّٰهُ نُوْرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ نور اسم د الله تعالیٰ دے د اسماء حسنیٰ د هغې نه بغیر د تشبیه او تمثیل د مخلوق سره . او دلالت کوي چه د آسمانونو او زمکو او ما فیها پیدا کوونکے او د هغے تدبیر او نظام چلوونکے او هدایت کوونکے یو الله تعالیٰ دے په دے معنیٰ کښې د هغه شریک نشته نو دا دعوای د توحید ده چه د هغے په مخالفت کښې منافقانو په توحید والو باندے بد نامۍ لګولے دی او اوس هم لګوی ، دغه نور ختمول د دوی مقصد دے لیکن په دے مقصد کښې چرے نه کامیابیږی روستو مثال دلالت کوي چه دے نور مقابله څوک نشی کولے .

سه چراغے راکه ایزد بر فروزد هر آنکس تف زند ریشش بسوزد

مَثَلُ نُوْرِهٖ ، دا نور غیر دے د اول نور نه ځکه چه دلته په اضافت سره

فِیْ بُیُوْتٍ اَذِنَ اللّٰهُ اَنْ تُرْفَعَ

په کورونو کښې چه حکم کړیدے الله تعالٰی چه عزت اوکړے شی دَ هغې

ذکر کړیدے او مضاف غیر وی دَ مضاف الیه نه۔ پس مراد دَ دے نه هدایت دَ توحید او دَ ایمان دے دَ الله تعالٰی دَ طرف نه په زړه دَ مؤحد کښې بیا دغه مؤحد چه توحید او ایمان ته دعوت ورکوی نو دا نور په دنیا کښې مشهور شی څوک ئې مقابله نشی کولے۔

کَاَنَّهَا، دا صفت دَ الزجاجه دَ ډیرے صفائئ دے۔ یُوْقَدُ، دا جمله حال دے المصباح ته مِنْ شَجَرَةٍ مضاف پټ دے یعنی مِنْ زَیْتِ شَجَرَةٍ مُّبٰرَکَةٍ، دَ دے بعضے برکات په سورة مؤمنون ۲۰ کښې ذکر شوے دی دَ مصباح دَ پاره مشکوٰة دَ دے وجے نه ذکر کړو چه په هغے کښې راغونډه شی نو چمک ئې ډیر وی او زجاجه ئې دَ دے وجے نه ذکر کړه چه په غیر دَ زجاجے نه په هوا کانو او پوکو ورکولو سره هغه مصباح پرکیږی دارنګ په زجاجه سره دَ مصباح چمک او رڼا زیاته او لرے پورے ښکاره کیږی۔

لَا شَرْقِیَّةٍ وَّ لَا غَرْبِیَّةٍ، یعنی خالص په مشرق کښې نه وی چه همیشه په نمر کښې وی او خالص په مغرب کښې نه وی چه همیشه په سوري کښې وی بلکه په درمیانه زمکه کښې وی۔ یا دا چه قریب وی مشرق ته نو نمر ترینه زر واوړی او چه قریب وی مغرب ته نو سورے ترینه زر راغونډیږی بلکه درمیانه ځائے کښې ده نو تیل ئې صاف وی۔

تشریح دَ مثال ۱۔ سینه دَ مؤمن مشابه ده دَ مشکوٰة سره او زړه دَ مؤمن مشابه دے دَ زجاجه سره۔ په شیشه کښې درے صفات دی۔ ۱ نه ډیره سخته ده دَ پښان دَ کټے او نه ډیره نرمه ده پښان دَ خاورے یا خټے ۲ صفا والے ۳ شفافت چه پورے را پورے ترینه څیز ښکاریږی۔ دارنګ زړه دَ مؤمن نرم دے دَ مؤمنانو سره سخت دے په کافرانو باندے (اَذِلَّةٍ عَلَی الْمُؤْمِنِیْنَ اَعِزَّةٍ عَلَی الْکٰفِرِیْنَ۔ اَشِدَّآءُ عَلَی الْکُفَّارِ رُحَمَآءُ بَیْنَهُمْ) او زړه دَ مؤمن صفا او پاک دے دَ شکونو او شبهاتو نه او دَ شفافت دَ وجے نه عملونه او حکمتونه په زړه دَ

وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ ۙ يُسَبِّحُ لَهُ

او یاد کړے شي په هغے کښ نوم د الله تعالی تسبیح وائی هغه لره

مؤمن کښ تجلّی (روښانه) کیږي۔ او ایمان او عقیده د مؤمن مشابه ده د مصباح سره چه سبب د رڼا دے۔

كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ ، یعنی څنګه چه شیشه کښ دا رڼا پښان د ستوري چمکدار ه ده دا رنګ ایمان په زړه د مؤمن کښ سبب د رسیدلو دے مقصد ته په تیرو کښ۔

يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ زَيْتُونَةٍ ، څنګه چه چراغ د زیتون (زخونه) د تیلو نه بلیږي دا رنګ ایمان د مؤمن حاصل شویوي د علومو د قرآن او د حدیث نه۔ او کوم ایمان چه تقلیدي وي نو په هغے کښ شکونه شبهات راځي دوام ئے نه وي او کوم ایمان چه د قرآن او سنت نه ماخوذ وي نو هغه د شک او شبهے نه پاک وي او دائم وي۔ او څنګه چه شجره (اونه) د زیتون د درمیانه زمکے وي نو دا رنګ نزول د قرآن او سنت هم په حجاز مقدس کښ دے چه نه مشرقي ملک دے او نه مغربي ملک دے۔

يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ، څنګه چه تیل د دغه اونے د زیتون بغیر د اور لګیدلو نه چمک کوي دا رنګ علمونه د قرآن او سنت سره که څوک ورباندے ایمان لري او که نه لري واضح او صفا دي۔

نُورٌ عَلَىٰ نُورٍ ، څنګه چه د تیلو د چمک سره د مصباح رڼا جمع شوه نو دا رنګ د قرآن او سنت سره چه د عقل د دلیلو نو تائید چه یوځائے شوي وي نو ایمان پوره او کامل دے۔

وجه د تشبیه دا ده څنګه چه دغه نور موصوف دے پداسے صفتونو او حالاتو سره چه غالب دے په ټولو تیارو باندے او د لرے نه ښکاري او چمک کوي او چه په زجاجه کښ بند دے نو مړ کول ئے هم ګران دي۔ نو دا رنګ مؤحد چه د توحید دعوت ئے د قرآن او سنت په رڼا کښ شروع کړیدے مشهور وي په هر ملک کښ او مؤمنان ورسره محبت کوي۔

فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ ﴿٣٦﴾ رِجَالٌ

په دے کورونو کښې صبائ	او	بیګائ -	سړی

سَيَجْعَلُ لَهُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا ، او خلق د رڼړا د دین حاصلولو د پاره د دهٔ خواته راځی او په ټولو مخالفینو د دین بانده په حجت او په رعب سره غالب وی - سنلقی فی قلوب الذین کفروا الرعب لیظهر علی الدین کله - او مخالفین د دهٔ د مقابلے نه عاجزوی د دهٔ رڼړا نشی ختمولے یریدون لیطفوا نورالله بافواههم الآیة ، او د مصباح نه رڼړا اغستلے کیږی نو دا رنګ دینداړ خلق د هغه رڼړا ځان د پاره رڼړا (د عملونو) حاصله کړی -

يَهْدِي اللّٰهُ لِنُوْرِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ، دا سے هدایت او نورالله تعالیٰ خاص بندګانو ته ورکوی -

۳۶ :- دا آیت تعلق لری د تیرشوی آیت سره - د مثال سره او د ممثل له سره - تعلق د مثال سره دا دے چه دغه مشکوٰة چه په هغے کښں زجاجه ده او زجاجه کښں مصباح دے او دا وی په مساجدو کښں او په دے کښں ترغیب دے چه په مساجدو کښں رڼړا کول سبب د اجروثواب دے - او تعلق د ممثل له سره دا سے دے چه دعوت د توحید او ایمان وی په مسجدونو او مرکزونو د توحید او مدارسو د دین کښں او مواضعو د دعوت او تبلیغ کښں -

فائده :- په دے آیت کښں د مساجدو او د مرکزونو د دین آداب ئے ذکر کړے دی - اول ادب ، اَنْ تُرْفَعَ مراد د دینه تعظیم د شان د مسجد او احترام د هغے دے په هغه طریقو سره چه په احادیثو نبویه کښں ذکر کړے شویدی بعضے دا دی ، صفائی کول ، خوشبویه کول ، د اوچتوالی د آوازونو نه بچ ساتل - د ورک خیز د پاره آواز نه کول د مړی په باره کښں اعلان نه کول د تجارت او صنعت کولو نه محفوظ ساتل په داخلیدلو کښں ښی خپه مخکښں کول او ذکر مسنون کول او راوتلو کښں کسه خپه مخکښں او ذکر مسنون کول او دغسے د نورو آدابو لحاظ ضروری دے

وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهٗ ، په دیکښں قرآن لوستل او درس د حدیث او د علومو

لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَّلَا بَيْعٌ عَنْ

چه نه غافل کوی دوی لره سوداګری او نه خرخول دَ

ذِكْرِ اللّٰهِ وَإِقَامِ الصَّلٰوةِ وَإِيتَاءِ الزَّكٰوةِ

یاداشت دَ الله تعالیٰ نه او پابندئ کولو دَ مونځ نه او دَ ورکولو دَ زکوٰه نه،

يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ﴿۳۷﴾

ویره کوی دَ هغه ورځ نه چه کړیدل به شی په هغې کښ زړونه او سترګے.

دینیو کول او دعوت او تبلیغ کول او ذکر په شرعی طریقه کول ټول داخل دی او دا جمله ئے دَ ترفع نه روستو ځکه ذکر کړله چه اصل تعظیم دَ مساجدو په ذکر دَ اسم دَ الله تعالیٰ سره دے.

يُسَبِّحُ لَهٗ، تیر شوے آدب په مسجد پورے خاص وؤ او تسبیح عام عمل دَ مؤحد او دَ مؤمن دے چه هغه په اصل کښ آبادی دَ مسجد ده او تسبیح نه مراد مونځونه کول او دَ الله تعالیٰ دَ توحید کلمات په ژبه لوستل او هغې ته دعوت ورکول دی.

۳۷:- په دے آیت کښ دَ اصحاب نور (دعوت کوؤنکی نور ته) شپږ صفات ذکر کړے دی۔ ع۱ رِجَالٌ، مراد دَ دے نه کمالِ رجولیت دے یعنی بهادران دی، او تخصیص دَ رجال ځکه شوے دے چه په مساجدو کښ مونځ او تسبیح کول کمال دَ پاره دَ نارینه دے او دَ زنانه مونځ په خپل کور کښ بلکه دننه په کمره کښ پوره اجر و ثواب لری۔ ع۲ لَا تُلْهِيهِمْ، یعنی حلال کسب دنیوی کوی او هر کله چه بهتر کسب تجارت دے نو دَ دے وجے نه تخصیص ئے اوکړو لیکن په کسب سره دَ الله تعالیٰ دَ دین نه غافل کیږی نه عمل کوی په سورۃ منافقون ۹ بیان دے۔ ع۳ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ، یعنی الله تعالیٰ یادوی په طاعت کولو سره۔ ع۴ وَإِقَامِ الصَّلٰوةِ، یعنی دَ مونځ پابندی کوئ۔ ع۵ وَإِيتَاءِ الزَّكٰوةِ، یعنی زکوٰة ورکوؤنکے وی۔ ع۶ يَخَافُونَ، دَ قیامت دَ حساب وکتاب وغیره نه ویره کوی۔ او دَ قیامت دا سے هیبت په حٰم مؤمن ۱۸ کښ او سورۃ ابراهیم ۴۲ کښ هم ذکر دے۔

لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوْا

د پاره د دے چه بدله ورکړی دوی لره الله تعالیٰ خائسته بدله د عملونو د دوی

وَيَزِيْدَهُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ ؕ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ

او زیاتی ورکړی دوی لره د فضل خپل نه، او الله تعالیٰ روزی ورکوی

مَنْ يَّشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۳۸﴾ وَالَّذِيْنَ

چا لره چه اوغواړی بے حسابه۔ او هغه کسان

كَفَرُوْٓا اَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍۭ بِقِيْعَةٍ

چه کفر ئے کړے وی عملونه د دوی پشان د بریښ ونگے شګے دی په میدان کښ

يَّحْسَبُهُ الظَّمْاٰنُ مَآءً ؕ حَتّٰٓى اِذَا جَآءَهٗ

چه ګمان کوی په هغے باندے تږے سړے د اوبو، تر هغے پورے چه هر کله راشی هغے ته

لَمْ يَجِدْهُ شَيْـًٔا وَّوَجَدَ اللّٰهَ عِنْدَهٗ

او نه مومی هغے لره هیڅ څیز او او مومی الله تعالیٰ لره د هغے په خوا کښ

فَوَفّٰىهُ حِسَابَهٗ ؕ وَاللّٰهُ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿۳۹﴾

نو پوره یه کړی دهٔ ته حساب د دهٔ، او الله تعالیٰ زر حساب کوونکے دے۔

۳۸:۔ پدے آیت کښ بشارت دے۔ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوْا، دلته احسن مقابل د حسن نه دے بلکه هر عمل چه په اخلاص او اتباع سنت سره وی نو هغه احسن دے۔
وَيَزِيْدَهُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ، مراد د دینه زیادت د جزاء د نیک عمل دے، د لس چندو نه زیات چه د هغے انداز معلوم نه دے یا دا چه د اعمالو د عوض نه علاوه زیاتی هم ورکوی۔
وَاللّٰهُ يَرْزُقُ، د دینه مراد رزق د جنت دے چه د هغے حساب نشته او انداز ئے هم نشته۔
۳۹:۔ روستو د مثال د اصحاب نور نه مثالونه د اصحابِ ظلمات ذکر کوی۔ اول مثال د اعمال صالحه (په اعتبار د ظاهر سره) او اعمال د

أَوْ كَظُلُمٰتٍ فِىْ بَحْرٍ لُّجِّىٍّ يَّغْشٰهُ

بل مثال د دی پشان د ډیرو تیرو ده په دریاب د ډوبکی کښ چه پټ کړی وی هغه لره

مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهٖ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهٖ

چپې د پاسه تر ینه بله چپه وی د پاسه تر ینه

خیر د مشرک دے لکه مونځونه صدقات روژے یا احسانات کول د مخلوق سره لیکن ورسره ئے شرک هم کړے دے - او دویم مثال د بدو اعمالو او ظلمونه کول د مشرک او کافر دے - یا دا چه اول مثال د هغه کافرانو مشرکانو دے چه دعوت ورکوی شرک او کفر ته یعنی مقتدا د کافرانو دی او دویم مثال د مشرکانو جاهلانو دے چه تقلید شرکی کوی - دا دویمه توجیه تفسیر ابن کثیر ذکر کړے ده -

تشریح :- د مثال اول دا ده کَسَرَابٍ ، سراب دیته وائی چه په غرمه د موسم د اوړی کښ صحراء او میدان ته انسان نظر کوی نو د لرے نه هغه ته اوبه ښکاریږی لیکن هغه اوبه نه وی - دا رنګ ریګستان ته چه په غرمو کښ نظر کوی نو د شګو د چمک د وجے نه اوبه ښکاریږی هغے ته عرف کښ شګے هم وائی یعنی سراب نوم د معدوم خیز دے - بِقِيْعَةٍ ، صاف میدانونو ته وائی - حَتّٰى إِذَا جَآءَهٗ لَمْ يَجِدْهُ ، دا ضمیرونه راجع دی سراب ته یا دا ضمیرونه عمل د کافر ته راجع دی یعنی عمل به ئے برباد وی نو هیڅ به نه مومی -

وَوَجَدَ اللّٰهَ عِنْدَهٗ ، بناء په اوله توجیه باندے په کلام کښ تقدیر دے یعنی (لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا فَكَذٰلِكَ الْكَافِرُ لَا يَجِدُ مِنْ جَزَاءِ عَمَلِهٖ شَيْئًا بَلْ وَجَدَ اللّٰهُ عِنْدَهٗ) او بناء په دویم توجیه باندے تقدیر ته حاجت نشته او عِنْدَهٗ ضمیر عمل ته راجع دے او مراد دا دے چه د الله تعالی سره به مخامخ شی په وخت د جزاء د عمل د ده کښ -

تطبیق د مثال دا دے ځنګه چه دغه ګمان کوونکے د اوبو چه تږے دے په سراب پسے منډے او وهی او محنت او کړی لیکن هغه محنت ئے بے فائدے شی دا رنګ کافر مشرک د نیکو عملونو کوشش کړے دے او ګمان ئے دا دے چه پدے باندے به ثواب او جنت ملاویږی لیکن د

سَحَابٌ ۭ ظُلُمٰتٌۢ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ ۭ

وريځ وي ، تيارے دي بعضے د پاسه د بعضو نه ،

اِذَآ اَخْرَجَ يَدَهٗ لَمْ يَكَدْ يَرٰىهَا ۭ

هر کله چه را اوباسي دے لاس خپل نزدے نه ده چه هغے لره اووینی

وَمَنْ لَّمْ يَجْعَلِ اللّٰهُ لَهٗ نُوْرًا فَمَا لَهٗ

او هغه څوک چه ورنکړي الله تعالىٰ هغه ته نور نو نشته هغه لره

مِنْ نُّوْرٍ ع ۝۴۰ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُسَبِّحُ لَهٗ ع ۵ ۱۱

هیڅ نور - آیا ته ګورے نه چه یقینًا الله تعالیٰ تسبیح وائی هغه لره

جنت نه په سبب د شرک سره محروم شي او محنت ئې برباد شي. دا رنګ مقتدا د کفر او شرک چه په دعوت د کفر او شرک سره اقتدار او عزت د دنيا ئې حاصل کړے دے د دهٔ خيال دا دے چه په آخرت کښې به هم ما لره عزت حاصل شي ليکن په ورځ د حساب دا ګمان به ئې غلط ثابت شي۔

نکته:- دا مثال د دويم قسم اصحاب ظلمات دے چه جاهلان مقلدين دي يا مثال دے د بدو اعمالو د مشرکانو۔ تطبيق د مثال داسے دے لکه چه يو کس په سمندر ډونګۍ کښې وي دا يو ظلمت دے او دِ را ګير کړيوي يو موج دا دويم ظلمت دے د پاسه نه بل موج وي دا دريم ظلمت دے د پاسه پرے وريځ وي دا څلورم ظلمت دے پداسے ظلماتو کښې دے د ځان نه هم خبر نه وي خپل لاس هم نشي ليدلے۔ دا رنګ دا کافر په ظلمت د جهل کښې دے بيا په جهل باندے هم نه پوهيږي دا بل ظلمت دے بيا دے په ظلمت د تقليد کښې دے او د دهٔ امام پيشوا هم جاهل مشرک او مبتدع وي دا بل ظلمت دے، دے د ځان د پاره هيڅ لار د نجات نشي موندلے ځکه چه الله تعالىٰ دهٔ ته نور نه ورکوي نو بل څوک به ئې څه ورکړي۔

دويمه طريقه د مثال چه يو ظلمت د شرک دے بل ظلمت د انکار جهلي

مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَالطَّيْرُ

هغه څوک چه په آسمانونو کښې دی او زمکه کښې دی او مارغان

صٰٓفّٰتٍ ۭ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهٗ وَتَسْبِيْحَهٗ ۭ

غوړوونکي د وزرو دی، هر یو ښه پیژنی الله تعالیٰ مونځ د هغه او تسبیح وئیل د هغه

وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِمَا يَفْعَلُوْنَ ﴿۴۱﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ

او الله تعالیٰ ښوهه دے په هغه کارونو چه دوی یې کوی۔ او خاص الله تعالیٰ لره ده بادشاهي

یا عنادی دے دریم ظلمت د فسق وفجور د اعمالو او اخلاقو دے څلورم ظلمت په خلقو باندے د ظلمونو کولو دے او بیا هم دغه ته خپل ګناهونه محسوس کیږی نه۔ د دے وجه نه نور د الله تعالیٰ د طرفه نه ورکیږی۔ لُّجِّيٍّ، کښې اشاره ده چه د لاندے طرف نه د ظلمتونو انتها نه ده معلوم۔ مِّنْ فَوْقِهٖ سَحَابٌ، په دیکښې اشاره ده چه نمر، سپوږمۍ د ستورو رنړا هم د دغه د سترګو نه په وړاندې سره بنده ده۔ اِذَآ اَخْرَجَ يَدَهٗ، انسان ته خپل لاس د نظر کولو د پاره ډیر نزدے وی لیکن هغه هم نشی لیدلے نو بیل هیڅ څیز لیدلے نشی۔

ملکہ:۔ د نور د حاصلولو او ظلماتو نه د بچ کیدلو د پاره عقلی دلیلونه په توحید باندے ذکر کوی، دا اول دلیل دے۔ صٰٓفّٰتٍ، په دے حال کښې مارغان ښکاریږی انسانانو ته ځکه یې خاص ذکر کړو یا په اسے وخت کښې مارغان ډیره تسبیح وائی۔ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهٗ وَتَسْبِيْحَهٗ، صلات متعلق دے د ملائکو او جناتو او انسانانو سره او تسبیح متعلق دے په مارغانو پورے یا تسبیح بیان دے د صلات او قَدْ عَلِمَ کښې ضمیر راجع دے الله تعالیٰ ته یعنی الله تعالیٰ د هر چا په صلات او تسبیح باندے عالم دے ځکه وروستو عموم د علم د الله تعالیٰ یې ذکر کړو دا توجیه غوره ده یا ضمیر د عَلِمَ راجع دے دغه مخلوق ته یعنی هر یو د ملائکو او جناتو او انسانانو او مارغانو نه د صلاة او د تسبیح پوهه لری په هغه طریقه چه الله تعالیٰ ورته خودلے ده۔

السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيْرُ ﴿۴۲﴾

دَ آسمانونو او دَ زمکے او خاص اللہ تعالیٰ ته دی ورګرځیدل۔

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُزْجِيْ سَحَابًا ثُمَّ

آیا ته نه ګورے چه یقیناً اللہ تعالیٰ راشړی وریځے بیا

يُؤَلِّفُ بَيْنَهٗ ثُمَّ يَجْعَلُهٗ رُكَامًا

جوړخ راولی په مینځ دَ ټکړو دَ هغے کښ بیا او ګرځوی هغهٔ لاندے باندے (ګڼه)

فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ ۚ

نو وینے ته غټ باران چه راوځی دَ مینځ دَ هغے نه

وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ جِبَالٍ فِيْهَا

او راوروی اللہ تعالیٰ دَ آسمان دَ طرف نه دَ (وریځو نه) چه پشان دَ غرونو دی په هغے کښ

مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيْبُ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ

ځینے دَ ګلئ نه نو رسوی دے لره هغه چاته چه اوغواړی

وَيَصْرِفُهٗ عَنْ مَّنْ يَّشَآءُ ۭ يَكَادُ سَنَا

او اړوی دَ هغه چا نه چه اوغواړی، نزدے وی پړق

بَرْقِهٖ يَذْهَبُ بِالْاَبْصَارِ ﴿۴۳﴾ يُقَلِّبُ اللّٰهُ

دَ بریښنا دَ هغهٔ چه او تختوی نظرونو لره۔ بدلوی رابدلوی اللہ تعالیٰ

۴۲:۔ دا دویم دلیل عقلی دے او په اسم دَ اللہ تعالیٰ باندے دوه کرته تصریح دَ پاره دَ تاکید ده۔

۴۳:۔ دا دریم عقلی دلیل دے په ذکر دَ احوالو متوسطو سره په یکښ وریځے جوړول او دَ هغے نه باران راورول او ګلئ راورول او چاته رسول او دَ چا نه اړول او تیزی دَ بریښنا دَ بجلئ ئے ذکر کړیده۔ یُزْجِیْ، دَ زمکے او دَ خوا اوشا او اطرافو نه اجزاء راپورته کولو ته ازجاء وائی۔ جِبَالٍ، دا استعاره ده ذکر دَ مشبه بهٖ او مراد ترینه مشبّه ده یعنی

الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً

شپه او ورځ لره ، یقینًا په دے نظام کښې خامخا عبرت دے

لِّاُولِي الْاَبْصَارِ ﴿۴۴﴾ وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ

عقلونو والو لره۔ او الله تعالیٰ پیدا کړے دی هر

دَاۗبَّةٍ مِّنْ مَّاۗءٍ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ

زنده سر د اوبو نه (نطفه) نو بعضے هغه دی چه ګرځی

عَلٰي بَطْنِهٖ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰي

په خیټه خپله باندے او بعضے هغه دی چه ګرځی په

رِجْلَيْنِ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰٓي

دوه خپو باندے او بعضے هغه دی چه ګرځی په

اَرْبَعٍ ۭ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَاۗءُ ۭ اِنَّ اللّٰهَ

څلورو (خپو) باندے پیدا کوی الله تعالیٰ هغه څه چه اوغواړی، یقینًا الله تعالیٰ

عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۴۵﴾ لَقَدْ اَنْزَلْنَآ

په هر څیز باندے قدرت لری۔ یقینًا نازل کړیدی مونږه

ورځے چه پښان د غرونو غټے وی۔ او په دے آیت کښې بیان د ملک او د تصرف د الله تعالیٰ دے په باراتونو وغیره پیدا کولو سره۔

۴۴ :۔ دا څلورم دلیل دے په ذکر نورو احوالو متوسطو سره په دے کښې ذکر د ملک او تصرف د الله تعالیٰ دے په زمانه او زمانیاتو کښې۔

۴۵ :۔ دا پنځم دلیل عقلی دے په ذکر د احوالو سفلیو سره یعنی احوال د زمکے والو سره۔ په اعتبار د ګرځیدلو سره په زمکه باندے درے قسمه دی په خیټه باندے ګرځی۔ لکه مار وغیره۔ په دوؤ خپو باندے ګرځی لکه انسان ، مارغان۔ په څلورو خپو باندے ګرځی لکه عام څناور۔ يَخْلُقُ مَا يَشَاۗءُ ، کښې زیاتو خپو ته اشاره ده لکه زنزه رهزار پایئے ورته

اٰيٰتٍ مُّبَيِّنٰتٍ ؕ وَاللّٰهُ يَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ

آیاتونه ښکاره مضمون والا، او الله تعالیٰ رسوی چاله چه اوغواړی

اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۴۶﴾ وَيَقُوْلُوْنَ اٰمَنَّا

لارے نیغے ته۔ او وائی دوی (منافقان) چه ایمان راوړے مونږ

بِاللّٰهِ وَبِالرَّسُوْلِ وَاَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلّٰى

په الله تعالیٰ او په رسول باندے او تابعداری کوو مونږ بیا مخ اړوی

فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ ؕ وَمَآ

یوه ډله د دوی نه روستو د دینه، او نه دی

اُولٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۴۷﴾ وَاِذَا دُعُوْٓا

دغه کسان مؤمنان۔ او کوم وخت چه اوبللے شی دوی

وائی) عنکبوت وغیره لیکن معلومه دا ده چه دوی هم په څلورو خپو باندے ګرځی نو د دے وجے نه ئے دا مستقل قسم شمار کړے نه دے۔

۴۶:- دا ترغیب دے قرآن ته او امتثال د دے احکامو ته۔ او هر کله تیر شوے آیاتونو کښ د عقیدے د توحید ذکر اوشو ځکه د دے اختتام ئے په ذکر د صراط مستقیم سره اوکړو۔

۴۷:- خلاصه:- د دے آیت نه پنځم باب تر آخر د سورت پورے دے په دیکښ مقابله ده د صفاتو د منافقانو او د صفاتو د مؤمنانو او زجرونه منافقینو ته او بشارتونه اخروی او دنیویه مؤمنانو ته بیا درے آداب دی د پاره د دفع د حرج د مؤمنانو نه۔ بیا آخر کښ مقابله ده د صفتونو د مؤمنانو او منافقانو او زجر او تخویف دے منافقو ته او اختتام د سورت په مسئله د توحید سره دے۔

تفسیر:- ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۰:- د نور او د توحید ذکر کولو نه روستو هغه منافقانو ته زجرونه ورکوی چه د دے نور د مړ کولو کوششونه کوی۔ او د آیات بینات سره منافقانه طرز کوی۔ په دے آیاتونو کښ د منافقانو نهه صفات ذکر کړے دی په اول آیت کښ درے

إِلَى اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا

الله تعالٰی او رسول د هغهٔ ته د دے د پاره چه فیصله اوکړی په مینځ د دوی کښ دغه وخت

فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿٤٨﴾ وَإِنْ يَّكُنْ

یو ډله د دوی نه مخ ګرځوی - او که چرے وی

لَّهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوْٓا إِلَيْهِ مُذْعِنِيْنَ ﴿٤٩﴾

د دوی د پاره فائده (دنیوی) راځی هغے ته زر قبلوونکی -

أَفِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ أَمِ ارْتَابُوْٓا أَمْ

آیا د دوی په زړونو کښ مرض دے بلکه دوی بنهٔ شکیان دی بلکه

يَخَافُوْنَ أَنْ يَّحِيْفَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُوْلُهٗ

ویرېږی چه ظلم به اوکړی الله تعالٰی په دوی باندے او رسول د هغهٔ

بَلْ أُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٥٠﴾ إِنَّمَا كَانَ

بلکه دغه کسان دوی ظالمان دی - یقینًا دهٔ

صفتونه. دویم آیت کښ یو صفت - دریم آیت کښ یو صفت - څلورم آیت کښ څلور صفتونه -

وَيَقُوْلُوْنَ، پدے کښ پټ لفظ وَمِنْهُمُ الَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ ثُمَّ يَتَوَلّٰى، مطلب دا دے چه عملونه د مقتضٰی د ایمان نه مخالف کوی -

وَمَآ أُولٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ، دا آیت د سورة بقره ٨ پشان دے -

لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ، یعنی قرآن او سنت رسول ته د فیصلے کولو د پاره را وبللے شی هسے د تلاوت او د ختم د پاره خو راځی لیکن د فیصلے نه اعراض کوی -

إِذَا فَرِيْقٌ، مراد د دینه منافقان دی - مِنْهُمْ، ضمیر ټولو مؤمنانو ته راجع دے -

مُذْعِنِيْنَ، په تلوار سره قبلوونکی دی لیکن دا قبولیت د حق پرستئ

قَوْلَ الْمُؤْمِنِيْنَ اِذَا دُعُوْٓا

وینا دَ مؤمنانو کله چه اوبللے شي

اِلَى اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ

اللہ تعالیٰ او رسول دَ هغهٔ ته دَپاره دَ دے چه فیصله اوکړي دَ دوی په مینځ کښ

دَ وج نه نهٔ دے بلکه دَ مفاد پرستئ او خواهش پرستئ په وجه سره دے او دا مراد دَ الحق دے او دَ دے صفت مصداق پیدا دے زمانه کښ هغه خلق دی چه په یو معامله کښ دَ قرآن او سنت (شرعی) فیصلے ته راوبللے شي نو که فائده اوګڼي نهٔ وی نو وائی چه مونږ دَ ملک په قانون (غیر شرعی) باندے عمل کوؤ او که فائده اوګڼه ورته ملا ویږی نو وائی چه زهٔ په شریعت فیصله کوؤم - دا رنګ هغه ملایان چه متعصب مقلدین دی چه قرآن او سنت په مقابله کښ فقهی روایات بے دلیله منی او وائی چه مقلد باندے قرآن او سنت ته رجوع منع ده او وائی چه مشران زمونږ نه ښه پوهیدل او که دَ دوی څه مفاد پکښ ښکاریږی نو بیا په قرآن او سنت باندے حوالے ورکوی -

مَرَضٌ ، دَ دے نه مراد ضعف دَ ایمان دے اَمْ په معنیٰ دَ بَلْ سره دے -

ارْتَابُوْا ، یعنی دَ قرآن او سنت په احکامو کښ پوخ شک کوی او دا زوال دَ ایمان دے -

اَمْ يَخَافُوْنَ ، یعنی بلکه فیصلو دَ قرآن او سنت ته نسبت دَ ظلم او وحشیت کوی لکه وائی چه حد شرعی دَ زنا او غلا وغیره ظلم یا وحشی سزا ګانے دی ، او داسے وئیل عین کفر دے -

بَلْ اُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ، کښ اشاره ده چه دَ قرآن او سنت په فیصلو کښ هیڅ ظلم نشته بلکه دَ دے مخلوق په خود ساخته قوانینو او رواجونو کښ صریح ظلم دے -

أَنْ يَّقُوْلُوْا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۭ وَأُولٰۗئِكَ

چه وائی دوی واؤریده مونږه او تابعداری کوؤ مونږ، او دغه کسان

هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿٥١﴾ وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ

دوی بچ کیدونکی دی. او چاچه تابعداری اوکړه د الله تعالیٰ

وَرَسُوْلَهٗ وَيَخْشَ اللّٰهَ وَيَتَّقْهِ

او د رسول د هغهٔ او ویریږی د الله تعالیٰ نه (په باره د تیرشوؤ عملونو کښی) او تقویٰ به راتلونکو

فَأُولٰۗئِكَ هُمُ الْفَآئِزُوْنَ ﴿٥٢﴾ وَأَقْسَمُوْا

نو دغه کسان دوی کامیاب دی. او قسمونه کړیدی دوی

بِاللّٰهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ أَمَرْتَهُمْ

په الله تعالیٰ باندے کلک قسمونه خپل که چرے ته حکم اوکړے دوی ته

۵۱، ۵۲:- په دے آیتونو کښی ذکر د شپږ صفاتو او احوالو د مؤمنانو دے د پاره د فرق ښکاره کیدلو د منافقانو نه او بشارت دے دوی لره په فلاح او فوز سره. فرق د فلاح او فوز په مینځ کښی دا دے چه (فلاح نَيْلُ الْخَيْرِ وَالنَّفْعِ الْبَاقِيْ أَثَرُهُ) حاصلول د خیر او د داسے فائدے چه اثر ئے باقی او همیشه وی. او (فوز الْخَلَاصُ مِنَ الْمَكْرُوْهِ مَعَ الْوُصُوْلِ إِلَى الْمَحْبُوْبِ) بچ کیدل د مصیبت نه او مقصد ته رسیدل (کتاب الفروق اللغوية لابی هلال العسکری). هر کله چه اول صفت د جنت د حصول د پاره کافی دے ځکه چه نفس ایمان دے نو هغے سره فلاح ذکر شوه او په دویم آیت کښی پوره ایمان سره د امتثال د اوامرو او اجتناب د منهیاتو نه ذکر دے نو هغه سبب د پوره کامیابئ دے چه هغے ته فوز وائی نو د دے وجے نه هغے سره ئے فوز ذکر کړے دے.

سَمِعْنَا، سمع د قبولیت مراد ده او دا د زړه صفت دے او أَطَعْنَا، د اندامونو صفت دے.

وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ، کښی اشاره ده د ماموراتو د تابعدارئ او يَخْشَ اللّٰهَ، په باره د هغه اعمالو کښی دے چه مخکښی ئے کړے دی

لَيَخْرُجُنَّ ؕ قُلْ لَّا تُقْسِمُوْا ۚ طَاعَةٌ

خامخا دوی به اوځی، ته اُوایه قسمونه مه کوئ تابعداری ستاسو

مَّعْرُوْفَةٌ ؕ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿۵۳﴾

معلومه ده، یقیناً الله تعالیٰ خبردار دے په هغه کارونو چه تاسو کوئ۔

قُلْ اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ ۚ

اُوایه تابعداری کوئ دَ الله تعالیٰ او تابعداری کوئ دَ رسول

فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ

پس که مخ اوګرځوئ تاسو نو یقیناً دَ هغهٔ په ذمه باندے هغه کار دَے (یا دَ هغه په ذمه لیکلے شوے دے) چه هغهٔ ته سپارلے

دَ هغے دَ سزا نه ویریږی۔

وَيَتَّقْهِ، په باره دَ هغه عملونو کښ دے چه په آئنده ژوند کښ یئے کوی دَ مخالفت دَ الله او رسول نه ځان ساتی۔

۵۳:۔ په دے آیت کښ زجر دے منافقانو ته او دَ هغوئ دَ صفت ذکر کوی یعنی هر کله چه په فرق بیانیدلو سره دوی بے اعتباره شول نو دَ دے وجے ډیر تاکید یئے شروع کړو په قسم کولو سره په نوم دَ الله تعالیٰ باندے ځکه چه قسم په غیر الله باندے دوی په عام حالاتو کښ کوؤ لیکن قسم کول په نوم دَ الله تعالیٰ سره دَ دوی په نیز باندے مضبوط قسم وؤ۔

لَيَخْرُجُنَّ، یعنی که ته مونږ ته حکم کوے نو مونږ ستا په تابعداریٔ کښ دَ کورونو او اهل وعیال او مالونو نه اوځو او ستا حکم منو۔ یا مراد دا چه دَ جهاد دَ پاره اوځو۔

طَاعَةٌ مَّعْرُوْفَةٌ، دَ دے اول معنیٰ دا ده چه شرعی طاعت کول دَ قسم کولو نه غوره دے نو عبارت داسے دے طَاعَةٌ مَّعْرُوْفَةٌ شَرْعِيَّةٌ خَيْرٌ مِّنْ اَنْفُسِهِمْ، دویم دا چه لازم دے په تاسو باندے طاعتِ شرعیه نو عبارت داسے دے عَلَيْكُمْ طَاعَةٌ مَّعْرُوْفَةٌ، دریمه معنیٰ دا ده ستاسو طاعت معلوم او مشهور دے چه هغه طاعت دے دَ ځپل مفاد او خواهش دَ پاره لکه چه مخکښ تیر شو نو عبارت داسے دے طَاعَتُكُمْ طَاعَةٌ مَّعْرُوْفَةٌ مَّعْلُوْمَةٌ۔

وَعَلَيْكُمْ مَّا حُمِّلْتُمْ ؕ وَاِنْ تُطِيْعُوْهُ

او پہ تاسو باندے ھغہ دے چہ تاسو تہ سپارلے شوی دے (یعنی پہ تاسو بہ ذمہ باندے کیخودلے شوی دے) او کہ تابعداری او کړئ د دہ

تَهْتَدُوْا ؕ وَمَا عَلَى الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلٰغُ

نو ھدایت بہ او مومئ، او نشتہ پہ رسول باندے مګر رسول دی

الْمُبِيْنُ ﴿۵۴﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

ښکارہ ـ وعدہ کړیدہ اللہ تعالی د ھغہ چا سرہ چہ ایمان ئے راوړے دے

مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ

ستاسو نہ او عملونہ ئے کړیدی نیک (پہ تابعدارئ د نبی سرہ) خامخا خلافت بہ ورکوی دوی لرہ

فِى الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِيْنَ

پہ دنیا کښ لکہ چہ خلافت ئے ورکړے وو ھغہ کسانو تہ

مِنْ قَبْلِهِمْ ۪ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِيْنَهُمُ

چہ د دوی نہ مخکښ وو، او خامخا کلک بہ کړی دوی لرہ دین د دوی

الَّذِى ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِّنْ

ھغہ چہ غورہ کړیدے د دوی دپارہ او خامخا بدل بہ کړی دوی لرہ

۵۴:- پدیکښ دعوت د اطاعت کاملہ دے منافقینو تہ پہ اخلاص او پہ پریخودلو د منافقت سرہ او نقصان د توَلّی (طاعت پریخودل) ئے ذکر کړے دے۔ فَاِنْ تَوَلَّوْا سرہ مَا حمل نہ مراد دعوت او تبلیغ او ادائیګی د خپلو فرائضو دہ۔ مَا حُمِّلْتُمْ، نہ مراد قبلول د احکامو او تابعداری د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم او اکرام د ھغہ دے او فائدہ د اطاعت ئے ذکر کړے دہ۔ وَاِنْ تُطِيْعُوْا، د دے نہ معلومہ شوہ چہ پہ غیر د تابعدارئ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم نہ ھدایت نہ حاصلیږی نو ھغہ پیران چہ د ځان نہ ئے طریقت او حقیقت جوړ کړیدے او وائی چہ شریعت جدا دے او طریقت جدا دے او ھغہ بدعتیان چہ د ځان

بَعۡدِ خَوۡفِهِمۡ اَمۡنًا ؕ يَعۡبُدُوۡنَنِيۡ

روستو د ویرے د دوی نه امن ، پداسے حال چه بندگی کوی زما

لَا يُشۡرِكُوۡنَ بِيۡ شَيۡـًٔا ؕ وَمَنۡ كَفَرَ

شریک نه جوړوی ما سره هیڅ څیز ، او چا چه کفر اوکړو

بَعۡدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الۡفٰسِقُوۡنَ ﴿۵۵﴾

روستو د دے نه نو دغه کسان دوی نافرمان دی ۔

نه عقیدے او اعمال جوړوی او د هغے ثوابونه ذکر کوی دا ټول گمراهان دی د دوی سره هدایت نشته ۔

۵۵:- پدے آیت کښ بشارت دنیویه دے مؤمنانو لره ۔ یعنی د اجراء د احکامو او قوانینو د دے سورت د پاره به الله تعالیٰ مؤمنانو ته خلافت ورکوی او په هغے کښ تذلیل راځی د منافقانو ۔ او په آیت کښ درے اسباب د بشارت ئے ذکر کړیدی ۔ ۱ ایمان ۲ عمل صالح ۳ عبادت د الله تعالیٰ د هر قسم شرک نه خالی ۔ او درے بشارتونه ئے ذکر کړیدی ۱ استخلاف ، ۲ تمکین د دین اسلام ، ۳ امن ۔ مقصد د خلافت نه غالب کول د دین اسلام دی ۔ او ظاهره خبره ده چه غلبه د دین اسلام سبب د امن دے نو ځکه ئے پدے ترتیب سره ذکر کړل او هر کله چه کفر لوے سبب د خروج د طاعت د الله تعالیٰ دے چه هغه فسق دے او فسق سره د خلافت زوال راځی د دے وجے نه د آیت اختتام کښ اَلۡفٰسِقُوۡنَ ئے ذکر کړو ۔

اَلَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ ، نه مراد بنی اسرائیل دی روستو د هلاکت د فرعون نه د هغوی خلافت شروع شوے وو ۔ او زمانه د داؤد او سلیمان علیهما السلام پکښ د خلافت بهتر مثال دے ۔

فائده :- د مِنۡكُمۡ ، لفظ دلالت کوی چه دا وعده د هر مؤمن سره نشته بلکه د بعضو مؤمنانو سره ده سره د ارادے د الله تعالیٰ نه بیا دا وعده د نبی صلی الله علیه وسلم د وخت نه شروع شوه په ژوند د نبی صلی الله علیه وسلم کښ اسلام غالب شو په مکه،

وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَطِيْعُوا

او پابندی کوئ د مونځ او ورکوئ زکوٰة او تابعداری کوئ

الرَّسُوْلَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿۵۶﴾ لَا تَحْسَبَنَّ

د رسول د دے د پاره چه رحم اوکړے شی په تاسو باندے. گمان مه کوه

خیبر، بحرین، جزیرة العرب، یمن، هجر، برمن اطراف دَشام او عمان، حبش کښ څوک فتح کړے شول اوچا باندے جزیه مقرر کړے شوه.

په زمانه دَخلیفه اول ابوبکر صدیق رضی الله عنه کښ دَجزیرة العرب نه مرتدین ختم کړے شول او بصرٰی، دمشق، حوران او بلادِ مصر او بعضے علاقه دَ فارس فتح کړے شوه.

په زمانه دَخلیفه ثانی عمر بن الخطاب رضی الله عنه کښ شام، مصر، اکثر بلاد فارس او روم فتح کړے شول او دَ کسرٰی او قیصر خزانے په مسلمانانو کښ تقسیم کړے شوے.

په زمانه دَخلیفه ثالث عثمان بن عفان رضی الله عنه کښ مغرب دَ بحر محیط پورے او په مشرق کښ عراق، خراسان، اهواز، کابل وغیره ته خلافت اسلامیه را ورسیدلو. او دَ هغوی نه روستو هم دَ دنیا عام اطرافو سنده او هند باندے هم دَ مسلمانانو قوت غالب شو.

فائده:- الله تعالیٰ خپله وعده پوره کړیده لیکن هرکله چه مسلمانانو تمسّک په کتاب الله او سنت رسول الله باندے پریخودلو او شرکیاتو او مشابهت دَ کفارو ته ئے دین اوڅیلو او دَ شرعی قانون په بدل ئے نور قوانین غوره کړل نو معامله برعکس شوه یعنی کفار په هر ملک کښ په مسلمانانو باندے مسلّط شول او ذلیل او مغلوب شول. (اَللّٰهُمَّ وَفِّقْنَا لِمَا تُحِبُّ وَتَرْضٰى وَانْصُرْنَا عَلٰى اَعْدَاءِنَا وَاَعِنَّا عَلَيْهِمْ وَامْكُرْ لَنَا عَلَيْهِمْ وَلَا تُسَلِّطْهُمْ عَلَيْنَا) (آمین).

۵۶:- پدے آیت کښ دَ بقا دَ خلافت دَپاره درے اوامر ذکر دی اقامة الصلوٰة، ایتاء الزکوٰة او اطاعت رسول دَ ژوند په ټولو لمحاتو کښ او خصوصًا په طریقه دَ مونځ او دَ زکوٰة کښ دَ هغه طاعت واجب دے.

ترحمون کښ بقاء دَ خلافتِ اسلامیه ته اشاره ده.

ع ۸/۷

الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مُعْجِزِيْنَ فِي الْاَرْضِ ۚ

په هغه کسانو باندې چه کفر يې کړيدې بچ کيدونکي د عذاب د الله تعالى نه په زمکه کښې

وَمَاْوٰىهُمُ النَّارُ ۭ وَلَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿۵۷﴾ ع

او ځاے د دوی اور دے، او خامخا ناکاره ځاے د ورتللو دے.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لِيَسْتَاْذِنْكُمُ الَّذِيْنَ

اے ايمان والو پکار دی چه اجازت غواړی ستاسو نه هغه کسان

مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ وَالَّذِيْنَ لَمْ يَبْلُغُوا

چه مالک دی په هغوی باندے ښي لاسونه ستاسو او هغه کسان چه نه دی رسيدلی

الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلٰثَ مَرّٰتٍ ۭ مِنْ قَبْلِ

بلوغ ته ستاسو نه درے وختونه، مخکښې د

صَلٰوةِ الْفَجْرِ وَحِيْنَ تَضَعُوْنَ ثِيَابَكُمْ

مونځ د صبا نه او کوم وخت چه کيږدئ تاسو جامے ستاسو

مِّنَ الظَّهِيْرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلٰوةِ الْعِشَاۗءِ ڜ

د غرمے په وخت کښې او روستو د مونځ د ماسخوتن نه،

ثَلٰثُ عَوْرٰتٍ لَّكُمْ ۭ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا

دا درے وختونه د پردے ستاسو دی، نشته په تاسو باندے او نه

عَلَيْهِمْ جُنَاحٌۢ بَعْدَهُنَّ ۭ طَوّٰفُوْنَ

په دوی باندے گناه سوا د دے (وختونو نه) ډير تلونکی راتلونکی دی

ف۵۷ :- په دې کښې آيت کښې تخويف دے مخالفينو د مؤمنانو ته او تسلی ده رسول او ايمان والو ته چه کافران ستاسو نه خلاقت نشی اخستلے ځکه چه الله تعالى سره دوی مقابله نشی کولے.

عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلٰى بَعْضٍ ؕ كَذٰلِكَ

په تاسو باندې بعضې ستاسو په بعضو باندې ، دغسې

يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ

بیانوی الله تعالیٰ تاسو ته حکمونه ، او الله تعالیٰ پوهه دی

حَكِيْمٌ ﴿۵۸﴾ وَاِذَا بَلَغَ الْاَطْفَالُ مِنْكُمُ

حکمتونو والا دے . او کله چه اورسی واړهٔ بچی ستاسو نه

سـ۵۸ :- هر کله چه مقصد دَ خلافت امن دے سرهٔ دَ حرج لرې کولو دَ مؤمنانو نه او بنیاد دَ امن عفّت او محبت دے نو اوس درې قوانین دَ دے دَ پاره ذکر کوی .

پدے آیت کښ اول قانون دَ هغے نه ذکر کوی . پدیکښ استیذان دَ اولاد او دَ خادمانو ذکر کوی او مخکښ په سـ۲۷ کښ ئے استیذان دَ اغیارو ذکر کړے وُو . مطلب ئے دا دے چه درې وختونه داسے دی چه انسان دَ عام عادت په وجه پدغه اوقاتو کښ بے پردے او بے پروائی سره ناست وی . عـ۱ دَ صبا دَ مانځه نه مخکښ عـ۲ دَ غرمے په وخت عـ۳ او دَ ماسخوتن دَ مانځه نه روستو نو پدے اوقاتو کښ دِ غلامان خادمان او نابالغ اولاد (چه مراهق وی په عوراتو باندے پوهیږی) دِ دَ داخلیدلو دَ پاره اجازت غواړی، او بغیر دَ دے اوقاتو نه دَ اجازت اخستلو ضرورت نشته ځکه چه دوی هر وخت ځی راځی نو که هر وخت اجازت اخستل فرض شی نو حرج به راشی او الله تعالیٰ په دین کښ حرج نه غواړی . ابوداؤد دَ ابن عباس رضی الله عنه نه روایت راوړے دے . چه پدے آیت باندے اکثر خلق عمل نه کوی (او منسوخ نه دے) او زهٔ خو خپلے وینځے ته هم دا امر کوؤم (ابن کثیر)

ثَلٰثَ مَرّٰتٍ ، مراد دَ دے نه درې وختونه دی په شپه او ورځ کښ .

وَحِيْنَ تَضَعُوْنَ ثِيَابَكُمْ ، مراد دَ دے ټولے جامے دی لکه بعضِ خلق دَ آرام کولو په وخت کښ ټولے جامے او باسی یا مراد دَ دینه زیاتے جامے دی پداسے طریقه سره چه اکثره حِصّه دَ عورت ئے ښکاری پرواه نه کوی

الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ

بلوغ ته پس اجازت دِ غواړي هر وخت لکه چه اجازت غوښتلو هغه کسانو

مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ

چه د دوی نه مخکښ (بالغان شويدي)، دغسې بيانوي الله تعالیٰ تاسو ته

آيَاتِهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾ وَالْقَوَاعِدُ

احکام خپل، او الله تعالیٰ پوهه دے حکمتونو والا دے۔ او بوډے کانے

مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ

د زنانو نه هغه چه اُميد نه لري د نکاح کولو نو نشته

عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ

په دوی باندے گناه چه کيږدي پروني خپل

غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ ۖ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ

نه به وي ښکاره کوونکي خپل ډول لره، او ځان بچ ساتل

پدے وخت (غرمه) کښ اکثر جماع کول نه وي نو علت ئے صرف وضع الثياب ذکر کړيدے او مخکښ د مونځ د فجر او روستو د مونځ د عشاء نه دواړه وجے شته نو د هغے ذکر ته حاجت نشته۔

طَوّٰفُوْنَ الخ دا علت دے د تير شوي حکم د پاره او مراد د دے د خدمت په وجه سره او مور او پلار نه د بچو ډير حاجتونو په وجه سره تله راتله کيږي نو که هر وخت اجازت طلب کول لازم شي نو ډير حرج به راشي۔

٥٩ :- دا د مخکښ قانون تتمه ده يعني چه دغه هلکان (اولاد) بالغان شي نو بيا هر وخت دا سے اذن غواړي کوم چه په ۲۷ کښ تير شويدي۔

الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ نه مراد هغه کسان دي چه د دوی نه مخکښ بالغان شويدي او هغوی ته عام حکم مخکښ ۲۷ کښ تير شويدے او دا د دواړه آياتونو په اختتام کښ د تاکيد د پاره ئے كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ ذکر کړيدے۔

هر کله چه په روستو آيت کښ حواله ورکړے وه په مخکښ حکم باندے

خَيْرٌ لَّهُنَّ ؕ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٦٠﴾

ډیر غوره دي دوی لره، او الله تعالیٰ آوریدونکے دے پوهه دے.

لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْاَعْرَجِ

نشته په روند باندے گناه او نه په گوډ باندے

حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْمَرِيْضِ حَرَجٌ وَّلَا

گناه او نه په ناجوړه باندے گناه او نه

عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَنْ تَاْكُلُوْا مِنْ بُيُوْتِكُمْ

په ځانونو ستاسو باندے چه خوراک کوئ د کورونو خپلو نه

اَوْ بُيُوْتِ اٰبَآئِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اُمَّهٰتِكُمْ

یا د کورونو د پلارانو ستاسو نه یا د کورونو د مائندو ستاسو نه

اَوْ بُيُوْتِ اِخْوَانِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اَخَوٰتِكُمْ

یا د کورونو د رونړو ستاسو نه یا د کورونو د خویندو ستاسو نه

نو د هغې د اشارے د پاره اٰيٰتِهٖ ذکر کړو او مخکنی آیت کښ ئے مطلق حکم وؤ نو الآیات ئے ذکر کړیدے.

سنځ:- دا دویم قانون دے د پاره د دفع کولو د حرج، سره د بیان د عفت نه.

وَالْقَوَاعِدُ، کښ اشاره ده چه دوی د عام ضروریاتو (چه زنانو سره تعلق لري) نه عاجزے شوے دي.

الّٰتِيْ لَا يَرْجُوْنَ نِكَاحًا، پدے صفت سره اشاره ده چه دوی د عمر داسے انتهاء ته رسیدلی دی چه شوق او رغبتِ خاصه ترینه ختم شوے وی او پداسے حال کښ د جانبینو نه د بد اخلاقۍ پیدا کیدلو هیڅ خطره نشته.

ثِيَابَهُنَّ، مراد د دینه پړونے او برقه او لوے څادر دے.

غَيْرَ مُتَبَرِّجٰتٍ بِزِيْنَةٍ، یعنی پړونے ته استعمالول د زینت ښکاره کولو د پاره نه کوی یا دا چه پردو خلقو ته سینه، غاړه، مټے، پنډۍ نه ښکاره کوی او دا

أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ

يا د کورونو د ترونو ستاسو نه يا د کورونو د تروريانو ستاسو نه

أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ

يا د کورونو د ماماگانو ستاسو نه يا د کورونو د ماسي گانو ستاسو نه

أَوْ مَا مَلَكْتُم مَّفَاتِحَهُ أَوْ صَدِيقِكُمْ ۚ

يا د هغه کورونو نه چه مالک يئ تاسو د چابيانو (کنجيانو) د هغې يا د دوستانو ستاسو نه،

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَأْكُلُوا

نشته تاسو باندې گناه چه خوراک کوئ

جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا ۚ فَإِذَا دَخَلْتُم

په يو ځای يا ځان ځانله ، نو کله چه داخليږئ تاسو

بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ تَحِيَّةً

کورونو ته نو سلام اوکړئ په اوسيدونکو د هغې باندې پيشکشي ده

مِّنْ عِندِ اللَّهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً ۚ كَذَٰلِكَ

د طرف د الله تعالیٰ نه برکتونو والا زړه خوشحاله کوونکې، دغسې

يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦١﴾ ع ۸ ۱۴

وضاحت کوي الله تعالیٰ تاسو ته د حکمونو د پاره د دې چه د عقل نه کار واخلئ.

رنگ مخ ته اوشونړ و او لاسونو خپو ته رنگ نه ورکوي۔

وَأَن يَسْتَعْفِفْنَ، په دې کښې اشاره ده چه احکامو کښې دوه قسمونه دي يو عزيمت چه په هغې باندې عمل کول غوره کار وي او دويم رخصت چه په هغې باندې عمل کول جائز وي۔

سړ ۶۱ :- دا دريم قانون دے د پاره د دفع کولو د حرج ، سره د اسبابو د محبت نه په مابين کښې۔ مطلب دا چه کله د انسان د معذوره کسانو سره شريک خوراک کولو کښې حرج او گناه گنړي

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ

یقیناً مؤمنان هغه کسان دی چه ایمان ئے راوړے دے په الله تعالی باندے

هسے نه چه دوی نه زیاته اوخوری او دارنګ د پلار او مور او ورور وغیره د کورونو نه خوراک کول (په داسے وخت کښ چه مالک د کور نه وی) حرج او ګناه ګنړی نو په دے آیت کښ د دے حرج نفی کوی۔ او ترغیب دے چه په دے شرکت او خوراک کولو سره ستاسو په مینځ کښ محبت پیدا کیږی۔ دارنګ د دفع د حرج او د محبت پیدا کولو د پاره په دے آیت کښ په جمع خوراک او ځان ځان له خوراک کولو اجازت ورکړے شوے او د محبت د پاره د سلام کولو حکم ئے ورکړے دے په وخت د داخیدلو کښ دغه کورونو ته۔

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَىٰ حَرَجٌ ، اوله معنیٰ دا ده چه نشته په تاسو باندے ګناه په خوراک کولو کښ د دے معذورینو سره۔ دویمه معنیٰ دا ده نشته په دے معذورینو باندے څه ګناه چه تاسو سره شریک خوراک کوی۔

مِنۢ بُيُوتِكُمْ ، مراد د دے نه هغه کور دے چه دغه شخص په هغے کښ اوسیږی او خپل خرچ کوی۔ دائے د دے وجے نه ذکر کړو چه څه رنګ د خپل کور نه خوراک کولو کښ حرج نشته دارنګ دغه نور کورونه هم د دے پشان اوګنړئ۔ یعنی اقرباء او دوستان دے د یو بل نه په خوراک کولو سره خفګان نه کوی۔ او ابن کثیر وئیلے دی چه په بُيُوتِكُمْ ، کښ کورونه د ځامنو هم داخل دی ځکه چه حدیث کښ ذکر دی چه مال د اولاد مال د والد دے (په وخت د ضرورت کښ) او صَدِيقِكُمْ ، داسے دوست چه په دے خبره (چه دوست د هغه کور نه خوراک اوکړی) خوشحالیږی۔

جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا ، دواړه جائز دی لیکن په جمع سره په یو لوخی کښ خوراک غوره دے د دے وجے نه جمیعًا مخکښ ذکر کړے شوے دے۔

فَسَلِّمُوا عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ نه مراد په کور کښ اوسیدونکی دی اګرچه خپله ښځه او اهل وعیال وی او دے ته ئے تَحِيَّةً ، ځکه اوئیل چه دا سبب د حیات او دُعا د حیات ده مقرر د جانب د الله تعالی نه، مُبَارَكَةً ، د دے وجے نه ئے اُوئیل چه سبب د محبت او د دوستانے او د لرے کولو د بُغض او د حسد دے۔

وَرَسُولِهٖ وَإِذَا كَانُوا مَعَهٗ عَلٰٓى أَمْرٍ

او په رسول د هغهٔ او کله چه وی د هغهٔ سره په یو کار

جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتّٰى يَسْتَاْذِنُوهُ ؕ

جمع کوونکے باندے نو دوی نه ځی د هغهٔ نه تر دے پورے چه اجازت ترینه اوغواړی،

إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَاْذِنُونَكَ أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ

یقینًا هغه کسان چه اجازت غواړی ستا نه دا هغهٔ خلق دی

يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ ۚ فَإِذَا اسْتَاْذَنُوكَ

چه ایمان لری په الله تعالیٰ او په رسول د هغهٔ باندے نو هرکله چه اجازت غواړ دوی ستا نه

لِبَعْضِ شَاْنِهِمْ فَاْذَنْ لِّمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ

د بعضے خپل کار د پاره نو اجازت اوکړه هغه چا ته چه خوښه شی ستا د دوی نه

وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللّٰهَ ؕ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۶۲﴾

او بخنه اوغواړه دوی لره د الله تعالیٰ نه، یقینًا الله تعالیٰ بخنه کوونکے رحم کوونکے دے۔

طَيِّبَةً، ئے ځکه اوئیل چه او رید ونکے پدے سره خوشحالیږی۔

۶۲۔ تیر آیت سره ربط دا دے چه د سلام حکم لکه چه د مسلمانانو په
کورنی کښں دے نو دا رنګ په وخت د رخصتئ کښں د نبی صلی الله علیه
وسلم نه هم حکم د سلام دے د پاره د رخصت اخستلو۔ او د کل سورت
سره مناسبت دا دے چه مخکښں آداب او احکام قرآنیه بیان شول چه
هغے ته آیات بینات وئیلے کیدل نو په آخر کښں شان د رسول ذکر کوی چه
د قرآن پشان د نبی صلی الله علیه وسلم د احکامو احترام او عمل کول
ضروری دی او پدے آیاتونو کښں مقابله ده د صفات د مؤمنانو او د منافقانو۔
أَمْرٍ جَامِعٍ، نه مراد هغه کار دے چه امیر المؤمنین اصحاب الرائے راجمع کړی۔
د مشورے د پاره او بعضے اهل علمو داخل کړیدے پدیکښں مونځ د جمعے او
د مونځونو جماعت هم۔ بلکه کله چه یو کس په سفر باندے او ځی نو هغهٔ
له هم پکار دی چه د خپل امیر نه اجازت اوغواړی۔

لَا تَجْعَلُوْا دُعَآءَ الرَّسُوْلِ بَيْنَكُمْ كَدُعَآءِ

مه ګرځوئ بلنه د رسول په کورنئ کښې پشان د بلنې

بَعْضِكُمْ بَعْضًا ۚ قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ

د بعضے ستاسو بعضو لره، یقینًا پیژنی الله تعالیٰ هغه کسانو لره

يَتَسَلَّلُوْنَ مِنْكُمْ لِوَاذًا ۚ فَلْيَحْذَرِ

چه پټ خوځیږی ستاسو د مجلس نه ځان پټوی، پس او دِ وېرېږی

الَّذِيْنَ يُخَالِفُوْنَ عَنْ اَمْرِهٖٓ اَنْ

هغه کسان چه خلاف کوی د طریقے د نبی نه چه

تُصِيْبَهُمْ فِتْنَةٌ اَوْ يُصِيْبَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۶۳﴾

او په رسیږی دوی ته فتنه یا به اورسیږی دوی ته عذاب دردناک۔

وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللّٰهَ، پدے سره دُعا په وخت د رخصت کیدلو ثابته شوه لیکن لاس پورته کول پکښې ضروری او لازم نه دی۔ او پدے کښې اشاره ده چه هر کله امیر استغفار دُعا اوغواړی نو معلومه شی چه اذن ئے په خوشحالئ سره کړیدے۔

۶۳: د دے آیت په اوله جمله کښې ذکر د عظمت شان د نبی صلی الله علیه وسلم دے۔ او دوېمه جمله کښې ذکر د حال د منافقانو دے۔ او دریمه جمله کښې تخویف دے مخالفت کوونکو د سنت د نبی صلی الله علیه وسلم ته۔

لَا تَجْعَلُوْا دُعَآءَ الرَّسُوْلِ، پدے کښې درے توجیهات دی اوله توجیه داده چه دُعَآءَ په معنیٰ د آواز کولو ده۔ مطلب دا دے چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته په نامه آواز مه کوئ لکه چه یو بل ته آواز نه کوئ یعنی یا محمد مه وایئ بلکه په وخت د خطاب کښې یا نبی الله او یا رسول الله وایئ۔ هم دا رنګ ابن کثیر او ابن جریر د عبد الله بن عباس رضی الله عنهما نه روایت کړیدے۔ د دے وجے نه په هیڅ حدیث صحیح کښې نشته چه یو صحابی نبی صلی الله علیه وسلم ته په محمد سره آواز کړیوی بلکه دا آواز منافقانو او یهودیانو

أَلَآ إِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ط

خبردار یقیناً دَ الله تعالیٰ دِپاره اختیار کښې دَ هغه څیزونو چه په آسمانونو کښې دی او زمکه کښې دی،

به کوؤ۔ اوکه دَ الله تعالیٰ یا دَ جبرائیل دَ طرف نه آوازوی په محمد سره نو په هغې باندے قیاس کول صحیح نه دی هغوی دَ دے آیت مخاطب نه دی۔
دویمه توجیه دا ده دعا په معنیٰ مشهورے سره ده مطلب دا دے هر کله چه مخکښې آیت کښې پیغمبر ته ئے اوفرمائیل چه وخت دَ اجازت ورکولو کښې دوی دِپاره دَ الله تعالیٰ نه دُعاء دَ معفرت غواړه نو اوس ترغیب ورکوی چه دَ نبی صلّی الله علیه وسلّم دُعا کول دَ خپلو دعاګانو پشان مه ګنړئ ځکه چه دَ هغهٔ دعا قبوله ده۔ نو دَ هغهٔ دَ دعا دَ حاصلولو دِپاره دَ هغه نه اذن طلب کول ضروری دی۔ دریمه توجیه دا ده چه دُعا په معنیٰ دَ حکم سره ده یعنی دَ نبی صلی الله علیه وسلم حکم کول دَ خپلو حکمونو پشان مه ګنړی دَ هغه دَ حکم تابعداری کول فرض دی۔
يَتَسَلَّلُوْنَ مِنكُمْ، تسلل په معنیٰ دَ پټ پټ خوئیدلو دے۔ لِوَاذًا، معنیٰ ځان پناه کول یعنی منافقانو به دَ نبی صلی الله علیه وسلم په مجلس کښې ځان دَ بل شاته کړو او بے اجازته به دَ مجلس نه پټ لاړو۔ او دا صفت هغه چا ته شامل دے چه په حیلو دهوکو سره دَ نبی صلی الله علیه وسلّم دَ سنت او طریقے نه ډډه کوی او مخالفت کوی۔ يُخَالِفُوْنَ عَنْ أَمْرِهٖ، ابن کثیر وئیلی دی چه أَمْرِهٖ نه مراد منهاج او سنت او شریعت دَ نبی صلی الله علیه وسلّم دے نو ټول اقوال او اعمال به دَ هغهٔ په سنت سره تللے کیږلے شی که دَ هغې سره برابر وی ډیره ښهٔ ده او که دَ هغهٔ دَ سنت نه خلاف وی نو هغه مردود دی او دَ دے آیت دَ لاندے داخل دی۔
فِتْنَةٌ، دَ دے نه مراد کفر او نفاق او بدعت دے یعنی مخالفت دَ سنت رفته رفته انسان لره په بدعت او کفر او نفاق کښې اچوی یا مراد دَ دینه عذابونه دَ دنیا دی لکه قحطونه ګرانی ظالم بادشاهان وغیره دَ سنت دَ مخالفت دَ وجے نه راځی لکه پدے زمانه کښې چه نبی صلّی الله علیه وسلّم سنت طریقے مسلمانانو شاته غورځولے دی او په عقیدو یا عملونو یا په حکمونو، قوانینو متلو کښې دَ قرآن او دَ حدیث نه خلاف لاړلے

قَدْ يَعْلَمُ مَآ اَنْتُمْ عَلَيْهِ ؕ وَيَوْمَ

يقيناً عالم دے الله تعالىٰ په هغه حال باندے چه تاسو په هغے باندے يئ، او په کومه ورځ

يُرْجَعُوْنَ اِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا

چه او به گرځولے شي دوی هغه ته نو خبر به ورکړی دوی ته الله تعالىٰ په هغه

عَمِلُوْا ؕ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿٦٤﴾ ع ٩ ۱۵

عملونو چه دوی کړیدی، او الله تعالىٰ په هر څیز باندے عالم دے۔

ئے اختیار کړے دی د دے وجے نه هر ملک کښ د کافرانو په لاسونو باندے ذلیل کیږی او مختلف عذابونو کښ مبتلا دی۔ او عَذَابٌ اَلِيْمٌ، دنیوی او اُخروی دواړو عذابونو ته شامل دے۔

(اَللّٰهُمَّ لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ۔ وَنَعُوْذُبِكَ مِنَ الْاَعْدَاءِ وَلَا تُسَلِّطْ عَلَيْنَا مَنْ لَّا يَرْحَمُنَا۔ اَللّٰهُمَّ آمين)۔

۶۴ :۔ هر کله چه تیر شوی آیت کښ ذکر د عذاب ئے او کړو نو پس یکښ ذکر کوی چه الله تعالىٰ قادر او پوره اختیار مند دے عذاب ورکولے شي او عالم هم دے په هغه چا باندے چه مستحق د عذاب دی او پس دے آیت کښ اختتام د سورت دے په مسئله د توحید باندے په رد د شرک فی التصرف او شرک فی العلم سره۔ او اثبات د قیامت دے په یَوْمَ يُرْجَعُوْنَ سره۔

(ختم شو تفسیر د سورة النور په حمد د الله تعالىٰ سره)

سورة الفرقان مكية | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰياتها: ٧٧ ركوعاتها: ٦

خاص په نوم دَ الله تعالىٰ امداد غواړو په شروع کولو کښ چه رحمٰن او رحيم دے

تَبٰرَكَ الَّذِىْ نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلٰى عَبْدِهٖ

برکتونو والا دے هغه ذات چه لږ لږ ئے نازل کړيدے فرقان په بنده خپل باندے

لِيَكُوْنَ لِلْعٰلَمِيْنَ نَذِيْرًا ﴿١﴾ الَّذِىْ

دَپاره دَدے چه شي مخلوقاتو له (انس وجن) ويره ورکوونکے ۔ هغه ذات

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سورة الفرقان

ربط :- دَدے سورت دَ سورة النور سره دا دے چه په هغه سورت کښ دَ توحيد او شرک فرق ئے په مثالونو سره ذکر کړيدے نو په دے سورت کښ دَ اهلِ توحيد او اهلِ شرک فرق په بيان دَ صفاتو دَ فريقينو سره ذکر کوی۔ او دا رنګ په هغه سورت کښ منع او کړه دَ اعمالو دَ جاهلانو نه نو په دے سورت کښ منع کوی دَ هغوی دَ عقيدو باطلو نه ۔ او دا رنګ هر کله چه په نور سره فرق راځی نو دَدے وجے نه فرقان ئے په نور پسے راوړو۔

دعوٰی :- دَدے سورت ۔ رد دے په شرک فی البرکات باندے په رد دَ ټولو قسمونو دَ شرک او په عقلی دليلونو سره او په نقلی دليلونو سره دَ تخويفاتو دَ منکرينو نه ۔ او په زجرونو سره په انکار دَ مقاصدو څلورو چه توحيد او صدق رسول او صدق دَ قرآن او اثبات دَ بعث بعد الموت دے ۔ او په ذکر دَ تقابل دَ صفاتو دَ مشرکينو او مؤمنانو سره۔

خلاصه دَ سورت :- دا سورت تقسيم دے څلورو بابونو ته ۔ اول باب تر ١٠ پورے دے په دے کښ دعوٰی دَ سورت ده او په هغے باندے شپږ دليلونه عقليه دی ۔ بيا شپږ امور ئے نفی کړيدی دَ معبودانو باطلو ته او دا زجر دے مشرکانو ته ۔ بيا زجر دے په انکار دَ قرآن په شپږ وجوهو سره بيا زجر دے په انکار دَ رسول په شپږ وجوهو سره ۔

تفسير :- ١ :- دا دعوٰی دَ سورت ده په رد دَ شرک فی البرکات سره او په

لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ

چه خاص هغهٔ لره بادشاهي دَ آسمانونو او دَ زمکے ده او نه ئے دے نیولے

وَلَدًا وَّلَمْ يَكُنْ لَّهٗ شَرِيْكٌ فِى الْمُلْكِ

ولد (ځوے) او نشته دهٔ لره برخه والا په بادشاهئ کښ

وَخَلَقَ كُلَّ شَیْءٍ فَقَدَّرَهٗ تَقْدِيْرًا ﴿۲﴾

او پیدا کړیدے هر خیز نو اندازه ئے ورکړیده خاص اندازه.

دے سورت کښ ئے درے ځله ذکر کړیده اول کرت مراد برکات دنیویه دی، دویم کرت مراد برکاتِ اخرویه دی او دریم کرت مراد برکات روحانیه دی. تَبٰرَكَ. په لفظ دَ برکت کښ معنیٰ دَ دوام او ثُبات ده او معنیٰ دَ ډیر والی دَ خیر او دَ فائدے ده. په اول معنیٰ سره لازمی دے یعنی همیشه (اوپاک دَ فنا نه) الله تعالیٰ دے او دویمه معنیٰ سرهِ متعدی دے یعنی ډیر خیر او فائده ورکوونکے الله تعالیٰ دے یعنی خیر او نعمتونه پیدا کوونکے او په هغه نعمتونو کښ اثر او زیادت پیدا کوونکے الله تعالیٰ دے او دا دواړه معنے په الله تعالیٰ پورے خاص دی نو دَ دے وجے نه لفظ دَ تَبٰرَكَ په الله تعالیٰ پورے خاص دے. او تفسیر القرطبی کښ لیکلے دی چه الله تعالیٰ ته مُتَبٰارِكٌ او مبارک نشی وئیلے کیدلے (یعنی په زور دَ سرهِ) ځکه چه الله تعالیٰ په برکاتو کښ بل چا ته محتاج نه دے.

اَلَّذِىْ نَزَّلَ الْفُرْقَانَ، دا اول دلیل عقلی دے. او قرآن نازلیدل دَ ټول عالم دَ پاره برکت دے او لوے برکت پکښ دا دے چه دَ حق او باطل فرق او تمیز پیدے قرآن سره کیږی ځکه لفظ دَ فُرْقَانَ ئے ذکر کړو. لِيَكُوْنَ په یکښ ضمیر عَبْدُ ته یا فُرْقَانَ ته راجع دے او عٰلَمِيْنَ نه مراد تمام انسانان او پیریان دی او دا دلیل دے چه دا نبی او دا کتاب آخری دی دَ دے نه روستو بل نوے نبی یا کتاب نشی راتللے.

ف۲:- پدے آیت کښ پنځه دلیلونه دی په ذکر دَ صفاتو دَ الله تعالیٰ سره چه درے صفتونه ثبوتی او دوه صفتونه سلبی دی. یعنی بادشاهي په

وَاتَّخَذُوا مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً لَّا يَخْلُقُونَ

او جوړ کړیدي دوی سِوا دَ الله تعالیٰ نه برکات ورکوونکی اِلهه چه نشي پیدا کولے

شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ

هیڅ څیز او هغوی پیدا کړے شویدي او اختیار نه لري

لِأَنفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ

دَپاره دَ ځانونو خپلو دَ هیڅ نقصان او نه دَ فائدے او اختیار نه لري

مَوْتًا وَلَا حَيَوٰةً وَلَا نُشُورًا ﴿٣﴾ وَقَالَ

دَ مرګ او نه دَ ژوند او نه دَ دوباره پورته کولو - او وائي

تولو څیزونو دَ الله تعالیٰ ده مخلوق تول دَ هغهٔ رعیت او مملوک دے نو دوی اختیار دَ برکاتو ورکولو نه لري بیا سوال پیدا شو که اُوئیلے شي کیدیشي چه الله تعالیٰ به اختیار دَ برکاتو ورکولو بل چاته سپارلے وی یا به ئے په برکات ورکولو کښ بل چالره دَ ځان سره حصّه دار جوړ کړے وی نو دَ دے جواب ئے اوکړو پدے قول سره چه وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَّلَمْ يَكُن لَّهُۥ شَرِيكٌ فِى ٱلْمُلْكِ، دا رنګ ئے اوفرمائیل هرڅه الله تعالیٰ پیدا کړے دی نو تمام خیر او نعمتونه دَ الله تعالیٰ مخلوق دے - بیا که سوال اوکړے شي چه خالق خو الله تعالیٰ دے لیکن کیدیشي چه بل څوک پدے نعمتونو او خیر کښ کمے زیاتے اچوی نو جواب ئے اوکړو فَقَدَّرَهُۥ تَقْدِيرًا سره یعنی الله تعالیٰ دَ هر څیز خاص انداز مقرر کړیدے نو هیڅوک په هغے کښ تبدیلی نشي راوستلے نو معلومه شوه چه دَ برکاتو اختیارمند صرف الله تعالیٰ دے او دا آیت دلیل دے چه تَقْدِير دَ هر خیر وشر الله تعالیٰ کړیدے په تقدیر باندے ایمان راوړل فرض (رکن دَ ایمان) دے او تقدیر خو دَ خلق نه مخکښ دے لیکن روستو ئے په فاء سره ذکر کړو چه دلالت اوکړی په موافقت دَ خلق دَ تقدیر سره -

٣ :- پدے آیت کښ زجر دے مشرکانو ته په شرک فی البرکات سره - اٰلِهَةً . مراد دَ دینه هغه معبودان ماسوا الله دی چه عقیده اولرلے شي

الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اِفْكُ

هغه کسان چه کفر ئے کړیدے ندے دا (قرآن) مګر دروغ دی

اِفْتَرٰىهُ وَاَعَانَهٗ عَلَيْهِ قَوْمٌ اٰخَرُوْنَ ۚ

چه ځان نه ئے جوړ کړیدی (دے نبی) او مدد کړیدے د دهٔ سره پرے بانډے خلقو نورو

فَقَدْ جَآءُوْ ظُلْمًا وَّزُوْرًا ۚ ۝٤ وَقَالُوْٓا

نو یقیناً راوړه دوی ظلم او د دروغو خبره ۔ او وائی دوی

اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلٰى

دا دروغ قیصے د زړو خلقو دی چه لیکلے دی دے رسول په بل چا ذریعه بیا د هغے املاء

عَلَيْهِ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ۝٥ قُلْ اَنْزَلَهُ

(بیان کیدیشی) په دهٔ باندے صباؤ او بیګاؤ ۔ ته او وایه نازل کړیدے دا قرآن

چه اختیارمند د برکاتو دوی دی او بندګی ورله کیږی ۔ او په یکښ شپږ اوصاف د هغوی نه ئے نفی کړے او یو صفت ئے ورله ثابت کړے یعنی مخلوق دی یعنی چه خالق نه دی او مالک نه دی نو برکات به چاته څنګه ورکړے شی ۔

ضَرًّا ، هیڅ نقصان مالی او مرض بدنی د دفع کولو اختیار نه لری موتًا ولاحیاتًا ولا نشورًا عام دے موت او حیات خپل او د پردی ته د دے وجے نه نکره ئے ذکر کړے دی ۔

ف: دا زجر دے په انکار د قرآن سره په درے طریقو سره ۔
ع۱ افك ، ع۲ افتراء ، ع۳ امداد د بل چا ، اول دواړو ته ئے ظلم اوئیل ځکه رښتنی کتاب نه دروغ او افتراء وئیل واقعی ظلم دے او دریم ته ئے زور اوئیل ځکه چه زور اوریدلو ته وئیلے شی نو د دوی دریمه خبره د حقیقت نه بالکل اوریدلے ده ۔ د وجے د دینه چه قرآن د دوی په شرک باندے رد کوی نو دوی انکار د قرآن نه کوی ۔

ف: په یکښ هم زجر دے په درے طریقو سره ۔ اِكْتَتَبَهَا ، طلب د کتابت د بل چانه ، ځکه چه پخپله کتابت نشی کولے ۔ املاء د بل طرفنه ،

الَّذِیْ یَعْلَمُ السِّرَّ فِی السَّمٰوٰتِ

هغه ذات چه پوهیږی په هر پټ څیز په آسمانونو

وَالْاَرْضِ ؕ اِنَّهٗ کَانَ غَفُوْرًا رَّحِیْمًا ۝۶

او زمکه کښ، یقیناً الله تعالیٰ دے. بخنه کوونکے رحم کوونکے.

وَقَالُوْا مَالِ هٰذَا الرَّسُوْلِ یَاْکُلُ الطَّعَامَ

او دوی وائی څهٔ وجه ده دے رسول لره چه خوری خوراک

وَیَمْشِیْ فِی الْاَسْوَاقِ ؕ لَوْلَاۤ اُنْزِلَ اِلَیْهِ

او ګرځی په بازارونو کښ، ولے نشی نازلیدلے دهٔ ته

مَلَکٌ فَیَکُوْنَ مَعَهٗ نَذِیْرًا ۝۷ اَوْ یُلْقٰۤی

ملک (فرښته) چه شی د دهٔ ملګرتیا کښ ویره ورکوونکے. یا ولے نه راغورځیدیشی

اِلَیْهِ کَنْزٌ اَوْ تَکُوْنُ لَهٗ جَنَّةٌ یَّاْکُلُ

دهٔ ته خزانه او یا ولے نشته دهٔ لره باغ چه خوری

څکه چه دے پخپله خط نشی لوستلے. بُکْرَةً وَّ اَصِیْلًا، شپه او ورځ یا وخت د صبا او بیګا مراد دے.

ت:- پدے آیت کښ رد دے په دغه شپږ طریقو باندے او ذکر د صدق د قرآن دے.

السِّرَّ، هر کله چه په پټو څیزونو علم لری نو ښکاره باندے خوا مخوا علم لری. او په السِّرَّ راوړلو کښ اشاره ده چه په قرآن کریم کښ رازونه حکمتونه بے شماره دی نو ولے د دے نه انکار کوئ.

اِنَّهٗ کَانَ غَفُوْرًا رَّحِیْمًا، یعنی که توبه اوکړے نو الله تعالیٰ به درته مغفرت او رحمت اوکړی پدیکښ ترغیب دے منکرینو ته د توبے او انابت کولو. ابن کثیر د حسن بصری نه نقل کړیدے چه اوګورئ کرم او جود د الله تعالیٰ ته چه دا خلق وژنی دوستان د الله تعالیٰ، او الله تعالیٰ دوی لره دعوت ورکوی توبے او رحمت ته.

مِنۡهَاؕ وَقَالَ الظّٰلِمُوۡنَ اِنۡ تَتَّبِعُوۡنَ

دَ هغې نه ، او وائي ظالمان تابعداري نه کوئ تاسو

اِلَّا رَجُلًا مَّسۡحُوۡرًا ﴿٨﴾ اُنۡظُرۡ كَيۡفَ

مګر دَ سړي چه ليونے شوے په جادو سره ۔ اوګوره چه څرنګے

ضَرَبُوۡا لَكَ الۡاَمۡثَالَ فَضَلُّوۡا فَلَا

بيانوي دوي تا لره صفتونه (ناکاره) پس ګمراه شول دوي نو نه شي

يَسۡتَطِيۡعُوۡنَ سَبِيۡلًا ﴿٩﴾ تَبٰرَكَ الَّذِيۡۤ

طاقت دَ لارے ۔ برکتونو والا دے هغه ذات

ع ١٩

ف ٨ :- په دې کښ زجر دے په انکار دَ رسول سره او هر کله چه قرآن دے رسول راوړيدے دَ دے وجے نه دوي دَ هغه دَ رسالت نه انکار شروع کړو ۔ او په هغۀ باندے هم شپږ اعتراضونه دي ۔ په اول آيت کښ دري او په دويم کښ هم دري ، په اول کښ ذکر دَ صفات دَ بشريت دے او په هغې باندے دَ دوي اعتراض کول اشاره ده چه دَ مشرکانو په عقيده کښ بزرګان هغۀ وي چه خوراک ته ئے حاجت نوي او دا رنګ دنيوي تجارتونه نه کوي او دا رنګ نبي صلى الله عليه وسلم يه په بازارونو کښ دَ دعوت دَ توحيد دَ پاره ګرځيدلو او دا په مشرکانو باندے بوج وؤ نو اعتراض ئے کولو ۔ او په دويم باندے طلب دَ صفاتو دَ مالداري دے ځکه چه دَ جاهلانو په نيز سبب دَ عظمت مالداري ده ۔ مَّسۡحُوۡرًا ، چه سحر پرے کړے شويوي يا مسحور په معنیٰ دَ ساحر دے يا معنیٰ هغه څوک چه محتاج وي خوراک څښاک ته ۔ يا مسحور په معنیٰ دَ مجنون دے يعني چه سحر دَ هغه دماغ خراب کړيدي او دا طعن دَ هغوي په اسے بشر باندے چه دَ ټول عالم هوښيار دے او بنده صحيح بليغ دے دا عين ظلم دے ۔

ف ٩ :- په دې کښ تعجيب دے پيغمبر ته او زجر دے منکرينو ته او اشاره ده چه دَ هغوي اعتراضونه کول په پيغمبر باندے سبب دَ داسے ګمراهۍ دے چه اميد ترينه دَ هدايت نشته ، او داسے په سورة بني اسرائيل ف ٤٨ کښ هم تير شوے دي ۔

إِنْ شَآءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِّنْ ذٰلِكَ

که چرے اوغواړی دربه کړی تالره غوره د دینه

جَنّٰتٍ تَجْرِیْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ

باغونه چه بهیږی په لاندے د هغے نه ولے

وَیَجْعَلْ لَّكَ قُصُوْرًا ۝۱۰ بَلْ كَذَّبُوْا

او دربه کړی تالره بنگلے - بلکه دروغژن گڼړی دوی

بِالسَّاعَةِ قف وَاَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ

قیامت لره او تیار کړیدے مونږ هغهٔ چا لره چه دروغژن گڼړی

۱۰: خلاصه :- د دے آیت نه تر ۳۴ پورے دویم باب دے په دیکښ دوباره دعوٰی د تبارک ذکر ده او مراد ترینه برکات اخرویه دی یعنی د جهنم نه بچ کول او د جنت نعمتونه ورکول او بیا زجر دے منکرینو د قیامت ته او بیا تخویف او بشارت په شپږ شپږ طریقو سره دے بیا تخویف دے په براءت د آلهه د مشرکینو - او جواب د بعضے اعتراضونو دے او زجر او تخویف تفصیلی، بیا تسلی ده نبی ته او زجر دے په اعتراض سره په قرآن باندے او د هغے جواب او بیا تخویف دے۔

تفسیر :- په دے ۱۰ آیت کښ تسلی ده نبی ته او اشاره ده جواب د اعتراض د ۸ نه۔

ذٰلِكَ، کښ اشاره ده کنز او جنة ته چه دوی د هغے مطالبه کوله۔ جَنّٰتٍ آه د دے مراد باغونه او بنگلے په آخرت کښ مراد دی او اِنْ په معنٰی د اِذا دے ځکه چه د نبی د پاره د جنت نعمتونه ورکیدل یقینی دی یا مراد د دینه د دنیا باغات او بنگلے دی لیکن نبی صلی الله علیه وسلم هغه نه دی خوښ کړی د دے وجے نه الله تعالٰی نه دی ورکړی۔

بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا ﴿١١﴾ إِذَا رَأَتْهُم مِّن

قیامت اُور بل کړېشوی. کله چه اُوبنی اُور دوی لره د

مَّكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا

لرې ځائے نه آوری به دوی هغې لره غرمبیدل دَغصّے دوجې

وَزَفِيرًا ﴿١٢﴾ وَإِذَا أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا

او هینږېدل. او کله چه اوغورځولے شي دوی دَهغې نه په تنګ

ضَيِّقًا مُّقَرَّنِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ

ځائے کښ تړلی شوی غواړی به دغه وخت کښ

ثُبُورًا ﴿١٣﴾ لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا

هلاکت لره. راوبه وئیلے شی) مه غواړئ نن هلاکت

وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا كَثِيرًا ﴿١٤﴾

یو او غواړئ هلاکتونه ډیر.

سا۱۱، سا۱۲، سا۱۳، سا۱۴: په دے آیاتونو کښ زجر دے په انکارکوونکو دَ قیامت او تخویف دے په سعیر سره او شپږ احوال ئے ذکر کړے دی
ع۱ لیدل دَ لرے نه، ع۲ تغیظ ع۳ زفیر ع۴ مکانِ ضیّق (تنګ کور)
ع۵ ثبور غوښتل ع۶ ثبور کثیر.

دَ دے دویم حال نه معلوم شوه چه جهنم له به په الله تعالی شعور او احساس ورکړی تو لیدل به کوی، غصّه او غرمبار به کوی.

مَكَانًا ضَيِّقًا، لکه سورة همزه کښ راځی نَارٌ مُّؤْصَدَةٌ فِي عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ. او دَ ابن کثیر په روایت کښ راځی دا سے تنګ ځائے کښ به واچولے شی لکه چه میخ په یو دیوال کښ په زور او ټوهیلے شی. ثُبُورًا، دا سے لفظ دے چه دلالت کوی په هلاکت او خسران او تباهئ باندے مراد دا دے چه جهنمیان به مرګ غواړی تو ورته به اُووئیلے شی چه ډیر کرته مرګ به اوغواړئ یعنی اسباب دَ مرګ ډیر راځی لیکن مرګ به درباندے نه راځی.

قُلْ أَذٰلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي

اوایه ته آیا دا ښه شے دے او که جنت د همیش والی هغه چه

وُعِدَ الْمُتَّقُونَ ۚ كَانَتْ لَهُمْ جَزَآءً

وعده کړیشویده د متقیانو سره ، وی به دوی لره بدله

وَّمَصِيرًا ﴿۱۵﴾ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَآءُونَ

او د ګرځیدلو ځائے۔ دوی لره په هغے کښ هغه نعمتونه دی چه غواړی ئے دوی

خٰلِدِينَ ۚ كَانَ عَلٰى رَبِّكَ وَعْدًا

همیشه ، ده ستا په رب باندے وعده

مَّسْئُولًا ﴿۱۶﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا

غوښتلے شوے۔ او په کومه ورځ چه جمع به کړو دا مشرکان او هغه څوک چه

يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَيَقُولُ

دوی بندګی کوی د هغوی سوا د الله تعالیٰ نه نو وائی به

ءَأَنْتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِي هٰٓؤُلَآءِ

آیا تاسو ګمراه کړے دی بندګان زما دغه (چه مشرکان دی)

ف۱۵، ۱۶:- په دے آیاتونو کښ بشارت دے او ذکر د حال د جنت دے په ښیرن احوالو سره۔

ع۱ جَنَّةُ الْخُلْدِ چه وعده کړیشویده ع۲ جزاء ع۳ مَصِير ع۴ دوی له به هر هغه وی چه دوی ئے غواړی ، ع۵ خلود د اهل جنت ع۶ وَعْدًا مَّسْئُولًا د دے مطلب دا دے چه متقیان د دے سوال کوی لکه په سورة العمران س۱۹۴ کښ تیر شوی دی۔

دویم مراد دا دے چه مسئول په معنیٰ د واجب سره دے یعنی الله تعالیٰ خوامخواه پوره کوی پشان د واجب اګرچه په الله تعالیٰ باندے څه څیز نشی واجب کیدلے لیکن دیته واجب او حق تفضلی وائی -

أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ ﴿١٧﴾ قَالُوا سُبْحٰنَكَ

یا دوی پخپله گمراه شویدی د لارے نه۔ دوی به وائی پاکی ده تا لره

مَا كَانَ يَنْۢبَغِيْ لَنَآ اَنْ نَّتَّخِذَ مِنْ

نه خائیږی موږ لره چه او نیسو موږ

دُوْنِكَ مِنْ اَوْلِيَآءَ وَلٰكِنْ مَّتَّعْتَهُمْ

سوا ستا نه مددګاران (معبودان) او لیکن مزے د دنیا ورکړے دی تا دوی ته

وَاٰبَآءَهُمْ حَتّٰى نَسُوا الذِّكْرَ ۚ وَكَانُوْا

او پلارانو د دوی ته تر دے پورے چه هیر کړو دوی توحید لره او وؤ

قَوْمًۢا بُوْرًا ﴿١٨﴾ فَقَدْ كَذَّبُوْكُمْ بِمَا

قوم تباه کیدونکے۔ (او به وئیلے شی دوی ته) نو دروغژن ئے کړئ تاسو په هغه

ف ۱۷ :- دا تخویف اخروی دے په طریقه د براءت د الهه باطله د عابدانو نه. او آیت کښ ملائک او انبیاء او صالحین مراد دی چه مشرکان د هغوی عبادتونه کول او برکات ورکوونکی ئے دے جاهلانو د هغوی بتان جوړ کړیدی او عبادت د بتانو د دوی عبادت ګڼړی یا د صالحینو د قبرونو عبادتونه ئے کړیدی او دوی دعوے کوی چه موږ نه دغه صالحینو دا حکم کړیدے چه موږ له عبادت کوئ موږ ستاسو ذمه واریو نو په دوی باندے د الزام د پاره به په ورځ د قیامت د دغه صالحینو نه تپوس کیدیشی لکه د سورة مائده په آخر کښ تپوس کول د عیسیٰ علیه السلام نه هم پدے مقصد ئے ذکر کړے دی۔

اَضْلَلْتُمْ عِبَادِیْ، مراد د دینه گمراهئ ته رابلل دی ځکه گمراه کول دوی نشی کولے۔

ف ۱۸ :- دا جواب دے په ترقئ سره او دلیل دے چه موږ گمراهئ ته دعوت نه دے ورکړے، ځکه چه موږ عقیده د توحید لرو ستا نه سوا بل څوک واکدار، اختیارمند، او حقدار د بندګئ نه ګڼړو۔ او مؤحد بل چاته دعوت د شرک نه ورکوی۔

تَقُوْلُوْنَ ۙ فَمَا تَسْتَطِيْعُوْنَ صَرْفًا وَّلَا

خبرو چه تاسو وئیلې نو طاقت نه لرئ تاسو د اړولو (د عذاب) او نه

نَصْرًا ۚ وَمَنْ يَّظْلِمْ مِّنْكُمْ نُذِقْهُ

د مدد حاصلولو او چا چه ظلم کړیدې ستاسو نه او به سکوؤ مونږ هغه ته

عَذَابًا كَبِيْرًا ⑲ وَمَآ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ

عذاب لوې. او نه دی لیږلې مونږ ستا نه مخکښ

مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ اِلَّآ اِنَّهُمْ لَيَاْكُلُوْنَ

پیغمبران مګر یقینًا هغوی به خوړل

الطَّعَامَ وَيَمْشُوْنَ فِى الْاَسْوَاقِ ۗ وَجَعَلْنَا

خوراکونه او ګرځیدل به په بازارونو کښ، او ګرځولې مونږ

بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً ۗ اَتَصْبِرُوْنَ ۚ

بعضې ستاسو د بعضو د پاره ازمیښت، آیا صبر کوئ تاسو

ع ۲ ۱۷

وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيْرًا ⑳

او دې ستا رب لیدونکې د هر خیز۔

وَلٰكِنْ مَّتَّعْتَهُمْ، دا سبب د ګمراهئ ذکر کوی یعنی سره د شرک کولو نه تا (اے الله تعالیٰ) د دوی او د دوی د مشرانو حاجتونه پوره کول او د دنیا فائدے ورکولے نو دوی خیال اوکړو چه شرک حق دین دے او توحید ئې هیر کړو نو د دے وجے نه تباه شول۔ الذِّکْرَ مراد د دینه توحید دے بُوْرًا، جمع د بائر ده په معنیٰ د هالک۔

۱۹ :- دا خطاب دے مشرکانو ته په ورځ د قیامت، مراد دا دے چه تاسو وئیلې وو چه دے بزرګانو مونږ ته د شرک طرف ته دعوت را کړے د هغې نه خودے بزرګانو انکار اوکړو۔ صَرْفًا، اړول د عذاب د ځانونو نه۔ وَلَا نَصْرًا، مدد حاصلول د خپلو معبودانو نه۔

وَقَالَ الَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ لِقَآءَنَا لَوْلَآ اُنْزِلَ

او وائي هغه كسان چه عقيده نه لري دَ ملاقات زمونږ ولے نه نازلیږي

عَلَيْنَا الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ نَرٰى رَبَّنَا ؕ لَقَدِ

په مونږ باندے ملائيك او نه وينو مونږ رب زمونږ، يقيناً

اسْتَكْبَرُوْا فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيْرًا ﴿٢١﴾

لوئي ورښوتے ده دَ دوی په زړونو كښ او سركشي كړيده دوی سركشي لويه.

وَمَنْ يَّظْلِمْ، دا هم په ورځ دَ قيامت كښ دے او يظلم مضارع په معنیٰ دَ ماضي سره دے يا دا قول دَ دنيا سره تعلق لري.

سـ۲۰:- روستو دَ ذكر دَ احوالو دَ قيامت نه دَ تخويف دَ پاره كلام ئے واپس اوګرځوو اعتراضاتو دَ منكرينو او دَ هغوی جوابونو ته نو دا جواب دَ اووم آيت دے يعني خوراك كول او بازارونو كښ دَ ضرورت دنيوی يا دَ دعوت ديني دَ پاره ګرځيدل دَ رسالت سره هيڅ منافات نه لري. بيا دَ دے اعتراضونو وجه ئے ذكر كړه چه دا دُنيا دَ ابتلا ځائ نو ځكه دے انبياء راليږل دَ جاهلانو دَ پاره امتحان دے چه هغوی پرے اعتراضونه كوی او جاهلان دَ انبياؤ دَ پاره امتحان دے چه دوی په دَ هغوی په طعنو او اعتراضونو باندے صبر كوی. دا رنګ مالدار او فقير دَ يو بل امتحان دے او جوړ شخص او مريض دَ يو بل امتحان دے.

وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيْرًا، يعني الله تعالیٰ پوهه دے هر چا لره دَ هغهٔ مناسب صفت وركوی نو نبوت ئے هم مناسب اشخاصو ته وركړے دے نو ولے په هغوی باندے اعتراضونه كوئ.

سـ۲۱:- دا هم زجر دے منكرينو ته دَ هغوی په اقوالو قبيحو او مطالباتو نامناسبو باندے او دا تفصيل دَ فتنے دے دَ جانب دَ منكرينو نه په اهل حق باندے. او آيت كښ لف نشر مرتب دے يعني دوی چه وائي په مونږ باندے دے ملائيك نازل شي (چه خبر راكړی دَ دے نبي په صدق باندے) دا دَ دوی استكبار دے او دوی چه وائي چه مونږ ولے رب نه وينو چه مونږ ته اوائي چه دا زما نبي حق دے دا عتو

يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلٰٓئِكَةَ لَا بُشْرٰى يَوْمَئِذٍ

په کومه ورځ چه دوی به اُوینی ملائیکو لره نوخوشحالي به نه وي په دغه ورځ

لِّلْمُجْرِمِيْنَ وَيَقُوْلُوْنَ حِجْرًا مَّحْجُوْرًا ﴿۲۲﴾

مجرمانو لره او وائي به دوی پناهي غواړو پناهي کلکه.

وَقَدِمْنَآ اِلٰى مَا عَمِلُوْا مِنْ عَمَلٍ

او قصد کړيدے موږ هغه عمل ته چه دوی کړے وي

فَجَعَلْنٰهُ هَبَآءً مَّنْثُوْرًا ﴿۲۳﴾ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ

نو گرځولے دے موږ هغه دوړه الوځولے شوے (نوستلے شوے) جنت والا به

يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَّاَحْسَنُ مَقِيْلًا ﴿۲۴﴾

په دغه ورځ غوره وي په ځاے د اوسیدلو کښ او ډیر ښائسته دي په لحاظ د آرام ګاه.

(او لویه سرکشي ده) دا رنګ په سورة بني اسرائیل ۹۲ کښ هم تیر شویدي.

۲۲:۔ دا جواب دے د اول سوال د دوی یعني ملائیک به دوی ته نازل شي او وبه وینی لیکن دوی لره به بشارت نه وي بلکه خیر به ورکوي د نا امیدئ او خسران او وائي به چه خوشحالي په تاسو باندې همیشه د پاره حرام (منع) ده۔ او دغه ورځ د زنکدان او ورځ د قیامت ده پس بے معنیٰ سره۔

وَيَقُوْلُوْنَ، ضمیر ملائیکو ته راجع دے۔ او دویمه معنیٰ دا ده چه کافران به ملائیکو ته وائي چه پناهي راکړے موږ له د عذاب نه پوره پناهي لیکن پناهي به ورته نه ملاویږي وَيَقُوْلُوْنَ،

۲۳:۔ دا جواب د سوال دے چه د دوی خو نیک عملونه هم شته د اولیاؤ سره ئے محبت کوؤ د هغوی خدمت ئے کوؤ خیراتونه وغیره ئے کول نو په دوی باندے خوشحالي ولے همیشه د پاره حرام شوه؟

جواب او شو چه هغه عملونه د دوی د کفر او د شرک د وجے نه برباد دي لکه دوړه چه او نوستلے شي۔

۲۴:۔ دا بشارت دے مؤمنانو لره هغه کسان چه کافرانو به ورباندے اعتراضونه او طعنونه کول یعني د دوی عملونه برباد نه دي۔

وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ

او په کومه ورځ چه ټکړے به شي آسمانونه په وریځو سره او راکوزبه کړے شي

الْمَلٰٓئِكَةُ تَنْزِيْلًا ﴿۲۵﴾ اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذِ

ملائیک په راکوځولو سره۔ بادشاهي په دغه ورځ

اِلْحَقُّ لِلرَّحْمٰنِ ۭ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى

حق ده دپاره د رحمٰن ذات او ده دا (ورځ) داسے ورځ چه په

الْكٰفِرِيْنَ عَسِيْرًا ﴿۲۶﴾ وَيَوْمَ يَعَضُّ

کافرانو باندے سخته ده۔ او هغه ورځ چه چکونه به لګوی

الظَّالِمُ عَلٰى يَدَيْهِ يَقُوْلُ يٰلَيْتَنِيْ

ظالم په دواړه لاسونو باندے او وائي به هائے افسوس

مَقِیْلًا، په اصل کښ دَ غرمے دَ خوب ځائے ته وئیلے کیږی لیکن حدیث صحیح کښ راغلی دی چه په جنت کښ خوب نشته نو مراد دَ مقیل نه صرف دَ آرام او دَ خوشحالئ ځائے دے۔

۲۵:۔ دَ دے آیت نه تخویف اخروی دے په ذکر دَ اووَ هیبتونو دَ ورځ دَ قیامت سره۔ اول چودل دَ آسمانونو په غمام سره مراد دَ غمام نه ظلل (سوری) دی دَ نور دَ الله تعالیٰ او داسے سورة بقره ۲۱۰ کښ هم ذکر دی یا مراد دَ غمام نه ډیر جماعتونه دَ ملائیکو دی پشان دَ غمام په ښکاری۔ دویم راکوزیدل دَ ملائکو دَ پاره دَ انتظام دَ میدان حشر۔

۲۶:۔ دریم هیبت دا دے چه بادشاهی او اختیار به صرف دَ رحمٰن وی نو هیڅوک به سفارش او هیڅ خبره بغیر دَ اذن دَ رحمٰن نه نشی کولے۔ څلورم دا ورځ به په کافرانو ډیره سخته وی لکه سورة مدثر ۹، ۱۰ کښ به راځی:

اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُوْلِ سَبِيْلًا ﴿۲۷﴾

چه نیولې وې ما د رسول په تابعدارئ کښې لار.

يٰوَيْلَتٰى لَيْتَنِىْ لَمْ اَتَّخِذْ فُلَانًا

هائې تباهي ده افسوس دې چه نه وې نیولې ما فلانکي لره

خَلِيْلًا ﴿۲۸﴾ لَقَدْ اَضَلَّنِىْ عَنِ الذِّكْرِ

دوست. یقینًا اړولې دې ده ما لره د قرآن نه

بَعْدَ اِذْ جَآءَنِىْ ۗ وَكَانَ الشَّيْطٰنُ لِلْاِنْسَانِ

روستو د دې نه چه راغې ما ته، او دې شیطان انسان لره

خَذُوْلًا ﴿۲۹﴾ وَقَالَ الرَّسُوْلُ يٰرَبِّ

شرموونکې. او وائي رسول اے ربه زما

۲۷:- پنځم حال دا دې چه ظالم به خپلو لاسونو باندې د ډیرې غصّې او د افسوس د وجې نه چکونه لګوی. دا عملی ارمان دې دلته مراد د ظالم نه هغه دې چه د تابعدارئ د رسول نه یې مخ کړځولې دې په شرک او بدعاتو او ګناهونو کولو سره. یَقُوْلُ یٰلَیْتَنِیْ، دا شپږم حال د هیبت دې چه ظالم به د رسول په اتباع پسې قولی ارمان کوی. په لاس باندې چک لګول یې ځکه خاص کړل چه اکثر عملونه یې په لاس باندې کړې دی. دا رنګ دا عادت دې د هغه پښیمانه شخص چه پښیمانتیا ورته فائده نه ورکوی.

۲۸:- دا اووم هیبت دې چه د شیطانانو انسی او جنی په دوستانه کولو او خبره منلو او تابعدارئ کولو به افسوسونه او واویلا کوی.

فُلَانًا، نه مراد عام شیطانان دی که انسی وی او که جنی وی فُلَان یې د دې وجې نه اُوئیل چه د هیبت د وجې نوم د هغه ترینه هیر شوې دې یا د توهین او بې عزتئ د پاره یې اُوئیل.

۲۹:- دا ذکر د سبب د ارمانونو دې چه شیطان انسی یا جنی ده لره د قرآن کریم د اوریدلو او د هغې د تابعدارئ نه په مختلفو وسوسو سره

إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَٰذَا الْقُرْآنَ
يقيناً زما قوم گرځولے دے دا قرآن

مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ
پریخودلے شوے. او دغسے گرځولے دے موږ هر یو

نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِينَ ۗ وَكَفَىٰ
نبي لره دشمن د مجرمانو نه ، او پوره دے

بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا ﴿٣١﴾ وَقَالَ
رب ستا هدایت کوونکے او مددگار . او وائی

منع کړیوؤ. خَذُولًا، هغه دے چه وعدے کوی د مدد کولو او په وخت د ضرورت کښ غائب شی یا مخالف شی نو پدا سے وخت کښ دغه انسان شرمنده شی.

۳۰ :. دا زجر دے مخالفینو د قرآن ته (چه د شیطان په وسوسے سره ئے د قرآن نه خلاف کړیدے) په شکایت کولو د رسول د دوی نه الله تعالیٰ ته په دنیا کښ. او دا شهادت د رسول دے په انکار د دوی باندے او بل تفسیر دا دے چه دا به په ورځ د قیامت کښ وی. او قال په معنیٰ د یقول سره دے.

مَهْجُورًا، تفسیر ابن کثیر کښ لیکلے دی چه هجران د قرآن عام دے لکه د قرآن د بیان په وخت کښ شور شغب کول، پدے ایمان نه راوړل، پدیکښ سوچ او فکر نه کول، پدے باندے عمل نه کول، د دے په بدل کښ نورو علمونو او کتابونو ته توجه کول، د دے نه خلق منع کول دا ټول په هجران د قرآن کښ داخل دی. هرکله چه دا قسم هجران د نبي صلی الله علیه وسلم په ژوند کښ قریشو او عربو کړے وؤ نو ځکه د قوم تخصیص ئے اوکړو.

۳۱ :. هرکله چه د نبي خفگان ئے د قوم نه ذکر کړو او س پدے آیت کښ هغه له تسلی ورکوی چه داسے خو د هر نبي سره خلقو دشمنی کړیده نو هغوی صبر کړیوؤ ته هم صبر کوه. ځکه چه هدایت د الله تعالیٰ په اختیار کښ دے او د دشمنانو نه بچ کول هم د الله تعالیٰ په اختیار کښ دی

الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْاٰنُ

هغه كسان چه كفر يې كړيدے وائي ولې نشي نازل شوې په ده باندې قرآن

جُمْلَةً وَّاحِدَةً ۚ كَذٰلِكَ ۚ لِنُثَبِّتَ بِهٖ

په يو ځل دغسې (نازل كړيدے مونږ) دپاره ددې چه كلك كړو په دې سره

فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنٰهُ تَرْتِيْلًا ﴿۳۲﴾ وَلَا يَاْتُوْنَكَ

زړه ستا او وضاحت كړيدے مونږ ددې په پوره وضاحت سره. او نه راوړي دوي تا ته

بِمَثَلٍ اِلَّا جِئْنٰكَ بِالْحَقِّ وَاَحْسَنَ

هيڅ اعتراض مګر راوړو مونږ تا له ره جواب او خائسته

تَفْسِيْرًا ﴿۳۳﴾ اَلَّذِيْنَ يُحْشَرُوْنَ عَلٰى وُجُوْهِهِمْ

بيان. هغه كسان چه جمع به كړيشي دوي په مخونو خپلو باندې

اِلٰى جَهَنَّمَ ۙ اُولٰٓئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَّاَضَلُّ سَبِيْلًا ﴿۳۴﴾

جهنم ته دغه كسان ناكاره ځائے والا دي او ډير ورك دي لار د جنت نه.

او دا مطلب دے په وَكَفٰى بِرَبِّكَ هَادِيًا وَّنَصِيْرًا كښ.

۳۲، ۳۳:۔ دا زجر دے منكرينو د قرآن ته او د هغوي د اعتراض درے جوابونه يې ذكر كړے دي. اول دا چه لږ لږ نازليدلو كښ د زړه تثبت وركول مقصد دے يعني كله چه به د منكرينو د طرف نه څه تكليف نبي صلى الله عليه وسلم ته اورسيدلو نو الله تعالى به آيت د هغه د تسلي دپاره نازل كړو. دويم جواب چه په لږ لږ نازليدلو كښ ترتيل مقصد دے يعني الفاظ واضح لوستلے كيږي او معاني هم په وضاحت سره بيان شي. دريم جواب دا دے چه هر كله دوي څه اعتراض كوي نو الله تعالى د هغې حق جواب راليږي او خائسته تفسير يې كوي.

۳۴:۔ دا تخويف شديد دے منكرينو د قرآن ته په ذكر د درے حالاتو. اول حشر د دوي په مخونو باندې لكه سورة بني اسرائيل ۹۷ كښ تير شويدي. دويم شَرٌّ مَّكَانًا چه جهنم دے. دريم اَضَلُّ سَبِيْلًا دا په دنيا كښ دے.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ وَجَعَلْنَا

او یقیناً ورکړی یی موږ موسی علیه السلام ته کتاب او ګرځولی دی موږ

مَعَهٗٓ اَخَاهُ هٰرُوْنَ وَزِيْرًا ﴿۳۵﴾ فَقُلْنَا

د هغه سره ورور د هغه هارون علیه السلام ملګری۔ او ووئیل موږ

اذْهَبَآ اِلَى الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا

لاړ شئ دواړه هغه قوم ته هغه چه دروغژن کړیدی

بِاٰيٰتِنَا ۭ فَدَمَّرْنٰهُمْ تَدْمِيْرًا ﴿۳۶﴾

آیاتونه زموږ، پس هلاک کړل موږ دوی لره په هلاکولو۔

وَقَوْمَ نُوْحٍ لَّمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ

او (هلاک کړه موږ) قوم د نوح علیه السلام هرکله چه دوی دروغژن کړل رسولان

یا مراد دا چه د لارے نه د ګمراهئ او بربادئ علم دوی ته په قیامت به حاصل شی.

۳۵:۔ خلاصه:۔ د دے آیت نه تر ۴۲ پورے دریم باب دے په دے کښں شپږ دلیلونه نقلیه دی او دا نمونے د عذاب دی۔ د پاره د تخویف او نمونے د برکاتو دی چه هغه هلاکول د دشمنانو د حق دی دا هم برکات دی۔ او زجرونه دی شپږ، او شپږ عقلی دلیلونه دی او تسلی او تشجیع ده نبی صلی الله علیه وسلم ته په شپږ آدابو سره۔

تفسیر:۔ ۳۵، ۳۶:۔ په دے کښں دلیل نقلی دے د موسیٰ او هارون علیهما السلام نه، مقصد دا دے چه دوی له الله تعالیٰ څلور قسمه برکات ورکړی وو: ۱ کتاب ۲ وزیر ۳ مکذبینو ته په رسالت سره لیږل ۴ او مدد کول د دوی په تباه کولو د فرعونیانو سره دوی ځے مخکښں ذکر کړل ځکه چه د دوی قوم (بنی اسرائیل) په وخت د نزول قرآن کښں موجود وه.

اَغْرَقْنٰهُمْ وَجَعَلْنٰهُمْ لِلنَّاسِ اٰيَةً ط

غرق کړل مونږ دوی او اوګرځول مونږ دوی خلقو لره نخه ،

وَاَعْتَدْنَا لِلظّٰلِمِيْنَ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿۳۷﴾ ج صلے

او تیار کړیدے مونږ ظالمانو لره عذاب درد ناک۔

وَّعَادًا وَّثَمُوْدَا۟ وَاَصْحٰبَ الرَّسِّ

او هلاک کړه مونږ عادیان او ثمودیان او کوهی والا

وَقُرُوْنًا بَيْنَ ذٰلِكَ كَثِيْرًا ﴿۳۸﴾ وَكُلًّا

او پیړئ په مینځ د دے کښ ډیرے۔ او هر یو ته

ضَرَبْنَا لَهُ الْاَمْثَالَ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيْرًا ﴿۳۹﴾

بیان کړیدی مونږ وعظونه او هر یو تباه کړل مونږ په تباهئ سره۔

۳۷:۔ په دیکښ دلیل نقلی دے د نوح علیه السلام نه یعنی الله تعالیٰ هغهٔ لره برکات ورکړو چه د هغهٔ مخالفین ئے تباه او غرق کړل او د روستو خلقو د پاره ئے عبرت اوګرځوؤ او قیامت کښ هم دوی لره تیار عذاب دے دا هم برکات دی چه په مخالفت کوؤنکو باندے ناکاره عذاب راځئ۔

لِلنَّاسِ لفظ الناس د دے وجے نه ذکر کړو چه دا قوم د نورو ټولو قومونو نه مخکښ تیر شوے دے نو د روستو ټولو انسانانو د پاره نمونه ده۔

۳۸، ۳۹:۔ په دیکښ درے قومونه د مکے بینوئے ذکر کړے دی او دوی ته وعظ او نصیحت بیانول او د دوی هلاکت ئے ذکر کړیدے۔

اَصْحٰبَ الرَّسِّ، کښ اختلاف دے رَسّ کچه کوهی ته وئیلے کیږی۔ یو قول دا دے چه دا هغه قوم دے چه صاحب یاسین ئے کوهی ته غورځولے وؤ۔ دویم دا چه دا قوم د شعیب علیه السلام وؤ چه په کوهی باندے جمع کیدل۔ دریم قول دا دے چه دوی اصحاب الاخدود دی۔ اول قول ډیر مشهور دے۔

وَلَقَدْ اَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِيْٓ اُمْطِرَتْ

او یقینًا تېر راغلي دوی په هغه کلي باندې چه باران کړے شوے وو

مَطَرَ السَّوْءِ ؕ اَفَلَمْ يَكُوْنُوْا يَرَوْنَهَا ۚ

په هغوی باندې باران ناکاره، آیا نو نه وو دوی چه لیدلے وے دوی هغې کلو لره

بَلْ كَانُوْا لَا يَرْجُوْنَ نُشُوْرًا ۝٤٠

بلکه دوی عقیده نه لري د دوباره ژوندون.

وَاِذَا رَاَوْكَ اِنْ يَّتَّخِذُوْنَكَ اِلَّا هُزُوًا ؕ

او کله چه اوویني دوی تا لره نه نیسي تا لره مګر ټوقې،

اَهٰذَا الَّذِيْ بَعَثَ اللّٰهُ رَسُوْلًا ۝٤١

(وائي) آیا دا هغه کس دے چه رالیږلے دے الله تعالٰی رسول.

اِنْ كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا لَوْلَآ

یقینًا نږدے وو دے چه اړولے وے موږ لره د معبودانو زموږ نه که چرے نه وے

اَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا ؕ وَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ

ټینګ شوے موږ په هغې باندے، او زر دے چه دوی به پوهه شي

ن ۴۰ :- په دے کښې دلیل نقلي دے د هلاکت د قوم لوط علیه السلام او زجر دے مشرکین عرب ته چه دوی په وخت د سفر کولو د شام کښې په کنډراتو د قوم لوط باندے ورتیریدل دا سے په سورة حجر س۷۹ او سورة صافات س۱۳۷ ، س۱۳۸ کښې هم دی.

بَلْ كَانُوْا لَا يَرْجُوْنَ نُشُوْرًا. په دے کښې اشاره ده چه دوی عبرت ځکه نه اخلي چه دوی عقیده د دوباره ژوندون نه لري.

ن ۴۱ :- دا زجر دے په انکار کولو د رسول نه او په هغه پورے استهزاء کول.

حِيۡنَ يَرَوۡنَ الۡعَذَابَ مَنۡ اَضَلُّ

کله چه دوی اُوینی عذاب لره چه کوم یو زیات بې

سَبِيۡلًا ﴿۴۲﴾ اَرَءَيۡتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ

لارې دے. آیا خبر یې ته د هغه چا په حال باندے چه نیولے ئے معبود خپل

هَوٰىهُ ؕ اَفَاَنۡتَ تَكُوۡنُ عَلَيۡهِ وَكِيۡلًا ﴿۴۳﴾

خواهش خپل لره، آیا پس یې ته په هغه باندے ذمه وار.

۴۲:- دا هم زجر دے سره د تخویف نه. او دا ذکر د استهزاء دے په رسول پورے اِنۡ دا مخفف عن المثقل دے یعنی اِنَّهٗ.

لَيُضِلُّنَا عَنۡ اٰلِهَتِنَا، اشاره ده چه د دوی په نیز توحید ته دعوت ورکول گمراه کول دی یعنی دوی نسبت د گمراهۍ رسول صلی الله علیه وسلم ته کوؤ او په شرک باندے کلک پاتې کیدل ئې دین گنړلو لیکن په وخت د عذاب را تللو کښ گمراهان معلومیږی.

۴۳:- دا زجر دے په اتباع د هوا سره او تسلی ده نبی صلی الله علیه وسلم ته.

اِلٰهَهٗ هَوٰىهُ، یعنی معبودان جوړوی د خپل خواهش موافق یعنی د چا د زړه او نفس تعلق چه د یو قبر والا سره پیدا شی نو د هغه عبادت شروع کړی د چا د نفس تعلق چه د یو ژوندی پیر فقیر سره پیدا شی د چا د ونے او د بت وغیره سره نو د هغې نه معبود جوړ کړی او دلیل شرعی د هیڅ چا په معبودیت باندے سِوا د الله تعالیٰ نه نشته. پدے معنیٰ سره اِلٰهَهٗ مفعول اول او هَوٰىهُ مفعول دویم دے. دویمه معنیٰ داده چه د خپل خواهش طاعت داسے کوی چه طاعت د الله تعالیٰ او د رسول پرے پریږدی یعنی شرک فی الطاعت کوی لکه دهریان، بدعتیان، فاسق، فاجر هر یو (په تفاوت سره) د خواهشاتو طاعت کوی. نو دوی د هَوٰىهُ نه اله جوړ کړیدے پدے معنیٰ سره مفعول دویم مخکښ دے په اول باندے او دا رنګ په سورة جاثیه ۲۳ کښ دی.

اَفَاَنۡتَ تَكُوۡنُ عَلَيۡهِ وَكِيۡلًا، یعنی تا باندے د دوی د هدایت ذمه واری نشته او نه ته د دوی ذمه وار یې.

أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ

آیا گمان کوے تہ چہ یقینًا ډیر دَ دوی آوري

أَوْ يَعْقِلُونَ ۚ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ

یا پوهیږي ، نہ دي دوی مگر پشان دَ څاروؤ

بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٤﴾ أَلَمْ تَرَ

بلکہ دوی ډیر بے لارے دي . آیا نہ گوریٔ

إِلَىٰ رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ ج وَلَوْ شَاءَ

رب خپل تہ چہ څہ رنگہ غوړولے دے سورے اوکہ چرے غواړي اللہ تعالیٰ

لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ج ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ

خامخا او بہ گرځوی هغے لرہ پہ ځائے اولاړ بیا گرځولے دے موږ نمر

ف۴۴ :- دا هم زجر دے منکرینو تہ او تسلی دہ پیغمبر تہ یعنی دا منکرین حق خبرہ نہ قبلوی او نہ پہ هغے کښ سوچ کوی نو دَ دوی حال پشان دَ څاروؤ دے چہ غوږونہ او زړونہ ئے شتہ لیکن پہ هغے سرہ دَ اوریدلو او دَ قبلولو او تمیز دَ حق باطل نشي کولے او دا رنگ خوراک څکاک کوی لیکن دَ آخرت هیڅ فکر و رسرہ نشتہ دے .

أَضَلُّ سَبِيلًا ، یعنی دوی زیات ناپوهہ دي ځکہ چہ څاروی اگرچہ توحید او رسالت نہ پیژنی لیکن هغے تہ باطل هم نہ وائی - او دا رنگ څاروی خپل مالک پیژنی او دَ هغہ تابعداری کوی او دا مشرکان دَ خپل مالک نہ هم زیات ناخبرہ او باغیان دي - او أَكْثَرُهُمْ ئے ځکہ او فرمائیل چہ بعض ایمان راوړی دا سے پہ سورۃ اعراق ف۱۷۹ کښ تیر شویدی

عَلَيْهِ دَلِيْلًا ﴿۴۵﴾ ثُمَّ قَبَضْنٰهُ اِلَيْنَا

په هغې باندې دليل - بيا رانغاړو مونږ هغه ځان خپل ته ره په حكم سره

قَبْضًا يَّسِيْرًا ﴿۴۶﴾ وَهُوَ الَّذِيْ جَعَلَ

په دمه رانغختلو - او خاص الله تعالىٰ هغه ذات دے چه كړځولے دے

لَكُمُ الَّيْلَ لِبَاسًا وَّالنَّوْمَ سُبَاتًا

ستاسو دپاره شپه جامه او خوب آرام

وَّجَعَلَ النَّهَارَ نُشُوْرًا ﴿۴۷﴾ وَهُوَ الَّذِيْ

او كړځولے دے ورځ دپاره د خوريدلو - او خاص الله تعالىٰ هغه ذات دے

۴۵، ۴۶ :- د دينه عقلي دليلونه په دعوى د تبارك باندے ذكر كوى، په هريو دليل كښ دوه دوه څيزونه (يعنى تصرفات د الله تعالىٰ) ئے ذكر كړے دى او په هر دليل كښ د اشيا ؤ منافع او فائدے (بركات) ئے ذكر كړے دى - په دے آيت كښ سورے او نمر ئے ذكر كړے دے او په دواړو كښ تصرف الٰهى ئے ذكر كړيدے -

مَدَّ الظِّلَّ : د دے نه مراد د صبا د راختلو نه د نمر ختلو پورے وخت دے ظِلّ سورے د ماسپخين نه وړاندے او فى سورے د ماسپخين نه روستو ته وئيلے كيږى -

لَجَعَلَهٗ سَاكِنًا ، يعنى نمر به ئے نه راخيژولے نو سورے به هميشه وے ليكن نمر راخيژول دليل دے په پيژندلو د سورى باندے يعنى كه نمر نه وے نو هيچا به سورے نه پيژندلو او د دينه مشهور مثل ثابتيږى چه څيز په ضد سره معلوميږى. بيا چه نمر خوره راوچتيږى نو سورے په دمه دمه كميږى دينه قبض يسير وائى دا هم په اختيار د الله تعالىٰ كښ دے

لَيْلًا، مذكر ئے ځكه راوړو چه د شمس نه مراد طلوع د نمر ده -

۴۷ :- دا بل دليل عقلى دے په يكښ شپه او په هغې كښ خوب، او ورځ ئے ذكر كړيده او د هغې فائدے ئے ذكر كړے دى - سُبَاتًا ، سبت په اصل كښ پريكولو او خالى كولو ته وئيلے شى نو خوب هم په هغه وخت نعمت دے چه په مشاغلو كښ بنده ستړے شى او هغه پريږدى او آرام كوى - نُشُوْرًا مراد د دينه وخت د نشور دے

أَرْسَلَ الرِّيٰحَ بُشْرًاۢ بَيْنَ يَدَىْ

چه رالیږی هواګانے زیرے مخکښ دَ

رَحْمَتِهٖ ۚ وَ اَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً طَهُوْرًا ﴿٤٨﴾

رحمت دَهغه نه او را وروله دی موږ دَ آسمان نه اوبه پاکوونکے.

لِّنُحْیِۦَ بِهٖ بَلْدَةً مَّیْتًا وَّ نُسْقِیَهٗ مِمَّا

دَ دے دَپاره چه تازه کړو په هغے سره زمکه اوچه او وڅښکوو دا اوبه دَ هغه چا نه

خَلَقْنَآ اَنْعَامًا وَّ اَنَاسِیَّ كَثِیْرًا ﴿٤٩﴾

چه موږ پیدا کړی دی څاروی او انسانان ډیر.

ف ٤٨ :- دا هم دلیل عقلی دے او دَ هواګانو او باران ذکر پکښې کړے دے او دَ هغے اثار پکښې هم ذکر کړے دی. او طَهُوْرًا هغه دی چه پاک وی او بل څیز لره پاکوی او دا دلیل دے چه اصل په اوبو دَ باران کښې طهوریت دے نجاست پکښې عارضی راځی. او ابن کثیر ویلے دی چه طهور په معنیٰ دَ الی دَ طهارت سره دے صیغه دَ مبالغے نه ده.

ف ٤٩ :- په دے کښې دَ باران دوه فائدے یې ذکر کړے دی.

كَثِیْرًا سوال دا دے چه انعام او انسانان ټول اوبو څښلو ته محتاج دی نو کثیرا یې ولے اوفرمائیل؟

اول جواب دا دے چه اصل عبارت دا دے كَثِیْرًا مِمَّا خَلَقْنَآ اَنْعَامًا وَّ اَنَاسِیَّ بدل دے دَ کثیرا نه.

دویم جواب دا دے چه بعض انسانان دَ سمندر اوبه صفا کوی او دَ څښلو دَپاره استعمالوی او هغه لږ خلق دی او ډیر خلق خو دَ باران اوبه څښی.

كَثِیْرًا دا لفظ کښې مفرد دے او په معنیٰ کښې جمع ده ځکه یې صفت دَ جمع دَپاره ذکر کړو.

وَلَقَدْ صَرَّفْنٰهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوْا ۖ

او یقیناً گرځولې دي موږ دا اوبه په مینځ د دوی کښې دې دپاره چه نصیحت واخلي

فَاَبٰۤى اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُوْرًا ﴿٥٠﴾

نو نه کوي ډیر خلق مګر ناشکري.

وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِيْ كُلِّ قَرْيَةٍ

او که چرې غوښتلې موږ خامخا لیږلې به وې موږ په هر کلي کښې

نَّذِيْرًا ﴿٥١﴾ ۖ فَلَا تُطِعِ الْكٰفِرِيْنَ

ویره ورکوونکې. پس خبره مه منه د کافرانو

نـ٥٠ :- دا هم متعلق دے د تیرشوي آیت سره او ہٗ ضمیر راجع دے مَآءً (راوبو) ته یعنی اوبه د باران په قسم قسم طریقے سره ګرځوؤ په بعضے زمکه باران اوشي او په بعضے باندے او نشي په بعضے باندے لږ باران اوشي او په بعضے باندے ډیر اوشي - یا مراد دا دے چه دا اوبه د باران په مختلفو ملکونو کښې د خوړونو او سیندونو او چینو په طریقه سره ګرځوؤ چه خلق ئے وبینی او د الله تعالیٰ قدرت او توحید پرے یاد وي -

فَاَبٰۤى اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُوْرًا یعنی د باران د وریدلو نه روستو ناشکري کوي څوک وائي دا باران په موږ باندے فلانی ستوري او ورو څوک وائي دا د فلانی موسم باران دے او د الله تعالیٰ د قدرت تاثیر پکښې نه ګنړي - په آیت کښې دویمه توجیه دا ده چه ضمیر د صَرَّفْنٰهُ راجع دے قرآن ته او د سورة بنی اسرائیل د ٤١، ٨٩ پشان دے او زجر دے په انکار د قرآن سره - او دا په مینځ کښې جمله معترضه ده -

نـ٥١ :- په مینځ د دلیلونو کښې تسلّي او تشجیع ورکوي نبي صلی الله علیه وسلّم ته حاصل دا دے که الله تعالیٰ اراده کړے وے نو په هر کلي او ښار کښې به ئے جدا جدا نبي لیږلے وے لکه چه باران ئے جدا جدا زمکو او کلو کښې تقسیم کړیدے یعنی د رسول مثال پشان د باران دے

وَجَاهِدْهُمْ بِهٖ جِهَادًا كَبِيْرًا ﴿٥٢﴾ وَهُوَ

او جهاد کوه د دوی سره په دے قرآن سره جهاد لوئے - او خاص الله تعالیٰ

الَّذِيْ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هٰذَا عَذْبٌ

هغه ذات دے چه یو ځائے روان کړیدی دوه دریابونه دا یو خوږ دے

فُرَاتٌ وَّهٰذَا مِلْحٌ اُجَاجٌ ج وَّجَعَلَ

ماتوونکے د تندے او دا بل مالګین دے مرئ کښ انختونکے او پیدا کړیده

بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَّحِجْرًا مَّحْجُوْرًا ﴿٥٣﴾

په مینځ د دے دواړو کښ پرده او مانع (ربند) پوخ -

لکه چه مخکښ زمانه کښ داسے وو چه هر کلی ته جدا جدا نبی رالیږلے وو. لیکن الله تعالیٰ ته د ټول عالم رسول رااولیږلے دا دلیل دے زمونږ د نبی په ختم نبوت باندے -

ف۵۲ :- په دے آیت کښ تشجیع ورکوی او طریقه د دعوت ښائی نبی صلی الله علیه وسلم ته یعنی دا کافران تا لره شرک کولو ته رابلی یا کتمان د حق ته نو د دوی خبره او نه منے او جهاد بالقرآن دا دے چه د قرآن د تبلیغ د پاره ډیر کړاؤ اوکړه او ټول قوتونه دیته صرف کړه چه سُستی پکښ اونشی - او دیته جهاد کبیر ویلے شی -

فَلَا تُطِعَ ، د دے نه مخکښ کلام پټ دے یعنی اِكْتَفَيْنَا بِكَ یعنی مونږ په روستو زمانه کښ ستا په رسالت باندے اکتفاء اوکړله نو د دے وجے نه ذمه داری په محنت سره ادا کړه -

ف۵۳ :- دا بل دلیل عقلی دے او داسے په سورة فاطر ف۱۲ کښ شته دے او په یکښ دوه قسمه اوبه ئے ذکر کړے دی د خوږ دریاب نه او به د نهرونو خوړونو سیندونو مراد دی چه سمندر ته غورزیږی لیکن یو بل سره نه ګډیږی - مَرَجَ ، په معنیٰ د یو ځائے والی سره دے یعنی یو ځائے چلول لیکن په بغیر د ګډون نه - بَرْزَخٌ پرده ده چه منع کوی د غالب کیدلو د یو نه په بل باندے چه د خوږ نه تریخ جوړ شی او د تریخ نه خوږ جوړ شی-

وَهُوَ الَّذِىْ خَلَقَ مِنَ الْمَآءِ بَشَرًا

او خاص الله تعالىٰ هغه ذات دے چه پیدا کړے یې دے د اوبو (نطفې) نه بنده

فَجَعَلَهٗ نَسَبًا وَّصِهْرًا ؕ وَكَانَ رَبُّكَ

بیا یې کړځولے دے نسب والا او سخرګنۍ والا، او ستا رب دے

قَدِيْرًا ۝٥٤ وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ

قدرت والا۔ او بندګي کوي دوی سوا د الله تعالىٰ نه

مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ ؕ وَكَانَ

د هغه چا چه نه نفع ورکولے شي دوی ته او نه نقصان ورکولے شي دوی ته، او دے

الْكٰفِرُ عَلٰى رَبِّهٖ ظَهِيْرًا ۝٥٥ وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ

کافر خپل رب ته شا کړځوونکے۔ او نه یې لیږلے مونږ ته

حِجْرًا مَّحْجُوْرًا ، مانع دے د اختلاط او د ګډون نه لیکن دا پرده محسوسه نه ده او دا سے په سورة رحمٰن ۲۰ کښ شته۔

۵۴ :- دا بل دلیل عقلي دے لکه چه په عامو اوبو کښ دوه فائدے ذکر کړے نو دا رنګ په خاص اوبو (نطفه) کښ هم دوه فائدے ذکر کوی او دا د قدرت الهیه خاص نمونے دی۔ او په یکښ د پیدا ئش نه روستو دوه انعامات ذکر کړیدی په پیدائش سره نسب جوړیږی او بیا په نکاح کولو سره مصاهرت (سخرګنۍ) جوړیږی۔ او دا دواړه د انسان د حفاظت او د انسانیت د بقاء د پاره اسباب دی۔

۵۵ :- په مینځ د دلیلونو کښ زورنه ورکوی په شرک فی العبادة باندے۔

عَلٰى رَبِّهٖ ظَهِيْرًا ، معنیٰ دا چه د الله تعالیٰ د توحید په مقابله کښ او د حزب الله په مقابله کښ د شیطان ملګرتیا کوی د شرک د غالب کولو او د اشاعت کولو کوشش کوی۔ یا ظَهِيْرًا په معنیٰ د سپک او ذلیل دے۔

إِلَّا مُبَشِّرًا وَّنَذِيرًا ﴿٥٦﴾ قُلْ مَآ أَسْـَٔلُكُمْ

مگر زیرے ورکوونکے او ویرہ ورکوونکے۔ تہ اُوایہ نہ غوارم ستاسو نہ

عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَآءَ أَنْ يَتَّخِذَ

پہ دے بیان باندے ہیڅ بدلہ مگر څوک چہ غواړی چہ اونیسی

إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلًا ﴿٥٧﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱلْحَىِّ

خپل رب تہ لار۔ او ځان اوسپارہ پہ ھغہ ژوندی

ٱلَّذِى لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِۦ ۚ

ذات باندے چہ مرګ پرے نہ راځی او پاکی وایہ سرہ د ستائینے د ھغہ نہ،

وَكَفَىٰ بِهِۦ بِذُنُوبِ عِبَادِهِۦ خَبِيرًا ﴿٥٨﴾

او بورہ دے اللہ تعالیٰ پہ ګناھونو د بندګانو خپلو باندے خبر لرونکے۔

٥٦:- پہ دے آیت کښں ئے تسلی او صدق د رسول ذکر کړے دی مطلب دا چہ د شرک فی العبادۃ د مقابلے د پارہ دا رسول راالیږلے شوے دے۔

٥٧:- پہ دیکښں ادب ذکر کړیږے د رسول د پارہ یعنی دعوت پہ اخلاص سرہ پکار دے۔ اِلَّا استثناء منقطع دہ او جزاء د مَنْ پټہ دہ یعنی فَلْيَتَّبِعْنِى پس زما تابعداری دِ اوکړی۔ یا اِلَّا استثناء متصل دہ یعنی زہ غوارم اجر د تابعداریٔ د ھغہ چا چہ زما پہ دعوت سرہ ایمان راوړی ځکہ چہ دعوت کوونکی تہ اجر ملاویږی پہ مقدار د ھغہ چا سرہ چہ د دہ دعوت قبول کړی۔ لیکن اولہ توجیہ غورہ دہ پہ دویمہ باندے اشکال دے یعنی أَسْـَٔلُكُمْ سرہ مناسبت نہ لری۔

٥٨:- دا بل ادب دے یعنی پہ اخلاص پسے توکل ضروری دے۔ ٱلْحَىِّ ٱلَّذِى لَا يَمُوتُ، یعنی دا حیات د نوع حیات د مخلوق نہ نۀ دے ځکہ د مخلوق د حیات پہ مقابلہ کښں موت ضروروی۔
وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِۦ سرہ بل ادب دے۔ تَوَكَّلْ دیتہ وائی چہ پہ وخت د استعمال د اسبابو شرعیو کښں عقیدہ د تاثیر کولو پہ اللہ تعالیٰ باندے لری

الّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

هغه ذات دے چه پیدا کړے دی آسمانونه او زمکه

وَمَا بَیْنَهُمَا فِیْ سِتَّةِ اَیَّامٍ ثُمَّ

او هغه چه د دے دواړو په مینځ کښې دی په انداز د شپږو ورځو کښې بیا

اسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ ۚ اَلرَّحْمٰنُ

برابر شو د عرش د پاسه رحمٰن ذات دے

فَسْـَٔلْ بِهٖ خَبِیْرًا ۞٥٩ وَاِذَا قِیْلَ لَهُمُ

نو تپوس کوه د هغه په باره کښې د خبر لرونکی نه- او کله چه دوی ته اُوئیلے شی

معانقه ١٢

او وجه ئې داده چه اسباب فنا کیږی او الله تعالیٰ باندے فنا نه راځی- بِذُنُوْبِ عِبَادِهٖ، یعنی که مخالفین شرک او کفر کوی او تا ته کنځل کوی او په تا باندے طعنونه وائی نو الله تعالیٰ ترینه خبر دے سزا به ورکوی ته ئې پرواه مکوه- اول بِهٖ صله د کفٰی ده د تاکید د فاعل د پاره راځی او بِذُنُوْبِ متعلق دے په خبیرا پورے-

٥٩:- دا بل دلیل عقلی دے دوه فعلی صفتونه د الله تعالیٰ ئې ذکر کړیدی خَلَقَ او اِسْتِوٰی او دوه ذاتی صفتونه رحمان او خبیر- هر کله چه په دے سورت کښې مسئله د برکاتو باندے بحث دے او د هغے سره صفت د رحمانیت مناسب دے ریعنی دا ټول انعامات او برکات ورکوونکے رحمان دے نو د دے وجے نه لفظ رحمان ئې ذکر کړو- او معنیٰ د استوٰی ښکاره ده او کیفیت ئې مجهول دے هیڅ تاویل او تمثیل پکښې جائز نه دے دا قول د ټولو سلفو صالحینو دے-

فَاسْئَلْ بِهٖ خَبِیْرًا، د دے یو توجیه دا ده، سوال کوه په وسیله د اسم د رحمان او خبیرا ئې حال دے- دویمه دا چه بِهٖ کښې با زیاتی ده معنیٰ دا چه سوال کوه د الله تعالیٰ نه چه خبردار دے- دریمه توجیه دا چه بِهٖ په معنیٰ د عنه دے او خَبِیْرًا نه مراد هغه څوک دے چه عالم وی په اسماؤ او صفاتو د الله تعالیٰ یعنی د الله تعالیٰ د توحید او معرفت په باره

اسْجُدُوْا لِلرَّحْمٰنِ قَالُوْا وَمَا الرَّحْمٰنُ

سجده او کړئ رحمان ذات ته دوی وائی او څه دے رحمان،

اَنَسْجُدُ لِمَا تَاْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُوْرًا ﴿۶۰﴾

آیا سجده او کړو هغه چاته چه ته ئې مونږ ته حکم راکوے او زیاتی کوے دوی لره نفرت.

تَبٰرَكَ الَّذِیْ جَعَلَ فِی السَّمَآءِ بُرُوْجًا

برکتونو والا دے هغه ذات چه پیدا کړے دی په طرف د آسمانونو کښ منزلونه (د غټو ستورو)

وَّجَعَلَ فِیْهَا سِرٰجًا وَّقَمَرًا مُّنِیْرًا ﴿۶۱﴾

او پیدا کړیدی په هغې کښ نمر بلیدونکے او سپوږمۍ رڼا کوونکے.

کښ د هغه عالم ته تپوس کوه چه په اسماؤ او صفاتو د الله تعالیٰ باندے علم لری او دغه عالم مراد دے په اِنَّمَا یَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُا کښ.

ف۶۰ ،۔ دا زجر دے په انکار کولو د رحمان او د سجدے نه رحمٰن ته د توحید په طریقے سره دوی انکار کوؤ. د دے مراد دا نه دے چه دوی د الله تعالیٰ صفت رحمان نه منلو. ځکه د دوی په اشعارو د جاهلیت کښ رحمان په صفت د الله تعالیٰ کښ ذکر دے لکه چه ابن کثیر وئیلے دی بلکه مراد د دوی دا وؤ چه کوم رحمان ته سجده او کړو ځکه چه دوی رحمان مسیلمة الکذاب ته هم وئیلو دا انکار عنادی وؤ.

ف۶۱ خلاصه د دے آیت نه تر آخر د سورت پورے څلورم باب دے په دیکښ دعویٰ د سورت ده په دریم کرت او دوه عقلی دلیلونه دی بیا پنځلس صفات دی د صالحینو او هغوی له بشارت دے او اختتام دے په زجر او تخویف دنیوی سره.

تفسیر ،۔ په دے آیت کښ مراد د برکاتو نه روحانی برکات دی. یعنی هغه صفات چه الله تعالیٰ ئې صالحینو بندګانو ته ورکوی. او دا دلیل عقلی دے. بُرُوْجًا، غټ ستورو ته وائی یا مراد ترے مورچے د څوکیدار ملائیکو دی یا منزلونه د ښکاره کیدلو او په دیکښ چه (بروج او شمس او قمر ئې ذکر کړیدی) لطیفه اشاره ده تقسیم ته په صالحینو کښ درے قسمه کامل نیکان

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ

او خاص الله تعالیٰ هغه ذات دے چه جوړه کړیں ه شپه او ورځ

خِلْفَةً لِّمَنْ أَرَادَ أَن يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ

ډیو بل نائب هغه چاله چه اوغواړی چه نصیحت واخلی او غواړی

شُكُورًا ﴿٦٢﴾ وَعِبَادُ الرَّحْمَٰنِ الَّذِينَ

شکر کول۔ او خاص بندګان د رحمان هغه خلق دی

يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا

چه ګرځی په زمکه باندے په نرمۍ او هر کله چه

خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا ﴿٦٣﴾

خبرے کوی د دوی سره جاهلان نو دوی ورته وائی د سلامتیا خبره۔

درمیانه بندګان عام مؤمنان او دا نټول دیکښ رنړا او زینت دے۔

۶۲:۔ دا آخری عقلی دلیل دے۔ خِلْفَةً نه مراد دا دے چه شپه او ورځ په یو بل پسے زر زر راځی او بله معنیٰ دا ده چه د یو بل خلیفه او نائب دی۔ حدیث صحیح کښ راغلے دی چه د چا نه وِرد رعبادت د ورځے پاتے شی نو د شپے دے اوکړی او چا نه چه ورد د شپے فوت شی نو د ورځے دے اوکړی د دے معنیٰ په مناسبت سره لِّمَنْ أَرَادَ أَن يَذَّكَّرَ اه ئے ذکر کړیں ے۔ يَذَّكَّرَ نه مراد هغه څوک دے چه د شپے او د ورځے د حالا تو نه دلیل او نیسی په توحید د الله تعالیٰ باندے أَوْ أَرَادَ شُكُورًا د دے نه مراد طاعت د الله تعالیٰ دے پس د عقیدے د توحید نه۔

۶۳:۔ د دے نه پنځلس اوصاف د توحید والو ذکر کوی یعنی موحدینو باندے لازم دی چه په ځان کښ دا سے صفتونه پیدا کړی۔ او هر کله چه تیر شوی آیت کښ ذاکرین او شاکرین ئے ذکر کړل نو اوس پدے آیاتونو کښ د هغه ذکر او شکر طریقے ذکر کوی او دغه پنځلس صفات دی۔ پدے آیت کښ ئے درے صفات ذکر کړے دی۔

۱: عِبَادُ الرَّحْمَٰنِ یعنی الله تعالیٰ رحمان را و برکت ورکوونکے) ګڼړی

وَالَّذِیْنَ یَبِیْتُوْنَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا

اودا هغه خلق دی چه شپه روڼره وی دپاره د رب خپل سجده کوونکی

اوهغهٔ لره بندګی خاص کوی په خلاف د هغه کسانو چه د سجدې د رحمان نه انکار او نفرت کوی۔ په دې کښې اشاره شوه چه ټولو صفتونو نه مخکښې توحید دے۔ او په لفظ عبادالرحمٰن سره اشاره ده چه ټول قسمونه د عبادت الله لره خاص کوی که نهائی عبادت دے اوکه لیلی مامورات په ځائے راوړل دی اوکه منهیاتو نه ځان ساتل وی۔ عبادت د خپو دے اوکه د لاسونو او د سترګو او د غوږونو اوکه د زړه دے اوکه د ژبې عبادت دے بدنی دے اوکه مالی دے د الله تعالیٰ حق ادا کول دی اوکه د مخلوق پس دے ټولو صفتونو ذکر کړېشوې کښې دے اقسامو ته اشاره ده په فکر کولو سره۔

۲ اَلَّذِیْنَ یَمْشُوْنَ عَلَی الْاَرْضِ هَوْنًا ۔ نرم رفتار نه مراد شرعی طریقے سره ګرځیدل دی او د دے معیار سنت د نبی صلی الله علیه وسلم دے په اعتبار د کیفیت د رفتار او په اعتبار د مقصد د رفتار۔ او کیفیت د ګرځیدلو په سورة لقمان ۱۹ کښې وَاقْصِدْ سره ذکر کړے شوے یعنی نه ډیر تیز او نه ډیر په مزه او دا رنګ نه په ډیر ټیټ وی او نه په ډیر نیغ وی بلکه لږ په مخ ته کوږ وی، لکه سړے چه کښته ته کوځیږی او مقصد د ګرځیدلو سنت طریقه دا ده چه د دعوت او تبلیغ دپاره او اطاعت دپاره ګرځی د فساد او ګناه دپاره دے نه ګرځی بیا صرف ګرځیدل مراد نه دی بلکه تمام ژوند د سنت موافق تیرول مراد دی۔ او دا کنایه ده د عدم تکبر نه ځکه چه عدم تکبر منع د ګناهونو ده۔

۳ وَاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجٰهِلُوْنَ قَالُوْا سَلٰمًا ، یعنی جاهلان خلق کوشش کوی چه دوی لره د صحیح رفتار نه منع کړی۔ که کنځل ورته کوی طعنونه او بهتانونه ورباندے جوړ وی نو دوی د هغوی نه ځان بیچ کوی او حقه خبره ورته کوی د سلام یو معنیٰ تسلمًا او براءت او اعراض کول لکه سورة قصص ۵۵ کښې دی او بله معنیٰ صحیح او حقه وینا کول دی۔

وَّقِيَامًا ﴿٦٤﴾ وَالَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا

او ولاړ. او دا هغه کسان دي چه وائي اے ربه زمونږ

اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ ۖ إِنَّ عَذَابَهَا

واړوے زمونږ نه عذاب د جهنم یقینًا عذاب د هغے

كَانَ غَرَامًا ﴿٦٥﴾ إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَّمُقَامًا ﴿٦٦﴾

دے تاوان. یقینًا دا ناکاره ځاے د آرام دے او ځاے د دیره کیدلو دے.

۶۴:. په دے آیت کښې څلورم صفت ذکر کړے دے مطلب دا چه تیر شوی آیت کښې د دوی د ورځے کار (چه دعوت د پاره ګرځیدل دي) ذکر کړو نو په دے کښې د شپے عمل ذکر کړو اشاره ده چه د تبلیغ او دعوت الی الحق د پاره د شپے عبادت او تهجد کول ضروري دي د پاره د استعانت او استغفار طلب کولو د الله تعالیٰ نه. سجده او قیام ئے خاص ذکر کړل ځکه چه د شپے په تهجد کښې دا دواړه اوږده کول پکار دي او دا صفت ئے سورة السجده ۱۶ کښې هم ذکر کړے دے.

۶۵:. په دے کښې پنځم صفت ذکر دے مطلب دا چه سره د طاعت او عبادت کولو نه ویره د عذاب نه کوئ لکه سورة مؤمنون ۶۰ کښې. او دا مقصد د عبادت دے چه د عذاب د جهنم نه بچ شي یعني وائي چه د دے عبادت توفیق په اسے طریقه سره راکړے چه د عذاب نه د بچ کیدلو سبب اوګرځي.

غَرَامٌ همیشه لازم او تاوان او هلاکت ته وئیلے کیږي.

۶۶:. په دے کښې عظمت د دغه عذاب ذکر دے یعني دا عذاب ډیر بد او ناکاره دے د دے وجے نه ویره کول ترینه ضروري دي.

مُقَامٌ په پیښ د میم سره ځاے د اقامت او دیره کیدلو ته وئیلے کیږي او په زور د میم سره ځاے د اودریدلو ته وائي.

وَالَّذِيْنَ إِذَآ أَنْفَقُوْا لَمْ يُسْرِفُوْا وَلَمْ
او دا هغه کسان دي چه کله خرچ کوي نو حد نه تیریدل نه کوي او نه
يَقْتُرُوْا وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾ وَالَّذِيْنَ
شومتیا کوي . او دي په مینځ ددے کښ برابر (میانه حاله) . او دا هغه کسان دي
لَا يَدْعُوْنَ مَعَ اللّٰهِ إِلٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُوْنَ
چه نه رابلي د الله تعالی سره مددګار (حاجت روا) بل او نه وژني
النَّفْسَ الَّتِيْ حَرَّمَ اللّٰهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا
نفس لره هغه چه حرام کریدے الله تعالی وژل د هغه بغیر د جرم شرعي نه او نه
يَزْنُوْنَ ۚ وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ﴿٦٨﴾
زنا کوي او که چا اوکړو دا کارونه مخامخ بشي د سزا د ګناه سره.

٦٧ :- په دے کښ درے (رشیرنم ، اووم ، اتم) صفتونه ذکر کوي تیر شوي صفتونو کښ طاعت کول په مامورات کښ ذکر کړل نو په دے کښ د ګناهونو نه بچ کیدل ذکر کوي، دا رنګ مخکښ عبادت بدنیه ذکر وو اوس عبادت مالیه ذکر کوي. اسراف، خرچ کول دي په غیر د طاعت د الله او د رسول نه لکه خرچ کول په شرک او بدعاتو او فسق و فجور کښ . اقتار. بخل کول د خرچ کولو نه په طاعت د الله او د رسول کښ لکه زکوٰة نه ورکول او په دعوت او جهاد کښ خرچ نه کول او نور فرض واجب نفقات نه کول هر کله چه په نفي د اسراف او اقتار سره وهم کیدلو چه بالکل خرچ نه کوي نه فرض نه واجب نو جواب او شو چه وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا نو دا دوه صفات سببیه دي او یو صفت ثبوتي دے. قَوَام په طاعت د الله او د رسول کښ خرچ کول او دا رنګ سورة بني اسرائیل ٢٩ کښ هم تیر شوي دي.

٦٨ :- په دے آیت کښ درے صفات (نهم ، لسم ، یوولسم) ذکر کوي. تیر شوي صفات تحلیه وو او دا صفات تخلیه دي یعني سلبیه دي یعني د مخکښو صفتونو په سبب دوي د مشرکانو د عملونو نه ځان بچ ساتي. یو د هغے نه شرک في الدعاء دے.

يُضٰعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

زیاتی کیدے بہ شی هغه لره عذاب په ورځ د قیامت

وَيَخْلُدْ فِيْهٖ مُهَانًا ﴿۶۹﴾ اِلَّا مَنْ تَابَ وَ

او همیشه به وی په هغے کښی ذلیل کړیشوے ـ مګر هغه خوک چه توبه ئے اوکړه او

اٰمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَاُولٰٓئِكَ

ایمان ئے راوړو او عمل ئے اوکړو عمل نیک نو دغه کسان

يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّاٰتِهِمْ حَسَنٰتٍ ؕ وَكَانَ

بدل به کړی الله تعالی بدئے د دوی په نیکو سره ، او دے

اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿۷۰﴾ وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ

الله تعالی ـ بخنه کوونکے رحم کوونکے ـ او چاچه توبه اوکړه او عمل ئے اوکړو

مَعَ اللّٰهِ اشاره ده چه مشرک الله تعالی منی اوکله یا الله مدد هم وائی لیکن کله غیرالله ته رامدد شه وائی پدے عقیدے سره چه دے زمونږ حاجت روا او اختیارمند د نفع او ضرر او غیب دان دے او شرک سبب د قتل ظاهری دے او د قتلِ خفی دے (چه هغه زنا دے) ځکه ورسره یوځائے ذکر کړل ـ

اَثَامًا، په معنیٰ د جزاء اثم (سره د ګناه) یا نوم د خاص کندے دے په جهنم کښی ـ

۶۹ :ـ دا تخویف دلیل دے چه دا تیر شوی کارونه د شرک او د حالت د کفر دی ځکه چه مضاعفه (زیاتیدل) د عذاب او همیشه والے او اهانت درے واړه خاص دی په کافر او مشرک پورے ـ

فِيْهٖ، په یو قراءت کښی په ه لفظ کښی اتباع ده یاء طرف ته او دا اشاره ده چه په عذاب کښی بالکل خکته پراته دی ـ

۷۰ :ـ دا ترغیب دے توبه کولو ته د تیر شوے درے واړه ګناهونو ذکر کړے شوؤ نه ـ

يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّاٰتِهِمْ حَسَنٰتٍ ، پدے کښی درے اقوال دی اول دا چه د دوی

صَالِحًا فَاِنَّهٗ يَتُوْبُ اِلَى اللّٰهِ مَتَابًا ﴿۷۱﴾

نیک عمل نو یقیناً دا کس ورګرځي الله تعالٰی ته په ورګرځیدلو.

وَالَّذِيْنَ لَا يَشْهَدُوْنَ الزُّوْرَ وَاِذَا

او دا هغه کسان دي چه نه حاضریږي دروغو ته او هرکله چه

مَرُّوْا بِاللَّغْوِ مَرُّوْا كِرَامًا ﴿۷۲﴾ وَالَّذِيْنَ

تیریږي په ناروا کار باندې ورتیریږي ځان بچ ساتونکي. او دا هغه کسان دي

ناکاره نومونه او صفتونه بدل کړي په خائسته نومونو او صفتونو سره او دویم دا چه ګناهونه ورته معاف کړیشي او توفیق دَ نیک اعمالو ورکړے شي او دریم دا چه دَ دوی دَ عمل نامونه بد اعمال وران کړے شي او دَ هغې په ځائے دَ اعمال صالحه اجر و ثواب اولیکلے شي.

ف :- تیر شوی آیت کښ ذکر وه توبه دَ مشرکانو دَ دے وجے نه په هغې کښې ایمان ذکر کړے وو او په دے آیت کښ توبه ده دَ مؤمنانو ګنهګارانو.

فَاِنَّهٗ يَتُوْبُ ، دا علت دَ جزاء پټے دے یعنی توبه دَ دۀ قبوله ده ځکه چه دَ دۀ توبه په اخلاص سره ده. او دواړه آیاتونه دلیل دے چه توبه دَ قاتل عمدی هم صحیح ده او دا قول دَ ډیرو صحابو نه نقل دے.

ف :- په دے آیت کښ دوه صفتونه ذکر کوی (دولسم، دیارلسم) او دَ دے صفتونو مقصد ځان بچ کول دی دَ اسبابو دَ ګناهونو نه.

لَا يَشْهَدُوْنَ ، دَ شهود نه مراد دا دے چه نه حاضریږي او تماشے نه کوی یا دَ شهادت نه دے یعنی ګواهی دَ دروغو نه کوی.

الزُّوْرَ ، هر باطل ته وئیلے کیږي چه خائسته کړے شو یوی او په یکښ داخل دے شرک ، بدعات ، فسق و فجور اخترونه دَ مشرکانو ، عرسونه میلے په قبرونو باندے ، سینما ګهر ، هغه لوبے چه هغې سره ګناهونه وی. اجتماعات او جلسے جلوسونه دَ شرک او دَ بدعاتو ، مجلس دَ ټنګ ټکور ، ګاڼا ، مجلس دَ دروغو وئیلو او غیبت او بهتان وئیلو دا لفظ ټولو ته شامل دے ځکه دے کارونو ته او دَ دے مجلس ته حاضریدل او تماشے کول سبب دَ ډیرو ګناهونو دے.

إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا

چه هر کله بیان کړیشي دوی ته آیاتونه دَ رب خپل نه پریوځي

عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿٧٣﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ

په هغې باندې کاڼړه او ړانده - او دا هغه کسان دي چه وائي

رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا

اے ربه زموږه را وبخښه موږ ته دَ بیبیانو زموږ نه او اولاد زموږ نه

قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿٧٤﴾

یخوالے دَ سترګو او اوګرځوئ موږ دَ متقیانو دَ پاره پیشوا -

اللَّغْو سرودونه، غزل خوانی - مجالس دَ باطل اعمالو او تول ګناهونه .
كِرَامًا، اعراض کوونکی، ځان ساتونکی یعنی هغوی سره نه کینی او نه ورته او دریږی او نه پرے خوشحالی کوی بلکه په وخت دَ تیریدلو کښې بل خوا ته مخ اړوی -

۷۳:- دا څوارلسم صفت دے او دا صفت سبب دے دَ حاصلولو دَ ټولو صفاتو حسنو ځکه چه قرآن آوری په توجه سره او په هغې کښې غور او فکر کوی او په هغې باندے عمل کوی نو تیر شوی خائسته صفات پیدا ے سره حاصلیږی -

لَمْ يَخِرُّوا، کنایه ده دَ غفلت نه کولو نه - خِرُّوا ئے دلته ځکه اوفرمائیل چه انسان په مجلس دَ قرآن لوستلو کښې غفلت اوکړی نو خوب ورباندے غالب شی نو سر ئے مخے طرفته را وغورځیږی -

۷۴:- دا پنځلسم صفت دے یعنی تیر شوی صفتونه لکه چه ځان کښې غواړی نو دارنګ په خپل اهل وعیال کښې دا صفتونه خوخوی -

قُرَّةَ أَعْيُنٍ، دَ سترګو یخ والے کنایه ده دَ خوشحالئ نه چه په کتلو سره حاصلیږی یعنی مؤمن سړے چه دا صفتونه په خپل اهل وعیال کښې وینی نو خوشحالیږی نو معلومه شوه چه څوک دَ اهل وعیال په بد اخلاقئ بدکردارئ باندے خفه کیږی نه نو دَ هغه ایمان کښې نقصان دے -

أُولَٰٓئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا

دغه صفتونو والا به بدله په ورکړی شی دوی ته بنګلے په وجه د صبر کولو د دوی (ایا غه کار و تو باندې)

وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَٰمًا ﴿٧٥﴾

او پیش کولے به شی دوی ته په هغې کښ مبارکی او سلام.

خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٧٦﴾

همیشه به وی دوی په هغې کښ ، خائسته دی دا بنګلے ځائے د اوسیدلو او ځائے د دیره کیدلو.

قُلْ مَا يَعْبَؤُا بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَآؤُكُمْ ۖ

نه او یه پروا نه کوی ستاسو په عذاب باندې رب زما که چرې نه وے بندګی ستاسو (په تیر شوې)

فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا ﴿٧٧﴾ ع

معلومه شی نو یقیناً تکذیب او کړو تاسو پس زر ده چه شی به عذاب په تاسو باندے لازم.

وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا، دا په اصل کښ دُعا ده د پاره د اهل وعیال په تقوٰی سره او هر سړے امام دے د خپل اهل وعیال د پاره یعنی دوی متقیان اوګرځوے د دے د پاره چه زهٔ د متقیانو امام اوګرځم، إِمَامًا جمع د آمٌّ ده یا مصدر دے په معنٰی د جمع او مبنی للمفعول دے۔ یا مفرد دے په معنٰی د مقتدا سره۔

ت ٧٥، ت ٧٦:- دا بشارت دے هر کله چه دا تیر شوی صفتونه په صبر سره حاصلیږی د دے وجے نه صَبَرُوا ئے ذکر کړو او هر کله دا صفتونه چه اوچت او عالی صفات دی نو جزاء به ئے هم په جنت کښ اوچتے بنګلے وی۔ فرق په مینځ د تحیه او سلام کښ دا دے چه تحیه د الله تعالٰی د طرفنه ده او سلام د ملائکو او د ملګرو د طرفنه دے۔ یا تحیة پیغام د بادشاهئ او د همیشوالی دے او د سلام معنٰی مشهوره ده۔ یا تحیه سلام دے او سلام په معنٰی د مبارکئ دے په سلامتیا سره۔ حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا، دا بل مقابل دے د ت ٦٦۔

ت ٧٧:- په دے آیت کښ تخویف دنیوی دے هغه چالره چه د دے مخکښ صفتونو نه مخالفت او تکذیب کوی او د دے سورت د مقصد نه انکار کوی۔ په دے آیت کښ توجیهات دی مَا استفهامیه دے په معنٰی د انکار۔ یا نافیه دے او مفص د دوا ئیو دے.

بِكُمْ په عذاب ستاسو یا په بخنه ستاسو - دُعَاۤؤُكُمْ ، اول معنیٰ عبادتونه ، ستاسو په مخکښې بیان کړے شوے صفاتوکښې تو دُعا په معنیٰ دَ عبادت سره ده او دا معنیٰ دَ ایمان ده ځکه امام بخاری دَ ابن عباس رضی الله عنهما نه روایت کړیدے چه دُعا په معنیٰ دَ ایمان ده (اول باب دَ کتاب الایمان) - دویم مدد غوښتل ستاسو دَ الله تعالیٰ نه په مصیبتونوکښې پدے دواړو توجیهاتوکښې اضافت دَ دُعا دے فاعل ته - دریم دعوت دَ الله تعالیٰ تاسو لره توحید ته پدیکښې اضافت دَ دعا دے مفعول ته - څلورم بلنه ستاسو غیر الله لره په شرکی بلنے سره پدیکښې اضافت دَ دعا دے فاعل ته - په اولو دریے توجیهاتو سره دَ بِكُمْ معنیٰ بعذابكم ده او په څلورمه معنیٰ کښې دَ بِكُمْ معنیٰ ده بمغفرتكم سره۔

(تفصیل دَ دے معانو دا دے)

اوله معنیٰ پرواه نه کوی یا څه پرواه به اوکړی الله تعالیٰ په عذاب ستاسو بانديے که نه وے عبادت کول ستاسو الله تعالیٰ لره په طریقه دَ عباد الرحمٰن سره یعنی ایمان ستاسو (دا خطاب دے مؤمنانو ته) فَقَدْ كَذَّبْتُمْ پس انکار اوکړو تاسو دَ دغه طریقے دَ عبادت نه (اے کافرانو) نو زر دے چه عذاب به په تاسو پورے اونخلی۔

دویمه معنیٰ پروا نه کوی یا څه به اوکړی پروا الله تعالیٰ په عذاب ستاسو که نه وے رابلنه ستاسو دَ الله تعالیٰ په سختوکښې پس (روستو دَ دے نه) تاسو شرک اوکړو نو زر دے چه عذاب به تاسو سره اونخلی۔

دریمه معنیٰ، پرواه نه کوی الله تعالیٰ یا څه پرواه به اوکړی په عذاب ستاسو که نه وے دعوت دَ الله تعالیٰ تاسو لره توحید طرفته پس تاسو تکذیب اوکړو دَ دعوت دَ الله تعالیٰ نو زر ده چه عذاب به تاسو پورے اونخلی۔

څلورمه معنیٰ څهٔ پرواه کوی یا پرواه نه کوی الله تعالیٰ ستاسو په بخنه کولو که نه وے بلنه ستاسو غیر الله لره په حاجتونو او مصیبتوکښې پس انکار اوکړو تاسو په شرک کولو سره نو زر ده چه عذاب به تاسو پورے اونخلی۔

(تَمَّ تفسیر سورة الفرقان بفضله تعالیٰ)

آياتها ٢٢٧ رکوعاتها ١١	بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ	سورة الشعراء مكية

خاص په نوم د الله تعالى امداد غواړو په شروع کولو کښې چه رحمٰن او رحيم دے

طٰسٓمٓ ﴿١﴾ تِلۡكَ اٰيٰتُ الۡكِتٰبِ الۡمُبِيۡنِ ﴿٢﴾

الله تعالى د دې په معنىٰ بنه پوهه دے۔ دا آياتونه د کتاب ښکاره وی۔

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

سورة الشعراء

ربط :۔ د دے سورت د مخکښې سورت سره دا دے چه مخکښې دعوىٰ د تبارک ذکر شوه نو پس دے سورت کښې تسلى ورکوى نبى صلى الله عليه وسلم لره په نزول د عذاب سره په منکرينو باندے او په نجات سره مؤمنانو لره او نقلى دليلونه ذکر کوى پس دغه مسئله باندے دا رنګ مخکښې عقلى دليلونه ذکر کړے شول په دعوىٰ د تبارک باندے نو اوس نقلى دليلونه د انبياء عليهم السلام نه ذکر کوى۔

دعوىٰ د دے سورت۔ تسلى ده رسول الله صلى الله عليه وسلم ته په دريو طريقو سره اول په هلاکت د منکرينو او په نجات د مؤمنانو سره۔ دوم په بيان د صدق ، د رسول سره په آخر د سورت او په دفع د اوو شبهاتو سره د هغهٔ نه او دعوىٰ د سورت په ۳ ، ۴ کښې ذکر ده او تفصيل د هغے دے په ۸ ، ۹ کښې۔

خلاصه د دے سورت دا ده چه پس دے سورت کښې درے بابونه دى اول باب تر ۹ پورے دے پس يکښې ترغيب دے قرآن ته بيا دعوىٰ د سورت ئے ذکر کړيده بيا درے زجرونه دى اول په اعراض کولو سره په ۵ دويم په تکذيب کولو سره په ۶ دريم انکار د دليل عقلى نه په ۷ کښې۔ بيا تفصيل د دعوىٰ د سورت دے په دوه آياتونو کښې۔

تفسير :۔ ۱ :۔ دا د مقطعاتو نه دے غوره دا ده چه د دے په معنىٰ مونږ نه پوهيږو او مقصد ئے بيان د اعجاز د قرآن کريم دے په ابتداء د سورت کښې۔

۲ :۔ دے آيت کښې ترغيب دے قرآن ته او مضمون د دے سورت ته۔

الۡمُبِيۡنِ کښې اشاره ده تفصيل د واقعاتو د انبياء عليهم السلام ته د پاره د دليل نقلى۔

لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ اَلَّا يَكُوْنُوْا مُؤْمِنِيْنَ ﴿٣﴾

آیا ته وژونے ځان خپل پس له وجه چه دوی ایمان نه راوړی.

اِنْ نَّشَاْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِّنَ السَّمَآءِ اٰيَةً

که چرے اوغواړو مونږ را او به لیږو مونږ په دوی باندے د طرف د آسمان نه نخه

فَظَلَّتْ اَعْنَاقُهُمْ لَهَا خٰضِعِيْنَ ﴿٤﴾ وَمَا

نو شی به سهتونه د دوی هغے ته عاجزی کوونکی. او نه

يَاْتِيْهِمْ مِّنْ ذِكْرٍ مِّنَ الرَّحْمٰنِ مُحْدَثٍ

راځی دوی ته څه یا د اشت د رحمان د طرف نه چه نوے دی رائلل د هغے

اِلَّا كَانُوْا عَنْهُ مُعْرِضِيْنَ ﴿٥﴾ فَقَدْ كَذَّبُوْا

مګر دوی د هغے نه مخ اړوونکی دی. پس یقینًا دروغژن ګڼړی دوی حق لره

فَسَيَاْتِيْهِمْ اَنْۢبٰٓؤُا مَا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٦﴾

نو ژر ده چه راشی دوی ته عاقبت د هغه چه وو دوی چه هغے پورلے تهوقے کولے.

۳ ،۲ :۔ په یکښ دعوی د سورت ده یعنی تسلی ده رسول الله صلی الله علیه وسلم ته چه د دوی په انکار کولو باندے د خفګان د وجے ځان مه وژنه د دوی ایمان د الله تعالی په اختیار کښ دے لیکن الله په دوی باندے جبر نه کوی ځکه جبری ایمان مقصود نه دے۔

لَعَلَّكَ دا په معنی د استفهام انکاری دے او دا سے لفظ په سورة کهف ۶ کښ تیر شوے دے۔

اَعْنَاقُهُمْ، مشران. دیرے دلے، سهتونه درلے وا په معانے کیدلے شی۔

اِنْ نَّشَاْ، مفعول د دے محذوف دے (الایمان بالجبر)۔

فَظَلَّتْ، ظل دلالت کوی په همیش والی سره د ښکاره والی نه۔

۵ ،۶ :۔ په یکښ زجر دے په درے کارونو سره اعراض، تکذیب او استهزاء۔

مُحْدَثٍ، یعنی په نزول کښ نوے دے یا د دوی په ګمان کښ نوے دے دا سے سورة انبیاء ۲ کښ هم تیر شوے دی او هر کله چه سورة الانبیاء کښ

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَمْ أَنْبَتْنَا

آیا دوی نه گوری زمکے ته چه څومره راز رغون کړیدی موږ

فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ⑦ إِنَّ فِي

په هغے کښې د هر قسم بوټی فائده مند نه۔ یقیناً په

ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ⑧

دیکښې خامخا عبرت دے، او نه دی اکثر د دوی نه مؤمنان۔

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ⑨ ع

او یقیناً ستا رب خامخا زورآور دے (په دشمنانو باندے) خاص رحم کوونکے دے په دوستانو باندے۔

تفصیل د احوالو د غافلینو مقصود وو نو هلته ئے یلعبون ذکر کړیدے او پدے سورت کښې د معرضینو او منکرینو ذکر مقصود دے د دے وجے نه روستو ذکر د تیرشوو قومونو دے چه هغوی اعراض او انکار کړیوو د دے وجے نه دلته مُعْرِضُوْن ئے ذکر کړیدے۔

اَنۡۢبٰٓؤُا جمع د نبا ده مراد د دینه خطرناک او عظیم الشان خبر دے چه هغه عذاب دے۔

ک:- پدیکښې زجر دے په اعراض کولو سره د دلیل عقلی نه روستو د ذکر کولو د اعراض د ذکر (قرآن) نه۔ او پدے دلیل کښې زمکه او بوټی د زمکے قسما قسم سره د مختلفو فائدو نه مراد دی۔

۸، ۹:- دا تفصیل د دعوے د سورت دے یعنی آیات په قرآن کښې او زمکه او نباتاتو کښې ډیر دی لیکن دوی د ضد او عناد د وجے نه انکار کوی او دا سبب د عذاب دے او الله تعالیٰ عَزِیْزٌ دے یعنی عذاب ورکوی منکرینو ته۔ او رَحِیْم دے۔ بچ کوی د عذاب نه مؤمنانو لره او دا جملے په دے سورت کښې اته کرته ذکر شوی دی۔ او اشاره ده چه دا سبب د عذاب تکذیب (عدم ایمان) دے۔ د دے وجے نه روستو پنځه قصے د انبیاء علیهم السلام ئے په کذبت سره شروع کړے دی۔

وَإِذْ نَادٰى رَبُّكَ مُوْسٰى اَنِ ائْتِ الْقَوْمَ

او کوم وخت چه آواز او که ستا رب موسیٰ علیه السلام ته چه لاړ شه قوم

الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۰﴾ قَوْمَ فِرْعَوْنَ ؕ اَلَا يَتَّقُوْنَ ﴿۱۱﴾

ظالمانو ته - چه قوم د فرعون دے، آيا دوی ځان د کفر نه بچ کوی۔

قَالَ رَبِّ اِنِّیْٓ اَخَافُ اَنْ يُّكَذِّبُوْنِ ﴿۱۲﴾

اُووئیل موسیٰ اے ربه زما یقیناً زۀ ویریږم چه دوی به ما ته دروغژن اُووائی۔

ن۱ :- خلاصه :- د دے آیت نه دویم باب دے تر ۱۹۱ پورے په دیکښ د اووؤ انبیاؤ علیهم السلام واقعات ذکر کوی او په هغے کښ ډیرے فائدے دی اول دا نقلی دلیلونه دی په دعوٰی د سورت فرقان باندے. دویم دا نمونے د عذاب دی په منکرینو باندے. دریم دا تسلی ده پیغمبر او مؤمنانو لره په نجات ورکولو د عذابونو د دنیا نه او د عذاب د آخرت نه.

بیا د دے آیت نه تر ۶۸ پورے واقعه د موسیٰ علیه السلام ده په تفصیل سره او په دیکښ څلور مقامات دی اول مقام تر ۱۷ پورے دے په دے مقام کښ رسالت د موسیٰ علیه السلام ذکر کوی او دوه ویرے د هغه نه لرے کول او په باره د ورور کښ دُعا د رسالت قبلول او مقصد د رسالت ذکر کړی دے.

تفسیر :- په دے آیت ن۱ کښ نداء د رب موسیٰ ته اجمالاً ذکر کړی ده او تفصیل د هغے په سورة طٰه کښ تیر شوی دے.

ن۱۱ :- په دے آیت کښ ئے خلاصه د دعوت ذکر کړی ده چه تقوٰی ده او په دے سورت کښ ئے د ټولو انبیاؤ په دعوت کښ تقوٰی ذکر کړی ده او دا اتفاقی مسئله ده. مراد د تقوٰی نه د هر قسم شرک او کفر نه بچ کیدل دی.

ن۱۲ :- په دیکښ اول خوف ئے د هغه د تکذیب ذکر کړی دے او دا خوف د موسیٰ د فرعونیانو د تکبر د وجے نه دے. د مخکښ نه د موسیٰ علیه السلام تجربه وه په دوی باندے.

وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنطَلِقُ لِسَانِي

او تنګه به شي سينه زما او نه به چلیږي ژبه زما

فَأَرْسِلْ إِلَىٰ هَارُونَ ﴿۱۳﴾ وَلَهُمْ عَلَيَّ

نو اولیږه (وحي) هارون علیه السلام ته. او د دوی په ما باندې

ذَنبٌ فَأَخَافُ أَن يَقْتُلُونِ ﴿۱۴﴾ قَالَ كَلَّا

جرم دے نو ویریږم چه دوی به قتل کړي ما لره. او فرمائیل الله تعالیٰ هیڅ کله داسې نه شي کیږي

فَاذْهَبَا بِآيَاتِنَا إِنَّا مَعَكُم مُّسْتَمِعُونَ ﴿۱۵﴾

نو لاړ شئ دواړه په معجزاتو زمونږ سره یقیناً مونږ سره ستاسو آوریدونکي یو.

س۱۳:- پس یکښې دوه حالات ئې ذکر کړي دي په ترتیب سره او عطف د سبب دے په سبب باندې. یعنې تکذیب سبب د تنګوالي د زړه دے او تنګوالے د زړه سبب د ژبې د بندیدلو دے ځکه چه بعضې انسان غصه او خفه شي نو خبرې نشي کولے او دا دواړه اسباب دي د دُعا غوښتلو د پاره د ملګرتیا د هارون علیه السلام.

س۱۴:- پس یکښې ئې دویم خوف ذکر کړے دے. وَلَهُمْ لفظ دلیل دے چه موسیٰ علیه السلام دغه وخت صرف د فرعونیانو مجرم وؤ د الله تعالیٰ مجرم (ګنهګار) نه دے پس دغه قتل سره ځکه چه دا قتل ګناه نه وؤ. او معلومه شوه چه خوف د اسبابو د لاندې دے د پیغمبرانو د شان نه لرې خبره نه ده.

س۱۵:- دا تسلي ده په لرې کولو د دویم خوف سره او تثبت ورکول دي دے دواړو ته. خوف د موسیٰ علیه السلام په اصل کښې خوف د دواړو رونړو دے ځکه چه د دواړو مقصد یو دے د دے وجې نه صیغه د تثنیې د فاذهبا ذکر کړو او ذکر د آیاتو په سورة اعراف او طه کښې شوے دے.

فَأْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَآ إِنَّا رَسُولُ

نو لاړشئ دواړه فرعون ته نو اوایئ چه یقیناً مونږ (هریو) رالیږلے شوی یو

رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۶﴾ أَنْ أَرْسِلْ مَعَنَا بَنِيٓ

د طرف د رب العالمین نه. چه راپریږده زمونږ سره بنی

إِسْرَآءِيْلَ ﴿۱۷﴾ قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِيْنَا

اسرائیلو لره. اُوئیل فرعون آیا پالنه نه ده ستا مونږ په کور زمونږ کښ

وَلِيْدًا وَّلَبِثْتَ فِيْنَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِيْنَ ﴿۱۸﴾

وړوکے وے او اوسیدل کړیدی تا زمونږ سره د عمر ستا نه ډیر کلونه.

۱۶، ۱۷ :. په دیکښ دوه مقصدونه د رسالت ذکر کړے شویدی اول مقصد رسالت د رب العالمین یعنی دعوت ورکول توحید د ربوبیت د الله تعالیٰ ته. دویم مقصد مظلوم قوم موحدین د ظالمانو نه خلاصول د پاره د دے چه مغوی دین توحید قائم کړی. او دا دواړه د پاره د اعلاء د کلمة الله دی او جهاد دے په سورة طٰه ۴۷ کښ تفصیل د رسالت مقصد وو او رسالت د دواړو (موسیٰ او هارون علیهما السلام) مستقل وو نو ځکه تثنیه (رسولا) ذکر کړے وو او دلته اختصار مقصد دے نو رسول مفرد په معنیٰ د جنس سره ئے ذکر کړو یا په عبارت کښ تقدیر دے یعنی کل واحدٍ منّا رسول.

۱۸ :. خلاصه :. د دے آیت نه دویم مقام دے تر ۳۳ پورے په دیکښ جواب دے د څلورو شبهاتو د فرعون په موسیٰ علیه السلام باندے او تفصیل د عالمین دے د پاره د وضاحت د لفظ د رب العالمین او بیا اظهار د دوؤ معجزاتو دے.

تفسیر :. په دے آیت ۱۸ کښ اوله شبهه ده یعنی تحقیر د موسیٰ علیه السلام دے په احسان ذکر کولو سره یعنی ورکوتوالی کښ ستا تربیت مونږ کړے وؤ او تر ځوانئ پورے عمر دے مونږ سره تیر کړیدے مونږ درله خوراک څښاک وغیره درکړیدے نو زمونږ احسان نه منے؟

وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ

او کړې دې تا کار ستا هغه چه تا کړې وو پس اسے حال کښ چه ته

مِنَ الْكَافِرِينَ ⑲ قَالَ فَعَلْتُهَا

دَ ناشکرو نه وې. اُوئیل موسیٰ علیه السلام کړې وُو ما دغه کار

إِذًا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ ⑳ فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ

په دغه وخت او زۀ اوم دَ ناخبرو نه. نو او تختیدم ستا سو نه

او دویمه شبه چه دلته کښ تا عمر تیره وۇ نو دا دعوىٰ (دَ رسالت) خو تا نه کوله او س څنګه دعوىٰ کوے.

ف۱۹:۔ دا دریمه شبه ده چه سرۀ زمونږ دَ احسانا تو نه زمونږ دَ قوم سړے دے قتل کړیدے.

وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ، یعنی ته پدے قتل کولو سره کافر شویوے یا زما ناشکری دے کړیده یا چه مونږ ته کافر وائے نو هغه وخت ته هم زمونږ سره زمونږ په شانتے کافر وے دا دواړه معانے مراد کیدلے شی. او فرعون دَ رعب دَ وجے نه تصریح په قتل کولو سره نشی کولے صرف فعل لفظ ئے درے کرته ذکر کړیدے.

ف۲۰:۔ دا جواب دے دَ دریمے شبهے دا جواب ئے دَ دے وجے نه مخکښ راوړو چه دا دینی اعتراض او بدنامی وه نو دَ دے صفائی مخکښ پکار ده.

مِنَ الضَّالِّينَ، مراد دَ دینه ګمراهی مقابل دَ هدایت هرګز نه ده ځکه چه انبیاء علیهم السلام دَ ګمراهئ نه معصوم وی، بلکه مراد دَ ضلال نه خطائی ده یعنی زۀ پوهه نووُم چه دا قبطی به په موکه باندے مړ کیږی یعنی ما اراده دَ قتل نه وه کړے بلکه دَ دهٔ دَ دفع کولو په اراده مے موکه (سُوک) وهلے وه. او قتل خطائی ګناه نه دے. دویم دا چه ضلال په معنیٰ دَ ناخبرئ دے لکه وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ (الضحیٰ ۷) یعنی ما ته دَ الله تعالیٰ دَ طرفه هیڅ خبرا و وحی نه وه راغلے چه قتل کول دَ قبطی چه ظلم هم کوی او په دار حرب کښ وی او کافر وی ناجائز دے نو معلومه شوه چه څوک پدے قتل سره موسیٰ علیه السلام ته دَ ګناه

لَمَّا خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا

هرکله چه او ویریدم ستاسو نه نو را او بخښله ماته رب زما پوهه مضبوطه

وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢١﴾ وَتِلْكَ

او جوړ یې کړم زه د پیغمبرانو نه ـ او (آیا) دا څه

نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتَّ بَنِي إِسْرَاءِيلَ ﴿٢٢﴾

نعمت دے چه ته یې زیاد نه کوے په ما باندے چه خدمتونه دِ اخستے دی د بنی اسرائیلو نه ـ

کبیره نسبت کوی نو دے بخپله په گناهِ کبیره کښ اخته شو ځکه چه قتل کول د کافر چه ظلم هم کوی او دارحرب کښ وی او د الله تعالیٰ د طرف نه پدے باره کښ د مخکښ نه حکم نه وی راغلے او قصد د قتل یې هم نه وی شوے دا د نبوت سره هیڅ منافات نه لری، (دا رنګ تفسیر قرطبی کښ ذکر کړے دی) صرف دومره خبره کیدیشی چه موسیٰ علیه السلام نه بے احتیاطی او شوه نو خلاف اولیٰ کار دے چه د مقربینو د شان سره مناسب نه وؤ د دے وجے نه موسیٰ علیه السلام د هغے نه استغفار کړیدے (لکه چه په سورة قصص کښ به راشی) او الله تعالیٰ ورته مغفرت کړیدے.

٢١: یعنی د وطن نه هجرت کول زما د دنیا پرستئ یا د سرکشئ د وجے نه نه دی بلکه ستاسو د خوف د ظلم د وجے نه دی.

فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا، جواب دے د دویمے شبهے یعنی د دے قول وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ. یعنی ما دعویٰ د رسالت د ځان نه نهٔ شوه کولے لیکن هرکله چه روستو د هجرت نه الله تعالیٰ ماته پوهه او رسالت راکړو نو ځکه اوس دعویٰ د رسالت کوؤم.

٢٢: دا جواب د اولے شبهے د فرعون دے او پدیکښ ډیر توجیهات دی اوله توجیه دا استفهام تقریری دے یعنی اقرار دے په احسان د فرعون باندے چه تا د نورو بنی اسرائیلو نه خدمتګاران جوړ کړے وؤ او زه دے د دینه معاف کړے ووم دا احسان ستا منم.

دویمه توجیه دا استفهام انکاری دے یعنی آیا دا څه احسان دے چه زما قوم نه دِ غلامان جوړ کړیوؤ او هغوی دِ ذلیل کړے وؤ او د هغوی تذلیل

قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٢٣﴾ قَالَ

اُوئیل فرعون او څوک دے رب العالمین - اُوئیل موسیٰ

رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ط

اختیارمند دَ آسمانونو او دَ زمکے او دَ مینځ دَ دے دواړو ،

اِنْ كُنْتُمْ مُّوْقِنِيْنَ ﴿٢٤﴾ قَالَ لِمَنْ حَوْلَهٗۤ

که تاسو یقین کوؤنکی یئ - اُوئیل فرعون هغه چاته چه ګیرچاپیره وُو دَ ده

خوزما تذلیل دے ځکه مشهورمتل دے چه (مَنْ اُهِيْنَ قَوْمُهٗ ذَلَّ).

دریمه توجیه او استفهام انکاری دے یعنی دا څه احسان دے چه ته ئے په ما باندے زیاد وے چه تا ذلیل کړے وُو بنی اسرائیل پدے وجه چه تا دَ هغوی ځامن قتل کول نو هغوی دَ ویرے دَ وجے نه ما لره دریاب کښ اوغورځوو او تاسو زهٔ دَ دریاب نه را اوچت کړم او ستا بی بی زهٔ دَ ولس پشان اونیولم یعنی زما تربیت ستاسو په کور کښ ستاسو دَ ظلم نتیجه ده.

څلورمه توجیه. استفهام انکاری دے یعنی دا څه احسان دے چه په ما باندے زیاد وے بلکه تا خدمتونه اخستل دَ بنی اسرائیلو نه نو هغوی په زمینداری وغیره خدمتونو کښ مال ګټلو نو تا په هم خوړله او څکله او ما هم دَ هغے مال نه خوراک څکاک کولو نو حقیقت کښ دَ بنی اسرائیلو احسان دے په تا باندے او په ما باندے.

س۲۳:. دا څلورم سوال دے دَ فرعون په طریقه دَ تلبیس سره په قوم باندے مراد دده دا وُو چه عالمین خو صرف دَ مصر خلق دی او دَ دوی نظام خو زهٔ چلوم نو رب العالمین زهٔ یم بل څوک دے یعنی دَ عالمین مقصد ئے نه پیژندلو.

س۲۴ نه تر س۳۳ پورے پدے آیاتونو کښ بیان دَ مضاف الیه دے یعنی العالمین. ځکه چه فرعون دهوکه ورکوله خپل قوم ته په معنیٰ دَ العالمین سره نو موسیٰ علیه السلام اول علویات سفلیات وسطیات بیان کړل، نو فرعون مخاطبینو ته تعجب ورکوؤ دَ پاره دَ دے چه قول دَ موسیٰ علیه السلام په دوی باندے څه اثر او نکړی بیا موسیٰ علیه السلام

أَلَا تَسْتَمِعُوْنَ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَآئِكُمُ

آیا تاسو غوږ نه دئ - اوئیل موسیٰ علیه السلام اختیارمند ستاسو دے او اختیارمند ستاسو د مشرانو

الْاَوَّلِیْنَ ﴿٢٦﴾ قَالَ اِنَّ رَسُوْلَكُمُ الَّذِیْٓ

زوړ دے - اوئیل فرعون یقینًا رسول ستاسو هغه چه

اُرْسِلَ اِلَیْكُمْ لَمَجْنُوْنٌ ﴿٢٧﴾ قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ

رالیږلے شوے تاسو ته خامخا لیونے دے - اوئیل موسیٰ اختیارمند د مشرق

وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَیْنَهُمَا ؕ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿٢٨﴾

و مغرب او د مینځ د دے دواړو دے، که چرے تاسو عقل لرئ -

قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ اِلٰهًا غَیْرِیْ لَاَجْعَلَنَّكَ

اوئیل فرعون که چرے او دې کنړلو اختیارمند زما نه سوا خامخا زۀ به او کړم تالره

مِنَ الْمَسْجُوْنِیْنَ ﴿٢٩﴾ قَالَ اَوَلَوْ جِئْتُكَ

د جیلیانو نه - اُوئیل موسیٰ علیه السلام آیا اګرچه راوړم زۀ تاته

بِشَیْءٍ مُّبِیْنٍ ﴿٣٠﴾ قَالَ فَاْتِ بِهٖٓ اِنْ كُنْتَ

دلیل ښکاره - اوئیل فرعون پس راوړه هغه که چرے ته ئے

موجوده انسانان او مشران ذکر کړل دا سخت حجت وو په فرعون باندے ځکه چه موسیٰ علیه السلام واضحه کړله چه ستاسو د آبا ؤ اجدادو په وخت کښ دا فرعون نه وو نو د هغوی رب څوک وو؟ د دے وجے نه فرعون سختی اوکړه او موسیٰ علیه السلام باندے د مجنون حکم ئے اوکړو. بیا موسیٰ علیه السلام اطراف د زمکے ذکر کړل اشاره ئے اوکړله چه د مصر نه بهر نوره دنیا هم شته نو د هغے رب څوک دے په دے خبره د فرعون غصّه زیاته شوه نو دباؤ ئے اوکړو چه زۀ به تا جیل ته واچوم -

اِلٰهًا غَیْرِیْ یعنی فرعون قوم ته د خپل عبادت کولو امر کړے وو او

مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿۳۱﴾ فَاَلْقٰى عَصَاهُ فَاِذَا

دَ رشتینو نه. نو کذار ئے کړله همسا خپله نو ناګهانه

هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِيْنٌ ﴿۳۲﴾ وَّنَزَعَ يَدَهٗ

هغه اژدها وه ښکاره. او را ویستلو ئے لاس خپل

فَاِذَا هِيَ بَيْضَآءُ لِلنّٰظِرِيْنَ ﴿۳۳﴾ قَالَ لِلْمَلَاِ

نو ناګهانه هغه سپین وو د پاره د نظر کوونکو. اووئیل فرعون عنیانو ته

حَوْلَهٗۤ اِنَّ هٰذَا لَسٰحِرٌ عَلِيْمٌ ﴿۳۴﴾ يُّرِيْدُ

چه چاپیره وو د هغه نه یقیناً دا جادوګر ښه پوهه دے. غواړی

نو آلِهه به په امر د فرعون سره جوړیدل ځکه ئے اِلٰهًا غَيْرِيْ
اُووئیل یعنی غَيْرِ اِذْنِيْ (بغیر د اجازت زما نه) لیکن موسٰی علیه السلام
باندے هیڅ خوف او رعب اثر او نه کړلو او دوه معجزات ئے په
طلب د فرعون سره پیش کړل.

بِشَيْءٍ مُّبِيْنٍ، مراد د دینه دوه غټ معجزات دی.

فائده:- هر کله چه په آسمانونو زمکو او مابین کښ فکر کولو سره شک لرے
کیږی او یقین پیدا کیږی نو اِنْ كُنْتُمْ مُّوْقِنِيْنَ ئے د هغے سره ذکر کړو
او د اطرافو د مشرق او مغرب او مابین د پاره د عقل ضرورت دے
او د ا رنګ فرعون په موسٰی علیه السلام د مجنون (بے عقله) حکم اوکړو
نو موسٰی علیه السلام د هغه په رد کښ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُوْنَ اُووئیل.

۳۴:- خلاصه:- د دے آیت نه تر ۵۱ پورے دریم مقام دے په یکښ
مقابله د ساحرانو د موسٰی علیه السلام سره ده او بیا مغلوبیت د هغوی
او ایمان راوړل او تثبت په مقابله د فرعون کښ ذکر کوی.
تفسیر:- په دے آیت ۳۴ کښ قول د فرعون خپلو اراکینو د شوری سره
ذکر کوی د دهٔ د قول نه روستو دا ۳۵ قول اراکینو د شوری. یو بل سره
کړیدے لکه چه سورة الاعراف ۱۰۹ کښ ذکر شویدی.

أَنْ يُّخْرِجَكُمْ مِّنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهٖ ق

چه اوباسي تاسو لره د ملک ستاسو نه په جادو خپل سره

فَمَاذَا تَأْمُرُوْنَ ﴿٣٥﴾ قَالُوْٓا أَرْجِهْ

نو څه مشوره کوئ تاسو. اوئيل دوی مهلت ورکړئ ده لره

وَأَخَاهُ وَابْعَثْ فِي الْمَدَآئِنِ حٰشِرِيْنَ ﴿٣٦﴾

او ورور د ده لره او اوليږه په ښارونو کښ راجمع کوونکي.

يَأْتُوْكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيْمٍ ﴿٣٧﴾

چه راولي تا ته هر غټ جادوګر ښه پوهه.

فَجُمِعَ السَّحَرَةُ لِمِيْقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُوْمٍ ﴿٣٨﴾

پس راجمع کړے شول جادوګر وخت مقرر د ورځے معلومے ته.

وَّقِيْلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنْتُمْ مُّجْتَمِعُوْنَ ﴿٣٩﴾

او اوئيلے شو خلقو ته آيا تاسو جمع کيدونکي يئ؟ (ضرور جمع شئ).

٣٥:- دا بد نامه لګوی په موسیٰ علیه السلام باندے چه د هغه د دینی مقصد نه په دنیوی مقصد سره تعبیر کوی.

٣٦، ٣٧:- هر کله چه موسیٰ علیه السلام معجزے ته شَیْءٍ مُّبِیْنٍ اوئیل نو دوی د مقابلے د پاره سَحَّارٍ په مبالغے سره اوئیل. اَرْجِهْ په اصل کښ اَرْجِئْهُ دے لیکن د تخفیف د پاره هاء ئے په سکون سره ذکر کړیده دا د ارجاء نه اغستلے شوید ے په معنیٰ د روستو کولو او مهلت ورکولو سره.

٣٨، ٣٩:- یَوْمٍ مَّعْلُوْمٍ نه مراد یوم الزینة ده چه د مقابلے د پاره مقرر کړے شوے وه.

وَقِیْلَ لِلنَّاسِ هَلْ اَنْتُمْ، دلته استفهام په معنیٰ د امر سره دے او قیل سره ئے تعبیر د تعمیم د قائلینو د وجے نه کړے دے یعنی کبیر چاپیره ډیر اعلانونه اوکړے شو.

لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ اِنْ كَانُوْا هُمُ

دپاره د دے چه تابعداري اوكړو د جادوګرو كه چرے دوی

الْغٰلِبِيْنَ ﴿۴۰﴾ فَلَمَّا جَآءَ السَّحَرَةُ قَالُوْا

زور آور شي. پس هر كله چه راغلل جادوګر دوی اُوئيل

لِفِرْعَوْنَ اَئِنَّ لَنَا لَاَجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ

فرعون ته آيا وی به زمونږ د پاره بدله كه چرے مونږ

الْغٰلِبِيْنَ ﴿۴۱﴾ قَالَ نَعَمْ وَاِنَّكُمْ اِذًا لَّمِنَ

زور آور شو. اوئيل فرعون او . او يقينًا تاسو به دغه وخت خامخا

الْمُقَرَّبِيْنَ ﴿۴۲﴾ قَالَ لَهُمْ مُّوْسٰى اَلْقُوْا

د نزدے مرتبے والو نه يئ. اوئيل دوی ته موسیٰ عليه السلام اوغورځوئ

مَآ اَنْتُمْ مُّلْقُوْنَ ﴿۴۳﴾ فَاَلْقَوْا حِبَالَهُمْ

هغه څه چه تاسو غورځوونكی يئ. نو اوغورځولے دوی رسئ خپلے

وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوْا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ

او همسا ګانے خپلے او اُوئيل دوی قسم دے په عزت د فرعون بادشاه

ف۴۰:۔ د دوی يقين دا وو چه ساحران به غالب كيږی ځكه چه د تابعدارئ فيصله ئے اوكړه صرف په اعتبار د ظاهر سره طريقه د شرط سره ئے ذكر كړه۔

ف۴۱، ف۴۲:۔ باطل پرست هر كار د دنيا د مقصد د پاره كوی د دے وجے نه هغوی د اجرت طلب اوكړو پدے سورت كښ په واقعه د مقابله كښ تفصيل او تاكيد ډير دے د دے وجے نه اَئِنَّ سره همزه د استفهام او لفظ د اِذًا ئے اضافه كړيدی او دا په سورة اعراف كښ نه وو۔

ف۴۳:۔ د سورة اعراف ف۱۱۵ او طٰه ف۶۵ په قرينے سره دا قول د موسیٰ عليه السلام د قول د ساحرانو نه روستو دے نو معنیٰ دا ده چه اوئيل موسیٰ عليه السلام دوی ته پس د وئيلو د دوی نه۔

إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾ فَأَلْقَىٰ مُوسَىٰ

يقينًا مونږ خامخا زور آور يو. نو واغورځوله موسىٰ عليه السلام

عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿٤٥﴾

همسا خپله نو ناګهه هغې تير کړل هغه چه دوى د ځان نه جوړ کړى وُو.

فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ ﴿٤٦﴾ قَالُوا آمَنَّا

پس واغورځولے شول جادوګر سجده کوونکى. اُوئيل دوى ايمان راوړے دے مونږ

بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿٤٨﴾

په رب العالمين باندے. چه رب د موسىٰ او هارون دے.

قَالَ آمَنتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ ۖ

اُوئيل فرعون آيا ايمان راوړو تاسو په ده باندے مخکښ د دينه چه اجازت کړے وے ما تاسو ته،

إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ ۖ

يقينًا دے خامخا مشر ستاسو دے هغه چه خودلے دے تاسو ته جادو

فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ۚ لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ

پس خامخا زر ده چه پوهه به شئ تاسو، خامخا پرے به کړم لاسونه ستاسو

٤٤: فرعون دعوىٰ د عزت کوله او د دے وجے نه موسىٰ عليه السلام ته ئے مهين (سورة زخرف ٥٢ کښ) وئيلے دى نو هغه وخت عادت داوؤ چه قسم به ئے د فرعون په عزت باندے کوؤ. او شريعت د الله تعالىٰ کښ قسم په غير الله او د غير الله په صفاتو باندے شرک دے دا سے حديث امام ترمذى نقل کړيدے. مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللّٰهِ فَقَدْ أَشْرَكَ (الحديث).

٤٥ نه تر ٤٩ پورے تشريح په سورة طٰه کښ ذکر کړے شويده خو فرق په څو طريقو سره دے.

اول دا چه سورة طٰه او اعراف کښ خوف د موسىٰ عليه السلام ئے ذکر کړيوو بيا ورته وحى اوکړے شوه چه همسا او غورځوه. او په دے سورت

وَ اَرۡجُلَكُمۡ مِّنۡ خِلَافٍ وَّ لَاُصَلِّبَنَّكُمۡ

او ښپې ستاسو ادل بدل او خامخا پانسي به کړم

اَجۡمَعِيۡنَ ﴿۴۹﴾ قَالُوۡا لَا ضَيۡرَ ۫ اِنَّاۤ اِلٰى رَبِّنَا

تاسو ټول. اوئيل دوی هيڅ پروا نشته يقيناً موږ خپل رب ته

مُنۡقَلِبُوۡنَ ﴿۵۰﴾ اِنَّا نَطۡمَعُ اَنۡ يَّغۡفِرَ لَنَا

ورګرځيدونکي يو. يقيناً موږ طمع کوؤ چه بخنه به اوکړي موږ ته

رَبُّنَا خَطٰيٰنَاۤ اَنۡ كُنَّاۤ اَوَّلَ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ﴿۵۱﴾

رب زموږ د ګناهونو زموږ د دے وجے نه چه موږ اول مؤمنان يو.

کښ د خوف ذکر ندے شوے وجه د دے دا ده چه په هغه سورتونو کښ اثر د سحر ئے په موسیٰ علیه السلام باندے ذکر کړے وؤ او دلته ئے نه دے ذکر کړے او د خوف مناسبت د اثر د سحر سره دے.

دوئيم دا چه سورۃ اعراف کښ فسوف تعلمون دے او سورۃ طٰه کښ نشته او دلته فلسوف تعلمون ذکر کړے دے ځکه چه په دے سورت کښ ډير تاکيدات ذکر شويدی نو دا هم د هغے سره مناسب تاکيد دے.

دريم دا چه د سورۃ اعراف د مضمون موافق فرعون ته ډيره ويره وه د خپل اقتدار نو هلته ئے ذکر کړيدے اِنَّ هٰذَا لَمَكۡرٌ مَّكَرۡتُمُوۡهُ فِى الۡمَدِيۡنَةِ لِتُخۡرِجُوۡا مِنۡهَاۤ اَهۡلَهَا (۱۲۳) او د سورۃ طٰه او د دے سورت په مضمون کښ فرعون په خلقو باندے تلبيس اچوؤ نو د دے وجے نه ئے اوئيل د خلقو د دهوکه کولو د پاره چه موسیٰ ستاسو استاذ دے تاسو د دهٔ سره مقابله ځکه اونکړله.

څلورم دا چه په دے سورت کښ لا ضير ذکر کړيدے ځکه چه فرعون ډير په تاکيد سره وئيلے وؤ فَلَسَوۡفَ تَعۡلَمُوۡنَ نو دوی د هغے مقابله کښ اُوئيل چه ستا د دباؤ په موږ باندے هيڅ ضرر او نقصان نشته.

اَوَّلَ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ مراد دا دے چه د معجزے په ليدلو سره متصل ايمان ئے راوړے دے نو دیته محاوره کښ اول وئيلے کيږی يا دا چه دوی په موسیٰ علیه السلام باندے د نورو خلقو نه مخکښ ايمان راوړے وؤ.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي

او وحی اوکړه مونږ موسٰی ته چه د شپې بوځه بندګان زما

إِنَّكُم مُّتَّبَعُونَ ﴿٥٢﴾ فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ

یقینًا تاسو پسے به در تلل کیدیشی. نو اولیږل فرعون

فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿٥٣﴾ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ

په ښارونو کښې راجمع کوونکی. راوئیل هغهٔ یقینًا دا (بنی اسرائیل)

لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ ﴿٥٤﴾ وَإِنَّهُمْ لَنَا

خامخا ډله لږه دہ. او یقینًا دوی مونږ لره

لَغَائِظُونَ ﴿٥٥﴾ وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ ﴿٥٦﴾

غصه کوونکی دی. او یقینًا مونږ کښې جماعت یو بیدار تیار.

۵۲:۔ خلاصه:۔ د دے آیت نه شلورم مقام شروع دے د واقعے تر اختتام پورے په دیکښې نجات د مؤمنانو د فرعون نه او بیا د غرق نه ذکر کوی، او عذاب د کافرانو بیانوی.

تفسیر:۔ بِعِبَادِيٓ، په دیکښې اشاره ده چه بنی اسرائیل په دغه وخت کښې د الله تعالٰی په بندګئ کښې مضبوط وو.

إِنَّكُم مُّتَّبَعُونَ کښې اشاره ده چه په تللو کښې غفلت او سستی مهٔ کوئ ځکه چه دشمن در پسے د روان دے.

۵۳:۔ دا حکمت الٰهیه دے چه فرعون پخپله خپل قوم د غرق کیدلو د پاره راجمع کړو. په آیت ۳۶ کښې حشر د ساحرانو وو د مقابلے د پاره او په دے آیت کښې حشر د فوج او پولیس او د عامو خلقو مراد دے.

۵۴، ۵۵، ۵۶:۔ لَشِرْذِمَةٌ، حقیر او سپکے ټکړے ته وئیلے کیږی. او دا قول د فرعون د ډیر تکبر د وجے نه دے.

لَغَائِظُونَ، کښې اشاره ده چه دوی زمونږ د دین مخالفت کوی او زمونږ مالونه ئے هم په دهوکه سره اوتختول او زمونږ د حکومت نه ئے بغاوت اوکړو دا اسباب د غصے دی.

فَأَخْرَجْنٰهُمْ مِّنْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ﴿۵۷﴾

پس اُوویستل مونږ دوی لره د باغونو او چینو نه.

وَّكُنُوْزٍ وَّمَقَامٍ كَرِيْمٍ ﴿۵۸﴾ كَذٰلِكَ وَأَوْرَثْنٰهَا

او خزانو او د ځایونو عزت مندو نه. دغسے اوکړو مونږ، او وارث کړل مونږ

بَنِيْٓ إِسْرَآءِيْلَ ﴿۵۹﴾ فَأَتْبَعُوْهُمْ مُّشْرِقِيْنَ ﴿۶۰﴾

هغے ته بنی اسرائیلو نه. پس روان شول فرعونیان هغوی پسے د نمر ختلو په وخت.

فَلَمَّا تَرَآءَ الْجَمْعٰنِ قَالَ أَصْحٰبُ مُوْسٰٓى

پس هر کله چه مخامخ شوے دواړه ډلے اُوئیل ملګرو د موسیٰ علیه السلام

حٰذِرُوْنَ تیار یو، د اسلحے نه ډک یو، بیدار یو، جَمِیْعٌ، په معنی د جماعت دے یا په معنیٰ د ټولو دے.

۵۷، ۵۸، ۵۹ :- اشاره ده چه د دنیا مالو ته هیڅ فائده نشی ورکولے کله چه عذاب راشی. د باغونو او چینو یو بل سره مناسبت دے او دا رنګ د خزانو او بنګلو مناسبت دے نو د دے وجے نه دوه دوه مناسب څیزونه د یو بل سره یو ځائے کړل.

مَقَامٍ كَرِيْمٍ، هغه مکان او کرسئ او مجلس چه بادشاه او افسر او یو مالدار لره خاص وی بل څوک یے نشی استعمالولے هغے ته مقام کریم وائی دا رنګ سورة دخان ۲۵، ۲۶ او ۲۷ کښ ذکر دی هلته یے زروعٌ هم ذکر کړیدے اشاره ده چه په دوی کښ سرمایه داران (کنوز والا) او جاګیرداران (زروغ والا) خلق وو. په هغه سورت کښ د عذاب د دخان (قحط) ذکر وو. او د هغے اثر په فصلونو باندے موجود وی د دے وجے نه هلته یے زروع وئیلے دے.

وَأَوْرَثْنٰهَا بَنِيْٓ إِسْرَآءِيْلَ، سورة اعراف ۱۳۷ کښ، زمکه د شام ذکر کړیده نو دا معلومه شوه چه بعضے بنی اسرائیل یے واپس مصر ته یو تلل او بعضو شام ته هجرت اوکړو.

۶۰ :- د بے دینه خلقو عادت دا وی چه تر نمر خاته نزدے پوړے اوده وی.

إِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ كَلَّا ۖ إِنَّ مَعِيَ رَبِّي

يقيناً مونږ لاندے کړے شو - اُوئيل موسیٰ هيڅ کله نه شي کيدے - يقيناً زما سره رب زما دے

سَيَهْدِينِ ﴿٦٢﴾ فَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنِ اضْرِب

خامخا ما ته به لار ښوونه کوي - پس وحی اوکړه مونږ موسیٰ علیه السلام ته چه اُو وهه

بِّعَصَاكَ الْبَحْرَ ۖ فَانفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ

په همسا خپلے سره دریاب، نو اوچو دو پس شو هره ټکړه

كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ ﴿٦٣﴾ وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ الْآخَرِينَ ﴿٦٤﴾

پشان د غونډئ لوے - او رانزدے کړل مونږ هلته نور کسان -

وَأَنجَيْنَا مُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُ أَجْمَعِينَ ﴿٦٥﴾

او نجات ورکړو مونږ موسیٰ ته او هغه چا ته چه هغهٔ سره وو ټولو ته -

ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿٦٦﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ

بیا غرق کړل مونږ نور کسان - یقیناً په دیکښ

سلا، سلا:- مَعِيَ ئے مفرد اُوئيل ځکه چه د دهٔ په بنی اسرائيلو باندے د
پوره ملګرتيا اعتبار نه وو او زمونږ د نبی صلی الله عليه وسلم په
داسے وخت کښ په يو ملګری چه ابوبکر رضی الله عنه دے په هغه يے
د ملګرتيا اعتماد کړيدے نو صيغه د هغه ئے ذکر کړيده لکه سورة توبه
کښ دی- که سوال اوکړیشی چه د موسیٰ عليه السلام سره خو هارون
عليه السلام شته پکار دے چه هغه هم د ځان سره ذکر کړيوے ؟
جواب دادے چه د إِنَّا لَمُدْرَكُونَ ويوونکی په طور د شکايت باندے
صرف بنی اسرائيل وو- هارون عليه السلام دا شکايت نه دے کړے نو
صرف د هغوی تسلّی مقصد ده-
سلا ب:- دا معجزه ده موسیٰ عليه السلام په هغے کښ اختيار نه لرلو ځکه هغه وحی ته محتاج وو. البحر،
دریاب ئے قلزم مراد دے. فِرْقٍ، جدا جدا ټکړونه وئيلے شی- طَوْدِ، د ګټو غونډئ ته وئيلے شی-
سلا، سلا، سلا:- په دے آيتونو کښ عذاب د غرق ذکر شوے دے-

لَاٰيَةً ؕ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿٦٧﴾ وَاِنَّ

خامخا عبرت ده، او نه دي ډیر د دوی نه مؤمنان ۔ او یقیناً

رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ﴿٦٨﴾ ع وَاتْلُ

ستا رب خامخا زورآور دے رحم والا دے ۔ او بیان کړه

عَلَيْهِمْ نَبَاَ اِبْرٰهِيْمَ ﴿٦٩﴾ اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ

په دوی باندے خبر د ابراهیم علیه السلام ۔ کله چه اُوئیل هغهٔ پلار

ع٤ وقف لازم

وَاَزْلَفْنَا ثَمَّ، اشاره ده چه دوی دریاب ته دننه په لاره کښ داخل شول۔ ثَمَّ، په زور د ثاء سره د پاره د مکان راځي۔

٦٧، ٦٨ :- دا جملے پدے سورت کښ په دویم ځل ذکر شویدی یعنی پدے واقعه د فرعون کښ عبرت دے۔

اَكْثَرُهُمْ، دا ضمیر راجع دے فرعونیانو ته یا موجوده خلقو ته۔ الْعَزِيْزُ، کښ غرق کولو د فرعونیانو او په الرَّحِيْمُ کښ نجات د بني اسرائیلو ته اشاره ده۔

٦٩ :- د دے نه دویمه قصه (د ابراهیم علیه السلام) شروع شویده تر ١٠٤ پورے۔

هر کله چه زمانه د موسیٰ علیه السلام دے امت ته نزدے وه بلکه د هغې قوم بني اسرائیل هم موجود دی او په قرآن سره مخاطب دی نو د هغهٔ قصه ئے په تفصیل سره وړاندے ذکر کړه ۔ بیا هر کله چه د ټولو یهودیانو او نصاریٰ مشرکین عرب خپل نسبت په ابراهیم علیه السلام ته کوؤ، وئیل به ئے چه مونږ د هغهٔ اولاد یو او مونږ د هغهٔ په دین باندے یو۔ نو اوس د هغه واقعه ذکر کوی چه په هغې کښ رد دے په مشرکینو باندے په حجت الزامی سره او تعریف د رب دے په ذکر د صفاتو د رب سره او دعاګانے د ابراهیم علیه السلام دی او بیا تخویف اخروی دے هغه چا لره چه د پیغمبر په مخالفت کښ تابعداری کوی د مشرکانو ملایانو او پیرانو وغیره ۔ او هر کله چه دا سے بیان ډیر عظمتِ شان لری او جامع دے د دے وجے نه دیته ئے نَبَاَ او فرمائیل۔

وَقَوْمِهٖ مَا تَعْبُدُوْنَ ﴿۷۰﴾ قَالُوْا نَعْبُدُ

او قوم خپل ته دڅه عبادت کوئ (په څه دلیل) ۔ اوئیل دوی مونږ بندګی کوؤ

اَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عٰكِفِيْنَ ﴿۷۱﴾ قَالَ هَلْ

دَ شکونو (عزت مند و) نو همیشه یو هغې ته تعظیم (عبادت) کوونکي ۔ اوئیل هغه آیا

يَسْمَعُوْنَكُمْ اِذْ تَدْعُوْنَ ﴿۷۲﴾ اَوْ يَنْفَعُوْنَكُمْ

دوی آوری ستاسو کله چه تاسو بلئ دوی لره ۔ یا نفع درکولے شی تاسو ته

اَوْ يَضُرُّوْنَ ﴿۷۳﴾ قَالُوْا بَلْ وَجَدْنَآ اٰبَآءَنَا

یا نقصان دررسولے شي ۔ دوی اوئیل بلکه موندلے دی مونږ مشران خپل

كَذٰلِكَ يَفْعَلُوْنَ ﴿۷۴﴾ قَالَ اَفَرَءَيْتُمْ

چه دغسې کار یې کوؤ ۔ اوئیل ابراهیم علیه السلام آیا خبریږئ تاسو

مَّا كُنْتُمْ تَعْبُدُوْنَ ﴿۷۵﴾ اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمُ الْاَقْدَمُوْنَ ﴿۷۶﴾

په حال دهغه چاچه تاسو هغوی له بندګی کوئ ۔ تاسو او مشرانو ستاسو زاړه

۷۰، ۷۱ :۔ مَا سره تپوس دَوجې دَعبادت مقصد دے یعنی څه وجه او دلیل دے دَدوی په عبادت باندے ، او دَهغوی دَجواب حاصل دا دے چه دا دَ بزرګانو او دَکواکبو دَروحانیت مرکزونه دی چه دَدوی تعظیم په مونږ باندے لازم دے ۔ فَنَظَلُّ ، مراد دَ دے نه هر وخت دے ۔ یا مراد دَدینه ورځ ده یعنی دَورځے دَدے بتانو عبادت کوؤ او دَشپے دَستورو او نمر سپوږمۍ عبادت کوؤ ۔

۷۲، ۷۳ :۔ مقصد دا دے چه بزرګان ګڼل یا ستوری ګڼل صفت دَمعبودیت نه دے بلکه صفتونه دَمعبودیت دا دی دُعاګانے آوریدل او قبولول او په نفع ورکولو او ضرر ورکولو او لرے کولو باندے قدرت لرل آیا دا صفتونه په دوی کښ شته ؟

۷۴ :۔ هغوی جواب ورکړو صرف په تقلید سره چه مونږ سره دلیل نشته بغیر دَ تقلید دَ

۷۵، ۷۶ :۔ مقصد دا دے چه بندګی کول ستاسو او ستاسو دَمشرانو ، دا خو

فَاِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِّیْۤ اِلَّا رَبَّ الْعٰلَمِیْنَ ﴿۷۷﴾

پس دوی به دشمنان شي زما که چېرته ددوی بندګي اوکړم) ماسوا د رب د عالمینو نه.

الَّذِیْ خَلَقَنِیْ فَهُوَ یَهْدِیْنِ ﴿۷۸﴾ وَالَّذِیْ

هغه ذات چه زه ئې پیدا کړے یم بیا هغه ماته لار ښائي. او هغه ذات دے

هُوَ یُطْعِمُنِیْ وَیَسْقِیْنِ ﴿۷۹﴾ وَاِذَا

چه هغه ما لره خوراک او څکاک راکوي. او کله

دلیل او حجت نشي کیدلے.

اَفَرَءَیْتُمْ، مطلب دا دے خبر راکړئ او سوچ اوکړئ په حال او عجز د دے معبودانو باندے صرف ستاسو بندګي کول او د مشرانو خو دلیل نه دے.

۷۷:- هر کله چه دلیل نشته نو بندګي د غیر الله بغیر د دلیل نه سبب د عداوت او د دوشمنئ دے په ورځ د قیامت. د عبارت تقدیر دا دے (اِنْ عَبَدْتُّهُمْ فَاِنَّهُمْ یَصِیْرُوْنَ اَعْدَاءً لِّیْ یَوْمَ الْقِیَامَةِ) لکه سورة احقاف ۶ کښ دي. یا تقدیر دا دے چه فان عبادتهم عبادة العدو (یعني بندګي د دوي داسے ده لکه بندګي د دشمنانو) چه هیڅ پکار نه راځي.

۷۸:- د دے آیت نه تعریف د رب شروع دے په ذکر د اته صفتونو سره او دیته توحید د ربوبیت وئیلے شي. اول دا چه الله تعالی خالق دے. دویم دا چه هدایت په تمام مرتبو سره په اختیار د الله تعالی کښ دے (مرتبے د هدایت په کتاب لطائف کښ او تفسیر د سورة فاتحه کښ مونږ ذکر کړیدي) او دغه ټولے مرتبے د خلق سره متصل شروع کیږي د دے وجے نه حرف د فاء ئې ذکر کړو.

۷۹:- په دے کښ دریم صفت او څلورم صفت دے په دے دواړو سره قوام د خلق (بدن) راځي لکه چه هدایت سره قوام د روح حاصلیږي او د کاملانو خلقو په نیز قوام د روح مخکښ دے د قوام د بدن نه. د دے وجے نه یهدین ئې مقدم کړیدے په یطعمني باندے. او لفظ د هُوَ د حصر د پاره دے او په خوراک او څکاک ورکولو کښ د هغې اسباب پیدا کول (مثلاً باران

مَرِضۡتُ فَهُوَ يَشۡفِيۡنِ ﴿۸۰﴾ وَالَّذِيۡ يُمِيۡتُنِيۡ

چه زهٔ ناجوړه شم نو هغهٔ ما لره شفا راکوی. او هغه ذات دے چه مړ کوی ما لره.

ثُمَّ يُحۡيِيۡنِ ﴿۸۱﴾ وَالَّذِيۡۤ اَطۡمَعُ اَنۡ يَّغۡفِرَ لِيۡ

بیا به ژوندے کوی ما لره. او هغه ذات دے چه طمع لرم چه او به بخی ما لره

خَطِيۡٓـئَتِيۡ يَوۡمَ الدِّيۡنِ ﴿۸۲﴾ رَبِّ هَبۡ لِيۡ حُكۡمًا

خطائی زما په ورځ د جزا. اے ربه راوبخه ما ته کلکے فیصلے کول

ورول بو ټی راویستل د هغے نه غلے میوے مشروبات پیدا کول) او په بدن کښ د خوړلو څکلو قوتونه پیدا کول ټول داخل دی. او په هغے کښ صحت د بدن ته هم اشاره ده. او دا ټول په اختیار د الله تعالیٰ کښ دی.

۸۰:- دا پنځم صفت دے او مرض هم د الله تعالیٰ د طرف نه دے لیکن هغه په ظاهر نظر کښ نعمت نه دے بلکه ابتلاء ده ځکه دلته د هغے نسبت ئے الله تعالیٰ ته اونکړلو. او مرض په بعضے اوقاتو کښ راځی د دے وجے نه په حرف د اذا ذکر کړو. او دلیل دے چه انبیاء علیهم السلام د مرضونو بدنیو نه نشی بچ کیدلے او د شفاء دوه معنے دی. اول جوړول د مرض دا خاص دے په الله تعالیٰ پورے. دویم په معنیٰ د علاج بانددے لکه فیه شفاء للناس کښ دلته اوله معنیٰ مراد ده.

۸۱:- دا شپږم او اووم صفت دے او په دیکښ رد دے په هغه چا بانددے چه د مرګ نسبت طبیعت او اختلاف د مزاج ته کوی، بلکه دا په خلق او په فعل د الله تعالیٰ سره دے او اکثر موت د مرض په سبب راځی د دے وجے نه موت ئے د مرض نه روستو ذکر کړو بیا دوباره ژوند د مرګ نه څه زمانه روستو راځی ځکه ثُمَّ ئے ذکر کړو.

۸۲:- په دیکښ اتم صفت ذکر دے او فائده د مغفرت د ګناهونو به په ورځ د جزاء کښ ښکاره کیږی د دے وجے د يُحۡيِيۡنِ نه روستو په يَوۡمَ الدِّيۡنِ، سره ئے مقید کړو او غوره دا ده چه دلته مراد د خطیئے نه کړے شوے ګناه نه دے ځکه چه انبیاء علیهم السلام د ګناهونو نه پاک وی بلکه دا په طریقه د اظهار د بندګئ دے. او اَطۡمَعُ کښ

وَأَلْحِقْنِي بِالصّٰلِحِينَ ﴿٨٣﴾ وَاجْعَل لِّي لِسَانَ

او بوځه ما لره د پوره نیکانو سره۔ او همیشه اوګرځوه ما لره ذکر

صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ﴿٨٤﴾ وَاجْعَلْنِي مِن

نیک په روستنو خلقو کښ۔ او اوګرځوه ما لره د

وَّرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ ﴿٨٥﴾ وَاغْفِرْ لِأَبِي

حقدارو د جنت د نعمتونو نه۔ او بخنه اوکړه زما پلار ته

اشاره ده په طریقه د عجز و انکسار چه زما عملونه سبب د مغفرت نه دی یعنې بے سببه طمع د مغفرت کوم ځکه چه طمع وئیلے کیږی تعلق د زړه ته په یو څیز پورے بغیر د سبب نه۔

٨٣ :- هر کله چه ربوبیت د الله تعالی په ذکر د صفتونو او د نعمتونو سره بیان کړو اوس په هغے پاندے تفریع کوی په ذکر د حقوقو د رب سره چه هغه دعا او تضرع ده رب ته، تو شپږ دعاګانے ذکر کوی۔

حُكْمًا، علم مضبوط په عمل سره، انبیاء هم زیادت د علم ته محتاج دی۔

وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ، یعنې روستو د مرګ نه په عالم برزخ کښ زما روح د صالحینو سره اوګرځوه او په ورځ د قیامت په جنت کښ د صالحینو سره ملګرتیا راکړه یا مراد دا دے چه توفیق راکړه د اتباع د کاملو نیکانو په دُنیا کښ۔

٨٤ :- لِسَانَ صِدْقٍ ذکر د نیکئ نه مراد دا دے چه توحید زما په اولاد کښ جاری اوساتے او پد یکښ د پلار حصّه د ثواب وی ځکه لِيْ وئیلے دے یا مراد دا دے چه توفیق د داسے عمل راکړه چه روستو د مرګ نه د هغے ثواب ماته رارسیږی۔

٨٥ :- سوال جنت د انبیاؤ سنت دے ځوک چه د متصوفو نه وائی چه زهٔ جنت نه غواړم بلکه دیدار غواړم نو د دے آیت نه خلاف ده۔

إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٨٦﴾ وَلَا تُخْزِنِي

یقینًا دے دے دَ بے لارو خلقو نه ۔ او مه شرموې ما لره

يَوْمَ يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا

په ورځ دَ دوباره ژوندی کیدلو ۔ په هغه ورځ چه نفع نه ورکوی مال او نه

بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾

ځامن ۔ مګر هغه چاته چه ورځی الله تعالی ته په زړه روغ سره ۔

٨٦:۔ سوال دَ مغفرت دَ پلار دَ پاره روستو دَ وعدے نه وو دَ هغهٔ سره، او بیا دا دُعا هم پریخودله لکه دَ دے تفصیل سورۃ توبه ١١٤ کښ تیر شویدے ۔ دویم قول پدے آیت کښ دا دے چه دلته دَ وَاغْفِرْ نه مراد طلب دَ هدایت دے په ژوند دَ هغه کښ ۔

٨٧:۔ پدیکښ دَ عام شرمندګۍ نه بچ کیدل دی او دا رنګ شرمندګی عذاب دَ پلار دے دَ دهٔ په مخکښ، لکه صحیح حدیث کښ راځی مضمون ئے دا دے چه ابراهیم علیه السلام به خپل پلار لره په ناکاره حالت کښ اُوینی نو دے به اُوائی چه یاربه تا ما سره وعده کړیوه چه تا به په قیامت کښ نه شرمنده کوم (یعنی دا دعا دِ زما قبوله کړیوه) نو دَ دینه لوے شرم کوم دے چه زما پلار زما په وړاندے په داسے بد حالت کښ جهنم ته ورځی نو الله تعالی به دَ پلار دَ ابراهیم صورت بدل کړی په ناکاره شکل سره تر دے چه دَ ابراهیم علیه السلام به ترے هم نفرت پیدا شی او جهنم ته به اوغورځولے شی او ابراهیم علیه السلام به ئے پدغه حالت کښ نه پیژنی نو دَ شرمندګۍ نه پد اسے طریقے سره به بچ شی ۔

٨٨:۔ پدیکښ اشاره ده چه دَ آزر (پلار دَ ابراهیم علیه السلام) مالونه ډیر وو او ځوئے ئے (ابراهیم علیه السلام) پیغمبر وو نو هغے ورته نفع ورنکړه دَ هغهٔ دَ کفر دَ وجے نه ۔

٨٩:۔ قَلْبٍ سَلِيمٍ چه خالی وی زړه دَ شرک او کفر نه او دَ بدعت او دَ حرص دَ دنیا نه او ویره کوونکے وی دَ الله تعالی نه ۔ او نور اندامونه خو دَ زړه تابع وی ځکه هغه ئے ذکر نکړل او مراد دَ دینه مؤمن مؤحد دے

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِيْنَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ
او نزدے به کړے شي جنت پرهيزګارانو ته - او ښکاره به کړے شي
الْجَحِيْمُ لِلْغٰوِيْنَ ﴿٩١﴾ وَقِيْلَ لَهُمْ اَيْنَمَا
دوزخ سرکشانو ته - او او به وئيلے شي دوئ ته کم ځاے کښې دي هغه کسان
كُنْتُمْ تَعْبُدُوْنَ ﴿٩٢﴾ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ط هَلْ
چه تاسو د هغوی بندګی کوله - سوا د الله تعالیٰ نه آيا
يَنْصُرُوْنَكُمْ اَوْ يَنْتَصِرُوْنَ ﴿٩٣﴾ فَكُبْكِبُوْا
مدد کولے شي ستاسو يا بدل اخستلے شي - پس پرمخے به واچولے شي.

د هغهٔ مال او اولاد صالح هغهٔ ته به فائده ورکوی چه په شرعی طريقه ئے استعمال کړے وی. يا سليم چيچلی شوی ته وئيلے شی مراد ترينه ويريدونکے دے.

٩٠ :- هر کله چه ورځ د قيامت ئے مخکښ ذکر کړه نو پدے آيتونو کښ د هغے ورځے بعض تفصيلی حالات ذکر کوی پدے آيت کښ بشارت دے په نزديکت د جنت سره يعنی متقيانو ته د مزل کولو تکليف نشی ورکيدے بلکه جنت به ورته نزدے کړے شی.

٩١ :- دا تخويف اخروی دے . غَاوُوْنَ نه مراد مشرکان عابدان دی چه عبادت او طاعت ئے کړيدے د مشرکانو مليانو او پيرانو او اقتدار والو او دا شرک ئے کړيدے په وسوسے د ابليس او د اولاد د هغهٔ سره.

٩٢ :- دا تپوس د زورنے دے د پاره د اظهار د عجز د معبودانو د دوی او مراد د دے معبودانو نه هغه کسان دی چه هغوی هم مشرکان او بدعتيان وو.

٩٣ :- د عابدانو مدد نشی کولے چه د عذاب نه ئے بچ کړی. اَوْ يَنْتَصِرُوْنَ يعنی د ځان نه هم عذاب نشی دفع کولے.

فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُنَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودُ إِبْلِيسَ

په هغې کښې دوی او سرکشان . او لښکرے دَ ابلیس

أَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٦﴾

ټول . او به وائی دوی او حال دا چه دوی په هغې کښې دَ یو بل سره جګړے کوی .

تَاللَّهِ إِنْ كُنَّا لَفِي ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٩٧﴾ إِذْ

قسم په الله تعالیٰ باندے یقینًا مونږ وُو خامخا په ګمراهئ ښکاره کښې . کله چه

نُسَوِّيكُم بِرَبِّ الْعَٰلَمِينَ ﴿٩٨﴾ وَمَا أَضَلَّنَا

برابر ګڼړلئ مونږ تاسو دَ رب العالمین سره . او نه وُو بے لارے کړے مونږ لره

إِلَّا الْمُجْرِمُونَ ﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا مِن شَٰفِعِينَ ﴿١٠٠﴾

مګر مجرمانو . پس نشته مونږ لره سفارش کوونکی .

ف٩٤ . هُمْ نه مراد دغه معبودان دی او غَاوُنَ نه مراد عابدان دی .

ف٩٥ . دَ ابلیس لښکرے هغه وی چه دَ ابلیس په وسوسے سره په مختلفو ګناهونو کښې اخته شوے دی .

ف٩٦ ، ف٩٧ ، ف٩٨ ، ف٩٩ :- هر کله چه دا عابدان دَ دغه معبودانو نه نا امید شول نو ورسره به جګړه شروع کړی .

نُسَوِّيكُمْ ، مراد دا دے چه کوم طاعت او عبادت دَ الله تعالیٰ پکار وُو دغسے مونږ تاسو لره کړے وے .

تسویه ، (برابری) په ټولو صفاتو کښې مراد نه ده ځکه چه ټولو مشرکانو خپل معبودان دَ الله تعالیٰ نه کم او کوز ګڼړلے دی او وسیلے ئے ګرځولے دی الله تعالیٰ ته . لکه چه لفظ دَ من دون الله په ډیرو آیاتونو آیت دَ سورة یونس ف١٨ او سورة زمر ف٣ پدے باندے دلیل دے .

الْمُجْرِمُونَ ، دَ دے نه مراد ابلیس او دَ هغه ذُرِّيَّه دی دَ هغوی وسوسے سبب دَ ګمراهئ دَ خلقو او ګرځیدلے .

ف١٠١ ، ف١٠٠ ، ف١٠٢ :- پدے درے آیاتونو کښې دَ ـ ځ کیدلو درے طریقے ذکر کوی چه هغه طریقے دوی ته هیڅ فائده نشی ورکولے . سفارش ،

وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿۱۰۱﴾ فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً

او نه دوست گرم (مهربان) - پس که چرے وے موږ له دوباره تلل دُنیا ته

فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۰۲﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ

نو وے به موږ دَ مؤمنانو نه - یقینًا په دیکښې

لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۱۰۳﴾

خامخا عبرت دے، او نه دی ډیر دَ دوینه مومنان -

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿۱۰۴﴾

او یقینًا ستا رب خامخا هغهٔ زورآور رحم کوؤنکے دے -

كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿۱۰۵﴾ إِذْ قَالَ

دروغژن کړے وؤ قوم دَ نوح علیه السلام پیغمبرانو لره - کله چه اُوئیل

دوست مخلص، دنیا ته واپسی -

۱۰۳، ۱۰۴ :- وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ، مراد دَ دینه مخکنی او روستنی مراد دی یعنی په زمانه دَ ابراهیم علیه السلام کښې او په اوسنۍ زمانه کښې اکثر خلق ایمان نه لري -

۱۰۵ :- دَ دے آیت نه دریمه واقعه شروع ده - كَذَّبَتْ، سره ئے شروع دَ دے وجے نه اوکړه چه په دے سورت کښې مقصد بیان دَ حال دَ مکذبینو وؤ - او تکذیب سبب دَ عذاب دے - او مؤنث ئے دَ دے وجے نه راؤړو چه دَ دوی سپک والے اوکړیشی -
مُرْسَلِينَ ئے دَ دے وجے نه اوئیلو چه دَ ټولو رسولانو مقصد یو دے چه هغه توحید دے نو دَ یو تکذیب سره دَ ټولو تکذیب راغے او په دیکښې اشاره ده چه انکار دَ توحید ډیر لوے ګناه ده او منکر دَ توحید نه دَ ټولو رسولانو په نیز بانسے کافر دے - او دَ دے آیت نه روستو دَ پنځه انبیاء علیهم السلام قصّے ذکر کوی او دَ هغوی ئے په پنځو پنځو خبرو کښې یو والے ذکر کړیدے -

لَهُمْ اَخُوْهُمْ نُوْحٌ اَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿١٠٦﴾ اِنِّیْ

دوېته ورور د دوی نوح آیا ځان نه بچ کوئ د عذاب نه. یقینًا زه

لَكُمْ رَسُوْلٌ اَمِیْنٌ ﴿١٠٧﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ

تاسو لره رسول امانتدار یم. پس او وېرېږئ د الله تعالیٰ نه (د شرک کولو)

وَاَطِیْعُوْنِ ﴿١٠٨﴾ وَمَآ اَسْــَٔلُكُمْ عَلَیْهِ مِنْ اَجْرٍ

او تابعداري او کړئ زما. او زه نه غواړم ستاسو نه په دې باندې هېڅ بدله

اِنْ اَجْرِیَ اِلَّا عَلٰی رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ ﴿١٠٩﴾

نه ده بدله زما مګر په رب العالمین باندې ده.

سـ١٠٦: اَخُوْهُمْ، په دې سورت کښې په معنیٰ د ناصح او د خیر خواه دې اګر چه د بل قوم نه وی. او د هر یو رسول دلته پنځه پنځه خطابات ذکر کوی اشاره ده چه د ټولو انبیاؤ علیهم السلام په دې پنځه خطاباتو کښې دین یو وؤ. اول خطاب اَلَا تَتَّقُوْنَ، د شرک او کفر نه بچ کېدل یا د عذاب نه ځان ساتل مراد دی.

سـ١٠٧: په دې کښې دویم خطاب دې. لَكُمْ ئې د دې وجې نه مخکښې راوړو چه رسول رالیږلې کېږی د پاره د فائدې د قوم د هغه.
رَسُوْلٌ کښې اشاره ده چه د ځان نه خبرې نه جوړوم. اَمِیْنٌ کښې اشاره ده چه په پیغام د الله تعالیٰ کښې هیڅ نقصان نه کوم.

سـ١٠٨: په دې کښې دریم او څلورم خطاب دې مراد د تقویٰ نه توحید دې او مراد د اطاعت نه اتباع د سنت د رسول ده معلومه شوه چه د ټولو انبیاؤ علیهم السلام مقصد دعوت د توحید او د سنت وؤ.

سـ١٠٩: په دې کښې پنځم خطاب دې مراد د دینه اخلاص دې او تبلیغ د دین په انبیاء علیهم السلام باندې فرض عین دې د دې وجې نه په هغوی باندې اجرت اخستل حرام وؤ دا رنګ هر چا باندې چه یو عبادت فرض عین شی نو هغې باندې اجرت اخستل د دغه عبادت حرام وی تفصیل د مسئلې په تفسیر د سورة بقره کښې تیر شوی دې.

فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿۱۱۰﴾ قَالُوْٓا اَنُؤْمِنُ

پس اوویریږئ د الله تعالیٰ نه او تابعداري او کړئ زما۔ دوی اُوئیل آیا ایمان راوړو مونږ

لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْاَرْذَلُوْنَ ﴿۱۱۱﴾ قَالَ

په تا بانده او حال دا چه تابع کړي دي ستا سپکو خلقو۔ اوئیل

وَمَا عِلْمِيْ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۱۲﴾

هغه نشته علم زما په (حقیقت) د هغه چه دوی عمل کوی۔

ف۱۱۰:۔ دا جمله ئې مقرر کړیده د دے وجے نه چه مراد د تقویٰ نه، د شرک او کفر نه روستو د نورو ګناهونو نه ځان بچ کول دی او مراد د اطاعت نه تابعداری په اعمالو کښې ده روستو د تابعدارئ کولو نه په عقائدو کښې۔

ف۱۱۱:۔ د دعوت د بیان نه روستو تکذیب د قوم ذکر کوی او دا تفصیل د کذبت دے او پدے جمله کښې د کافرانو د طرف نه درے خبرے مقصد دی۔

اول دا چه ستا ملګری سپک کارونه کوونکی او کمزوری او بے عزته خلق دی او دا سے تمام باطل پرست خلق حق پرستو ته سپک ګوری اګر چه حق پرست په نسب کښې اوچت وی د دے وجے نه دلته د اَرْذَلُوْنَ نه د نسب کو حوالے مراد نه دے۔

دویم مقصد، دے ملګرو په زړه کښې په تا ایمان نه دے راوړے هسے سرسری او ښکاره تابعداری کوی۔

دریم مقصد دا دے چه دوی ارذل دی او مونږ اشرف زد مالدارئ د وجے نه یو۔ نو مونږ د دوی سره په یو مجلس کښې کیناستل بده خبره ګنړو نو دوی د خپل مجلس نه او شړه۔ د دے وجے نه په روستو درے آیاتونو کښې د دے درے خبرو په ترتیب سره جواب ورکوی۔

ف۱۱۲:۔ پدے کښې د اولے خبرے جواب دے مراد دا دے چه زه د دوی د سپک کارونو نه خبر نه یم۔

إِنْ حِسَابُهُمْ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّي لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿١١٣﴾

نشته حساب د دوی مګر دے په رب زما باندے که چرے دوی پوهیدلے.

وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٤﴾ إِنْ أَنَا إِلَّا

او نه یم زه شړونکے د مؤمنانو. نه یم زهٔ مګر

نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿١١٥﴾ قَالُوا لَئِن لَّمْ تَنتَهِ

ډیره وړکوونکے ښکاره دوی اُوئیل که چرے منع نه شوے ته

يَا نُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ ﴿١١٦﴾

اے نوح خامخا شے به ته د سنګسار کړیشوؤ نه.

قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾

النصف

اُوئیل دهٔ اے ربه زما یقینًا زما قوم دروغژن کړو ما لره

١١٣:- دا د دویمے خبرے جواب دے چه د زړه د ایمان علم ما سره نشته د هغے حساب د الله تعالیٰ سره دے د دے وجے نه ظاهر حال ته په شرع کښ اعتبار دے.

١١٤:- دا د دریمے خبرے جواب دے حاصل دا دے چه د دوی ایمان ته اعتبار دے غریبئ ته ئے نظر نه کوؤ او ایمان والا د ځان نه شړلے نشم.

١١٥:- اشاره ده چه زهٔ هر کار د الله تعالیٰ په اجازت سره کوم او په مسئله کښ د هیچا رعایت نه کوم.

١١٦:- د قوم سره هیڅ حجت او دلیل نه وؤ نو دباؤ نه ئے شروع کړل او داسے د ټولو باطل پرستو حال دے. او دا د تکذیب دویمه درجه ده.

١١٧:- د قوم په مقابله کښ الله تعالیٰ ته عاجزی کول شروع کړل او دا شهادت د نبی دے د قوم په تکذیب کولو باندے یعنی دوی تر اوسه پورے ایمان قبول نه کړو او توبه د تکذیب نه نهٔ اوباسی نو دوی د عذاب مستحق دی.

فَافْتَحْ بَيْنِيْ وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَّنَجِّنِيْ

پس فیصله اوکړه په مینځ زما او په مینځ د دوی کښ فیصله او بچ کړے ما لره

وَمَنْ مَّعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۱۸﴾ فَاَنْجَيْنٰهُ

او هغه څوک چه ملګری زما دی د ایمان والو نه ـ پس بچ کړو مونږ دهٔ لره

وَمَنْ مَّعَهٗ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿۱۱۹﴾

او هغه څوک چه د دهٔ ملګری وو په کشتئ ډکه کړے شوے کښ ـ

ثُمَّ اَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبٰقِيْنَ ﴿۱۲۰﴾ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ

بیا غرق کړل مونږ پس د دینه باقی خلقو لره ـ یقیناً په دے کښ

لَاٰيَةً ۭ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۱۲۱﴾

خامخا عبرت دے، او نه دی ډیر د دوی نه ایمان والا ـ

وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ﴿۱۲۲﴾ ع

او یقیناً ستا رب خامخا زور آور او رحم کوونکے دے ـ

س۱۱۸ :- دا دُعا د شر ده په قوم باندے هر کله چه د هغوی د ایمان نه نا امیده شو په سبب د وحی د الله تعالیٰ لکه چه سورة هود س۳۶ کښ تیر شوے دی ـ او دُعا ده د پاره د نجات د اهل ایمان او فَتْحٌ په معنیٰ د واضحه فیصلے ده مراد ترینه عذاب دے په دغه قوم باندے دا سے په اعراف س۸۹ کښ دی ـ

س۱۱۹ :- دا قبولیت د دویمے دُعا دے ـ اَلْفُلْكِ دلته مفرد مذکر دے ځکه صفت ئے هم مذکر دے ـ

س۱۲۰ :- دا قبولیت د اولے دُعا دے ـ اَلْبَاقِيْنَ ئے ځکه اوئیل چه د هغوی نه علاوه په دنیا کښ نور انسانان نه وو صرف هغوی باقی پاتے وو د مومنانو د نجات نه روستو ـ

س۱۲۱، س۱۲۲ :- عذاب په دشمنانو مکذبینو او نجات د مؤمنانو د پاره دا بله نمونه ده ـ

كَذَّبَتْ عَادُ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ

دروغژن کړیوؤ عادیانو پیغمبرانو لره - کله چه اُوئیل دویته

أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ إِنِّي لَكُمْ

ورور دَ دوی هود علیه السلام آیا ځان نه بچ کوئ دَ عذاب نه - یقینًا زهٔ تاسو لره

رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٢٥﴾ فَٱتَّقُوا ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٢٦﴾

رسول امانتدار یم - نو اویریږئ دَ الله تعالیٰ نه او تابعداری کوئ زما -

وَمَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ

او نه غواړم زهٔ ستاسو نه پدے بانډے هیڅ بدله نه ده بدله زما

إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٢٧﴾ أَتَبْنُونَ بِكُلِّ

مګر ده په رب دَ عالمینو بانډے - آیا آبادوئ په هره

رِيعٍ ءَايَةً تَعْبَثُونَ ﴿١٢٨﴾ وَتَتَّخِذُونَ

ډیرئ بانډے نخه عبث کار کوؤنکی یئ - او جوړوئ

سـ ۱۲۳ ، سـ ۱۲۴ ، سـ ۱۲۵ ، سـ ۱۲۶ ، سـ ۱۲۷ :- دا خلورمه واقعه ده چه عادیانو تکذیب کړیوؤ نو عذاب پرے نازل شو - او دَ هود علیه السلام دَ بیان خلاصه ئے په پنځو خبرو کښ ذکر کړه -

سـ ۱۲۸ :- دَ شرک نه علاوه دغه قوم دنیا پرست او سرمایه دار وؤ نو په هغے بانډے زور نه ورکوی -

رِیْعٍ . په معنیٰ دَ ډیرئ ، او په معنیٰ دَ لارے او دَرّه دَ مینځ دَ غرونو هر یو معنیٰ مراد کیدیشی دوی به پداسے ځایونو کښ دَ خپل قومیت نخے او مینارے جوړولے لکه اوس چه قومی او حکومتی مینارونه جوړوی او په هغے بانډے بے شماره روپئ خرچ کوی بغیر دَ څهٔ فائدے نه دا عادت دَ جاهلانو دے -

تَعْبَثُوْنَ ، یعنی دا نخے ئے عبث او بے فائدے جوړولے یا دا چه په لارے تیریدونکو پسے مسخرے او عبث کارونه کوئ -

مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ﴿۱۲۹﴾ وَإِذَا

بنګلې د دې د پاره چه تاسو به همیشه اوسئ. او کله چه

بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ﴿۱۳۰﴾

نیول کوئ تاسو نو نیول کوئ تاسو ظلم کوونکي.

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿۱۳۱﴾ وَاتَّقُوا

نو او یریږئ د الله تعالیٰ نه او تابعداري اوکړئ زما. او اویریږئ

الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿۱۳۲﴾

د هغه ذات نه چه زیاتې کړیدي هغه نعمتونه چه تاسو ئې پیژنئ.

۱۲۹ :- مَصَانِعَ، په معنیٰ د مصبوط او اوچتې بنګلې یا حوضونه د اوبو لیکن بې مقصده په ئې جوړول.

لَعَلَّكُمْ، په معنیٰ د استفهام توبیخي دې یا لَعَلَّ په معنیٰ د ګې دې یعنې ستاسو داراده ده چه فنا به په تاسو باندې نه راځي یعنې مرګ مو هم هیر کړیدې.

۱۳۰ :- د سرمایه دارئ سره د هغوی صفت د ظلم ذکر کوي یعنې سرمایه دار ظالم او ناترسه وي.

بَطَشَ، رانیول بغیر د جرم نه او وژل، بې عزته کول.

جَبَّارِينَ، جبار هغه څوک دې چه د ځان د پاسه هیڅ قانون نه مني خودسر او سرکش وي. دوي هم د الله تعالیٰ قانون نه منلو.

۱۳۱ :- دا تقویٰ او اطاعت په باره د احکامو کښې مراد ده.

۱۳۲ :- دا تذکیر دې په نعمتونو سره او بِمَا تَعْلَمُونَ کښې اجمال او ابهام دې اشاره ده ډیر والي ته او تَعْلَمُونَ کښې اشاره ده چه پوهیږئ چه دا نعمتونه د طرف د الله تعالیٰ نه دي.

أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَّبَنِيْنَ ﴿۱۳۳﴾ وَجَنّٰتٍ

زیاتی کړیدی تاسو لره څاروی او ځامن . او باغونه

وَّعُيُوْنٍ ﴿۱۳۴﴾ اِنِّيْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ

او چینے . یقینا زهٔ ویریږم په تاسو باندے د عذاب

يَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿۱۳۵﴾ قَالُوْا سَوَآءٌ عَلَيْنَآ

د ورځے لوے نه . اُوئیل دوی برابره خبره ده په مونږ باندے

اَوَعَظْتَ اَمْ لَمْ تَكُنْ مِّنَ الْوٰعِظِيْنَ ﴿۱۳۶﴾

که وعظ کوے ته یا نه ئے ته د وعظ کوؤنکو نه .

اِنْ هٰذَآ اِلَّا خُلُقُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۱۳۷﴾ وَمَا

نه دی دا مګر عادتونه د زړو خلقو دی. او نه یو

نَحْنُ بِمُعَذَّبِيْنَ ﴿۱۳۸﴾ فَكَذَّبُوْهُ

مونږ عذاب راکړے شوی . نو دوی دروغژن کړو هغه

۱۳۳ ، ۱۳۴ :- دا تفصیل د ما قبل دے . اشاره ده چه دوی ډیر جاګیر دار وو او اولاد (ځامن) ئے هم په کثرت سره وو .

۱۳۵ :- دا تخویف دے په عذاب سره د وجے د ناشکرئ د دغه نعمتونو نه .

۱۳۶ :- دا د هغوی جابریت او سرکشی ده چه نبی ته ئے اُوئیل ستا وعظ په مونږ باندے اثر نه کوی .

۱۳۷ :- هٰذَآ ، اشاره ده عذاب ته یعنی (قحط وغیره) چه ته ئے عذاب ګنړے دا عذاب نه دے دا سے عادات او ګردش د زمانے په مخکنو خلقو باندے هم راغلے دی . یا اشاره ده آبادئ او ظلمونو کولو ته چه دا زمونږ د مشرانو طریقه ده .

۱۳۸ :- یعنی دا عذاب نه دے (کوم قحطونه وغیره چه په مونږ باندے راځی) . یا دا چه په مونږ باندے هیڅ عذاب نشی راتللے ځکه چه

فَاَهْلَكْنٰهُمْ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً ۭ

پس هلاک کړل موږ دوی لره، یقیناً په دیکښې خامخا عبرت دے،

وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۱۳۹﴾ وَاِنَّ

او نه دی ډیر د دوی نه مؤمنان - او یقیناً

رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ﴿۱۴۰﴾ ع

ستا رب خامخا هغه زورآور رحم کوونکے دے.

كَذَّبَتْ ثَمُوْدُ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۱۴۱﴾ صلے اِذْ قَالَ

دروغژن کړیوؤ ثمودیانو پیغمبرانو لره- کله چه اووئیل

لَهُمْ اَخُوْهُمْ صٰلِحٌ اَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۱۴۲﴾ ج

دوی ته ورور د دوی صالح علیه السلام آیا ځان نه بچ کوئ د عذاب نه.

اِنِّيْ لَكُمْ رَسُوْلٌ اَمِيْنٌ ﴿۱۴۳﴾ لا فَاتَّقُوا اللّٰهَ

یقیناً زه تاسو لره رسول امانتدار یم - نو اوویریږئ د الله تعالیٰ نه

وَاَطِيْعُوْنِ ﴿۱۴۴﴾ ج وَمَآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ

او تابعداري کوئ زما- او زه نه غواړمه ستاسو نه په دے باندے هیڅ

اَجْرٍ ج اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰي رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۴۵﴾ ط

بدله نه ده بدله زما مګر په رب العالمین باندے ده.

ډیر قوت والا یو.

۱۳۹، ۱۴۰:- اشاره ده چه سبب د هلاکت تکذیب دے- اونوره تشریح مخکښې تیره شویده.

۱۴۱ نه تر ۱۴۵ پورے پدے آیاتونوکښې پنځمه واقعه ده د قوم د صالح علیه السلام چه ثمودیان دی- او د دے نبی په بیان کښې هم پنځه خبرے دی تشریح ئے مخکښې شویده.

أَتُتْرَكُوْنَ فِىْ مَا هٰهُنَآ اٰمِنِيْنَ ﴿١٤٦﴾ فِىْ جَنّٰتٍ

آیا تاسو به پریخودلے شئ په هغه نعمتونو کښې چه دلته دی امن والا. په باغونو کښې

وَّعُيُوْنٍ ﴿١٤٧﴾ وَّزُرُوْعٍ وَّنَخْلٍ طَلْعُهَا

او چینو کښې. او فصلونو کښې او کجورو کښې چه غنچکونه دَ هغې

هَضِيْمٌ ﴿١٤٨﴾ وَتَنْحِتُوْنَ مِنَ الْجِبَالِ

تازه (نرم) دی. او کنستل کوئ تاسو دَ غرونو نه

بُيُوْتًا فٰرِهِيْنَ ﴿١٤٩﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ

کوټې بے فائدے. پس اوویریږئ دَ الله تعالیٰ نه

۱۴۶:- دا قوم هم جاګیردار او صنعتکار وو او دائے سبب دَ امن دَ عذاب نه ګڼرلو په دے وجه زجر ورکوی.

مَا هٰهُنَآ، هغه نعمتونه چه ستاسو په دے وطن کښې دی نو مَا موصوله دے هٰهُنَا صله ده دا اجمال دے.

۱۴۷، ۱۴۸:- دا تفصیل دے دَ نعمتونو هر کله چه دوی جاګیردار وو یعنې جائیداد او زمکے یے ډیرے وے دَ دے وجے نه زُرُوْعٍ وَّنَخْلٍ یے ذکر کړو.

طَلْعٌ، اول چه دَ اونے دَ کجورے نه دَ څانګو په ویخونو کښې کسوره غوندے را ښکاره شی چه په هغې کښې دننه ترو ترو دانو وړے وی هغه کسوړے ته طلع وئیلے کیږی او دا رنګ دننه وړی ته هم طلع وئیلے کیږی دلته دویمه معنیٰ مراد ده.

هَضِيْمٌ، نرم، چه یو بل سره پیوست وی او چه کوتے ورته نزدے کړے نو دوړیږی. او قرطبی دَ ماوردی نه دولس اقوال دَ دے په معنیٰ کښې نقل کړیدی.

۱۴۹:- دا زجر دے دَ هغوی په بے فائدے او بے ضرورته صنعتکارئ دَ کتو باندے په دے زمانه کښې هم په ډیرو وطنونو کښې دا کارونه شروع دی.

وَأَطِيعُونِ ﴿١٥٠﴾ وَلَا تُطِيعُوٓا أَمْرَ

او زما تابعداري اوکړئ. او تابعداري مه کوئ د طريقے

الْمُسْرِفِينَ ﴿١٥١﴾ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ

د ډيرو تونکو د حد نه. هغه کسان چه ورانے کوي

فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿١٥٢﴾ قَالُوٓا

په ملک کښې او اصلاح نه کوي. اُوئيل دوي

إِنَّمَآ أَنتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٣﴾ مَآ أَنتَ

يقيناً ته د جادو کړيشوؤ نه يې. نه يې ته

إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا ۖ فَأْتِ بِآيَةٍ إِن كُنتَ

مګر بنده يې زمونږ پشان، پس راوړه ته يو نخه که چرے ته

مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٥٤﴾ قَالَ هَٰذِهِ نَاقَةٌ

د رشتينو نه يې. اوئيل هغهٔ دا اوښه ده

فَارِهِينَ، خپل مهارت ښکاره کوؤنکي، لويي کوؤنکي، عبث کار کوؤنکي، بے خوفه بے خطره.

ف١٥٠:- دا دويم کرت تقوٰی او اطاعت په اعمالو کښې مراد دے.

ف١٥١، ف١٥٢:- د صالح عليه السلام په مقابله کښې نُهه کسان بدمعاشان وؤ او د هغهٔ د قوم د پاره پيشوايان وؤ د صالح عليه السلام د تابعدارئ نه يې منع کوله او خپل اطاعت ته يې خلق رابلل تو پدے آيا تونو کښې د هغوي د اطاعت نه منع کوي او د هغې درے وجې ذکر کوي.

ع١ اسراف، ع٢ فساد، ع٣ عدم اصلاح.

ف١٥٣، ف١٥٤:- پدے کښې د انکار دوه وجې ذکر کړيدي. الْمُسَحَّرِينَ، اوله معنٰی دا چه په تا باندے سحر کړيشويدے اشاره ده چه سحر ډير زورعلم دے يا دا چه (ته تريخے والا يې) خوراک او څښاک ته محتاج يې. دويم دا چه ته زمونږ پشان بشر يې. بيا يې مطالبه د معجزے کړيده.

لَهَا شِرْبٌ وَّلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَّعْلُوْمٍ ﴿١٥٥﴾

دے لره نمبر د اوبو دے او تاسو لره نمبر د اوبو د ورځے معلوم دے.

وَلَا تَمَسُّوْهَا بِسُوْٓءٍ فَيَاْخُذَكُمْ

او مه رسوئ دیته هیڅ تکلیف پس اوبه نیسی تاسو لره

عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿١٥٦﴾ فَعَقَرُوْهَا

عذاب د ورځے لوئے. پس دوی پریکړل النامونه د هغے

فَاَصْبَحُوْا نٰدِمِيْنَ ﴿١٥٧﴾ فَاَخَذَهُمُ الْعَذَابُ

پس شول دوی پښیمانه. پس اونیوو دوی لره عذاب،

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ

یقینًا په دے کښ شته عبرت، او نه دی ډیر د دوینه

مُّؤْمِنِيْنَ ﴿١٥٨﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيْزُ

مؤمنان. او یقینًا رب ستا خامخا هغه زورآور

ع ٨ ١٢ الرَّحِيْمُ ﴿١٥٩﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوْطٍ

رحم کوونکے دے. دروغژن کړل قوم د لوط علیه السلام

۱۵۵:- د معجزے مطالبه پوره شوه د کټے نه ورله اوښه راپیدا کړله او د دوی چینه د اوبو وه چه د هغے نه به ئے څاروی اوبه کول د هغے نمبرئے ورسره مقرر کړو.

۱۵۶:- دا ذکر د ادب د معجزے دے او بے ادبی د هغے سبب د عذاب دے.

۱۵۷:- دا نهایت بے ادبی او هتک د هغے وو چه د حلالولو په ځائے ټکړے کړه. نادمین، پښیمانه شول په وخت د راتلو د عذاب کښ او دغه وخت توبه نه قبلیږی.

۱۵۸، ۱۵۹:- عذاب د هغوی په سورة اعراف او سورة هود کښ ذکر کړے شویدے.

الْمُرْسَلِيْنَ ﴿١٦٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوْهُمْ

رسولانو لره. کله چه اُوئیل دوی ته ورور (خیرخواه) د دوی

لُوْطٌ أَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿١٦١﴾ إِنِّيْ لَكُمْ رَسُوْلٌ

لوط علیه السلام آیا ځان نه بچ کوئ د عذاب نه. یقیناً زهٔ تاسو لره رسول

أَمِيْنٌ ﴿١٦٢﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَأَطِيْعُوْنِ ﴿١٦٣﴾

امانتدار یم. پس او بریږئ د الله تعالی نه او زما تابعداری کوئ.

وَمَآ أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ

او نه غواړم ستاسو نه په دے باندے هیڅ بدله نهٔ ده

أَجْرِيَ إِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٦٤﴾

بدله زما مګر په رب العالمین باندے ده.

۱۶۰ نه تر ۱۶۴ پورے شپږمه قِصّه ده د قوم د لوط علیه السلام. په دیکښ پنځه امور ذکر کړیدی. دا دلیل دے چه لوط علیه السلام د نورو انبیاؤ پشان د توحید او د اطاعت خپل قوم ته دعوت کړیوؤ او د شرک او کفر نه ئے منع کړیوه.

فائده:- سورة اعراف کښ د لوط علیه السلام په باره کښ أَخُوْهُمْ نه دے ذکر کړے ځکه چه هلته د أخٌ نه مراد قومی ورور ولی ده او لوط علیه السلام د هغه قوم نه نهٔ وؤ او په دے سورت کښ أَخُوْهُمْ ذکر کړے دے ځکه چه دلته مراد د ورور نه خیرخواه او ناصح دے او هر پیغمبر د خپل قوم خیرخواه وی. او بله وجه دا هم وئیلے شویده چه د دے قوم سره ئے سخرګنئ وه د دے وجے نه دلته دا ورورولی مراد ده.

أَتَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعٰلَمِينَ ﴿١٦٥﴾

آیا تاسو بدکاري کوئ د نارینو سره د خلقو نه۔

وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِّنْ

او پرېږدئ هغه چه حلال کړيدي تاسو لره رب ستاسو د

أَزْوَاجِكُمْ ۚ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عٰدُونَ ﴿١٦٦﴾

بيبيانو ستاسو نه، بلکه تاسو قوم يئ د حدنه تيرو تونکي۔

قَالُوا لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهِ يٰلُوطُ لَتَكُونَنَّ

دوی اُوئيل که چرے منع نه شوئ ته اے لوط خامخا شے به ته

مِنَ الْمُخْرَجِينَ ﴿١٦٧﴾ قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُمْ

د وېستلي شوؤ نه۔ اُوئيل هغه يقيناً زه ستاسو عمل لره

مِنَ الْقَالِينَ ﴿١٦٨﴾ رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي

د بدګنړونکو نه يم۔ اے ربه زما بچ اوساتئ ما لره او کورنئ زما

ف١٦٥، ١٦٦:۔ د شرک نه علاوه هغه قوم د نارينو په بدکارئ کښې اخته شوے وؤ او خپلے ښځے ئے پرېخودلے وے او نورے بد اخلاقئ د مارغانو ساتل د هغے جنګول او ميلمنو پورے مسخرے کول په اسے عملونو کښې اخته شوے وؤ۔ په أَنْتُمْ قَوْمٌ عٰدُونَ، کښې ديته اشاره ده چه دغه د عدوان کارونه دي۔ نو په دے آيا تونو کښې هغوی لره زورنه ورکوی۔

ف١٦٧:۔ دا دباؤ وؤ د دے قوم د طرف نه ليکن د بے غيرتئ د وجے نه داسے نشي وئيلے چه مونږ به تا اوباسو بلکه وائي چه ځوک به دے اوباسي۔

ف١٦٨:۔ انبياء عليهم السلام د چا په دباؤ سره حق نه پرېږدي۔ الْقَالِينَ، د قلی نه اخستے شويدے لکه مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰى (سورة الضحىٰ ٣) او قلى بغض او نفرت کول او بد ګنړلو ته که طبعاً وی او که شرعاً وی هم وئيلے کيږي۔

مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴿۱۶۹﴾ فَنَجَّيْنٰهُ وَاَهْلَهٗٓ

دَ سزا دَ هغه عمل نه چه دوی ئے کوی۔ پس بچ کړو موږ ده لره او دَ ده کورنئ

اَجْمَعِيْنَ ﴿۱۷۰﴾ اِلَّا عَجُوْزًا فِى الْغٰبِرِيْنَ ﴿۱۷۱﴾

ټوله۔ مګر بوډئ په پاتے کیدونکو کښې وه۔

ثُمَّ دَمَّرْنَا الْاٰخَرِيْنَ ﴿۱۷۲﴾ وَاَمْطَرْنَا

بیا هلاک کړل موږ نور خلق۔ او باران اووروولو موږ

عَلَيْهِمْ مَّطَرًا ۚ فَسَآءَ مَطَرُ

په دوی باندے ناآشنا باران بد دے باران

الْمُنْذَرِيْنَ ﴿۱۷۳﴾ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً ۗ

وېره ورکړے شوؤ. یقینًا په دیکښې خامخا عبرت دے،

وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۱۷۴﴾ وَاِنَّ

او نه دی ډیر دَ دوی نه مؤمنان۔ او یقینًا

رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ﴿۱۷۵﴾ ع ۹ ۱۳

ستا رب خامخا هغه زورآور رحم کوؤنکے دے۔

س۱۶۹ نه تر س۱۷۵ پورے۔ په ظاهر کښې دُعاء دَ نجات ده دَ خپل ځان او اهل دَ پاره او په حقیقت کښې دعاءِ شر ده په قوم باندے هر کله چه دَ هغوی دَ ایمان نه نا امیده شو۔

عَجُوْزًا، سره ئے تعبیر اوکړو اشاره وه چه دا تر آخر عمر پورے په شرک اوپه کفر کښې باقی وه۔

اَلْغٰبِرِيْنَ، هغه خلق چه په عذاب کښې پاتے شول تر همیشه پورے او دَ دینه معلومه شوه چه په قوم لوط (علیه السلام) کښې مرض دَ شرک وؤ او هغه سبب وؤ دَ پاره دَ عذاب دَ دغه زنانه۔

فَسَآءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِيْنَ، کښې اشاره ده چه دَ دے قوم هیڅ عذر نهٔ وؤ

كَذَّبَ أَصْحٰبُ لْـَٔيْكَةِ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿١٧٦﴾ إِذْ

دروغژن کړل بنړ والو پیغمبرانو لره - هر کله چه

قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿١٧٧﴾ إِنِّيْ

اُوئیل دوئ ته شعیب علیه السلام آیا ځان دَ عذاب نه نهٔ بچ کوئ - یقیناً زهٔ

لَكُمْ رَسُوْلٌ أَمِيْنٌ ﴿١٧٨﴾ فَاتَّقُوا اللهَ

تاسو لره رسول امانتدار یم - نو او ویریږئ دَ الله تعالیٰ نه

وَأَطِيْعُوْنِ ﴿١٧٩﴾ وَمَا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ

او تابعداری زما کوئ - او زهٔ نه غواړم ستاسو نه پدے باندے

مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلٰى

هیڅ بدله نه ده بدله زما مګر دَه په

رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٨٠﴾ أَوْفُوا الْكَيْلَ

رب العالمین باندے - پوره کوئ پیمانه

ځکه چه دوی ته پوره انذار کړے شویوؤ -

۱۷۶ نه تر ۱۸۰ پورے پدیکښں اوومه قصّه ذکر ده دَ شعیب علیه السلام او قوم دَ هغهٔ اصحاب الایکة - غوره داده چه دا بل قوم دے سِوا دَ اصحاب مدین نه ځکه دَ دوی عذاب هم جدا دے دَ عذاب دَ مدین والو نه - شعیب علیه السلام هم پنځه خیرے ذکر کړے دی -

فائده :- دَ شعیب علیه السلام په باره کښں اَخُوْهُمْ نه دے وئیلے ځکه چه دے دَ اصحاب الایکه قومی ورور نه وؤ بلکه دَ مدین والو ورور وؤ او که دَ خیرخواه په معنیٰ سره ئے ذکر کړے وے نو التباس او اشتباه به پیدا شویوے چه شاید دے ئے قومی ورور وؤ ځکه چه دَ دهٔ په باره کښں سورة اعراف کښں اَخُوْهُمْ وئیلے وؤ -

وَلَا تَكُوْنُوْا مِنَ الْمُخْسِرِيْنَ ﴿١٨١﴾ وَزِنُوْا

او مهٔ کیږئ د کمے کوونکو نه - او تول کوئ

بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيْمِ ﴿١٨٢﴾ وَلَا تَبْخَسُوا

په تله برابر سره - او مهٔ نیمګرے کوئ

النَّاسَ اَشْيَآءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي

د خلقو نه مالونه د هغوی او مه ګرځئ په

الْاَرْضِ مُفْسِدِيْنَ ﴿١٨٣﴾ وَاتَّقُوا الَّذِيْ

ملک کښ فساد کوونکي - او اوویریږئ د هغهٔ ذات نه

خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْاَوَّلِيْنَ ﴿١٨٤﴾ قَالُوْٓا

چه تاسو ئے پیدا کړی یئ او خلق مخکني - دوی اُووئیل

س١٨١ ، س١٨٢ ، س١٨٣ :- قوم د شعیب علیه السلام سرهٔ د شرک کولو نه په تجارت کښ ظلم کوؤ د مال د کتهلو د پاره د خیانت طریقے ئے اختیار کړے وے د دے وجے نه شعیب علیه السلام د اصلاح کولو کوشش کوؤ- تشریح د دے په سورة اعراف او سورة هود کښ تیره شوے ده.

قِسْطَاسِ، عربي لفظ دے د قِسط نه اخستلے شوے دے او رومی ژبه کښ هم استعمالیږی. په عربیٔ ژبه کیښ تلے (میزان) ته وائي او په رومیٔ ژبه کښ عدل ته وئیلے شی .

س١٨٤ :- د دے امر د تقوٰی نه مراد تقوٰی ده په اعمالو کښ او د خیانتونو د مالونو نه بچ کیدل -

الجِبِلَّةَ، جمع ده په معنیٰ کښ د دے وجے نه صفت ئے جمع ذکر کړے شوے دے ډیرو خلقو ته وئیلے کیږی او هر کله چه د دهٔ قوم نه وړاندے ډیر قومونه (چه پد دے سورت کښ ذکر شول) تیر شویوؤ د دے وجے نه شعیب علیه السلام د هغوی مخلوقیت په دلیل کښ ذکر کړو.

إِنَّمَآ أَنتَ مِنَ ٱلْمُسَحَّرِينَ ﴿١٨٥﴾ وَمَآ أَنتَ

یقیناً ته د جادوکړو شوؤ نه یې. او نه یې ته

إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَإِن نَّظُنُّكَ لَمِنَ

مګر بنده ئې زمونږ پشان او یقیناً ګمان کوؤ مونږ په تا باندے خامخا د

ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿١٨٦﴾ فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا

دروغژنو نه - نو راوغورځوه په مونږ ټکړے

مِّنَ ٱلسَّمَآءِ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١٨٧﴾

د آسمان که چرے ته یې د رشتینو نه -

قَالَ رَبِّىٓ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨٨﴾

اُوئیل هغه رب زما ښه پوهیږی په هغه عملونو باندے چه تاسو یې کوئ.

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ ٱلظُّلَّةِ

پس دوی هغه ته دروغژن اُوئیل نو اونیولو دوی لره عذاب د ورځے د وریځے ،

إِنَّهُۥ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٨٩﴾ إِنَّ

یقیناً دا دے عذاب د ورځے لوے - یقیناً

ف ١٨٥ ، ف ١٨٦ :- په دے کښ درے اعتراضونه دی د طرف د منکرینو نه. اول دے د مسحرینو نه دے دویم دے بشر دے دریم دے دروغژن دے.

ف ١٨٧ :- په دے کښ طلب د عذاب دے او دا مبالغه ده په تکذیب کښ.

ف ١٨٨ :- اشاره ده چه عذاب زما په اختیار کښ نشته الله تعالیٰ ستاسو په عملونو خبر دے چه دا سبب د استحقاق د عذاب دے.

ف ١٨٩ ، ف ١٩٠ ، ف ١٩١ :- اکثر مفسرینو ذکر کړی دی چه په دوی باندے سخته ګرمی مسلط شوه میوه او سورے او اوبه ورته نه ملاویدلے ناساپه د وریځے سورے په دوی باندے راغے دوی د هغے د لاندے راجمع شول نو د هغے نه په دوی باندے اُور راؤوریدو معلومه شوه

فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیَةً ؕ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ
په دیکښ خامخا عبرت دے ، او نه دی ډیر د دوینه
مُّؤْمِنِیْنَ ﴿۱۹۰﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِیْزُ
مؤمنان - او یقینًا ستا رب خامخا هغهٔ زورآور
الرَّحِیْمُ ﴿۱۹۱﴾ وَاِنَّهٗ لَتَنْزِیْلُ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ ﴿۱۹۲﴾
او رحم کوونکے دے - او یقینًا دا قرآن خامخا نازل کړے شوے دے د رب د مخلوقاتو نه -
نَزَلَ بِهِ الرُّوْحُ الْاَمِیْنُ ﴿۱۹۳﴾ عَلٰی قَلْبِكَ
راکوز شوے دے په دهٔ سره روح امانت دار - ستا په زړه باندے

چه اصحاب الأیکه د مدین والو نه غیر وو ځکه چه په هغوی باندے عذاب د رجفے او صیحے راغلے وو او هرکله چه دوی طلب د عذاب د آسمان د طرف نه کړے وو نو الله تعالی ورباندے عذاب د ظلة د بره طرفنه رااولیږلو -

۱۹۲ :- خلاصه :- د دے آیت نه دریم باب د سورت دے تر آخر د سورت پورے په دیکښ صدق د رسول او د کتاب دے په لس وجهو سره بیا تخویف دنیوی او زجر دے بیا جواب نه دی د دوؤ شبهو په رسالت باندے او په مینځ کښ پنځه امور دی د پاره د داعی او اختتام دے په تخویف دنیوی سره -

ربط :- هرکله چه د قصو مخکنو نه معلومه شوه چه تکذیب د رسولانو سبب د عذاب دے نو صدق د دے رسول او بیا تخویف د عذاب منکرینو ته ذکر کوی د پاره د دے چه تکذیب نه توبه اوباسی -

تفسیر :- په دے اتلس آیاتونو کښ لس وجوهات ذکر کوی د پاره د صدق د رسول او د قرآن په دے ۱۹۲ کښ دوه وجوهات دی - تَنْزِیْلُ ، او نسبت رب العالمین ته -

۱۹۳ :- په دے آیت کښ دریمه وجه ده - الرُّوْحُ الْاَمِیْنُ ، نه مراد جبرائیل علیه السلام دے دلته کښ د قرآن صدق او امانت ثابتول

لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ ﴿١٩٤﴾ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ

د دے د پاره چه ته شے د ویره ورکوونکو نه . په ژبه عربي

مُبِينٍ ﴿١٩٥﴾ وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٩٦﴾

ښکاره . او یقینًا دا قرآن (خبر دے) خامخا په کتابونو د مخکنو کښ دے .

أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَةً أَنْ يَعْلَمَهُ

او آیا نشته دوی لره نخښه چه پوهیږی ردده په صداقت پاندے

عُلَمٰٓؤُا بَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ ﴿١٩٧﴾ وَلَوْ نَزَّلْنٰهُ

عالمان د بني اسرائیلو . او که چرے نازل کړے مونږ دا کتاب

مقصد دے د دے وجے نه د جبرائیل صفت ئے په الامین سره ذکر کړے دے او په کوم ځائے کښ چه د قرآن نه اعتراض دفع کول مقصد وی یعني د قرآن تقدس ثابته وی نو هلته د جبرائیل صفت په القدس سره ذکر کیږی .

١٩٤ :. په دے آیت کښ څلورمه او پنځمه وجه ذکر کړے شویده انزال په زړه باندے او فائده د انذار .

١٩٥ :. په دے کښ شپږمه او اوومه وجه او پوره وضاحت او فصاحت ئے ذکر کړے ده او عربي لغت مُبِينٍ کښ اشاره ده نهایت فصاحت او بلاغت د قرآن ته .

١٩٦ :. په دے آیت کښ اتمه وجه ذکر ده مراد دا دے چه خبر د دے قرآن په مخکښ کتابونو کښ شته یا تصدیق د دے په مخکنو کتابونو کښ شته یا مضمون د دے قرآن په مخکنو کتابونو کښ هم شته او چا چه وئیلے دی چه نفس قرآن په مخکنو کتابونو کښ شته بغیر د دے الفاظو نه نو معلومه شوه چه قرآن نوم د معنیٰ دے دا قول باطل دے امام ابوحنیفه هم د دے قول نه رجوع کړیده .

١٩٧ :. په دیکښ نهمه وجه د صدق : د قرآن ده چه علماء د بني اسرائیلو هم د دے په صدق : باندے عالم او شاهد وو .

عَلٰى بَعْضِ الْاَعْجَمِيْنَ ﴿۱۹۸﴾ فَقَرَاَهٗ عَلَيْهِمْ

په بعضے عجمیانو باندے ۔ پس لوستلے به ئے وُ دا پرے وی باندے

مَّا كَانُوْا بِهٖ مُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۹۹﴾ كَذٰلِكَ سَلَكْنٰهُ

نه وُو دوی په دهٔ باندے ایمان راوړونکی ۔ دغسے ورننه باسو مونږه

فِيْ قُلُوْبِ الْمُجْرِمِيْنَ ﴿۲۰۰﴾ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ

په زړونو د مجرمانو کښ ۔ نه راوړی دوی ایمان پرے قرآن

حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيْمَ ﴿۲۰۱﴾

تر دے پورے چه اُوینی دوی عذاب دردناک لره ۔

فَيَاْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۲۰۲﴾

پس راشی دویته ناګهه او دوی به نه پوهیږی ۔

س ۱۹۸ ، س ۱۹۹ :- په دے آیتونو کښ لسمه وجه ده چه عربیت دَ دے رسول دَ دوی دَ ایمان دَ پاره سبب ښکاره دے ۔ او په یکښ زجر هم دے چه سره دَ دینه چه په عجمی نه دے نازل شوے بیا هم دوی ایمان نه راوړی او په قراءت دَ عجمی سره دوی ایمان نه راوړی دَ وجے دَ تکبر او دَ تعصب نه یا دَ دے وجے نه چه عجمیت کښ دَ عربیت په شان کمال نشته دَ دے وجے نه آخری کتاب او رسول دَ پاره عربیت خاص کړے شو.

س ۲۰۰ ، س ۲۰۱ :- په یکښ زجر دے په انکار دَ قرآن سره یعنی چه دَ اول نه مجرم وی په تکذیب یا په شک کولو سره نو دَ هغهٔ په زړه کښ انکار دَ قرآن داخل کړیشی نو بیا بالکل ایمان نه راوړی څو پورے چه عذاب ئے نه وی لیدلے یعنی دَ بوکفر نه بل کفر پیدا کیږی ۔

سَلَكْنٰهُ ، نسبت الله تعالیٰ ته داسے دے لکه خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ کښ ۔ او هٗ ضمیر انکاری ته راجع دے چه مَا كَانُوْا بِهٖ مُؤْمِنِيْنَ په هغے باندے دلیل دے۔

س ۲۰۲ ، س ۲۰۳ :- دا تخویف دنیوی دے ۔ فَيَاْتِيَهُمْ جواب دَ لَا يُؤْمِنُوْنَ دے او اَنْ پکښ مقدر دے او دا رنګ فَيَقُوْلُوْا هم په يَاْتِيَهُمْ

فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ مُنظَرُونَ ﴿٢٠٣﴾

نو وائي به دوی آیا مونږ له مهلت را کولے شي.

أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٤﴾ أَفَرَءَيْتَ

آیا عذاب زمونږ دوی په تادئ سره غواړی. آیا پس ته پوهه ئې

إِن مَّتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَآءَهُم

که چرے مزے د دنیا ورکړو مونږ دوی لره څو کاله. بیا راشي دوی ته

مَّا كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾ مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم

هغه عذاب چه دوی لره په هغے باندے ویره ورکیدیشي. دفع به نه کړی د دوی نه (دا عذاب)

مَّا كَانُوا يُمَتَّعُونَ ﴿٢٠٧﴾ وَمَآ أَهْلَكْنَا مِن

هغه مزے چه دوی له ورکیدیشي. او نه دے هلاک کړے مونږ هیڅ

قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرَىٰ

کلے مګر هغے لره ویره ورکوونکی دی. د پاره د نصیحت

وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٠٩﴾ وَمَا تَنَزَّلَتْ

او نه یو مونږ ظلم کوونکی. او نه دے کوز راوړے

معانقه ٩

باندے عطف دے نو منصوب دے.

٢٠٤:- دا مستقل زجر دے په استعجال د عذاب سره د تخویف نه.

٢٠٥، ٢٠٦، ٢٠٧:- دا جواب د استعجال دے حاصل دا دے چه عذاب په دوی باندے که هر وخت راشي لیکن د دوی عمر او د دنیا ساز و سامان دوی له هیڅ فائده نشي ورکولے نو بیا ولے استعجال کوی په عذاب سره.

٢٠٨، ٢٠٩:- دا هم جواب د استعجال دے یعنی دوی عذاب غواړی لیکن عادت الٰهیه دا دے چه رسول راشي او پوره انذار او کړی او تذکیر ورکړی روستو د هغے نه په سبب د انکار د دوی سره عذاب راځي.

بِهِ الشَّيٰطِيْنُ ﴿٢١٠﴾ وَمَا يَنۢبَغِيْ لَهُمْ

دا قرآن شیطانانو ـ او نه ښائیږی د دوی د شان سره

وَمَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ﴿٢١١﴾ اِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ

او نه دوی طاقت لری ـ ځکه چه یقیناً دوی د اوریدلو نه

لَمَعْزُوْلُوْنَ ﴿٢١٢﴾ فَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ

خامخا شړلے کیږی ـ نو مه رابله د الله تعالی سره

اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَكُوْنَ مِنَ الْمُعَذَّبِيْنَ ﴿٢١٣﴾

چه اِلٰه (حاجت روا) ئې ګڼړے بل نو شئ به د عذاب ورکړے شوؤ نه ـ

ذِكْرٰى یعنی یذکرون ذکری ـ یا دا مفعول له دے د پاره د مُنْذِرُوْنَ یعنی اَرْسَلْنَا اُرْسِلَ لِاَجْلِ التَّذْكِيْرِ ـ

س ٢١٠ ، س ٢١١ ، س ٢١٢ :- دا عطف په آیت س ١٩٢ باندے او پدے آیاتو کښ جواب دے د اولے شبهے په باره د رسول او د قرآن کښ دوی وئیل چه دا کاهن دے او قرآن اخبار د کهانت دے (کاهن هغه څوک دے چه دعوی کوی د علم د غیبو خبرو د تیر شوؤ یا راتلونکو په واسطه د جناتو مسخر کړے شوؤ سره) ، د جواب حاصل دا دے چه کاهنانو لره خبرونه شیطانان (سرکش جنات) راوړی هر جنی د هغه تابع نه وی او دا قرآن جبرائیل علیه السلام راوړے دے (لکه چه په س ١٩٣ کښ تیر شو) دا شیطانانو نه دے راوړے دا اول جواب دے ـ

دویم دا چه دا قرآن د صدق او د هدایت د وجے نه د شیطانانو سره مناسب نه دے د شیطان خبرے او کار د دروغو او د ګمراهئ وی ـ او قرآن خو ټول رښتیا خبرے او د هدایت دی ـ

دریم دا چه شیطانان د دے قرآن د راوړلو طاقت هم نه لری ځکه چه دوی مجلس د ملائیکو ته غوږ نشی کیخودلے بلکه زغلولے کیږی لکه سورة حجر س ١٨ کښ او سورة صافات س ٨ کښ دی ـ اِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ ، دا علت د مَا يَسْتَطِيْعُوْنَ دے ـ

فائده :- د سَمْعِ اثر مرتب دے په استماع باندے یعنی اګرچه دوی استماع کوی په طریقه د (اِسْتَرَقَ السَّمْعَ) سره لیکن د اوریدلو نه او شړلے شی ـ

س ٢١٣ :- دا بیان د فرق دے په مینځ د دعوت د شیطانانو او د مقصد د قرآن کښ ـ

وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿٢١٤﴾ وَاخْفِضْ

او ادیره وه قبیله خپله نزدے (په نسب کښ). او کوز ساته

جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢١٥﴾

وزر خپل هغه چاته چه تابعداری کوی ستا د ایمان والو نه.

یعنی شیطانان د غیر الله نه حاجتونه غواړی او شرک کوی او شرک ته دعوت ورکوی او ته د قرآن د مقصد موافق د غیر الله نه حاجات مه غواړه کله چه الله ئے او ګڼړے (یعنی واکدار د هر څه او غیبدان) ئے او ګڼړے او حاجات تر ینه غواړے دا خو شرک دے او سبب د عذاب دے او قرآن خو دعوت د توحید ورکوی. خطاب په دے کښ پیغمبر ته دے لیکن مراد تر ینه امتیان دی. او د دے آیت نه تر ۲۲۰ پورے پنځه آداب د داعی د حق د پاره ذکر کوی په یکښ اول ادب دے چه داعی دِ د مشرکانو د تشبیه او د عذاب د اسبابو نه ځان او ساتی.

۲۱۴:- په دے کښ دویم ادب د داعی د پاره ذکر کوی یعنی صاف دعوت ورکول خپلے قبیلے او خپلوانو ته اګرچه مشران وی لوے نسب والا وی، دا د دے د پاره چه نور خلق طعن او نکړی چه خپلوانو ته هیڅ نه وائی او مونږ ته مسئلے کوی. دویم د دے د پاره چه خلق پوهه شی چه دے په دین کښ د خپل او لوے سړی لحاظ نه کوی. دریم چه خپلوان د ده نه دا طمع او نه لری چه دے به زمونږ خیره او منی. بله خاصه وجه په دعوت د قریشو کښ دا ده چه په هغوی باندے د نورو خلقو اعتماد وو او دوی پښان د پیرانو وو او عام خلق د دوی مریدان او تابع وو او هر کله چه متبوع او پیر ایمان راوړی نو تابعدار او مریدان ضرور ایمان راوړی نو دویته دعوت ذریعه ده د دعوت د عام کولو د پاره.

۲۱۵:- دا دریم ادب دے په یاره د ملګرو کښ چه داعی دِ د خپلو ملګرو سره شفقت او نرمی کوی او دا سے سورة حجر ۸۸ کښ تیر شویدی. د مرغانو عادت دے چه الوځی نو وزرے پورته کړی او کله چه کوزیګی نو وزرے ختته کړی نو دا کنایه ده د تواضع او انکسار نه د ملګرو

فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا

نو که دوی ستا نافرمانی اوکړي نو ورته اووایه یقینًا زه بیزاره یم دَ هغه نه

تَعْمَلُونَ ۝٢١٦ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ

چه تاسو یې کوئ. او ځان اوسپاره په زورآور

الرَّحِيمِ ۝٢١٧ الَّذِي يَرَاكَ حِينَ

اورحم کوونکي باندې. هغه ذات دې چه وینې تا لره کوم وخت چه

تَقُومُ ۝٢١٨ وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ ۝٢١٩

ته اودریږې. او اوړیدل ستا په سجده کوونکو کښې.

إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝٢٢٠ هَلْ

یقینًا الله تعالیٰ هغه هرڅه آوري او په هرڅه باندې پوهیږي. آیا

سره. دا رنګ چرګ دَ شفقت دَ وجې نه په خپلو بچو باندې وزرې خوروي.

۲۱۶:- دا څلورم ادب دې په باره دَ مخالفت کوونکو کښې یعنې څوک چه پیغمبر نه مخالفت کوي نو دَ هغوی نه براءت کول پکار دي او په اعلان براءت کښې مقصد دا دې چه څوک دَ دې جرم نسبت داعي ته اونکړي.

۲۱۷ نه تر ۲۲۰ پورې دا پنځم ادب دې یعنې هرکله چه دَ مخالفینو نه براءت کول ګران کار دې نو دَ هغې علاج توکل علی الله دې او دَ هغهٔ پنځه صفات یې ذکر کړیدي چه هغه دلیل دَ صحت او دَ حصر دې دَ توکل دَپاره په الله تعالیٰ پورې.

حِينَ تَقُومُ، هر قیام ته شامل دې او خصوصًا دَ خوب نه بیدارئ دَپاره دَ عبادت دَ شپې.

وَتَقَلُّبَكَ، حالت بدلیدل دَ قیام نه رکوع ته او دَ رکوع نه سجدې ته او سجدې نه قعدې ته او دَ قعدې نه قیام ته دا ټول اشاره ده اعمالو دَ مانځه ته.

هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيٰطِينُ ﴿٢٢١﴾

خبردار کړم تاسو لره په باره د هغه چاچه راکوزیږی په هغه باندے شیطانان.

تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٢٢٢﴾

راکوزیږی په هر دروغژن گناهګار باندے.

يُلْقُونَ السَّمْعَ وَأَكْثَرُهُمْ كٰذِبُونَ ﴿٢٢٣﴾

اچوی دوی (په غوږونو د کاهنانو کښ) آوریدلے شوے خبرے او ډیر د دوی نه دروغژن دی.

السّٰجِدِيْنَ، نور ملګری مونځ کوونکی د جماعت یعنی الله تعالیٰ عالم دے که د شپے مونځ کوے او که د ورځے او که یواځے مونځ کوے او که په جماعت سره یا مراد د دینه ګرځیدل دی د موحدینو سره او بعضے مفسرینو ویلی دی چه مراد د دے پشت په پشت د نبی صلی الله علیه وسلم په مخکنو کښ د آدم علیه السلام نه تر پلار د هغه پورے په موحدینو کښ. لیکن په دے باندے اعتراضات دی او دا ضعیف قول دے.

۲۲۱، ۲۲۲، ۲۲۳:۔ اول ئے حال د شیطانانو بیان کړو بیا ئے حال د صالحینو بیان کړو نو اوس حال د ملګرو د شیاطینو بیانوی او د جواب د شبهے تتمه ده حاصل دا چه ملګری د شیطانانو دروغژن ګناهګار دی تلبیس د رشتیا او د باطلو کوی او دا پیغمبر او صحابه د دے صفاتو نه پاک دی نو څه رنګ شبهه کوئ.

أَفَّاكٍ أَثِيمٍ، دا د کاهن صفتونه دی او دواړه صیغے د مبالغے دی په ډیر والی باندے دلالت کوی.

يُلْقُونَ السَّمْعَ، السمع په معنیٰ د مسموع دے مطلب دا دے چه کومه یوه خبره ئے د ملائیکو نه آوریدلے وی هغه د کاهن په غوږ کښ اوغورځوی او دا کاهن ورسره نور دروغ د ځان د طرف نه ګډ کړی نو هر کله چه د هغهٔ یوه خبره رشتیا معلومه شی نو خلق د هغهٔ د نورو دروغو تصدیق کوی هم دا رنګ حدیث صحیح کښ ذکر دی. یا السَّمْعَ په معنیٰ د غوږ دے یعنی شیطانان ملائیکو ته غوږ کیدی او دروغ خبرے ورسره ګډے کړی.

وَالشُّعَرَآءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُنَ ﴿۲۲۴﴾ اَلَمْ تَرَ

او شاعران روان وي په هغوی پسې سرکشان خلق - آیا ته نه ګورې

اَنَّهُمْ فِيْ كُلِّ وَادٍ يَّهِيْمُوْنَ ﴿۲۲۵﴾

چه دوی په هره کنده کښې ګرځي ګرځي.

ف۲۲۴:- په دې آیت کښې د دویمې شبهې جواب دې منکرینو وئیل چه دا شاعر دې او دا قرآن د ده اشعار دی او د منکرینو په نیز دا ثابته وه چه شاعر دروغو لره په شعر سره خائسته کوی او خلقو باندې اثر کوی - جواب ورکوی په درې طریقو سره په دې آیت کښې.

اوله طریقه د جواب دا ده اِسْتِدْلَال بِالصَّاحِبِ وَالْقَرِيْنِ (مثال دې چه سړی نه مه ګوره ملګری ته یې اوګوره) یعنی د شاعرانو تابعدار او ملګری ګمراهان، بدمعاشان، فاسقان وی او د دې نبی صحابه سجده کوؤنکی، ژړا کوؤنکی، دنیا سره محبت نه کوؤنکی دی (داړنګ په تفسیر سراج المنیر کښې دی).

فائده:- هر کله چه د خائسته صفاتو د صحابو نه صدق - د نبی صلی الله علیه وسلم باندې استدلال اوکړې شو نو لازمی نتیجه دا ده چه څوک د صحابه کرامو بدی وائی او هغوی ته سبّ وشتم کوی نو هغه د نبی تکذیب کوی.

ف۲۲۵:- په دې کښې دویمه طریقه د جواب ده چه شاعران بې هوده کلام او متضاد خبرې کوی او د دنیا د لالچ د وجې نه د چا مدح او د چا هجوه کوی - او لفظ د يَهِيْمُوْنَ کښې تشبیه دوی ورکوی د اوښانو او تږو سره چه هرې کندې او صحراء ته د خوراک څکاک په حرص کښې ګرځي - او هر چه قرآن او د دې نبی صلی الله علیه وسلم حال دې نو د هدایت او د حکمت د خبرو نه ډک دې دنیا پرستۍ او هوا پرستۍ نه خالی دې.

وَاَنَّهُمْ يَقُوْلُوْنَ مَا لَا يَفْعَلُوْنَ ﴿۲۲۶﴾

او يقينًا دوى وائى هغه چه نه ئے كوى دوى۔

اِلَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ

مگر هغه كسان چه ايمان ئے راوړے دے او عمل نيك كوى (په تابعدارئ

وَذَكَرُوا اللّٰهَ كَثِيْرًا وَّانْتَصَرُوْا مِنْۢ

د سنت كښ) او ياد وى الله تعالىٰ لره ډير او بدل ئے واخستو

بَعْدِ مَا ظُلِمُوْا ۭ وَسَيَعْلَمُ الَّذِيْنَ

روستو د هغے نه چه په دوى باندے ظلم كړے شوے ؤ۔ او زر دے چه پوهه به شى هغه كسان

ظَلَمُوْٓا اَيَّ مُنْقَلَبٍ يَّنْقَلِبُوْنَ ﴿۲۲۷﴾ ع

۱۱ ع ۳۴ ۱۵

چه ظلم ئے كړے دے چه كوم اړخ ته دوى آړوى۔

۲۲۶:۔ په دے كښ دريمه طريقه د جواب ده چه د شاعرانو قول او عمل مختلف وى۔ د رسول د محبت شعرونه وائى او سيرت او صورت ئے د هغے نه خلاف وى نورو خلقو له د نيكو اعمالو او د سخاوت وغيره ترغيبونه وركوى او پخپله پرے عمل نه كوى۔ او د دے نبى او د دۀ د ملګرو قول او عمل بالكل يو شان دى۔

۲۲۷:۔ هر كله چه شاعرانو كښ صحيح مؤمنان هم شته لكه په صحابه كرامو رضى الله عنهم كښ حسان بن ثابت رضى الله عنه او نور هم، د دے وجے نه د هغوى استثناء كوى او څلور صفتونه ذكر كوى ع۱ ايمان ع۲ عمل صالح ع۳ ذكر كثير ع۴ بدله او انتقام اخستل۔ يعنى د دوى اشعارو كښ ايمان او اعمالِ صالحو ته ترغيب وى او د الله تعالىٰ ثناء او حمد باندے مشتمل وى او هر كله چه كافران شاعران د نبى صلى الله عليه وسلم يا د مسلمانانو يا د اسلام هَجْوَ اوكړى نو دوى د پاره د انتصار د هغوى په هَجْوَ كښ جوابى اشعار وائى ځكه دا هم يو قسم جهاد باللسان دے ځكه چه مشهوره ده د غشى زخم جوړيږى خو د

ژبے زخم نه جوړیږی - او په آخر دَ سورت کښې تخویف شدید دے ظالمانو شاعرانو او نورو منکرینو ته -
سَيَعْلَمُ، کښې تهدید دے - اَلَّذِيْنَ ظَلَمُوْٓا کښې تعمیم دے اَیٌّ کښې ابهام دے - مُنْقَلَبٍ کښې دَ دوی دَ نعمتونو او خوشحالو انقلاب ته اشاره ده چه دا به په غمونو سره بدل کړے شی ځکه چه لفظ دَ مرجع، اکثر وئیلے کیږی واپس کیدل اول حال ته او لفظ دَ مُنْقَلَبٍ واپس کیدل دی بد حال ته . يَنْقَلِبُوْنَ، کښې تجدّد دَ انقلاب ته اشاره ده چه حالت به ئې نوے نوے فساد او خرابئ طرف ته بدلیږی -

(ختم شو تفسیر دَ سورة الشعرآء په فضل دَ الله تعالى او په کرم دَ هغه سره)

سورة النمل مكية	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	آیاتها: ۹۳ رکوعاتها: ۷

خاص په نوم د الله تعالی امداد غواړو په شروع کولو کښې چه رحمٰن او رحیم دے

طٰسٓ ۚ تِلْكَ اٰيٰتُ الْقُرْاٰنِ وَكِتَابٍ

دا آیاتونه د قرآن او د کتاب

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سورة النمل ، دویم نوم ئے سورة سلیمان دے

ربط :۔ د دے سورت د سورة شعراء سره دا دے۔ ع۱ چه په هغه سورت کښې اظهار د غضب او نعمتِ الهیه وؤ نو په دے سورت کښې اظهار د علم او د حکمت د الله تعالی دے په مخلوق کښې۔

ع۲ په هغه سورت کښې نقلی دلیلونه وؤ په توحید باندے نو په دے سورت کښې دوه علتونه ذکر کوی د پاره د رد د شرک۔

ع۳ د هغه سورت په آخر کښې صدق د قرآن او د رسول ئے ذکر کړو په دفع کولو د شبهاتو سره نو په دے سورت کښې ترغیب ورکوی قرآن ته او نبی صلی الله علیه وسلم دویشت خطابات کوی۔

دعوٰی د دے سورت :۔ اثبات د توحید د الوهیت د الله تعالی دے په دوه علتونو سره۔

اول علت دا دے چه ټول بزرګان بندګان سلامتیا او عافیت کښې الله تعالی ته محتاج دی۔

دویم علت دا دے علم د غیب په الله تعالی پورے خاص دے او دا دواړه علتونه په ضمن د ځلورو قصو کښې ذکر کوی او دا رنګ په عقلی دلیلونو سره په رد د الوهیت د غیر الله باندے او ماخذ د دے دعوے د ۲۰ نه تر ۴۳ پورے او په ۵۹ ، ۶۵ کښې دے۔

خلاصه :۔ د دے سورت دا ده چه دا سورت تقسیم دے درے بابونو ته۔

اول باب تر ۶ پورے دے په دے کښې ترغیب دے قرآن کریم

مُّبِينٍ ﴿۱﴾ هُدًى وَّبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿۲﴾

ښکاره کوونکی (د حق او باطل) دی هدایت دے او خوشحالی ده د پاره د مؤمنانو.

الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ

هغه کسان دی چه پابندی کوی د مانځه او ورکوی

الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿۳﴾

زکوٰة او دوی په آخرت کښ هم دوی یقین لری.

ته په ذکر د څلورو صفاتو د قرآن او څلور صفات د اهلِ قرآن او زجر دے منکرینو د قرآن ته او تخویف اخروی او تسلی ده نبی صلی الله علیه وسلم ته.

تفسیر:- ۱:- دا د مقطعاتو نه دے او کیدیشی چه ط اشاره وی حکمتونو ته چه په طور کښ ئے موسیٰ علیه السلام ته ورکړے وو او هغه سبب او ګرځیدو د پاره د سقوط د فرعون چه غیر شرعی سیاست او حکومت ئے کوو- او س اشاره وی حکمتونو د سلیمان علیه السلام ته چه تعلق لری د شرعی سیاست سره- او میم پدے سورت کښ ئے نه دے ذکر کړے ځکه چه احوال د محمد صلی الله علیه وسلم ئے په دے سورت کښ په اختصار سره ذکر کړے دی او بیا پدیکښ ترغیب دے قرآن کریم ته او پدے کښ ئے دوه اوصاف ذکر کړے دی- اول الکتاب اشاره ده جامعیت د دیته. دویم مُّبِينٍ سره د جامعیت نه وضاحت د مقاصدو ته اشاره وه.

۲:- پدیکښ نور دوه صفتونه د قرآن ذکر دی هدایت دے عظیم مقصدونو ته- او پدے سره خفګان او تکلیف نه زیاتیږی بلکه بشریٰ دے یعنی مؤمنانو لره خوشحالی زیاتوی- او یو صفت د اهلِ قرآن ذکر کوی. لِلْمُؤْمِنِينَ، اشاره ده چه دغه فائدے مؤمنانو ته ښکاره کیږی.

۳:- درے صفتونه ئے د اهلِ قرآن ذکر کړیدی چه دا صفتونه په ایمان بالقرآن سره پیدا کیږی.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ

يقيناً هغه کسان چه ايمان نه راوړي په آخرت باندے

زَيَّنَّا لَهُمْ أَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ ﴿٤﴾

خائسته کړيدي مونږ دوی ته عملونه د دوی نو دوی گمراه دی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَهُمْ سُوءُ الْعَذَابِ

دا هغه کسان دی چه دوی له ناکاره عذاب دے

وَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ ﴿٥﴾

اودوی به په آخرت کښ، هم دوی تاوان والا وی.

وَإِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْآنَ مِنْ لَدُنْ

اويقيناً ته خامخا خودلے شي تا ته قرآن د طرف

ف٤ :- په دے کښ زجر دے منکرينو ته چه انکار د آخرت نه سبب دے د اعمالو قبيحو (مخالف د صفاتو د اهلِ قرآن نه) او اعمالِ قبيحه سبب دے د عمه يعنې پريشانۍ د ژوند دنيوي.

زَيَّنَّا لَهُمْ، نسبت د زينت الله تعالى ته په اعتبار د خلق سره دے د پاره د ابتلاء او کله نسبت د دے شيطان ته کيدېشي په اعتبار د وسوسے د هغه سره.

أَعْمَالَهُمْ، نه مراد ناکاره عملونه او بدعات دی.

ف٥ :- په دے کښ تخويف دے دنيوي او اخروي منکرينو ته.

سُوءُ الْعَذَابِ، د دے وجے نه چه اعمال ئے سيئه دی.

او الْأَخْسَرُونَ، د دے وجے نه چه هغے اعمالو سيئو ته ښه کارونه وائی او ځان پکښ کړا وئ.

حَكِيْمٍ عَلِيْمٍ ﴿٦﴾ اِذْ قَالَ مُوْسٰى

دَ حکمت والا او په هرڅه پوهيدونکي ذات نه۔ کوم وخت چه اُوئيل موسیٰ عليه السلام

لِاَهْلِهٖۤ اِنِّيْۤ اٰنَسْتُ نَارًا ؕ سَاٰتِيْكُمْ

خپل کوروالا ته يقينًا ما ليدلے دے اُور، زر ده چه راوړم تاسو ته

مِّنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ اٰتِيْكُمْ بِشِهَابٍ

دَ هغې نه خبر (دَ لارے) يا به راوړم تاسو ته شغله ليت

قَبَسٍ لَّعَلَّكُمْ تَصْطَلُوْنَ ﴿٧﴾ فَلَمَّا

بل کړے دَ دے دَ پاره چه تاسو تاوده شئ۔ پس هر کله چه

ت:۔ دا متعلق دے دَ اول آيت سره او په يکښ تسلی او تشجيع ده رسول الله صلی الله عليه وسلم ته په بيانولو دَ قرآن په تاکيد سره. لَتُلَقَّى کښ اول تاکيد دے يعنی قرآن راځی تا ته دَ طرف دَ الله تعالیٰ نه او ته ئے قبلوے په مضبوطيا سره۔ بل تاکيد دا دے مِنْ لَّدُنْ دَ مينځ نه۔ واسطه دَ جبرائيل ئے حذف کړله۔ او خبره دَ رسول خو کلام دَ مرسل وی۔

حَكِيْمٍ عَلِيْمٍ، دا نور تاکيدات دی او دا تمهيد دے دَ راتلونکو واقعاتو دَ پاره چه په دغه واقعاتو کښ حکمتونه دی او دَ علمونو دَ الله تعالیٰ مظهر دے او دا پدے سورت کښ اول خطاب دے نبی صلی الله عليه وسلم ته.

س:۔ خلاصه:۔ دَ دے آيت نه دويم باب دے تر ۵۹ پورے په ديکښ واقعه دَ موسیٰ عليه السلام او سليمان عليه السلام کښ لوے حکمت ته اشاره کوی چه دوی په غيبو باندے علم نه لرلو او واقعه دَ صالح عليه السلام او دَ لوط عليه السلام کښ لوے حکمت ته اشاره ده چه دوی او دَ دوی تابعداران راګر چه دا بقول بزرګان وو په سلامتيا او عافيت کښ الله تعالیٰ ته محتاج وو۔

تفسير:۔ دَ دے آيت ت نه تر ۱۴ پورے اوله قصه دَ موسیٰ عليه

جَآءَهَا نُوْدِيَ أَنْ بُوْرِكَ مَنْ

راغے موسیٰ هغے ته آواز ورکړے شو چه برکت ورکړے شویدے هغه چا ته چه

فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا ۗ وَسُبْحٰنَ

په طلب د دے اُور کښ دے او هغه خوک چه د دے چاپيره دی، او پاکی ده

اللّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ⑧ يٰمُوْسٰى

الله تعالیٰ لره چه رب العالمین دے - اے موسیٰ

السلام ذکر کوی او په هر آیت کښ حکمتونه دی او هر کله چه سورة الشعراء کښ ابتدا د دے قصے نه وه ذکر کړے نو په دے آیاتونو کښ ابتداء د قصے ذکر کوی۔

په دے آیت کښ بعضے حکمتونه دا دی۔ ع۱ د موسیٰ علیه السلام اهل وعیال وو۔ ع۲ سفر د اهل سره جائز دے۔ ع۳ غیب دان نه دے ځکه نُور ته ئے نار اُوئیلو۔ ع۴ د اور والو نه استفاده کول په خبر د لارے۔ ع۵ د اُور نه استفاده کول د پاره د دفع د یخنئ۔

بِشِهَابٍ قَبَسٍ، شهاب رڼرا ته وئیلے کیږی او قَبَس، بل لیتکی ته وائی یعنی شغله د بل لیتکی به راوړم۔

ف:- حکمتونه په دیکښ ع۱ سفر د موسیٰ علیه السلام سبب شو د حصول د برکاتو الهیو د پاره۔

ع۲ موسیٰ علیه السلام او ملائیک په برکاتو کښ الله تعالیٰ ته محتاج دی ځکه مجهول صیغه ئے ذکر کړیده لیکن فاعل معلوم دے د سورة فرقان نه۔

ع۳ او ندا او کلام د الله تعالیٰ د مخلوق د مشابهت نه منزه (پاک) دے ځکه ئے سُبْحٰنَ اللهِ اُوئیل۔

ع۴ او تنزیه (پاکوالے) د الله تعالیٰ ذاتی او فعلی دواړه ده ځکه ئے الله او رب دواړه صفتونه ذکر کړل۔

اَنْ بُوْرِكَ، دا سلام او ترحب دے د الله تعالیٰ د طرفنه موسیٰ علیه السلام ته۔

إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾

يقيناً زهٔ الله يم زور آور او حكمتونو والا.

وَأَلْقِ عَصَاكَ ۚ فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ

او او غورځوه همسا خپله ، نو هر کله چه اوليدله هغه خوزيدله زر زر

كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّىٰ مُدْبِرًا وَلَمْ

ګويا که چېچمار دے او ګرځيدلو شا کوونکے او نه

يُعَقِّبْ ۚ يَا مُوسَىٰ لَا تَخَفْ إِنِّي

راګرځيدلو بيرته (اُوئيل مونږ) اے موسیٰ مه بېرېږه يقيناً

مَنْ فِي النَّارِ، هغه څوک چه په ځائے دَ اُور کښې دے يا په طلب دَ اُور کښې دے۔ ليکن په اعتبار دَ ګمان دَ موسیٰ عليه السلام ئے ورته نار اُوئيل او مراد دَ نار نه نور دے او دا موسیٰ عليه السلام دے۔

وَمَنْ حَوْلَهَا ، مراد دَ دے نه ملائيک دی چه دَ الله تعالیٰ په اذن سره دغه نور ته راجمع کړے شوے دی۔

س۹ :۔ حکمتونه دا دی ۔ ع۱ مرحبا او سلام نه روستو تعارف کيږی۔

ع۲ او دَ سلام نه روستو کلام دے۔

ع۳ العَزِيزُ کښې اشاره ده چه الله تعالیٰ به موسیٰ عليه السلام لره غلبه او عزت ورکوی۔

ع۴ الحَكِيمُ، کښې اشاره ده چه په موسیٰ عليه السلام باندے ئے اول مصيبتونه قسم قسم راوستل او آخر کښې کاميابی ورکول دا بنا دی په حکمت دَ الله تبارك وتعالیٰ باندے۔

ع۵ او په دے کښې وحی دَ مسئلے دَ توحيد ده چه اول فرض دے۔

لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُوْنَ ۝۱۰ صلے ق

نه ويريږي زما په خوا كښې پيغمبران .

اِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا

ليكن هغه څوک چه نقصان ئې اوكړو بيا ئې اوكړه نيكي

بَعْدَ سُوْٓءٍ فَاِنِّيْ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝۱۱

روستو د بدئ نه نو يقيناً زهٔ .بخنه كوونكے رحم كوونكے يم .

سنا :- په دے كښې حكمتونه . ع۱ د رسالت سره معجزه پكار ده .
ع۲ مناسبه معجزه وه د هغه وخت سره .
ع۳ په عتاوالي كښې ثعبان او په زر زر خوزيدلو كښې د جان (ڇمچمار) پشان، دوه صفتونه متضاد پكښې جمع وُو دليل دے په لوئے قدرت د الله تعالىٰ باندے .
ع۴ د ظاهر اسبابو نه ويره كول د رسالت سره منافي نه دي .
ع۵ دليل دے چه په عيبو باندے موسىٰ عليه السلام نه پوهيدلو .
ع۶ دليل دے چه معجزه د نبي په اختيار كښې نه وي .
ع۷ تسلي د الله تعالىٰ د طرف نه .
ع۸ په وخت د قرب الله تعالىٰ كښې د اسبابو نه خوف نه وي پكار .
ع۹ او دا خاص دے په رسولانو پورے دا لوے شان د رسولانو دے .
سلا :- په دے آيت كښې استثناء منقطع ده حال د غير انبياؤ ذكر كوي يعني چا چه گناه اوكړه او بيا ئې توبه اوكړه نو دهٔ باندے خوف نه وي ځكه چه الله تعالىٰ ورته بخنه كوي - بل قول دا دے چه دا استثناء متصل مفرغ ده په تقدير د دے عبارت سره .
وَالْخَوْفُ عَلٰى مَنْ سِوَا هُمْ اِلَّا مَنْ ظَلَمَ، ويره شته په ماسوا د رسولانو باندے مگر چه توبه اوباسي نو ويره ترينه لرے شي - يا دا چه استثناء متصل ده بغير د تقدير د عبارت نه او ظلم نه مراد خلاف اولىٰ كار دے لكه قتل د قبطي د لاس د موسىٰ عليه السلام نه .

وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ

او ورننه باسه لاس خپل په گریوان خپل کښې

تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ ۳ قف

را اوبه ځي سپين بے له عيب نه

فِي تِسْعِ ءَايَٰتٍ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ

راولیږل موبې په نهه معجزاتو کښې فرعون

وَقَوْمِهِۦٓ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا

او قوم د هغه ته ، يقيناً دوی وو قوم

فَٰسِقِينَ ﴿١٢﴾ فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ ءَايَٰتُنَا

نافرمان . پس هر کله چه راغله دوی ته معجزات زمونږ

۱۲ :- په دے آیت کښې ئے دویمه معجزه ذکر کړیده او په یکښې حکمتونه دا دی۔

ع۱ اوله معجزه کښې انقلاب د جماد وو حیوان ته هغه جماد چه مجمع د فوائدو وه هغه دا سے حیوان ته ید له شوه چه مجمع د شرورو ده۔ او دویمه معجزه انقلاب د اعراضو دے په اعضاؤ د بدن د موسیٰ علیه السلام کښې۔

ع۲ گریوان د قمیص په سینه باندے پکار دے۔

ع۳ سره د انقلاب د حال نه خالی وو د هر نقصان نه۔

ع۴ نور آیات ئے اجمالی ذکر کړل او تفصیل ئے سورة اعراف کښې تیر شوے دے۔

ع۵ تخصیص د فرعون او تعمیم د قوم د هغهٔ د پاره د رسالت د موسیٰ علیه السلام۔

ع۶ او علت د کثرت معجزات او تخصیص د فرعونیانو ئے ذکر کړے دے په صفت د فسق د هغوی سره۔

مُبۡصِرَةً قَالُوۡا هٰذَا سِحۡرٌ مُّبِيۡنٌ ﴿۱۳﴾

پوهه ورکوونکي دوی اُوئیل دا جادو ښکاره دے.

وَجَحَدُوۡا بِهَا وَاسۡتَيۡقَنَتۡهَاۤ اَنۡفُسُهُمۡ

او انکار اوکړو دوی د هغے نه او یقین کړے وو په هغے باندے زړونو د دوی

ظُلۡمًا وَّعُلُوًّا ؕ فَانۡظُرۡ كَيۡفَ كَانَ

د وجے د عناد او د لوئے نه، پس اوګوره چه څنګه شو

عَاقِبَةُ الۡمُفۡسِدِيۡنَ ﴿۱۴﴾ وَلَقَدۡ اٰتَيۡنَا

انجام د فساد کوونکو. او یقیناً ورکړے وو موږ

۱۳: په دیکښ تکذیب د فرعونیانو ذکر کړے دے اشاره ده حکمت ته.

۱: چه د هر حق خبرے مخالفت او انکار کړے شوے دے.

۲: او په رشتیاؤ باندے دروغ فتوے لګولے کیدے شي.

۱۴: حکمتونه د دے آیت دا دي. ۱: د فرعونیانو انکار عنادي د حق نه.

۲: په زړه کښ یقین په حقانیت د هغے.

۳: دلیل دے چه هر کله په زړه کښ تصدیق وي لیکن په ژبه باندے انکار روي نو دا کفر دے.

۴: کله سبب د کفر عناد او تکبر وي سره د علم نه.

۵: آخري عاقبت د مفسدینو هلاکت او تباهي ده.

تر دے پورے شپږ دیرش حکمتونه ذکر شول زما د علم مطابق، د دینه علاوه نور هم ډیر حکمتونه په دیکښ شته. او په دے ټولو کښ لوے حکمت دا دے چه موسیٰ علیه السلام سره د نبوت او د معجزاتو نه په غیب باندے علم نه لرلو.

فَانْظُرْ، کښ خطاب نبي صلی الله علیه وسلم ته دے او مراد په دیکښ تسلي د هغه او د امت ده په اهلاک د مفسدانو سره.

دَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ عِلْمًا ۚ وَقَالَا

داؤد علیه السلام او سلیمان علیه السلام ته خاص علم او دوی وئیل

الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ فَضَّلَنَا عَلٰی كَثِیْرٍ

ټوله ستائینه (دخدایئ) الله تعالیٰ لره ده چه غوره والے یې راکړیدے موږ ته په ډیرو

مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِیْنَ ﴿١٥﴾ وَوَرِثَ

د بندګانو د هغه نه چه مؤمنان دی۔ او نائب شو

ت ١٥ :۔ د دے آیت نه دویمه قصه ده د سلیمان علیه السلام تر ت ٤٤ پورے په دیکښ ډیر حکمتونه دینی او سیاسی موجود دی او دا ټول حکمتونه په قدرت او په علم د الله تعالیٰ سره دی۔ پدیکښ هم لوے حکمت اظهار د دے خبرے دے چه سلیمان علیه السلام عالم الغیب نه وؤ او شهادت د دوؤ ګواهانو ئې په هغے باندے پیش کړے دے یو نملة (میږے) او دویم هُدهُد۔

عِلْمًا، نکره ده بعضے خاص علمونه ترینه مراد دی چه هغه نبوت دے او د مارغانو په خبرو باندے پوهیدل۔ او تسبیح د غرونو او ریدل او تسخیر د شیاطینو دے دا په عِلْمًا کښ داخل دی۔

پدے آیت کښ حکمتونه دا دی۔ ع ١ په علم د انبیاء علیهم السلام کښ صفتِ فاضله دے۔

ع ٢ عالم باندے لازم دی چه د نعمت د علم شکر ادا کوی۔

ع ٣ او عقیده د ساتی اګر چه دے افضل دے د ډیر خلقو نه لیکن د ده نه هم بعضے خلق افضل شته نو تکبر به نه کوی۔

ع ٤ او افضل علم هغه دے چه د الله تعالیٰ د طرف نه نازل شوے وی۔

ع ٥ او انبیاء علیهم السلام په علم کښ الله تعالیٰ ته محتاج دی۔

سُلَيْمٰنُ دَاوٗدَ وَقَالَ يٰۤاَيُّهَا

سلیمان علیه السلام دَ داؤد علیه السلام نه او وٸیل هغهٔ اے

النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ

خلقو خودلے شوے دی مونږ ته خبرے دَ مارغانو

وَاُوْتِيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍؕ اِنَّ

او راکړے شویٖ دی مونږ ته دَ هر څه نه یقینًا

هٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِيْنُ ⑯

دا خامخا فضل (دَ الله تعالیٰ) ښکاره دے۔

سِّٚ ١٦: مراد دَ وراثت نه قائم کیدل په ځاے دَ پلار په نبوت او بادشاهئ کښ او دا دَ طرف دَ الله تعالیٰ نه دے ځکه نور اولاد ته ئے نه دے ورکړے شوے۔

حکمتونه دَ دے آیت ع١ علم میراث دَ پیغمبرانو دے۔

ع٢ په انبیاء علیهم السلام اظهار دَ معجزاتو واجب دے ځکه اعلان ئے اوکړو یٰۤاَیُّهَا النَّاسُ۔

ع٣ معجزات دوه قسمه دی. یو روحانی چه علم دَ منطق الطیر دے او دویم ظاهری چه عجیبه لویه بادشاهی ده۔

ع٤ مارغان هم خبرے کوی او پوهیدل په هغے بانДے معجزه ده نو بغیر دَ علم وحی نه څوک دا دعوٰی نشی کولے چه فلانئ مرغئ فلانئ خبرے کوی۔ نو کوم مفسرینو چه تفصیل دَ خبرو دَ مارغانو لیکلے دے هغه صحیح نه دے ځکه چه حدیث مرفوع صحیح سره ثابت نه دی۔

ع٥ نطق په انسان پورے خاص نه دے لکه چه منطقیانو دعوٰی کړیده او دَ نطق نه قوت دَ ادراک مراد اغستل ډیره بعیده خبره ده

ع٦ معجزات په اختیار دَ انبیاؤ کښ نه دی ځکه علمنا او اوتینا مجهول صیغے ئے اوٸیلے او فاعل ئے معلوم دے چه الله تعالیٰ دے۔

ع٧ بادشاهی دَ دنیا په طریقه دَ خرق عادت چه دَ دین دَ ترقئ دَ پاره

وَحُشِرَ لِسُلَيْمٰنَ جُنُوْدُهٗ مِنَ

او راغونډ کړ بشوے سلیمان علیه السلام ته لښکرے دَ هغهٔ دَ

الْجِنِّ وَالْاِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ

پیریانو او انسانانو او مارغانو نه نو دوی

يُوْزَعُوْنَ ﴿١٧﴾ حَتّٰٓى اِذَآ اَتَوْا عَلٰى

حصے حصے کولے شول. تر دے پورے هر کله چه دوی راغلل په

وَادِ النَّمْلِ ۙ قَالَتْ نَمْلَةٌ

میدان دَ میږو باندے اُوئیل میږی

يٰٓاَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوْا مَسٰكِنَكُمْ ۚ

اے میږو ورننوځئ کورونو خپلو ته

استعمالیږی داهم فضل دَ الله تعالی دے.

كُلِّ شَيْءٍ، دَ دے نه مراد هغه څیزونه دی چه بادشاهئ دَ قوت سره مناسب وی او دیته استغراق عرفی وئیلے شی هر څیز مراد نه دے ځکه ډیر څیزونه (لکه مملکت سبا) خو هغه ته نهٔ وُو ورکړے شوے علمنا او اوتینا جمع صیغے ئے ځکه ذکر کړے چه سلیمان علیه السلام سره دَ تابعدارانو نه مراد دے.

١٧ :. دا تصدیق دے دَ ماقبل خبر چه دَ علم دَ منطق الطیر او دَ لوے بادشاهئ نمونه داده.

حکمتونه دادی ١ بادشاه سره فوجی نظام ضروری دے.

٢ په وخت دَ ضرورت کښ ټول لښکر جمع کول پکار دی.

٣ لښکر دَ هغهٔ دریے قسمه مخلوق وُو داپه طریقه دَ معجزے سره وُو

٤ لښکر ټول یو ځائے کښ جمع کول دَ پاره دَ دے چه هیبت پریوځی په دشمن باندے.

٥ لښکر په مختلفو ټکړو کښ تقسیم کول پکار دی په وخت دَ ضرورت کښ دَ پاره دَ تنظیم او دا ټول امور سیاسیه دی.

لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمٰنُ وَجُنُوْدُهٗ ۙ

میده نه کړي تاسو لره (د خپو د لاندې) سلیمان او لښکرې د هغهٔ

وَهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ⑱ فَتَبَسَّمَ

او دوی به نه پوهیږي. نو مُسکې شو سلیمان

يُوْزَعُوْنَ. رابند ولې شول په یو ځاې کښې یا معنیٰ دا ده چه تقسیم کولې شول په انتظام سره.

ف ۱۸:. مخکښې آیت کښې بیان وو د اُوْتِيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ او په دې آیت کښې بیان دې د عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ.

حَتّٰى، نه مخکښې تقدیر د عبارت دې (فَسَارُوْا) روان شول تر دې پورې

وَادِ النَّمْلِ، بقاعي په نظم الدرر کښې وئیلې چه دا وادي په طائف کښې ده او مالیږلې ده او بیضاوی وائي چه په شام کښې ده.

نَمْلَةٌ، وئیلې شوې دی چه د دې میږي دوه وزرې وې ځکه د دې خبرې په مَنْطِقَ الطَّيْرِ کښې داخلې دی.

مشهوره دا وه چه دا مؤنثه وه (ځکه اوس بعضې ناپوهه په دې باندې دلیل نیسي په جواز د امارت د ښځو باندې) او دا قول د امام ابوحنیفه نه په زمانه د وړوکوالي د هغه کښې نقل کړې شوې دې لیکن طیبي او ابوحیان او زمخشري په هغې باندې رد کړې دې او ظاهر احتمال دا دې چه نر وو. او تانیث لفظي سره د اسناد مؤنث نه دلیل د تانیث حقیقي نه دې صحیح.

حکمتونه د دې آیت دا دی ۱: میږو او نورو حشراتو کښې الله تعالیٰ فهم او شعور اچولې دې.

۲: میږي هم ژوند په خاص تنظیم سره تیروي.

۳: هر مشر له پکار دی چه خپل قوم ته د خطراتو او مفاسدو نه د بچ کیدلو تدبیر او خوي لکه چه دې میږي خودلې وو.

۴: او د چا نه یو عمل په ناخبرئ باندې کیږي نو هغهٔ معذور گڼړل پکار دي. لکه چه په لَا يَشْعُرُوْنَ کښې عذر د سلیمان علیه السلام او د هغهٔ لښکر ته ئې اشاره اوکړه.

ضَاحِكًا مِّنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ

خندېدونکے د وجې د وینا د هغې نه او اوئیل دۀ اے ربه زما

أَوْزِعْنِيٓ أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِيٓ

برخه (توفیق) راکړے ماته چه شکر اوکړم د نعمتونو ستا هغې چه

أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَ

تا احسان کړیدے په ما باندے او په مور او پلار زما باندے او

أَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَ

دا چه عمل اوکړم نیک چه ته ئے خوښوے او

أَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ

داخل کړے ما لره په وسیله د رحمت ستا په بندګانو ستا کښې

الصَّالِحِينَ ﴿١٩﴾ وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ

چه نیکان دی۔ او لټون ئے کوؤ د مارغانو

ف۵ پیغمبران او اولیاء کله د خپو د لاندے د مېږی د حال نه هم علم نه لري
ځکه چه علم د غیبو هغوی لره نشته۔

فائده ع١:۔ ظاهر دا دہ چه سلیمان علیه السلام دا سفر په هوا کښې
نه کوؤ یا خو قریب سفر وؤ یا هوا تر دغه وخت پورے نه وه مسخر
کړے شوے نو دا اعتراض نشی کیدلے چه لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمٰنُ
ئے ولے اُوئیل هغۀ خو په هوا کښې مزل کوؤ۔

فائده ع٢:۔ د نملة په کلام کښې لس وجوه د فصاحت او بلاغت دی
(او دا الفاظ د قرآن کلام الله دی) ع١ نداء یَآ ع٢ تنبیه۔ ایها ع٣ تسمیه۔
النمل ع۴ امر۔ ادخلوا ع۵ قصص۔ مسکنکم ع٦ تحذیر۔ لا یحطمنکم
ع٧ تخصیص۔ سُلَیْمٰنُ ع٨ تعمیم۔ جنوده ع٩ اشاره۔ وهم ع١٠ عذر۔
لا یشعرون۔

ف١٩:۔ هر کله چه وینا د نملے الله تعالی سلیمان علیه السلام ته واوروله

فَقَالَ مَالِيَ لَآ أَرَى الْهُدْهُدَ ز صلے

نو اُوئیل ئې څه وجه ده ما له چه نه وینم هدهد لره

أَمْ كَانَ مِنَ الْغَآئِبِينَ ﴿۲۰﴾

او که دے د پټیدونکو نه دے۔

نو هغه نعمت د الله تعالیٰ ئې اوګڼړلو او خوشحالی ئې ښکاره کړله او شکر ئې ادا کړلو۔

حکمتونه د دے آیت دا دی ۱ د خندا دوه قسمونه ئې ذکر کړیدی۔ ۱ تبسم ۲ ضحك. او قهقهه ئې نه ده ذکر کړے ځکه چه قهقهه د زړه د غفلت د وجے نه وی او انبیاء علیهم السلام د زړه د غفلت نه پاک دی۔

۲ په نعمت باندے خوشحالی کول جائز دی۔

۳ دعا د توفیق د شکر هم شکر دے۔

۴ او نعمت چه والدینو باندے نعمت دے نو په اولاد باندے د هغے هم شکر کول ضروری دی۔

۵ انبیاء علیهم السلام هم مکلف دی په عمل صالح کولو یعنی داسے عمل چه موافق وی د هغوی د وحی سره۔

۶ او انبیاء علیهم السلام هم رحمت د الله تعالیٰ ته محتاج دی۔

۷ او رحمت د الله تعالیٰ بهتره وسیله د دُعا ده۔

فائده:۔ د تبسم نه روستو ضَاحِكًا ئې ذکر کړیدے ځکه چه ضحك دلته په معنیٰ د خوشحالئ سره دے معنیٰ دا "موسکے شو خوشحالی کوونکے" یا مراد دا دے چه اول ئې تبسم او کړلو نو بیا ئې صورت د ضحك اختیار کړلو۔

۲:۔ هر کله چه منزل مقصود د دے سفر ته اورسیدو نو د لښکر د خواصو او د عوامو خبر ګیری ئې شروع کړله۔

حکمتونه د آیت دا دی ۱ بادشاه او امیر باندے لازم دی چه د خپل فوج متعلقینو حاضری دے معلوموی او د هغوی د حال خبر ګیری د کوی۔

لَاُعَذِّبَنَّهٗ عَذَابًا شَدِيْدًا

خامخا سزا به ورکړم دهٔ ته سزا سخته

اَوْ لَاَاذْبَحَنَّهٗۤ اَوْ لَيَاْتِيَنِّيْ

یا به حلال کړم دهٔ لره یا به راوړي ماته

بِسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿۲۱﴾ فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيْدٍ

دلیل ښکاره . نو حصار شو لږ وخت

فَقَالَ اَحَطْتُّ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهٖ

(بیا راغی) نو اوئیل ئې را ګیر کړي دي ما په علم کښې هغه چه تا په علم کښې نه دي را ګیر کړي

وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَاٍۭ بِنَبَاٍ يَّقِيْنٍ ﴿۲۲﴾

او راوړې دے ما تا ته د سبا ښار نه خبر یقیني .

ع۲ سلیمان علیه السلام په غیبو باندے علم نه لرلو ځکه چه د هُدهُد
د حال نه خبر نه وو او د هغهٔ د نه لیدلو دوه وجې ئې په ترتیب سره
ذکر کړے .

اوله وجه مَالِيَ یعنی زما نظر کښې به څه نقصان وي چه هُدهُد راته نه
ښکاره کیږي .

دویمه وجه، دے به غائب وی د دے وجې نه زهٔ ئې نه وینم . معلومه شوه چه
د نه لیدلو وجه غائب والے دے . دا صریح دلیل دے چه انبیاء علیهم
السلام غائب څیز نشي لیدلے څو پورے چه الله تعالیٰ ورته نه وي خودلے .

۲۱ :- حکمتونه دا دی ع۱ سزا ورکول مجرم ته په سبب د غیرحاضرئ سره .
ع۲ سزا ورکول په تفاوت سره د جرم سره یعنی که لږه غیرحاضري ئې اوکړله
نو عذاب به ورکړي یعنی جیل ته به ئې واچوي او که ډیره موده غیرحاضري
ئې اوکړه نو ذبح به ئې کړي .
ع۳ او په عذر صحیح سره د سزا معاف کول .

۲۲ :- یعنی هُدهُد لږ وخت غیرحاضر وو بیا زر حاضر شو او عذر ئې
پیش کړو او د سزا نه بچ شو .

إِنِّي وَجَدتُّ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ

یقینًا ما موندلے دہ یو زنانه چه بادشاهي کوی د دوی

وَأُوتِيَتْ مِن كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا

او ورکړ شوید ی هر هغه ضروری څیزونه د بادشاهۍ او هغې لره دے

عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ وَجَدتُّهَا وَقَوْمَهَا

تخت لوے شان والا (قیمتی) او موندله ما هغه او د هغې قوم

حکمتونه د آیت دا دی ع۱ بے ضرورته ډیر وخت حصار یدل د خپلے ډیوټۍ نه نۀ دی پکار۔

ع۲ کله ادنیٰ شخص ته د داسے خبرے علم وی چه اعلیٰ شخص سره هغه نه وی۔

ع۳ او دا ابتلا وی د الله تعالیٰ د طرف نه په لوے عالم باندے د دے د پاره چه تکبر او نکړی په خپل علم باندے۔

ع۴ دا دلیل دے چه سلیمان علیه السلام لره علم غیب نه وۀ په شهادت د هُد هُد سره۔

تفسیر سراج المنیر کښ وئیلے دی چه دا رد دے په شیعه کانو باندے چه هغوی وائی چه امام د زمانے نه په علمونو کښ هیڅ علم پټ نه وی او داسے عقیده د دے بریلیانو د آخری نبی صلی الله علیه وسلم په باره کښ او د عام جاهلانو د خپلو پیرانو په باره کښ۔

ف اول اجمالی خبر او بیا د هغې تفصیل کولو سره په خبره کښ وقعت او عظمت پیدا کیږی دلته اوله جمله (احطت بما لم تحط به) ابهام دے او په دویمه جمله (وَجِئْتُكَ مِن سَبَإٍ) کښ تفصیل دے۔

سَبَإٍ، ابن کثیر لیکلی دی چه د دوی ځائے ته مارب وئیلے کیدو او د صنعاء یمن نه درے میله لرے وۀ۔

۲۳:- دا بیان د هغه خیر دے، او هُد هُد امور عجیبه شرعًا یا عادتًا ذکر کوی په طریقه د تعجب سره۔

اول تعجب کوی د ښځے د بادشاهۍ نه او دا عادتًا هم د غیرت نه خلاف

يَسْجُدُوْنَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ

چه سجدے ئے کولے نمر ته سِوا دَ الله تعالىٰ نه

وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ اَعْمَالَهُمْ

او ښائسته کړيدی دوی ته شيطان عملونه دَ دوی

فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيْلِ فَهُمْ

نو منع کړيدی دوی لره دَ (حق) لارے نه پس دوی

لَا يَهْتَدُوْنَ ﴿۲۴﴾ اَلَّا يَسْجُدُوْا لِلّٰهِ

لار دَ (حق) نه مومي۔ چه سجده نه خاص کوی الله تعالىٰ لره

خبره ده او شرعًا هم ناجائز ده۔
دویم تعجب دے دَ کثرت دَ اسبابو دَ بادشاهئ نه چه په هغه زمانه کښِ کومو اسبابو ته ضرورت وو هغه ټول ورسره وو دا مراد دے دَ كُلِّ شَيْءٍ نه،
دریم تعجب دے دَ هغې دَ تخت نه ځکه دا سے تخت سلیمان علیه السلام سره نه وو ځکه چه انبیاء علیهم السلام اسراف نه کوی.
عَرْشٌ، دَ دے عظمت مفسرینو په مختلف طریقو سره لیکلے دے او خاص خبره دا ده چه دائے دَ نمر دَ عبادت دَ پاره يو ذريعه جوړ کړیوه په یکښ درے سوه شپیته طاقونه داسے جوړ کړیوؤ هره ورځ به نمر په جدا طاق کښِ ښکاره کیدلو او دوی به ورته سجدے کولے دَ دے وجے نه ورپسے وَجَدْتُّهَا آيه ئے بغیر دَ حرف عطف مخے ته ذکر کړیدے.
حکمت دا دے ۱ چه الله تعالىٰ دا لویه بادشاهی دَ سلیمان علیه السلام دَ علم نه بهر ساتلے وه دَ ډیرو مصلحتونو دَ پاره او ښکاره دلیل دے چه پیغمبران علم بِكُلِّ شَيْءٍ نه لری۔
۲ دا رنګ دَ دنیا بادشاهی الله تعالىٰ کله کله کافرانو له هم ورکوی دَ پاره دَ ابتلاء
۲۴ :۔ په یکښ بله زیاته عجیبه خبره ذکر کوی چه هغه شرک دَ دے ښځے او دَ قوم دَ هغې دے په شرک بالکواکب سره۔

الَّذِیْ یُخْرِجُ الْخَبْءَ فِی السَّمٰوٰتِ

هغه ذات دے چه راوباسی پټ ښیزونه په آسمانونو کښې

وَالْاَرْضِ وَیَعْلَمُ مَا تُخْفُوْنَ وَمَا

او زمکه کښې او پوهه دے په هغه ښیزونو باندے چه تاسو یې پټوئ او هغه چې

تُعْلِنُوْنَ ﴿۲۵﴾ اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ رَبُّ

تاسو یې ښکاره کوئ۔ الله تعالی نشته حقدار د بندګئ سوا د هغهٔ نه مالک

شرک ډیر قبیح دے د دے وجې نه دا ئې جدا مستقل ذکر کړو۔ او
خلور خبرے یې په ترتیب سره ذکر کړے دی۔
اول نمر ته سجدے کول بیا دا عمل بد نه ګڼړل بلکه خائسته ګڼړل په
وسوسے د شیطان سره بیا د دے په سبب سره د توحید د علم او
عمل نه منع کیدل بیا د هغے په سبب سره د هر قسم هدایت نه محروم
پاتے کیدل۔
حکمت دا دے ۱ چه مشرک شرک کوی نو هغه ورته خائسته کار
ښکاری۔
۲ او د هغے د وجې نه د حق د اوریدلو نه محروم وی۔
۲۵: پدیکښې رد دے په مشرکانو باندے په ذکر کولو د دلیل د
توحید سره یعنی سجده الله تعالی لره خاص کول پکار دی ځکه چه
هغه عالم الغیب دے او هغهٔ متصرف دے په آسمانونو او زمکو کښې۔
الَّذِیْ یُخْرِجُ الْخَبْءَ، جمله دِ دوارو صفتونو د الله تعالی باندے
دلالت کوی۔
۱ پټ ښیزونه د آسمانونو نمر، سپوږمۍ، ستوری، بارانونه او وریځے
وغیره دی۔
۲ او پټ ښیزونه د زمکے۔ بوټی اوتے، خزانے، کانونه او چینے وغیره
دی۔ د دے بعضے ښیزونو د ښکاره کولو د پاره یې بعضے انسانانو ته
طریقے او آلات ورکړیدی۔
حکمت دا دے ۱ چه توحید د الله تعالی د عقل په دلیلونو سره

السجدة ۸

الْعَرْشِ الْعَظِیْمِ ﴿۲۶﴾ قَالَ سَنَنْظُرُ

د عرش ډیر لوے شان والا - اوئیل سلیمان علیه السلام خامخا مونږ به کورو

اَصَدَقْتَ اَمْ كُنْتَ مِنَ الْكٰذِبِیْنَ ﴿۲۷﴾

آیا رشتیا وایې او که ته یې د دروغژنو نه -

ثابت دے -

ع۲ سجده خاص حق د الله تعالیٰ دے -

فائده :- اَلَّا یَسْجُدُوْا په قراءت د شد سره بدل متعلق دے په اَعْمَالَهُمْ پورے یا صَدَّهُمْ پورے - او که متعلق شی په لَا یَهْتَدُوْنَ پورے نو لا به زیاتی وی -

س۲۶ :- دا تفریع ده په ما قبل دلیل باندے په ذکر د توحید د الوهیت سره او توحید د ربوبیت (رب العرش العظیم) دلیل دے دپاره د توحید د الوهیت -

حکمتونه دادی ع۱ توحید دوه قسمه دے توحید د الوهیت او توحید د ربوبیت -

ع۲ او دویم دلیل دے دپاره د اول -

ع۳ د ښځے تخت عظیم وو لیکن تخت د الله تعالیٰ عظیم دے او معرفه دلالت کوی په کمال عظمت باندے چه هغه په نکره کښ نشته -

ع۴ د هُد هُد د بیان نه معلومه شوه چه حیوانات حشرات ټولو ته فهم او شعور د توحید ورکړے شوید ے ځکه چه هُد هُد حیوان (مرغے) وو -

س۲۷ :- دا هم دلیل دے چه سلیمان علیه السلام په غیبو باندے علم نه لرلو ځکه حقیقت معلومولو دپاره یو طریقه اختیار وی -

حکمتونه دادی ع۱ خبر د مخلوق (غیر د انبیاؤ او ملائیکو نه) احتمال د صدق او د کذب لری -

ع۲ د خبر نه روستو تحقیق ضروری دے -

ع۳ خبر د یو تن کله چه معتمد وی قبول دے لیکن د زیادت اعتماد دپاره کوشش پکار دے -

الْكٰذِبِیْنَ ، کښ مبالغه ده یعنی که چرے د نبی په وړاندے د یو تن

اِذْهَبْ بِّكِتٰبِىْ هٰذَا فَاَلْقِهْ اِلَيْهِمْ

یوسه خط زما چه دا دے نو اوغورځوه دا هغوی ته

ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا

بیا په ډډه شه د هغوی نه نو ګوره چه دوی څۀ

يَرْجِعُوْنَ ﴿۲۸﴾ قَالَتْ يٰۤاَيُّهَا الْمَلَؤُا

جواب راګرځوی ۔ اُوئیل (ښځے) اے دربار والو مشرانو

اِنِّیْۤ اُلْقِیَ اِلَیَّ كِتٰبٌ كَرِيْمٌ ﴿۲۹﴾

یقینًا راغورځولے شویدے ما ته خط عزت والا ۔

دروغ ثابت شول نو دے به غټ کاذب وی یعنی د دروغژنو په دله کښ به شمار وی ۔

۲۸ :۔ حکمتونه د آیت دا دی ع۱ هرکله چه نبی یا داعی د حق، خبر شی د یو مشرک او مفسد قوم نه نو هغوی ته فی الحال دعوت د حق ضروری دے ۔

ع۲ دعوت کله په لسان سره وی او کله په قلم سره وی ۔

ع۳ بادشاهانو ته بالخصوص دعوت د خطونو په ذریعه پکار دے لکه چه زمونږ پیغمبر هم د صلح حدیبیه نه روستو مختلفو بادشاهانو ته مهر شده خطونه اولیږل ۔

ع۴ او د جواب انتظار ضروری دے د جواب د راتلو نه وړاندے هیڅ اقدام کول نه دی پکار ۔

۲۹ :۔ حکمتونه دا دی ع۱ اراکینو شوری ته د مهم خبر اطلاع ورکول ۔

ع۲ کرامت د خط په هغے باندے مهر لګول دی لکه چه زمونږ نبی صلی الله علیه وسلم هم د دے مقصد د پاره مهر په ګوتۍ کښ جوړ کړے وۀ ۔

ع۳ او د محترم خط احترام کول پکار دی ۔

ګرذیږ، کرامت د دے خط په مهر سره هم وۀ او د مضمون په

إِنَّهُ مِن سُلَيْمَٰنَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ

بیقینًا دا د سلیمان علیه السّلام د طرفنه دی او بیقینًا مې دغو شتل په نوم د الله تعالیٰ سره دی

الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ﴿۳۰﴾ أَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ

چه عام مهربان او خاص رحمتونو والا دے۔ (نو) لوئی او تکبر زما په مقابله کښ

وَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿۳۱﴾ قَالَتْ يَا أَيُّهَا ع۲/۱۷

او راشئ ما ته تابعداری کوونکی (د الله تعالیٰ او د رسول) اُوئیل هغې اے

لحاظ سره هم او په کلمه د بِسْمِ اللّٰهِ سره هم وؤ۔

۳۰، ۳۱ :- دا تفصیل د خط دے په ذکر د مرسل او ذکر د مضمون سره۔ او مضمون مشتمل دے په درے غټو خبرو باندے په طور د اختصار سره اول بِسْمِ اللّٰه چه مکمل دعوت د توحید دے مشتمل ده په توحید د الوهیت او توحید د اسماؤ صفاتو او توحید د استعانت۔ دوئیم دعوت پس د منلو د دینه په أَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ سره دے یعنی د دین زما مخالفت مه کوئ په لوئی او تکبر سره۔ دریم دعوت د انقیاد پوره اسلامی نظام ته په وَأْتُونِي مُسْلِمِينَ سره۔

فائده :- صحیح دا ده چه إِنَّهُ مِن سُلَيْمَٰنَ د خط په آخر کښ یا په یو طرف باندے لیکلے وؤ د بِسْمِ اللّٰهِ نه وړاندے نه وؤ لیکن عادت دا دے چه مُرسل الیه اول د مرسل نوم ته ګوری دا سے خطیب شربینی په تفسیر سراج المنیر کښ لیکلے دی۔

حکمتونه، د خط لیکلو آداب دی ع۱ د مرسل خپل نوم لیکل۔

ع۲ د خط ابتداء په بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ سره۔

ع۳ او کلمه د تسمیے پوره لیکل صرف بسم الله یا باسمه تعالیٰ یا په ابجد و کښ لیکل مناسب نه دی۔

ع۴ خپل مقصد په اختصار سره جامع مانع لیکل۔

الْمَلَؤُا اَفْتُوْنِیْ فِیْٓ اَمْرِیْ ج مَا كُنْتُ

مشرانو دَ قوم صلاح راکړئ ما ته په باره دَ کار (تدبیر) زما کښ نه یم زهٔ

قَاطِعَةً اَمْرًا حَتّٰى تَشْهَدُوْنِ ﴿۳۲﴾

فیصله کوؤنکے دَ یو کار ترڅو پورے چه تاسو حاضر یئ.

قَالُوْا نَحْنُ اُولُوْا قُوَّةٍ وَّ اُولُوْا بَاْسٍ

دوی اُوئیل مونږ طاقت والا یو او خاوندان دَ جنګ

شَدِیْدٍ ۙ وَّالْاَمْرُ اِلَیْكِ فَانْظُرِیْ

سخت یو او اختیار تا ته سپارلے شوے دے نو اوګوره

مَاذَا تَاْمُرِیْنَ ﴿۳۳﴾ قَالَتْ اِنَّ الْمُلُوْكَ

چه ته څهٔ حکم کوے. دے اوئیل یقیناً بادشاهان

اِذَا دَخَلُوْا قَرْیَةً اَفْسَدُوْهَا وَجَعَلُوْٓا

هرکله چه ورننوځی (په جنګ سره) یو کلی ته نو وران نوی هغه کلے او ګرځوی

۳۲:- هرکله چه شوری والا هیڅ خبره اونکړه نو دوی ورته اوئیل اَفْتُوْنِیْ، مشوره دَ هغوی ته ئے فتوی اوئیل دَ وجے دَ جلدئ کولو نه په فیصله کښ او فتوی هغه مضبوط جواب ته وئیلے کیږی چه په یو حادثه کښ ضروری وی. اَمْرِیْ، مراد دَ دینه جواب ورکول دَ خط دی. مَا كُنْتُ قَاطِعَةً، پدے جمله کښ دَ هغوی تعظیم دے او ترغیب ورکول دی صحیح جواب ورکولو ته. او دا دلالت کوی چه دا ښځه په امورو سیاسیو کښ پوره هوښیاره وه.

حکمتونه دَ دے آیت ۱: بادشاه لره اهلِ شوری ضروری دی.

۲: اهلِ شوری له پکار دی چه صحیح مشوره ورکوی.

۳: او هرکله چه دوی اتفاق اوکړی په یو خبره باندے نو هغهٔ دے په طریقه دَ فتوے جاری کولے شی.

۳۳:- شوری والا بغیر دَ تحقیق نه مشوره ورکړه په جنګ کولو سره.

أَعِزَّةَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً ۚ وَكَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٣٤﴾

عزتمند اوسیدونکي دهغې ذلیلان او دغسې دوی کوي.

وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِم بِهَدِيَّةٍ

او یقینًا زه لیږونکې یم هغوئ ته څه هدیه (ډالۍ)

فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿٣٥﴾

نو گورم چه په څهٔ جواب سره واپس کیږي لیږلے شوي.

په خپل قوت د مال او د فوج او په هنر د جنګ کولو باندے غرور ئے اوکړو. او حالات او قوّت د دشمن ئے نه وو معلوم کړے او دا د دوی بے وقوفي وه.

حکمتونه دادي ع۱ مشوره پس د تحقیق نه ورکول پکار دي.

ع۲ د خپل قوت په مقابله کښ د بل طرف قوّت ته هم نظر پکار دے.

ع۳ پس د مشورے ورکولو نه اختیار د امیر دے او هغه پابند د شوریٰ نه دے.

ف۳۴:- دا تردید دے د ښځې په مشوره د اهلِ شوریٰ باندے او توجه ئے ورکړه هغوی له سوچ کولو ته چه هر کله یو بادشاه ستاسو په ملک باندے حمله کول غواړي معلومیږي چه د هغه په ډیر قوّت وي نو د دے ملک به څنګه عاقبت وي؟ معلومه شوه چه ښځه د دے قوم نه په سیاسي نظر کښ قابله وه. دغه رنګ ابن کثیر د حسن بصري رحمه الله نه روایت راوړے دے.

حکمتونه دادي ع۱ امیر لره په مشوره باندے عمل کول ضروري نه وي.

ع۲ او مشوره په نرمه او مدلل طریقه سره رد کول پکار دي.

ع۳ بادشاهان دے په جنګي امورو باندے ډیر سوچ او فکر کوي.

ع۴ د جنګ مسلط کولو دوه آثار دي.

اول خرابي او فساد د وطن. دویم عزتمند خلق ذلیل کیدل.

ف۳۵:- دا د دغه ښځې سیاسي بصیرت دے. حاصل ئے دا دے چه دا خط رالیږونکے طلب ګار د دنیا دے او که دنیا پرست نه دے بلکه پخپله

فَلَمَّا جَآءَ سُلَيْمٰنَ قَالَ اَتُمِدُّوْنَنِ

نو هر کله چه راغله داځ سلیمان علیه السلام ته اُوئیل هغهٔ آیا امداد کوئی ما سره

بِمَالٍ فَمَآ اٰتٰىنِ َۦ اللّٰهُ خَيْرٌ

په مال نو هغه چه راکړی دی ما ته الله تعالیٰ غوره دے

مِّمَّآ اٰتٰىكُمْ بَلْ اَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ

د هغې نه چه تاسو ته ئې درکړی دی بلکه تاسو پخپله داځ بانده

تَفْرَحُوْنَ ﴿۳۶﴾ اِرْجِعْ اِلَيْهِمْ فَلَنَاْتِيَنَّهُمْ

لوبی کوونکی یئ. واپس لاړشه دویته پس خامخا رابه ولو دویته

دعوٰی کښ مضبوط دے او د دے معلومول په ذریعه د مال سره کیږی ځکه چه مال لو یه فتنه ده که دے سړی هدیه او مال قبول کړو او خپل مقصد ئې پریخودلو نو د دهٔ نه به په دے مال ورکولو سره په آسانه طریقه بانده خلاص شو او که هدیه ئې قبوله نه کړه نو د داسے شخص سره جنګ کول ګران دی۔ اوس زمانه کښ هم اکثر جماعتونه په ملک کښ د شریعت د نافذ کولو شور کوی نو دنیوی بادشاهان هغوی له مال یا څه اقتدار ورکړی نو هغوی خپل احتجاج پریږدی نو معلومه شوه چه د دوی مقصد دین نه دے بلکه دُنیا ده۔

حکمتونه دا دی ع۱ د اقتدار او غلبے طلب کوونکی امتحان پکار دے۔

ع۲ امتحان په مال سره کیږی۔

ع۳ په نوم بدلولو سره (رشوت له هدیه نوم ورکولو سره) څیز نه حلالیږی۔

فائده :۔ هره زمانه کښ رشوت له نوم بدل کړی هدیه او داسے نوم ورله کیږدی لیکن په نوم بدلولو سره حرام څیز حلال نه ګرځی لکه چه دے بیځے هم رشوت له نوم د هدیے کیخودلو۔

۳۶ :۔ سلیمان علیه السلام هم پوهه شو چه دا ما د رشوت په ذریعه د مقصد نه اړوی نو ځکه هغه هدیه ئې رد کړله۔

اَتُمِدُّوْنَنِ بِمَالٍ، یعنی تاسو زما دنیوی مال زیاتی کول غواړئ او

بِجُنُوْدٍ لَّا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ

لښکرے چه نه به وی طاقت دوی لره د مقابلے د هغې او خامخا اوباسو به دوی لره

مِّنْهَآ اَذِلَّةً وَّهُمْ صٰغِرُوْنَ ﴿۳۷﴾

دوی د هغې (کلو) نه کمزوری او دوی به سپک وی۔

قَالَ يٰۤاَيُّهَا الْمَلَؤُا اَيُّكُمْ

اُوئیل سلیمان علیه السلام اے مشورے والو کوم یو ستاسو نه

اوحال دا چه زما مقصد دین دے۔

فَمَآ اٰتٰنِیَ اللّٰهُ، نبوت او بادشاهی په جن او طیورو باندے د نورو بادشاهو نه غوره ده۔

حکمتونه د دے آیت ع۱ انبیاء علیهم السلام فرق کوی په مینځ د هدیه او د رشوت کښ د وجے د فراست نه هدیه (چه واقعی هدیه وی) نو انبیاء علیهم السلام ئے قبولوی۔

ع۲ د دنیا په حصه باندے قناعت پکار دے۔

ع۳ په دنیا باندے فرح او خوشحالی کول د جاهلانو کار دے۔

فَلَمَّا جَآءَ، کښ ضمیر جنس رسول ته راجع دے اګرچه هغه ډیر کسان وو په قرینه د المرسلون سره۔

۳۷: دا تخویف دے هغوی ته د جنګ کولو په دے شرط چه هغوی انقیاد قبول نه کړی او هدیه او رسولان د هغې ئے وا‌پس کړل۔ نو آیت کښ تقدیر دے یعنی اَنْ لَّمْ یَاْتُوْا مُسْلِمِیْنَ فَلَنَاْتِیَنَّهُمْ بِجُنُوْدٍ اه یعنی که دوی انقیاد اونکړی نو بیا به جنګ ورسره اوکړم۔

حکمت دا دے ع۱ د دعوت حق د رد کولو نه روستو اعلان جنګ ضروری دے۔

ع۲ او د قتل نه باقی دشمنان د ملک نه ویستل او ذلیل کول پکار دی

اَذِلَّةً، بے ماله بے عزته۔

صٰغِرُوْنَ، مغلوب به کړیشی۔

يَأْتِيْنِيْ بِعَرْشِهَا قَبْلَ اَنْ يَّاْتُوْنِيْ

ستاسو نه به راوړي ما ته تخت د هغې مخکښ د دينه چه راشي دوي ما ته

مُسْلِمِيْنَ ﴿۳۸﴾ قَالَ عِفْرِيْتٌ مِّنَ الْجِنِّ

تابعداري کوونکي - اُوئيل يو طاقتور د پيريانو نه

اَنَا اٰتِيْكَ بِهٖ قَبْلَ اَنْ تَقُوْمَ مِنْ

زه به راوړم تاته هغه تخت مخکښ د پاسيدلو ستا د

مَّقَامِكَ ۚ وَاِنِّيْ عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ اَمِيْنٌ ﴿۳۹﴾

خپل ځائے نه او بيشکه زهٔ پدے باندے قوّت لرم امانتدار يم -

۳۸ :- هرکله چه سليمان عليه السلام خبر کړے شو چه هغوی د انقياد په طور سره راروان شول نو دغه وخت سليمان عليه السلام خپل ارکان شوریٰ ته اُوئيل د هغې د تخت د راوړلو په باره کښ - او مقصد د دے راوړلو دا دے چه سليمان عليه السلام هغه ښځے ته او د هغې قوم ته معجزه اوښائي د پاره د اثبات د نبوت خپل او د پاره د اظهار د قدرتِ عظيمه د الله تعالیٰ دليل په توحيد باندے - کوم چه مفسرينو ليکلي دی چه مقصد ئے قبضه کول وُو فقط نو دا د نبی د شان سره نه خائيږی ځکه هغه هديه د هغوی واپس کړله نو تخت ته ئے څه حاجت دے - دا اسرائيلی روايات دی خاص د سليمان عليه السلام د بدناملو د پاره -

حکمتونه دا دی ۱ چه اسلامی مشاورت د پاره مجلس شوریٰ ضروری دے.

۲ او شوریٰ والا باندے هم بعضے کارونه د حکومت اچولے شی.

۳ په نبی باندے اظهار د معجزے ضروری وی او سليمان عليه السّلام چه څه کوی نو د الله تعالیٰ په اذن سره ئے کوی.

۳۹ :- معلومه شوه چه د هغهٔ اهلِ شوریٰ جنات هم وُو او هغوی تابع وُو د حکم د سليمان عليه السلام.

حکمتونه دا دی ۱ جناتو کښ ډير قوت والا شته چه د راته ځيزونه پورته کولے شی.

قَالَ الَّذِیْ عِنْدَهٗ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتٰبِ

اوئیل هغهٔ چاچه دَ هغهٔ سره پوهه وه دَ کتاب

اَنَا اٰتِیْكَ بِهٖ قَبْلَ اَنْ یَّرْتَدَّ اِلَیْكَ

زهٔ به راؤړم تاته هغه مخکښ دَ دینه چه واپس شی تاته

طَرْفُكَ ؕ فَلَمَّا رَاٰهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهٗ

نظر ستا . نو هر کله چه اولیدو سلیمان تخت لره ولاړ دَ هغه په خوا کښ

قَالَ هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّیْ ۖقف

اُوئیل دهٔ دا دَ وجے دَ فضل دَ رب زما نه دے

لِیَبْلُوَنِیْۤ ءَاَشْكُرُ اَمْ اَكْفُرُ ؕ وَمَنْ شَكَرَ

دَ پاره دَدے چه په ما باندے ازمیښت اوکړی آیا شکر کوؤم اوکنا ناشکری کوؤم، او چاچه شکر اوکړو

فَاِنَّمَا یَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ كَفَرَ

نو یقینًا دے شکر کوی دَ پاره دَ فائدے خپلے او چاچه ناشکری اوکړه

ع٢ جنات لره دا طاقت هم ورکړے شوے دے چه په لږ وخت کښ ډیر مسافت قطع کولے شی چه انسان ئے نشی کولے.

ع٣ دَ هر کارکولو دَ پاره دوه صفتونه پکار دی قوت او امانت.

ع٤ دَ خپل قوت اظهار په وخت دَ ضرورت کښ جائز دے.

عِفْرِیْتٌ. په معنیٰ دَ ډیر قوت والا دے سرکش نه دے مراد ځکه چه هغه ځان ته آمین وئیلے دے او سلیمان علیه السلام دَ هغه په صفت باندے تردید نه دے کړے.

مَقَامِكَ، مراد ترینه مجلس دَ قضا دَ سلیمانؑ دے چه هغه تر وخت دَ غرمے پورے وؤ.

فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ ﴿٤٠﴾ قَالَ

نو یقینًا رب زما بے حاجته عزت والا دے ۔ اوئیل سلیمان علیه السلام

ف :- سلیمان علیه السلام اوفرمائیل چه دا تخت زر دا رسول ضروری دی ځکه چه په هغے کښ تغییر او تبدیل به کوی او هغوی هم زر دا رسیدونکے وو ۔ نو اوئیل عالم د کتاب زه به ئے د رپ د سترګو نه وړاندے را اورسوم ۔

الَّذِي عِندَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ ۔کښ درے اقوال دی ۔

اول قول ، د آصف بن برخیا وو وزیر د سلیمان علیه السلام وو ولی الله وو ۔ لیکن دا قول ضعیف دے د یو څو وجو نه اول چه کرامت د ولی په اختیار کښ نه وی نو هغه څه رنګ ځان ته نسبت اوکړو د راوړلو د تخت ۔ دویم دا چه د نبی په اسے کارونو کښ ولی ته ضرورت نه وی ځکه چه صفت د نبوت د ولایت نه غالب او قوی دے ۔ دریم دا چه الذی عنده علم من الکتاب دا صفت په سلیمان علیه السلام کښ اقوی وو په نسبت د آصف باندے نو معهود په دے سره غیر قوی شخص څه رنګ کیدے شی ۔

دویم قول دا دے چه دا جبرائیل علیه السلام وو هغه حاضر وو د سلیمان علیه السلام سره او جبرائیل آمین لره الله تعالی د دینه زیات قوت هم ورکړیدے . او د علم د کتاب نه مراد دا چه د وحی الهی په نازلولو باندے دے مقرر دے ۔ او هغه مستلزم دے علم د هغه لره ۔

دریم قول د سلیمان علیه السلام وو او خطاب ئے عِفْرِيتٌ ته اوکړلو او دا اسے خطاب په وخت د محاوره کښ کیدیشی او دا معجزه ده د سلیمان علیه السلام او نسبت د معجزے نبی ته کله کله مجازًا کیدیشی لکه په واقعه د عیسٰی علیه السلام کښ ۔

وَأُنَبِّئُكُم بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ ۔ آلعمران ۴۹ او دا رنګ سورۃ یوسف ۳۷ کښ ۔ او ظاهر دلیل د ترجیح د دے قول دا دے چه سلیمان علیه السلام روستو اُوئیل هَٰذَا مِن فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي ۲ ه دا اسے کلمات هغه وخت لو ستلے کیدیشی چه د یو انسان نه لوے کار صادر شی ۔

نَكِّرُوْا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَهْتَدِيْ

نا اشنا کړئ دے (بلقیس) لره تخت د دے گورو مونږ آیا هدایت مونده شي

أَمْ تَكُوْنُ مِنَ الَّذِيْنَ لَا يَهْتَدُوْنَ ﴿٤١﴾

او که ده د هغه کسانو نه چه هیڅ هدایت نه مومي۔

فَلَمَّا جَآءَتْ قِيْلَ أَهٰكَذَا عَرْشُكِ ط

نو هر کله چه دا راغله اُووئیلے شو آیا داسے دے تخت ستا

قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ ج وَأُوْتِيْنَا الْعِلْمَ

اُوئیل هغے گویا که داخو هغه دے او راکړے شوے وو مونږ ته علم رسناد

حکمتونه د دے آیت ۱ علم د کتاب الٰهی لوے قوت دے۔
۲ هر کله چه یو نعمت حاصل شي (اګرچه په ظاهر کښ په قدرت د انسان سره وي) خو د هغے نسبت د الله تعالیٰ فضل ته کول پکار دي او دا شکر د نعمت دے۔
۳ هر نعمت الٰهیه په انسان باندے ابتلاء ده۔
۴ هر نعمت باندے یو د دوؤ نتیجونه تفریع وي یا شکر یا ناشکري.
۵ او د هرے نتیجے فائده یا نقصان انسان ته حاصلیږي۔
ش ۱۔ دا عمل د دے د پاره دے چه استعداد د بلقیس معلوم شي چه آیا دا د دے معجزے (د راوړلو د تخت) نه هدایت فائده اخستلے شي یا نشي اخستلے ځکه هر مبلغ او داعي لره د خلقو استعداد معلومول په باره د هدایت کښ پکار دي او دا په آیت کښ یو حکمت دے او د دے آیت په ذیل کښ اسرائیلي روایات لیکلے شوے دي چه سلیمان علیه السلام د هغے عقل د دے د پاره معلومولو چه نکاح ورسره اوکړي دا غیر مناسب دي۔

مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِيْنَ ﴿۴۲﴾

نبوت) مخکښ د دے نخښے نه او شو مونږ تابعدار -

وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَّعْبُدُ مِنْ

او منع کړے وه دے لره (د توحید نه) هغه څیز چه دا کوله بندګی

دُوْنِ اللّٰهِ ؕ اِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ

سوا د الله تعالیٰ نه، یقیناً دا وه د قوم

كٰفِرِيْنَ ﴿۴۳﴾ قِيْلَ لَهَا ادْخُلِى الصَّرْحَ ۚ

کافرانو نه - اُوئیلے شو دیته ورننوځه بنګلے ته

۴۲:- په دے آیت کښ حکمتونه دادی ۱ د سوال ابتدائی په الفاظو کښ
اخفاء د مقصد لکه چه او فرمائیل آهٰكَذَا آهٰذَا ئے نه دے وئیلے -
۲ په جواب کښ هم حکمت او هم ترتیب دے اول کلمه د شک او بیا
یقین. كَاَنَّ د پاره د شک دے هُوَ د پاره د یقین دے
۳ روستو د دلیل لیدلو نه انقیاد او استسلام ښکاره کول -
۴ او لیدل د معجزے سبب د پاره د علم د حق دے -
وَاُوْتِيْنَا آه ظاهره دا ده چه دا قول د بلقیس دے مطلب دا چه د دے
تخت د راوړو نه هم ستا نبوت معلوم شو لیکن د دے نه وړاندے
د خط د مضمون نه او بیا د هدیے د واپس کولو نه معلومه شوے وه چه
سلیمان علیه السلام نبی دے -
وَكُنَّا مُسْلِمِيْنَ، یعنی مونږ په اراده د انقیاد او تابعدارئ سره روان
شوی یو -
۴۳:- په دے آیت کښ دفع د وهم کوی چه هر کله دا عاقله او هوښیاره
ښځه وه نو د څه وجے نه په شرک کښ مبتلا وه - جواب دے په ذکر
کولو د دوه اسبابو سره -
اول سبب، د شرک عقیدے او اعمالو (په سبب د جهل) د توحید
نه غفلت پیدا کړے وو ځکه د انسان طبیعت دا دے چه په یو نظریه

فَلَمَّا رَاَتۡهُ حَسِبَتۡهُ لُجَّةً وَّ كَشَفَتۡ

پس هر کله چه ئے اولیدله گمان ئے اوکړو په هغے باندے دَغټ دَاوبو او اوچته ئے کړه جامه

عَنۡ سَاقَيۡهَا ؕ قَالَ اِنَّهٗ صَرۡحٌ

دَ پنډو خپلو نه ، اُوئیل هغه یقیناً دا بنګله

مُّمَرَّدٌ مِّنۡ قَوَارِيۡرَ ؕ۬ قَالَتۡ

جوړه کړے شویده دَ شیشو نه ، اُوئیل هغے

رَبِّ اِنِّىۡ ظَلَمۡتُ نَفۡسِىۡ وَ اَسۡلَمۡتُ

اے ربه زما یقیناً ما ظلم کړیدے په ځان خپل باندے او اخلاص کوم دَ بندګئ

مَعَ سُلَيۡمٰنَ لِلّٰهِ رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۴۴﴾ ع۳ ۱۳ ۱۸

په تابعدارئ دَ سلیمان کښ الله تعالیٰ لره چه رب العالمین دے۔

او مسلک کښ مشغول وی نو دَ هغے نه علاوه تحقیق نه کوی دائے ذکر کړو په صَدَّهَا مَا كَانَتۡ تَّعۡبُدُ سره۔

دویم سبب، قوم دَ دے ټول کافر او مشرک وُو یعنی په ماحول دَ دیکښ توحید او دَحق هیڅ آواز نه وُو دا ذکر دے په اِنَّهَا كَانَتۡ مِنۡ قَوۡمٍ كٰفِرِيۡنَ سره۔

دَ دینه څو حکمتونه معلوم شول ۱ تعصب دَ مذهب او مسلک انسان لره دَ نورو مذهبونو نه غافل کوی۔

۲ ماحول لره دَ انسان په عقیده او عمل باندے اثر وی دَ دے وجے نه دَ غلط مجلس او ناکاره ملګرو نه ځان ساتل ضروری دی۔

۴۴ :- دا حکم دَ سلیمان علیه السلام دے بنځے ته دَ دوو وجو نه.

اوله وجه، چه دا زنانه ده او په زنانه باندے لازم دی چه کور کښ دننه اوسی بهر په مجلس دَ نارینه کښ به نه کینی او دا ۱ ئو حکمت دے ۲ هر کفر او شرک ظلم دے په ځان خپل باندے۔

دویمه وجه، دا ده چه سلیمان علیه السلام دیته خودله چه زما سنا هدیے ته هیڅ حاجت نشته بلکه ما لره الله تعالیٰ هغه نعمتونه راکړی دی چه

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ

او یقینًا لیږلے دے موږ ثمودیانو ته ورور د هغوی

تاله ئے نه دی درکړی هرکله چه هغې حکم اومنلو داخله شوه نو هغه محل د شیشو نه یا د چمک کوونکے کتے نه جوړ کړے شویوؤ او دے نیچے دا چړے نه وؤ لیدلے نو گمان ئے اوکړو چه دا د اوبو انګنړ (غولے) دے نو د دے وجے نه ئے جامه د پنړوته اوچته کړه نو سلیمان علیه السلام د نظر کولو نه زر ستر کے بل طرف ته واړولے او هغه ئے په حقیقت پوهه کړله۔

فائده ۱:۔ دا قول چه پیریانو سلیمان علیه السلام ته ووئیلے وؤ چه د دے زنانه په پنړو باندے ویخته دی د دے سره نکاح مکوه نو هغهٔ دا محل د دے د پاره جوړ کړو چه د هغې پنړو ته نظر اوکړی دا صحیح نه ده ځکه چه انبیاء علیهم السلام د پردو زنانه پنړو ته نظر نه کوی او دا رنګ دا اسرائیلی روایات دی یهودیانو د سلیمان علیه السلام د بد ناموئ د پاره دا قصّے جوړے کړے دی۔

هرکله چه د بلقیس په معجزه او صدق د سلیمان علیه السلام باندے یقین راغے نو د شرک نه ئے توبه اوکړه او د سلیمان علیه السلام تابع شوه۔

فائده ۲:۔ د بلقیس سره د سلیمان علیه السلام نکاح کول په صحیح دلیل سره ثابت نه دی او دا رنګ بادشاهئ ته واپس لیږل او پس د اسلام نه د هغې بادشاهی کول په هیڅ صحیح دلیل سره ثابت نه دی بلکه د قرآن د دے لفظ رچه ادخلی الصرح) نه روستو د هغې د خروج د پاره صریح نص نشته۔

حکمتونه دا دی ۱ عالیشان مکانات جوړول د ضرورت مطابق جائز دی۔

۲ کله دانسان نظر خطا کیږی اګرچه هوښیار وی۔

۳ روستو د دلائلو د حق نه باطل پریخودل ضروری دی۔

۴ د توحید کمال بغیر د تابعدارئ د رسول نه نشی کیدے۔

صَالِحًا اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ فَاِذَا هُمْ

صالح علیه السلام چه بندګی کوئ خاص دَ الله تعالیٰ نو دغه وخت دوی

فَرِيْقٰنِ يَخْتَصِمُوْنَ ﴿۴۵﴾ قَالَ يٰقَوْمِ

دوه ډلے شوے جګړه ئے کوله۔ اُوئیل صالح علیه السلام اے قومه زما

لِمَ تَسْتَعْجِلُوْنَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ

ولے په تادئ غواړئ عذاب مخکښ

الْحَسَنَةِ ۚ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُوْنَ اللّٰهَ

دَ ایمان راؤړلو نه ولے نهٔ غواړئ بخنه دَ الله تعالیٰ نه

لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿۴۶﴾ قَالُوا اطَّيَّرْنَا

دَ دے دَ پاره چه په تاسو بانډے رحم اوکړ یشي۔ دوی اُوئیل سپیره حالت راغے په مونږ باندے

۴۵ :- دا دریمه قصّه ده دا هم په ډیرو حکمتونو باندے مشتمل ده اولوے حکمت پکښ دادے چه انبیاء او اولیاء په سلامتیا کښ الله تعالیٰ ته محتاج دی نو دوی بیل چا لره نجات او سلامتیا نشي ورکولے۔ او دا رد دَ شرک فی التصرف دے۔

حکمتونه دَ دے آیت دا دی ع۱ هر نبی په توحید باندے رالیږلے شوے دے۔

ع۲ دَ حق مسئلے په بیان سره ضرور اختلاف پیدا کیږی۔

ع۳ نسبت دَ دے تفرق او اختلاف، داعی دَ حق ته نشی کیدلے۔

يَخْتَصِمُوْنَ، دَ دوی اختصام په سورة اعراف ۷۵، ۷۶ کښ ذکر شوے دے۔

۴۶ :- یعنی دوی طلب دَ عذاب کوؤ لکه اعراف ۷۷ کښ دا رنګ دوی شرک کوؤ چه هغه سبب دَ عذاب دے او دَ توحید باره کښ ئے هیڅ سوچ نه کوؤ دَ دے وجے نه هغهٔ ورته دَ زجر په طور سره اوئیل۔ لِمَ تَسْتَعْجِلُوْنَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ۔

بیا ترغیب دَ استغفار ئے ورکړو چه هغه سبب دَ رحمت دے۔

بِكَ وَبِمَنْ مَّعَكَ ۚ قَالَ طَٰٓئِرُكُمْ

ستا په وجه او په وجه د هغه چا چه ستا ملګری دی، اُوئیل هغه سپیرهٔ حال ستاسو د

عِندَ اللَّهِ ۖ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ

الله تعالیٰ د طرف نه دے بلکه تاسو قوم یئ

تُفْتَنُونَ ﴿٤٧﴾ وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ

چه امتحان درباندے کیدیشی۔ او وو په هغهٔ ښار کښں

تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا

نهه کسان ورانے ئی کوو په ملک کښں او نه وو

يُصْلِحُونَ ﴿٤٨﴾ قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ

اصلاح کوونکی۔ دوی اُوئیل قسمونه اوکړئ په الله تعالیٰ باندے

حکمتونه دا دی ع۱ د عذاب د اسبابو نه ځان بچ کول ضروری دی۔

ع۲ د رحمت سبب توبه او استغفار دے۔

۴۷ :- هر کله چه په دوی د کفر او د شرک د وجے نه مختلف عذابونه راغلل قحط، خشک سالی، مرضونه وغیره نو دوی د دے نسبت صالح علیه السلام ته کوؤ چه دا بد حالی ستا د نحوست د وجے نه ده یعنی پیدا ے وجه چه نه د اولیاؤ او بزرګانو تصرفات نه منے هغهٔ ورله جواب ورکړو حاصل د جواب دا دے چه دا بد حالی ستاسو د بد اعمالو د وجے د الله تعالیٰ د طرف نه ده بلکه دا د الله تعالیٰ د طرف نه په تاسو باندے عذاب دے۔

حکمتونه دا دی ع۱ د طیره عقیده د جاهلانو او مشرکانو عقیده ده تفصیل د طیره ابن کثیر لیکلے دے۔

ع۲ بد حالات د وجے د بد اعمالو نه دی۔

ع۳ د بعض عملونو سزا په دُنیا کښں ورکیدیشی۔

۴۸ :- رَهْطٍ، نوم د جمع دے ځکه چه په دوی کښں د یو یو شخص ډیر تابعدار وو د دے وجے نه ئی رَهْطٍ ورته اُوئیل۔

لَنُبَيِّتَنَّهٗ وَاَهْلَهٗ ثُمَّ لَنَقُوْلَنَّ

خامخا د شپې به حمله اوکړو په ده باندې او په کور والا د ده باندې بیا به خامخا اُووایو مونږ

لِوَلِيِّهٖ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ اَهْلِهٖ

وارث د ده ته چه مونږ نه یو حاضر شوی قتل کولو د کورنۍ د ده ته

وَاِنَّا لَصٰدِقُوْنَ ﴿۴۹﴾ وَمَكَرُوْا مَكْرًا

او یقیناً مونږ رشتیا وایو۔ او چلونه جوړه کړل دوی چلونه

يُفْسِدُوْنَ فِى الْاَرْضِ، فساد د دوی په ډیرو قسمونو سره وو۔
۱ شرک ته دعوت ورکول ۲ د صالح علیه السلام د تابعدارئ نه منع کول ۳ د خلقو په عیبونو پسې تفتیش کول ۴ روپۍ اشرفۍ په سود باندې ورکول او نور گناهونه کول۔

وَلَا يُصْلِحُوْنَ، پدیکښې رد دے د هغوی په زعم باندې چه هغوی خپل فساد ته اصلاح وئیله۔
حکمتونه دا دی ۱ د حق پرستو مقابله کښې همیشه مفسدان وی۔
۲ د مفسدانو تابعدار ډیر وی او د حق پرستو کم وی۔
۴۹ :- دا د دوی د فساد کولو نمونه ده یعنی د صالح علیه السلام د قتل د پاره تدبیرونه جوړول او په قسمونو کښې حیلې او دهوکې کول۔

تَقَاسَمُوْا بِاللّٰهِ، دا صیغه د فعل ماضی ده د باب تفاعل نه او دا حال دے معنیٰ دا چه " دوی اُوئیل په داسې حال کښې چه قسمونه ئې اوکړل په کورنئ کښې "۔ یا دا صیغه د امر ده د باب تفاعل نه معنیٰ دا ده " دوی اُوئیل یو بل ته قسمونه اوکړئ په الله تعالیٰ باندې "حاصل دا چه دوی عزم اوکړو چه د صالح علیه السلام او د هغهٔ په اهل باندې د شپې حمله اوکړو او قتل به ئې کړو بیا چه د دهٔ متولی (وارث) په مونږ باندې دعوی د قتل اوکړی نو د دهٔ سره به گواهان نه وی نو مونږ له به قسم راکوی نو مونږ به قسم اوکړو چه قسم دے مونږ د صالح علیه السلام د اهل قتل کولو د پاره حاضر شوے نه وو یعنی مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ اَهْلِهٖ سره به مهلکه ته وایو او په دې قسم کښې مونږ

وَمَكَرُوْا مَكْرًا وَّمَكَرْنَا مَكْرًا وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۵۰﴾

او تدبیر اوکړو موږ تدبیر او دوی نه پوهیدل۔

فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ ۙ

نو اوګوره چه څنګه شو انجام د چل ول د دوی

اَنَّا دَمَّرْنٰهُمْ وَقَوْمَهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿۵۱﴾

یقینا هلاک کړل موږ دوی او قوم د دوی ټولو لره۔

د دے وجه نه رشتنی یو چه موږ خو په قصد د قتل د صالح علیه السلام کښ به راغلی یو نه په قصد د قتل د اهل د ده۔ او دا حیله ده په قسم خوړلو کښ لکه پدے زمانه کښ حیله ګر ملایان خلقو ته د قسم کولو داسے طریقه اوښائی چه مدعی په هغے باندے دهوکه شی او حال دا چه قسم کوونکے دروغژن وی۔

حکمتونه دا دی ۱ مشرکانو هم قسم په الله تعالی باندے کوؤ۔

۲ د حق پرستو د قتل کولو ارادے مفسدان خلق همیشه کوی۔

۳ په قسمونو کښ حیلے دهوکے د مفسدانو عمل دے۔

ف۵: د دغه حیله جوړولو نه روستو دوی د صالح علیه السلام په کور باندے د شپے حمله اوکړله لیکن الله تعالی د صالح علیه السلام حفاظت د ملائیکو په ذریعه سره اوکړو داسے ابن کثیر لیکلی دی۔ او الله تعالی داسے د خپلو پیغمبرانو حفاظت د ملائیکو په ذریعه سره په ډیر اوقاتو کښ کړیدے۔

وَمَكَرْنَا مَكْرًا، یعنی د هغه د بیچ کولو او د منکرینو د عذاب ورکولو دپاره موږ تدبیر اوکړو۔

حکمت دا دے چه الله تعالی د خپلو نیکانو بندګانو د مفسدانو په مقابله کښ امداد کوی۔

ف۵: دا بیان د مَكَرْنَا دے یعنی د الله تعالی د طرف نه تدبیر دا دے د دَمَّرْنٰهُمْ وَقَوْمَهُمْ د جدا جدا ذکر نه معلومیږی چه د دغه نهه کسانو عذاب جدا وو او د باقی قوم عذاب جدا وو۔

فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةًۢ بِمَا ظَلَمُوْا ط

پس دغه دي كورونه دَدوي راپريوتلي دي په سبب دَظلم دَدوي

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ﴿۵۲﴾

يقيناً په دیکښ خامخا عبرت دے دَپاره دَهغه قوم چه پوهيږي۔

وَاَنْجَيْنَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَكَانُوْا

او بچ کړل مونږ هغه چا لره چه ايمان ئے راوړے وو او دوي

يَتَّقُوْنَ ﴿۵۳﴾ وَلُوْطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ

تقوٰی کوله - او (ياد کړئ) لوط عليه السلام لره کله چه اُوئيل هغهٔ قوم خپل ته

حکمت دا دے چه څوک دَ دليل خلاف مکرونه کوي نو ورباندے هغه په مکر کوونکي باندے راځي.

متل دا دے چاه کن راچاه در پيش (فارسي) مَنْ حَفَرَ بِئْرًا لِاَخِيْهِ فَقَدْ وَقَعَ فِيْهِ (عربي)

فائده :- دا آيت ئے مصدر کړو په فَانْظُرْ سره اشاره ده دَ واقعے لوے مقصد عذاب دَ منکرينو او نجات مؤمنانو ته۔

۵۲ :- خَاوِيَةً، دا حال دے يعني خالي دَ اوسيدونکو نه يا غورځيدلي شوي۔

فَتِلْكَ، په دے سره په حقيقت کښ اشاره کيږي هغه ځيز ته چه محسوس او موجود وي نو کنډرات دَ مدائن صالح موجود دي۔

او لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ئے ځکه او فرمائيل چه دَ دے قوم خالي کنډرات په مداينِ صالح کښ قريب لارے دَ تبوک ته اوس هم موجود دي۔

حکمت دا دے ډير قومونه هلاک شي او کنډرات ئے پاتے شي دَپاره دَ دے چه روستو خلق ترينه عبرت حاصل کړي۔

۵۳ :- دا دليل دے چه سبب دَ نجات ايمان او تقوٰی ده او دا دَ دے قصے لوے حکمت دے چه صالحين په نجات کښ الله تعالٰی ته محتاج دي۔

أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾

آیا کوئ تاسو بدکارئ او تاسو پوهیږئ۔

أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِّنْ

آیا تاسو راتلل کوئ نارینو ته په شهوت سره

دُونِ النِّسَاءِ ۚ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ

ورتیریږئ د زنانو نه، بلکه تاسو قوم

تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ

د جهل کار کوونکی یئ۔ نو نه وو جواب د قوم د هغهٔ

إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ

مګر دا چه اُوئیل هغوئ اوباسئ کورنئ د لوط لره

مِنْ قَرْيَتِكُمْ ۖ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٦﴾

د کلی خپل نه یقینًا دوی خلق دی چه د پاکئ دعوے کوی۔

فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ ز

پس بچ کړو مونږ دهٔ لره او کورنئ د دهٔ لره مګر ښځه د دهٔ

۵۴ نه تر ۵۸ پورے دا څلورمه قصّه ده په دیکښ هم ډیر حکمتونه دی۔
لوے حکمت پکښ دا دے چه انبیاء او صالحین په نجات او سلامتیا
کښ الله تعالیٰ ته محتاج دی۔

حکمتونه دا دی ۱ استعمال د رجالو او هلکانو په شهوت سره دا هم
فاحشه ده۔

۲ او دا د جاهلانو عمل دے۔

۳ حق پرستو لره د وطن نه ویستل۔

۴ او په هغوی پورے مسخرے کول دا هم د جاهلانو کارونه دی۔

۵ داسے فواحش سبب د عذاب د دُنیا دی۔

قَدَّرْنٰهَا مِنَ الْغٰبِرِيْنَ ﴿٥٧﴾ وَاَمْطَرْنَا

مقرر کړی وه مونږ هغه د پاتې کیدونکو نه ۔ او راووروو مونږ

عَلَيْهِمْ مَّطَرًا ۚ فَسَآءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِيْنَ ﴿٥٨﴾

په دوی باندې باران نا اشنا نو ناكاره وو باران د ویرولې شوو ۔

قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلٰمٌ عَلٰى

او وایه صفتونه د خدایې خاص الله تعالیٰ لره دی او سلامتیا دې ده (د عذابونو آفتونو نه د الله تعالیٰ د طرفه) په

عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى ؕ آٰللّٰهُ

بندګانو د هغه باندې هغه چه غوره کړی دی ، آیا الله تعالیٰ

خَيْرٌ اَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٥٩﴾

غوره دې (د پاره د الوهیت) او که هغه څوک چه دوی یې د الله تعالیٰ سره شریکوی.

عـه باطل پرست کمال ته عیب وائی ۔

وَاَنْتُمْ تُبْصِرُوْنَ ، یعنی تاسو پوهیږئ چه دا فحش دې او ګناه ده یا دا چه تاسو دا عمل د یو بل په مخکښ کوئ یو بل نه پرده هم نه کوئ ۔

اِنَّهُمْ اُنَاسٌ يَّتَطَهَّرُوْنَ ، دا په طریقه د مسخرې دې یعنی چه تاسو ځانونه پاک ګڼړئ او مونږ پلیت تو پاک خو د پلیت نه لرې کیدل پکار دی نور تفصیل د دې په سورة اعراف کښ ذکر کړې شوې دې۔

۵۹ خلاصه :- د دې آیت نه تر آخر د سورت پورې دریم باب دې په یکښ دوه دعوې د توحید ذکر کوی او په مینځ د دعوی کښ تفصیل د توحید د الوهیت دې په عقلی دلیلونو اعترافیو سره بیا زجرونه دی په کثرت سره بیا تسلی ده رسول الله صلی الله علیه وسلم ته او دا امور د دعوت دی۔ بیا تخویف اخروی دې په تفصیل سره او آخر کښ وحی دلیلونه په رد د شرک فی العبادة او دعوت الی القرآن بیا تخویف دنیوی دې۔

أَمَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ

آیا هغه څوک چه پیدا کړی دی آسمانونه او زمکه

وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً ج

او را اورولے دی تاسو لره د آسمان د طرفنه اوبه

فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ ج

نو زرغون کړیدی مونږ په هغے سره باغونه سره د تازګئ نه

مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا ط

نشی کیدے تاسو لره دا چه رازرغون کړئ بوټی د هغے،

ءَإِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ط بَلْ هُمْ قَوْمٌ

آیا شته د دے کارونو والا د الله تعالیٰ سره بلکه دوی قوم دی

تفسیر:- پدے آیت ۵۹ کښ اوله دعوٰی ده یعنی انبیاء علیهم السلام په سلامتیا کښ الله تعالیٰ ته محتاج دی دوی د الله تعالیٰ سره شریک نشی کیدے او دا تفریع ده په قصّه د صالح او لوط علیهم السلام باندے۔ او تفسیر ابن کثیر کښ ذکر دی چه دا طریقه د خطبے وئیلو ده چه اول حمد د الله تعالیٰ دے بیا سلام دے په انبیاء علیهم السلام باندے بیا تفصیل د توحید د الله تعالیٰ دے په دلیلونو عقلیو سره۔ او دا په دے سورت کښ دویم خطاب د نبی صلی الله علیه وسلم دے۔

اَصْطَفٰى، د صفا نه اخستلے شویدے ځکه چه انبیاء علیهم السّلام د خیرو د بشریت (یعنی د ګناهونو نه) پاک اوصاف وی۔

خَيْرٌ، دلته په معنیٰ د تفضیل نه دے ځکه چه مقابل کښ هیڅ خیر نشته یا صیغه د تفضیل په عقیده د مشرکانو سره ذکر کړیده چه هغوی په خپلو الهو کښ خیر ګنړلو۔ او تقدیر د عبارت دا دے

أَعِبَادَةُ اللّٰهِ خَيْرٌ أَمْ عِبَادَةُ مَا يُشْرِكُوْنَ (آیا بندګی کول د الله تعالیٰ

يَعۡدِلُوۡنَ ﴿٦٠﴾ط اَمَّنۡ جَعَلَ الۡاَرۡضَ

چه دَحق نه اوړي. آيا هغه څوک چه ګرځولے ده زمکه

غوره ده او که بندګی کول دَ شرکاؤ دَ دوی) او دا استفهام تقريري دے ځکه چه روايت کړے شوے دے چه نبي صلی الله عليه وسلم به دَ دے آيت نه روستو وئيل (بَلِ اللهُ خَيۡرٌ وَّ اَبۡقٰى وَ اَجَلُّ وَ اَكۡرَمُ).

سلے:- دَ دے آيت نه دليلونه عقليه شروع شول په توحيد دَ الوهيت باندے او دا اعترافی سکوتی دی ځکه چه تپوس ئے (استفهام) ذکر کړے دے او جواب دَ خصم ئے نه دے ذکر کړے.

اَمَّنۡ دا په اصل کښ اَمۡ مَنۡ دے او اَمۡ په معنٰی دَ بَلۡ دے. يعنی اول چه سوال ذکر کړو په اٰللّٰهُ سره نو دا تفصيل دے په ذکر دَ صفاتو دَ الوهيت سره او پس دے آيت کښ دے صفات ذکر کړے دی او آيت کښ تقدير دے دَ مخکښ پشان يعنی اَعِبَادَةُ مَنۡ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ الخ خَيۡرٌ اَمۡ عِبَادَةُ مَا يُشۡرِكُوۡنَ.

دويمه توجيه دا ده چه دا مستقل تپوس دے معنٰی ئے دا ده (بلکه) آيا څوک دے چه پيدا کړے دی آسمانونه او زمکه (الی آخره) او جواب حذف دے (ليقولن الله).

ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللهِ، دا مستقل تپوس دے يعنی هر کله چه دوی اومنله چه الله تعالٰی آسمانونه او زمکه پيدا کړی دی نو آيا بل څوک (اِلٰه) شته چه پشان دَ الله تعالٰی دا کارونه او کړی شی دَ دے نه روستو هم جواب حذف دے يعنی لا (نشته). او بَلۡ هُمۡ قَوۡمٌ يَّعۡدِلُوۡنَ زجر دے په معنٰی دَ عدول دے يعنی دَ حق نه بے دليله اوړی يا عدل په معنٰی دَ مساوات دے يعنی دوی دَ الله تعالٰی سره نور خلق برابر ګنړی او دا رنګ تشريح پس دے روستو آياتونو کښ تر ۲۴ پورے ده. او پس دے آياتونو کښ دَ اِلٰه معنٰی ته اشاره ده چه اِلٰه هغه ذات دے چه دا کارونه (چه پس دے پنځه آياتونو کښ ذکر شوی دی) کولے شی او هغه ته متصرف او کارساز وئيلے کيږی. نو معلومه شوه چه په دے آياتونو کښ اِلٰهٌ په معنٰی دَ تصرف او واکدار سره دے او دا دے عام معنٰی ده.

قَرَارًا وَّجَعَلَ خِلٰلَهَآ اَنْهٰرًا

ټینګه (ټیکاؤ والا) او پیدا کړی دی په مینځ دَ هغې کښې نهرونه

وَّجَعَلَ لَهَا رَوَاسِیَ وَجَعَلَ بَیْنَ

او پیدا کړیدی دَ هغې (دَ ټینګولو) دَپاره کلک غرونه او پیدا کړیدی په مینځ

الْبَحْرَیْنِ حَاجِزًا ؕ ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ

دَ دواړو دریابونو کښې پرده ، آیا شته دَ دے کارونو واکدار دَ الله تعالیٰ سره ،

بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا یَعْلَمُوْنَ ؕ ﴿۶۱﴾ اَمَّنْ

بلکه ډیر دَ دوی نه نهٔ پوهیږی - آیا هغه څوک دے

یُّجِیْبُ الْمُضْطَرَّ اِذَا دَعَاهُ وَیَكْشِفُ

چه قبلوی دُعا دَ ډیر ناچاره هر کله چه دَ هغه نه غواړی او لرے کوی

السُّوْٓءَ وَیَجْعَلُكُمْ خُلَفَآءَ الْاَرْضِ ؕ

مصیبتونه او ګرځوی تاسو دَ یو بل خلیفګان په زمکه کښې ،

مَا كَانَ لَكُمْ اَنْ تُنْۢبِتُوْا شَجَرَهَا ، دا خطاب عام دے ټول مخلوق ته اولیاء پکښې داخل دی چه هیڅوک طاقت نه لری چه دَ زمکے نه اونے بوټی زرغون کړی۔

ﷺ۶۱ :- په دے آیت کښې ئے څلور صفات دَ الوهیت ذکر کړی دی چه دَ الله تعالیٰ نه سوا بل چا کښې نشی کیدے هغه آیت کښې کارونه علویه ذکر وؤ او په دیکښې دَ لاندے عالم کارونه ذکر دی۔

لَهَا رَوَاسِیَ لفظ دَ لَهَا دلیل دے چه دا غرونه دَ زمکے دَ ټینګولو دَپاره دی۔

حَاجِزًا ، منع کوونکے دے دَ ګډون دَ دواړو دریابونو نه او دے ته ئے برزخ هم وئیلے دے په سورة رحمٰن ۲۰ او فرقان ۵۳ کښې۔

ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ قَلِيۡلًا مَّا تَذَكَّرُوۡنَ ؕ ﴿۶۲﴾

آیا شته دَ دے کارونو واکدار دَ الله تعالیٰ سره، ډیر لږ نصیحت قبلوئ تاسو۔

اَمَّنۡ يَّهۡدِيۡكُمۡ فِىۡ ظُلُمٰتِ الۡبَرِّ

آیا هغه څوک چه لار ښائی تاسو ته په تیارو دَ اوچه

وَالۡبَحۡرِ وَمَنۡ يُّرۡسِلُ الرِّيٰحَ بُشۡرًا ۢ

او دَ سمندر کښې او څوک چه رالیږی هواګانے زیری ورکوونکی

بَيۡنَ يَدَىۡ رَحۡمَتِهٖ ؕ ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ

مخکښې دَ رحمت دَ هغه نه، آیا دَ دے کارونو واکدار شته دَ الله تعالیٰ سره،

تَعٰلَى اللّٰهُ عَمَّا يُشۡرِكُوۡنَ ؕ ﴿۶۳﴾

لوړ دے الله تعالیٰ دَ هغے نه چه دوی ورسره شریک جوړوی۔

س۶۲:۔ په دے آیت کښې ئے درے صفتونه دَ الوهیت ذکر کړی دی او
پدیکښې ئے درے احوال دَ انسان هم ذکر کړی دی. ع۱ حاجت غوښتل
په وخت دَ مجبورئ کښې ع۲ تکلیف لرے کول ع۳ غالب کیدل یا اولاد
ورکول۔

اَلۡمُضۡطَرَّ، ډیر عاجزی کوونکے او مجبوره۔ دَ دے اضطرار په وجه
باندے ډیره تضرع کول دی په دُعا کښې نو الله تعالیٰ دَ هغه دُعا
قبوله کړی که مؤمن وی او که کافر وی.

وَيَكۡشِفُ السُّوۡٓءَ، دا دلیل دے چه مشکل کُشا صرف یو الله تعالیٰ دے
او دا سے په سورۃ انعام س۱۷ او سورۃ یونس س۱۰۷ کښې ذکر شوی دی۔

خُلَفَآءَ الۡاَرۡضِ، معنیٰ دا چه تاسو له غلبه درکړی په کافرانو باندے
او په عکس دَ دے سره او دَ هغوی دَ زمکو تاسو مالکان اوګرځوی یا
معنیٰ دا چه تاسو له اولاد درکوی او دَ یو بل په ځائے باندے مو
آباد کړی۔

س۶۳:۔ پدیکښې ئے دوه صفتونه ذکر کړی دی۔

ظُلُمٰتِ الۡبَرِّ وَالۡبَحۡرِ، هغه صحراګانے او بیا بانونه چه تخے (میلونه)

أَمَّنْ يَّبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ

آیا هغه څوک چه اول کوی پیدائش بیا دوباره کوی

وَمَنْ يَّرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ط

او څوک روزی درکوی تاسو ته د آسمان او د زمکے نه،

ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ط قُلْ هَاتُوْا بُرْهَانَكُمْ

آیا د دے کارونو واکدار شته د الله تعالیٰ سره، اُو ایه راوړئ یقینی دلیل خپل

اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٦٤﴾ قُلْ لَّا يَعْلَمُ

که تاسو رشتنی یئ - اُو ایه نه پوهیږی

پکښ نه وی - او هغه چپے د دریاب چه طرفونه پکښ نه معلومیږی هغے ته ئے ظُلُمَاتٍ اُوئیل او بیا پکښ د انسان د سفر حالت ذکر کوی او حال د هوا گانو ئے (رجه د انسان ژوند په هغے بانذے بناء دے) ذکر کړیدے.

۶۴:- بیا پکښ ئے درے صفتونه د الوهیت ذکر کړیدی ع۱ د انسان خلق اول - ع۲ او دویم خلق ع۳ او رزق ورکول۔

قُلْ هَاتُوْا بُرْهَانَكُمْ، دا واضح دلیل دے چه صدق د خبرے په صحیح دلیل بانذے بناء دے او دا دریم خطاب دے نبی صلی الله علیه وسلم۔ بیا دے آیاتونو کښ پنځلس صفاتِ عقلیه د اِله ذکر شول او په ټولو کښ جواب په نفی (لا) سره مراد دے نو حاصل دا شو چه نشته د دے کارونو قدرت لرونکے او کوونکے سوا د الله تعالیٰ نه او دا معنیٰ ده د لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ -

فائده:- د دے آیاتونو په فواصلو کښ ئے په ترتیب سره حالات د مشرکانو ذکر کړل۔ اول او دریمه بغیر د دلیل نه، دویم بے علمی او جهل، دریم نصیحت نه قبولول د وجے د غفلت او عناد نه، څلورم شرک کول، پنځم طلب د دلیل د مشرک او عاجز کیدل د دوی د دلیل نه۔ او د دے ترتیب او تقسیم یو حکمت دا دے چه د اول دلیل جواب د ټولو اهل عقلو په نیز بانذے واضح دے چه لا دے

مَنۡ فِی السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ الۡغَیۡبَ

هغه څوک چه په آسمانونو او زمکه کښ دی په غیب باندے

اِلَّا اللّٰهُ ؕ وَمَا یَشۡعُرُوۡنَ اَیَّانَ یُبۡعَثُوۡنَ ﴿۶۵﴾

سوا د الله تعالیٰ نه، او دوی نه پوهیږی چه کله به دوی دوباره ژوندی کولے شی۔

او سره د دینه دوی نه منی نو د زجر مستحق دی او دویم دلیل کښ دا سے امور ذکر دی چه دوی د هغے د علم دعوے کولے لیکن هر کله چه په علم باندے ئے عمل نه کوؤ نو اُوټیلے شو چه دوی بے علمه دی او دریم دلیل کښ اشاره ده چه هر کله د انسان نه دا مصیبتونه لرے شی او حاجت ئے پوره شی نو حق ترے هیر شی د دے وجے نه هلته ۶۲ کښ۔

قَلِیۡلًا مَّا تَذَکَّرُوۡنَ ئے او فرمائیل۔ او څلورم دلیل کښ اشاره ده چه په ظلماتو د بحر و بر کښ او په سیلئ طوفانونو کښ به دوی الله تعالیٰ ته آواز کوؤ او هر کله چه به تکلیف لرے کړے شو نو دوی به شرک کوؤ نو د دے وجے نه په ۶۲ کښ ئے تَعٰلَی اللّٰهُ عَمَّا یُشۡرِکُوۡنَ سره اختتام اوکړو۔ او پنځم دلیل سره چه پوره حجت قائم کړے شو نو په آخر کښ د مشرکانو نه دلیل طلب کړے شو۔

۶۵:۔ په دے آیت کښ دویمه دعوٰی د سورت ذکر کوی او دا متعلق دے د قصّے د موسیٰ او سلیمان علیهم السلام سره او هر کله چه مخکښ آیاتونو کښ قدرت او تصرف خاص کړے شو په الله تعالیٰ پورے او نفی د شرک فی التصرف اوشوه نو اوس په دے آیت کښ علم د غیب خاص کوی په الله تعالیٰ پورے او نفی د شرک فی العلم کوی۔ او دا څلورم خطاب دے نبی صلی الله علیه وسلم ته۔

الۡغَیۡبَ، نه مراد هغه څیزونه دی چه په هیڅ سبب سره خود لے شوے نه دی نه په عقل سره او نه په حواسو او نه په وحی سره او دیته غیب حقیقی وائی او د دے سره متعلق قصّه قرطبی ذکر کړیده او مطلب ئے دا دے چه کوم یو څیز د انسانانو په علم کښ راشی نو هغے ته غیب نه وئیلے کیږی۔

بَلِ ادّٰرَكَ عِلْمُهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ قف

بلکه بند دے علم دَ دوی په باره دَ آخرت کښں

مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ، نه مراد ملائیک دی او عیسیٰ علیه السلام او ارواح دَ ټولو مؤمنانو چه په علیین کښں دی۔

وَالْاَرْضِ، دلته ئې مَنْ دَ اختصار دَ پاره حذف کړے دے او دا آیت صریح نص دے په نفی دَ علم غیب کښں دَ غیر الله نه هم ذاتی او هم عطائی او هم جسمانی او روحانی۔

سوال اول :- اِلَّا الله استثناء منقطع ده او که متصل ده او په دواړه حالتونو کښں نصب (زور) پکار وو نو دلته ولے مرفوع ذکر شو؟

جواب اول :- دا استثناء منقطع ده په معنیٰ دَ لیکن سره ځکه چه الله تعالیٰ دَ جنس دَ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ نه نه دے او رفع په مستثنیٰ په لغت دَ بنی تمیم کښں جائز ده بناء په بدلیت سره یعنی اِلَّا الله په اصل کښں بدل دے دَ مَنْ نه او مَنْ په محل دَ رفع کښں دے نو بدل ئې هم مرفوع دے او ابن کثیر دا قول نقل کړے دے دَ زجاج او دَ فراء نه۔

جواب دویم :- دا دے چه دا استثناء متصل ده او رفع دَ مستثنیٰ په نیز دَ اهلِ حجاز و باندے په حال دَ کلام سلبی کښں جائز ده۔

دویم سوال :- الله تعالیٰ دَ جنس دَ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ نه نه دے ځکه چه هغه مخلوق دے او الله تعالیٰ خالق دے نو استثناء متصل څرنګ صحیح کیږی؟

جواب ۱ دا دے چه دَ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ اطلاق په الله تعالیٰ باندے جائز دے په قرینه دَ سورة انعام ۳ سره (په هغه معنیٰ سره چه په سورة انعام کښں مراد ده) نو استثناء متصله صحیح ده (کذا فی التفسیر نیشاپوری)۔

جواب ۲ :- دا په فرض او تقدیر باندے بناء ده یعنی بالفرض که آسمانونو او زمکے والا په غیب باندے علم اولری نو شی به

بَلْ هُمْ فِيْ شَكٍّ مِّنْهَا ۫ بَلْ

بلکه	دوی	په	شک کښې دی	دَ هغې نه	بلکه

دَ نوع دَ الله تعالیٰ نه لیکن ثانی باطل دے (دَ الله تعالیٰ په نوع دَ الوهیت کښې هیڅ شریک نشته) نو مقدم ئې هم باطل شو یعنی آسمانونو او زمکو والا هم په غیب باندے علم نه لری۔

دریم سوال :۔ هر کله چه یو څیز دَ انسان نه پټ وی نو هغه غیب دے او بیا ئې په عقل یا حواسو یا په ذریعه دَ دلیل وحی سره معلوم کړی نو دَ دَه علم ورباندے حاصل شو نو علم دَ غیب ورته حاصل شو ؟

جواب دا دے چه دا اطلاق اګرچه په لغت کښې صحیح دے لیکن په شریعت کښې جائز نه دے ځکه چه دَ لفظِ علم دَ غیب سره ثبوتاً په قرآن او حدیث کښې سِوا دَ الله تعالیٰ نه دَ بل چا دَپاره نه دے مستعمل شوے او اطلاق لغةً سره اطلاق شرعی نه ثابتیږی (کذا فی روح المعانی)۔

دَ دے آیت نه معلومه شوه چه څوک نبی یا ولی یا نجومی وغیره ته دَ علم غیب صفت ثابتوی که روحانی وی یا بدنی وی ذاتی وی یا عطائی وی نو هغه کافر دے ځکه چه دَ دے صریح آیت نه منکر دے دا رنګ شرح فقه اکبر کښې لیکلے دی۔

او حدیث صحیح دَ عائشه رضی الله عنها نه نقل دے چا چه اُوئیل چه نبی صلی الله علیه وسلم دَ صبا په حالاتو باندے عالم دے پس لوے دروغ ئې په الله تعالیٰ باندے اُوئیل۔

ع ۵/۱

هُمْ مِّنْهَا عَمُوْنَ ﴿۶۶﴾ وَقَالَ الَّذِيْنَ

دوی دَ هغې نه پاندۀ دی۔ او وائی هغه کسان

كَفَرُوْٓا ءَاِذَا كُنَّا تُرٰبًا وَّاٰبَآؤُنَآ

چه کفر ئې کړے دے آیا هرکله چه مونږ خاورے شو او پلاران زمونږ

اَئِنَّا لَمُخْرَجُوْنَ ﴿۶۷﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا

آیا مونږ به خامخا راویستلے کیږو۔ یقینًا وعده کړے شوے ده

هٰذَا نَحْنُ وَاٰبَآؤُنَا مِنْ قَبْلُ

دا زمونږ سره او دَ مشرانو زمونږ سره دَ دینه مخکښ

۶۶:۔ دا زجر دے په انکار دَ قیامت باندے روستو دَ زجر نه په شرک دَ منکرینو کوم چه په آیت ۶۳ کښ تیر شول۔
بَلْ، یا په خپله معنیٰ سره دے یا په معنیٰ دَ هَلْ استفهامی دے په استفهام انکاری سره۔
ادّارَكَ، دَ دے مفسرینو څلور معانے ذکر کړے دی۔
اوله معنیٰ، بَلْ په معنیٰ دَ هَلْ او ادارك په معنیٰ دَ استحکم دے یعنی آیا مضبوط دے علم دَ دوی په باره دَ قیامت کښ (چه قیامت به نه راځی)۔
دویمه معنیٰ، ادارك په معنیٰ دَ غَابَ سره دے معنیٰ دا ده بلکه غائب دے علم دَ دوی په باره دَ آخرت کښ یعنی علم ئې هغې ته نه رسیږی۔
دریمه معنیٰ، ادارك په معنیٰ تتابع قولهم دے معنیٰ دا چه بلکه پرله پسے دی خبرے دَ دوی په باره (دَ انکار) دَ آخرت کښ۔
څلورمه معنیٰ، ادارك په معنیٰ دَ تساقط دے معنیٰ دا چه بلکه ختم شویدی (اسباب) دَ علم دَ دوی په باره دَ آخرت کښ۔ عَمُوْنَ مراد ترینه عمی دَ زړه دے چه هغه جهل دے۔ او لفظ دَ بل دَ ترقیٔ دَ پاره دے او اشاره ده چه په یکښ دَ منکرینو درے قسمونو ته اشاره ده۔
۶۷، ۶۸:۔ دا هم زجر دے په انکار دَ بعث بعد الموت سره او دا

إِنْ هَٰذَآ إِلَّآ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾

نه دی دا مګر دروغ قصّے دی د زړو خلقو۔

قُلْ سِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَٱنظُرُوا۟

اُوایه اوګرځئ په زمکه کښ پس اوګورئ

كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾

چه څرنګ شو انجام د مجرمانو۔

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُن فِى

او مه خفه کیږه په دوی باندے او مه کیږه په

ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ وَيَقُولُونَ

تنګسیا کښ د دوی د چلوتو د وجے نه۔ او دوی وائی

انکار صرف په سبب د استبعاد سره دے یعنی د عقل نه ئے لرے ګنړی دلیل د انکار ورسره نشته۔ او په دویم کښ اشاره ده چه مسئله د بعث زړه خبره ده لیکن دوی ورته اساطیر وائی لکه دے زمانه کښ کمیونسټ وائی چه د قیامت خبرے د ملیانو ډکوسلے دی۔ دا سے په سورة مؤمنون ۸۲ کښ هم تیر شویدی۔

فائده :- هر کله چه په هغه سورت کښ د آباؤ منکرینو ذکر ډیر مخکښ تیر شویو ځکه د آباء لفظ ئے په هذا باندے روان نے راوړو او دے سورت کښ دا انکار قریب ذکر شو نو هذا ئے مخکښ کړو۔

۶۹ :- په دے آیت کښ جواب دے د انکار د هغوی په طریقه د تخویف دنیوی سره۔ او دا پنځم خطاب دے نبی صلی الله علیه وسلم ته۔

۷۰ :- دا تسلی ده پیغمبر ته په انکار د منکرینو او په مکرونو جوړولو د هغوی په مخالفت د نبی صلی الله علیه وسلم کښ او په دے آیت کښ شپږم او اووم خطاب دے۔

مَتٰی هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِیْنَ ﴿۷۱﴾

کله به وی دا وعده که چرے تاسو رشتینی یئ.

قُلْ عَسٰۤی اَنْ یَّكُوْنَ رَدِفَ لَكُمْ

اُو ایه نزدے ده چه را اوبه رسی تاسو ته

بَعْضُ الَّذِیْ تَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿۷۲﴾ وَ اِنَّ

بعضے هغه عذاب چه تاسوئے په تلوارے غواړی. او یقینًا

رَبَّكَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَی النَّاسِ

ستا رب خامخا فضل والا دے په خلقو باندے

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا یَشْكُرُوْنَ ﴿۷۳﴾ وَاِنَّ

او لیکن ډیر د دوی نه شکر نه کوی د الله تعالیٰ. او یقینًا

رَبَّكَ لَیَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُوْرُهُمْ

ستا رب خامخا پوهیږی په هغه خبرو چه پټوی ئے سینے د دوی

۷۱ :- دا زجر دے منکرینو ته په انکار د قیامت سره.

۷۲ :- دا جواب دے په طریقه د تخویف دنیوی سره ځکه بَعْضُ الَّذِیْ نه مراد عذاب د دنیا دے.

رَدِفَ، روستو پیوست راتللو ته وئیلے شی لکه ردیف په سورلۍ باندے هغه چا ته وئیلے شی چه روستو په یل ملګری پسے پیوست په یو سورلۍ باندے سور وی. دلته مراد زر رارسیدل دی. او دا اتم خطاب دے.

۷۳ :- دا هم زجر دے چه الله تعالیٰ د دوی نه عذاب روستو کوی په فضل خپل سره لیکن دوی د دے فضل شکر نه کوی. او دا نهم خطاب دے.

وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٤﴾ وَمَا مِنْ غَآئِبَةٍ

او په هغه چه دوی ئې ښکاره کوی۔ او نشته هیڅ پټه (څیزه او خصلت)

فِي السَّمَآءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ

په آسمان او او زمکه کښ مګر په کتاب

مُّبِينٍ ﴿٧٥﴾ إِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَقُصُّ

ښکاره کښ دۀ۔ یقینًا دا قرآن بیانوی

عَلٰى بَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي

په بنی اسرائیلو باندے ډیرے داسے مسئلے

هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾ وَإِنَّهُ لَهُدًى

چه دوی په هغے کښ اختلاف کوی۔ او یقینًا دا قرآن خامخا هدایت

۷۴:۔ دا دلیل عقلی دے او رد دے په شرک فی العلم باندے۔ او دا لسم خطاب دے۔

او جواب ئې یو وهم دے که څوک وهم اوکړی چه دوی ته عذاب څکه روستو دے چه کیدیشی الله تعالیٰ ته د دوی علم نه وی نو په دوه آیاتونو کښ د دے جوابونه کوی۔

پدے آیت کښ خصوصی علم ذکر کوی او وروستو آیت کښ عمومی علم د الله تعالیٰ ذکر کوی۔

۷۵:۔ دا هم دلیل عقلی دے او رد دے په شرک فی العلم باندے۔ او کِتَابٍ مُّبِينٍ نه مراد لوح محفوظ دے او د دواړو دلیلونو مطلب دا دے چه الله تعالیٰ د حالاتو د دے منکرینو نه بنۀ خبر دے لیکن مهلت ورکوی په سبب د فضل سره۔

۷۶:۔ دا ترغیب الی القرآن دے۔ او هر کله چه بعضے د غائب څیزونو نه اختلافات د بنی اسرائیلو وۇ نو په دے آیت کښ ئې اشاره اوکړه چه دغه قسم غائبات په قرآن کریم سره ښکاره کیږی۔ او پدے کښ اشاره ده چه واقعات د سلیمان علیه السلام بنی اسرائیلو

وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾ إِنَّ رَبَّكَ

او رحمت دے دپارہ د مؤمنانو ۔ یقیناً ستا رب

يَقْضِي بَيْنَهُم بِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ

فیصلہ بہ اوکړی په مینځ د دوی کښ په حکم خپل سره او هغه زورآور دے

الْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۖ إِنَّكَ

پوهه دے په هرڅه باندے ۔ نو ته اوسپاره په الله تعالیٰ باندے ، یقیناً ته

عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿٧٩﴾ إِنَّكَ

په حق ښکاره باندے یې ۔ یقیناً ته

لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ

او رول نشې کولے (کافرانو ته چه د) مړو پشان وی او اورول نشې کولے (کافرانو ته) چه د کڼو

الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾

پشان دی کله چه اوګرځی دوی شا کوونکی ۔

پټ کړے او بدل کړے وو ۔ او په سلیمان علیه السلام ئې دروغ وتړلو په دے سورت کښ د هغے بیان اوشو ۔

۷۷ :۔ دا هم ترغیب دے قرآن ته په ذکر د دوؤ صفتونو جامعو سره ۔

۷۸ :۔ دا تسلی ده رسول ته او متعلق دے د یختلفون سره ۔ او دا یولسم خطاب دے او د حکم نه مراد قرآن دے نو دا فیصله دنیوی ده او ترغیب دے قرآن ته یا د حکم نه مراد فیصله د آخرت ده نو دا تخویف اخروی دے مخالفینو ته ۔

۷۹ :۔ دا هم تسلی او تشجیع ده رسول ته په مقابله د اختلاف کوونکو کښ ۔ او دا دولسم او دیارلسم خطاب دے ۔ فَتَوَكَّلْ ، فاء دپاره د تفریع ده چه درے صفتونه د الله تعالیٰ باندے چه مخکښ آیت کښ ذکر شول ۔

۸۰ ، ۸۱ :۔ دا هم تسلی ده رسول الله ته او څوارلسم او پنځلسم او شپاړسم او اوولسم خطاب دے او جواب د وهم دے چه هر کله د دے رسول

وَمَآ اَنۡتَ بِهٰدِی الۡعُمۡیِ عَنۡ

او ته نه يې هدايت کوونکے (کافرانو ته) چه د ړندو پشان دي (چه بيځ يې کړے) د

ضَلٰلَتِهِمۡ ؕ اِنۡ تُسۡمِعُ اِلَّا مَنۡ یُّؤۡمِنُ

ګمراهۍ د دوي نه، نه شې کولے اورول مګر هغه چاته چه ايمان لري

بِاٰیٰتِنَا فَهُمۡ مُّسۡلِمُوۡنَ ﴿۸۱﴾ وَاِذَا وَقَعَ

په آياتونو زمونږ پس دوي تابعداري کوي۔ او هر کله چه پوره شي فيصله

دعوت حق مبين دے نو دا ولے کافرو خلقو کښې اثر ولے نه کوي؟
نو جواب اوشو حاصل دا چه ستا بيان په دوي کښې تاثير نه کوي د دے
مانع د دوي د طرف نه دے ستا د طرف نه هيڅ نقصان نشته هغه دا
چه دوي پشان د مړو دي او د مړي ټول حواس او عقل بے کاره وي
يعني نه آوري او نه ويني او نه پوهيږي په عقل سره او دا رنګ
دوي پشان د کڼړو دي او د کوڼړ حاسه د اوريدلو بے کاره ده او دا رنګ
دوي پشان د ړندو دي چه حاسه د ليدلو يې بے کاره ده يعني د علم
اسباب زړه، (عقل) او غوږونه او سترګے دي او هغه لکه چه د
مړي او کوڼړ او ړوند بے کاره دي دا سے د دے کافرانو هم دي
نو دا پشان د خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوۡبِهِمۡ وَعَلٰى سَمۡعِهِمۡ وَعَلٰٓى
اَبۡصَارِهِمۡ غِشَاوَةٌ بقره ۷ دے۔
هر کله چه مړے او کوڼړ په تا اوريدلو کښې شريک دي نو هغه دواړه
يې يو ځاے ذکر کړل او دواړو سره يې لا تسمع ذکر کړے دے
يعني تشبيه ده د کافرانو عناديانو د مړو او د کڼړو سره په نه
اوريدلو کښې۔ دا درے تشبيهات په طريقه د تنزل سره دي يعني
اوله اعلیٰ تشبيهه ده ځکه چه په مړو کښې هيڅ حاسه نشته او په
کوڼړ کښې صرف د اوريدلو حاسه نشته خو چه نه اوري نو سوچ او فکر
به څرنګ اوکړي او په ړوند کښې صرف حاسه د ليدلو نشته او ديدل
او فکر خو کولے شي يا دا تشبيهات په اعتبار د درے قسمونو د منکرينو
سره دي۔ (باقي مسئله د مړو د اوريدلو او نه اوريدلو په انشاء الله

الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ اَخْرَجْنَا لَهُمْ دَآبَّةً

دَ عذاب په دوی باندے را اوباسو به مونږ دوی لره یو ځناور

مِّنَ الْاَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ ۙ اَنَّ النَّاسَ

دَ زمکے نه خبرے به کوی دَ دوی سره (ځکه چه) یقیناً خلقو به

كَانُوْا بِاٰيٰتِنَا لَا يُوْقِنُوْنَ ﴿۸۲﴾ ع

په آیاتونو زمونږ باندے یقین نه لرلو۔

ركوع ۲

تعالیٰ په تفسیر دَ سورۃ روم کښ تفصیلاً راځی)۔

اِذَا وَلَّوْا، دا دَ زیات تاکید دَپاره دے یعنی کونړ نه آوری او هرکله چه شا اوګرځوی بیا بلکل نه اوری نو دا رنګ دے کافرانو هم قرآن ته شا ګرځولے ده۔

عَنْ ضَلٰلَتِهِمْ، متضمن دے معنیٰ دَ بیج کولو لره۔

اِنْ تُسْمِعُ اِلَّا مَنْ يُّؤْمِنُ بِاٰيٰتِنَا فَهُمْ مُّسْلِمُوْنَ، معلومه شوه چه ایمان کامل والا دَ قرآن نه پوره فائده اخستلے شی۔ په دے آیت کښ ایمان تصدیق دَ قلب دے او اسلام ظاهری اعمال او طاعت کول دی او اسماع نه مراد اسماع دَ فائدے ورکولو ده۔

س ۸۲:۔ دا تخویف دنیوی دے په سبب دَ عدم ایمان بالآیات والقرآن۔ او مراد دَ وقوع دَ قول نه فیصله دَ غضب دَ الله تعالیٰ ده په عدم قبولیت دَ توبے او دَ ایمان سره۔ او نقل دی دَ ابوسعید خدری په روایت سره چه هغه وخت به هله راځی چه ټول خلق به امر بالمعروف او نهی عن المنکر پریږدی۔ او دَ عبدالله بن مسعود په روایت سره هغه وخت دے چه علماءِ حق مړه شی او علم دَ دین او دَ قرآن به پاتے نشی۔ هرکله چه دا سے وخت راشی نو بیا به توبه نه قبلیږی او مؤمنان به نه پیدا کیږی لکه چه نوح علیه السلام ته وحی اوکړے شوه (اَنَّهٗ لَنْ يُّؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ اِلَّا مَنْ قَدْ اٰمَنَ (هود س ۳۶) نو دغه وخت به دَآبَّةً دَ زمکے نه پیدا شی۔

په حدیث دَ مسلم کښ ذکر دی چه درے علامات دَ قیامت چه ښکاره

وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا

او په کومه ورځ چه راجمع به کړو د هر امت نه یو ډله

مِّمَّنْ يُّكَذِّبُ بِاٰيٰتِنَا فَهُمْ

د هغه چا چه دروغژن ګڼړی آیاتونه زمونږ پس دوی به

شي نو بیا به ایمان نه قبلیږی نمر د مغرب نه راختل او دجّال او دابة الارض۔

او دا رنګ بل حدیث د مسلم کښں علامات د قیامت لس ذکر کړے دی او په هغے کښں یو دابة الارض ده نو معلومه شوه چه دابة الارض به ضرور راځی لیکن د هغے شکل او د هغے د خروج مکان او نور تفصیلی احوال په صحیح روایاتو سره ثابت نه دی (اګرچه تفسیر قرطبی او نور مفسرینو لیکلی دی) نو پدے باندے ایمان اجمالی کافی دے، او چا چه د دے مصداق عمر رضی الله عنه یا بل داعی د حق ګرځولے دے نو هغه تفسیر قرطبی په ډیرے سختئ سره رد کړیدے۔

تُكَلِّمُهُمْ لا اَنَّ النَّاسَ، پدیکښں درے توجیهات دی۔

اوله توجیه دا ده چه اَنَّ دویم مفعول دے د تُكَلِّمُهُمْ۔ او بِاٰيٰتِنَا کښں بآیات ربنا مراد دے معنیٰ دا شوه دا دابة به خبر ورکوی چه خلق په آیاتونو د رب زمونږ یقین نه کوی د دے وجے نه زه ئے را اولیږلم۔

دویمه توجیه دا ده تُكَلِّمُهُمْ، د پاره مفعول حذف دے بِبُطْلَانِ الْاَدْيَانِ كُلِّهَا سِوَى الْاِسْلَامِ او بِعَدَمِ قَبُوْلِ تَوْبَتِهِمْ۔ او اَنَّ متعلق دے په اَخْرَجْنَا پورے معنیٰ دا ده چه دا دابة خبر ورکوی خلقو ته د ابطال د ټولو دینونو سوا د دین اسلام نه یا به خبر ورکوی په نه قبلیدلو د توبے د دوی سره۔ او دابة به د دے وجے سره را او باسو چه خلق زمونږ په آیاتونو باندے یقین نه لری۔

دریمه توجیه دا ده چه تُكَلِّمُهُمْ په معنیٰ لغوی سره دے یعنی جرح به کوی په انسانانو د هغه وخت باندے پدے خبره چه اَنَّ النَّاسَ آه او بِاٰيٰتِنَا نه مراد ایات ربنا دے

يُوْزَعُوْنَ ﴿۸۳﴾ حَتّٰٓى اِذَا جَآءُوْ قَالَ

حصے حصے کړې شي۔ تر هغې پورې چه کله دوی راشي او به وائي الله تعالیٰ

اَكَذَّبْتُمْ بِاٰيٰتِيْ وَلَمْ تُحِيْطُوْا بِهَا

آیا تاسو دروغژن ګڼل آیاتونه زما او حال دا چه نه وو رانګیر کړې تاسو هغې لره

عِلْمًا اَمَّاذَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۸۴﴾

په علم خپل کښې بلکه څه دی هغه چه تاسو کول۔

وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوْا

او راپه شي فیصله دَ عذاب په دوی بانډې په وجه دَ ظلم دَ دوی

فَهُمْ لَا يَنْطِقُوْنَ ﴿۸۵﴾ اَلَمْ يَرَوْا اَنَّا

نو دوی به خبرې نشي کولې۔ آیا نه ګوري دوی چه یقینًا

جَعَلْنَا الَّيْلَ لِيَسْكُنُوْا فِيْهِ وَالنَّهَارَ

ګرځولې ده مونږ شپه (تیاره والا) چه آرام اوکړي دوی په هغې کښې او ورځ

۸۳:- دَ دې آیت نه تخویف اخروی شروع دے دَ آیاتِ الهیه مکذبینو دَ پاره۔

يُوْزَعُوْنَ، یعنی یه کړې شي په یو ځائے کښې بیا به بوتللے شي میدان دَ حساب ته۔

۸۴:- دَ تکذیب په باره کښې تپوس او زورنه ده چه بغیر دَ علم او تحقیق نه ولے تکذیب کولے یعنی اول خو انسان په یو خبره ځان پوهه کړي نو روستو دَ هغې نه بیا تصدیق یا تکذیب کوي۔

اَمَّاذَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ، یعني سِوا دَ تکذیب نه نور هم تاسو ته کاره عملونه کول۔ اَمَّا په اصل کښې اَمْ مَا دے۔

۸۵:- پدے کښې هم تخویف اخروی دے۔

وَقَعَ الْقَوْلُ، یعنی فیصله دَ عذاب په دوی بانډې واجبه شوه۔

فَهُمْ لَا يَنْطِقُوْنَ، یعنی حجة او دلیل به نشي پیش کولے یا مراد دا

مُبْصِرًا اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّقَوْمٍ

رڼا والا (چه کسب او کړی په هغې کښې) بیقینًا په یکښې ډیر دلیلونه دی هغه قوم لره

یُّؤْمِنُوْنَ ﴿٨٦﴾ وَیَوْمَ یُنْفَخُ فِی الصُّوْرِ

چه ایمان راوړی. او په کومه ورځ چه پوکے اوکړیشی په شپیلۍ کښې

فَفَزِعَ مَنْ فِی السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِی الْاَرْضِ

نو کبراؤ به شی هغه څوک چه په آسمانونو کښې دی او هغه څوک چه په زمکه کښې دی

اِلَّا مَنْ شَآءَ اللّٰهُ ؕ وَكُلٌّ اَتَوْهُ

مگر هغه څوک چه الله تعالیٰ غواړی (د هغوی بچ کول). او ټول به راځی هغه ته

دٰخِرِیْنَ ﴿٨٧﴾ وَتَرَی الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا

عاجزی کوونکی. او وینے به ته غرونو لره گمان به کوے ته په هغې باندے

چه په خوله باندے به ئے مهر او وهلے شی.

٨٦ :- هر کله چه مخکښې زجر او تخویف په انکار د آیات قرآنیه باندے ذکر وؤ. اوس زجر ورکوی په انکار د آیات عقلیه سره او دا رنګ په یکښې دلیل دے د پاره د اثبات د بعث بعد الموت.

یُؤْمِنُوْنَ، یعنی هغه څوک چه یقین کوی چه دا تصرفات د الله تعالیٰ دی په دے آیت کښې یو یو څیز په هر جانب کښې پټ دے اللیل سره لظلما او د مبصرا سره تبتغوا من فضله پټ دے.

٨٧ :- د دے آیت نه تخویف اخروی شروع دے او د دے حالات ئے په دے آیت کښې ذکر کړے دی. صحیح دا ده چه نفخ فی الصور دوه ځله ده اول د فناء د پاره او دویمه د بعث د پاره - او فزع او صعق یو شے دے او مراد د دینه اوله شپیلۍ ده د پاره د فنا ځکه چه وړیسے د غرونو حال ئے ذکر کړیدے او هغې ته فزع او صعق هم وائی ځکه چه ویره او بے هوشی به اول راشی نو بیا به مړه شی - په اِلَّا مَنْ شَآءَ اللّٰهُ کښې اختلاف دے بعضو ئیلے دی شهداء دی او انبیاء علیهم السلام په یکښې هم داخل دی او بعضو ئیلے دی مراد ترینه ملائیک دی او بعضو

جَامِدَةً وَّهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ ط

کلک په ځائے باندے او هغه به تیر بیږی پشان د تیریدلو د وریځے ،

صُنْعَ اللّٰهِ الَّذِیْٓ اَتْقَنَ کُلَّ شَیْءٍ ط

جوړ کړ د الله تعالیٰ دے هغه ذات چه مضبوط کړیدے هر څیز ،

اِنَّهٗ خَبِیْرٌۢ بِمَا تَفْعَلُوْنَ ﴿۸۸﴾

یقیناً الله تعالیٰ خبردار دے په هغه کارونو چه تاسو یئے کوئ -

وئیلے دی چه مواد ترینه کامل مؤمنان دی په قرینه د ۸۹ سره -
مطلب دا دے چه فنا نه روانه یے کومه فزع او ګبراهټ راځی نو
دوی به د هغے نه مستثنیٰ وی - بالفرض که دوی هغه وخت موجود وی.
وَکُلٌّ اَتَوْهُ ، کل په معنیٰ کښی جمع دے نو ضمیر د جمع ورته راجع
کول صحیح دی او پدے تفسیر اَتَوْهُ دٰخِرِیْنَ ، نه فنا او مرګ
قبلول دی -
دویم قول دا دے چه دا نفخ فی الصور په ورځ د محشر ده روستو
د بعث نه او فزع په معنیٰ د صعق (بے هوشی) دے -
۸۸ :- دا د احوالو د قیام د قیامت نه هیبت ناک څلورم حال دے -
تَحْسَبُهَا جَامِدَةً ، یعنی اوس ته ګمان کوے چه دا غرونه ډیر کلک
دی او حال دا چه دا به د وریځو پشان روان شی یا دا چه په هغه وخت
به ته ګمان کوے چه دا غرونه پخپل ځائے باندے ولاړ دی او حال
دا چه روان به وی ځکه چه غټ جسم چه حرکت کوی نو انسان په
هغے باندے نه پوهیږی -
امام قرطبی د غرونو حالات چه په وخت د قیام ساعت کښی به وی
په ترتیب سره ذکر کړے دی. اول اِنَّكَ رَفَعْنَا دَكَّةً وَّاحِدَةً)
دویم كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوْشِ - دریم هَبَآءً مُّنْثُوْرًا - څلورم نسف -
پنځم مر السحاب - شپږم سراب -
صُنْعَ اللّٰهِ ، مفعول مطلق دے د فعل یا انظروا محذوف دے یعنی
اوګورئ جوړ کړ د الله تعالیٰ ته غرونو وغیره لره -

مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ خَيْرٌ

چا چه راتله اوکړو په ښه (خصلت) سره نو ده لره بدله به وي

مِّنْهَا ۚ وَهُمْ مِّنْ فَزَعٍ يَّوْمَئِذٍ

د هغې د وجې نه او دوي به د ګبراهټ د دغه ورځې نه

اٰمِنُوْنَ ﴿۸۹﴾ وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ

امن والا دي. او چا چه راتلل اوکړل پدې سره

فَكُبَّتْ وُجُوْهُهُمْ فِي النَّارِ ؕ هَلْ

نو اوغرځولے به شي مخونه د دوي په اور کښ بدله نشي

تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۹۰﴾

درکیدلے تاسو ته مګر د هغه عملونو چه تاسو کول.

كُلَّ شَيْءٍ، نه مراد غرونه او د هغې ټکړے دي یا هر څيز مراد دے او اتفاق نه مراد مناسب او په حکمت سره جوړول دي.

۸۹:- دا د احوالو د بعث بعد الموت نه پنځم حال دے او بشارت دے موحدينو لره.

حَسَنَةٍ کلمه د لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ ده. خَيْرٌ مِّنْهَا من اجليه دے يعني بهتر جزاء به وي د وجے د کلمے د توحيد نه.

مِنْ فَزَعٍ يَّوْمَئِذٍ، دا فزع د ورځ قيامت د مخکښ نه جدا ده ځکه چه ورځ د قيامت ډير هيبتونه دي يو د هغې نه ذبح د موت ده. دلته صعق مراد نه دے ځکه چه هغه صعق او بيا اقامت په ټولو مؤمنانو باندے هم راځي.

۹۰:- دا تخويف اخروي دے او پدیکښ شپږم حال ذکر کوي. او السئية نه مراد شرک او کفر دے.

هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ، اشاره ده چه دا جزا په شان د عمل د دوي ده دوي د الله تعالیٰ دين لره الټه کړے وؤ نو دوي به هم الټه کړے شي او دا رنګ سورة شعراء کښ تير شويدي سرګين.

إِنَّمَآ أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَٰذِهِ

یقینًا امر کړے شوے دے ماته چه خاص بندګی ډِ اوکړم د مالک د دے

الْبَلْدَةِ الَّذِى حَرَّمَهَا وَلَهُۥ كُلُّ

ښار هغه ذات چه عزت ئے ورکړے دے او د هغهٔ اختیار کښ هر

شَىْءٍ ۖ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩١﴾

څهٔ دی او ماته امر کړے شوے دے چه زهٔ شم د تابعدارئ کوونکو نه۔

وَأَنْ أَتْلُوَا الْقُرْءَانَ ۖ فَمَنِ اهْتَدَىٰ

او چه بیا نوؤم قرآن پس چا چه هدایت اوموندلو

فَإِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن ضَلَّ

نو یقینًا هدایت مومی خپلے فائدے لره او څوک چه ګمراه شو

س۹۱:۔ هرکله چه هیبت د قیامت ذکر کړے شو نو د هغے نه د بچ کیدلو د پاره طریقه ذکر کوی او دا وحی دلیلونه دی۔ اِنَّمَآ اُمِرْتُ، یعنی توحید عقیدةً او عملاً باندے ماته امر کړے شوے دے۔

رَبِّ هٰذِهِ الْبَلْدَةِ، دا اول دلیل دے او وَلَهٗ كُلُّ شَیْءٍ، دا ورپسے دویم دلیل د توحید دے۔ هرکله چه دوه امرونه دی د دے وجے نه دوه دلیلونه ئے ذکر کړل۔

مِنَ الْمُسْلِمِیْنَ، مراد دا دے چه د توحید عملونه ښکاره کولو باندے مامور یم لکه په سورة انعام س۱۶۳ کښ۔ د بَلْدَةِ تخصیص د دے وجے نه اوشو چه هغهٔ د مشرکانو په نظر کښ معظم ده محبوبه ده نو د هغے رب به هم ضرور معظم او معبود وی او دا رنګ بعضے روایاتو کښ منقول ده چه دابة الارض به د زمکے د مکے نه را اوځی د دے وجے نه خاص کړے شوه په ذکر سره په دے سورت کښ۔

فائده:۔ هرکله چه په دے سورت کښ خطابات د نبی صلی الله علیه وسلم ذکر کړے شول په س۶، س۵۹، س۶۴، س۶۵، س۶۹، ن۷۰/۲، س۷۲، س۷۳، س۷۷، س۷۸، س۷۹/۲، ن۸۰/۲ س۸۱/۲ کښ نو د دے آیت په اول کښ قُل مقدر دے او متعلق دے د هغه

فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنْذِرِينَ (۹۲)

نو اوایه یقیناً زهٔ دَ ویره ورکوونکو نه یم۔

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ

او اوایه ټول صفتونه دَ خپل ایٹي خاص الله تعالیٰ لره دي زر دے چه او به ښائیم تاسو ته دلیلونه خپل

فَتَعْرِفُونَهَا ۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ

پس تاسو به ئے اوپیژنئ ، او نه دے ستا رب غافل

عَمَّا تَعْمَلُونَ (۹۳) ع

دَ هغه عملونو نه چه دوی کوی۔

خطابا تو سره۔ او دا اتلسم خطاب دے۔

۹۲ :۔ دا هم دلیل وحی دے دَ أُمِرْتُ دَ لاندے داخل دے۔ نولسم خطاب دے په تقدیر دَ قل سره۔ فَقُلْ شلم خطاب دے۔ او تلاوت په طریقه دَ دعوت سره مراد دے اشاره ده چه وضاحت دَ توحید په قرآن بیانولو سره دے۔

وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ ، اصل جزا مقدر ده فَيَضِلُّ عَلَيْهَا او فَقُلْ آه دَ پاره دَ براءت دَ نبی صلی الله علیه وسلم دے دَ ذمه وارئ دَ ګمراهانو نه۔

۹۳ :۔ دا دعوای دَ توحید ده لکه چه دا تفریع ئے ذکر کړے وه په احوالو دَ انبیاؤ سابقینو باندے په ۵۹ کښ نو اوس دا تفریع شوه په دلیلو نو دَ توحید او په ذکر دَ احوالو دَ قیامت باندے۔ دا یویشتم خطاب دے۔

اٰيٰتِهٖ ، دَ دینه مراد هغه نمونے دَ عذاب دنیوی دی په مختلفو قومونو مکذبینو باندے۔

وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ ، هم دَ دے تائید دے یا مراد دَ دینه نور دلیلونه دَ توحید دَ الله تعالیٰ دی او دا دوویشتم خطاب دے۔

رتمّ تفسیر سورة النمل بحمد الله تعالیٰ وکرمهٖ)

سورة القصص مكية	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	اٰياتها ۸۸ رکوعاتها ۹

خاص په نوم د الله تعالیٰ امداد غواړو په شروع کولو کښې چه رحمٰن او رحيم دے

طٰسٓمّٓ ① تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ

الله تعالیٰ ښهٔ پوهيږي د دے په معنیٰ باندے۔ دا آياتونه د هغه کتاب دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سورة القصص

ربط:۔ د دے سورت د سورة النمل سره په ډيرو وجوهو سره دے۔

اوله وجه دا ده چه مخکښې سورت کښې اثبات د توحيد اوشو په دليلونو نقليو او عقليو سره نو په دے سورت کښې تسلی او تشجيع ده نبی او مؤمنانو ته په رسولو د دے مسئلے سره او بشارت دے په کاميابئ سره۔

دويمه وجه سورة الشعراء او سورة النمل کښې د موسیٰ عليه السلام د قصے نه ابتداء نه وه ذکر کړے اوس پدے سورت کښې د موسیٰ عليه السلام د ولادت د حال نه شروع کوی۔

دريمه وجه دا چه د هغے سورت په آخر کښې سَيُرِيْكُمْ اٰيٰتِهٖ يئے فرمائيلے وؤ نو پدے سورت کښې د هغه آياتونو نه واقعه د هلاکت د فرعونيانو ذکر کوی۔

دعویٰ:۔ د دے سورت دا ده تسلی ده اهل حق ته په کاميابئ سره روستو د ډيرو لو د مصيبتونو نه په دعوت د توحيد کښې او د دے د پاره مثال نعمتونه دی په بنی اسرائيلو باندے او عذابونه دی په دشمنانو باندے يعنی فرعون، هامان او قارون۔ او په سورت کښې اثبات د توحيد دے په عقلی دليلونو سره او په رد د درے اقسامو د شرک سره چه شرک فی العلم او فی التصرف او فی الدعاء دے۔

خلاصه د دے۔ دا سورت تقسيم دے درے بابونو ته۔

الْمُبِيْنِ ۝ نَتْلُوْا عَلَيْكَ مِنْ نَّبَاِ

چه وضاحت کوونکے دحق او باطل دے۔ بیانوو مونږ په تا باندے بعضے د خبر

مُوْسٰى وَ فِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ

د موسیٰ علیه السلام او فرعون نه په رشتیا (د تسلئ دپاره) د هغه قوم

يُّؤْمِنُوْنَ ۝ اِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْاَرْضِ

چه ایمان راوړی۔ یقینًا فرعون لوئیی کړیوه په ملک کښں

وَجَعَلَ اَهْلَهَا شِيَعًا يَّسْتَضْعِفُ

او جوړ کړی وو اوسیدونکی د هغے ډیرے ډلے کمزورے کوله یئ

اول باب تر ۴۳ پورے دے په دیکښں اول ترغیب دے قرآن ته بیا دعویٰ د سورت ده۔ بیا اجمال د قصے د موسیٰ علیه السلام دے په ذکر د پنځه نعمتونو سره په بنی اسرائیلو باندے، او ذکر د نعمت په فرعونیانو باندے د وجے د شپږ ظلمونو نه بیا قصه د موسیٰ علیه السلام چه تقسیم ده پنځه مقاماتو ته۔

تفسیر:۔ ۱:۔ دا د مقطعاتو نه دے دپاره د تنبیه په اعجاز د قرآن کریم باندے۔

۲:۔ دا ترغیب دے قرآن کریم ته او اَلْمُبِيْنِ کښں اشاره ده چه په دے سورت کښں تفصیل د واقعے د موسیٰ علیه السلام دے۔

۳:۔ دا دعویٰ د سورت ده یعنی تسلی ده نبی صلی الله علیه وسلم او مؤمنانو ته۔ یعنی په واقعه د موسیٰ علیه السلام او د فرعون کښں مؤمنانو دپاره فائدے او بشارت او تسلی ده چه تکبر او لویی او ډیر والے د مال او جاه د عذاب نه بچ کول نشی کولے۔ او حق پرستو باندے مصیبتونه راځی او الله تعالیٰ به کامیابی ورکوی۔

طَآئِفَةً مِّنْهُمْ يُذَبِّحُ اَبْنَآءَهُمْ

یو ډله د هغوی نه حلالول ئې ځامن د هغوی

وَيَسْتَحْيٖ نِسَآءَهُمْ ؕ اِنَّهٗ كَانَ

او بې حیا کولې ئې زنانه د هغوی، یقیناً دے وؤ

مِنَ الْمُفْسِدِيْنَ ④ وَنُرِيْدُ اَنْ نَّمُنَّ

د فساد کوونکو نه۔ او مونږ غوښتل چه احسان اوکړو

عَلَى الَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْا فِي الْاَرْضِ

په هغه کسانو باندے چه کمزوری کړې شوؤ په ملک کښې

وَنَجْعَلَهُمْ اَئِمَّةً وَّنَجْعَلَهُمُ الْوٰرِثِيْنَ ⑤

او جوړ کړو مونږ دوی لره مشران د دین او جوړ کړو دوی لره وارثان د زمکے۔

ف۴:۔ په دے آیت کښې د فرعونیانو شپږ جرمونه ئې ذکر کړے دی۔

عَلَا فِي الْاَرْضِ، تکبر په دعوی د ربوبیت او د الوهیت سره۔

شِيَعًا، دا سے ډلے چه هغوی د یو بل سره تعصب او ضد کوی او دا رنګ بعضو له عزت او اقتدار کښې حصه ورکول او د بعضو نه خدمتونه اخستل۔

يُذَبِّحُ اَبْنَآءَهُمْ، په یکښې دواړه کرته داخل دی یعنی د سورة بقره ۴۹ او د سورة اعراف ۱۲۷

الْمُفْسِدِيْنَ، مراد دا دے چه کفر او د شرک اشاعت به ئې کولو او د توحید او د تابعدارئ د موسی علیه السلام نه ئې خلق منع کول۔

ف۵:۔ دا ذکر د انعاماتو دے په بنی اسرائیلو باندے په دے آیت کښې درے انعامات ذکر شوے دی او دیته انقلابی انعامات وئیلے کیږی۔ اول دا چه ضعف او کمزوری د دوی بدلوی په قوت ورکولو سره، او په یکښې هغه انعاماتو ته اشاره ده کوم چه په سورة بقره کښې ذکر کړے شوے دی۔

دوئیم وَنَجْعَلَهُمْ اَئِمَّةً، مراد د دینه دعوت کوونکی دی دین حق ته

وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِى الْاَرْضِ وَنُرِىَ

او چه طاقت ورکړو دوی لره په ملک کښې او وخایو

فِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ وَجُنُوْدَهُمَا مِنْهُمْ

فرعون او هامان او لښکرو د هغوی ته د طرف د بنی اسرائیلو

مَّا كَانُوْا يَحْذَرُوْنَ ⑥ وَاَوْحَيْنَآ اِلٰٓى اُمِّ

هغه شے چه دوی تر ینه ویره کوله. او خودنه اوکړه مونږ مور د

مُوْسٰٓى اَنْ اَرْضِعِيْهِ ۚ فَاِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ

موسیٰ علیه السلام ته چه پئ ورکوه دهٔ لره پس هر کله چه و یریږے په دهٔ باندے

فَاَلْقِيْهِ فِى الْيَمِّ وَلَا تَخَافِىْ وَلَا تَحْزَنِىْ ۚ

نو واچوه دهٔ لره په دریاب کښې او مه ویریږه (د دهٔ د مړکیدلو نه) او مه خفه کیږه (د دهٔ په جدائئ

اِنَّا رَآدُّوْهُ اِلَيْكِ وَجَاعِلُوْهُ مِنَ

بالکل یقیناً مونږ واپس راګرځوؤ دهٔ لره تا ته او جوړ وؤ دهٔ لره د

لکه سورة الم سجده ۲۴ کښې ذکر دی. او دیکښې اشاره ده چه په دین کښې مقتدا جوړیدل لوے انعام الٰهی دے.

دریم وَنَجْعَلَهُمُ الْوٰرِثِيْنَ، د دے ذکر په سورة اعراف ۱۳۷ کښې تیر شو یں دے.

۶ :- په دیکښې دوه انعامات دی. اول دا چه علاوه د وراثت د مصر نه نورو ملکونو کښې قدرت ورکول لکه چه په زمکه د شام کښې ئے هم دوی ته تسلط ورکړو. دویم نُرِىَ فِرْعَوْنَ الخ،

مَا كَانُوْا يَحْذَرُوْنَ، چه هغه زوال د بادشاهئ د فرعون دے په سبب د یو ولد د بنی اسرائیلو چه هغه دوی ته په ذریعه د بنی اسرائیلو پیا په خوب د فرعون سره معلوم شوے وو. او فرعون د هغې ویرے نه ذبح د ابناؤ د بنی اسرائیلو کوله.

الْمُرْسَلِيْنَ ۝٧ فَالْتَقَطَهٗ اٰلُ فِرْعَوْنَ

پیغمبرانو نه | پس را اوچت کړو دهٔ لره کورنۍ دَ فرعون (د عاقبت دا)

لِيَكُوْنَ لَهُمْ عَدُوًّا وَّحَزَنًا ؕ اِنَّ

چه شي | دوی لره | دشمن | او | غم ، | یقیناً

فِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ وَجُنُوْدَهُمَا كَانُوْا

فرعون | او هامان | او لښکرے دَ هغے دواړو | وو دوی

خٰطِـِٕيْنَ ۝٨ وَقَالَتِ امْرَاَتُ فِرْعَوْنَ

خطا کار۔ | او اُوئیل | ښځے | دَ | فرعون

قُرَّتُ عَيْنٍ لِّيْ وَلَكَ ؕ لَا تَقْتُلُوْهُ ۖ

یخ والے دَ سترګو زما | او ستا دے ، | مه وژنه | دهٔ لره

۷ خلاصه :۔ دَ دے آیت نه تفصیل دَ قصّے دَ موسٰی علیه السلام دے او دَ دے نه مقام اول دے تر ۱۳ پورے ، پۀ یکښ ذکر دَ مصیبت دے پۀ مور دَ موسٰی علیه السلام یا ند ے سرهٔ دَ بشارتونو اوکرامتونو نه او سبب دَ رسیدلو دَ موسٰی علیه السلام دے دَ فرعون کورته او بیا واپس دَ مور غیږے ته او دا احوال دَ صغر (وړوکوالی) دی۔

تفسیر پۀ دے آیت کښ دوه اوامر او دوه نواهی او دوه بشارتونه ذکر دی۔ او وحی نه مراد الهام دے پۀ طریقه غائبانه سره یا پۀ واسطه دَ ملک سره او دیته کرامت وئیلے کیږی۔ او پۀ یکښ ذکر دَ مصیبت دے سرهٔ دَ بشارت نه۔

۸ :۔ پۀ دے آیت کښ اشاره ده چه بعضے وخت کښ عمل دَ یو شخص دَ ضرر دَ پاره سبب اوګرځی۔

لِيَكُوْنَ ، دیته لام عاقبت وئیلے کیږی۔ خٰطِـِٕيْنَ ، خطا شوے وو پۀ تربیت دَ موسٰی علیه السلام کښ ، یا مشرکان اوګنهګاران وو۔ او پۀ دے آیت کښ مصیبت ظاهراً ذکر شو ځکه چه دَ موسٰی علیه السلام کور دَ فرعون نه ورتلل ظاهراً سبب دَ خفګان دَ مور وو۔

عَسٰٓى اَنْ یَّنْفَعَنَاۤ اَوْ نَتَّخِذَهٗ وَلَدًا

کیدې شي چه نفع راکړي مونږ ته یا به ئې او نیسو د ځوی په ځاے باندے

وَّهُمْ لَا یَشْعُرُوْنَ ﴿۹﴾ وَاَصْبَحَ فُؤَادُ

او دوی نه پوهیدل. او صباله شو زړهٔ د

اُمِّ مُوْسٰى فٰرِغًاؕ اِنْ كَادَتْ لَتُبْدِیْ

مور د موسیٰ او زګار د هرڅه نه (سوا د فکر د بچي نه) یقینًا نزدے وه چه حال ئې د هغه

بِهٖ لَوْلَاۤ اَنْ رَّبَطْنَا عَلٰى قَلْبِهَا

ښکاره کړے وے که چرے تړون نه وے راوستلے مونږ په زړه د هغې باندے

لِتَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِیْنَ ﴿۱۰﴾ وَقَالَتْ

د پاره د دے چه شي د ایمان والو نه. او اوئیل دے

۹:- دا نعمت د الله تعالیٰ دے د مصیبت نه نجات او حفاظت د موسیٰ علیه السلام یعنی الله تعالیٰ د موسیٰ علیه السلام حفاظت اوکړو په ذریعه د ښځې د فرعون سره، او دغه ښځې اُمید د نفع کړے وؤ نو الله تعالیٰ هغې له هدایت نصیب کړو په سبب د موسیٰ علیه السّلام سره او د دے ښځې ذکر په سورۃ تحریم ۱۱ کښ شته دے.

اَوْ نَتَّخِذَهٗ وَلَدًا، اشاره ده چه د دے ښځې ولد نه وؤ لیکن د دے وجه نه چه فرعون کښ مردانیت نه وؤ نو ځکه هغه چپ پاتے شو.

قُرَّتُ عَیْنٍ، هغه اولاد ته وئیلے شي چه د هغوی په ښائسته عمل او اخلاقو باندے خوشحالي حاصلیږي لکه په سورۃ فرقان ۷۴ کښ.

وَهُمْ لَا یَشْعُرُوْنَ، دا کلام مستقل رد دے په فرعونیانو باندے چه دوی موسیٰ علیه السلام دغه وخت نه پیژندلو، یا دا کلام د ښځې دے یعنی مونږ به دے په پټه طریقه د ځان د پاره ولد اوګرځوو او نورو خلقو ته به معلومه نه وي هغوی به خیال کوي چه دے واقعي د دوی ولد دے.

۱۰:- پدے آیت کښ ذکر د مصیبت دے په مور د موسیٰ علیه السلام باندے لیکن سره د نعمت نه په طریقه د کرامت د هغې، ځکه ربط القلب د دا سے

لِأُخْتِهٖ قُصِّيْهِ فَبَصُرَتْ بِهٖ عَنْ

خور د هغهٔ ته لاړه شه ورپسې نو کتل هغې ده ته د

جُنُبٍ وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿١١﴾ وَحَرَّمْنَا

لرې نه او دوی نه پوهیدل . او منع کړې وې مونږ

عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ

په ده باندې پیئ ورکوونکې مخکښې د دینه نو اُوئیل (خور د ده)

هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰى اَهْلِ بَيْتٍ

آیا او خایئم تاسو ته یو کور والا

يَّكْفُلُوْنَهٗ لَكُمْ وَهُمْ لَهٗ نٰصِحُوْنَ ﴿١٢﴾

چه پالنه به کوی د ده ستاسو فائدې د پاره او دوی به د ده خیر خواه وی .

مصیبت په وخت د الله تعالیٰ د طرف نه کرامت او نعمت دے۔ او دا سے ربط القلب په اصحاب کهف ۱۴ کښې وو۔

مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ، مراد د دے هغه څوک دے چه په وخت د مصیبت او ابتلاء کښې هم په ایمان باندې پوخ وی او د الله تعالیٰ په وعدو باندې یقین لری۔

۱۱:۔ هر کله چه مور د موسیٰ علیه السلام ته معلومه شوه چه موسیٰ علیه السلام د فرعون کور ته تللے دے لیکن زړه د دے مضبوط وُو او نور حال معلومولو د پاره ئے خور د موسیٰ علیه السلام د فرعون کور ته اولیږله۔ هغه هم هوښیاره وه څکه چه موسیٰ علیه السلام ته نژدے نه راتلله د پاره د دے چه څوک شک اونکړی چه دا د ده خور ده۔ نو د دے وجے د لرې نه ئے کتل۔

وَهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ، دوی نه پوهیدل چه دا د ده خور ده د ده حال معلوموی۔

۱۲:۔ دا حُسنِ تدبیر د الله تعالیٰ دے د پاره د واپس کولو د موسیٰ علیه السلام خپلے مور ته۔

حَرَّمْنَا، دا تحریم لغوی دے په معنیٰ د منع سره څکه چه پید غه

فَرَدَدۡنٰهُ اِلٰۤى اُمِّهٖ كَىۡ تَقَرَّ عَيۡنُهَا

نو واپس کړو موږ دغه لره مور د دغه ته د دپاره د دے چه یخے شی سترګے د دے

وَلَا تَحۡزَنَ وَلِتَعۡلَمَ اَنَّ وَعۡدَ اللّٰهِ

او نه خفه کیږی او دے د دپاره چه یقین او کړی چه یقینًا وعده د الله تعالیٰ

حَقٌّ وَّلٰـكِنَّ اَكۡثَرَهُمۡ لَا يَعۡلَمُوۡنَ ﴿۱۳﴾ الربع

رشتیا ده او لیکن ډیر خلق نه پوهیږی۔

وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهٗ وَاسۡتَوٰۤى

او هر کله چه اورسیدو خوانئ خپلے ته او برابر شو

اٰتَيۡنٰهُ حُكۡمًا وَّعِلۡمًا ؕ وَكَذٰلِكَ

ورکړو موږ دغه ته فرق د حق او باطل او پوهه د دین ، او دغسے

عمر کښ تحریم شرعی ممکن نه دے۔

وَهُمۡ لَهٗ نٰصِحُوۡنَ ، وئیلے شویدی چه فرعونیانو پدے باندے اعتراض اوکړو چه د دے نه معلومه شوه چه ته د دے یخی مور پیژنے، نو دے ورته جواب کښ اُوئیل چه لهٗ ضمیر اهل بیت ته راجع نه دے په دلیل د لکم سره۔ بلکه فرعون ته راجع دے نو هغوی چپ شول۔

۱۳ :۔ دا نعمت د الله تعالیٰ دے روستو د صبر کولو نه په مصیبت باندے۔

اَنَّ وَعۡدَ اللّٰهِ ، د دے نه مراد هغه وعده ده چه په ۷ کښ ذکر شوے ده۔

لَا يَعۡلَمُوۡنَ ، یعنی نه پوهیږی په ښهٔ عاقبت د صبر په مصیبت باندے نو انتظار د نعمت نه کوی او بے صبری کوی۔

فائده :۔ مفسرینو لیکلی دی چه فرعون د مور د موسیٰ علیه السلام د پاره یو دینار (اشرفئ) د ورځے مقرر کړلو او دا هغے لره د مال فئ په صفت سره جائز وؤ۔

نَجۡزِی الۡمُحۡسِنِیۡنَ ﴿۱۴﴾ وَدَخَلَ الۡمَدِیۡنَةَ

بدله ورکوو مونږ خائسته عمل کوونکو ته. او داخل شو دے ښار ته

عَلٰی حِیۡنِ غَفۡلَةٍ مِّنۡ اَهۡلِهَا

په وخت د غفلت د اوسیدونکو د هغے کښ

فَوَجَدَ فِیۡهَا رَجُلَیۡنِ یَقۡتَتِلٰنِ

نو اومندلو دهٔ په هغے کښ دوه سړی جنګ ئے کوو

هٰذَا مِنۡ شِیۡعَتِهٖ وَهٰذَا مِنۡ

دا یو د قبیلے د موسیٰ علیه السلام نه وو او دا بل د ډلے د

عَدُوِّهٖ ۚ فَاسۡتَغَاثَهُ الَّذِیۡ مِنۡ

دشمن د دهٔ نه وو نو مدد اوغوښتلو د دهٔ نه هغه سړی چه د

شِیۡعَتِهٖ عَلَی الَّذِیۡ مِنۡ عَدُوِّهٖ ۙ

قبیلے د دهٔ نه وو په مقابله د هغه سړی کښ چه د دشمن د دهٔ نه وو

۱۴ خلاصه:- د دے آیت نه دویم مقام دے تر ۲۲ پورے په دے کښ مصائب او احوال د ځوانئ د موسیٰ علیه السلام دی یعنی مصیبت د قتل د قبطی. تضرع الله تعالیٰ ته تَعَبُّدًا، او اتفاق د فرعونیانو په قتل د موسیٰ علیه السلام او هجرت مدین ته.

تفسیر: په دے آیت ۱۴ کښ انعام په موسیٰ علیه السلام قَبۡلَ النُّبُوَّةِ ذکر دے

اَشُدَّهٗ، جمع د دے وجے نه ذکر کړله چه په ځوانئ کښ ټولو قوتو نه بدنیه پاخه شی.

حُکۡمًا، پوهه په احکامو دنیویه کښ.

عِلۡمًا، پوهه د احکام اخرویه.

کَذٰلِكَ نَجۡزِی الۡمُحۡسِنِیۡنَ، تشبیه د احوالو د مور د موسیٰ علیه السلام سره ده، څرنګ چه مور د هغهٔ عمل اوکړو په امر د الله تعالیٰ او په مصیبت کښ ئے صبر اوکړو نو بیا خوشحاله کړے شوه دغسے هر محسن لره بدله

فَوَكَزَهٗ مُوْسٰى فَقَضٰى عَلَيْهِ ۖ قَالَ

نو په موکه اووهوده لره موسیٰ نوختم ئے کړو ژوند دهغهٔ اُوئیل موسیٰ

هٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطٰنِ ۖ اِنَّهٗ

دا د عمل د شیطان نه دے. یقینًا دے

عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِيْنٌ ﴿۱۵﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّيْ

دشمن گمراه کوؤنکے ښکاره دے۔ اُوئیل هغهٔ اے ربه زما یقینًا ما

ملاوېږی۔ یا تشبیه د حال د موسیٰ علیه السلام چه چا لره الله تعالیٰ په وهوکولی کښ په طریقه د خرق عادت اوساتی نو هغهٔ ته الله تعالیٰ د دین پوهه او ذمه واری ورکوی نو اشاره شوه حال د خاتم النبیین صلی الله علیه وسلم ته۔

۱۵:۔ هر کله چه موسیٰ علیه السلام د دین د فرعون نه نفرت کوؤ نو د هغوی سره ئے تعلق نه لرلو بلکه د هغوی نه جدا به گرځیدلو د دے وجې نه ښار ته د غرمے په وخت کښ یو ضرورت د پاره داخل شو په پدغه وخت عام خلق اوده وؤ۔ او لفظ د عَلیٰ دلیل دے چه د غفلت وخت د ده قصد وؤ۔

فَاسْتَغَاثَهٗ، وئیلے شویدی چه قبطی (چه د قوم د فرعون نه وؤ) په اسرائیلی باندے په ظلم سره کیږے د خشاک د فرعون مطبخ ته اوړل غوښتل او هغهٔ طاقت نه لرلو۔

فَوَكَزَهٗ مُوْسٰى، امداد کول د مظلوم په ټولو دینونو کښ ضروری دے نو موسیٰ علیه السلام د دغه ظالم د دفع کولو د پاره هغهٔ په سینه کښ په موکه باندے اووهلو اراده د قتل د هغه ئے نه وه کړے۔ لیکن هغه اسرائیلی نه په آسانه طریقه نه جدا کیدلو بغیر د موکے وهلو نه۔

فَقَضٰى عَلَيْهِ، د هغه کار ئے پوره کړو دا په عرف کښ کنایه ده د مرګ نه یا ضمیر الله تعالیٰ ته راجع دے معنیٰ دا چه فیصله اوکړه الله تعالیٰ په هغه باندے د مرګ۔

هٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطٰنِ، بعضو خلقو دلیل نیولے دے چه دا گناه وؤ ځکه

ظَلَمۡتُ نَفۡسِیۡ فَاغۡفِرۡ لِیۡ فَغَفَرَ لَهٗ ؕ

ظلم کړیدے په ځان خپل بانددے نو لخنه اوکړے ماته نو لخنه ئے اوکړه هغهٔ ته،

اِنَّهٗ هُوَ الۡغَفُوۡرُ الرَّحِیۡمُ ﴿۱۶﴾ قَالَ

یقینًا الله تعالیٰ لخنه کوؤنکے رحم کوؤنکے دے ۔ اُوئیل دهٔ

چه نسبت ئے شیطان ته کړیدے۔

اوّل جواب دا دے چه نسبت شیطان ته مستلزم دَ گناه نه دے لکه چه فتیٰ دَ موسیٰ علیه السلام نسیان دَ مهی شیطان ته نسبت کړیدے۔ لیکن هر کله چه دَ داسے کار په نتیجه باندے (چه تکلیف دے) شیطان خوشحالیږی دَ دے وجے نه هغهٔ ته نسبت کیږی۔

دوَیم جواب دا دے چه هٰذَا اشاره ده دغه مقتول ته او عَمَلِ لبنکر ته وئیلے کیږی۔

درَیم جواب دا چه هر کله چه پدے کار کښ اذن دَ الله تعالیٰ دَ طرفه نه وؤ ځکه چه بغیر دَ موکے وهلو نهٔ دَ هغهٔ دفع کول هم ممکن وؤ نو خلاف اولیٰ شو نو موسیٰ علیه السلام دَ خوفِ الٰهی دَ وجے نه شیطان ته نسبت اوکړو په منزله دَ گناه ئے اوګڼړلو او دا دَ کاملو نیکانو عادت دے۔

۱۶: روستو دَ پښیمانه کیدلو نه تضرع ئے الله تعالیٰ ته اوکړله دَ بندګئ دَ اظهار په طریقے سره۔

بعضے خلقو دلیل نیولے دے چه ظَلَمۡتُ نَفۡسِیۡ فَاغۡفِرۡ لِیۡ دلالت کوی چه دا عمل دَ موسیٰ علیه السلام گناه وؤ،

جواب دا دے چه په قاعده دَ حسنات الابرار سیئات المقربین سره دغه عمل چه خلاف اولیٰ وؤ گناه نه وؤ لیکن موسیٰ علیه السلام دَ هغے نه تعبیر په ظلم سره اوکړو او دَ هغے ئے مغفرت طلب کړو۔ لکه چه نبی صلی الله علیه وسلم ابوبکر صدیق رضی الله عنه ته داسے دُعا خودلے وه اللهم انی ظلمت نفسی ظلمًا کثیرًا فاغفرلی مغفرة (تر آخر پورے) لفظ دَ ظلم او طلب دَ مغفرت مستلزم دَ گناه نه دے بلکه داسے الفاظ تعبُّدًا استعمالیږی۔

فغفرله په طریقه دَ الهام (چه قبل دَ نبوت نه پیغمبرانو ته معلومیږی) ورته

رَبِّ بِمَآ اَنۡعَمۡتَ عَلَیَّ فَلَنۡ اَکُوۡنَ

اے ربه زما په وجه دَ انعام كولو ستا په ما بانديے پس هيچرے به نشم زهٔ

ظَهِيۡرًا لِّلۡمُجۡرِمِيۡنَ ﴿۱۷﴾ فَاَصۡبَحَ فِی

مددګار دَ مجرمانو. نو صبا كړو موسٰى عليه السلام په

الۡمَدِيۡنَةِ خَآئِفًا يَّتَرَقَّبُ فَاِذَا الَّذِی

ښار كښې ويره كوونكے انتظار ئے كوؤ نو ناګهه هغه كس

اسۡتَنۡصَرَهٗ بِالۡاَمۡسِ يَسۡتَصۡرِخُهٗ ؕ قَالَ

چه مدد ئے دَ دهٔ نه غوښتلے وؤ پرون ورته چغې ئے وهلے دهٔ ته. اُوئيل

معلومه شوه اوكه چرے دَ قتل ګناه مراد ده نو هغه بغير دَ معافئ كولو دَ ورثه دَ مقتول او په غير دَ ديت او قصاص نه نهٔ بخلے كيږي.

۱۷:- په دے كښې دوه قولونه دي. اول قول دا دے چه دا جمله خبريه ده او وعده ده په آئنده زمانه كښې. په دے كښې بيا دوه توجيه دي.

اوله توجيه، چه دا اسرائيلي سړے وجه مجرم وؤ دَ دهٔ امداد ما اوكړو ليكن آئنده دَ پاره دَ داسے مجرمانو امداد نه كوم.

دويمه توجيه دا ده چه اوس خو دَ دے مظلوم په امداد كښې زما نه قتل اوكړيشو خو ستا دا بانديے انعام دَ مغفرت اوكړو نو دارنګ آئنده دَ پاره به هم دَ هيڅ مجرم امداد نه كوؤم بلكه دَ مظلوم مدد به كوم.

دويم قول دا دے چه دا دُعا ده او انعام دَ مغفرت دے او نور نعمتونه ئے وسيله اوګرځوله چه دَ دے په وسيلے سره ما آئنده دَ پاره دَ مجرمانو دَ امداد نه بچ اوساتے. دَ عطاء رضي الله عنه نه روايت دے چه حلال نه دي چه څوك دَ ظالم سره مدد كوي او نه دے دَ هغهٔ دَ پاره كاتب (منشي) وي او نه دے دَ هغهٔ ملګرتيا كوي. تفسير قرطبي كښې تفصيل نقل كړيدے.

لَهٗ مُوْسٰٓى اِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُّبِيْنٌ ﴿۱۸﴾

دۀ ته موسیٰ علیه السلام یقینًا ته خامخا سرکش بښکاره یې۔

فَلَمَّآ اَنْ اَرَادَ اَنْ يَّبْطِشَ بِالَّذِيْ

پس هرکله چه قصد اوکړو چه را اونیسی هغه کس

هُوَ عَدُوٌّ لَّهُمَا ۙ قَالَ يٰمُوْسٰٓى

چه هغه دشمن دَ دواړو دے اُوئیل هغه اے موسیٰ

اَتُرِيْدُ اَنْ تَقْتُلَنِيْ كَمَا قَتَلْتَ

آیا ته غواړے چه ما قتل کړے لکه چه تا قتل کړے

نَفْسًا بِالْاَمْسِ ۖ اِنْ تُرِيْدُ اِلَّآ اَنْ تَكُوْنَ

یو تن پرون ورځ نه غواړے ته مګر چه شے ته

جَبَّارًا فِي الْاَرْضِ وَمَا تُرِيْدُ اَنْ تَكُوْنَ

زورآوری کوؤنکے په دے ملک کښ او نه غواړے دا چه شے ته

۱۸۔ دا سے خوف دَ صالحینو او انبیاء دَ شان نه څه بعیده نه دہ۔

يَتَرَقَّبُ ، انتظار ئې کوؤ چه اوس به زۀ دَ فرعون دربار کښ طلب کړے شم یا دا معنیٰ چه حالات ئې معلومول۔

يَسْتَصْرِخُهٗ ، په دے لفظ کښ اشاره ده چه دَ دے سړی فریاد دَ پرونی سړی نه زیات وؤ ځکه چه هغه صرف دَ مدد دَ طلب دَ پاره آواز کړیوؤ او نن دے سړی چغے اووهلے۔

قَالَ لَهٗ مُوْسٰٓى ، راجح دا ده چه ضمیر دَ لَهٗ راجع دے اسرائیلی ته۔

لَغَوِيٌّ مُّبِيْنٌ ، دَ دے وجے نه چه ته بے طاقته ئې او بیا هم هره ورځ دَ زوراورو سره جنګونه کوے او دَ هغوی امر نه منے یا دَ دے وجے نه چه ستا په وجه پرون زما دلاسه سړے قتل شو۔

دویمه توجیه دا ده چه ضمیر قبطی ظالم ته راجع دے۔

مِنَ الْمُصْلِحِيْنَ ﴿۱۹﴾ وَجَآءَ رَجُلٌ

دَ اصلاح کوؤنکو نه ۔ او راغے یو ناړینه

مِنْ اَقْصَا الْمَدِيْنَةِ يَسْعٰى ز قَالَ

دَ لرے طرف دَ ښار نه منډے وهلے اُوئیل ئے

يٰمُوْسٰٓى اِنَّ الْمَلَاَ يَاْتَمِرُوْنَ

اے موسیٰ یقینًا مشران دَ مِصر جرګه کوی ستا په باره کښ

بِكَ لِيَقْتُلُوْكَ فَاخْرُجْ اِنِّىْ

چه قتل کړی تا لره نو اوځه یقینًا زهٔ

لَكَ مِنَ النّٰصِحِيْنَ ﴿۲۰﴾ فَخَرَجَ

تا لره دَ خیر خواهو نه یم نو او وتلو

۱۹ :۔ په یکښ دوه احتمالونه دی ۔ اول احتمال دا چه بِالَّذِیْ عَدُوٌّ لَّهُمَا نه مراد اسرائیلی دے چه پرونی قبطی او دَ نن قبطی دواړو دشمن دے نو دے اسرائیلی ګمان اوکړو چه نن ما لره قتل کوی نو دَ پرونی حال ئے ښکاره کړو۔

کَمَا قَتَلْتَ، دَ دهٔ دَ طرف نه قول یقینی دے ۔

دویم احتمال دا دے چه مراد دَ دے نه قبطی دے چه دشمن دے دَ موسیٰ علیه السلام او دَ دے اسرائیلی، او هغه په طریقه دَ ګمان سره اوبل چه پرونے سړے به هم تا قتل کړے وی او موسیٰ په دے عمل کښ احتیاط اوکړو چه دَ وکز په ځائے نن بطش وکړو ځکه چه حدیث صحیح کښ راځی چه مؤمن دَ یو سوری نه دوه کرته نه چیچلے کیږی۔

جَبَّارًا، هغه خوک دے چه دَ ځان دَ پاسه دَ هیچا قانون نه منی۔

مِنَ الْمُصْلِحِيْنَ، اول صفت ثبوتی او دویم صفت سلبی ذکر کړیدے دَ پاره دَ ډیرے مبالغے کولو۔

۲۰ :۔ هر کله چه دَ دغه قبطی یقین راغے چه پرون قتل موسیٰ علیه السلام

مِنْهَا خَآئِفًا يَّتَرَقَّبُ ۫ قَالَ رَبِّ

دَ هغې نه ویره کوونکے	انتظار یې کوؤ	اُوئیل ده اے ربه زما

نَجِّنِیْ مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِیْنَ ﴿۲۱﴾

بچ کړے ما لره	دَ	قوم	دَ	ظالمانو نه ۔

کړے دے نو خبر یې فرعون ته اورسوؤ نو دَ هغه ارکانِ شورٰی دَموسٰی علیه السلام دَ قتل په باره کښ اتفاقی فیصله اوکړه هغه خبره مشهوره شوه نو رجل مؤمن رچه نوم یې حزقیل یا شمعون یا شمعان وؤ۔) موسٰی علیه السلام ته په تادئ سره خبر راوړو او هغهٔ ته یې دَ خیر مشوره ورکړه۔ مسلمان باندے دَ بل مسلمان حفاظت دَ مال او دَ دَم واجب دے او دیته نصیحت وئیلے کیږی۔ او دغسے په سورة یٰسٓ ۲۰ کښ دی او وجه دَ فرق هلته بیا نیږی۔

سلا:۔ عمل کول په خبر دَ یو شخص عادل باندے جائز دی او هر کله چه ورسره قرینے دَ صدق موجود وی بیا خو په هغې باندے عمل کول ضروری وی۔ دلته هم موسٰی علیه السلام ته معلومه شویوه چه دا خبر خور شو او دا خلق به ما وژنی او خبر دَ دغه شخص صادق هم ورسره ملګرے شو نو موسٰی علیه السلام تَ دے وجے نه فی الحال عمل اوکړو۔ او خوف یې ځکه کوؤ چه خبر رښتنے وؤ۔ او دَ عمل شروع کولو او سفر کولو سره دُعا هم پکار ده۔ نو هغه دُعا اوغوختله رب نجنی من القوم الظلمین۔ او دا هجرت دَ موسٰی علیه السلام دَ ظالم قوم نه دَ پاره دَ حفاظت دَ ځان دے او دا هم سنت دَ انبیاء علیهم السلام دے۔

وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَآءَ مَدْيَنَ قَالَ

اوهر کله چه مخ ئې کړو طرف د مدين ته اوئيل دۀ

عَسٰى رَبِّيٓ أَنْ يَّهْدِيَنِيْ سَوَآءَ

اميد دے چه رب زما به روان کړى ما لره په برابر

السَّبِيْلِ ﴿٢٢﴾ وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ

لار (د مدين) - او هر کله چه اورسيدو اوبو (کوهى) د مدين ته

وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِّنَ النَّاسِ

اومُندله دۀ د هغے په خوا کښ يوه ډله د خلقو نه

٢٢:- خلاصه:- د دے آيت نه دريم مقام دے تر ٢٩ پورے په دے کښ تکاليف په موسىٰ عليه السلام باندے په سفر د مدين کښ بغير د توخے نه او اوږے کيدل د هغه او سره د دينه د کمزورو خلقو سره امداد کول، بيا خپل ځان مزدور کول، دا ټول ذکر دی۔ او ورسره نعمت هم ذکر دے نکاح د يو رجلِ صالح د لور سره او سبب د حلال رزق موندل دی۔

تفسير:- پدے آيت ٢٢ کښ د سفر د موسىٰ عليه السلام ابتداء ده او اسباب د سفر ورسره نشته او لار د مدين ورته هم نه ده معلومه او مسافت هم اته ورځے وو ليکن صرف په توکل د الله تعالىٰ باندے روان شويدے او دا اعلىٰ درجه توکل دے۔ موسىٰ عليه السلام ته معلومه وه چه مدين د فرعون د تسلط نه بهر دے۔ بل دا چه مدين د ابراهيم عليه السلام د اولاد نه وو د هغه په نوم دا ښار جوړ شوے وو۔ د هغه اولاد پکښ اوسيدل نو موسىٰ عليه السلام د نسبى اشتراک او د نبوت د کورنۍ په وجه سره د دے ښار سفر غوره کړو۔

أَنْ يَّهْدِيَنِيْ، مخکښ آيت کښ دُعا د نجات وه او پدے کښ دُعا د مقصد حاصلولو ده - او تسلى وئيلے دے د وجے د ډير توکل کولو نه په الله تعالىٰ باندے۔

يَسْقُوْنَ ۫ وَوَجَدَ مِنْ دُوْنِهِمُ امْرَاَتَيْنِ

او به کول یې څاروي او اوموندلې یئ دهغوي بیرته دوه زنانه

تَذُوْدٰنِ ۚ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا ؕ قَالَتَا

چه منع کول یې څاروي د او بو نه، اوئیل ده څه کار دے ستاسو اوئیل دوی

لَا نَسْقِيْ حَتّٰى يُصْدِرَ الرِّعَآءُ ٜ وَاَبُوْنَا

او به کول نه کوو مونږ. تر هغې پورے چه واپس لاړ شي شپونکي او پلار زمونږ

شَيْخٌ كَبِيْرٌ ﴿۲۳﴾ فَسَقٰى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلّٰٓى

بوډا زوړ دے. نو او به یې کړل دوی لره (څاروي) بیا په ډډه شو

۲۳:- وَرَدَ، ورود په معنیٰ دَ وصول راځي او کله په معنیٰ دَ دخول راځي دلته اوله معنیٰ مراد ده.

مَآءَ مَدْيَنَ، دَ مدین نه بهر کوهئ دَ اوبو وو چه په هغې باندے لویه بوقه وه چه هغه په لس کسانو راویستلے شوه او دَ هغې نه به یې خپل څاروي اوبه کول.

وَوَجَدَ مِنْ دُوْنِهِمُ امْرَاَتَيْنِ تَذُوْدٰنِ، یعنی موسیٰ علیه السلام تعجب اوکړو چه نارینه خپل څاروي اوبه کوي او واپس ځي او زنانه په انتظار کښ حصارے دي بلکه تکلیف هم ورته دادے چه څاروي او بو ته زور کوي او دوی یې منع کوي. او دا حال دَ دغه خلقو په بے غیرتۍ یا بے مروتۍ باندے دلیل وو او دا ظلم وو په زنانو باندے، دَ دے وجے نه موسیٰ علیه السلام دَ هغوی نه په مَا خَطْبُكُمَا سره تپوس اوکړو ځکه چه په دے لفظ سره تپوس کول خاص دي په ډیر مصیبت زده یا په لوے کار کوونکو پورے. او په دے کښ مقصد دَ هغه دا وو چه دَ دے مظلومانو مدد اوکړي.

دَ دوی دَ جواب خلاصه دا ده چه دا خلق مونږ ته او به نه راکوي خو چه دَ دوی نه روستو کوے او به پاتے شي په هغې باندے مونږ څاروي او به کوو او دَ دے قوم دَ مخالفت دَ وجے نه څوک مونږ سره مزدوري یا امداد نه

إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنزَلْتَ

سوری ته نو اُوئیل ئې اے ربه زما یقینًا زهٔ هغې څه ته چه ته ئې رالیږې

إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ ﴿۲۴﴾ فَجَاءَتْهُ

ماته د خوراک نه محتاج یم. پس راغله دهٔ ته

إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ ز

یوه زنانه د هغه دواړو نه پیاده راتلله په ډیره حیاء باندے

قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ

اُوئیل هغې یقینًا زما پلار رابلی تا لره دے د پاره چه بدله درکړی تا ته

أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا ط فَلَمَّا جَاءَهُ

بدله د هغې چه تا اوبه کول کړیدی زمونږ د پاره، نو هرکله چه راغے هغهٔ ته

کوی او پلار زمونږ بوډا کمزورے دے نو مونږ دا څاروی په مجبورئ باندے صحراء ته راولو.

د آبونا شیخ کبیر، پدے سره ئې د اعتراض جواب اوکړو که څوک اوائي چه پیغمبر په خپلو لوڼو باندے ولے څاروی سره وی.

۲۴ :- هرکله چه د مظلومانو سره امداد کول د موسیٰ علیه السلام عادت دے نو د دوی سره ئې هم امداد اوکړو - په موافق د روایت د مفسرینو سره په هغه کوهی باندے بوقه وه د لس کسانو د طاقت مناسب نو موسیٰ علیه السلام هغهٔ په یواځے راویستله او د دے زنانو څاروی ئې اوبه کړل او دوی ته ئې د خپلے لوږے هیڅ ذکر اونکړو ځکه چه کاملان خلق خپل حاجتونه ظاهری هم مخلوق ته نه ښکاره کوی.

فقیرٌ، مراد دا دے چه زهٔ اوږے یم او اے ربه ستا در ته محتاج یم او دا هم تعریض دے په دُعا سره صراحةً سوال هم نه دے او دا ادب دے په دعاګانو د انبیاؤ کښ.

وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ ۙ قَالَ لَا تَخَفْ ۖ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۲۵﴾

او بیان ئے کړو په هغه حالت پوره اُوئیل هغهٔ مه ویریږه
نجات دِ اوموندلو دَ قوم ظالمانو نه -

س ۲۵:- هر کله چه دا زنانه دَعام عادت نه مخکښ کورته واپس شوے نو پلار ترینه تپوس اوکړو نو دوی دغه حال تفصیلاً ذکر کړو نو شعیب علیه السلام رڼچه دَ دوی پلار وؤ په فراست سره معلومه کړه چه دا شخص دَ مدین اوسیدونکو نه نهٔ دے، او دَ کمزورو سره مددکوونکے شخص دے دَدے وجه نه یوه لور ئے ورپسے دَپاره دَ دعوت ورکولو رااولیږله -

اِحْدٰىهُمَا، هر کله چه ښاروی ډیر وؤ او دَ کلی نه لرے بوتلل پکار وی نو دَ هغے دَپاره دواړه زنانه ورتللے او هر کله چه موسیٰ علیه السلام ته دعوت ورکول آسان او نزدے وؤ نو یوه زنانه ورپسے ئے اولیږله۔ معلومه شوه چه نیکان خلق دَ زنانو نه بغیر دَ سخت ضرورت نه کار نه اخلي او نه ئے بلا ضرورت بهر پریږدي -

عَلَى اسْتِحْيَآءٍ، یعني خپل بدن ئے پټ ساتلے دے او په رفتار کښ ئے ناز او کرشمے نه کولے لکه چه دَ بے حیا زنانو عادت دے.

عَلٰى، لفظ دَ تمکن دَپاره دے یعني په حیا باندے کلکه وه.

لِيَجْزِيَكَ اَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا، دا جمله دَ دعوت دَ قبلولو دَ تاکید دَپاره ده لیکن موسیٰ علیه السلام پدے اراده سره دعوت نه دے قبول کړے چه اجرت واخلي ځکه چه مفسر قرطبي لیکلي دي چه شعیب علیه السلام هغه ته طعام پیش کړو نو هغه انکار اوکړو اُوئیل ئے مونږ داسے کورنئ نه یو چه خپل دین په ډکه زمکه سرو زرو سره هم نه خرڅوؤ۔ هغه ورته اُوئیل دا اجرت دَ سقی نه دے بلکه عادت زمونږه میلمستیا ورکول دي نو هله موسیٰ علیه السلام خوراک اوکړو

الظّٰلِمِيْنَ، دَدے نه مراد فرعونیان دي چه دَ هغوی حکومت په مدئن کښ نه وؤ۔

قَالَتۡ اِحۡدٰىهُمَا يٰۤاَبَتِ اسۡتَاۡجِرۡهُ ز

اوئیل یوې زنانه د هغې دواړو نه اے پلاره زما په مزدورۍ سره اونیسه دۀ لره

اِنَّ خَيۡرَ مَنِ اسۡتَاۡجَرۡتَ الۡقَوِىُّ

یقینًا غوره د هغه چا نه چه ته ئے په مزدورۍ سره نیسې دا طاقت ور

الۡاَمِيۡنُ ﴿۲۶﴾ قَالَ اِنِّىۡۤ اُرِيۡدُ اَنۡ اُنۡكِحَكَ

امانتدار دے. اُوئیل هغۀ یقینًا زۀ غواړم چه په نکاح سره درکړم

اِحۡدَى ابۡنَتَىَّ هٰتَيۡنِ عَلٰۤى

تا ته یوه د دے دوه لونړو نه په دے شرط

اَنۡ تَاۡجُرَنِىۡ ثَمٰنِىَ حِجَجٍ‌ۚ فَاِنۡ اَتۡمَمۡتَ

چه اخلے به زما نه بدله د کارکولو اته کاله نو که تا پوره کړل

عَشۡرًا فَمِنۡ عِنۡدِكَ‌ۚ وَمَاۤ اُرِيۡدُ

لس کاله نو ستا د طرفنه به وی (احسان) او نه غواړم

س ۲۶:- دا دلیل دے چه دوی تراوسه پورے مناسب مزدور نه وُو موندلے او دلیل دے چه عقدِ اجاره په ټولو دینونو کښں جائز عقد دے۔

اَلۡقَوِىُّ الۡاَمِيۡنُ، اشاره ده چه مزدور کښں دوه صفتونه پکار دی اول طاقت لرل د هغه کار، دویم امانت داری۔ دے زنانو په موسٰی علیه السلام کښں دا دواړه صفتونه لیدلے وُو قوت دا وُو چه د لس کسانو د طاقت بوقه دۀ یواځے راویستلے وه۔ امانت دا وُو چه موسٰی علیه السلام هغه زنانه ته وئیلے وُو رکومه چه د دعوت د پاره راغلے وه او دواړه واپس کورته راتلل) چه زما نه روستو راځه هسے نه چه په رفتار کښں ستا جامه د پښو نه اوچته شی او زما نظر پرے اولګی۔

أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ ۚ سَتَجِدُنِيْٓ إِنْ شَآءَ

چه ډیر کړاؤ کیدم په تا باندې، زر ده او به مومې ما لره که چرې اوغواړی

اللّٰهُ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۲۷﴾ قَالَ ذٰلِكَ

الله تعالی د نیکانو نه - اووئیل موسی علیه السلام دا فیصله ده

۲۷:- دا دلیل دے چه صالحان خلق پخپله لونړه خپلے د نکاح د پاره پیش کوی هرکله چه صالح شخص اُوبینی -

اُرِیْدُ ، دائے د دے وجے نه فرمائیلے دی چه دا عرض د نکاح دے عقد د نکاح نه دے ځکه چه عقد د نکاح کښ ایجاب قبول په صیغه د ماضی سره ضروری وی بل داچه په عقد کښ تعیین د یو ښځے ضروری دے او دلته ئے تعیین نه دے کړے -

عَلٰٓى اَنْ تَاْجُرَنِیْ ، عَلٰی د عوض د پاره دے یا د شرط د پاره دے که د عوض د پاره وی نو پدے باندے اعتراض دا دے چه مزدوری د موسی علیه السلام د شعیب علیه السلام سره څه رنګ مهر کیدے شی د پاره د لور د هغے ځکه چه د مهر حقدار پلار نه دے بلکه منکوحه ده ، جواب دا دے چه دا د هغوی په دین کښ جائز ده لیکن دا قول ثابت نه دے - دویم جواب دا دے چه دا مطلب هله کیدیشی چه تَاْجُرَنِیْ په معنیٰ د عوض راکولو وی لیکن دا په معنیٰ د اخستلو د اجرت دے دویمه توجیه دا ده چه عَلٰی د پاره د شرط دے او دا شرط د نکاح سره مناسب او موافق دے اوکوم شرط چه داسے وی نو د نکاح سره په شرط لګولو کښ نقصان او فساد نه راولی - د دے شرط مطلب دا دے چه ته به زما سره کارکوے خو د هغے به زمانه اجرت اخلے په عوض د کارکولو او د دے اجرت نه به ستا د ښځے مهر او نفقه پوره کیږی -

تَاْجُرَنِیْ ، معنیٰ دا ده چه زمانه به اجرت اخلے په عوض د کارکولو زما سره - او اجارے د پاره مدت مقرر کول ضروری دی نو دلته هم اته کاله مدت ضروریه ده او لس کاله د موسی علیه السلام په رضا باندے موقوف دی -

بَيْنِيْ وَبَيْنَكَ ۭ اَيَّمَا الْاَجَلَيْنِ

په مینځ زما او مینځ ستا کښې، هریو دَ دواړو نیټو نه

قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ ۭ

چه پوره کړوما نو نشته زیاتے کول په ما باندے۔

وَاللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُوْلُ وَكِيْلٌ ۝۲۸ ع ۳ ۲

او الله تعالىٰ په هغه خبرو چه موږ وایو ذمه دار دے۔

فَلَمَّا قَضٰى مُوْسَى الْاَجَلَ وَسَارَ

پس هر کله چه پوره کړه موسیٰ نیټه او روان ئے کړه

بِاَهْلِهٖٓ اٰنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّوْرِ

کورنئ خپله اولیدلو دهٔ دَ طرف دَ طور نه

نَارًا ۚ قَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوْٓا اِنِّيْٓ

اور لره اُوئیل هغهٔ کور والو ته حصار شئ یقینًا ما

۲۸:۔ دا قبولیت دَ عقد دے دَ طرف دَ موسیٰ علیه السلام نه۔ او اَيَّمَا الْاَجَلَيْنِ، کښې اشاره ده چه عقد دے په اتو کلونو سره او لس پوره کول په خوښهٔ باندے بناء دی۔

فَلَا عُدْوَانَ، تجاوز کول په غیر لازم څیز سره لازم کول یعنی دواړه حالتونو کښې به زمانه نوره زیاتی مدت مزدوری کول نه غواړے۔

وَاللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُوْلُ وَكِيْلٌ، قول دَ موسیٰ علیه السلام یا قول دَ شعیب علیه السلام دے او دے دواړو په شهادت او وکالت دَ الله تعالیٰ باندے اکتفاء کړیده او دا دَ کامل صالحانو مقام دے۔

آنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّيْٓ اٰتِيْكُمْ مِّنْهَا

ليدلے دے اُور كيدېشي چه راوړم تاسو له د هغې نه

بِخَبَرٍ اَوْ جَذْوَةٍ مِّنَ النَّارِ

څۀ خبر د لارې يا سكروټه د اور نه

لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُوْنَ ﴿۲۹﴾ فَلَمَّآ اَتٰهَا

دے د پاره چه تاؤدۀ شئ تاسو ۔ پس هر كله چه راغے ورته

س۲۹: خلاصه:۔ د دے آيت نه تر ۳۵ پورے څلورم مقام دے په دے كښې نبوت د موسیٰ عليه السلام، او دوه معجزات او ليږل فرعونيانو ته او قبوليت د دُعا د موسیٰ عليه السلام ذكر دی او دا د الله تعالیٰ د نعمتونو نه دی سره د ابتلاء نه۔

تفسير:۔ آنَسَ جَلَّ، د ابن عباس رضی الله عنهما نه د بخاری روايت دے چه موسیٰ عليه السلام لس كاله تير كړل ځكه چه رسول د الله تعالیٰ چه څه وائي نو هغه كوی۔

وَسَارَ بِاَهْلِهٖٓ، د خاوند اختيار دے چه خپله كوروالا بغير د گناه نه هرچرته بوځي نو هغه به ئے تابع وی۔

جَذْوَةٍ، سكروټه د اُور ده او هر كله چه د لرګی په سر كښې وی نو قبس ورته وئيلے كيږی۔

لَعَلِّيْ، په سورة طٰهٰ او په دے سورت كښې ئے په لَعَلَّ سره ذكر كړيدے او دا حقيقت دے ځكه چه خبر يا اُور راوړل يقيناً معلوم نه دی بلكه په طريقه د اميد سره دی۔ او سورة النمل كښې سَاٰتِيْكُمْ ذكر كړے دے په طور د مضبوط اُميد سره ځكه چه سورة النمل كښې حكمتونه ذكر كول مقصد وؤ او حكمت په تاكيد سره ذكر كول پكار دی۔ او دا رنګ په سين سره ذكر كولو كښې اشاره وه زر راوړلو ته۔

نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ

آواز ورکړیشو دَ غاړے دَ کنډے ښي طرفنه

فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ

په زمکه برکتي کښې دَ اونې دَ طرفنه

أَنْ يَا مُوسَىٰ إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ

چه اے موسیٰ یقیناً زهٔ الله یم رب

الْعَالَمِينَ ﴿۳۰﴾ وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ

دَ عالمینو . او اوغورځوه همسا خپله ،

ت۳۰:۔ اَلْاَيْمَنِ صفت دَ شاطیٔ دے یعنی دَ وادیٔ ښے طرف په نسبت دَ
یمین دَ موسیٰ علیه السلام سره او ښي طرف کښې خیر او برکت وی۔
مِنَ الشَّجَرَةِ ، دا بدل دے دَ شَاطِیٔ نه او معنیٰ دا ده چه طرف دَ
شجرے نه آواز راغے دا مراد نه دے چه دَ شجرے نه آواز راغے
چه زهٔ الله یم لکه چه حلولیان وائی چه الله تعالیٰ په دغه اونه کښې حلول
کړے وو نو هغې اُوئیل چه زهٔ الله یم ، (نعوذ بالله) او دوی وائی چه
الله تعالیٰ هر کله چه اوغواړی نو هر قسم مخلوق کښې دننه حلول کوی
او هغه مخلوق بیا دعوی دَ الوهیت کولے شی لیکن دا عقیده باطله
ده او کفرِ صریح دے ځکه چه دَ دعوی الوهیت او ربوبیت دَ مخلوق
دَ طرف نه دروازه کولاویږی - او سورة انبیاء ت۲۹ کښې دی۔ وَمَنْ
يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَٰهٌ مِنْ دُونِهِ فَذَٰلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ ۔
یعنی که دا قول څوک قصداً کوی او که بے اختیاره کوی دواړو ته شامل
دے۔

فائده :۔ موسیٰ علیه السلام ته الله تعالیٰ چه کلام واؤرولو نو دَ هغه یقین
راغے چه دَ کلام ندا کوونکے الله تعالیٰ دے۔ او دا کلام دَ الله تعالیٰ دے او
دا صریح دلیل دے چه اوریدلے شوے کلام دَ الله تعالیٰ وو۔

فَلَمَّا رَاٰهَا تَهۡتَزُّ كَاَنَّهَا جَآنٌّ

پس هرکله چه هغه اولیده له چه زر زر خوځیده لکه ګویا که دا نرے مار دے

وَّلّٰى مُدۡبِرًا وَّلَمۡ یُعَقِّبۡ ؕ یٰمُوۡسٰۤى

او ګرځیدو شاکوونکے او شاته یې نه کتل (راوئیل مونږ) موسٰی

اَقۡبِلۡ وَلَا تَخَفۡ ۟ اِنَّكَ مِنَ الۡاٰمِنِیۡنَ ﴿۳۱﴾

مخامخ شه او مه ویریږه، یقینًا ته د امن والا نه یې۔

اُسۡلُكۡ یَدَكَ فِیۡ جَیۡبِكَ تَخۡرُجۡ

ورننه باسه لاس خپل په ګریبان خپل کښ را اوځي به

بَیۡضَآءَ مِنۡ غَیۡرِ سُوۡٓءٍ ۫ وَّاضۡمُمۡ

سپین بغیر د څه نقصان نه او جوخت کړه

اِلَیۡكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهۡبِ فَذٰنِكَ

ځان ته مټې خپلے د وجے د هیبت نه پس دا دوه یقیني

بُرۡهَانٰنِ مِنۡ رَّبِّكَ اِلٰى فِرۡعَوۡنَ

دلیلونه دي ستا له طرفه د رب ستا نه فرعون ته

ساس: دا سے سورة النمل کښ تیر شوي دي او دا اوله معجزه ده او هرکله چه په دے سورت کښ یې مکان د نداء په وضاحت سره بیان کړو نو اَقۡبِلۡ یې په دے وجه زیات راوړو چه دغه مکان ته مخامخ شه. او هرکله چه سورة النمل کښ حکمتونه بیانول مقصد وو نو د دے وجے نه یې لَا یَخَافُ لَدَیَّ الۡمُرۡسَلُوۡنَ ذکر کړو چه په هغے کښ حکمتونو ته اشاره وه۔

وَمَلَإِیْهٖ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا فٰسِقِیْنَ ﴿۳۲﴾

او مشرانو د قوم د هغهٔ ته، یقیناً دوی وو قوم نافرمان۔

قَالَ رَبِّ اِنِّیْ قَتَلْتُ مِنْهُمْ

اُوئیل هغه اے ربه زما یقیناً ما وژلے دے د دوی نه

نَفْسًا فَاَخَافُ اَنْ یَّقْتُلُوْنِ ﴿۳۳﴾

یو تن نو ویریږم چه دوی به ما لره قتل کړی۔

۳۲:۔ دا دویمه معجزه ده۔ هر کله چه په دے سورت کښ مقصد ابتدائی حالات ذکر کول دی نو په دے معجزه کښ اول حال داخلول دی چه په اسلک کښ مراد دے روستو بیا پیوست کول د لاس دی د جناح سره کوم چه په سورة طٰه ۲۲ کښ ذکر دی۔

وَاضْمُمْ اِلَیْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ، د دے دوه مطلبه دی اول دا چه هر کله د رنړا د لاس نه درباندے هیبت راشی نو لاس واپس گریبان کښ داخل کړه نو رنړا به زائله شی نو دا تتمه شوه د دویمے معجزے۔

دویم مطلب دا دے چه هر کله په تا باندے د مار د وجے یا د فرعون د وجے یا د بلے وجے نه هیبت او ویره راځی نو د هغے د لرے کولو د پاره دا تدبیر کوه چه لاسونه په سینه باندے په یوځائے کیده نو هیبت به درنه زائله شی۔ او د ابن عباس رضی الله عنهما نه روایت دے چه روستو د موسیٰ علیه السلام نه دا تدبیر هرچا د پاره فائده منده دے۔

بُرْهَانٰنِ، دا دلیل دے چه معجزات یقینی دلیلونه دی په توحید او رسالت باندے۔ او دا دلیل دے چه وَاضْمُمْ اِلَیْكَ مستقله معجزه (دریمه) نه ده۔

فٰسِقِیْنَ، فسق په اعتبار د عقیدے سره مراد دے۔

۳۳:۔ دا اوله دعا ده د موسیٰ علیه السلام یعنی زهٔ د هغوی مجرم یم په سبب د قتل کولو د قبطی سره۔ نو ته ما د هغوی نه بچ اوساتے۔

وَاَخِیْ هٰرُوْنُ هُوَ اَفْصَحُ مِنِّیْ

او ورور زما هارون هغه ډیر صفا دے زما نه

لِسَانًا فَاَرْسِلْهُ مَعِیَ رِدْاً یُّصَدِّقُنِیْۤ ز

په ژبه کښ پس اولیږه هغه زما سره امدادی چه تصدیق کوی زما

اِنِّیْۤ اَخَافُ اَنْ یُّکَذِّبُوْنِ ﴿۳۴﴾ قَالَ

یقینًا زهٔ ویریږم چه دوی به ما ته دروغژن اووائی۔ اُووئیل الله تعالٰی

سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِاَخِیْكَ وَنَجْعَلُ

زر ده چه کلک به کړم مټے ستا په ورور ستا سره اودربه کړم

لَكُمَا سُلْطٰنًا فَلَا یَصِلُوْنَ اِلَیْكُمَا ۚۛ

تاسو دواړو لره رعب (غلبه) نورسیدل به نشی کولے تاسو دواړو ته (لاړشئ)

معانقة ١١ بِاٰیٰتِنَاۤ ۚۛ اَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغٰلِبُوْنَ ﴿۳۵﴾

په معجزاتو زما سره، تاسو دواړه اوڅوک چه ستاسو تابعدار دی زور آور یئ۔

۳۴:۔ دا دویمه دُعا ده په باره دَ ورور کښ دَ هغے تفصیل سورة طٰهٰ او سورة الشعراء کښ تیر شویدے۔

۳۵:۔ دا قبولیت دَ دواړو دُعاګانو دے په غیر ترتیب سره یعنی دَ دویمے دُعا استجابت اول ذکر شو او دَ اولے دُعا قبولیت ئے پسے قول سره ذکر کړو

وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطٰنًا ، اودربه کړم تاسو دواړو ته رُعب (دبدبه) یعنی تاسوله به داسے رعب درکړم چه فرعونیان به تاسو نه ویریږی تاسو ته به هیڅ ضرر نشی رسولے۔

بِاٰیٰتِنَاۤ ، یعنی اذهبا مقدر دے، لاړشئ دواړه په معجزاتو سره۔

اَنْتُمَا وَمَنِ آه دا بشارت او وعده ده دَ طرف دَ الله تعالٰی نه دَ یاره دَ تسلی۔

فَلَمَّا جَآءَهُم مُّوسٰى بِاٰيٰتِنَا بَيِّنٰتٍ

پس هرکله چه راغے دوی ته موسیٰ علیه السلام په معجزاتو زمونږ ښکاره

قَالُوا مَا هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُّفْتَرًى

اُوئیل دوی نه دے دا مګر جادو دے د ځان نه جوړ کړے شوے

وَّمَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِىٓ اٰبَآئِنَا الْاَوَّلِيْنَ ﴿۳۶﴾

او نه دی آوریدلی مونږ دا په مشرانو زمونږ ړومبنو.

وَقَالَ مُوسٰى رَبِّىٓ اَعْلَمُ بِمَن جَآءَ

او اُوئیل موسیٰ علیه السلام رب زما ښه پوهه دے په هغه چاچه راوړی

بِالْهُدٰى مِنْ عِنْدِهٖ وَمَن تَكُوْنُ لَهٗ

هدایت د طرف د هغهٔ نه او په هغه چاچه وی هغهٔ لره

عَاقِبَةُ الدَّارِ ؕ اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿۳۷﴾

انجام غوره د کور (روستنی)، یقیناً نه شی بچ کیدے ظالمان -

۳۶:- خلاصه :- د دے آیت نه ترے۴۲ پورے پنځم مقام دے پدے کښ امتحان دے په موسیٰ علیه السلام باندے په دعوت کولو فرعون ته او د هغوی کیدونه او تلبیس اچول په قوم باندے او نازلیدل په هغوی باندے د عذاب او لعنت په دنیا او آخرت کښ ذکر دی او دا نعمتونه دی په موسیٰ علیه السلام او د هغهٔ په ملګرو باندے سرهٔ د نعمت د انزالِ تورات نه۔

تفسیر:- په دے آیت ۳۶ کښ دعوت د موسیٰ علیه السلام په اختصار سره ذکر دے او تکذیب د فرعونیانو په دوه طریقو سره، اول تکذیب د معجزاتو چه دا سحر دے دویم تکذیب د توحید چه دا د مشرانو نه خلاف دے ځکه چه مراد د هٰذَا نه بیان د توحید دے۔

۳۷:- هرکله چه دوی په ضمن د تکذیب کښ موسیٰ علیه السلام ته د ګمراهیٔ نسبت اوکړو نو موسیٰ علیه السلام د هغے جواب اوکړو پدے آیت کښ په تفویض (سپارل) سره علم د الله تعالیٰ ته۔

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يٰٓاَيُّهَا الْمَلَاُ مَا

او اُوئیل فرعون اے مشرانو دَ قوم نه

عَلِمْتُ لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرِيْ ج

پيژنم زه ستاسو دَ پاره هيڅ حقدار دَ بندګئ او دَ طاعت سِوا زما نه

فَاَوْقِدْ لِيْ يٰهَامٰنُ عَلَى الطِّيْنِ

پس بل کړه اُور زما دَپاره اے هامان په خټو باندے

فَاجْعَلْ لِّيْ صَرْحًا لَّعَلِّيْٓ اَطَّلِعُ

پس جوړه کړه ما لره بنګله کيدے شي چه بره او خيژم

اِلٰٓى اِلٰهِ مُوْسٰى لا وَاِنِّيْ لَاَظُنُّهٗ

په الله دَ موسیٰ پسے او يقينًا زه ګمان کوم په دهٔ باندے

مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿٣٨﴾ وَاسْتَكْبَرَ هُوَ

دَ دروغژنو نه۔ او لوئي اوکړه دهٔ

اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ، کښ اجمالًا اشاره ده چه فرعونيان به تباه کيږي په عذاب سره نو معلومه شوه چه دوی ګمراهان دی۔

٣٨:۔ دا دعوٰی دَ فرعون ده دَ حصر دَ الوهيت په خپل ځان کښ مراد دَ دے دا دے چه بغير زما دَ اجازت نه بل الله نشته او زهٔ هم الله يم لکه دلالت کوی پدے باندے سورة اعراف ١٢٧۔ او انکار دَ بل الله نه او په الله دَ موسیٰ پسے بره ختل دا ټول تلبيس دَ فرعون دے په خپل قوم باندے۔ دَپاره دَ دے چه قوم جاهلان دی او زما تابعداری کوی۔ لکه پدے قول کښ فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهٗ فَاَطَاعُوْهُ (زخرف ٥٤)۔

فَاَوْقِدْ لِيْ يٰهَامٰنُ عَلَى الطِّيْنِ، مراد دَ دينه پخے خښتے جوړول دی او دا طريقه ايجاد دَ فرعون دے بيا صرح (ما نړئ) جوړول دی او بيا دَ هغے بَهکرے کيدل وغيره دا قصے صحيح ثابت نه دی۔ وَاِنِّيْ لَاَظُنُّهٗ، پدے کښ اشاره کوی چه ما نړئ جوړولو ته ضرورت نشته ځکه چه موسیٰ دروغژن دے۔

وَجُنُوْدُهٗ فِى الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ

او لښکرو د دهٔ په ملک کښې بغير د حق نه

وَظَنُّوْٓا اَنَّهُمْ اِلَيْنَا لَا يُرْجَعُوْنَ ﴿۳۹﴾

او ګمان اوکړو دوی چه يقيناً دوی به مونږ ته نشي راګرځيدلے۔

فَاَخَذْنٰهُ وَجُنُوْدَهٗ فَنَبَذْنٰهُمْ

نو اونيوو مونږ دهٔ لره او لښکرے د دهٔ نو ګذار کړل مونږ دوی لره

فِى الْيَمِّ ۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ

په درياب کښې نو اوګوره چه څه رنګ شو انجام

الظّٰلِمِيْنَ ﴿۴۰﴾ وَجَعَلْنٰهُمْ اَئِمَّةً يَّدْعُوْنَ

د ظالمانو۔ او اوګرځول مونږ دوی لره پيشوايان چه بلنه کوی

اِلَى النَّارِ ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ لَا

او په ورځ د قيامت به اور ته

يُنْصَرُوْنَ ﴿۴۱﴾ وَاَتْبَعْنٰهُمْ فِىْ هٰذِهِ الدُّنْيَا

د دوی مدد نشي کولے۔ او را اوليږه مونږ په دوی پسے په دے دُنيا کښې

۳۹:- د دوی دوه مرضونه ئے ذکر کړل. اول استکبار په باطل يعنې شرک او کفر۔ دوئيم انکار د بعث بعد الموت نه۔ وَظَنُّوْا، مراد د ظن نه د دوی عقيده ده۔

۴۰:- دا صريح نص دے په نيولو د فرعون او غرق کولو د هغهٔ باندے او فَانْظُرْ كَيْفَ آه کښې اشاره ده چه دا لوے عبرت دے ظالمانو ته۔

۴۱:- اوله جمله کښې د دوی دنيوی حال ذکر شويدے يعنې دوی د کفر او د شرک دعوت کوونکی وو، معلومه شوه لفظ امام د ګمراهئ په اقتداء کښې هم استعماليږی۔

لَعْنَةً ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ هُمْ مِّنَ

لعنت او په ورځ د قیامت به دوی د

الْمَقْبُوحِيْنَ ﴿٤٢﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى

بدرنګه شوو نه وی. او یقینًا ورکړے وو مونږ موسیٰ علیه السلام ته

الْكِتٰبَ مِنْۢ بَعْدِ مَآ اَهْلَكْنَا الْقُرُوْنَ

کتاب روستو د هغې نه چه هلاک کړلے مونږ پیړئ

الْاُوْلٰى بَصَآئِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى

مخکنئ د پاره د پوهے (د زړونو) خلقو لره او د پاره د هدایت

وَّرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ﴿٤٣﴾

او د رحمت د دے د پاره چه دوی نصیحت واخلی.

ع ٤

٤٢: په دے کښ ذکر د عذاب دنیوی او اخروی دواړو دے.
الْمَقْبُوحِيْنَ، هلاک کړے شوے یا بدشکلی یا لرے کړے شوے د رحمت د الله تعالیٰ نه.
اَتْبَعْنٰهُمْ، په دے کښ معنیٰ د همیش والی ده.

٤٣: د قوم فرعون اهلاک لوے انعام وو اوس بل انعام ذکر کوی چه هغه کتاب تورات دے موصوف په درے لوے صفتونو سره.
مِنْۢ بَعْدِ مَآ اَهْلَكْنَا، ابن کثیر لیکلی دی چه دا دلیل دے چه د فرعون نه روستو الله تعالیٰ په یو امت باندے استیصالی (د ویخه ویستونکے) عذاب نه دے رالیږلے. هاں یو یو کلی باندے عذاب راغلے دے او راځی.
بَصَآئِرَ، کښ اشاره ده دلیلونو او مثالونو وغیره ته.
وَهُدًى، کښ اشاره ده عقیدے او اعمالو ته او رَحْمَةً کښ اشاره ده بشارتونو او ثوابونو ته.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَا

او نه وې ته په طرف مغربي کښې کله چه حواله کړو مونږ

إِلَىٰ مُوسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ

موسیٰ علیه السلام ته کارد پیغمبرۍ او نه وې ته د

الشَّاهِدِينَ (۴۴) وَلَٰكِنَّا أَنْشَأْنَا قُرُونًا

حاظرو ناظرو نه۔ او لیکن مونږ پیدا کړے پیړۍ

فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ ۚ وَمَا كُنْتَ

نو اوږده تیر شول په هغوی باندے عمرونه او نه وې ته

ثَاوِيًا فِي أَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُو عَلَيْهِمْ

اوسیدونکے په مدین والو کښې چه لوستلے تا په هغوی باندے

آيَاتِنَا ۙ وَلَٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ (۴۵)

آیاتونه زمونږ او لیکن یو مونږه رالیږونکی۔

۴۴: خلاصه:۔ تر دے ځائے پورے مقامات موسویه ختم شول۔ د دے آیت نه تر ۵۶ پورے دویم باب دے په یکښې اثبات د صدق د رسول دے او حکمت د ارسال رُسل دے۔ بیا زجر دے منکرینو د کتاب او رسول ته او ترغیب دے قرآن ته او دلیل نقلی دے د اهل کتاب سابقین نه او د هغوی لس صفات، بیا جواب د سوال دے په نفی د هدایت سره د رسول نه بیا زجر دے منکرینو ته او تخویف دنیوی دے۔

تفسیر:۔ په ۴۴، ۴۵، ۴۶ کښې اثبات د صدق د رسول دے تفریع په قصه د موسیٰ علیه السلام باندے او دا استدلال دے په عدم حضور د نبی صلی الله علیه وسلم په وخت د واقعاتو د موسیٰ علیه السلام کښې یعنی حاضر نه وې په دغه حالاتو کښې او سره د دے نه رښتنې واقعات ئے ذکر کړل نو معلومه شوه چه

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّوْرِ اِذْ نَادَيْنَا

او نه وې ته په طرف د طور غر کښې کله چه آواز وکړو مونږ (موسیٰ ته د پاره د کتاب)

وَلٰكِنْ رَّحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ لِتُنْذِرَ

او لیکن را اولیږلے مونږ ته رحمت ستا د رب د طرف نه د پاره د دے چه ویره ورکړے

قَوْمًا مَّآ اَتٰىهُمْ مِّنْ نَّذِيْرٍ مِّنْ

هغه قوم ته چه نه دے راغلے دوی ته هیڅ ویره ورکونکے ستا نه

قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ﴿۴۶﴾

مخکښې د پاره د دے چه دوی نصیحت قبول کړی.

وحی ورته شوېده او نبی صادق دے.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ، په دے کښې مراد اول وخت د وحی د موسیٰ علیه السلام دے په واپسئ کښې د مدین نه مصر ته چه هغه د دے سورت په ۳۰ کښې ذکر شو.

وَمَا كُنْتَ مِنَ الشّٰهِدِيْنَ، دا نفی په طریقه د عموم سره ده روستو د خصوص نه یعنی په هیڅ زمانه کښې حاضر ناظر نه دے (غیبی حالاتو باندې).

قُرُوْنًا، نه مراد ډیرے زمانے دی چه په هغې کښې رسول نه وُو راغلے. زمانه د فترة ده نو په هغې کښې رسول ته ډیر ضرورت پریوتلو نو (فَاَرْسَلْنَاكَ) مقدر دے.

تَتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِنَا، مراد د دے لوستل د شاګردی په استاد باندې مطلب ئې دا دے چه ته په مدین کښې دیره نه وے چه تا د هغوی نه دا واقعات ایزده کړے دی کوم چه د موسیٰ علیه السلام حالات وُو په مدین کښې.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّوْرِ اِذْ نَادَيْنَا، مراد د دے نه وخت د کتاب ورکولو دے موسیٰ علیه السلام ته په طور کښې یعنی په دغه وخت کښې هم حاضر نه وې او بیا هم مونږ تا ته خبر درکړو او رسول هم اوګرځولے د وجے د رحمت نه.

وَلَوْلَآ اَنْ تُصِيْبَهُمْ مُّصِيْبَةٌ بِمَا

اوکه چرې نه وې دا خبره چه اورسي دوی ته مصيبت په سبب د هغه عملونو چه

قَدَّمَتْ اَيْدِيْهِمْ فَيَقُوْلُوْا رَبَّنَا

چه مخکښې ليږلې دي لاسونو د دوی نو وائي به اې ربه زمونږ

لَوْلَآ اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُوْلًا فَنَتَّبِعَ

ولې تا نه رالېږلو مونږ ته رسول پس تابعداري به کړې وې

اٰيٰتِكَ وَنَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۴۷﴾

مونږ د آياتونو ستا او وې به مونږ د مؤمنانو نه .

۴۷ :- دا جواب د سوال دې چه د رسول رالېږلو ته څه ضرورت وؤ عذاب به ئې دوی باندې رالېږلې وې مخکښې د رسول رالېږلو نه. جواب دې په بيان د حکمت د ارسال رسول سره چه هغه دفع عذر د خلقو ده لکه چه سورة طٰهٰ ۱۳۴ کښې او سورة نساء ۱۶۵ کښې تير شويدی. او د آيت په آخر کښې لِمَآ اَرْسَلْنَاكَ پټ مراد دې .

اَنْ تُصِيْبَهُمْ ، په دې کښې معنیٰ د وخت پټه ده يعنې په وخت د رسيدلو د عذاب کښې فيقولوا فنتبع .

وَنَكُوْنَ ، دا ټول د لولا د لا لاندې داخل دي او ان تصيبهم ظرف دې د دې درې والو د پاره يعنې چه دا درې واړه کارونه نو وې په وخت د رسيدلو د عذاب کښې نو مونږ به دوی ته رسول نه وې رالېږلې بلکه عذاب به مو درته ورکړې وې .

فَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا

نو هر کله چه راغے دوی ته حق (رسول او قرآن) دَ طرف زمونږ نه

قَالُوْا لَوْلَآ اُوْتِيَ مِثْلَ مَآ اُوْتِيَ

اُوئیل دوی ولے نشي ورکیدلے دهٔ ته پشان دَ هغې چه ورکړے شوے دے

مُوْسٰى ؕ اَوَلَمْ يَكْفُرُوْا بِمَآ

موسیٰ علیه السلام ته، آیا دوی کفر نه دے کړے په هغه کتاب

اُوْتِيَ مُوْسٰى مِنْ قَبْلُ ۚ قَالُوْا سِحْرٰنِ

چه ورکړے شویو دَ موسیٰ علیه السلام ته دَ دے نه مخکښ وئیلے دی دوی دا دوه جادو گر دی

تَظٰهَرَا ۟ وَقَالُوْٓا اِنَّا بِكُلٍّ كٰفِرُوْنَ ﴿۴۸﴾

چه امداد ئے کړیدے دَ یو بل سره او دوی وئیلے دی چه مونږ په هر یو باندے کفر کوونکی یو۔

۴۸:۔ په دے کښ زجر دے منکرینو دَ قرآن او دَ رسول ته په دوه طریقو سره اوله طریقه دَ انکار دا ده چه دوی اوئیل چه دے رسول ته دَ موسیٰ علیه السلام په شان معجزات او کتاب په یوځے ولے نشي ورکیدلے او دَ دے په جواب کښ دَ دوی دَ انکار دویمے طریقے ته اشاره ده او هغه یوه خاص واقعه وه هغه دا ده چه دَ یهودیانو دَ یو عالم ملاقات اوشو دَ قریش مکه سره، نو دوی ترینه تپوس اوکړو چه دا نبي دعوی دَ نبوت کوی او دَ توحید مسئله کوی او وائي چه ذبح او نذر په نوم دَ غیر الله باندے حرام دے او دے دعوی دَ نبوت کوی ته دَ دے باره کښ څه وائے نو هغه ورته اوئیل چه دا سے زمونږ په کتاب کښ هم شته دے نو قریش غصه شول او انکار ئے اوکړو او دوی اوئیل سِحْرٰنِ تَظٰهَرَا یعنی تورات او قرآن دواړه جادو دے او دَ یو بل سره ئے امداد کړیدے۔

قُلْ فَأْتُوْا بِكِتٰبٍ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ هُوَ

ته او ایه نو راؤړئ تاسو یو کتاب د طرف د الله تعالیٰ نه چه هغهٔ

اَهْدٰى مِنْهُمَآ اَتَّبِعْهُ اِنْ كُنْتُمْ

بنهٔ هدایت والا وی د دے دواړو نه تابعداری به ئې او کړم زهٔ که چرے تاسو

صٰدِقِيْنَ ﴿۴۹﴾ فَاِنْ لَّمْ يَسْتَجِيْبُوْا لَكَ

یئ رشتنی - نو که چرے دوی قبوله نکړی خبره ستا

فَاعْلَمْ اَنَّمَا يَتَّبِعُوْنَ اَهْوَآءَهُمْ ؕ

نو پوهه شئ چه یقینًا تابعداری کوی دوی د خواهشاتو خپلو ،

وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوٰىهُ بِغَيْرِ

او څوک ډیر بے لارے دے د هغه چانه چه تابع وی د خواهش خپل بغیر

هُدًى مِّنَ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى

د هدایت د طرف د الله تعالیٰ نه ، یقینًا الله تعالیٰ توفیق نه ورکوی

---

۴۹ :- دا جواب دے د دے قول چه سِحْرٰنِ تَظٰهَرَا یعنی چه دوی د قرآن او تورات دواړو نه انکار کوی نو دوی دے د دے نه بنهٔ هدایت والا کتاب راوړی چه په هغے کښ ئې شرک جائز کړے وی په دے شرط چه د الله تعالیٰ د طرف نه وی دا تحدی ده او طریقه د مناظرے هم ده -

الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ وَصَّلْنَا ع ٥ / ٨

قوم ظالمانو ته - او يقيناً يو بل پسے پيوست بيان کړيلي موږ

لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ﴿٥١﴾

دوی ته وينا دَ دے دَ پاره چه دوی نصيحت قبول کړی -

اَلَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِهٖ

هغه کسان چه ورکړيدلے موږ دوی ته کتاب مخکښ دَ قرآن نه

هُمْ بِهٖ يُؤْمِنُوْنَ ﴿٥٢﴾ وَاِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ النصف

دوی پدے باندے ايمان راوړی - اوکوم وخت چه اولوستلے شي په دوی باندے

٥٠ :- دا بيان دَ عجز دَ دوی دے دَ کتاب راوړلو نه په خپل شرک باندے او په هغے باندے تفريع ده په فَاعْلَمْ سره يعنی چا سره چه دليل شرعی نه وی نو مستلزم ده چه دوی به دَ خواهش تابع وی او تابعداری دَ خواهش ضلال اوظلم دے -

الظّٰلِمِيْنَ ، کښ اشاره ده چه سره دَ علم نه دوی عنادی کافران دی.

٥١ :- دا رد دے په اتباع دَ خواهش باندے -

وَصَّلْنَا لَهُمْ ، يعنی وحی لره موږ دَ رسولانو په واسطه پرله پسے دراليږلے ده دَ پاره دَ دفع دَ عذر دَ خلقو يا دَ الْقَوْلَ نه مراد مضمون دَ قرآن دے او مراد دا دے چه دَ قرآن مضامين وعد وعيد، دعوی، دليلونه، قصص، امثال وغيره دَ يو بل سره پيوست پرله پسے موږ بيان کړيدی نو دا ترغيب دے قرآن ته.

٥٢ :- دا دليل نقلی دے دَ مخکنو علماء اهل کتاب نه او دَ هغوی لس صفات ذکر دی - په دے آيت کښ اول صفت دَ دوی ذکر دے -

بِهٖ ضمير الکتاب ته راجع دے يعنی دوی په خپل کتاب باندے ايمان لری -

قَالُوْٓا اٰمَنَّا بِهٖٓ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ

دوی وائی ایمان راوړے دے مونږ په دے یقیناً دا حق دے د طرف د

رَّبِّنَآ اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهٖ مُسْلِمِيْنَ ﴿۵۳﴾

رب زمونږ نه یقیناً مونږ وؤ د دینه مخکښ مسلمانان ۔

اُولٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ مَّرَّتَيْنِ

دغه کسان ورکولے به شی دوی ته ثواب د دوی دوه کرته (ربرغ)

بِمَا صَبَرُوْا وَيَدْرَءُوْنَ بِالْحَسَنَةِ

په دے وجه سره چه دوی صبر کړیدے او دفع کوی دوی په نیکئ سره

السَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ﴿۵۴﴾

بدئ لره او د هغے مال نه چه مونږ دوی ته ورکړے دے خرچ کوی په لار د الله تعالی کښ.

ف۵۳ :- په دیکښ دوه صفتونه دی ایمان بالقرآن او اسلام راوړل مخکښ د قرآن د نزول نه او دلته په بهٖ او انّهٗ ضمیرونه قرآن ته راجع دی او د دینه معلومه شوه چه مخکنو خلقو ته هم مسلمانان ویلے کیږی کوموچه صحیح ایمان راوړے دے۔

ف۵۴ :- په دیکښ درے صفتونه ذکر دی۔ ع۱ صبر، ع۲ دفع د سیئه ع۳ په حسنه سره اتفاق کول۔

مَرَّتَيْنِ، هرکله چه په مخکښ آیاتونو کښ ئے ایمان په تورات او ایمان په قرآن ذکر کړو د دے وجه نه ئے دوه اجرونه ذکر کړل او دا دوه اجرونه په سبب د یو عمل سره دی لیکن په سبب د ملګرتیا د دویم عمل نو په اول کښ څلور اجرونه دی۔

يَدْرَءُوْنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ، دا الفاظ عام دی او شامل دی ډیرو امورو ته۔

الْحَسَنَةِ، کښ خائسته اخلاق، نرم کلام، صبر وتحمل او توبه استغفار او دعوت د توحید او سنت ټول داخل دی۔ او السَّيِّئَةَ کښ د الْحَسَنَةِ مقابل بد اخلاقی، سختے خبرے. کنځل او طعنونه ګناهونه شرک او بدعات ټول داخل دی۔

وَاِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ اَعْرَضُوْا عَنْهُ وَقَالُوْا

او کله چه دوی واوری بے فائدے خبرے مخ اړوی دَ هغے نه او دوی وائی

لَنَآ اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ سَلٰمٌ

مونږ دَ پاره زمونږ عملونه دی او تاسو لره ستاسو عملونه دی سلام دَ جدایئ دے

عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِى الْجٰهِلِيْنَ ﴿۵۵﴾ اِنَّكَ

په تاسو باندے نه لټوو مونږه ملګرتیا دَ جاهلانو - یقینًا ته

لَا تَهْدِىْ مَنْ اَحْبَبْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ

نشے رسولے مقصد ته هغه چا لره چه ته ئے خوخوے او لیکن الله تعالی

يَهْدِىْ مَنْ يَّشَآءُ وَهُوَ اَعْلَمُ

رسوی مقصد ته هغه چا لره چه اوغواړی او هغه پوهه دے

بِالْمُهْتَدِيْنَ ﴿۵۶﴾ وَقَالُوْٓا اِنْ نَّتَّبِعِ

په هدایت موندونکو - او دوی وائی که چرے تابعداری اوکړو مونږ

۵۵ :- په دیکښ څلور صفات دی - اعراض دَ لغو نه دا دے چه دَ لغو جواب نه ورکوی، لغو نه قبلوی، لغو کښ شرکت نه کوی - او لغوا عام دے طعنونه، کنځل، لوے غزلے وغیره او دا سے په سورة الفرقان ۷۲ کښ دی.
سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ، دا سلام متارکت دے یعنی زمونږ ستاسو دین جدا جدا دے مونږ تاسو ته کنځل وغیره نه کوؤ - او که دا معنیٰ شی چه مونږ تاسو سره جنګ نه کوؤ نو دا منسوخ دے او دا سلام تحیه نه دے دا سے په سورة فرقان ۶۳ کښ تیر شوے دے.
لَا نَبْتَغِى الْجٰهِلِيْنَ، یعنی طریقے او اخلاق او ملګرتیا دَ جاهلانو نه غواړو.
۵۶ :- دا جواب دَ سوال دے سوال دا دے چه هر کله دا نبی صادق دے نو خپل خپلوان پرے ولے ایمان نه راوړی-
حاصل جواب دا دے چه توفیق دَ هدایت په اختیار دَ الله تعالی کښ دے او په دے آیت کښ رد دے په شرک فی التصرف باندے یعنی دَ

الْهُدٰى مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ اَرْضِنَا ؕ

دَ هدایت په منګر تیا ستا کښې او به تختولے شو مونږ دَ ملک خپل نه

اَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَّهُمْ حَرَمًا اٰمِنًا

آیا ځاے نه دے ورکړے مونږ دوی ته په حرم کښې چه امن والا دے

يُّجْبٰٓى اِلَيْهِ ثَمَرٰتُ كُلِّ شَىْءٍ رِّزْقًا

راځکلے کیږی هغې ته میوے (غلے) دَ هر قسم دَ پاره دَ خوراک

مِّنْ لَّدُنَّا وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۵۷﴾

دَ طرف زمونږ نه او لیکن ډیر دَ دوی نه نۀ پوهیږی۔

نبی صلی الله علیه وسلم په اختیار کښې هدایت نشته۔ دلته مراد دَ هدایت نه توفیق ورکول او مقصد ته رسول دی دا دَ نبی په اختیار کښې نشته او هدایت چه معنیٰ دَ لارے خودل دی نو هغه دَ نبی ذمه واری ده۔ او آیت نازل شوے دے په باره دَ ابوطالب کښې په قول دَ اکثرو مفسرینو لیکن حکم یې عام دے۔

۵۷:- دا زجر دے او اشاره ده چه دا مشرکانِ مکه (خپلوان دَ پیغمبر) دَ دے وجے نه منکر نه دی چه دا قرآن او توحید ورته ناحق ښکاری بلکه دَ خلقو دَ ویرے دَ وجے نه ایمان نه راوړی۔ لکه اوس زمانه کښې ډیر هم داسے شته چه دَ خلقو دَ ویرے دَ وجے نه دَ حق مرسته نه کوی۔ نُتَخَطَّفْ، مراد دَ دے شړل او ویستل دی دَ وطن نه او په تکلیفونو سره تنګول دی۔ او دا تشبیه ده لکه ټپوس چه دَ چرګے بچی تختوی۔

او دَ دوی جواب دے په دے قول سره اَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَّهُمْ یعنی په دوی باندے ښکاره درے انعامات کړیدی۔ ع۱ حرم کښې ځاے ورکول ع۲ امن دَ دشمنانو نه ع۳ هر قسم غلے او میوے حرم مکه ته راجمع کیدل دَ دوی دَ خوراک دَ پاره، لکه په سورة قریش ۳، ۵ کښې۔ نو حاصل دا شو چه الله تعالیٰ تاسو له په حال دَ کفر او شرک ستاسو کښې دا نعمتونه درکړیدی نو په حالت دَ اسلام کښې به هم درکوی دَ خلقو نه ولے ویریږئ۔

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطِرَتْ
او ډیر هلاک کړیدي موږ کلي چه د حد نه تیر وتلے وؤ
مَعِيشَتَهَا ۚ فَتِلْكَ مَسَٰكِنُهُمْ لَمْ
په ژوند خپل کښ پس دغه دي کورونه د دوي چه او سیدل
تُسْكَن مِّنْۢ بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا ۖ
نه دي شوي په هغے کښ روستو د دوي نه مګر لږ وخت
وَكُنَّا نَحْنُ الْوَٰرِثِينَ ﴿٥٨﴾ وَمَا كَانَ
او وؤ موږ آخري مالکان ۔ او نه دے
رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ
رب ستا هلاکوؤنکے د کلو تر دے پورے چه اولیږي
فِي أُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْهِمْ
په مینځ د هغے کښ رسول چه بیانوي په دوي باندے
ءَايَٰتِنَا ۚ وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ
آیاتونه زموږ او نه وؤ موږ هلاکوونکي د کلو

۵۸ :- دا تخویف دنیوی دے هغه چاته چه د مال او دنیا د وسعت په وجه باندے مست شي او ایمان نه راوړي او دا هم جواب دے د مخکښ قول د منکرینو یعني د مخلوق نه مه ویریږئ بلکه د الله تعالی د عذاب نه اوبریږئ۔

بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا، د حد نه تیر شویوؤ په ژوند او اسباب د معیشت کښ۔ یا جاهل وؤ د شکر د معیشت خپل نه۔ په اوله معنی سره فِي پټ دے او په دویمه معنی سره فِي ته ضرورت نشته۔

إِلَّا قَلِيلًا، مراد د دے نه صرف ورتلل او تماشا کول دي د هغه کنډراتو۔

إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَٰلِمُونَ ﴿٥٩﴾ وَمَآ أُوتِيتُم

مگر او سیده ونکی د هغې ظالمان دي. او هغه چه درکړیشوي دي تاسو ته

مِّن شَيْءٍ فَمَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا

څه څیز نو لږه نفع د ژوند دنیوی ده

وَزِينَتُهَا ۚ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ خَيْرٌ

او ډول د هغې دے او هغه چه د الله تعالی سره دي غوره دي

وَأَبْقَىٰٓ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾ أَفَمَن

او همیشه دي آیا نو د عقل نه کار نه اخلئ آیا نو هغه څوک

۵۹:- جواب د سوال دے چه هر کله دا مکے والا هم په بطر او تکبر کښ واقع شویؤ نو الله تعالی په دوی باندے عذاب ولے نه راولیږلو حاصل جواب دا دے چه د رسول د راولیږلو انتظار وو دپاره د دے وجے چه په دوی باندے حجت قائم شی او د دوی ظلم ښکاره شی ځکه چه دا ظلم سبب د عذاب دے۔ په اوله جمله کښ سبب د تاخیر د عذاب ذکر کړے دے او په دویمه جمله کښ سبب د عذاب ذکر دے۔

اُمِّهَا، ام القری مکه مکرمه ده چه اصل د عرب او عجم دے او دا سے په سورة شوری ۷ کښ هم ذکر دے او دیته ام القری د دے وجے نه وئیلے شی چه اول کعبه په دے ځائے کښ جوړه شوے ده لکه په سورة العمران ۹۶ کښ او حدیث کښ راغلی دي چه زمکه د دے ځائے نه غوړولے شویده۔

۶۰:- خلاصه:- د دے آیت نه تر آخر د سورت پورے دریم باب دے په دیکښ تزهید فی الدنیا دے او فرق په مینځ د اهل دنیا او اهل آخرت دے. بیا تخویف اخروی دے او په هغے کښ ئے درے سوالات ذکر کړے دي. بیا عقلی دلیلونه دي بیا تخویف اخروی دے. بیا واقعه د قارون ده په تخویف دنیوی سره. او بیا امور متفرعه دي او خطابات د نبی صلی الله علیه وسلم دي په تشجیع سره او اختتام دے په کلماتو د

وَّعَدۡنٰهُ وَعۡدًا حَسَنًا فَهُوَ لَاقِیۡهِ

چه وعده کړې ده موږ د هغه سره وعده ښائسته پس هغه به مخامخ کیږي ورکې د هغې وي

كَمَنۡ مَّتَّعۡنٰهُ مَتَاعَ الۡحَیٰوةِ الدُّنۡیَا

پشان د هغه چا چه مزې ورکړې وي موږ مزې د ژوندن دنیوي

ثُمَّ هُوَ یَوۡمَ الۡقِیٰمَةِ مِنَ الۡمُحۡضَرِیۡنَ ﴿۶۱﴾

بیا هغه په ورځ د قیامت به د حاضر کړې شوؤ نه وي (په عذاب کښې).

وَیَوۡمَ یُنَادِیۡهِمۡ فَیَقُوۡلُ اَیۡنَ

او په کومه ورځ چه آواز به ورکړي دوي ته نو وائي به کوم ځائے دي

شُرَكَآءِیَ الَّذِیۡنَ كُنۡتُمۡ تَزۡعُمُوۡنَ ﴿۶۲﴾

برخې والا زما هغه چه تاسو پرې ګمان کوؤ.

توحید سره۔

تفسیر:۔ پدے آیت ۶۱ کښې تزهید فی الدنیا دے په ذکر د فرق سره په مینځ د متاع د دُنیا او د ثواب د آخرت کښې۔ د دنیا ځیزونه دوه قسمه دي د بعضے نه د خوراک څکاک پوشاک وغیره فائده اخستلے کیږي او بیا زر فنا شي، دیته متاع وائي او بعضے ځیزونو نه هیڅ فائده نه اخستلے کیږي صرف ډول ډال د پاره وي هغې ته زینت وائي۔

۶۱:۔ پدیکښې بیان د فرق دے په مینځ د دُنیا پرستو او د جنتیانو کښې او متعلق دے د مخکښې آیت په طریقه د لف نشر غیر مرتب سره۔

اَلۡمُحۡضَرِیۡنَ، مراد د دینه مشرکین او نافرمان دي د دے وجے نه روستو د مشرکانو د پاره تخویف ذکر کوي۔

۶۲:۔ پدیکښې تخویف اخروي دے مشرکینو (دنیا پرستو) ته۔ پدے آیت کښې اول سوال ذکر دے په باره د متبوعینو ګمراهانو کښې چه هغوي خپل تابعداران ګمراهۍ ته رابلي لکه مشرکان او مبتدعین پیران او ملایان۔

تَزۡعُمُوۡنَ، تاسو دعوی کوله چه دا زموږ سفارشیان او د الله تعالی شرکاء دي۔

قَالَ الَّذِيْنَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ

اوبه وائی هغه کسان چه پوره شویدے په هغوی باندے حکم د عذاب

رَبَّنَا هٰٓؤُلَآءِ الَّذِيْنَ اَغْوَيْنَا ۚ

اے ربه زمونږه دا هغه خلق دی چه گمراهئ ته رابللی دی مونږ

اَغْوَيْنٰهُمْ كَمَا غَوَيْنَا ۚ تَبَرَّاْنَآ

گمراهئ ته رابللے دی مونږ دوی لره لکه چه مونږه گمراه وو بیزاری ښکاره کوو مونږ

اِلَيْكَ ۡ مَا كَانُوْٓا اِيَّانَا يَعْبُدُوْنَ ﴿۶۳﴾

تا ته نه وو دوی مونږ لره عبادت کوونکی .

۶۳:۔ پدے آیت کښ جواب د متبوعینو ذکر شوے دے او دوی د دے وجے نه جواب کوی چه ضمناً پدوی باندے اعتراض دے چه تاسو خپل تابعداران ولے گمراه کړے دی حاصل د جواب دا دے چه مونږ په زور نه دی گمراه کړی بلکه مونږ صرف دعوت د گمراهئ ورکړے دے نو دوی په خپله خوښه زمونږ تابعداری کړے وه۔

حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ ، مراد ترینه فیصله د عذاب د الله تعالیٰ ده په دوی باندے پدے قول چه لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ (هود ۱۱۹)۔

اَغْوَيْنَا ، اول د پاره د تسلیم د دعوے دے چه هاں مونږ گمراه کړے دی بیا تفصیل د جواب دے په دویم اَغْوَيْنَا سره یعنی مونږ گمراهئ ته دعوت ورکړے دے۔

كَمَا اَغْوَيْنَا ، تقدیر د عبارت دا دے فَغَوَوْا بِاخْتِيَارِهِمْ كَمَا غَوَيْنَا بِاخْتِيَارِنَا ۔ (یعنی دوی په خپله خوښه گمراه شول لکه چه مونږ پخپل اختیار سره گمراه شوے وو)۔ یا کاف په كَمَا کښ د پاره د علت دے لکه په سورة صافات ۳۲ کښ۔

تَبَرَّاْنَآ اِلَيْكَ ، یعنی مونږ باندے د دوی د وجے نه ملامتیا نشته ځکه چه مونږ په دوی باندے زور نه و لے کړے۔

مَا كَانُوْٓا اِيَّانَا يَعْبُدُوْنَ ، یعنی دوی مونږ لره صرف اطاعت کړیدے

وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ

او اوبه ویلې شي دا اوبلئ شریکان ستاسو نو دوی به ورته آواز ورکړي

فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَرَأَوُا الْعَذَابَ ۚ

پس ورته نکړي هغوی هیڅ جواب دوی ته او دوی به اُوینی عذاب لره

لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿٦٤﴾

(روائی به) ارمان دے چه دوی پوهیدلے (چه دا شریکان هیڅ مدد نشي کولے).

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا

او په کومه ورځ چه آواز به ورکړي دوی ته نو اُوائی به څه شے

أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٥﴾ فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ

جواب ورکړے وو تاسو رسولانو ته - توپټ به شي په دوی باندے

عبادتونه ئې نور بزرګانو لره کړے دی نو د هغوی نه دِ هم تپوس اوکړے شي.

۶۴:- دا دویم سوال دے او دا په باره د هغه بزرګانو کښ دے چه دوی ورله عبادت کوؤ او هغوی ترینه هیڅ خبر نه لري.

فَدَعَوْهُمْ، یعنی دوی به هغوی لره خپل امداد ته راوبلی نو هغوی به د دوی هیڅ استجابت اونه کړي

وَرَأَوُا الْعَذَابَ، ضمیر مشرکانو ته راجع دے.

لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا، دپاره د تمنّیٰ دے یعنی چه دوی به افسوس او ارمان اوکړي په هدایت پسے یا لَوْ شرطیه دے او جزا ئې محذوف ده او مراد د يَهْتَدُونَ نه دا دے که دوی ته علم وے چه دا بزرګان زمونږ د عبادتونو نه خبر نه لري نو دوی به د الله تعالی سره نه شریکولے.

۶۵:- دا دریم سوال دے په باره د اتباع د رسولانو کښ یعنی اول دواړه سوالونه په باره د توحید کښ وؤ او دا سوال په باره د اتباع سنت کښ دے.

أَجَبْتُمْ، یعنی اجابت قولی او عملی هم کړے وؤ یا مخالفت هم کړے وؤ.

الْاَنْبَآءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَآءَلُوْنَ ﴿۶۶﴾

دلیلونه (خبرونه) په دغه ورځ نو دوی به د یو بل نه هیڅ تپوس نشی کولے.

فَاَمَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا

نو هرچه هغه څوک دے چه توبه ئے کړیده (د شرک نه) او ایمان ئے راوړیدے او عمل ئے کړیدے برابر د سنت سره

فَعَسٰٓى اَنْ يَّكُوْنَ مِنَ الْمُفْلِحِيْنَ ﴿۶۷﴾

نو خامخا وی به هغه د کامیابو نه.

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ ؕ

او رب ستا پیدا کوی. څه چه اوغواړی او خپله خوښه کوی،

مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ ؕ سُبْحٰنَ

نشته دے مخلوق لره هیڅ اختیار (د خدائی توب) پاکی ده

اللّٰهِ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿۶۸﴾

الله تعالٰی لره او اوچت دے د هغے نه چه دوی ورله شریکان گنړی.

۶۶:- اَلْاَنْبَآءُ، د دینه مراد هغه تاویلات او توجیهات دی چه دوی به د رد کولو د سنت د پاره پیش کول، او اختراعی دلیلونه ئے جوړ کړے وو نو د هغے د هیریدلو په وجه باندے به دومره هیبت زده شی چه د یو بل نه به هم تپوس نشی کولے.

۶۷:- د تخویف نه روستو بشارت دے مومنانو ته. عَسٰى، د کریم او د شریف د طرفنه د پاره د تحقیق راځی.

۶۸:- روستو د تخویف د مشرکانو او د بشارت د مؤحدینو نه عقلی دلیلونه ذکر کوی د پاره د رد د شرک او د اثبات د توحید. او په دے دلیل کښ اشاره ده چه چاله توفیق ورکوی د ایمان او عمل صالح او چاله نه ورکوی دا د الله تعالٰی اختیار دے. او دا اول دلیل عقلی دے مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ، مراد د خیرة نه اختیار او تصرف د الوهیت دے او دا د ټول مخلوق نه حقیقتًا نفی ده په دے کښ هغه اختیار مراد نه دے

وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ

او رب ستا پوهه دے په هغه څه چه پټوی سینې دَ دوی

وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾ وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ

او هغه چه دوی ښکاره کوی۔ او هغه الله تعالیٰ دے نشته حقدار دَ بندگئ

إِلَّا هُوَ ۖ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَىٰ

سوا دَ هغه نه، خالص هغهٔ لره ستائنه دَ خدائی توب ده په دنیا کښ

وَالْآخِرَةِ ۖ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ

او آخرت کښ او خاص هغه لره اختیار دے او خاص هغهٔ ته

تُرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ

به ورمکرځولے شئ۔ اُوایه خبر راکړئ

کوم چه موقوف علیه دَپاره دَ تکلیف دَ احکامو راغئ -او دا دلیل دے چه
نبی صلی الله علیه وسلم ته مختارکل وئیل شرکی کلمه ده ځکه چه
هغه لره دَ ټول عالم اختیار او تصرف نه ذاتی شته او نه عطائی۔
سُبْحٰنَ اللّٰهِ، دا تفریع دَ مسئلے دَ توحید ده په ماقبل دلیل بانده۔
٦٩ :۔ دا دویم دلیل عقلی دے په باره دَ علم دَ الله تعالیٰ کښ روستو
دَبیان دَ صفت دَ تصرف نه۔ هرکله چه علم دَ خفی (پټ) مستلزم نه
دے علم دَ ښکاره لره، ځکه چه دَ هغے دَپاره کله نورموانع هم وی،
دَ دے وج نه يُعْلِنُونَ ئے مستقل ذکر کړو۔
٧٠ :۔ دا تفریع دَ توحید ده په تیرشوے دلیلونو بانده او په
دے آیت کښ څلور کلمات دَ توحید دی توحید دَ الوهیت، توحید
دَ صفاتو، توحید دَ حکم، توحید دَ جزاء او حساب۔ او روستنۍ درے
جملے په اصل کښ علت دے دَپاره دَ اولنۍ جملے۔

إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا

که چرے اوګرځوی الله تعالیٰ په تاسو باندے شپه همیشه

إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ

تر ورځ د قیامت پورے څوک دے واکدار سوا د الله تعالیٰ نه

يَأْتِيكُم بِضِيَاءٍ ۚ أَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٧١﴾

چه راولی تاسو له رڼا د نمر، آیا نو تاسو نه آورئ۔

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ

او وایه خبر راکړئ که چرے اوګرځوی الله تعالیٰ په تاسو باندے

النَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ

ورځ همیشه تر ورځ د قیامت پورے

مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُم بِلَيْلٍ

څوک دے واکدار سوا د الله تعالیٰ نه چه راوړی تاسو ته شپه

ف:- دا دریم دلیل عقلی دے او دا اعترافی سکوتی دے ځکه چه د مخاطب نه تپوس شوے دے او د هغه چپوالے ئې نقل کړے دے۔ او په دے آیت کښ د الله یو تفسیر دے چه نمر راخیژوے شی یعنی چه نمر کښ تصرف کوی هغه ته الله وئیلے کیږی۔ دا چه په جاهلانو کښ قصّه مشهوره ده چه شمس تبریز بابا په ملتان باندے نمر راکوز کړے دے دا دروغ دی منکرت قصّے دی او د شرک عقیده ده ځکه چه نمر کښ تصرف کول صرف د الله تعالیٰ شان دے۔

اِنْ جَعَلَ، ابن کثیر ذکر کړی دی چه جزاء د دے شرط محذوف ده یعنی لَا ضَرَّ ذٰلِكَ بِهِمْ (ضرور به دا تکلیف ورکوی دوی ته) او مَنْ اِلٰهٌ ئې هم جزاء کیدے شی۔

تَسْكُنُوْنَ فِيْهِ ؕ اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ ﴿۷۲﴾

چه آرام به کوئ په هغې کښې، آیا پس تاسو نه وینئ۔

وَمِنْ رَّحْمَتِهٖ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ

او د وجې د رحمت د الله تعالیٰ نه گرځولې ئې ده تاسو لره شپه

وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوْا فِيْهِ وَلِتَبْتَغُوْا

او ورځ دې د پاره چه آرام اوکړئ په شپه کښې او د پاره د دې چه لټوئ

مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۷۳﴾

فضل د الله تعالیٰ په ورځ کښې او د پاره د دې چه شکر اوکړئ۔

وَيَوْمَ يُنَادِيْهِمْ فَيَقُوْلُ اَيْنَ شُرَكَآءِيَ

او په کومه ورځ چه آواز به ورکړي دوي ته نو اوبه وائي کوم ځائې دي برخې والا زما

الَّذِيْنَ كُنْتُمْ تَزْعُمُوْنَ ﴿۷۴﴾ وَنَزَعْنَا

هغه چه تاسو گمان کوؤ۔ او راوباسو به

س۷۲:۔ دا څلورم دلیل عقلی اعترافی سکوتی دې یعنې نمر غائب کول او شپه راوستل صرف د الله تعالیٰ اختیار کښې دي۔

فائده:۔ په اول آیت کښې د شپې د دوام ذکر دې او د شپې او رېدل کیږي لیکن لیدل نه کیږي د دې وجې نه د هغې سره ئې اَفَلَا تَسْمَعُوْنَ ذکر کړو۔

او په دویم آیت کښې د ورځې د دوام ذکر دې او په ورځ کښې لیدل کیږي د دې وجې نه اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ ئې ذکر کړو۔

س۷۳:۔ دا پنځم عقلی دلیل دې په دې کښې د شپې او د ورځې نظام چلول او د هغې په ترتیب سره فائدې بیانول د الله تعالیٰ تصرف او اختیار دې یعنې تسکنوا متعلق دې د اللیل سره وَ لتبتغوا متعلق دې د والنهار سره او دواړه د دواړو سره هم متعلق کیدې شي. وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ، د دې نه مراد توحید منل دي۔

س۷۴، س۷۵:۔ دا تخویف اخروی دې او کوم چه په س۶۳ کښې تیر شو په هغې

مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا فَقُلْنَا

دَ هر امت نه ګواهي کوونکے نو اوبه وايو مونږ

هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُوا أَنَّ

راوړئ دليل تاسو (په شرک باندے) نو دوی به پوهه شي چه يقيناً

الْحَقَّ لِلَّهِ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا

حق دَ خدائتوب خاص دَ الله تعالى دے او ورک به شي دَ دوينه هغه چه دوی

يَفْتَرُونَ ﴿٧٥﴾ إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ ۷ع ۱۰

دروغ جوړول. يقيناً قارون وو دَ قوم

مُوسَىٰ فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ ۖ وَآتَيْنَاهُ

دَ موسىٰ عليه السلام نه نو زياتے ئے اوکړو په دوی باندے او ورکړيوو مونږ دهٔ ته

مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوأُ

دَ خزانو نه په دومره قدر چه دَ هغے چابيانے خامخا درنے به وے

بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ

په يوه ډله طاقتوره باندے کله چه اُوئيل دهٔ ته

قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ

قوم دَ دهٔ لوئى مه کوه يقيناً الله تعالى مينه نه کوی

کښ مراد فساد دَ عقيدے دَ دوی وُو او په دے آيت کښ مراد دا دے. چه دَ دوی شرک بے دليله دے. او مراد دَ شَهِيدًا نه هغه څوک دے چه دوی ته ئے دعوت او تبليغ کړے وُو هغه به شهادت اوکړی دوی ته دَ تبليغ کولو چه ما دوی ته تبليغ کړے وُو او شهادت به اوکړی دَ دوی دَ انکار کولو. اَلْحَقَّ، مراد دَ دينه حق دَ عبادت او الوهيت دے. مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ، هغه شرکی قصّے په باره دَ اولياؤ کښ چه دوی دَ ځان نه جوړ کړيدی.

الْفَرِحِيْنَ ﴿۷۶﴾ وَابْتَغِ فِيْمَآ اٰتٰىكَ اللّٰهُ

دَ لويئ كوونكو سره - او اولټوه په هغې كښې چه دركړې دى تا ته الله تعالىٰ

الدَّارَ الْاٰخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيْبَكَ

كور روستنئ او مه هيره وه برخه خپله

مِنَ الدُّنْيَا وَاَحْسِنْ كَمَآ اَحْسَنَ اللّٰهُ

دَ دنيا نه او احسان كوه څكه چه الله تعالىٰ احسان كړيدے

۷۷-: دا دَ تخويف دنيوى دَ پاره مثال دے تعلق لرى دَ ۷۵ سره او دا رنګ په دے واقعه كښې دليل دے چه مشرك او كافر سره په وخت دَ عذاب را تللو كښې هيڅ څوك امداد نشي كولے نه دَ هغه معبودان باطله او نه مالونه او نه خپل متكاران او نه مريدان لكه چه دَ قارون حال په ۸۱ كښې دغسے بيان كړې شوېدے.

مِنْ قَوْمِ مُوْسٰى، مشهوره دا ده چه دے دَ موسىٰ عليه السلام دَ تره ځوے وو دَ موسىٰ عليه السلام پلار عمران بن قاهث وو او دَ قارون پلار يصهر بن قاهث وو.

فَبَغٰى عَلَيْهِمْ، دا يو جامع لفظ دے شامل دے كفر او شرك او تكبر او ظلم كولو ته.

وَاٰتَيْنٰهُ، دا سبب دَ بغى دے لفظ دَ كنوز او مفاتح او تنوء او عصبه او اولى القوة بسكاره دليل دے چه دَ دهٔ مالونه دَ حصر او دَ شمار نه بهر وو. او كُنُوْز كښې اشاره ده چه بسكاره مال ئې دَ دے نه علاوه وو دا خو پټ جمع كړے شوے خزانے وے او اشاره ده چه دَ هغې نه ئې زكوٰة صدقه فى سبيل الله نه وركوله څكه چه كنز هغې مال ته وئيلے كيږى چه زكوٰة ترينه نه ادا كيږى - او وخت دَ اظهار دَ بغى دا دے

اِذْ قَالَ لَهٗ قَوْمُهٗ لَا تَفْرَحْ، ديته فَرَح بَطَر وئيلے كيږى چه دَ هغې دَ وجې نه شرك كوى او قيامت هير كړى او عاقبت باندے سوچ نه كوى او دَ الله تعالىٰ دَ عذاب نه نه ويريږى.

إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ ط

تا ته او مه لټوه فساد په ملک کښې،

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿۷۷﴾

يقيناً الله تعالىٰ نه کوي مينه د فساد کوونکو سره۔

قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ

اُوئيل هغه يقيناً راکړے شويدې ما ته دا د وجې د علم نه

عِندِي ۚ أَوَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ

چه ما سره دے، آيا دے نه پوهيږي چه يقيناً الله تعالىٰ

أَهْلَكَ مِن قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ

هلاک کړيدې مخکښې د ده نه د پيړو نه

۷۷:۔ د ده قوم رچه په هغوی کښې موسىٰ عليه السلام هم داخل دے) ده ته دعوت د حق ورکړو چه په هغې کښې درے مناهي (فرح، نسيان د نصيب د دنيا، فساد) ذکر دي او دوه اوامر وابتغ او احسن۔ او دوه ترغيبات (إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ) او (إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ) ذکر کړيدي۔

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ، په دې کښې اشاره ده ټولو جوانبو د توحيد ته او عقيده د آخرت او د جنت ته۔

وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ، برخه د انسان په خپل مال کښې د خوراک څښاک پوشاک نه علاوه دا ده چه د الله تعالىٰ په لار کښې خرچ کړي او دا رنګ خپل صحت او قوت او ځواني د الله تعالىٰ د پاره صرف کړي۔

وَأَحْسِن، په دې کښې جميع اعمالو د خير ته اشاره ده۔

كَمَا أَحْسَنَ، کاف تعليليه دے علت دے د ما قبل د پاره۔ په دے کښې اشاره ده چه هغه مالداري چه د دين خدمت پرے او کړیشي نو دا هم د الله تعالىٰ احسان دے۔

وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ، د مال په قوت سره د کفر او شرک په دنيا کښې

مَنْ هُوَ اَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَّاَكْثَرُ
هغه خوک چه ډیر کلک وُو دَ دهٔ نه په طاقت کښې او ډیر وُو
جَمْعًا ؕ وَلَا يُسْـَٔلُ عَنْ ذُنُوْبِهِمُ
په ډله کښې، او تپوس نه کیږی دَ ګناهونو دَ دوی
الْمُجْرِمُوْنَ ﴿۷۸﴾ فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ
دَ مجرمانو نه۔ نو را اُووتلو دے په قوم خپل باندے

اشاعت کول دا لوئے فساد دے۔

۷۸ :- دا ذکر دَ هغهٔ دَ بغی دے په انکار دَ نعمت دَ الله تعالیٰ سره او تبلیغ وربانده اثر اونکړو بلکه (اٰتٰىكَ اللّٰهُ او وَاَحْسَنَ اللّٰهُ اِلَيْكَ) نه ئے انکار اوکړو چه دا مالونه ما په خپل هنر او تجارت وغیره سره پیدا کړیدی یعنی الله تعالیٰ نه دی راکړی۔

عَلٰى عِلْمٍ عِنْدِیْ، مراد دَ دینه هنر او تجارت دے او دا سے په سورة زمر ۴۹ کښې ذکر دی او فرق هلته ذکر کیدیشی۔ په اَوَلَمْ يَعْلَمْ کښې ئے توبیخ او قباحت دَحال دَ قارون ذکر کړیدے چه سرهٔ دَدے چه دَ فرعون دَ قوت دَ فوج او دَ ډیروالی دَ مال نه او بیا دَ هغهٔ دَ هلاکت نه پخپله مشاهده سره خبر وُو بیا هم دهٔ عبرت حاصل نه کړلو۔

وَلَا يُسْـَٔلُ، اشاره ده چه په وخت دَعذاب دنیوی یا اخروی راتللو کښې دَ مجرم نه تپوس نه کیږی دَپاره دَدے چه څه عذر پیش نکړی ځکه چه په دغه وخت کښې عذر نه قبلیږی نو تپوس ته هم څه ضرورت نشته۔

فائده :- سورة اعراف ۶ او سورة حجر ۹۲ کښې تپوس کول ذکر شوی دی او په دے آیت کښې او سورة رحمٰن ۳۹ کښې تپوس نه کول ذکر شوی دی دَ دے یو تطبیق دا دے چه دَ نفس ګناه کولو تپوس ترینه نه کیږی او دَ ګناه دَ سبب او دَ کیفیت تپوس به کیږی۔ دویم تطبیق دا دے چه دَ توبیخ او دَ ملامته کولو دَپاره تپوس کیدیشی او دَ ځان

فِىْ زِيْنَتِهٖ ؕ قَالَ الَّذِيْنَ يُرِيْدُوْنَ

په دول خپل کښ، اوئیل هغه کسانو چه غوختلو دوی

الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا يٰلَيْتَ لَنَا مِثْلَ

ژوند دنیوی هائے ارمان دے چه وے مونږ له پشان

مَآ اُوْتِىَ قَارُوْنُ ۙ اِنَّهٗ لَذُوْ حَظٍّ

د هغے چه ورکړیشو یں ے قارون ته یقینًا دے خاوند د برخے

عَظِيْمٍ ﴿۷۹﴾ وَقَالَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ

لوے دے۔ او اُوئیل هغه کسانو چه ورکړے شویو هغوی ته علم

وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللّٰهِ خَيْرٌ لِّمَنْ

تعجب دے په تاسو باندے ثواب د الله تعالیٰ غوره دے هغه چا له

خیرولو د پاره تپوس نه کیږی ځکه چه الله تعالیٰ عالم دے۔
دریم دا چه د عذاب نه وړاندے د حساب په وخت کښ به تپوس کیږیشی او په عذاب کښ د داخلیدلو په وخت کښ تپوس نه کیږی د پاره د دے چه څه عذر پیش نه کړی۔
څلورم دا چه اَلْمُجْرِمُوْنَ، نه مراد نور مجرمان دی یعنی د یو قسم د مجرمانو د جرم به د بل مجرم نه تپوس نه کیږی۔
سوے:۔ په دے آیت کښ ذکر د بل بغاوت د هغهٔ دے، یعنی خپل تکبّر عملًا ښکاره کول۔ لکه نن چه بعضے بادشاهان خپل جشن مناووی یا بعضے پیران خپل عرسونه په خپل ژوند جوړوی او خپل زیب وزینت په هغے کښ ښکاره کوی۔
قَالَ الَّذِيْنَ يُرِيْدُوْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا، اګرچه مسلمانان وؤ لیکن دنیا پرست او ناپوهه وؤ هغوی دا تمنا ښکاره کړه او قارون ته ئے د لوے برخے خاوند اُوئیلو۔ لکه اوس هم جاهلان خلق د سرمایه دارانو او نوابانو د حال ارمان کوی او د هغوی صفتونه کوی۔

آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ۚ وَلَا يُلَقّٰهَا

چه ایمان ئې راوړې دے او عمل ئې کړے دے برابر د سنت سره او نه ورکیږی دا خصلت

اِلَّا الصّٰبِرُوْنَ ۝۸۰ فَخَسَفْنَا بِهٖ وَبِدَارِهِ

مګر صبرناکو ته ۔ نو خخ کړو مونږ دۀ لره او کورونه (خزانې) دَدۀ

الْاَرْضَ ۫ فَمَا كَانَ لَهٗ مِنْ فِئَةٍ

زمکه کښ پس نه وه دۀ لره هیڅ ډله

يَّنْصُرُوْنَهٗ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ۖ وَمَا كَانَ

چه مدد ئې دَدۀ کړے وے سوا دَ الله تعالیٰ نه او نۀ وُو دے

مِنَ الْمُنْتَصِرِيْنَ ۝۸۱ وَاَصْبَحَ الَّذِيْنَ

دَ بدله اخستونکو نه ۔ او صبا کړو هغه کسانو

ف۸: دا وعظ دے دغه جاهلانو ته دَ دنیا دَ ذلت په مقابله دَ آخرت کښ۔

اَلَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ، معلومه شوه چه عالمان دَ الله تعالیٰ په نیز هغه کسان دی چه مالونه او جاه دَ دُنیا باندے هیڅ اعتبار نه کوی او یقین لری په فنا دَ دنیا او په دوباره ژوند باندے۔

وَيْلَكُمْ، ئې دلته دَ پاره دَ تعجب او دَ زورنے ذکر کړے دے او په دے لفظ راوړلو کښ اشاره ده چه په روستو مضمون باندے یقین او نکړئ نو هلاک به شئ۔

ثَوَابُ اللّٰهِ، مراد دَ دے نه نعمتونه دَ آخرت او دَ دُنیا دی چه په برکت دَ ایمان او عمل صالح سره حاصلیږی۔

وَلَا يُلَقّٰهَا، هَا ضمیر دغه نصیحت او خصلت ته راجع دے کوم چه دَ تیرے شوے جملے نه معلوم شو یعنی زهد په دنیا کښ او رغبت په آخرت کښ۔

ف۸۱: تیر شوے بغاوت او تکبر ښکاره کول سبب شو دَ عذاب دَ دۀ هر کله چه دے متکبر ځان او جت ګنړلو نو الله تعالیٰ ورله په زمکه خکته والے ورکړو۔ حدیث صحیح کښ راغلے دی چه هغه انسان چه په زمکه کښئ

تَمَنَّوْا مَكَانَهٗ بِالْاَمْسِ يَقُوْلُوْنَ

چه ارمان ئې کړيوو د حالت د ده پرون وئيل ئې

وَيْكَاَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ

عجيبه ده يقيناً الله تعالىٰ فراخوي روزي هغه چا لره

يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَيَقْدِرُ ۚ لَوْلَآ

چه اوغواړي د بندګانو خپلو نه او تنګوي كه چرې احسان

اَنْ مَّنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا ۭ وَيْكَاَنَّهٗ

نه وے کړے الله تعالىٰ په مونږ باندے خامخا خ كړي به ئې وے مونږ لره، عجيبه ده يقيناً

ئې لوبئ کوله (او خپله جامه ئې د ګيټونه کوزه کړے وه) نو په زمکه کښ به خخ کړے شي او ترقيامته پورے به پکښ خکته ورځي.

وَيكَاَنَّه، کورنه مراد تهولے خزانے د هغهٔ دي.

فَمَا كَانَ لَهٗ مِنْ فِئَةٍ، فِئَةٍ هغه جماعت او ډلے ته وئيلے شي چه انسان ورته ځي راځي د حاجتونو او ضرورتونو د پاره يعني قارون چه الله تعالىٰ سره څوک شريکان کنټرل يا خپل نوکران فوجيان نو هغه هيڅ څوک ئې بكار نه شول.

وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرِيْنَ، يعني خپل طاقت او زور ئې دومره نه وو چه بدله ئې اخستلے وے او دا په مقابله د زينت د دهٔ کښ او د دے قول کښ چه علىٰ علم عندي.

فائده:- او په دے واقعه کښ تنبيه ده قريشو ته او آل رسول ته چه دوي اګرچه د پيغمبر قوم دے او خپلوان دي ليکن د رسول د دين نه چه بغاوت کوي نو د قارون (چه قريب وو د موسىٰ عليه السلام وخت کښ) پشان به هلاک شي. اولياء، بزرګان چه دوي مددګاران ګڼړي هغوي سره مدد نشي کولے.

ع ۱۱

لَا يُفْلِحُ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۸۲﴾ تِلْكَ

نشي بچ کیدے کافران - هغه

الدَّارُ الْاٰخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِيْنَ

کور روستنے (جنت) خاص کوؤ مونږ هغه چالره

لَا يُرِيْدُوْنَ عُلُوًّا فِي الْاَرْضِ وَلَا

چه نه غواړی لویئ په دنیا کښ او نه

فَسَادًا ۭ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِيْنَ ﴿۸۳﴾

ورانے کول او انجام (دَ خیر) دَپاره دَ متقیانو دے۔

ف۸۲ :- دا هم خوش قسمتی ده او احسان دَ الله تعالی دے چه دَیو بدکار سړی دَ حال نه څوک عبرت واخلی او دَ الله تعالی احسان او منت چه دَ دغه بد حال نه ئے مونږ بچ ساتلے یو۔

وَيْكَاَنَّ اللّٰهَ ، یعنی دوی پوهه شول چه دَ رزق فراخی او تنگسیا دَ الله تعالی په مشیت او په اراده سره ده دا سبب دَ کرامت نه دے وَیْ لفظ دَ تعجب دے او کَ په معنیٰ دَ لام دے یعنی تعجب کوؤم دَ دے وجے نه او دَ ابن عباس رضی الله عنهما نه نقل دے چه وَيْكَاَنَّ په معنیٰ دَ (اَلَمْ تَرَ) دے۔

مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا ، مَنّ نه مراد توفیق دَ ایمان او اتباع دَ موسیٰ علیه السلام ده لکه چه سورة حجرات ف۱۸ کښ دی۔

وَيْكَاَنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الْكٰفِرُوْنَ ، دا قول دَ دغه کسانو دے یا قول دَ الله تعالی دے۔

ف۸۳ دا تفریعات دی په واقعه دَ موسیٰ علیه السلام بانده - دا اوله تفریع ده په ف۸۰ او ف۸۱ بانده یعنی دَ دے قصے دَ فرعون او قارون نه معلومه شوه چه دارالاٰخرة (جنت) صرف په تقویٰ سره حاصلیږی په علو تکبر او فساد سره که چرے حاصلیدلے نو فرعون، هامان او قارون ته به حاصل شوے وے۔

مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ خَيْرٌ مِّنْهَا ج

چاچه راتلل اوکړل په نیکئ سره — نو دهٔ لره غوره حال دے د هغے د وجے نه

وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى

او چاچه راتلل اوکړل په بدئ سره — نو بدل نشي ورکیدے

الَّذِيْنَ عَمِلُوا السَّيِّاٰتِ اِلَّا مَا كَانُوْا

هغه کسانو ته چه عملونه ئے کړیدی ناکاره — مګر د هغه عملونو چه

يَعْمَلُوْنَ ﴿٨٤﴾ اِنَّ الَّذِيْ فَرَضَ عَلَيْكَ

دوی کول. — یقیناً هغه ذات چه فرض کړیدی په تا باندے رسول

الْقُرْاٰنَ لَرَآدُّكَ اِلٰى مَعَادٍ ط قُلْ

د قرآن خامخا واپس کوی به تا لره ځائے د واپسئ ته، ته اُوایه

رَبِّيْٓ اَعْلَمُ مَنْ جَآءَ بِالْهُدٰى

رب زما ښهٔ پوهه دے په هغه چا باندے چه راتلل اوکړی په هدایت سره

وَمَنْ هُوَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿٨٥﴾

او په هغه چاچه هغهٔ وی په ګمراهئ ښکاره کښ.

سٹ۸۴:۔ دا علت دے د مخکښ آیت د پاره او بیان د دے خبرے دے چه جزاء د جنس د عمل نه وی یعنی تقوی حسنه ده او علو، فساد سیئات دی د هر یو جزا د هغے مناسب ده۔

بِالسَّيِّئَةِ، مراد د دینه جنس سیئه ده د دے وجے نه روستو عَمِلُوا السَّيِّاٰتِ جمع راوړے وه۔

سٹ۸۵:۔ پدے آیت کښ دوه تفریعات دی یو په سٹ باندے او بل په سٹ۳۷ باندے او دا خطاب نبی صلی الله علیه وسلم ته د پاره د تشجیع په دعوت باندے او د دے آیت نه نبی ته اته خطابات شروع شول۔

مَعَادٍ، مراد د دینه مکه معظمه ده او پدیکښ پیشنګوئی ده چه اے نبی

وَمَا كُنْتَ تَرْجُوْٓا اَنْ يُّلْقٰٓى اِلَيْكَ

او نه وې ته چه امید کوونکے د دے خبرے چه دربه کړیشي تاته

الْكِتٰبُ اِلَّا رَحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ فَلَا

کتاب مګر (درکړیشوے دے مونږ تاته) د وجے د رحمت د رب ستا نه پس مه

تَكُوْنَنَّ ظَهِيْرًا لِّلْكٰفِرِيْنَ ﴿۸۶﴾

کیږه هیڅکله امدادی د کافرانو۔

وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ بَعْدَ

او دانه روی دوی تالره د آیاتونو د الله تعالیٰ نه روستو

اِذْ اُنْزِلَتْ اِلَيْكَ وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَ

د هغے نه چه نازل کړے شویدی تاته او بلنه کوه رب خپل ته

ته به د دے کلی نه وېستلے کیږے او بیا به د فتح په صورت کښ دے ته واپس راځے لکه موسیٰ علیه السلام چه د مور نه جدا کړے شو او بیا ئے مور ته واپس کړو او دا رنګ د مصر نه اُوتلو او بیا ورته واپس راغے۔ یا د معاد نه مراد جنت دے۔

قُلْ رَّبِّیْٓ، دا جواب دے د طعن کولو د کافرانو په نبی صلی الله علیه وسلّم باندے چه ته په ګمراهئ کښ ئے۔

۸۷:۔ په دے کښ هم دوه تفریع دی اوله په یو باندے او دویمه په دوه باندے۔

په اوله تفریع کښ اشاره ده چه نبوت په رحمت د الله تعالیٰ سره حاصلیږی هغه څه کسبی څیز نه دے۔

او په دویمه تفریع کښ تشجیع ده نبی صلی الله علیه وسلم ته او دا دلیل دے چه د کافرانو سره هر قسم امداد کول حرام دی۔

وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۸۷﴾ وَلَا تَدْعُ

او مه کیږه ته د مشرکانو د ډلے نه ۔ او مه رابله سره

مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ ۘ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ قف

سره د الله تعالیٰ نه بل چاته چه اِله یئے گنړے نشته مددګار مګر هغه دے

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ ۚ لَهُ

هر څیز فنا کیږی مګر مخ د هغهٔ ، خاص هغهٔ لره

الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۸۸﴾ ع

اختیار دے او خاص هغه ته به او ګرځولے شئ تاسو ۔

وقف لازم

۸۷ :۔ دا تشجیع ده نبی صلی الله علیه وسلم ته چه کافران مشرکان تاته دعوت د مداهنت درکوی او په قسم قسم دهوکو سره تا د قرآن د تبلیغ نه منع کوی لیکن د دوی خبره قبوله نه کړے ۔ او په دے آیت کښ دوه نهی او یو امر نبی صلی الله علیه وسلم ته ذکر کوی ۔

۸۸ :۔ دا هم خطاب د تشجیع دے نبی صلی الله علیه وسلم ته او مقصد پدیکښ تشجیع ده په مخالفت کولو سره د مشرکانو د طریقے د عبادت نه ۔ او دا پنځه کلمات د توحید دی ۔ په اول کښ رد د شرک فی الدعا دے او په دویم کښ رد د شرک فی الالوهیة دے او په دریم کښ رد د شرک فی الصفات دے او په څلورم کښ رد د شرک فی الحکم دے او په پنځم کښ عقیده د بعث بعد الموت ده او هغے کښ توحید فی الحساب ته اشاره ده ۔

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ ، تحقیق د دے آیت دا دے چه كُلُّ شَيْءٍ کښ درے احتمالونه دی ۔

ع۱ ټول موجودات ، که ممکنات وی او که واجب وی نو شَيْءٍ په دے معنیٰ الله تعالیٰ ته هم شامل ده لکه سورة انعام ۱۹ کښ دی ۔

ع۲ ټول ممکنات او دا د شَيْءٍ مشهوره معنیٰ ده ۔

ع۳ ټول عملونه ۔

او هَالِكٌ كښې هم درې احتمالونه دي.
۱ـ فنا كيدونكې لكه سورة رحمٰن ۲۶ كښې دي.
۲ـ مَيِّتٌ په اعتبار د ذات خپل، ځكه چه په وجود كښې الله تعالىٰ ته محتاج دي حاصل معنىٰ د دې محتاج او ممكن شو.
۳ـ هَالِك په معنىٰ د غير مقبول او باطل ده.
او وَجْهَهٗ كښې درې احتمالونه دي.
۱ـ مخ د الله تعالىٰ په ظاهري معنىٰ سره دے او تشبيه او تمثيل ئې د مخلوق سره نشته او په كيفيت بانديے ئې الله تعالىٰ ښه پوهه دے او هم دا عقيده د سلف صالحينو ده.
۲ـ مخ د الله تعالىٰ سره د ذات نه يعنى ذات د الله تعالىٰ په طريقه د ذكر د يو جزء او اراده د كُل را او دا طريقه په ممكناتو كښې ده او موږ ذكر كړه په طريقه د نظير سره).
۳ـ هغه عملونه چه د الله تعالىٰ د پاره اوكړے شي.
بيا په دے كښې درې سوالونه دي.
اول سوال:- دا دے چه په دے جمله كښې استثناء متصل ده او كه منقطع ده؟
جواب:- دا دے چه استثناء متصل ده ځكه چه د شَيْءٍ اطلاق په الله تعالىٰ بانديے صحيح دے لكه چه تير شول. يا د دے وجے نه چه كُلُّ شَيْءٍ نه مراد اعمال شي. او وَجْهَهٗ نه هم مراد عمل وي د پاره د الله تعالىٰ، نو په دے دواړو صورتونو كښې مستثنىٰ داخل ده په مستثنىٰ مِنْهُ كښې نو متصله ده.
دويم سوال:- دا دے چه هَالِكٌ په معنىٰ د فاني دے يعنى هر ممكن به فنا كيږي نو معلومه شوه چه جنت او جهنم او ارواح وغيره به هم فنا كيږي؟
اول جواب:- دا دے چه كُلُّ شَيْءٍ اگرچه عام دے ليكن په وجه د نورو نصوصو سره د هغې نه اته څيزونه خاص كړے شوي دي ځكه دا څيزونه د فنا د پاره نه دي پيدا كړي چه هغه مفسر سيوطي او نورو مفسرينو ذكر كړي دي. او هغه په دے شعر كښې واني.

ثَمَانِيَةٌ حُكْمُ الْبَقَاءِ يَعُمُّهَا
مِنَ الْخَلْقِ وَالْبَاقُوْنَ فِي حَيِّزِ الْعَدَمِ
هِيَ الْعَرْشُ وَالْكُرْسِيُّ وَنَارٌ وَّجَنَّةٌ
وَعَجْبٌ وَ اَرْوَاحٌ كَذَا اللَّوْحُ وَالْقَلَمُ

(عجب په معنیٰ دَ ملا دَ هډوکے دے لکه لمے ورته وئیلے شی)

دویم جواب :- دا دے چه كُلُّ شَيْءٍ کښې استغراق حقیقی مراد نه دے بلکه استغراق عرفی مراد دے یعنی هر هغه شے چه پیدا کړے شوی دے دَ پاره دَ فنا کیدلو۔

دریم سوال :- دا دے چه وَجْهَهٗ مخ نه وئیلے کیږی نو معلومه شوه چه دَ مخ نه علاوه ید، عین، ساق وغیره صفتونه دَ الله تعالیٰ په كُلُّ شَيْءٍ کښې داخل شول نو هغه په حکم دَ هَالِكٌ کښې داخل شول او دا خو محال دہ؟

اول جواب :- دا دے چه مخ ذکر شو او مراد ترینه ټول ذات دے لکه چه مخکښې تیر شول نو ید، عین وغیره هم په حکم دَ وَجْهَهٗ کښې داخل دی۔

دویم جواب :- دا دے چه په دے کښې حصر حقیقی نه دے مراد بلکه حصر اضافی مراد دے یعنی په ذکر دَ وَجْهَهٗ سره دَ ید او عین وغیره نه احتراز کول مراد نه دی بلکه حصر دَ هلاکت په ممکناتو کښې مراد دے۔

نو دَ دے جملے درے معانے دی۔

اوله معنیٰ هر څیز په خپل وجود کښې محتاج او معدوم دے سوا دَ مخ یا دَ ذات دَ الله تعالیٰ نه۔

دویمه معنیٰ هر څیز چه فنا دَ پاره پیدا کړے شوے دے نو هغه به فنا کیږی سوا دَ مخ او دَ ذات دَ الله تعالیٰ نه۔

دریمه معنیٰ هر عمل باطل برباد دے سوا دَ هغه عمل نه چه دَ الله تعالیٰ دَ پاره اوکړے شی۔

دا روستنۍ معنیٰ امام بخاری غوره کړیده اګرچه دَ نورو محققینو

مفسرینو په نیز باندے غوره نه ده۔
تنبیه :- په اوله معنیٰ باندے بعضے متصوفو دَ وحدت الوجود دَ پاره استدلال کړے دے او اطلاق دَ وحدت الوجود ئے پرے کړے دے لیکن دا باطل او فاسد قول دے ځکه چه کومه معنیٰ دَ وحدت الوجود چه دَ عامو متصوفو په نیز مراد ده چه دَ هغے رجوع حلول ته ده، هغه خو کفر دے او که بعضے صوفیان دا معنیٰ کوی چه وجود حقیقی صرف وجود دَ الله تعالیٰ دے او دَ باقی موجوداتو وجود حقیقی نه دے هغه وجود ته اعتبار نشته نو معلومه شوه چه وجود خو صرف دَ الله تعالیٰ دے نو دا اګرچه صحیح ده لیکن په دے باندے دَ وحدت الوجود (چه باطله اصلاح ده او موهم لفظ دے) اطلاق کول ناجائز دی۔

تمّ تفسیر سورة القصص بفضله تعالیٰ وکرمه

سورة العنکبوت مکیة	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	ایاتها ۶۹ رکوعاتها ۷

خاص په نوم د الله تعالی امداد غواړو په شروع کولو کښې چه رحمٰن او رحیم دے

الٓمّٓ ﴿۱﴾ اَحَسِبَ النَّاسُ اَنْ يُّتْرَكُوْٓا

الف. لام. میم. آیا گمان کوی خلق چه پریږے به خودلے شی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سورة العنکبوت

ربط :- د دے د سورة القصص سره په یوڅو وجوهو سره دے۔
اول وجه دا چه سورة القصص کښې تشجیع وه مؤمنانو ته په واقعه د موسیٰ علیه السلام سره نو په دے سورت کښې تشجیع ذکر کوی په واقعاتو د نوح او ابراهیم او لوط او شعیب علیهم السلام سره۔
دویمه وجه دا چه هغه سورت کښې تشجیع وه په مصیبتونو راتللو سره اجمالاً نو په دے سورت کښې تفصیل د هغے مصیبتونو دے۔
دریمه وجه په هغه سورت کښې عقلی دلیلونه وو په مسئله د توحید باندے د پاره د اثبات د هغے نو په دے سورت کښې مثال ذکر کوی د پاره د وضاحت د مسئلے۔

دعوی :- د دے سورت. د دے دوه دعوے دی۔
اوله دعوی تشجیع ده په مصیبتونو او محنتونو تیرولو سره په دعوت د توحید کښې او دا په ۲ کښې ده۔
دویمه دعوی عدم نجات د مخالفینو دے د عذاب نه په دنیا او آخرت کښې او دا په ۳ کښې ده۔ او دعوی د توحید د سورت په مینځ کښې په طریقه د مثال سره ده۔
خلاصه :- د دے سورت دا ده چه دا تقسیم دے څلورو بابونو ته۔
اول باب تر ۲ پورے دے په دے باب کښې دواړه دعوے ذکر کړے دی او روستو د هغے نه څلور ابتلاءات ذکر کوی۔

أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ②

دَ دے وجے نه چه وائی دوی ایمان راوړے دے مونږ او حال دا چه په دوی باندے ازمیښت نشی کیدے.

وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

او یقیناً ازمیښت کړیدے مونږ په هغه کسانو چه دَ دوی نه مخکښ وُو

فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا

نو خامخا ښکاره کوی به الله تعالیٰ هغه کسانو لره چه رشتیا وائی

وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ ③ أَمْ حَسِبَ

او خامخا ښکاره کوی به دروغژنو لره. آیا ګمان کوی

اوّل پوره مجاهده کول په س۷ کښې. دویم دعوت دَ والدینو شرک ته په س۸ کښې. دریم اذیت دَ عامو خلقو دَ طرف نه په س۱۰ کښې. څلورم دعوت دَ مکذبینو مداهنینو شرک ته او توحید پریخودلو ته په س۱۲ کښې.

تفسیر:- س۱ :- دا دَ مقطعاتو نه دے دَ دے تفصیل تیر شوے دے.

س۲ :- دا اوله دعویٰ دَ سورت ده یعنی صرف ایمان (اګرچه په اخلاص سره وی) دَ جهنم نه دَ بچ کیدلو دَ پاره کافی نه دے بلکه دَ دعوے دَ ایمان سره تکلیفونه او مصیبتونه ضرور راځی.

أَنْ يُتْرَكُوا، دلته عبارت کښې تقدیر دے یعنی مِنَ الْاِفْتِتَانِ (دَ ابتلاء نه) او وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ دَ هغے تفصیل دے.

وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ، فتنه او امتحان په دوه قسمه سره دے او تکلیف تکوینیه یعنی مخالفت دَ خلقو او دَ هغوی دَ طرف نه کنځل، غلطے فتوے لګول، وژل او مرضونه وغیره راتلل. دویم تکالیف شرعیه، عبادات، هجرت، جهاد وغیره دواړه قسمونه دَ ایمان سره لازم دی.

س۳ :- دا تسلّی ده مؤمنانو ته او په دے کښې فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الآیه حکمت دَ امتحاناتو دے یعنی فرق دَ رشتینو او دروغژنو.

الَّذِیْنَ یَعْمَلُوْنَ السَّیِّاٰتِ اَنْ یَّسْبِقُوْنَاؕ

هغه کسان چه عملونه کوی ناکاره چه بیج به شی دوی دَعذاب زمونږ نه،

سَآءَ مَا یَحْكُمُوْنَ ﴿۴﴾ مَنْ كَانَ یَرْجُوْا

بد ده هغه فیصله چه دوی یې کوی. هغه څوک چه عقیده لری

لِقَآءَ اللّٰهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍؕ

دَ پیښې الله تعالی ته نو یقینًا نیته دَ الله تعالی خامخا راتلونکې ده،

وَ هُوَ السَّمِیْعُ الْعَلِیْمُ ﴿۵﴾ وَ مَنْ جَاهَدَ

او هغه هرڅه آوری او په هرڅه پوهه دے. او چا چه ځان او کړو ؤ

الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ، دَ دینه مراد انبیاء علیهم السلام او مؤمنان مخکښې دی. او خاص کر واقعه دَ موسٰی علیه السلام چه مخکښې سورت کښې ذکر شوے ده.

سًا:. په دے آیت کښې دویمه دعوٰی دَ سورت ده یعنی کوم خلق چه شرک او کفر کوی او دَ حق پرستو مخالفت کوی او هغوی ته مکرونه جوړوی (دے ټولو ته سیاٰت وئیلے شی) نو هغوی دَ عذاب دَ الله تعالیٰ نه بچ کیدے نشی. او په دیکښې تخویف دَ مکذبینو ته اشاره ده.

سَہ:. دا متعلق دے دَ اولے دعوے سره په طریقه دَ ترغیب سره یعنی څوک چه دَ ملاقات دَ الله تعالیٰ نه ویره کوی یا عقیده دَ هغې لری. ریس تیاری دے دَ هغې دَ پاره او کړی په مصیبتونو تیرولو سره) یَرْجُوْا لِقَآءَ اللّٰهِ، مراد دَ دے نه رویت (دیدار) دَ الله تعالیٰ دے په جنت کښې او دا ظاهره معنیٰ ده یا دَ لقاء نه مراد دوباره ژوندی کیدل دی یَرْجُوْا په معنیٰ دَ یعتقد سره دے او دَ من کان جزاء محذوفه ده یعنی فلیصبر علی البلایا (صبر دِ اوکړی په مصیبتونو باندے).

فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهٖ ۗ إِنَّ اللّٰهَ

پس یقینًا کړاؤ کوی دَپاره دَ فائدے خپلے ، یقینًا الله تعالیٰ

لَغَنِيٌّ عَنِ الْعٰلَمِيْنَ ۝٦ وَالَّذِيْنَ

خامخا بے پروا دے دَ تمام خلقو نه ۔ او هغه کسان

اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُكَفِّرَنَّ

چه ایمان ئے راوړے دے او عملونه ئے کړیدی برابر دَ سنت سره خامخا او به ریژوو مونږ

عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ

دَ دوی نه گناهونه دَ دوی او خامخا بدله به ورکړو مونږ دوی ته

اَحْسَنَ الَّذِيْ كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۝٧

ډیره خائسته بدله دَ هغه عملونو چه دوی کول ۔

٦:- دا اول قسم دَ افتتان (امتحان) دے یعنی ځان کړول په ډیر محنت کولو سره دَپاره دَ دعوت دَ ایمان او توحید دا مجاهدے بدنی او مالی دواړو ته شامل ده ۔ او فایده دَ دے کړاؤ دَ دغه شخص دَپاره ده ځکه الله تعالیٰ هغے ته محتاج نه دے ۔

٧:- دا بشارت اخروی دے او بیان دَ لِنَفْسِهٖ دے ۔ او په دے آیت کښ دَ عمل صالح نه دغه افتتان (امتحان) مراد دے ۔ او لَنُكَفِّرَنَّ اشاره ده چه دَ جهنم نه به بچ وی ۔ ځکه چه تکفیر دَ سیاٰتو سبب دے دَپاره دَ حفاظت دَ سزا نه ۔ او وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ کښ اشاره ده چه جنت به حاصل کړی ۔

اَحْسَنَ الَّذِيْ ، په معنیٰ دَ هغه عمل دے چه بنا وی په اخلاص دَ اتباع سنت باندے او دا په مقابل دَ حسن کښ نه دے یا احسن نه مراد درجه دَ عزیمت ده او حسن نه مراد درجه دَ رخصت ده او جزاء نه مراد پوره جزاء ده ۔

وَوَصَّیْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَیْهِ

او کلک حکم کړیدے موږ انسان ته د مور او پلار سره

حُسْنًا ۭ وَاِنْ جَاهَدٰكَ لِتُشْرِكَ

د ښهٔ کولو، او که چرے دوی زور چلوی په تا باندے د دپاره د دے چه شریک جوړ کړے

بِیْ مَا لَیْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ فَلَا

ته ما سره هغه څوک چه نشته تا له د هغوی په شرکت باندے هیڅ دلیل نو خبره مه

تُطِعْهُمَا ۭ اِلَیَّ مَرْجِعُكُمْ فَاُنَبِّئُكُمْ

منه د دے دواړو، ما ته پیښی ستاسو ده نو خبر به درکووم تاسو ته

بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ⑧ وَالَّذِیْنَ

په هغه عملونو چه تاسو یې کوئ۔ او هغه کسان

اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ

چه ایمان یې راوړے دے او عملونه یې کړیدی برابر د سنت سره خامخا داخل به کړو موږ دوی

فِی الصّٰلِحِیْنَ ⑨ وَمِنَ النَّاسِ

په ډله د نیکانو کاملانو کښ۔ او بعضے د خلقو نه

ف ۸:- دا دویم قسم افتتان دے یعنی کله به مور او پلار دعوت ورکوی اولاد مؤحدینو ته د شرک کولو او ډیره سختی به ورسره کوی د کور نه به یې شړی، د عاق حکم به پرے کوی د پاره د دے چه د توحید نه منع شی۔ لیکن په دغه کښ د هغوی طاعت کول جائز نه دی دا هم لوے امتحان دے۔ او دا مسئله په سورة لقمان ف ۱۵ کښ هم دی او هلته به فرق ذکر شی۔

ف ۹:- دا بشارت متعلق دے د دویم افتتان سره چه په دغه امتحان کښ کامیاب شی نو د صالحینو جماعت کښ به داخل شی په دُنیا او برزخ او آخرت کښ۔ او صَالِحِیْنَ یې د دے وجه نه ذکر کړو

مَنۡ يَّقُوۡلُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ فَاِذَآ اُوۡذِىَ

هغه څوک دي چه وائي ايمان راوړے دے موږ په الله تعالیٰ باندے نو هر کله چه بد ورته اوئيلے شي

فِى اللّٰهِ جَعَلَ فِتۡنَةَ النَّاسِ

په لار د الله تعالیٰ کښ اوګرځوي فتنه د خلقو

كَعَذَابِ اللّٰهِ ؕ وَلَئِنۡ جَآءَ نَصۡرٌ

پشان د عذاب د الله تعالیٰ، او که چرے راشي مدد

مِّنۡ رَّبِّكَ لَيَقُوۡلُنَّ اِنَّا كُنَّا مَعَكُمۡ ؕ

د طرف د رب ستا نه خامخا وائي دوي يقيناً موږ ستا ملګري يو،

اَوَلَيۡسَ اللّٰهُ بِاَعۡلَمَ بِمَا فِىۡ

او آيا نه دے الله تعالیٰ ښه خبر لرونکے په هغه خبرو چه په

صُدُوۡرِ الۡعٰلَمِيۡنَ ۝١٠ وَلَيَعۡلَمَنَّ

سينو د خلقو کښ دي - او خامخا به ښکاره کوي

چه ناپوهه خلق داسے شخص ته رچه د مور او پلار اطاعت په شرک کښ نه کوي) نافرمان او مفسد وائي نو الله تعالیٰ ورته صالح اوئيل.

ف۱:- دا دريم افتتان دے يعني د ايمان او د دعوت د حق د وجے نه خلق مخالف شي نو بعضے انسان منافقت شروع کړي ليکن مؤمن لره د داسے منافقت نه بچ کيدل پکار دي.

فِتۡنَةَ النَّاسِ، يعني د خلقو د مخالفت د ويرے نه حق خبره پريږدي. څه رنګه چه د عذاب د الله تعالیٰ نه ويره پکار ده او حق بيانول ضروري دي نو داسے دوي د خلقو د مخالفت کولو او ايذاء نه ويره کوي او د حق بيان پريږدي.

نَصۡرٌ، غلبه، مالونه، عزت حاصل شي په سبب د ملګرتيا د مؤمنانو سره- او داسے په سورة حج ۱۱ کښ هم دي.

اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَيَعْلَمَنَّ

الله تعالیٰ هغه کسان چه ایمان یې راوړیدلے او خامخا به ښکاره کوی

الْمُنٰفِقِيْنَ ⑪ وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

منافقانو لره . او وائی هغه کسان چه کفر یې کړیدلے

لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّبِعُوْا سَبِيْلَنَا

هغه کسانو ته چه ایمان یې راوړیدلے تابعداری اوکړئ د لارے زمونږ

وَلْنَحْمِلْ خَطٰيٰكُمْ ۭ وَمَا هُمْ بِحٰمِلِيْنَ

او پورته به کړو ګناهونه ستاسو، او نه دی دوی پورته کوونکی

مِنْ خَطٰيٰهُمْ مِّنْ شَيْءٍ ۭ اِنَّهُمْ

د ګناهونو د هغوی نه هیڅ شے ، یقینًا دوی

لَكٰذِبُوْنَ ⑫ وَلَيَحْمِلُنَّ اَثْقَالَهُمْ

خامخا دروغژن دی . او خامخا به پورته کوی دوی پیټی خپل

اَوَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَعْلَمَ ، دا زجر دے په حال د دغه منافقانو باندے یعنی څوک اٰمَنَّا وائی د رضا د الله تعالیٰ او څوک د پاره د حصول د دنیوی فائدو د دواړو نیتونو باندے الله تعالیٰ ښهٔ پوهه دے .

س١١ :- دا نتیجه د دغه مخکښ ابتلاء ده یعنی چه څوک په وخت د اذیت او مخالفت د خلقو کښ په حق باندے ټینګ شو نو هغه صحیح مؤمن دے . په س٣ کښ د عامو ابتلا ګانو نتیجه ده چه په هغے سره صدق او کذب معلومیږی او په دے آیت کښ د اٰمَنَّا سره متعلق ابتلاء ده نو هغه سبب د معرفت د اخلاص او د منافقت دے .

س١٢ :- دا څلورم امتحان دے یعنی کافران مشرکان به شرک ته دعوت ورکوی او د حق پیټولو ترغیب به ورکوی او وائی به چه د دے آزار ګناه زمونږ په غاړه دی .

وَأَثْقَالًا مَّعَ أَثْقَالِهِمْ ز وَلَيُسْـَٔلُنَّ

او پېټي د ګمراه کولو سره د پېټو خپلو نه او خامخا به تپوس کیږي د دوی نه

يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿۱۳﴾ ع

په ورځ د قیامت د هغه چه دوی څهٔ دروغ جوړول۔

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلٰى قَوْمِهٖ

او یقیناً لیږلے وؤ مونږ نوح علیه السلام قوم د هغه ته

فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ

نو حصار شو په هغوی کښ زر کلو نه مګر پنځوس

عَامًا ط فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ

کاله ، پس اونیوؤ دوی لره طوفان او دوی

ظٰلِمُونَ ﴿۱۴﴾ فَأَنْجَيْنٰهُ وَأَصْحٰبَ

ظلم کوونکے وؤ۔ پس بچ کړو مونږ دے او هغه خلق چه په

زمخشری او خطیب شربینی وئیلی دی چه دا سے حالات نن په مسلمانانو کښ هم شروع شویدی د حق پیټولو او د ګناه کولو دعوت ورکوی او ورته وائی چه آزار ګناه ئے زما په غاړه ده۔

وَلْنَحْمِلْ خَطٰيٰكُمْ، دا په معنیٰ د شرط کښ دے اِنْ تَبَعْتُمْ سَبِيْلَنَا یعنی که تاسو زمونږ په لار شوئ نو مونږ به ستاسو د ګناهونو ذمه وار شو۔ نو د هغے رد ئے په دوؤ طریقو سره اوکړو۔ اول وَمَا هُمْ بِحٰمِلِيْنَ لکه چه لَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ أُخْرٰى په سورة فاطر ۱۸ سورة نجم ۳۸ کښ۔
او دویم اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ۔

۱۳: دا رد دے د هغوی د قول په دریمه طریقه سره او تخویف اخروی دے۔ أَثْقَالَهُمْ، د دینه مراد د دوی خپل ذاتی ګناهونه د کفر او شرک او حق پیټولو دی۔ وَأَثْقَالًا، د دینه مراد هغه ګناهونه دی چه د دعوت د ګمراهئ په سبب سره پیدا وی او باندے بار کیږی لکه سورة نحل ۲۵ کښ دی۔

۱۴: خلاصه :۔ د دے آیت نه تر ۱۹ پورے دویم باب دے په یکښ

السَّفِينَةِ وَجَعَلْنٰهَآ اٰيَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۵﴾

کشتئ کښ وُو (کشتئ والا) او اوګرځوله موږ دا قصه عبرت دپاره د ټولو خلقو۔

څلور انواع د ابتلاءاتو د انبياء عليهم السلام ذکر کوی دپاره د تشجيع ۔
اوله ابتلاء په اوږد عمر سره په دعوت او تبليغ کښ سره د نګو ملګرو نه لکه واقعه د نوح عليه السلام۔
دويمه ابتلاء دعوت د توحيد تفصيلاً او مخالفت د قوم او اور ته غورځول لکه واقعه د ابراهيم عليه السلام۔
دريمه ابتلاء د استهزاء د قوم او مطالبه د عذاب د هغوی لکه واقعه د لوط عليه السلام۔
څلورمه ابتلاء تکذيب د قوم او مسخرے کول لکه واقعه د شعيب عليه السلام۔
بيا ذکر د څلورو قومونو او عذاب په هغوی باندے په څلورو طريقو سره او دا تعلق لری د دويمے دعوے د سورت سره ۔
تفسير :۔ په دے آيت ۱۴ کښ واقعه د نوح عليه السلام په اختصار سره ذکر کوی او مقصود پکښ بيان د ابتلاء دے په اوږد عمر تيرولو سره د مصيبتونو نه په دعوت او تبليغ کښ۔ د دے وجے نه په دے آيت کښ ئے د نوح عليه السلام عمر د هغه په قوم کښ ذکر کړے دے يعنی چه هغه په خپل قوم کښ څو مره عمر تير کړے وو سره د مصيبتونو او دا بل سورت کښ نشته نو دا د اولے دعوے سره تعلق لری او عذاب د قوم د هغه ئے ذکر کړے دا د دويمے دعوے سره تعلق لری۔
فائده :۔ تسعمائة سَنَةٍ وخمسين ئے نه دی ويلے د يو څو وجو نه۔
يو وجه دا ده چه دا عبارت مختصر دے د دغه عبارت نه۔
دويمه وجه دا ده چه دا عظمتِ شان د دے ابتلاء دے چه اول ئے غټ عدد ذکر کړو نو بيا ئے ترينه استثناء اوکړله۔
دريمه وجه دا ده چه په دے عبارت کښ پوره مقصد ادا کول دی ځکه چه لفظ د سنة په تکليف باندے دلالت کوی او لفظ د عاماً په فراخئ باندے دلالت کوی يعنی ډير کلونه په تکليف کښ تير شول او ښځوس کلونه په فراخئ کښ تير شول۔
سـ ۱۵ :۔ په دے آيت کښ تسلی ده نبی صلی الله عليه وسلم او د هغه

وَ اِبْرٰهِیْمَ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا

او لیږلے وُ مونږ ابراهیم علیه السلام کله چه اوئیل هغه قوم خپل ته بندګی خاص کوئ

اللّٰهَ وَ اتَّقُوْهُ ؕ ذٰلِكُمْ خَیْرٌ لَّكُمْ

د الله تعالی او وېرېږئ د هغه نه، دا به غوره وی تاسو لره

اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۶﴾ اِنَّمَا تَعْبُدُوْنَ

که چرې تاسو پوهیږئ. یقینًا بندګی کوئ تاسو

مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْثَانًا وَّ تَخْلُقُوْنَ

سوا د الله تعالی نه د شکلونو جوړوشوو او جوړوئ تاسو

اِفْكًا ؕ اِنَّ الَّذِیْنَ تَعْبُدُوْنَ

دروغ قصې، یقینًا هغه کسان چه بندګی کوئ تاسو

تابعدارانو ته په نجات او سلامتیا سره.

اَصْحٰبَ السَّفِیْنَةِ، تفسیر سراج المنیر مرفوع روایت بلا سند سره راوړے دے چه دوی سره د نوح علیه السلام نه اووه کسان وو. سَفِیْنَةِ هغه کشتئ چه په اوبو کښ روانه وی.

اٰیَةً لِّلْعٰلَمِیْنَ، یعنی دا واقعه عبرت دے ټولو خلقو لره. یا دغه کشتئ نخه د عبرت ده په اعتبار د مثل د هغه کشتئ سره لکه سورة یٰس ۴۱ کښ دی.

۱۶:- دا واقعه د ابراهیم علیه السلام ده د بیان د دویم قسم ابتلاء د پاره چه هغه اور ته غورځول او د ملک نه هجرت کول دی د وجې د دعوت د توحید نه. په دے آیت کښ بیان د توحید دے او منع ده د شرک نه سره د بیان د فائدے د هغې نه اجمالًا په لفظ د خَیْرٌ سره چه هغه خیر دنیوی اخروی دواړو ته شامل دے.

اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ کښ اشاره ده چه د خیر او شر د تمیز د پاره علم شرط دے.

مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَا يَمْلِكُوْنَ لَكُمْ

(دَ هغوی) سِوا دَ الله تعالیٰ نه وس نه لری تاسو لره

رِزْقًا فَابْتَغُوْا عِنْدَ اللّٰهِ الرِّزْقَ

دَ روزئ نو اولټوئ دَ الله تعالیٰ سره روزی

وَاعْبُدُوْهُ وَاشْكُرُوْا لَهٗ ؕ اِلَيْهِ

او بندګی خاص کړئ دَ هغه او شکر کوئ دَ هغه، او خاص هغه ته به

تُرْجَعُوْنَ ﴿۱۷﴾ وَاِنْ تُكَذِّبُوْا

او کرځولے شئ۔ او که چرے تاسو دروغژن کوئ ما لره

فَقَدْ كَذَّبَ اُمَمٌ مِّنْ قَبْلِكُمْ ؕ

نو یقینًا دروغژن کړے وو ډیر امتونو مخکښ ستاسو نه (رسولانو لره)،

۱۷:- په دے آیت کښ رد دے په شرک باندے په درے طریقو سره او درے اوامر دی دَپاره دَ توحید۔

اَوْثَانًا، یعنی دا جوړ کړے شوے اله دی نو دوی حقدار دَ بندګئ نشی کیدلے۔ ځکه چه وَثن هر هغه څیز دے چه جوړ کړے شی او بندګی دَ هغے کیدیشی که بت وی او که قبر وی صلیب وغیره باندے اطلاق کیدیشی۔

اِفْكًا، یعنی دَ دوی دَ معبودیت دَپاره تاسو دروغ قصّے جوړے کړے دی۔

رِزْقًا، یعنی لوے حاجت دَ انسانی حاجتونو نه رزق دے او هیڅ معبود مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ دَ هیڅ قسم رزق اختیار نه لری او دَ اخری دریو اوامرو مطلب دا دے چه سبب دَ رزق او دَ ترقئ دَ هغے دَ الله تعالیٰ بندګی ده په توحید سره او دَ هغه شکر ادا کول دی۔ او ورسره عقیده دَ آخرت ده۔

فائده:- اول رِزْقًا نکره او دویم اَلرِّزْقَ معرفه ذکر کړے ده ځکه چه نکره په سیاق دَ نفی کښ عموم فائده کوی یعنی ستاسو

وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِينُ ﴿١٨﴾

او نشته په رسول باندے مګر رسول ښکاره دی.

أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللّٰهُ الْخَلْقَ

آیا او دوی نه ګوری چه څرنګه اول پیدائش کوی الله تعالیٰ د مخلوق

اِلٰهٍ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ د هیڅ قسم رزق طاقت نه لری او معرفه د پاره د کمال ده یعنی د الله تعالیٰ سره پوره رزق دے.

سـ۱۸ د دے آیت نه تر سـ۲۳ پورے په یکښ دوه احتمالونه دی.
اول دا چه دا داخل دے په واقعه د ابراهیم علیه السلام کښ څه په طریقه د خطاب او څه په طریقه د غائب سره التفاتًا او څه په طریقه د حکایت کولو سره د قول د الله تعالیٰ نه او دا قول ابن کثیر غوره کړے دے.
دویم احتمال دا دے چه دا آیاتونه په مینځ د واقعه د ابراهیم علیه السلام کښ په طریقه د جملے معترضے سره دی او حال د دے امت د منکرینو دے او دا قول ابن جریر غوره کړے دے.
وَاِنْ تُكَذِّبُوْا، بناء په اول احتمال سره دا قول د ابراهیم علیه السلام دے یعنی هغه اُوئیل وَاِنْ تُكَذِّبُوْنِيْ او د دے جزاء پټه ده چه فَلَا اَتْرُكُ التَّبْلِيْغَ. لیکن په دے توجیه باندے دا اعتراض دے چه د ابراهیم علیه السلام نه مخکښ ډیر امتونه مکذبه نه دی تیر شوی او دلته ئے جمع وئیلے ده اُمَمٌ؟
جواب دا دے چه قوم نوح او عاد او ثمود وغیره قومونه تیر شوی دی. او بنا په دویم احتمال سره دا خطاب د الله تعالیٰ دے موجوده مکذبینو ته په طریقه د زجر سره.

ثُمَّ يُعِيدُهٗ ۭ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ

بیا به دوباره پیدا کوی هغه ، یقیناً دا کار په الله تعالی بانډے

يَسِيْرٌ ۝۱۹ قُلْ سِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ

آسان دے۔ اُووایه اوګرځئ په زمکه کښں

فَانْظُرُوْا كَيْفَ بَدَاَ الْخَلْقَ ثُمَّ

پس اوګورئ چه څه رنګه شروع کړیدے الله تعالی پیدائش بیا به

اللّٰهُ يُنْشِئُ النَّشْاَةَ الْاٰخِرَةَ ۭ

الله تعالی پیدائش کوی پیدائش روستنے ،

اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝۲۰ۚ

یقیناً الله تعالی ، په هر څیز باندے قادر دے۔

ف۱۹:۔ په دے آیت کښں اثبات د بعث بعد الموت دے روستو د اثبات د توحید او د رسالت نه۔

اَوَلَمْ يَرَوْا ، مراد د دینه علم دے او کیفیت د پیدائش د انسان هر ذی عقل ته معلوم دے اګرچه په سترګو نه ښکاریږی۔

ذٰلِكَ اشاره ده مجموعه د اول او دویم پیدائش ته یعنی دا دواړه کارونه په الله تعالی باندے اسان دی۔

ف۲۰:۔ په یکښں اثبات د بعث بعد الموت دے په نظر کولو سره په نورو مخلوقاتو کښں او تیر شوی آیت کښں دلیل وو په فکر کولو سره په خپل پیدائش کښں یعنی هغه دلیل نفسی وو او دا دلیل آفاقی دے۔

بَدَاَ الْخَلْقَ ، یعنی اول پیدائش د حیواناتو ، نباتاتو ، اونو ، بوټو وغیره۔

فائده:۔ اول آیت کښں يُبْدِئُ فعل مستقبل ذکر دے او پد دے آیت کښں بَدَءَ فعل ماضی ذکر کړیدے ځکه انسان د هغه انسانانو په پیدائش کښں فکر کولے شی چه د دهٔ نه روستو مستقبل کښں پیدا

يُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ وَيَرْحَمُ

عذاب به ورکوی هغه چاته چه اوغواړی او رحم به کوی په هغه چا باندے

مَنْ يَّشَآءُ ۚ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُوْنَ ﴿٢١﴾

چه اوغواړی او خاص هغه ته به اوګرځولے شی تاسو۔

وَمَآ أَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ فِي الْأَرْضِ

او نه یئ تاسو عاجز کوونکی (الله تعالی لره) په زمکه کښ

وَلَا فِي السَّمَآءِ ۖ وَمَا لَكُمْ مِّنْ

او نه په آسمان کښ او نشته تاسو لره سوا

دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ﴿٢٢﴾ ع

د الله تعالی نه هیڅ بچ کوونکے او نه مددګار۔

ع ۲

کیږی او هرچه نور اشیاء دی نو په هغے کښ خو په مخکښ بیبیا اکرییشوے خیزونو باندے هم نظر کولے شی۔

۲۱ :- دا نتیجه ده د ما قبل بیان د پاره او تخویف او ترغیب دے ۔او هر کله چه ما قبل کښ د کافرانو ذکر ئے کړیں ے د دے وجه نه عذاب ئے اول ذکر کړو۔ او مَنْ يَّشَآءُ مکرر راوړلو کښ اشاره ده چه په الله تعالی باندے هیڅ قسم اعتراض څوک نشی کولے۔

تُقْلَبُوْنَ ، قلب ګرځیدل دی دا سے حالت ته چه د اول حال نه بدل وی او قیامت هم دا سے دے۔

۲۲ :- دا علت د ما قبل دے یعنی عذاب د دے وجه نه ورکولے شی چه الله تعالی سره څوک مقابله نشی کولے۔

وَلَا فِي السَّمَآءِ، په دے کښ تقدیر د عبارت دے لَوْ كُنْتُمْ فِيْهَا (یعنی که بالفرض تاسو آسمان ته لاړشئ) یا وَمَآ أَنْتُمْ خطاب عام دے آسمانی ملائک هم پکښ داخل دی۔

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَلِقَآئِهٖٓ

او هغه کسان چه کفر ئے کړے دے په آیا تونو د الله تعالیٰ او په ملاقات د هغه باندے

اُولٰٓئِكَ يَئِسُوْا مِنْ رَّحْمَتِيْ وَاُولٰٓئِكَ

دغه کسان نا امیده دی د رحمت زما نه او دغه کسان

لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۲۳﴾ فَمَا كَانَ

دوی لره عذاب دردناک دے۔ نو نه وو

جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّآ اَنْ قَالُوا

جواب د قوم د هغه مگر دا چه دوی وئیل

اقْتُلُوْهُ اَوْ حَرِّقُوْهُ فَاَنْجٰىهُ

اُوژنئ ده لره یا اوسیزئ ده لره نو بچ کړو دهٔ لره

اللّٰهُ مِنَ النَّارِ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ

الله تعالیٰ د اُور نه یقیناً پدیکښ ډیر عبرتونه دی

لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۲۴﴾ وَقَالَ اِنَّمَا

د پاره د هغه قوم چه ایمان راوړی۔ او اووئیل ابراهیم علیه السلام یقیناً

۲۳:۔ دا هم داخل دے په تخویف کښ۔ هر کله چه مخکښ توحید او بعث بعد الموت ذکر کړو نو پدے آیت کښ ئے منکرینو د توحید (په آیٰت الله) او منکرینو د بعث په (لِقَآئِهٖ) ته تخویف شدید ذکر کړو ځکه چه يَئِسُوْا سره اشاره ده د جنت نه محروم کیدل۔ عَذَابٌ اَلِيْمٌ کښ اشاره ده دخول جهنم ته۔

۲۴:۔ پدیکښ اشاره ده عناد او تکبر د دغه قوم ته چه هغوی سره هیڅ جواب نه وو پکار دا وه چه چپ شویوے لیکن دوی د تکبر د وجے نه غیر جواب لره جواب اوګنړلو د دے وجے اُوئیلے شو جَوَابَ قَوْمِهٖٓ۔

اقْتُلُوْهُ، پدیکښ اشاره ده قول د پلار د ابراهیم علیه السلام ته چه هغه

اتَّخَذْتُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْثَانًا ۙ

جوړ کړي دي تاسو سوا دَ الله تعالیٰ نه معبودان (په طاعت کښې)

مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ

دَپاره دَ دوستانې په مینځ ستاسو کښې په ژوند دنیوی کښې

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ

بیا په ورځ دَ قیامت به انکار اوکړی بعضې ستاسو

بِبَعْضٍ وَّيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا ۫

دَ بعضو نه او لعنت به اوکړی بعضې ستاسو په بعضو باندې

وَّمَاْوٰىكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِّنْ

او ستاسو ځای اور دې او نشته تاسو لره هیڅوک

نّٰصِرِيْنَ ﴿٢٥﴾ فَاٰمَنَ لَهٗ لُوْطٌ ۘ

مددګاران ۔ نو ایمان تیکاره کړو هغه ته لوط علیه السلام

وقف لازم

په سورة مریم کښې ذکر دی۔

اَوْحَرِّقُوْهُ، قول ووُ دَ قوم دَ هغه لکه سورة انبیاء ۶۸ کښې دی۔

لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ، ډیر دلیلونه او عبرتونه دی بعضې دَ هغې نه دا دی۔ ع۱ کامل قدرت او تصرف دَ الله تعالیٰ ع۲ دَ اُور نه اثر دَ سوځولو ختمول ع۳ خاشاک لره سوځول او ابراهیم علیه السلام نه سیزل ع۴ مؤحدینو لره تسلی دَ نجات وغیره۔

۲۵:۔ دا لوې شجاعت دَ ابراهیم علیه السلام دې چه روستو دَ بیج کیدلو دَ اُور نه ئې صاف توحید بیان کړو دَ دې دَپاره چه څوک او نه وائی چه ابراهیم علیه السلام اویریدو او دعوت دَ توحید ئې پریخودلو۔

په ۱۷ کښې رد ووُ په شرک بالعباد الصالحین باندې او په دې آیت کښې رد دې په شرک بالعباد المفسدین باندې یعنی رد دې په

وَقَالَ إِنِّيْ مُهَاجِرٌ إِلٰى رَبِّيْ ط

او اُوئیل هغهٔ یقیناً هجرت کوؤنکے یم طرف دَ خپل رب ته،

إِنَّهٗ هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٢٦﴾

یقیناً هغهٔ زور آور حکمتونو والا دے۔

وَوَهَبْنَا لَهٗ إِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ

او بخشش ورکړو مونږ دهٔ ته اسحاق او یعقوب

شرک فی التحلیل والتحریم باندے چه هغه تقلید دَ ناکاره ملایانو او پیرانو وغیره دے۔

مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ، یعنی دَ وجے دَ تعلق دَ پیرئ مریدئ او استاذئ او شاګردئ او مقلد او مقلِد او تابع و متبوع وغیره۔

وَيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا، داسے په سورة اعراف ۳۸ کښ هم ذکر شوید ی او دارنګ په آیاتونو دَ براءت په مینځ دَ عابدانو معبودانو کښ بیان شوی دی لکه سورة بقرة، سورة ابراهیم، سورة احزاب، سورة سبا، سورة صافات، سورة ص، حم مؤمن وغیره کښ۔

۲۶ :- روستو دَ ابتلاء بالنار نه دویمه ابتلاء دَ ابراهیم علیه السلام هجرت کول دی چه هجرت ئے اوکړو دَ سوا دالکوفه نه حران ته او بیا ارض مقدسے ته او ورسره لوط علیه السلام او ساره رضی الله عنها وه فَاٰمَنَ لَهٗ لُوْطٌ، دَ ابراهیم علیه السلام وراره وُو ایمان ئے ښکاره کړو ځکه چه نبی دَ مخکښ نه مؤمن وی وَقَالَ ضمیر ابراهیم یا لوط علیهم السلام ته راجع دے۔

اِلٰی رَبِّیْ، لام ئے ځکه نه دے وئیلے چه په هغے کښ دلالت دے په صرف اخلاص باندے او په اِلٰی کښ سره دَ اخلاص نه دلالت دے چه مکان دَ هجرت به هم په امر او په رضا دَ الله تعالیٰ سره وی۔

وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتٰبَ

او خاص کړه مونږ په اولاد د ده کښ پیغمبري او کتابونه

وَاٰتَيْنٰهُ اَجْرَهٗ فِي الدُّنْيَا ۚ وَاِنَّهٗ

او ورکړو مونږ ده ته بدله د ده په دنیا کښ او یقینًا دے به

فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٢٧﴾ وَلُوْطًا

په آخرت کښ خامخا د بوره نیکانو نه وی۔ او یاد کړئ لوط علیه السلام

اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ اِنَّكُمْ لَتَاْتُوْنَ

کوم وخت چه اُوئیل هغهٔ قوم خپل ته یقینًا تاسو خامخا راتلل کوئ

٢٧:۔ دا په صبر د ابتلاء اتو باندے څلور نتیجے ذکر کوی اوّل بشارت په ځوئے او نوسی سره۔ او د نوسی په بشارت کښ اشاره ده او بردوالی د عمر ته تر دے پورے چه نوسے په اُوینی او ذکر د اسماعیل علیه السلام ئے ځکه او نکړو چه په دے هجرت کښ د ده سره ساره رضی الله عنها مور د اسحاق علیه السلام ملګرے وه نو دا بشارت هغے ته هم دے۔

دویمه نتیجه د ابراهیم علیه السلام په اولاد کښ انبیاء او آسمانی کتابونه خاص کول چه د هغه نه روستو هیڅ نبی د هغه د اولاد نه بغیر نه دے راغلی او څوک چه دعوی د نبوت کوی په دروغه سره لکه مرزا غلام محمد قادیانی نو هغهٔ خپل نسب د ابراهیم علیه السلام نه نشی ثابتولے۔

دریمه نتیجه د دنیا بعضے نعمتونه دی لکه فراخی د رزق، کثرت د اولاد، نیک ذکر په خلقو کښ۔ محبت د عامو خلقو د طرف نه په ځان منسوب کولو سره هغه ته وغیره۔ چه یهود او نصاریٰ او مشرکین عرب ټولو وئیل چه مونږ په دین ابراهیمی باندے یو۔

څلورمه نتیجه په آخرت کښ د جماعت د کامیابو او کامل صالحینو نه کیدل۔

الْفَاحِشَةَ ۚ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ

بې کارئ ته چه وړاندې والے نه دے کړے ستاسو نه هغې باندے

أَحَدٍ مِّنَ الْعٰلَمِينَ ﴿٢٨﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ

هيڅ چا د خلقو نه - آيا تاسو راتلل کوئ

الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ ۙ وَتَأْتُونَ

نارينو ته او بندوئ لارے ، او راتلل کوئ

فِي نَادِيكُمُ الْمُنْكَرَ ۖ فَمَا كَانَ جَوَابَ

په مجلسونو خپلو کښې بې کارو نو ته ، نو نهٔ وو جواب

قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللهِ

د قوم د دهٔ مگر دا چه اُوئيل دوی راوړه مونږ ته عذاب د الله تعالی

إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ رَبِّ

که چرے ته يې د رشتينو نه - اُوئيل هغه اے ربه زما

س۲۸:- دا دريمه قصه ده د پاره د بيان د دريم قسم ابتلاء، او هغه مصيبتونه دی په لوط عليه السلام باندے او مخالفت د قوم د هغه په طريقه د استهزاء او طلب د عذاب د هغه نه چه د هغې ذکر په سورة هود او سورة حجر او سورة شعراء کښې تير شوی دے۔

مَا سَبَقَكُمْ، دا مزيد قباحت ته اشاره ده دا سے په سورة اعراف ن۸۰ کښې تير شوی دی۔

س۲۹:- په دے کښې ذکر د نورو قباحتونو د هغوی دے او اول تفسير د فاحشه دے۔

وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ، مراد ترينه لارے شوکول او مسافرو سره فاحشه کول په زور چه هغه سبب د شاړولو د لارو دے يا مراد ترينه نسل قطع کول دی په سبب د پريخودلو د استعمال د ښځو سره۔

وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنْكَرَ، دا عام لفظ دے شامل دے فاحشه کول

انْصُرْنِیْ عَلَی الْقَوْمِ الْمُفْسِدِیْنَ ﴿۳۰﴾ وَلَمَّا

مدد اوکړه ما سره په مقابله دَ قوم فساد کوونکو کښې۔ اوهرکله چه

جَآءَتْ رُسُلُنَآ اِبْرٰهِیْمَ بِالْبُشْرٰی ۙ قَالُوْٓا

راغلل ملائک زمونږه ابراهیم علیه السلام ته په زیری سره اوئیل دوی

اِنَّا مُهْلِكُوْٓا اَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْیَةِ ۚ اِنَّ اَهْلَهَا

یقینًا مونږ هلاک کوونکی یو اوسیدونکو دَدے کلی لره، یقینًا اوسیدونکی دَدے

كَانُوْا ظٰلِمِیْنَ ﴿۳۱﴾ ۚ قَالَ اِنَّ فِیْهَا لُوْطًا ۭ قَالُوْا

دی ظلم کوونکی۔ اوئیل ابراهیم علیه السلام یقینًا په هغے لوط شته، اوئیل دوی

دَ خلقو په وړاندے او په کانړو باندے وېشتل دَ خلقو، او په خلقو پسے کنځل کول او شپیلی وهل وغیره۔ فَمَا کَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖ اِلَّا۔ په سورة اعراف او نمل کښې دَ هغوی جواب په اخراج (ویستل دَ لوط علیه السلام دَ کلی نه) سره ذکر دے او په دے سورت کښې په طلب دَ عذاب سره دَ دے او په دواړو ځایونو کښې جمله دَ حصر ذکر ده نو داخو ښکاره تعارض دے جواب دے په دوه وجو سره۔

اوله وجه دا ده چه دا مطالبه په اول ځل کښې وه او هرکله چه لوط علیه السلام بیا بیا وعظ دوی ته کوؤ نو بیا دوی جواب اوکړو دَ هغه په اخراج سره۔

دویمه وجه دا ده دواړه حصرونه اضافی دی یعنی دے سورت کښې مراد دا دے چه نوؤ جواب دَ قوم په باره دَ خپل ځان کښې مګر په طلب دَ عذاب سره۔ او په سورة اعراف او سورة نمل کښې مراد دا دے چه نه وؤ جواب دَ قوم دَ هغهٔ په باره دَ لوط علیه السلام کښې مګر په اخراج سره۔

۳۰:۔ روستو دَ نا امید کیدلو دَ ایمان دَ قوم نه دُعا دَ نصرت او دعا دَ عذاب ده په قوم باندے۔ دا دعا دلالت کوی چه هغوی لوط علیه السلام ته ډیر اذیتونه رسولے وؤ دَ دے وجے نه هغوی ته مفسدین اوئیل۔

۳۱:۔ دعا دَ هغه قبول شوه او الله تعالی ملائیک را اولیږل اول بشارت ورکوونکی ابراهیم علیه السلام ته، او بیا خبر ورکوونکی په باره دَ قوم دَ لوط

نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَنْ فِيْهَا ۫ لَنُنَجِّيَنَّهٗ وَاَهْلَهٗٓ اِلَّا

مونږ ښه خبر یو په هغه چا باندے چه په هغې کښې دی خامخا بچ به کړو مونږ هغه لره او د هغه کورنئ مګر

امْرَاَتَهٗ ۫ كَانَتْ مِنَ الْغٰبِرِيْنَ ﴿۳۲﴾ وَلَمَّآ اَنْ جَآءَتْ

ښځه د هغه وی به د پاتے کیدونکو نه۔ او هر کله چه راغلل

رُسُلُنَا لُوْطًا سِیْٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا

ملائک زمونږ لوط علیه السلام ته خفه کړے شو په هغوی او تنګ ئے شو په دوی باندے زړه

وَّقَالُوْا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ ۫ قف اِنَّا مُنَجُّوْكَ

او اُوئیل دوی مه ویریږه او مه خفه کیږه یقیناً مونږ بچ کوؤ تا لره

وَاَهْلَكَ اِلَّا امْرَاَتَكَ كَانَتْ مِنَ الْغٰبِرِيْنَ ﴿۳۳﴾

او کورنئ ستا مګر ښځه ستا وی به د پاتے کیدونکو نه۔

علیه السلام کښې۔ او حکمت دا دے چه یو قوم مکذب که هلاک کړے شي
پروا نشته ځکه چه الله تعالی د هغوی په عوض کښې یو صالح سړے
پیدا کوی۔
بِالْبُشْرٰی، ظاهر دا ده چه مراد د دینه بشارت دے په ولد (اسحاق
علیه السلام) سره۔
اِنَّا مُهْلِکُوْا، دا دویم بشارت دے لیکن ابراهیم علیه السلام پدے دویم
بشارت اول رضا نه وو۔
۳۲:۔ مقصد د ابراهیم علیه السلام تاخیر د عذاب وو د دے قوم نه، پدے
امید سره چه دوی به ایمان راوړی۔ او علت د هغې ئې ذکر کړو چه
لوط علیه السلام په هغوی کښې موجود دے او په وخت د وجود د نبي
په هغه قوم کښې عذاب نه راځي نو ملائکو جواب ورکړو چه لوط علیه
السلام به اول بچ کړے شي بیا به په هغوی باندے عذاب راځي۔
لَنُنَجِّیَنَّهٗ، هر کله چه ملائک رسل وی او قول د رسول قول د مرسل وی
نو معلومه شوه چه نَحْنُ اَعْلَمُ آه قول د الله تعالی دے۔
۳۳:۔ پدے آیت کښې ئې آن راوړو او مخکښې ئې آن نه وو ذکر کړے

إِنَّا مُنْزِلُوْنَ عَلٰٓى أَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ
يقيناً موږ راکوځوونکي يو په دے کلي والو باندے

رِجْزًا مِّنَ السَّمَآءِ بِمَا كَانُوْا
سخت عذاب د آسمان د طرف نه پدے وجه چه دوی

يَفْسُقُوْنَ ﴿۳۴﴾ وَلَقَدْ تَّرَكْنَا مِنْهَا
نافرمانی کوله۔ او یقیناً پریخودله موږ د هغے کلی نه

اٰيَةًۢ بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿۳۵﴾ وَإِلٰى
نخه ښکاره د پاره د عبرت د داسے قوم چه عقل لری۔ او لیږلے وو

وجه داده، أَنْ دلالت کوی په اتصال باندے نو مخکښ قول د ملائکو متصل نه وو په راتللو د ملائکو پورے نوره تشریح په سورة هود کښ تیره شویده۔

لَا تَخَفْ، مه ویریږه په موږ باندے۔ وَلَا تَحْزَنْ، او مه غمژن کیږه د دوی په عذاب او هلاک باندے۔

كَانَتْ مِنَ الْغٰبِرِيْنَ، په ۳۲ او پدے ۳۳ کښ فرق دادے چه هلته مراد دادے چه د هغوی سره په عقیده کښ شریکه ده او دلته مطلب دا دے چه د هغوی سره په عذاب کښ شریکه ده۔

۳۴:۔ روستو د بشارت د نجات نه انذار دے په عذاب د قوم سره۔ رِجْزًا، کښ اشاره ده باران د کانړو ته سره د صیحه نه چه د آسمان د طرف نه به نازلیږی یا من السماء په معنیٰ د مقدر من السماء دے۔

۳۵:۔ اٰيَةً بَيِّنَةً، مراد د دینه د دوی کنډرات یا کانړی نازل کړے شوی چه باقی وو تر ډیر وخت پورے یا توره اوبه یعنی د بحر اسود هغه حصّه چه حیوان پکښ ژوندے نشی پاتے کیدے۔

فائده:۔ په واقعه د نوح او ابراهیم علیهما السلام کښ دلیل د قدرت په انجاء کښ ذکر کړے وو او په واقعه د لوط علیه السلام کښ دلیل د قدرت په هلاکت کښ ذکر کړے دے اشاره ده چه په دواړه حالتونو

مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۙ فَقَالَ يٰقَوْمِ

مدین ته ورور دَ هغوی شعیب علیه السلام نو اُوئیل هغهٔ اے زما قومه

اعْبُدُوا اللّٰهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْاٰخِرَ

بندګی خاص کړئ الله تعالیٰ لره او عقیده لرئ په ورځ روستنئ

وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِيْنَ ﴿٣٦﴾

او مه ګرځئ په ملک کښې فساد کوونکی۔

فَكَذَّبُوْهُ فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ

نو دوی هغه ته دروغژن اُوئیل نو اونیوهٔ دوی لره زلزلے

کښې دلیلونه دَ قدرت دَ الله تعالیٰ دی۔ دا رنګ په واقعه دَ نوح علیه السلام کښې عَالَمِيْنَ ئے اُوئیل ځکه چه امثال دَ کشتئ په شان عالم کښې شته خلق ترینه عبرت اخستلے شی او په واقعه دَ ابراهیم علیه السلام کښې ئے دَ مؤمنانو تخصیص اوکړو ځکه چه په هغے کښې ایات دَ تشجیع او تسلئ دی او هغه خاص دی په مؤمنانو پورے او په واقعه دَ لوط علیه السلام کښې ئے لِقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ، اُوئیل ځکه چه دَ هغوی کنډرات په خاص ځائے کښې دی او څوک چه په هغے باندے ورتیریږی او عقل لری نو هغه ترینه عبرت اخستلے شی۔

۳۶ :- دا څلورمه قصه ده دَ پاره دَ بیان دَ څلورم ابتلاء چه هغه تکالیف دی په شعیب علیه السلام باندے۔ چه په سورة هود او شعراء کښې دَ هغے تفصیل ذکر دے۔ او تکذیب دَ قوم دَ هغهٔ (په طریقه دَ ډیرے بے ادبئ سره لکه چه سورة هود کښې ذکر شوے ده) او دَ دهٔ په واقعه کښې دعوت دے توحید ته او عقیدے دَ یوم آخر ته او منع ده دَ هر قسم فساد نه یعنی شرک او خیانت په پیمانه او وزن او په مالونو دَ خلقو کښې۔

فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ ﴿۳۷﴾ وَعَادًا

نو شول (په وخت د صبا کښې) په کورونو خپلو کښې مړي جوخت شوي په زمکه پورې. او هلاک کړي دي مونږ عادیان

وَّثَمُوْدَا۠ وَقَدْ تَّبَيَّنَ لَكُمْ مِّنْ

او ثمودیان او بېشکه ښکاره دي تاسو ته (حالات د هغوی) د

مَّسٰكِنِهِمْ قف وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ

مکانونو د هغوی نه او خائسته کړي وو دوی ته شیطان

أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيْلِ

عملونه د دوی نو بند کړي وو دوی لره د لارې د توحید نه

وَكَانُوْا مُسْتَبْصِرِيْنَ ﴿۳۸﴾ لا وَقَارُوْنَ

او دوی وو هوښیاران. (او هلاک کړي دي مونږ) قارون

۳۷ :- رَجْفَةٌ، زلزله د زمکې مراد ده یا مصیبت د زړونو پېښ اشو یوه په سبب د صیحه سره ځکه سورۃ هود کښې صیحه ذکر ده او سورۃ اعراف کښې او دلته ئې رجفه ذکر کړې ده - بیا هر کله چه رجفه کښې خپل هیبت ډیر وو د دې وجې نه دار جمع ذکر کولو ته ضرورت نشته او د صیحه هیبت د رجفې نه کم دې نو د دې وجې د زیات هیبت د پاره ئې دیار د صیحه سره جمع ذکر کړې دې -

۳۸ :- دا ذکر د عذاب د دوؤ قومونو دې او دا متعلق دې د سورت د دویمې دعوې سره -

وَقَدْ تَّبَيَّنَ، فاعل ئې پټ دې عَذَابُهُمْ وَأَحْوَالُهُمْ یا مِنْ په معنیٰ د بعض دې او فاعل دې ځکه چه د هغوی بعضې کنډرات باقي وو -

فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيْلِ، یعنی شرک و بدعات وغیره خائسته ښکاره کېدل سبب دې د منع کېدلو د توحید او سنت نه -

مُسْتَبْصِرِيْنَ، دا جواب د وهم دې چه شیطان ځکه دهوکه کړې وو چه دوی ساده لکان وو. جواب او شو چه دوی ډیر هوښیار وو -

فائده :- دا عام کافرانو او مشرکانو په باره کښې وئیلې شوي دي لا یعقلون

وَفِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ ۛ قف وَلَقَدْ جَآءَهُمْ

او فرعون او هامان لره او یقینًا راغلے وؤ دوئ ته

مُّوْسٰى بِالْبَيِّنٰتِ فَاسْتَكْبَرُوْا فِى الْاَرْضِ

موسیٰ علیه السلام په ښکاره معجزاتو سره نو لوئی او کړه هغوی په ملک کښې

وَمَا كَانُوْا سٰبِقِيْنَ ﴿۳۹﴾ فَكُلًّا اَخَذْنَا

او نه وؤ دوی بچ کیدونکی د عذاب نه - پس هر یو لره او نیوؤ مونږ

بِذَنْۢبِهٖ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ اَرْسَلْنَا عَلَيْهِ

په گناه د هغه سره نو بعضے د دوی نه هغه دی چه راولیږل مونږ په هغوی بانـدے

حَاصِبًا ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ اَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ ۚ

سیلئ کانړی وېشتونکے او بعضے د دوی نه هغه دی چه او نیوؤ هغوی لره تیزے چغے

وَمِنْهُمْ مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ الْاَرْضَ ۚ

او بعضے د دوئ نه هغه دی چه خخ کړو مونږ په زمکه کښې

او دلته ئے ورته مُسْتَبْصِرِيْنَ، اُوئیل داخو تعارض دے ؟

جواب دا دے چه بے عقلی په باره د امورو د آخرت کښې ده او هوښیارتیا په باره د امورو د دنیا کښې ده لکه په سورة روم کښې فرمائیلی دی يَعْلَمُوْنَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْاٰخِرَةِ هُمْ غٰفِلُوْنَ۔

۳۹:- په دے آیت کښې ذکر دے د نورو اقوامو مکذبو د پاره د تخویف دنیوی - او دا هم متعلق دے د دویمے دعوے د سورت سره په قرینه د مَا كَانُوْا سٰبِقِيْنَ سره او د دوی د اقتدار او مالدارئ د وجے نه د دوی علت د عذاب استکبار ذکر کړو.

وَمِنْهُمْ مَّنْ اَغْرَقْنَا ۚ وَمَا كَانَ اللّٰهُ

او بعضے د دوی نه هغه دی چه غرق کړیدی موږ او نه دی الله تعالی

لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ

چه په دوی باندے ظلم کړیوے لیکن دوی په ځانونو خپلو باندے

يَظْلِمُوْنَ ۝٤٠ مَثَلُ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا

ظلم کوؤ۔ حال د هغه کسانو چه نیولے ئے دی

مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْلِيَآءَ كَمَثَلِ

سوا د الله تعالی نه مددګاران (معبودان) پشان د حال

الْعَنْكَبُوْتِ ۚ اِتَّخَذَتْ بَيْتًا ۭ وَاِنَّ

د جولاګی دے چه جوړ کړیوی کور ، او یقینًا

اَوْهَنَ الْبُيُوْتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوْتِ

ډیر کمزورے د کورونو نه خامخا کور د جولاګی دے

وقف لازم

ف:۔ په دے آیت کښ ذکر دے د څلورو قسمونو د عذاب دنیوی سره۔

حَاصِبًا، عذاب د داسے سیلئ چه کانړی اولی او دا عذاب د عادیانو او د قوم لوط وؤ۔

الصَّيْحَةُ، دا عذاب د ثمودیانو او د اصحاب مدین وؤ۔

خَسَفْنَا، دا عذاب د قارون وؤ۔

اَغْرَقْنَا، دا عذاب د قوم نوح او قوم فرعون او هامان وؤ او سبب د عذاب د ټولو دا دے وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ځکه چه ظلم عام دے کفر شرک عمل د قوم لوط عمل د قوم شعیب او استکبار د فرعونیانو ته شامل دے۔

لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿٤١﴾ إِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا

که چرے دوی پوهیدلے۔ یقینًا الله تعالی پیژنی (حال) دَ هغه چاچه

سلاله :- خلاصه :- دَ دے آیت نه دریم باب دے تر ۵۶ پورے په دے کښ مثال دے دَ پاره دَ رد دَ شرک او ذکر دَ څلورو صفاتو دَ الله تعالی دے دَ پاره دَ اثبات دَ توحید بیا طریقه دَ دعوت ده په ذکر دَ څلورو آدابو بیا اثبات دَ صدق دَ رسول دے په څلورو طریقو سره بیا زجر دے په عذاب طلب کولو دَ دنیا او دَ آخرت او ذکر دَ څلورو احوالو دَ منکرینو دے۔

تفسیر :- دَ دے آیت سلله مناسبت دَ مخکښ سره دا دے هر کله چه عذابونه دَ مشرکانو مخکښو ته ذکر کړل لیکن دَ هغوی آلهو هغوی سره هیڅ امداد نه دے کړے نو په دے آیت کښ دَ هغوی دَ عجز او کمزورئ مثال ذکر کوی دَ پاره دَ رد کولو په ټولو مشرکانو باندے۔

اِتَّخَذَتْ بَيْتًا، په صیغه دَ اتخذ سره اشاره ده چه بیت نه دے لیکن دے پرے دَ بیت خیال کوی دَ دے وجے نه نسج العنکبوت ته نه دے ذکر کړے ځکه نسج خو حقیقت کښ شته لیکن بیت یعنی کوټه نشته۔
تفصیل دَ مثال دا دے لکه چه عنکبوت جاله جوړوی لیکن په داسے مکان او صحرا کښ چه صفائی ئے نه کیږی شاړوی او دے په دے جاله باندے خیال کوی چه دا زما کوټه ده ما به دَ باد و باران دَ کرئ یخنئ او دَ تمر دَ تپ نه بچ کوی لیکن که په دنیا کښ تلاش اوکړے نو دَ دے نه به کمزورے ځائے پیدا نکړے ځکه دا جاله هیڅ فائده نه ورکوی ماسوا دَ دے نه چه مچ پکښ ښکار کیدے شی او کله پکښ عنکبوت پخپله او نخلی او مړ شی۔
نو دا رنګ مشرکانو په خپلو باطل معبودانو باندے عقیده لرلے ده وائی چه مونږ چه دوی ته سجدے کوؤ او دَ دوی نذرانے پیش کوؤ په دے به دوی مونږ لره دَ هر مصیبت او تکلیف نه بچ کوی او زمونږ حاجتونه به پوره کوی او دا عقیده همیشه په شاړو جاهلانو خلقو کښ راځی چه هغوی دَ عقیدے دَ صفایئ هیڅ خیال نه ساتی)

يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ مِنْ شَيْءٍ ط

دوی ئے بلنه کوی سوا د الله تعالی نه که هر څه وی،

وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۴۲﴾ وَتِلْكَ

او خاص هغه دے زورآور حکمتونو والا. او دا

الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ج وَمَا

مثالونه بیانوؤ موږ دپاره د خلقو او نه

يَعْقِلُهَآ اِلَّا الْعٰلِمُوْنَ ﴿۴۳﴾ خَلَقَ اللّٰهُ

پوهیږی پدے پاندے مګر عالمان. پیدا کړیدی الله تعالی

لیکن که ډیر تفتیش د دینونو اوکړے نو د دین د شرک نه به درته کمزورے بل دین ملاؤ نشی ځکه چه دغه معبودان دے عابدانو لره هیڅ حاجت نشی پوره کولے او نه ترینه هیڅ تکلیف او مصیبت لرے کولے شی. بلکه د دے عقیدے په وجه سره به په عذاب کښ اخته شی. هاں د شرک پدے عقیدے سره د مریدانو نه د دُنیا مال او عزت حاصله وی لیکن د دغه مالونو او د دُنیا د عزت مثال خو د مچ نه سپک دے، معمولی فائده حاصله کړی لیکن غټے فائدے ترینه فوت شی.

س۴۲:- دا دلیل دے د رد د شرک او د الله تعالی درے صفتونه ئے ذکر کړے دی او پدے آیت کښ جواب د وهم دے. وهم دا دے چه دا لخکبس مثال ئے ولے عام بیان کړو د اولیاؤ او بزرګانو عبادت کوؤنکی ترینه ولے نه مستثنیٰ کول؟

حاصل د جواب دا دے چه الله تعالی خو د دے ټولو په حال باندے خبر دے چه دا ټول کمزوری او عاجز دی د هیڅ چا هیڅ حاجت نه شی پوره کولے.

الْعَزِيْزُ، یعنی مګری ته ئے حاجت نشته. الْحَكِيْمُ، یعنی مشیرته ئے هم حاجت نشته.

س۴۳:- پدے آیت کښ د مثالونو فائدے ته اشاره ده او رد دے په هغے

السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ؕ اِنَّ

یقینًا ، پیدا کړه الله د حق سره او زمکه آسمانونه

فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیَةً لِّلْمُؤْمِنِیْنَ ﴿٤٤﴾

په دے کښ خو خامخا دلیل دے د پاره د مؤمنانو۔

چا بانړے چه د دے د فائدو نه خبر نه دی نو انکار کوی یعنی دوی جاهلان دی۔ او په دے آیت کښ دلیل دے چه عالِم د الله تعالی په تیز هغه څوک دے چه د قرآن کریم په مثالونو کښ سوچ کوی او په هغے بانړے پوهه لری۔

یَعْقِلُهَآ پوهه د مثال داده چه وجه شبه په دواړه طرفونو (مشبه او مشبه به) کښ اوپیژنی او په حکمتونو د مثال بانړے پوهیږی او دا ئے د دے وجے نه ذکر کړو چه مشرکانو وئیل چه الله تعالی دا سے د سپک څیزونو مثالونه نه ذکر کوی نو الله تعالی د هغے فائدو ته اشاره اوکړله۔

٤٤:- دا هم دلیل دے د رد د شرک۔ او د الله تعالی څلورم صفت ئے ذکر کړیدے یعنی څوک چه په مثالونو نه پوهیږی نو د آسمان او د زمکے په دلیلونو کښ دِ فکر اوکړی او ایمان دے راوړی۔

اُتْلُ مَآ اُوْحِیَ اِلَیْکَ مِنَ الْکِتٰبِ وَاَقِمِ

لوله هغه چه وحی کړیشویده تاته د کتاب نه او پوره کوه

الصَّلٰوةَ ؕ اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰی عَنِ

مونځ لره، یقینًا دغه مونځ منع کوی د

الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْکَرِ ؕ وَلَذِکْرُ اللّٰهِ

بِشکاره بدئ نه او د ناروا وئ نه، او خامخا ذکر د الله تعالی

اَکْبَرُ ؕ وَاللّٰهُ یَعْلَمُ مَا تَصْنَعُوْنَ ﴿۴۵﴾

ډیر لوئے دے، او الله تعالی پوهه دے په هغه څه چه تاسو کوئ۔

وَلَا تُجَادِلُوْٓا اَهْلَ الْکِتٰبِ اِلَّا بِالَّتِیْ

او بحث مه کوئ د کتابیانو سره مګر په هغه طریقه

ف۴۵:- په دے آیت او ورپسے آیت کښ شلور آداب او امور د دعوت دپاره ذکر کوی یعنی د رد د شرک دپاره د مثال سره داکارونه هم کوه چه آوریدونکو کښ اثر پیدا شی په دے آیت کښ د هغے نه دوه ئے ذکر کړے دی۔

اول لوستل د کتاب د الله تعالی چه د هغے نه علمونه حاصل کړی او نورو خلقو ته بیان کول د کتاب الله مراد دی۔

دویم عمل کول په پابندئ کولو د مانځه پابندے او د مانځه فائدے ئے بیان کړیدی۔

اول داچه د ګناهونو نه منع کوی دویم داچه په مانځه کښ د الله تعالی ذکر دے او ذکر د ټولو عبادتونو نه لوئے عبادت دے۔

فَحْشَآءِ، هغه ګناهونه دی چه په عقل سره هم د هغے ناکاره والے معلومیږی۔

مُنْکَرِ، هغے ته وائی چه صرف په دلیل شرعی سره معلوم وی چه داګناه دے۔

فائده:- مراد د مانځه نه هغه مونځ دے چه د رسول الله صلی الله

هِيَ أَحْسَنُ ۖ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا

چه خائسته ده مګر هغه کسان چه ظلم ئې کړیدے

مِنْهُمْ ۖ وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي

د دوی نه (په عناد سره) او وائی ایمان راوړیدے مونږ په هغه څه چه

أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلَٰهُنَا

چه نازل کړے شویدے مونږ ته او نازل کړے شویدے تاسو ته او حقدار د بندګئ زمونږ

وَإِلَٰهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾

او حقدار د بندګئ ستاسو یو دے او مونږ هغۀ لره تابعدار یو.

علیه وسلم د سنت سره برابر وی او قبول وی. مونځ کتار شخص که د ګناهونو کولو نه نۀ منع کیږی نو د دۀ مونځ کښ به ضرور شرعی نقصان وی او قبول به نه وی.

وَلَذِكْرُ اللّٰهِ أَكْبَرُ، د دے ډیر توجیهات دی. اوله معنٰی دا ده چه ذکر د الله تعالٰی د ټولو عبادتونو نه لوے عبادت دے ځکه چه ذکر الله نه مراد ذکر په عقیده د توحید سره دے او دا بنیاد د ټولو عبادتونو دے. دویمه معنٰی دا ده چه ذکر د الله تعالٰی په مانځه کښ لوے (غوره) دے د ذکر هغه نه چه بهر د مانځه نه دے. دریمه معنٰی دا ده چه ذکر د الله تعالٰی تاسو لره ډیر لوے څیز دے د ذکر ستاسو نه هغه لره او هغه حاصلیږی په صحیح مونځ کولو سره.

تَصْنَعُوْنَ، صنع هغه عمل ته وئیلے شی چه ډیر کړے ته او عادة کیدلے شی.

۴۶:- دا دریم ادب د دعوت دے او خاص دے په کتابیانو او اهل علمو پورے یعنی هر کله چه دوی په تاسو باندے باطل اعتراضونه کوی نو د هغې الزامی او مسکت (چپ کوونکی) جوابونه ورکوئ او خائسته طریقه استعمال کړئ یعنی کنځل او زګه ژبه مه استعمالوئ بلکه په حجت د کتاب الله او د سنت سره جواب ورکوئ.

وَلَا تُجَادِلُوْا، مراد د جدال نه د اعتراضونو جوابونه ورکول دی.

وَكَذٰلِكَ أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ ط

او دغسې نازل کړې دے موږ تاته کتاب،

فَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ

نو هغه کسان چه ورکړې دے موږ هغوی ته کتاب ایمان راوړی

بِهِ ج وَمِنْ هٰؤُلَاءِ مَن يُؤْمِنُ بِهِ ط

په دے باندے او د دے کسانو نه هغه څوک دی چه ایمان راوړی په دے کتاب باندے،

وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الْكَافِرُونَ ﴿۴۷﴾

او انکار نه کوی د آیاتونو زمونږ نه مګر کافران۔

الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ، مراد د ظلم نه ضد او عناد دے یعنی د هغوی پشان معامله کوئ سخت جواب ورکوئ او که جګړے ته ضرورت شی نو هم ورسره جهاد کوئ دا سے ابن کثیر ذکر کړے دی۔

وَقُولُوا، دا څلورم ادب دے یعنی په وخت د مجادله او مناظره کښ فیصله په کتاب منزّل باندے کوئ ځکه چه ایمان په ما انزل الله پورے خاص دے او د ټولو کتابونو مقصد توحید دے د دے وجے نه روستو ئے وَإِلٰهُنَا وَإِلٰهُكُمْ وَاحِدٌ ذکر کړے دے۔

۴۷ :- د دے آیت نه ذکر کوی څلور طریقے د صدق د قرآن او د رسول صلی الله علیه وسلم،

په دے آیت کښ اوله طریقه ده یعنی مخکنو علماؤ اهل کتاب او د عوامو موجودو نه بعضے خلقو دا قرآن منلے دے نو معلومه شوه چه رښتنی کتاب او رسول دے۔

وَمِنْ هٰؤُلَاءِ، مراد د دینه صحابه کرام دی۔

وَمَا يَجْحَدُ، سره زجر دے منکرینو ته په دیکښ دوه توجیه دی. اوله دا چه په انکار د قرآن سره کافر شوه. دویمه دا چه د مخکښ نه کافر (منکرو د توحید نه) دی نو د دے وجه نه د قرآن نه انکار کوی۔

وَمَا كُنْتَ تَتْلُوْا مِنْ قَبْلِهٖ مِنْ

او نه وې ته چه لوستلې وې تا مخکښې د دې (قرآن) نه څه

كِتٰبٍ وَّلَا تَخُطُّهٗ بِيَمِيْنِكَ اِذًا لَّارْتَابَ

کتاب او نه لیکلې دې تا کتاب په ښي لاس خپل سره دغه وخت خامخا شک به کړې وې

الْمُبْطِلُوْنَ ﴿۴۸﴾ بَلْ هُوَ اٰيٰتٌۢ بَيِّنٰتٌ

باطل پرستو. بلکه دا قرآن دی آیاتونه ښکاره

فِيْ صُدُوْرِ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ ؕ

په سینو د هغه کسانو کښې چه علم ورکړې شوی دې،

وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيٰتِنَآ اِلَّا الظّٰلِمُوْنَ ﴿۴۹﴾

او انکار نه کوی د آیاتونو زمونږ نه مګر ظالمان.

ف۴۸:۔ دا دویمه طریقه ده یعني دا رسول لوستونکې د کتابونو نه دې او نه خط لیکلې شي نو معلومه شوه چه دا کتاب ئې د ځان نه نه دې جوړ کړې.

بِيَمِيْنِكَ، دا په باعتبار د اکثر عادت دې او اشاره ده چه لیکل په ښي لاس سره ېکار دی.

اِذًا لَّارْتَابَ، یعني که چرې دا نبي لیکونکې وې نو بیا به د دې منکرینو د شک د پاره څه سبب وې لیکن اوس خو هیڅ وجه د شک نشته.

الْمُبْطِلُوْنَ، هغه خلق چه د حق مقابله کوی په باطلو شبهاتو سره. باطلوونکې دی حق لره په خپلو ارادو سره یا مُبْطِلُوْنَ په معنیٰ د خاوندان د باطل پرستۍ دی سره دې.

ف۴۹:۔ دا دریمه طریقه ده د اثبات د صدق د قرآن او رسول صلی الله علیه وسلم یعني دا قرآن محفوظ دې په سینو د صحابه کرامو کښې او د نورو علماؤ او حافظانو په سینو کښې نو د دې تحریف د الفاظو او ابطال هیڅوک نشي کولې او دا د قرآن کریم خصوصیت دې چه ما سوا د انبیاؤ علیهم السلام نه د امتیانو په حافظه کښې هم راتلې شي.

وَقَالُوا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيٰتٌ

او وائی دوی ولے نشی نازلیدلے پدهٔ باندے معجزات

مِّنْ رَّبِّهٖ ؕ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيٰتُ

دَطرف دَ رب دَدهٔ نه، ته اُووایه یقینًا دَ معجزاتو اختیار

عِنْدَ اللّٰهِ ؕ وَاِنَّمَآ اَنَا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۵۰﴾

دَ الله تعالیٰ سره دے، او یقینًا زهٔ ویره درکوونکے ښکاره یم۔

اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ

آیا او نه ده پوره دَ دوی دَپاره دا خبره چه نازل کړیدے مونږ په تا باندے

الْكِتٰبَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ

کتاب لوستلے شی پدوی باندے، یقینًا په دیکښ

او مخکنی کتابونه به صرف دَ انبیاؤ چه حفظ کښ راتلل امتیانو به نه شو حفظ کولے۔

اُوْتُوا الْعِلْمَ، نه معلومه شوه چه دَ الله تعالیٰ په نیز دَ قرآن والا عالمان دی او علم ئے اُوئیل حفظ ئے نه دے وئیلے دیته اشاره ده چه اصل فرض علم دَ قرآن دے که حفظ ورسره وی نو غوره ده۔

فائده :- په ۲۷ کښ اَلْكٰفِرُوْنَ ئے وئیلے دے ځکه چه مقابل کښ ایمان ذکر کړیدے او پدے آیت کښ الظّٰلِمُوْنَ ذکر کړیدے ځکه چه دلیلونه دَ صدق ذکر شول او بیا هم که څوک انکار کوی نو هغه عنادی او ظالم وی۔

۵۰ :- دا زجر دے په اعتراض کولو سره په صدق دَ رسول او دَ قرآن باندے پدے وجه سره چه دَ هغوی په نیز ایات او معجزات راوړل دَ نبی په اختیار کښ دی۔

اول جواب اوشو چه معجزه صرف دَ الله تعالیٰ په اختیار او قدرت کښ ده دَ نبی په معجزه کښ هیڅ اختیار نشته دا ســے په سورة رعد ۳۸ کښ تیر شوی دی۔

ع۱ ۵

لَرَحْمَةً وَّذِكْرٰى لِقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿٥١﴾

خامخا رحمت او نصیحت دے دپاره دَ قوم چه ایمان راوړی۔

قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ شَهِيْدًا ۚ

ته اُووايه بس دے الله تعالٰی په مینځ زما کښې او په مینځ ستاسو کښې فیصله کوونکے

يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ

عالم دے په هغه څه چه په آسمانونو کښې دی او زمکه کښې دی،

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوْا

او هغه کسان چه یقین لری په باطل معبودانو باندے او انکار کوی

بِاللّٰهِ ۙ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿٥٢﴾

دَ الله تعالٰی نه دغه کسان خاص دوی تاوان والا دی۔

۵۱ :۔ دا دویم جواب دے دَ سوال۔ حاصل دَ جواب دا دے چه قرآن کریم پوره معجزه ده او دَ ټولو معجزاتو نه بهتر ده ځکه چه باقی پاتے کیدونکے معجزه ده او تمام اهل دنیا ته دَ دے اعجاز ثابت شوی دے۔

اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ، یعنی په اثبات دَ صدق دَ رسول او دَ کتاب کښې دَ قرآن اعجاز کافی دلیل دے۔

لَرَحْمَةً، سبب دَ نزول دَ رحمت الٰهی دے یا سبب دَ اطمینان دَ زړونو دے یا رحمة په معنیٰ دَ نعمت خاصه دے۔

فائده :۔ دا ښکاره دلیل دے چه په معجزه کښې دَ نبی قدرت او اختیار نه وی ځکه چه قرآن معجزه ده نو که په دیکښې قدرت دَ نبی وے نو بیا خو به دا افتراء وه لکه چه مشرکانو اعتراض کوو۔

۵۲ :۔ دا نتیجه ده دَ مخکښې بیان چه الله تعالٰی دَ رسول او دَ قرآن صدق ثابت کړو نو دا شهادت دَ الله تعالٰی دے او دا شهادت کافی دے دَپاره دَ اثبات دَ صدق۔ بیا زجر دے منکرینو ته چه سره دَ دے شهادت نه خوک په باطل کتابونو او معبوداتو او شبهاتو باندے یقین کوی او دَ کتاب دَ الله تعالٰی نه انکار کوی نو دا په لوے خسران کښې دی

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ۚ وَلَوْلَا

او په تادئ سره غواړي ستا نه عذاب (د دنیا) ، او که چرې نه وې

أَجَلٌ مُّسَمًّى لَّجَاءَهُمُ الْعَذَابُ ۚ

نیټه مقرر خامخا راغلې به وې دوی ته عذاب ،

وَلَيَأْتِيَنَّهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا

او خامخا را به شي دوی ته ناساپه او دوی به نه

يَشْعُرُونَ ﴿٥٣﴾ يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ۚ

پوهیږي - په تادئ سره غواړي دوی ستا نه عذاب ،

وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٥٤﴾

او یقینًا جهنم خامخا راګیروونکې دې کافرانو لره -

يَوْمَ يَغْشَاهُمُ الْعَذَابُ مِن فَوْقِهِمْ

په هغه ورځ چه راګیر به کړي دوی لره عذاب د پاسه د دوی

وَمِن تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ

او لاندې د خپو د دوی نه او اوبه وائي

ذُوقُوا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾

او څکئ (سزا) د هغه عملونو چه تاسو کول -

۵۳ :- دا زجر دې په زر طلب کولو د عذاب دنیوی سره او د هغې جواب او شو چه عذاب به په خپلې نیټې سره او ناساپه به راځي -

بَغْتَةً ، هغه دې چه د وخت او تاریخ تعین ئې معلوم نه وي اګرچه علامات ئې وي -

۵۴ ، ۵۵ :- دا زجر دې په زر غوښتلو د عذاب اخروی (یعنی دوی وائي چه د نیټې نه دې مخکښ راشي) او بیائې د منکرینو څلور حالات د تخویف ذکر کړې دي -

يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ اَرْضِيْ

اے بندګانو زما هغه کسان چه ایمان ئے راوړے دے یقینًا زمکه (ملک) زما

وَاسِعَةٌ فَاِيَّايَ فَاعْبُدُوْنِ ﴿۵۶﴾ كُلُّ

فراخه ده نو خاص ماله بندګی کوئ - هر

نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ۣ ثُمَّ اِلَيْنَا

ساه والا څکونکے دَ مرګ دے بیا به خاص مونږ طرفته

تُرْجَعُوْنَ ﴿۵۷﴾ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا

راګرځولے شئ تاسو- او هغه کسان چه ایمان ئے راوړے دے او عمل ئے کړے دے

هغه دا دی احاطه دَ جهنم ، غشی دَ عذاب، دَ هر طرفه عذاب ، ذوق دَ عذاب ، او دَ دے پشان سورة اعراف ۴۱ کښ تیر شویدی -

۵۶ :- خلاصه :- دَ دے آیت نه تر آخر دَ سورت پورے څلورم باب دے په دیکښ ذکر دَ ابتلاء بالهجرة دے په څلورو طریقو سره - بیا درے عقلی دلیلونه دی چه په هغے کښ مهاجرینو ته تسلی هم ده او په هر یو دلیل کښ څلور څلور څیزونه ذکر کړے دی بیا څلور زجرونه دی او اختتام دے په دعوای دَ سورت سره -

ربط :- هرکله چه دَ مشرکانو زجرونه او تخویفات ډیر ذکر شول نو هغوی دَ ضد او عناد دَ وجے نه په مؤمنانو باندے ډیر ظلم شروع کړو نو الله تعالی ترغیب دَ جواب ورکړو-

تفسیر :- په دے آیت ۵۶ کښ اوله طریقه دَ ترغیب الی الهجرة ده یعنی چه په یو ملک کښ ظلم وی دَ طرف دَ مشرکانو نه پابندی وی په اظهار دَ توحید او دَ طاعاتو باندے نو دَ هغه وطن نه هجرت کول فرض دی۔ وطن پریخودل لازم دی لیکن دین پریخودل جائز نه دی -

اِنَّ اَرْضِيْ وَاسِعَةٌ ، په دیکښ اشاره ده چه په هجرت سره وسعت او فراخی حاصلیږی -

۵۷ :- دا دویمه طریقه ده دَ ترغیب الی الهجرة یعنی دَ وطن او دوستانو

الصّٰلِحٰتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ

دَ جنت نه دسنت برابر خامخا ځائے ورکوؤم دوی ته

غُرَفًا تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ

بنگلے چه بهیږی به لاندے دَ هغے نه ویالے

خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ نِعْمَ اَجْرُ الْعٰمِلِيْنَ ﴿۵۸﴾

همیشه به وی دوی په هغے کښ ښهٔ دے ثواب دَ (داسے) عمل کوؤنکو.

الَّذِيْنَ صَبَرُوْا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ﴿۵۹﴾

هغه کسان چه صبر ئے کړیدے او خاص په خپل رب باندے ځان سپاری.

وَكَاَيِّنْ مِّنْ دَآبَّةٍ لَّا تَحْمِلُ رِزْقَهَا ۖ

او ډیر ژندهٔ سر دی طاقت نه لری دَ روزئ پیداکولو ځان لره

اَللّٰهُ يَرْزُقُهَا وَاِيَّاكُمْ ۖ وَهُوَ السَّمِيْعُ

الله تعالیٰ روزی ورکوی هغوی ته او تاسو ته هم او هغه هرڅهٔ آوری

وغیره نه هسے هم په مرګ سره بے اختیاره جدائی راتلونکے ده نو دَ هغے نه وړاندے دَ الله تعالیٰ دَ دین دَپاره په خپل اختیار سره جدائی اوکړه یعنی هجرت اوکړه داسے په سورة العمران ۱۸۵ کښ هم تیر شویدی.

۵۸ ، ۵۹ :- دا دریمه طریقه ده دَ ترغیب الی الهجرة یعنی بشارت خاصه دے په سبب دَ هجرت کولو ځکه چه الَّذِيْنَ صَبَرُوْا کښ صبر په تکالیفو دَ هجرت باندے داخل دے او دا رنګ وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ، کښ ترک دَ اعتماد په وطن او په اهل وطن باندے داخل دے او غُرَفًا کښ اشاره ده که دَ دُنیا مکانونه په هجرت کولو سره پاتے شی نو په جنت کښ به اوچت مکانات حاصل شی.

الْعَلِيمٌ ﴿٦٠﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ

او په هر څه پاندې پوهه دے۔ او که چرے تپوس او کړے ته د دوی نه چه چا پیدا کړی دی

السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ

آسمانونه او زمکه او د خپل حکم لاندے کړی دے نمر

وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ ۚ فَأَنّٰى

او سپوږمۍ خامخا دوی به وائی الله تعالیٰ څه رنګه اړولے شی

يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾ اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ

دوی د حق نه۔ الله تعالیٰ فراخوی روزی

نمبر ٦٠:- دا څلورمه طریقه ده د ترغیب الی الهجرة یعنی دا وهم دیو مؤمن شخص نه کوی که چرے زۀ وطن نه لاړشم نو روزی به څه رنګ ملاویږی جواب ورکړے شو چه تولو بے طاقته ځناورو ته الله تعالیٰ روزی ورکوی نو مهاجر فی سبیل الله ته به ضرور ورکوی۔

نمبر ٦١:- دا دلیل عقلی اعترافی دے د پاره د توحید او زجر دے مشرکانو ته او په دیکښ څلور امور ذکر کړی دی او مناسبت د دے د ترغیب الی الهجرة د څلورے طریقے سره دے یعنی روزی د الله تعالیٰ د طرفنه کنړئ ځکه چه هغه خالق مدبر روزی تقسیم کوونکے او د روزۍ اسباب پیدا کوونکے دے او دا صفتونه د هغۀ مشرکان هم منی۔ او په دے آیت کښ د رزق د پاره څلور اسباب ذکر کړے دی۔

اول السَّمٰوٰتِ، د آسمانونو نه تقدیر د رزقونو راځی او بارانونه ترے وریږی۔

دویم وَالْأَرْضَ، د دے نه بوټی راوځی د پاره د روزۍ۔

دریم الشَّمْسَ، په دے سره میوے غلے پخیږی۔

څلورم وَالْقَمَرَ، په دے سره ترقی د بوټو راځی او رنګونه ئے هم بدلیږی۔

لِمَنْ يَّشَاۤءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَيَقْدِرُ لَهٗ ؕ

چا لره چه اوغواړی د بندګانو خپلو نه او تنګوی هغه لره،

اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَیْءٍ عَلِيْمٌ ﴿۶۲﴾

یقینًا الله تعالی په هر څیز باندے علم لری۔

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَّنْ نَّزَّلَ مِنَ

او که چرے ته دوی نه تپوس اوکړے چه چا راوروله دی د

السَّمَاۤءِ مَاۤءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ

آسمان د طرف نه اوبه پس تازه کړیده په هغے سره زمکه

مِنْۢ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُوْلُنَّ اللّٰهُ ؕ

روستو د اوچ والی د هغے نه خامخا دوی به اوائی الله تعالی ته،

قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ ؕ بَلْ اَكْثَرُهُمْ

ته اوایه ټول صفتونه د خدایئ خاص الله تعالی لره دی، بلکه ډیر د دوی نه

لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿۶۳﴾ وَمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَاۤ

عقل نه لری۔ او نه دے دا ژوند دنیوی

س۶۲:۔ دا دویم دلیل عقلی دے او دفع د وهم ده که څوک وهم اوکړی چه خالق د روزئ الله تعالی دے لیکن فراخی او تنګسیا به د بل چا اختیار کښ وی جواب اوشو چه دا هم د الله تعالی په اختیار کښ ده او په دے دلیل کښ دوه څیزونه ذکر کړی دی بسط او قدر او دا نظام موقوف دے په علم باندے نو ورپسے اُوئیل اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَیْءٍ عَلِيْمٌ۔

س۶۳:۔ دا دریم دلیل عقلی دے او اعترافی دے حاصل ئے دا دے چه روزی او فراخی او تنګی د هغے په اختیار د الله تعالی کښ د دے وجے نه ده چه اسباب د روزئ باران ورول او زمکه کښ قوتِ نباتیه پیدا کول د الله تعالی په قدرت کښ دی۔ په دے دواړو آیاتونو کښ څلور

إِلَّا لَهْوٌ وَّلَعِبٌ ۚ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ

مګر مشغله ده او لوبې دي، او يقينًا کور روستنی

لَهِيَ الْحَيَوَانُ ۘ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٦٤﴾ وقف لازم

خامخا هغه ژوند پوره دے که چرے دوی پوهيدلے.

فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ

نو هرکله چه دوی سوارۀ شي په کشتۍ کښې رابلي دوی الله تعالیٰ لره

مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ فَلَمَّا

اخلاص کوي د هغۀ په بلنه کښې نو هر کله چه

نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ﴿٦٥﴾

بچ کړي دوی لره اوچې ته دغه وخت دوی شريک جوړوي د الله تعالیٰ۔

خيزونه ذکر کړے دي او هرکله چه د رزق تفصيل اوکړے شو چه د الله تعالیٰ د طرف نه دے نو اختتام کښې ئې امر اوکړو په اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وئيلو سره اشاره ده چه په رزق استعمالولو سره حمد د الله تعالیٰ ضروري دے۔

ﺳﻪ ٦٤:- د دے آيت نه تر ﺳﻪ ٦٨ پورے څلور زورنے ذکر کوي۔ پدے آيت کښې زورنه ورکوي دنيا پرستو خلقو ته چه دوی علم نه لري د دُنيا په فنا او د آخرت په بقا باندے۔

ربط:- هرکله چه تير شوے درے آياتونو کښې د دنيا خيزونه ذکر کړل نو پدے سورت کښې ورته اشاره اوکړه په هٰذِهٖ سره۔

لَهْوٌ، هغه خيز دے چه صِرف زړه مشغولوي يعنی پدے سره انسان د الله تعالیٰ د ذکر نه مشغوليږي، او لَعِبٌ هغه خيز دے چه بے فائدے او زر فنا کيږي۔

اَلْحَيَوَانُ، حياة حقيقيه دائمه چه فنا پرے نه راځي او غمونو او دردونو نه پاک وي۔

ﺳﻪ ٦٥، ﺳﻪ ٦٦:- دا دويم زجر دے په شرک د دوی سره، سرۀ د پوهے د دوی نه چه مصيبت لرے کوونکے الله تعالیٰ دے۔ او دا دليل

لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ ۚ وَلِيَتَمَتَّعُوا ۖ قفة

(عاقبت دا) انکار او کړی دوی د هغه نعمت چه موږ دوی له ورکړے وو او د پاره د دے چه مزه واخلی

فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا

پس زر دے چه دوی به پوهه شی۔ آیا دوی نه گوری چه

جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا وَيُتَخَطَّفُ

کړځولے دے موږ حرم امن والا تختولے کیږی

النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ ۚ أَفَبِالْبَاطِلِ

خلق چاپیره د دے نه، آیا په باطل معبود باندے

يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَكْفُرُونَ ﴿٦٧﴾

یقین لری او د احسان د الله تعالیٰ ناشکری کوی۔

د جهل د دوی دے او هم دا سے تیر شوی دی په سورة یونس ۲۲ او سورة بنی اسرائیل ۲۷ کښ۔

او دا دلیل دے چه معرفت د رب په فطرت د هر انسان کښ شته دے۔

ربط :- هر کله چه مخکښ نعمتونه د روزئ ورکولو ذکر شول نو اوس زجر ورکوی د هغے په ناشکرئ کولو سره چه شرک کول دی۔

وَلِيَكْفُرُوا، لام د عاقبت دے او دا متفرع دے په يُشْرِكُونَ باندے۔ وَلِيَتَمَتَّعُوا، دا تفریع ده په نَجَّاهُمْ باندے۔

۶۷ :- دا دریم زجر د دوی دے په ناشکرئ او شرک کولو سره لکه چه په وخت د لرے کیدلو د تکلیف کښ شرک کوی نو دا رنگ په باره د امن د مکه مکرمه کښ هم خپلو شرکاؤ ته نسبت کوی او شرک کوی۔

الْبَاطِلِ، مراد د دینه معبودان من دون الله دی چه مشرکین به د مکے د امن نسبت لات منات وغیره ته کوؤ۔ لکه اوس چه مشرکان د یو کلی یا علاقے د امن او برکاتو نسبت یو قبر والا (چه هغه کلی ته نزدے وی) ته کوی۔

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ

او څوک ډیر ظالم دے د هغه چا نه چه جوړوی په الله تعالی باندے

كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ ۚ

دروغ یا د دروغو نسبت کوی حق ته هر کله چه راغے دوی ته،

أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

آیا نشته په جهنم کښ ځائے د ډیره کیدو د پاره د کافرانو.

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ

او هغه کسان چه ځان کړوی زمونږ په رضا کښ خامخا ښائیم به دوی ته

سُبُلَنَا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾ ع ٧

لارے زمونږ، او یقیناً الله تعالی خاص ملګرے دے د ښائسته عمل کوونکو.

س ٦٨ :- دا څلورم زجر دے. افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا، یعني شرک کوی او نسبت ئے الله تعالی ته کوی کله وائی لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا اَوْ کله وائی وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا.

بِالْحَقِّ، نه مراد نبی صلی الله علیه وسلم او قرآن دے.

س ٦٩ :- دا متعلق د ابتداء د سورت سره دے او بشارت دے هغه چا ته چه مخکښ ذکر کړے شوے فتنے او امتحانات ئے په ځان باندے تیر کړی دی.

جَاهَدُوا، نه مراد دغه تیر شوے کړاؤنه دی چه تیر کړی ئے دی.

فِينَا، یعنی په لار د الله تعالی کښ یا د وجے د رضا د الله تعالی نه مراد تر ینه اخلاص دے ځکه چه جهاد بغیر د اخلاص نه نۀ قبلیږی.

لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا، فضیل بن عیاض نقل کړے دی چه "چا ځان اوکړاؤ په طلب د علم د دین کښ په اخلاص سره نو او به ښایئم دوی ته طریقے د عمل کولو".

سهل بن عبد الله وئیلی دی چه "چا ځان اوکړاؤ په طاعت زمونږ

کښې او به خاتم ورته لا رے دَ ثواب ".
دریم دا چه چا ځان اوکړاؤ په دعوت تبلیغ دَ دین کښې په اخلاص سره نو علم به ورکوؤ دهٔ ته دَ دلیلونو دَ حق، او دا په تجربے سره هم ثابت ده چه داعی دَ حق ته الله تعالیٰ اِلهام دَ حجتونو کوی۔
اَلْمُحْسِنِيْنَ، هغه کسان مراد دی چه عمل ئے اوکړو پس لے سورت بانډے۔

تَمَّ تفسیر سورة العنکبوت۔ وکذا اتم المجلد السادس بعونه تعالیٰ وتوفیقه وکرمه۔ والحمد لله تعالیٰ۔